УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ

Журнал студентських наукових праць

№ 6, 2022

Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
№ 6, 2022

Заснований у 2021 році у Вінницькому національному аграрному університеті під назвою «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції, досягнення» на засіданні Вченої ради університету

Засновник:
Вінницький національний аграрний університет

Редакційна колегія:
Головний редактор доктор економічних наук, доцент **Лутковська С.М.**
Заступники головного редактора:
доктор економічних наук, професор **Здирко Н.Г.;**
кандидат економічних наук, доцент **Пронько Л.М.;**
кандидат економічних наук, доцент **Хаєцька О.П.**
Члени редакційної колегії:
доктор юридичних наук, доцент **Опольська Н.М.;**
доктор економічних наук, доцент **Польова О.Л.;**
доктор економічних наук, доцент **Підвальна О.Г.;**
доктор економічних наук, професор **Коляденко С.В.;**
доктор педагогічних наук, доцент **Кравець Р.А.;**
кандидат економічних наук, доцент **Березюк С.В.;**
кандидат економічних наук, доцент **Мазур К.В.;**
кандидат економічних наук, доцент **Мулик Т.О.;**
кандидат економічних наук, доцент **Ставська Ю.В.;**
студентка ІІІ курсу факультету економіки та підприємництва **Федорова К.О.;**
студентка ІІІ курсу факультету обліку та аудиту **Козлан А.Д.;**
студентка ІІІ курсу факультету менеджменту та права **Петрівська О.П.**

Адреса редакції: **21008, Вінниця, вул. Сонячна, 3, тел. 0432-46-50-17**
Сайт журналу: **https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist**, електронна адреса: **uap_vnau@ukr.net**

©Вінницький національний аграрний університет, 2022

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW: PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
№ 6, 2022

Founded in 2021 at Vinnytsia National Agrarian University under the title "Management, Administration and Law: Problems, Trends, Achievements" at a meeting of the Academic Council of the University

Founder:
Vinnytsia National Agrarian University

Editorial board:
Editor-in-Chief Doctor of Economics, Associate Professor Lutkovska S.
Deputy Editors-in-Chief:
Doctor of Economics Sciences, Professor **Zdyrko N.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Pronko L.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Hayetska O.**
Members of the Editorial Board:
Doctor of Laws Sciences, Associate Professor **Opolska N.;**
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Polova O.;**
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Pidvalna O.;**
Doctor of Economics Sciences, Professor **Kolyadenko S.;**
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor **Kravets R.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Berezyuk S.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mazur K.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mulyk T.;**
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Stavska Yu.;**
third-year student of the Faculty of Economics and Entrepreneurship **Fedorova K.;**
third-year student of the Faculty of Accounting and Auditing **Kozlan A.;**
third-year student of the Faculty of Management and Law **Petrivska O.**

Address of the Editorial Office: **3 Soniachna St. Vinnytsia, 21008, tel. 0432-46-50-17**
Web site of the Journal: **https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist,** e-mail: **uap_vnau@ukr.net**

© Vinnytsia National Agrarian University, 2022

Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
До друку приймаються статті за спеціальностями:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281

Журнал «УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
рекомендований для публікації студентських наукових праць

Матеріали друкуються українською та англійською мовами.

Номер схвалено і рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Вінницького національного аграрного університету,
протокол № 11 від 27 травня 2022 року

Усі права застережені. Тексти статей, таблиці, графічний матеріал, формули захищені законом про авторські права. Передрук і переклад статей дозволяється за згодою авторів. Відповідальність за зміст публікацій і достовірність наведених в них даних та іншої інформації несуть автори статей та їх наукові керівники. Висловлені у надрукованих статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Підписано до друку 30 травня 2022 року
Формат 60х84/8.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. Друк. арк. 30,1. Тираж 94. Зам. № 18

Віддруковано у
ТОВ «Едельвейс» (м. Вінниця, вул. 600-річчя, 17)

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5009 від 10.11.2015

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW: PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
Articles by specialties are accepted for publication:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281

Journal «MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW: PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
recommended for publication of student research papers

Materials are published in Ukrainian and English.

The issue was approved and recommended for publication by the decision of the Academic Council of Vinnytsia National Agrarian University,
Minutes No 11 of May 27, 2022

All rights reserved. Texts of articles, tables, graphic material, formulas are protected by copyright law. Reprinting and translation of articles is permitted with the consent of the authors. The authors of articles and their supervisors are responsible for the content of publications and the accuracy of the data and other information provided in them. Opinions expressed in published articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Signed for printing on May 30, 2022
Format 60x84/8.
Offset paper. Offset printing.
Mind. Printing. Ark. 30,1 Circulation 94. Deputy. No 18

Printed at
LLC «Edelweiss» (Vinnytsia, 17, 600th Anniversary Street)

Certificate of entry into the State Register of Publishers, Manufacturers and Distributors of Publishing Products DK No 5009 dated 10/11/2015

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

А.В. ВАСИЛИНА. Використання хмарних технологій в бухгалтерському обліку 9

О.В. ВІХРОВА. Внутрішньогосподарський контроль як сегмент системи управління підприємством 16

Н.С. ГРИБ. Облік благодійної допомоги 24

О.М. ДОБРАНЕЦЬКИЙ. Економічна сутність та облікове забезпечення руху виробничих запасів підприємства 29

В.Д. КНЯЗЬКА. Методи оцінки конкурентоспроможності продукції підприємств 35

А.Д. КОЗЛАН. Особливості розвитку державного фінансового контролю в Україні 41

А.В. КОЛІСНИК. Особливості оподаткування діяльності господарюючих субєктів в умовах військового стану 47

Ю.Р. КУЧУРІКОВА. Особливості обліку та оподаткування ФГ: зарубіжний та вітчизняний досвід 52

К.В. ЛИМАНЮК. Аналітична оцінка виробництва зерна в Україні 58

В.Ю. ЛІСОВСЬКА. Інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління запасами на підприємстві 65

В. МАКСИМЕНКО. Сучасний стан та перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів України 69

М.В. МАТВІЄНКО. Первинне відображення соціальних витрат у бухгалтерському обліку 75

З.Р. МОРДЮК. Аналіз ділової активності підприємства та шляхи її зміцнення 81

М.В. ОБНЯВКО. Нормативно-правове регулювання обліку і аналізу грошових коштів та їх потоків в умовах цифровізації економіки 88

А.В. ПІРГАЧ. Особливості обліку розрахунків та подання податкової звітності за податком на додану вартість сільськогосподарських підприємств 100

М.О. ЧОРНА. Витрати підприємства та їх класифікація для потреб управління й економічного аналізу 106

А.О. ШТОГРІН. Оцінка власного капіталу вітчизняних підприємств 111

Н.І. ЯВОРСЬКА. Організаційно-методичні аспекти обліку власного капіталу підприємств 117

НАПРЯМ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

О.В. БІДНЯК. Іноземні інвестиції в Україні: джерела надходжень та особливості використання 123

Т.Ю. БОРЕЦЬКА. Медичне страхування в україні в умовах пандемії COVID-19 127

В.В. ВОЛОШИНА. Передумови ефективного управління кредитним портфелем комерційних банків 133
В.О. ГОРБАТЮК. Шляхи вдосконалення фінансового планування в умовах реформування 137
Я.В. ГУСАК. Сутність фінансового посередництва на сучасному етапі розвитку економіки України 142
А.Р. КОГУТ. Проблеми формування та реалізації бюджетної політики України 148
В.Ю. ЛІСОВСЬКА. Розвиток банківської системи в умовах фінансово-економічної кризи 153
В.В. ЛОПАТИНСЬКА. Елементи маркетингових досліджень та планування збуту 159
М.В. МУЛИК. Проблеми та перспективи розвитку медичного страхування в Україні 165
В.М. НЕЧИТАЙЛО. Кредитування підприємств малого та середнього бізнесу банківськими установами 171
О.О. ОЛІЙНИК. Сучасний стан та тенденції розвитку вітчизняного ринку FINTECH 175
В.О. ПЕТРУСЕВИЧ. Бюджетна безпека як складова фінансової безпеки 181
С.П. ПОЛІЩУК. Фінансовий стан банків України в умовах загрози світової фінансово-економічної кризи 186
А.Д. ПОПЕЛЮХ. Кредитна політика банку та її роль у забезпеченні кредитного портфелю 192
А.Л. СКОПОВСЬКА. Венчурне фінансування в період економічних трансформацій 198
Б. В. ХУХЛЕЙ. Банківське страхування в україні та світі 205
Н.І. ЯВОРСЬКА. Банкострахування як інструмент управління ризиками банків. 212
НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ
А.С. БОЛЮХ. Електронна комерція в Україні 219
В.М. БУЯЛЬСЬКА. Сучасні тенденції розвитку міжнародних валютних відносин 224
О.В. ДМИТРИШИН. Неопротекціонізм в міжнародній торгівлі 229
Л.Ю. КОЗЛОВСЬКА. «Зелені» інвестиції, як чинник сталого розвитку економіки України 234
В.М. КРАСКА. Шлях України до членства в Європейському союзі: переваги та недоліки Євроінтеграції 240
А.О. КУДИНСЬКА. Сучасні проблеми управління капіталом підприємства та шляхи їх вирішення 247
А.Є. МИТРОФАНОВА. Еволюційний шлях грошей, як мірила вартості товару та засобу платежу 253
В.А. ТИМОЩУК. Аналіз динаміки ВВП України 259

А.В. ТРАЧ. Економіко-математична модель оптимізації фінансових ресурсів підприємства 265
М.А. ШЕВЧУК. Застосування інформаційних технологій в економіці 270
НАПРЯМ 4. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ТА СФЕРИ ПОСЛУГ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
Д.В. ВІННІК. Сучасні проблеми розвитку готельної індустрії України 275
В.І. МИКИЧУР. Концептуальні засади розвитку економічного потенціалу сільських територій 280
М.Ю. ПЕДОРЕНКО. Подієві туристично-рекреаційні ресурси 287
А.І. РУДАКОВА. Туристичні дестинації України 292
Т.І. РЯБОКОНЬ. Пріоритетні напрямки впровадження інновацій на підприємствах сфери гостинності 297
Д.Ю. ТРИГУБ. Перспективи розвитку внутрішнього туризму в Україні 302
НАПРЯМ 5. СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА.
В.Р. ГОРЕЦЬКА. Дослідження стану танапрямів розвитку АПК України 307
А.В. БІЛИК. Напрями удосконалення стратегічного планування дільності молокопереробних підприємств 314
В.І. ПИНЬКО. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні 319
А.В. БОЖНЮК. Маркетингове дослідження ринку овочів в Україні 325
І.В. ДОБРЯНСЬКА. Законодавчі ініціативи розвитку аграрного бізнесу в умовах воєнного стану 332
Т.П. СОБІТНЮК. Сучасні мотиваційні моделі з управління розвитком персоналу та шляхи їх вдосконалення 336
Л.П. ТКАЧ. Базові компоненти використання персоналу підприємства 340
Л.Р. НАГИРАЧ. Методичні підходи до формування та реалізації системи управління персоналом в органах місцевого самоврядування 345
О.Ю. ЛАПА. Вдосконалення системи управління персоналом підприємства 350
Д.В. ДРОНЧАК. Розробка системи мотивації персоналу підприємства 355
М.В. ДРОНЧАК. Розробка системи мотивації персоналу підприємства 362
М.В. МАЗУР. Державна підтримка як інструмент державного регулювання розвитку суб’єктів господарювання аграрної сфери 369
М.С. ГАРБАР. Державне регулювання та правовий аналіз законодавства вирубки лісів в Україні 376
Н.О. ТЕСЛЯ. Сучасна кадрова політика підприємства 380
Т.В. РОМАНОВА. Запровадження цифрового маркетингу в аграрній сфері 384

НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

К.М. ВЕРНИГОРОВА. Відшкодування шкоди завданої суб'єктами публічної адміністрації приватним особам 389

D. VLADUZHENSKIY, I. DOLYAN. Environmental impact assessment as a way to protect environmental human rights 394

І.О. ВОЗНІЦЬКИЙ. Мовна ситуації в Україні у роки незалежності (1991–2022 РР.) 399

Н.В. ГАЙДАМАКА. Концепція природних людини в роботах Томаса Джефферсона (1743–1826 рр.) 405

A. DANILYUK. Features of inheritance by law 410

M. DOBROV. Lifetime depriviation of liberty in ukraine. Problems and improvements 415

V. KIZLYK. The most common violations in the implementation of measures to control the use and protection of land 419

А.В. КОВАЛЬ. Законодавство про кібербезпеку України та стретугії його розвитку 423

Д.В. КОНОВАЛЬЧУК. Управління якістю продукції та послуг в готельно-ресторанному бізнесі 428

E. LAPINA. Disclosure of trade or banking secrets 433

Д.А. НОГА. Історико-правові передумови створення єдиної Європи 438

Д.О. ПАНАСЮК. Правовий статус жінки у праві Стародавнього Риму 447

Л.Я. ПЕТРИЩЕ. Інформаційні інтервенції як загроза кібернетичній безпеці 452

К.В. ПЕТРОВИЧ. Процес та система відшкодування шкоди завданої воєнними діями країни-агресора 457

К.В. ПЕТРОВИЧ. Фотографічні твори як об’єкт авторського права в умовах дії воєнного стану 462

Б.Ю. ПИПЕНКО. Політико-правові концепції створення держави у Стародавній Греції 467

І.Ю. РИБАК. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері водних ресурсів 471

В.О. САДЛОВСЬКА. Історико-правові основи формування та розвитку американської правової системи 477

В.В. СТАНІШЕВСЬКА. Конституційно-правові основи функціонування інформаційного суспільства 482

НАПРЯМ

1

ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анна ВАСИЛИНА,*
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Анотація. *У статті розглянуто поняття, значення і розвиток хмарних технологій в бухгалтерському обліку. Досліджено використання хмарних технологій на сучасному ринку. Проаналізовано недоліки і привілеї цього поняття. Дану технологію можна використовувати в різних частинах світу, а також ці технології вигідні підприємствам, за рахунок того, що вони зменшують затрати на різні інформаційні технології , витрати на ці технології можна регулювати і контролювати.*

Abstract. *The article considers the concept, meaning and development of cloud technologies in accounting. The use of cloud technologies in the modern market is studied. The disadvantages and advantages of this concept are analyzed. This technology can be used in different parts of the world, and these technologies are beneficial to enterprises, due to the fact that they reduce the cost of various information technologies, the cost of these technologies can be regulated and controlled.*

Вступ. Швидкий розвиток сучасних інформаційних технологій призвів до виникнення нових програм забезпечення по автоматизації бухгалтерського обліку. Однією з головних причин піднесення інформаційних технологій є використання Інтернет-технологій. Розвиток Інтернет-технологій викликав певні зміни у бухгалтерському обліку. Серед останніх нововведень у сфері бухгалтерського обліку є застосування хмарних технологій.

---

* Науковий керівник: д.е.н, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ – Правдюк Н.Л.

Хмарні технології на даний час набули швидкого розвитку і почали охоплювати багато сфер (наприклад, відбувається швидке впровадження електронного документообігу організацій з банківськими і податковими системами, системами соціального страхування та пенсійного забезпечення тощо).

Виклад основного матеріалу. Одним з напрямків оптимізації обліку та аудиту є використання сучасних хмарних технологій. Хмарна технологія – це технологія, яка використовується для зберігання та обробки даних онлайн в програмі, а не на жорсткому диску комп'ютера чи ноутбука. Дані обробляються в так званій хмарі. Хмара надає також можливість доступу до інформації про діяльність підприємства як внутрішнім, так і зовнішнім користувачам, а також полегшує роботу й обмін інформацією. Для збереження даних у програмі відбувається резервне копіювання інформації. Копії даних вивантажуються на особисті ПК клієнтів [4, с. 41].

На думку М.О. Любимова та В.А. Кулик, «хмарні» технології або «хмарні» обчислення (cloud computing) – це технології обробки цифрових даних, за допомогою яких комп'ютерні ресурси надаються Інтернет користувачеві як онлайн-сервіс [4, с. 42].

Король С.Я. та Клочко А.О. стверджують, що «хмарні технології» – це технології зберігання і роботи з даними онлайн в хмарі, а не на жорсткому диску комп'ютера чи ноутбука [11, с. 171].

На підставі матеріалів проведеного дослідження, можна зробити висновок, що хмарні технології – це технології для зберігання інформації на онлайн- носіях, за допомогою яких користувачі можуть сміливо завантажувати та опрацьовувати масив даних, що дозволить прискорити одержання потрібної інформації в даний момент.

Дані обробляються в так званій «хмарі». Хмарні технології мають ряд переваг, основні з них представлені на рис. 1.

Рис. 1 Основні переваги застосування хмарних технологій
Джерело: сформовано автором на основі [11]

Основним недоліком застосування хмарних технологій є те, що відсутня конфіденційність, яку гарантують тільки постачальники послуг та необхідність постійного підключення до мережі Інтернет. Також у хмарних програмах можливі збої даних, і втрачання доступу до інформації. Доречність розташування апаратних потужностей та програмних засобів, що створюють «хмару» зумовлюється виникнення тісного зв'язку суб'єкта господарювання з органами Державної фіскальної служби, органами соціального страхування, та іншими органами.

Метою використання хмарних технологій в бухгалтерському обліку є вирішення облікових задач, швидкий збір і обробка бухгалтерської інформації, а також узагальнення і систематична обробка бухгалтерських даних. При роботі в хмарі клієнтові забезпечується повний функціонал з ведення обліку та подачі електронної звітності.

Розвиток хмарних технологій у бухгалтерському обліку залежить і від рівня комп'ютерної грамотності спеціалістів з бухгалтерського обліку.

Н.Л. Правдюк та інші науковці стверджують, що для роботи в середовищі сучасних технологій, необхідно, щоб бухгалтери володіли певними технічними знаннями [8, с. 5].

Саме «Хмари» забезпечують багато можливостей, а саме покращення співпраці бухгалтерів з іншими працівниками та контрагентами, простота доступу до інформаційної бухгалтерської бази, можливість працювати віддалено, зберігати документацію в електронному носії, що економить час пошуку потрібного документу. Важливим елементом, який надають хмарні програми це підвищення рівня безпеки даних за рахунок того, що відбувається автоматичне архівування, а також резервне копіювання. Проте є фактори, які стримують керівників вводити такі нововведення на свої підприємства, тому що достатньо висока вартість хмарного програмного забезпечення.

Існує багато хмарних сервісів, які використовуються в бухгалтерії, і дає широкі можливості ведення бухгалтерського обліку. Найпоширеніші з них представлені в таблиці 1 [5].

Оскільки на сьогодні значна кількість вітчизняних підприємств виконує ведення обліку із застосуванням хмарних технологій, на основі дослідження відмінних особливостей, що на сьогодні існують між хмарними сервісами, які використовуються для ведення бухгалтерського обліку на умовах аутсорсингу, обґрунтовано безпечність їх використання під час кібератак. Це дозволяє сформувати додаткові можливості для аналізу вибору програмного забезпечення, що використовуватиметься для організації бухгалтерського обліку на умовах аутсорсингу [9].

У спеціальній літературі виділяють декілька видів сервісів для використання хмарних технологій, серед яких є 3 найпопулярніших:

1) Застосування ресурсів IT-інфраструктури провайдера на умовах оренди, іншою мовою, інфраструктуру як послугу (англ. Infrastructure as a Service, IaaS). Користувач використовує інфраструктуру для встановлення будь-якого програмного забезпечення і додатків (у базі різноманітних технологічних

платформ) та виконання бізнес-операцій. Провайдер надає та обслуговує сервери, сховища даних, мережеві компоненти;

2) Використання IT-інфраструктури і платформи (веб-сервер або база даних) провайдера на умовах оренди як послуги або платформа як послуга (англ. Platform as a Service, PaaS). Користувач керує програмними продуктами (додатками), а провайдер – операційною системою;

3) Застосування програмного забезпечення провайдера на умовах оренди як послуги або програмне забезпечення як послуга (англ. Software as a Service, SaaS) наприклад, електронна пошта або інша офісна програма. Користувач використовує додаток, базовими налаштуваннями програми управляє провайдер [2].

Таблиця 1

Програмні продукти на основі хмарних технологій для ведення бухгалтерського обліку

№	Назва хмарного сервісу	Характеристика та основні можливості
1	Бухгалтерія Онлайн	Повноцінна бухгалтерська програма, що дає можливість: вести бухгалтерський, податковий та управлінський облік; формувати та здавати звіти в держоргани через Інтернет; завантажувати дані з локальної програми у додаток сервісу автоматично та продовжувати вести облік; доповнювати функціонал сервісу відповідно до особливостей і потреб свого бізнесу. Наявний індивідуальний супровід і цілодобова підтримка
2	Діловод	Повноцінна система, де ведуться усі види облікових розрахунків. Підтримується спрощена система оподаткування, загальні та самозайняті особи. Надані інформативні звіти з безліччю готових і можливістю збереження власних налаштувань. Наявна технічна підтримка
3	jПарус	Бухгалтерський облік як хмарний сервіс корпорація «Парус» не пропонує. Проте пропонує до використання у різних модифікаціях прикладні рішення CRM-системи jПарус «Менеджмент та Маркетинг» і системи управління автотранспортом. У цих конфігураціях наявні деякі облікові задачі, зокрема: у системі управління автотранспортом можна вести оформлення, облік і обробку дорожніх листів, облік технічного обслуговування і ремонтів, облік пального, облік наданих послуг і виконаних робіт, ведення реєстру первинних документів тощо
4	SmartFin	Хмарне рішення для роботодавців (ФОП, підприємств, організацій), які хочуть повністю автоматизувати процес оплати праці. Надає можливість планування та обліку робочого часу за різними графіками роботи, повний набір функцій для розрахунку заробітної плати, податків, калькулятори розрахунку, створення документів, їх зберігання в електронному вигляді. Наявне середовище підтримки клієнтів. Відбувається проведення офлайнових заходів для бухгалтерів та підприємців
5	Платформа BAF	Технологічна особливість платформи BAF дозволяє встановлювати і використовувати конфігурації 1С: Підприємство на цій платформі і навпаки. Доступними є всі можливості програми 1С

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Усі ці сервіси на даний час активно поширені для використання в бухгалтерському обліку. На рис. 1 представлено дохід найпопулярніших хмарних сервісів протягом 2017-2022 рр.

Рис. *Джерело: сформовано автором на основі [2]*

На стрімкі темпи розвитку та поширення хмарних технологій вказують дані консалтингової компанії Gartner, яка підрахувала, що загальносвітовий ринок хмарних технологій у 2017 році виріс на 18% і досяг 246,8 млрд. доларів. За прогнозами компанії, у 2020 році угоди, пов'язані з хмарними технологіями, будуть становити 50 % всього IT-аутсорсингу в світі. За прогнозами Gartner, у 2022 році витрати на корпоративні хмари у світі сягнуть $331,2 мільярди [2].

Рис. 2. Обсяг українського хмарного ринку
Джерело: сформовано автором на підставі [2]

В Україні хмарні сервіси активно почали використовуватись в 2014 році. Після анексії Криму та Донбасу багато компаній зі сходу переїхало до столиці або інших міст і вирішили не створювати знову свої дата-центри(бо це дорого), а орендували місця у хмарах. Головним постачальником хмарних послуг в Україні є закордоні провайдери – Amazon Web Services, Microsoft Azure, Tet (ex-Lattelecom). Їхня частка на ринку становить понад 60%. У 2017 році обсяг українського ринку публічних інфраструктурних хмар вперше перевищив розміри ринку традиційних дата-центрів. На рис.2 представлено обсяг українського хмарного ринку протягом 2018-2020 рр. [2].

М.О. Любимов та В.А. Кулик відмічають той факт, що ринок «хмарних» технологій в Україні перебуває у стадії зародження, а попит на послуги

«хмарних» сервісів лише зростатиме разом із розвитком технологічної складової цих сервісів і все більшим переходом користувачів на мобільні платформи [6, с. 4].

На сучасному ринку представлені кілька незалежних провайдерів,які використовують,як для ведення бізнесу,так і широко надають свої послуги для ведення бухгалтерії . Це, наприклад, такі компанії:

1. «Baltneta» – це найпопулярніша і найбільша компанія,яка є постачальником хмарних послуг в Литві. Компанія керує двома дата-центрами категорії Tier 3, забезпечуючи найвищу безпеку даних.

2. «GigaCloud» – хмарний оператор в Україні, який надає простір для розвитку бізнесу. Компанія надає IaaS-послуги (Infrastructure as a Service) та PaaS-послуги (Platform as a Service) клієнтам будь-якого масштабу — від малого бізнесу до великих корпорацій. Хмарний оператор GigaCloud є частиною групи компаній GigaGroup.

3. «KashFlow» – це хмарне бухгалтерське програмне забезпечення для малого бізнесу в США.

4. «Xero» – це хмарна бухгалтерська програмна платформа для малого та середнього бізнесу в Новій Зеландії.

5. «Netsuite» – американська компанія з хмарних обчислень, яка регулює програмне забезпечення та послуги для управління фінансовими справами, операціями та відносинами з клієнтами.

Також існують такі компанії, як «FreeAgent» (Великобританія), «Intuit Quickbooks» (США), «Netsapiens» (США), «SAP Business One» (Німеччина), «Wave» (Канада). Хмарні технології ведення обліку виводять на новий рівень порядок організації облікових процесів, їх проведення та збереження, надають нові можливості у веденні діяльності відповідного підприємства чи компанії, і дозволяють при цьому значно скоротити їх витрати і налагоджувати організацію діяльності.

На рис. 3 зображено дані про обсяг закордонного ринку хмарних технологій [11, с. 171].

Країни в хмарах: особливості національних ринків

Р

и

с

.

3

Джерело: сформовано автором на основі [2]

На думку М.П. Павлюковця, яку ми поділяємо, впровадження хмарних технологій призводить до появи нової форми ведення бухгалтерського обліку. Її основними відмінностями є: 1) повністю бездокументальна форма обліку, впровадження таксономій XBRL(це вільно доступна і глобальна основа для обміну діловою інформацією) в обліково-оціночний процес; 2) збереження облікової інформації поза підприємством з використанням бізнес-моделей SaaS, DaaS; 3) одночасне використання інформації обліку багатьма користувачами з будь-якої точки планети за допомогою хмарних комп'ютерних технологій [7, с. 68].

Висновки. Таким чином, на основі проведених досліджень, встановлено, що на даний час хмарні технології все більше набувають популярності в умовах сучасної економіки. В Україні ринок хмарних технологій перебуває на етапі швидкого прогресування в бухгалтерському обліку.

На сучасному ринку існує вже безліч хмарних програм, а компанії стрімко продають свої інноваційні технології, а саме хмари, для використання підприємствами для зберігання документації на електронних носіях. Роль цієї інновації корисна для ведення бухгалтерського обліку, оскільки це кращий носій інформації підприємства, завдяки йому ми будемо витрачати менше часу у пошуку потрібного нам документу, а також важливою рисою є постійне і безпечне зберігання інформації про підприємство.

Список використаних джерел:

1. Астахова Є. Ю., Кочетова М. М. Хмарна бухгалтерія - бухгалтерія майбутнього// Облік.Аналіз.Аудит.-2015.-№6. URL: http://cyberleninka.ru/article/n/oblachnaya-buhgalteriya-buhgalteriya-buduschego

2. Всі там будемо: що таке хмарні сервіси і чому вони так стрімко розвиваються. URL: https://businessviews.com.ua/ru/tech/id/hmari-dlja-biznesu-2003/

3. Гречук М. П., Бжікян Г. А. Перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах інноваційних інформаційних технологій. 2021. С. 22-23.

4. Любимов М. О., Кулик В. А. Можливості, загрози та перспективи використання «хмарних» технологій у бухгалтерському обліку. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2019. № 2 (93). С. 41-46.

5. Методика розробки та використання засобів хмарних технологій в обліку. URL: http://ema.ztu.edu.ua/article/view/236850

6. Осмятченко В. О., Олійник В. С. Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в контексті зміни технологічних укладів. Економічний вісник. Серія : Фінанси, облік, оподаткування. 2018. Вип. 2. С. 131-138.

7. Павлюковець *М.П.* Концепція побудови сучасної системи обліку на сільськогосподарському підприємстві в умовах Інтернет-технологій. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2014_2_10

8. Правдюк Н.Л., Обнявко М.В. Впровадження блокчейну в облікову систему: кроки назустріч. Ефективна економіка. 2022.№1.URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9913

9. Розвиток організації бухгалтерського обліку на засадах аутсорсингу.URL:http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7399/Liakhovych.pdf?sequence=1&isAllowed=y

10. Спільник І.В., Палюх М.С. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2019. Випуск 1–2. С. 83–96.

11. DIGITAL TECHNOLOGIES IN ACCOUNTING AND AUDITING. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/1_2020/31.pdf

Олена ВІХРОВА*,
студентка 6 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК СЕГМЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація. *У статті визначено внутрішньогосподарський контроль, як систему безперервних контрольних дій за функціонуванням об'єктів управління, що здійснюються керівництвом підприємства або уповноваженою посадовою особою, з метою формування певних інформаційних засад прийняття управлінських рішень або їх коригування для досягнення поставлених цілей найбільш ефективним для підприємства способом. На основі функціонального підходу, обґрунтовано місце внутрішньогосподарського контролю в системі управління господарською діяльністю підприємства, як однієї із функцій управління.*

Abstract. *The article defines internal control as a system of continuous control over the functioning of management facilities carried out by the management of the enterprise or an authorized official, in order to form a certain information basis for management decisions or adjustments to achieve goals most effective for the company. Based on the functional approach, the place of internal supervision in the management system of economic activity of the enterprise, as one of the management functions, is substantiated.*

Вступ. Діяльність підприємств України за нестабільних умов

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту – Козаченко А.Ю.

функціонування здійснюється в складних та важкопрогнозованих кризових умовах економічного, політичного та соціального середовищ. За умов поглиблення інтеграційних процесів та впливу кризових явищ забезпечення ефективної господарської діяльності насамперед залежить від того, наскільки підприємство раціонально використовує наявні ресурси, організовує бізнес-процеси для того, щоб з мінімальними витратами отримати найкращі результати.

Необхідність оптимізації управління господарською діяльністю підприємств, відповідно до поточного та прогнозованого стану середовища її здійснення, доводить об'єктивно існуючу потребу в дослідженні теоретичних та практичних аспектів внутрішньогосподарського контролю, який забезпечує достатній рівень адаптивності управління і виступає координуючою ланкою між всіма функціями управління.

Виклад основного матеріалу. Формування теоретичних засад дослідження внутрішньогосподарського контролю передбачає оцінку понятійно-термінологічного апарату.Відповідно до зазначеного, ключовим у дослідженні є вивчення підходів до розуміння поняття «контроль», оскільки його тлумачення є визначальним при формуванні похідних від нього понять «внутрішній контроль» та «внутрішньогосподарський контроль».

Загалом, поняття «контроль» походить від латинського слова «контра ротулюс», від якого пізніше утворилося французьке «контроль», що означає зіставлення або протиставлення [6].

Відповідно до результатів проведеного дослідження вважаємо за доцільне при визначенні сутнісної характеристики поняття контроль використовувати зазначені підходи комплексно з урахуванням того, що:

1) системний підхід дозволяє формалізувати елементи контролю та взаємозв'язки між ними з урахуванням необхідності досягнення цілей та завдань у взаємодії з зовнішнім та внутрішнім середовищем підприємства;

2) процесний підхід дозволяє розглядати контроль як послідовність дій, спрямованих на досягнення цілей та завдань контролю, які розглядаються як міжфункціональні, що дозволяє інтегрувати системний та функціональний підходи шляхом об'єднання функцій контролю та його системи;

3) функціональний підхід є основою при визначенні значення контролю в діяльності підприємства через визначення тих функцій, що реалізуються ним, при цьому сам він розглядається як функція управління;

4) прикладний підхід, який визначає контроль як перевірку та / або спостереження функціонування відповідного об'єкта контролю. На нашу думку, використання даного підходу є недоцільним, оскільки звужує його розуміння та виключає з його складу ряд методів та форм контролю.

Однак, науковці [1; 2; 3; 5; 6] вживають термін «внутрішньогосподарський контроль» в дослідженнях з обліку, аудиту та контролю. Ми погоджуємося з їх думкою, адже таке поняття як «внутрішньогосподарський контроль» вміщує в собі економічний, фінансовий і фінансово-господарський контроль операцій підприємства та точніше характеризує зміст процесів, які відбуваються на підприємстві – суб'єкті господарювання.

Слід зазначити, що науковці у визначеннях не завжди акцентують увагу на тих ознаках, що вирізняють його в системі контролю в цілому. За результатами дослідження вважаємо, що внутрішньогосподарський контроль здійснюється особами, наділеними повноваженнями управління підприємством та найвищого управління, а також іншим персоналом, який надає обґрунтовану впевненість щодо досягнення цілей його діяльності найбільш ефективно без порушення вимог чинного законодавства.

Як бачимо, при визначенні поняття «внутрішньогосподарський контроль» науковці акцентують увагу на різних аспектах досліджуваного терміну. В результаті проведених досліджень ми виділили чотири основні думки, які лежать в основі визначення поняття внутрішньогосподарський контроль:

1) інтерпретація внутрішньогосподарського контролю як системи спостереження;

2) зведення його суті лише до встановлення суб'єктів здійснення такого контролю;

3) зосередження уваги виключно на меті здійснення такого контролю;

4) розгляд внутрішньогосподарського контролю як функції управління.

Можна сказати, що внутрішньогосподарський контроль обслуговує систему управління з метою сприяння дієвому і ефективному виконанню стратегії підприємства. При цьому фактичні дані, необхідні для його здійснення, отримуються за допомогою системи бухгалтерського обліку.

Внутрішньогосподарський контроль, як процес, дозволяє визначити його неяк одноразову дію, а як серію безперервних дій, спрямованих на досягнення визначеної стратегії підприємства. Разом з тим, внутрішньогосподарський контроль є однією з функцій управління. Адже, це не тільки процес, спрямований на досягнення цілей та мети підприємства, але й результат дій управлінців вищих рівнів як із планування діяльності підприємства в цілому та його окремих підрозділів, так і організації та мотивації працівників.Внутрішньогосподарський контроль повинен бути всеосяжним. Узагальнивши результати проведених досліджень щодо сутності поняття «внутрішньогосподарський контроль», ми вважаємо за доцільне подати їх у вигляді схеми (рис. 1).

Щодо визначення контролю як однієї з основних функцій управління, то дана позиція є досить слушною, виходячи з того, що контроль є однією із стадій управлінського процесу та функцією управління, а тому забезпечує зворотній зв'язок між об'єктами та суб'єктами управління. Отже, контроль як функція управління – сукупність обов'язків, прав і дій уповноважених осіб щодо перевірки дотримання прийнятих управлінських рішень та/або оцінки здійснених операцій на предмет дотримання інтересів управлінського персоналу. Таким чином, для виконання тієї чи іншої відносно простої роботи необхідно заздалегідь визначити, що потрібно в підсумку одержати, як організувати процес, мотивувати і проконтролювати його виконання тощо. Тобто, основними функціями управління є: планування, прогнозування, організація, координація, мотивація, облік, аналіз і контроль, які тісно пов'язані одна з одною та взаємообумовлені.

Рис. 1. Сутність поняття «внутрішньогосподарський контроль»
Джерело: узагальнено автором [2; 3]

Оскільки контроль є однією із функцій управління загалом, то внутрішньогосподарський контроль можна вважати однією із важливих функцій управління підприємством зокрема.

Місце внутрішньогосподарського контролю серед функцій управління підприємством подано на рис. 2.

Рис. 2 Місце внутрішньогосподарського контролю серед функцій управління підприємством та взаємозв'язок з ними
Джерело: узагальнено автором на основі [1; 6]

Варто зауважити, що саме контроль є основним елементом управління підприємством і як планування, створення організаційних структур, так і

мотивацію доцільно поєднувати із внутрішньогосподарським контролем. Ні одна з даних функцій не може сама по собі здійснювати сам процес управління, і лише їх поєднання в певній послідовності розкриває суть управління на підприємстві. І саме внутрішньогосподарський контроль виступає основою координаційною функцією управління.

Крім того, що внутрішньогосподарський контроль є самостійною функцією управління, він є одним із засобів організації зворотного зв'язку, завдяки чому отримується необхідна інформація про об'єкт внутрішньогосподарського контролю в процесі здійснення такого рішення. Завдяки цьому суб'єкт управління має можливість впливати на прийняття управлінських рішень на певних етапах його здійснення. Таким чином, внутрішньогосподарський контроль сприяє виявленню відхилень та недоліків в прогнозуванні, плануванні, обліку, аналізі та дає можливість усунути їх чи мінімізувати їх вплив.

Без наявності цієї функції управління неможливе нормальне функціонування чи організація діяльності підприємства, тому вивченню й аналізу функцій управління підприємством, а саме – внутрішньогосподарського контролю, потрібно приділяти достатню увагу. Адже внутрішньогосподарський контроль підприємств спрямований не лише на виявлення відхилень від встановлених для об'єкту контролю планових, цільових, нормативних параметрів, а й на попередження їх виникнення, тобто виступає засобом як прямого, так і зворотного зв'язку між суб'єктом та об'єктом управління господарською діяльністю.

Прямий зв'язок внутрішньогосподарського контролю в системі управління господарською діяльністю підприємств полягає в спостереженні та перевірці фактичного стану об'єкту контролю для визначення його законності та доцільності (попередній внутрішньогосподарський контроль), ефективності та якості управління (наступний внутрішньогосподарський контроль). Зворотний зв'язок внутрішньогосподарського контролю в системі управління полягає у виявленні відхилень фактичних показників, що характеризують об'єкт контролю, від заданих параметрів, визначенні їх причин та потенційних можливостей забезпечення досягнення встановлених для об'єкту контролю планових, цільових, нормативних параметрів.

Внутрішньогосподарський контроль у системі управління господарською діяльністю підприємств як засіб зворотного зв'язку реалізується в напрямку коригування процесів у рамках інших функцій управління: результати попереднього та наступного внутрішньогосподарського контролю використовуються в процесі планування; результати поточного контролю – в процесі прийняття рішень [1, 6]. Таким чином, внутрішньогосподарський контроль виступає невід'ємною складовою процесу розробки, прийняття, реалізації та коригування управлінських рішень в управлінні господарською діяльністю підприємств, яка присутня на всіх етапах процесу формування та реалізації управлінських рішеньвід його початку до завершення.

За відсутності системи внутрішньогосподарського контролю, яка б

надавала керівництву оперативну інформацію, необхідну для прийняття управлінських рішень, неможливе функціонування системи управління.

Оскільки в даному дослідженні при формуванні сутнісної характеристики контролю обґрунтовано доцільність використання системного підходу, необхідним є визначення елементів системи внутрішньогосподарського контролю підприємств та взаємозв'язків між ними. Вважаємо, що внутрішньогосподарський контроль підприємств – система елементів, організованих на основі принципів внутрішньогосподарського контролю таким чином, що в результаті їх взаємодіїта взаємозв'язку забезпечується досягнення поставлених перед нею цілей. Разом з тим контроль може реалізовуватися як функція управління лише в рамках певної системи. Адже поза системою немає управління, відповідно немає й самого контролю. При такому трактуванні контроль може розглядатись як самостійна система в межах управління та як єдина підсистема цього управління. Контроль, як і будь-яка управлінська система, складається з елементів, зв'язків, що зведені до певного ряду та знаходяться у певній взаємозалежності (субординації) [6].

Вважаємо, що внутрішньогосподарський контроль у системі управління варто розглядати як інформаційну підсистему, яка взаємодіє з іншими інформаційними підсистемами, до яких варто віднести бюджетування (планування), бухгалтерський облік та економічний аналіз.

Таким чином, система внутрішньогосподарського контролю займає вагоме місце в системі управління діяльністю підприємства, шляхом виконання певних функцій та взаємодії з іншими інформаційними підсистемами. Зокрема, система внутрішньогосподарського контролю взаємодіє з системою бухгалтерського обліку, що полягає в інформаційному забезпеченні внутрішньогосподарського контролю, адже в системі бухгалтерського обліку формується інформація про фактичний стан підприємства. Система внутрішньогосподарського контролю спрямована на перевірку даних бухгалтерського обліку та виявлення відхилень фактичного стану результатів діяльності підприємства від запланованих параметрів. Проте система бухгалтерського обліку може містити і недостовірні дані. Тоді здійснюється перевірка відхилення фактичного стану від даних бухгалтерського обліку. В свою чергу виявлені системою внутрішньогосподарського контролю відхилення можуть відображатися на рахунках бухгалтерського обліку.

Взаємозв'язок економічного аналізу та внутрішньогосподарського контролю полягає в обґрунтуванні причин відхилень за допомогою аналітичних процедур, які були виявленні в ході внутрішньогосподарського контролю. Застосування аналітичних процедур дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки та виявити напрями їх усунення в майбутньому. В даній взаємодії важливе значення займає система планування діяльності підприємства. Система планування є постачальником планової інформації, а система бухгалтерського обліку – фактичної інформації про стан діяльності підприємства. У системі внутрішньогосподарського контролю виявляються відхилення, які відображаються в бухгалтерському обліку та впливають на коригування планів

або вироблення нових підходів до їх формування в майбутньому.

Загальна логіка формування системи внутрішньогосподарського контролю в системі управління господарською діяльністю підприємств передбачає, насамперед, формулювання мети, цілей і завдань системи.

Узагальнивши результати проведених досліджень вчених-економістів, цілі внутрішньогосподарського контролю підприємств доцільно поділяти на:

– стратегічні цілі – контроль досягнення стратегічних цілей господарської діяльності підприємства, визначених його стратегією та бізнес- планами;

– операційні цілі – контроль операційної ефективності господарської діяльності підприємства, що полягає в контролі бізнес-процесів, використаних в ході їх здійснення ресурсів та отриманих результатів;

– інформаційні цілі – інформаційне забезпечення менеджерів підприємства інформацією, що відповідає всім вимогам для прийняття своєчасних та адекватних ситуації управлінських рішень щодо господарської діяльності. В межах даних цілей забезпечується достовірність звітності та захист інформації від несанкціонованого доступу до неї та використання в неналежних цілях;

– цілі в сфері дотримання законодавства – контроль дотримання вимог законодавчих та нормативних актів України, внутрішніх документів та стандартів, що регулюють господарську діяльність підприємств в цілому чи окремий бізнес-процес у її межах.

Для ефективного досягнення мети внутрішньогосподарського контролю необхідно вирішити певні завдання. Досягнення зазначених вище цілей внутрішньогосподарського контролю передбачає реалізацію наступних завдань:

1) у сфері стратегічних цілей: відповідність господарської діяльності підприємства стратегії та бізнес-планам;

2) у сфері операційних цілей: раціональне та економне використання фінансових, матеріальних, трудових та інформаційних ресурсів, що використовуються для здійснення господарської діяльності підприємства, при забезпеченні дотримання запланованих результатів без підвищення рівня ризиків понад встановлений рівень;

3) у сфері інформаційних цілей: необхідний рівень обліку бізнес-процесів господарської діяльності, використаних ними ресурсів та отриманих результатів, достовірність, своєчасність складання та подання всіх видів звітності за ними;

4) у сфері цілей дотримання законодавства: дотримання працівниками підприємства законодавчих та нормативних актів, що регламентують господарську діяльність в цілому або окремий бізнес-процес.

Отже, для того, щоб система внутрішньогосподарського контролю діяла ефективно, вона повинна бути оперативною, своєчасною, постійною, забезпечувати вільний обмін інформацією, що дозволить вчасно реагувати на певні ситуації. При цьому інформація повинна бути точною, надходити вчасно й доводитись до виконавців у такому вигляді, який дозволяє оперативно прийняти необхідні рішення й здійснити відповідні дії щодо вирішення того чи іншого проблемного питання. Приймаючи рішення щодо встановлення або зміни

планового завдання, керівник повинен обґрунтувати їх. У системі повинен бути налагоджений тісний зв'язок між тими, хто встановлює планові завдання, й тими, хто повинен їх виконувати. Основні труднощі на шляху збирання й розповсюдження отриманої інформації пов'язані з комунікаційними проблемами.

Висновки. Отже, у статті запропоновано розглядати внутрішньогосподарський контроль на основі синтезу системного, процесного та функціонального підходів. Внутрішньогосподарський контроль визначено як систему безперервних контрольних дій за функціонуванням об'єктів управління, що здійснюються керівництвом підприємства або уповноваженою посадовою особою, з метою формування певних інформаційних засад прийняття управлінських рішень або їх коригування для досягнення поставлених цілей найбільш ефективним для підприємства способом.

На основі функціонального підходу, обґрунтовано місце внутрішньогосподарського контролю в системі управління господарською діяльністю підприємства, як однієї із функцій управління, що дало можливість ідентифікувати інформаційно-комунікаційні зв'язки між іншими інформаційними підсистемами, зокрема бухгалтерським обліком та економічним аналізом, що стало підґрунтям для організації внутрішньогосподарського контролю. Внутрішньогосподарський контроль не обмежується лише констатацією допущених відхилень від вимог управлінських рішень, а є одним із засобів організації зворотного зв'язку, завдяки чому отримується необхідна інформація про об'єкт внутрішньогосподарського контролю під час здійснення такого рішення.

Список використаних джерел:

1. Бугай Н.О. Внутрішньогосподарський контроль як сегмент системи управління підприємством: сучасний стан та пріоритети розвитку. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5190
2. Грищук С.В. Аналіз підходів до визначення сутності поняття «внутрішньогосподарський контроль» . *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 5. С. 151-154.
3. Грищук С. В. Порівняльний аналіз сутності понять «внутрішньогосподарський контроль» та «внутрішній контроль». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 22(1). С. 69-73.
4. Ковальчук С. П. Внутрішньогосподарський контроль в системі прийняття управлінських рішень. Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку. 2018. Вип. 3. С. 8-14.
5. Михайловина С. О. Внутрішньогосподарський контроль як необхідний елемент управління сільськогосподарським підприємством. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Сер. : Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. 2013. № 50. С. 112-116.
6. Мулик Я. І. Внутрішньогосподарський контроль в системі управління аграрним підприємством. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL:

http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/66.pdf

7. Янчева Л. М. Внутрішньогосподарський контроль: організаційно-методичний аспект. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. Вип. 1. С. 7-18.

Наталія ГРИБ* ,
студентка 3 курсу,
факультету облік і аудит,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІК БЛАГОДІЙНОЇ ДОПОМОГИ

Анотація. *У даній публікації розглянуто особливості обліку благодійної допомоги під час воєнного стану; запропоновано типову кореспонденцію рахунків; досліджено порядок документального оформлення отриманої благодійної допомоги в умовах воєнного стану.*

Abstract. *In this publication the features of account of eleemosynary help are considered during a martial law; typical correspondence of accounts is offered; the order of documentary registration of the got eleemosynary help is investigational in t he conditions of martial law.*

Вступ. Благодійна діяльність – це добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначеної Законом мети, яка не передбачає отримання благодійником прибутку, а також виплати будь-якої винагороди або компенсації благодійникові від імені або за дорученням бенефіціара [8].

У XX ст. благодійність набрала значного розмаху. Благодійники спрямовують свої зусилля на вирішення суспільних проблем та покращення якості життя громад. Особливої актуальності благодійність набуває тоді, коли держава на практиці невзмозі виконати покладені на неї соціальні функції, що є характерним для України сьогодні.

Через важку економічну ситуацію в нашій країні, а також у зв’язку з трагічними подіями, повязаними із воєнною агресією росії необхідність благодійної допомоги відчувається особливо гостро. Мільйони переселенців, тисячі постраждалих цивільних громадян, що опинилися у важкій життєвій ситуації та необхідність мобілізації значних ресурсів для військових потреб вимагають підтримки не лише з боку держави, але і з боку всіх небайдужих.

Вінничина стала другою домівкою для десятків тисяч українських

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ – Іщенко Я.П.

громадян, яких війна змусила шукати безпечний прихисток та розгорнула потужний гуманітарний штаб для надання допомоги всім, хто опинився в скруті. У кожній територіальній громаді організовано пункти зустрічі переміщених осіб, визначено відповідальних осіб, які 24/7 знаходяться на зв`язку та готові допомогти всім, хто переміщується. Вінницький обласний гуманітарний штаб відправляє допомогу містам, де відбуваються бойові дії. Гуманітарну допомогу відправляли у Київську, Харківську, Луганську області. Також штаб допомагає і військовим. Заявки надходять на військову адміністрацію і штаб формує вантаж для Збройних сил і територіальної оборони.

Студенти, науково-педагогічні і педагогічні працівники, керівники факультетів, коледжів, структурних підрозділів ВНАУ допомагали в облаштуванні захисних споруд, маскувальних сіток, металевих пристосувань, зборі продуктів, одягу, постільних принадлежностей, матраців, подушок, посуди. Фінансовий внесок створений при університеті «Фонд захисту Батьківської землі» на сьогодні склав 800 тис. грн. Разом з ректором університету Віктором Мазуром, проректорами, директором адміністративно-господарською частиною, студентами, передали 400 тис. грн прикордонникам на закупівлю тепловізорів і дрона, 250 тис. грн обласній військовій адміністрації на зміцнення територіальної оборони, 150 тис. грн поліції області.

Стейкхолдери ВНАУ активно допомагають захисникам. За рахунок своїх приватних підприємств на 2000000 грн закупили вершкового масла і передали лікарням, вінницькому військовому госпіталю та госпіталю інвалідів війни, людям у своїх селах. В даний час ними організовано виготовлення 10 тон різних видів крупи та 3 тони соняшникової олії, а також інші продуктові набори для передачі в обласний фонд військової адміністрації.

Благодійну допомогу сьогодні надають тисячі підприємств України. Деякі з них, особливо ті субєкти господарювання, що займаються виробництвом товарів першої необхідності, також потребують і отримують таку допомогу для забезпечення нагальних потреб бізнесу.

Наявність таких операцій потребує організації їх обліку та контролю.

Виклад основного матеріалу. Нещодавно Уряд постановою «Деякі питання отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги» від 05.03.2022 № 202 (далі – постанова № 202) встановив, що в умовах воєнного стану не поширюються встановлені законодавством вимоги щодо отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги від юридичних та фізичних осіб – резидентів та нерезидентів [7]. Тож в регіонах, де ведуться активні бойові дії дозволено не вести облік благодійної чи гуманітарної допомоги взагалі. Також відповідно дозволено не звітувати про отримання та використання такої допомоги.

Не дивлячись на умови вищезгаданої постанови № 202 по можливості все ж таки облік благодійної та гуманітарної допомоги доречно вести в тих регіонах, де відносно безпечно і установи працюють в більш-менш звичайному режимі.

Розглянемо порядок отримання і обліку благодійної чи гуманітарної допомоги для тих регіонів, де вести такий облік можливо. Це стосуватиметься

переважно такої практики сільськогосподарських підприємств. Адже саме від їх стабільної роботи залежить продовольча безпека держави в цей непростий час.

Як будь які взаємовідносини одного контрагента з іншим, взаємовідносини з надання (отримання) благодійної допомоги мають бути оформлені договором згідно з чинним законодавством. Безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна вважається благодійною пожертвою. Тобто цільове призначення благодійної допомоги має бути прописано у договорі про пожертву. Безпосередньо поняття такого договору визначено у ст. 729 Цивільного кодексу України [7].

Зауважимо: до договору про пожертву застосовуються положення про договір дарування. Відтак, якщо предметом такої угоди є передача предметів особистого користування та побутового призначення, допускається укладення договору в усній формі. Більшість договорів під час воєнних дій укладаються саме в усній формі. І це не є порушенням чинного законодавства. Проте, якщо предметом передачі благодійного чи гуманітарної допомоги є майно, що представляє особливу цінність, як то техніка, нерухомість тощо, слід укладати письмовий договір. Окрім того операції з передачі активів в якості благодійної допомоги, чи операції з надходження майна слід задокументувати та провести оцінку такого майна у відповідності до національних стандартів обліку. Для оцінки отриманих матеріальних цінностей доцільно отримати документи, що підтверджують вартість такого майна та експлуатаційну документацію від заводу-виробника. Наявність таких супровідних документів значно спростить і порядок оприбуткування допомоги, і подальше її використання.

Якщо благодійна допомога надходить у грошовій формі та якщо благодійник не визначив конкретні цілі використання благодійних коштів, рішення про подальше цільове використання таких коштів приймає керівник підприємства, що одержало допомогу. При цьому спрямовувати такі кошти слід відповідно до першочергових потреб, пов'язаних виключно з основною діяльністю підприємства. На сьогодні для сільськогосподарських підприємств – це потреби проведення посівної кампанії.

Надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні здійснюється за рахунок коштів, що надійшли в національній та іноземній валюті на поточний рахунок Мінсоцполітики, відкритий у Нацбанку, від фізичних та юридичних осіб, резидентів і нерезидентів як благодійна пожертва, гуманітарна допомога, гранти та дарунки. При цьому слід керуватися Порядком надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні, затвердженим постановою Кабінету міністрів України № 220 [2].

Ці кошти розподіляються комісією, утвореною Мінсоцполітики за пропозиціями вищевказаних одержувачів за напрямами, зазначеними в п. 4 Порядку № 220. Зокрема на: евакуацію/вивезення/переміщення цивільного населення з місцевості, де ведуться бойові дії; задоволення продовольчих потреб, забезпечення медичними засобами цивільного населення в місцевості, де ведуться бойові дії; забезпечення гуманітарною допомогою цивільного

населення в місцевості, де ведуться бойові дії.

Первісною вартістю отриманих в якості благодійної допомоги основних засобів є їх справедлива вартість на дату отримання з урахуванням додаткових витрат (на транспортування, установку, монтаж, налагодження тощо). Така методика оцінки визначена нормами Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [3].

Аналогічну за змістом норму містить і Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» [4], норми якого слід застосовувати при отриманні виробничих запасів (сировини, матеріалів, пального, насіння, кормів, мінеральних добрив тощо), готової продукції чи інших оборотних активів.

Отже, оцінку безоплатно отриманих матеріальних цінностей слід проводити виходячи з даних, наведених у супровідних первинних документах. При цьому всі додаткові витрати слід також включати до первісної вартості таких цінностей.

Якщо ж благодійник не надав підтвердних документів, тоді оцінку безоплатно одержаних матеріальних цінностей проводить комісія підприємства, що формується на підставі керівника. При цьому для визначення справедливої вартості активів, що надійшли, комісія виходить із припущення, скільки може коштувати те чи інше майно на відповідну дату з урахуванням технічного стану і ступеня зносу. За результатами оцінки комісія складає акт оцінки матеріальних цінностей у довільні формі. Операції з безоплатного отримання основних засобів та інших необоротних матеріальних активів слід оформляти Актом приймання-передачі основних засобів.

Окрім того, на безоплатно отримані необоротні активи необхідно скласти Акт введення в експлуатацію основних засобів та відкрити Інвентарну картку обліку об’єктів основних засобів. Для оформлення приймання благодійної допомоги у вигляді запасів доцільно застосовувати Акт про приймання матеріалів. Наразі, типова форма цього акту не затверджена, тож можна розробити її самостійно. Таким чином, отримання благодійної допомоги документується залежно від виду допомоги (табл. 1).

Таблиця 1

Документування отриманої благодійної допомоги

Документ	Вид допомоги
Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів (форма № ОЗ-1)	Основні засоби
Виписка банку	Безготівкові кошти
Прибутковий касовий ордер (форма № КО-1)	Готівка
Накладна	Запаси
Акт виконаних робіт, акт наданих послуг	Роботи, послуги

Джерело: сформовано на основі [5]

У бухгалтерському обліку підприємства-благодійника сума «грошової» допомоги і вартість пожертвувань у вигляді ТМЦ на підставі п. 6 П(С)БО 16 «Витрати» потрапляють прямо до складу бухвитрат. При цьому, надаючи фіндопомогу у вигляді грошових коштів або оборотних активів, для

відображення витрат використовуйте субрахунок 949 «Інші витрати операційної діяльності», а ось при безкоштовній передачі в благодійних цілях необоротних активів підійде субрахунок 977 «Інші витрати діяльності».

Порядок оприбуткування на баланс безоплатно отриманих активів визначено пп. 1.11, 3.9 та 5.7 Типової кореспонденції субрахунків бухгалтерського обліку для відображення операцій з активами, капіталом та зобов'язаннями розпорядниками бюджетних коштів та державними цільовими фондами, затвердженої наказом Мінфіну від 29.12.2015 № 1219. У таблиці 2 наведено типову кореспонденцію нарахування благодійної допомоги.

Таблтця 2

Кореспонденція рахунків з обліку благодійної допомоги

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		Дт	Кт	
1	Перераховано «грошову» благодійну допомогу	377	311	200000
2	Передано товари неприбуткової організації	377	281	150000
3	Суму допомоги списано до складу витрат	949	377	350000
4	Отримали реанімаційні ліжка як цільове фінансування та ввели в експлуатацію	106	484	75000
5	Надійшло цільове фінансування	311	484	120000

Джерело: сформовано автором на підставі [6]

Висновки. При наданні благодійної допомоги слід керуватися вимогами Закону, яким визначено коло можливих отримувачів такої допомоги та цілі, на які вона може надаватися. Доцільно укласти договір з отримувачем допомоги або ж отримати від нього листа із проханням про надання такої допомоги. Підставою для надання допомоги буде наказ керівника підприємства. Передання товарів (продукції) неприбутковій організації або безоплатне надання послуг має бути оформлене відповідними первинними документами (накладною, актом).

Список використаних джерел:

1. Отримання благодійної та гуманітарної допомоги URL:https://decentralization.gov.ua/news/14667.amp
2. Урядовий портал. Новини Уряду. URL: https://www.kmu.gov.ua/
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку №7 «Основні засоби», затв. наказом МФУ від 27.04.2000 р. № 92. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку №9 «Запаси», затв. наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99
5. Бухгалтерський облік благодійної допомоги URL: https://www.golovbukh.ua/article/8364-buhoblk-blagodyno dopomogi-bank-proveden
6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій

від 30.11.1999 р. №291 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15
8. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text № 2107-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5073-17

Олександр ДОБРАНЕЦЬКИЙ*,
магістр 1-го року навчання,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РУХУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *В статті проведено дослідження наукових думок щодо визначення категорії «виробничі запаси». З'ясовано, що в основі визначення запасів покладено поняття «активи». Представлено динаміку вартості та структури виробничих запасів суб'єкта господарювання. Розкрито склад виробничих запасів та охарактеризовано рахунки їх обліку. Відзначено, що саме облік є джерелом інформації для проведення аналізу наявності, стану та руху виробничих запасів, що необхідно для ефективного планування їх потреби.*

Abstract. *The article examines scientific opinions on the definition of «inventories». It has been found that the definition of inventories is based on the concept of «assets». The dynamics of the value and structure of inventories of the entity is presented. The composition of inventories is revealed and the accounts of their accounting are characterized. It is noted that accounting is a source of information for the analysis of the availability, condition and movement of inventories, which is necessary for effective planning of their needs.*

Вступ. Підприємницька діяльність суб'єктів господарювання залежить від багато факторів, одним з яких є наявність виробничих запасів. Вони використовуються у господарській діяльності підприємств різних форм власності та галузей економіки. Раціональне використання виробничих запасів несе в собі потенціал підвищення ефективності виробництва. Формування достовірної інформації про наявність та рух виробничих запасів і правильне ведення бухгалтерського обліку їх вартості забезпечує достовірність фінансової звітності.

---

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ – Подолянчук О.А.

Проблемні питання обліку виробничих запасів висвітлюють у своїх працях вчені-науковці, зокрема: Артеменко Н.В., Іщенко Я.П., Коваль Н.І., Подолянчук О.А., Рубан Л.О., Яковенко Т.І. та інші. Метою дослідження є визначення поняття виробничих запасів та розкриття основ їх обліку на виробничому підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Під час реформування вітчизняного бухгалтерського обліку з метою його уподібнення до міжнародних стандартів у науковій літературі постало питання визначення терміну запасів. Для того, щоб проаналізувати це поняття треба взяти до уваги Національне положення бухгалтерського обліку 9 «Запаси» від 20.10.1999 р. та Міжнародний стандарт фінансової звітності 2 «Запаси» (рис. 1).

Основна увага у визначенні запасів приділяється поняттю «активи». За чинними нормативними документами, активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому. При цьому, запаси визнаються активом, якщо існує імовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, та їх вартість може бути достовірно визначена [6, с. 90].

Рис. 1. Визначення категорії «запаси» у стандартах бухгалтерського обліку
Джерело: сформовано автором за даними [5; 7]

Звертаючись до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» можемо дійти висновку, що активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому [8].

Необхідно зазначити той факт, що поняття «запаси» та «виробничі запаси» часто ототожнюються. Дійсно, згідно стандартів бухгалтерського обліку цих два поняття є ідентичними, чіткого розмежування побачити не можемо. Що ж стосується плану рахунків, то тут ситуація вже не така однозначна – клас запасів включає в себе вже безпосередньо самі виробничі запаси, що свідчить про чітке

розмежування.

Рубан Л.О. та Яковенко Т.І. відзначають, що виробничі запаси – це елемент запасів, який є активом та сукупністю предметів праці, які перебувають на підприємстві у вигляді складських запасів основних та допоміжних матеріалів, а також палива, запасних частин, зворотних відходів, тари та інших матеріалів, які придбані зі сторони або самостійно виготовлені й призначені для використання як у виробничому процесі, так і для будь-яких інших потреб підприємства за умови їх повного споживання в одному операційному циклі [9, 320].

На думку Артеменко Н.В., виробничі запаси – це активи, які використовуються для подальшого продажу, споживання під час виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, а також управління підприємством [1, с. 666].

Коваль Н.І. визначає, що виробничі запаси – це придбані або самостійно виготовлені запаси, що підлягають подальшій переробці на підприємстві або утримуються для іншого споживання у ході нормального операційного циклу і характеризуються речовою формою, макроекономічним змістом, мікроекономічним призначенням та наявністю облікової складової [4, с. 96].

Аналіз літературних джерел свідчить, що в дослідженнях науковців відсутня єдина думка щодо змісту виробничих запасів. Однак поділяємо думку з Подолянчук О.А., яка відзначає, що насамперед, визначаючи сутність виробничих запасів, необхідно враховувати зміст нормативно-правового регулювання обліку досліджуваного об’єкта. Тому, виробничі запаси – це матеріальні оборотні активи, які протягом операційного циклу використовуються в повному обсязі для створення продукції, товарів, надання послуг, виконання робіт, а також для будь-яких господарських чи управлінських потреб підприємства [6, с. 93]

Представимо динаміку вартості виробничих запасів ТОВ «Курланд» (табл. 1) задля розкриття їх важливості в господарській діяльності суб’єктів підприємництва.

Таблиця 1

Динаміка вартості виробничих запасів ТОВ «Курланд»

Вид виробничих запасів	2018 р., тис. грн.	2019 р., тис. грн.	2020 р., тис. грн.	Абсолютне відхилення, тис. грн.	Відносне відхилення, %
Сировина і матеріали	83	236	192	109	2,31
Паливо	1431	2077	870	-561	0,61
Будівельні матеріали	183	33	36	-147	0,20
Запасні частини	2344	2673	2291	-53	0,98
Матеріали сільськогосподарського призначення	3565	13876	11217	7652	3,15
Разом	7606	18895	14606	7000	1,92

Джерело: сформовано за даними фінансової звітності ТОА «Курланд»

Можна зробити висновок, що за досліджуваний період найбільше зросла вартість матеріалів сільськогосподарського призначення, а саме на 7 652 тис.

грн. За досліджуваний період, вартість виробничих запасів на кінець року має тенденцію до збільшення. Так, у 2018 році було накопичено на суму 7 606 тис. грн., що на 7 000 тис. грн. менше за період 2020 року. У 2019 році відповідно накопичено найбільше – на суму 18895 тис. грн.

Динаміку структури залишків виробничих запасів в ТОВ «Курланд» розглянемо у таблиці 2. Дані таблиці 2 свідчать про те, що найбільша частка виробничих запасів у ТОВ «Курланд» припадає на матеріали сільськогосподарського призначення. Так, у 2018 році їх частка становила 46,87%. Проте до 2020 року ця частка зросла аж на 29,93 %.

Таблиця 2

Динаміка структури виробничих запасів ТОВ «Курланд», %

Вид виробничих запасів	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
Сировина і матеріали	1,09	1,25	1,31	0,22	1,20
Паливо	18,81	10,99	5,96	-12,86	0,32
Будівельні матеріали	2,41	0,17	0,25	-2,16	0,10
Запасні частини	30,82	14,15	15,69	-15,13	0,51
Матеріали сільськогосподарського призначення	46,87	73,44	76,80	29,93	1,64
Разом	100	100	100	х	х

Джерело: сформовано за даними фінансової звітності ТОА «Курланд»

Найменша ж частка припадає на будівельні матеріали. Ще у 2018 році у частці виробничих запасів вони займали 2,41 %, але надалі відсоток зменшився аж на 2,16. Також, тенденцію до зменшення можемо спостерігати стосовно запасних частин. Відсоток у частині виробничих запасів станом на 2018 рік був 30,82, але до 2020 року відбулося зменшення на 15,13. Накопичення виробничих запасів за досліджуваний період можна пояснити тим, що ТОВ «Курданд» здійснює планування потреби виробничих запасів на новий звітний період.

У таблиці 3 представлено розгорнуту класифікацію виробничих запасів та характеристику субрахунків до рахунку 20 «Виробничі запаси».

Облік виробничих запасів ведеться на 20-му рахунку «Виробничі запаси» другого класу Плану рахунків «Запаси». Рахунок 20 «Виробничі запаси» призначено для узагальнення інформації про наявність і рух належних підприємству запасів сировини і матеріалів (у тому числі сировини й матеріалів, які знаходяться в дорозі та в переробці), будівельних матеріалів, запасних частин, матеріалів сільськогосподарського призначення, палива, тари й тарних матеріалів, відходів основного виробництва. Відповідно, аналітичний облік ведеться за видами виробничих запасів, місцями зберігання, а також може узагальнюватись за однорідними групами [2].

Варто також відзначити, що до складу виробничих запасів відносяться малоцінні швидкозношувані предмети, облік яких ведеться на рахунку 22 «Малоцінні швидкозношувані предмети».

Таблиця 3

Класифікація виробничих запасів

Рахунок (субрахунок) бухгалтерського обліку	Зміст рахунку (субрахунку)
3201 «Сировина й матеріали»	На цьому субрахунку відображають наявність і рух сировини й основних матеріалів, які входять до складу продукції, що виготовляється, або є необхідними компонентами при її виробництві. Тут же відображають допоміжні матеріали, які використовуються при виробництві продукції або для господарських потреб, технічних цілей і сприяння у виробничому процесі. Підприємства, що заготовлюють сільгосппродукцію для переробки, також відображають на цьому субрахунку її вартість. Підрядні будівельні підприємства ведуть на цьому субрахунку облік основних матеріалів, які використовуються при здійсненні будівельно-монтажних і ремонтних робіт
202 «Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби»	На цьому субрахунку відображають наявність і рух купівельних напівфабрикатів, готових комплектуючих виробів, які придбані для комплектування продукції, що випускається, і потребують додаткових витрат праці для їх обробки або складання. На цьому ж субрахунку науково-дослідні і конструкторські організації відображають придбані ними комплектуючі вироби для проведення наукових (експериментальних) робіт, спеціальне обладнання й інструменти, пристрої та інші прилади. Вироби, придбані для комплектації готової продукції, вартість яких не включається в собівартість продукції підприємства, відображають на рахунку 28 «Товари»
203 «Паливо»	Тут обліковують наявність і рух палива (нафтопродуктів, твердого палива, мастильних матеріалів), яке отримується або заготовлюється для технологічних потреб виробництва, експлуатації транспортних засобів, а також для виробництва енергії й опалення будівель. На цьому субрахунку також обліковують оплачені талони на нафтопродукти і газ
204 «Тара й тарні матеріали»	Тут відображають наявність і рух усіх видів тари (крім тари, що використовується як господарський інвентар), а також матеріалів і деталей, які використовуються для виготовлення тари та її ремонту (деталі для збирання ящиків, бочкова клепка тощо)
205 «Будівельні матеріали»	На цьому субрахунку підприємства-забудовники відображають рух будматеріалів, конструкцій і деталей, обладнання і комплектуючих виробів, що підлягають монтажу, та інших матеріальних цінностей, необхідних для виконання будівельно-монтажних робіт, виготовлення будівельних деталей і конструкцій
206 «Матеріали, передані в переробку»	На цьому субрахунку обліковують матеріали, які передані в переробку на сторону і які надалі включаються до складу собівартості отриманих з них виробів. Аналітичний облік матеріалів, переданих у переробку, ведуть у розрізі, що забезпечує інформацію про підприємства-переробники і контроль над операціями

Продовження таблиці 3

207 «Запасні частини»	(Механічна група, електрична група тощо). Аналітичний облік машин, обладнання, двигунів, вузлів і агрегатів обмінного фонду ведуть за таким групами: придатні до експлуатації (нові та відновлені); що підлягають відновленню (на складі); що перебувають у ремонті
208 «Матеріали сільськогосподарського призначення»	На цьому субрахунку обліковують мінеральні добрива, отрутохімікати для боротьби зі шкідниками і хворобами сільгоспкультур, біопрепарати, медикаменти, хімікати, які використовуються для боротьби з хворобами сільськогосподарських тварин. Тут також відображають саджанці, насіння і корми (покупні та власного вирощування), що використовуються для висадки, посіву і відгодівлі тварин безпосередньо в господарстві
209 «Інші матеріали»	На цьому субрахунку обліковують бланки суворого обліку (за вартістю придбання), відходи виробництва (обрубку, обрізку, стружку тощо), невиправний брак, матеріальні цінності, отримані від ліквідації основних засобів, які не можуть бути використані як матеріали, паливо або запасні частини на цьому підприємстві (металобрухт, утиль), зношені шини тощо

Джерело: сформовано на основі [3]

Таким чином, можна констатувати, що саме облік є джерелом інформації для проведення аналізу наявності, стану та руху виробничих запасів, що необхідно для ефективного планування їх потреби.

Висновки. За результатами проведеного дослідження визначено, що правильно організований облік виробничих запасів, як складової матеріальних витрат, займає важливе місце не лише в системі обліку, а й в системи управління підприємства. Облік виробничих запасів складний, адже потребує чіткого розмежування в аналітиці, застосування різних методик оцінки при надходженні та вибутті.

Список використаних джерел:

1. Артеменко Н.В. Виробничі запаси: особливості обліку та методичні засади проведення аудиту. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 665-670.

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій : Наказ Міністерства Фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text (дата звернення 05.04.2022).

3. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік І: підручник. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2020. 496 с.

4. Коваль Н.І. Сутність виробничих запасів як економічної категорії: обліковий та управлінські аспекти. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. №7. С. 93-105.

5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text (дата звернення: 05.04.2022).

6. Подолянчук О. А Виробничі запаси: економічна сутність та облік.

Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. №5. С. 88-101.

7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : Наказ Міністерства фінансів України від 20.10.99 р. № 246. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text (дата звернення: 05.04.2022).

8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 05.04.2022).

9. Рубан Л.О., Яковенко Т.І. Економічна сутність поняття виробничих запасів на промисловому підприємстві. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 34. С. 319-324.

Вікторія КНЯЗЬКА*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕТОДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *У статті досліджено різні підходи науковців до визначення поняття «конкурентоспроможність продукції». Розкрито методи оцінки та сутність конкурентоспроможності підприємства. Наведено класифікацію параметрів конкурентоспроможності продукції. Виявлено основні фактори, надано їх обґрунтування та аналіз під час діяльності підприємств у ринкових умовах Запропоновано шляхи підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств.*

Abstract. *The article investigates different approaches of scientists to the definition of "product competitiveness". Methods of assessment and the essence of enterprise competitiveness are revealed. The classification of parameters of product competitiveness is given. The basic factors are revealed, their substantiation and the analysis during activity of the enterprises in market conditions are given. Ways of increase of competitiveness of production of the enterprises are offered.*

Вступ. В умовах активізації інтеграції України до Європи та світового економічного співтовариства підвищення конкурентоспроможності національних підприємств набуває все більшої актуальності. Ефективність їх виробничо-господарської діяльності та зміцнення ринкових позицій зумовлені

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Алескерова Ю. В.

конкурентоспроможністю їх продукції. Управління конкурентоспроможністю продукції вимагає вивчення її природи, показників і закономірностей формування, а також аналізу всієї системи факторів, їх взаємозв'язків і взаємодій.

Отже, можна зробити висновок, що питання підвищення конкурентоспроможності продукції фірм є актуальним, оскільки рівень конкурентоспроможності вітчизняних фірм залежить від рівня конкурентоспроможності економіки в цілому.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність продукції – поняття багатогранне і багатовимірне. Це порівняльна категорія, оскільки оцінка конкурентоспроможності здійснюється шляхом порівняння товарних особливостей і характеристик конкурентів у галузі, а вчені використовують різні методи для розуміння поняття «конкурентоспроможність товару». Інтерпретації дослідників можна згрупувати в такі категорії: за характеристиками та характеристиками товару, за наявністю ринкової переваги та задоволення потреб споживачів, за прибутковістю виробника.

Дослідники першого напряму розглядають конкурентоспроможність товару як сукупність його ціннісних і якісних характеристик, які визначають успіх товару на ринку та створюють його перевагу над подібними продуктами [5]. Привабливий для споживачів порівняно з аналогічними товарами завдяки якісним і вартісним характеристикам, які краще відповідають потребам ринку та оцінкам споживачів [4]. Згідно з визначенням О.І., Драган вважає, що конкурентоспроможність товару – це ступінь, у якому він відповідає потребам споживачів за технічними, економічними та екологічними характеристиками протягом певного періоду часу .

Ряд дослідників пов’язує поняття «конкурентоспроможність продукції» з її прибутковістю. Так, В.І. Гринь характеризує «конкурентоспроможність продукції» як здатність якісних та вартісних характеристик продукції відповідати вимогам конкурентного ринку та бути засобом повного задоволення потреб споживача, забезпечуючи при цьому високий рівень доходів його виробнику [3].

Незважаючи на відмінності, що існують у формулюваннях цього визначення, спільним є те, що конкурентоспроможність продукції виявляється на ринку в момент її реалізації. Таким чином, конкурентоспроможність продукції визначається споживачем, який, купуючи продукцію, визнає її відповідність своїм потребам. Конкурентоспроможною вважається продукція, у якої корисний ефект на одиницю витрат вищий, ніж у інших, і при цьому всі її критерії задовольняють вимогам споживачів. Проаналізувавши наявні в економічній літературі наукові визначення терміна «конкурентоспроможність продукції», можна стверджувати, що конкурентоспроможність продукції – поняття відносне, оскільки залежить від ринкового середовища та визначається на основі конкурентних переваг [7]

Країни оцінюють конкурентоспроможність товарів на основі їх попиту та соціальної значущості. Якщо вітчизняна продукція є соціально значущою, але значно дорожчою за імпортну, держава може вплинути на цю ситуацію,

встановлюючи субсидії та субсидії вітчизняним виробникам, або квоти та тарифні бар'єри для іноземних постачальників. Дочірні підприємства оцінюються державою відповідно до їх ролі в економіці, тобто наскільки попитом і значущим є продукція компанії, а також збут. Чим вищий рівень цих показників, тим більш конкурентоспроможна компанія з точки зору країни. Промисловість також оцінюється державою з точки зору попиту на її продукцію, збуту та значення для економіки продукту та галузі в цілому. Конкурентоспроможність країни може бути оцінена країною з точки зору ефективності використання ресурсів і з точки зору показника платіжного балансу країни: якщо платіжний баланс позитивний, країна є конкурентоспроможною, інакше - ні. [1].

Стабільність функціонування фірми на ринку визначається конкурентоспроможністю товарів, які нею виробляються, наданих нею послуг, а також можливостей, що забезпечують успішність у конкурентній боротьбі. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства представлені на (рис. 1)

Рис. 1. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства
Джерело: сформовано автором

Для того щоб продукція була конкурентоспроможною, вона повинна мати комплекс відповідних параметрів, які є її кількісними характеристиками та враховують галузеву особливість оцінки конкурентоспроможності [6]

Оцінюючи параметри конкурентоспроможності продукції, необхідно враховувати групи, які вони представляють, ринкове середовище, взаємодію покупців і продавців, оскільки однакові значення параметрів можуть задовольнити споживачів, а не виробників, і навпаки.

Серед параметрів конкурентоспроможності продукції виділяють економічні, технічні і нормативні (рис. 2).

Конкурентоспроможність продукції є результатом діяльності підприємства, а умови, що її забезпечують, – факторами. На виробництво конкурентоспроможної продукції впливає цілий комплекс взаємопов'язаних між собою факторів, що відрізняються за характером дії.

Рис. 2. Класифікація параметрів конкурентоспроможності продукції
Джерело: сформовано автором за допомогою [6]

Конкурентоспроможність продукції визначається низкою внутрішніх і зовнішніх факторів, включаючи сфери виробництва та збуту, ринкові умови тощо.

До зовнішніх чинників належать державне регулювання економіки, митна та соціальна політика, інтеграційний процес, стан фінансової системи, рівень інформаційних технологій, інвестиційне середовище країни та галузі, кон'юнктура та структури ринку, місткість ринку та ін. споживчий попит. Внутрішніми факторами є репутація фірми, організаційно-виробнича діяльність, кваліфікація співробітників, ефективне використання ресурсного потенціалу, системи управління конкурентоспроможністю [4].

На конкурентоспроможність товару впливають цінові та нецінові фактори. Факторами ціни є якість продукції, витрати на виробництво, збут і споживання, ціна реалізації, зовнішня інформація. Нецінові фактори включають час та інсайдерську інформацію, вартість якої включається до витрат бізнесу. Основою підвищення конкурентоспроможності продукції є державні чинники на національному рівні, оскільки вони визначають рівень добробуту та попиту споживачів, стратегії розвитку підприємств, регіонів і країни в цілому. товар від покупця); ціна товару; новизна (оригінальність та унікальність товару); якість продукції.

Якість продукції – це комплекс властивостей і характеристик продукції, що визначають можливість задоволення потреб споживачів на ринку відповідно до її призначення. Це порівняльна характеристика, оскільки якість однієї і тієї ж продукції може бути високою для одних цілей і низькою для інших. Вона вимірюється сукупністю показників, які характеризують надійність, функціональність, довговічність, вигляд продукції, зручність її використання та інші споживчі властивості. Підвищення якості – один із способів конкурентної боротьби, ефективний механізм завоювання і утримання конкурентних позицій на ринку. Якість продукції сприяє зростанню інвестицій, задоволенню попиту споживачів, забезпечує вихід підприємства на зовнішній ринок, формує його позитивний імідж. На неї впливають продуктивність праці, розвиток науково-технічного прогресу, організація виробництва і методи управління ним, технічний контроль, ефективність впровадження досвіду зарубіжних і вітчизняних підприємств під час проектування і виготовлення високоякісних виробів, а також стандартизація, що відображає відповідність продукції її функціональному призначенню.

Важливим фактором конкурентоспроможності продукції є її ціна. Під час встановлення ціни враховуються завдання, які ставить перед собою підприємство, а саме отримання максимального прибутку, входження до певного сегменту ринку тощо. Тому в одному випадку ціну підтримують на високому рівні (для досягнення максимального прибутку), а в іншому – на низькому (для завоювання ринку).

Одним із факторів конкурентоспроможності продукції є використання новітніх технологій, зокрема ресурсозберігаючих, сучасних машин та обладнання, матеріалів, високоякісної сировини. Оцінка рівня конкурентоспроможності продукції, за допомогою якої вирішуються такі задачі, як комплексне дослідження ринку та вибір напрямків бізнесу, здійснення заходів щодо підвищення конкурентоспроможності продукції, оцінка нових ринків збуту товарів, контроль їх ціни та якості. Це має здійснюватися на всіх етапах життєвого циклу продукту (розробка, виробництво, продаж, експлуатація) [2]. При цьому необхідно враховувати певні показники, які базуються на параметрах конкурентоспроможності та залежать від суб’єктів дослідження.

Як основні показники можна виділити такі: стан ринку для реалізації товару; положення конкурентів з виробництва та реалізації аналогічних товарів; ставлення споживачів не тільки до товарів даного підприємства, але й до товарів

підприємства-конкурента, внутрішнє середовище підприємства, а також загрози зовнішнього середовища; ступінь задоволення продукцією вимог споживачів; характеристики найбільш конкурентоспроможного товару, обраного як база для порівняння; найбільш важливі параметри конкурентоспроможності, які досліджуються перш за все.

За сучасних умов основним шляхом підвищення конкурентоспроможності української продукції на міжнародному ринку може бути підвищення стандартизації як основного інструменту визначення та забезпечення рівня якості підприємств, зокрема впровадження сучасних систем управління якістю, створення умов для сприяння інноваційному розвитку; впровадження Виробництво сучасних продуктів з новітніми технологіями, новими технологіями; запобігання відтоку мізків; своєчасне реагування на зміни ринкової кон'юнктури; в умовах євроінтеграції необхідно не допустити розриву між цінами на внутрішньому ринку України і світові ціни на товари та послуги, а також впровадження Сучасних інструментів захисту внутрішнього ринку та захисту інтересів вітчизняних виробників.

Висновки. Отже, конкурентоспроможність є результатом, що фіксує наявність конкурентних переваг. Конкурентоспроможність – одна з головних складових успіху будь-якого підприємства. Конкурентоспроможність продукції підприємства – здатність підприємства створювати, виробляти і продавати товари та послуги, цінові й нецінові якості яких привабливіші, ніж в аналогічної продукції конкурентів. Виробництво і реалізація конкурентоспроможних товарів – обов'язкова умова конкурентоспроможності фірми.

Конкурентоспроможність продукції характеризується системою показників і параметрів, що відображають її широкі кількісні та якісні характеристики. При цьому оцінка конкурентоспроможності продукції здійснюється як споживачами, так і виробниками. Всебічне і поглиблене вивчення процесу конкурентоспроможності продукції загалом залежить від вибору методу дослідження. Це дає змогу встановити тенденції та закономірності в кількісних характеристиках продукції та вибрати оптимальний шлях підвищення їх конкурентоспроможності з метою покращення діяльності підприємства. У країнах, де діють стандарти і законодавство щодо виробництва даного товару і динаміка споживчого попиту.

Список використаних джерел:

1. Фінансове планування на підприємствах. URL: https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:d5813c9f9255c55fe3b3d9975d3ea3e8c1c7701/latest/338272/index.html#p2

2. Лагодієнко В.В., Богданов О.О., Лагодієнко В.В. Місце та роль України на світовому ринку. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. № 3. С. 297-308.

3. Офіційний сайт Міністерства економіки, торгівлі та сільского господарства України. URL: https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-

UA&id=64f0528b-6e09-484d-8a40-38006a75f33b&title=ZHniva2020-VUkrainiVzheZibranoMaizhe62-5-MlnTonnZer

4. Рудика В.І., Шпірна Д.С. Формування системи фінансового планування і прогнозування на підприємстві. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 33. С. 307-316

5. Ситник Г.В. Поточне фінансове планування в системі управління підприємством торгівлі. *Економічний простір*. 2020. № 83. С. 218-233.

Ангеліна КОЗЛАН*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Анотація. *У статті розкрито особливості розвитку державного фінансового контролю в Україні та основні тенденції його розвитку в Україні. Розглянуто основну мету, завдання, законодавчі акти щодо вдосконалення фінансового контролю. Проаналізовано проблемні аспекти законодавчого врегулювання державного фінансового контролю та відсутність цілісної системи органів, що забезпечують його проведення. Запропоновано розробити Концепцію побудови цілісної системи державного фінансового контролю, що перешкоджатиме неефективному використанню фінансових ресурсів.*

Abstract. *The article reveals the peculiarities of the development of public financial control in Ukraine and the main trends in its development in Ukraine. The main purpose, tasks, legislative acts on improving financial control are considered. The problematic aspects of the legislative regulation of state financial control and the lack of an integrated system of bodies that ensure its implementation are analyzed. It is proposed to develop a Concept for building an integrated system of public financial control that will prevent inefficient use of financial resources.*

Вступ. В управлінні економікою як окремого підприємства, так і країни в цілому, важливу роль відіграє фінансовий контроль. Отримання статусу країни з ринковою економікою, вступ України до СОТ, зміна економічних умов функціонування підприємств вимагають розробки нових підходів до організації і методології фінансового контролю в країні на мікро- та макрорівнях. Водночас саме фінансовий контроль виступає основним джерелом інформації про дійсний фінансовий стан окремого підприємства, резерви його діяльності та про можливі випадки шахрайства, а також втрати державних фінансових ресурсів та їх

* Науковий керівник: д.е.н, професор, декан факультету обліку та аудиту ВНАУ – Здирко Н.Г.

неефективне використання як на рівні регіонів, так і на загальнонаціональному рівні.

Фінансовий контроль є обов'язковим атрибутом економіки будь-якої країни, так як спрямований на дотримання законності, фінансової дисципліни, запобігання фінансовим правопорушенням під час мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів, коштів для виконання завдань і функцій держави й ефективного соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів фінансових відносин [1].

Дослідження у сфері державного фінансового контролю проводили як вітчизняні вчені: Азаренкова Г.М., Бондаренко А.І., Вацик Н., Іванова І., Леонтович С.П., Натарова О.В., Павлушко А., Перепічка П., Шевчук О.Д., Здирко Н.Г, так і зарубіжні науковці: А. Чемберс, М. Ода, Д. Космін, А.Д. Кохен, М. Ронжина, Ф. Мерчан та ін. Однак, незважаючи на вагомі досягнення в досліджуваній тематиці, невирішеними залишаються проблемні аспекти законодавчого врегулювання державного фінансового контролю та відсутність цілісної системи органів, що забезпечують його проведення.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сучасної економіки передбачає науковий аналіз та розуміння тих організаційно економічних механізмів, які використовуються державою під час здійснення своїх основних функцій. Найважливішою в цьому відношенні є створена система фінансово-економічного контролю, яка має забезпечити рівновагу та доцільність функціонування суспільства.

Державний фінансовий контроль – різновид фінансового контролю, що здійснюється відповідними органами державного фінансового контролю. Він полягає у встановленні фактичного стану справ щодо дотримання вимог чинного законодавства на підконтрольному об'єкті, спрямований на забезпечення законності фінансової дисципліни й раціональності в ході формування, розподілу, володіння, використання та відчуження активів, що належать державі, а також використання коштів, що залишаються в суб'єкта фінансових правовідносин у зв'язку з наданими пільгами за платежами до бюджетів, державних позабюджетних фондів та кредитів, отриманих під гарантії Кабінету Міністрів України.

Основною метою державного фінансового контролю є:

1) виявлення на підконтрольних об'єктах порушень принципів законності, ефективності, доцільності й економії при формуванні та використанні державних фінансових та матеріальних ресурсів, відхилень від прийнятих норм, стандартів на найбільш ранній стадії;

2) попередження фінансових правопорушень;

3) притягнення винних до відповідальності, забезпечення відшкодування заподіяних збитків;

4) вжиття заходів щодо запобігання таким порушенням у майбутньому [3].

Важливим інструментом державного управління, що дає змогу досягти виконання зазначених завдань та зменшити кількість проблемних питань, пов'язаних з діяльністю органів державного і комунального сектора, є

державний внутрішній фінансовий контроль.

Ефективний державний внутрішній фінансовий контроль сприяє державному управлінню у разі зміни середовища, потреб та пріоритетів суспільства і держави. У зв'язку з цим з метою вдосконалення системи державного управління, впровадження нових технологічних досягнень з урахуванням програмних змін, необхідно постійно проводити оцінку державного внутрішнього фінансового контролю для приведення його у відповідність з потребами сьогодення.

У ст. 1 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» зазначено, що здійснення державного фінансового контролю забезпечує центральний орган виконавчої влади, уповноважений Президентом України на реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю.

Нині державний фінансовий контроль здійснюють за необхідністю та в межах своєї компетенції різноманітні органи державного управління та підвідомчі їм організації. До них належать Рахункова палата України, Державна фіскальна служба України, Державна казначейська служба України, Державна митна служба України, Національний банк України, а також Державна аудиторська Служба України. Оскільки Рахункова палата України є вищим органом контролю вважаємо за доцільним здійснити оцінку окремих її показників у динаміці та за останній 2020 рік.

Таблиця 1

Узагальнені показники діяльності Рахункової палати, 2010-2020 роки

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Відхи-лення
1. Перевірено об'єктів, од	732	873	903	932	744	627	644	635	598	602	285	-447
2. Підготовлено та затверджено звітів, шт	118	120	116	128	123	118	96	95	91	77	48	-70
4. Обсяг перевірених державних коштів, млрд. грн.	293,5	87,0	151,4	181,0	598,1	370	314	504	304,7	763,2	1185,0	891,5
5. Кількість проведених контрольно-аналітичних та експертних заходів, од	970	1002	896	955	760	702	642	638	603	*	*	-367
6. Кількість документів відповідного реагування за результатами контрольно-аналітичних заходів, од	556	513	429	520	540	547	498	633	567	498	462	-94
7. Чисельність фактично працюючих, осіб	463	458	454	480	432	433	413	428	456	486	487	-24
8. Обсяг кошторисного фінансування, млн.грн.	70,5	65,8	84,2	98,9	82	79,7	83,6	149,1	279,8	462,5	503,9	433,4
9. Заробітна плата з нарахуваннями, млн.грн	53,66	52,65	51,21	71,94	67,03	64,12	68,02	119,1	244,8	274,6	334,2	280,5

Джерело: узагальнено автором з використанням Звітів Рахункової палати [3]

«» – дані відсутні*

Аналізуючи дані, наведені у таблиці 1, спостерігаємо, що обсяги

перевірених державних коштів зросли на 891,5 млрд. грн., обсяг кошторисного фінансування зріс на 433,4 млн. грн, заробітна плата з нарахування зросла на 280,5 млн. грн. Однак, зменшилися такі показники: перевірено об'єктів менше на 447 од., підготовлено та затверджено на 70 звітів менше, кількість проведених контрольно-аналітичних та експертних заходів зменшилася на 367 од., кількість документів відповідного реагування за результатами контрольно-аналітичних заходів скоротилася на 94 од., а також зменшилася чисельність фактично працюючих на 24 особи, що, на нашу думку, є негативними тенденціями, які призводять до зниження ефективності діяльності Рахункової палати в цілому.

Таблиця 2

Обсяги виявлених порушень та недоліків діяльності Рахункової палати, 2010-2020 роки

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Відхи-лення
1. Обсяги виявлених порушень та недоліків на загальну суму, млрд. грн., в т.ч.	52,0	23,4	12,9	17,9	22,5	22,7	16,9	23,3	17,0	49,8	26,3	-25,7
а) порушення бюджетного законодавства (незаконне та нецільове використання бюджетних коштів), млрд. грн.	16,1	9,7	4,7	4,9	5,3	6,4	7,1	6,1	5,8	32,1	9,6	-6,5
б) обсяги неефективного управління та неефективного використання бюджетних коштів, млрд. грн.	14,4	13,7	8,2	13	14,3	6,2	4,1	6,6	4,4	14,7	11,9	-2,5
в) порушення адміністрування доходів	21,5	*	*	*	2,9	10,1	5,7	10,3	6,8	3,0	4,8	-16,7

Джерело: узагальнено автором з використанням Звітів Рахункової палати [3]
«» - дані відсутні*

З наведеної в таблиці інформації видно, що обсяги виявлених порушень та недоліків зменшилися за період з 2010-2020 років.

Рис. 1. Обсяги виявлених порушень та недоліків, млрд. грн.
Джерело: побудовано автором на основі [3]

Як свідчать наведені дані на рис. 1, обсяги виявлених порушень та недоліків зменшилися на 25,7 млрд грн.

Так як, у 2010 році становили 52,0 млрд грн, а у 2020 році – 26,3 млрд грн. Із метою вдосконалення фінансового контролю з 28 квітня 2020 року в Україні набуває чинності новий Закон про фінансовий моніторинг, яким послаблюється моніторинг для сумлінного бізнесу і відповідальних громадян і посилюється контроль для недобросовісних підприємців і окремих осіб, які займаються злочинною діяльністю.

Рис. 2. Обсяги виявлених порушень та недоліків за 2020 рік, млрд. грн.
Джерело: побудовано автором на основі [3]

Раніше фінансові компанії в обов'язковому порядку повідомляли Держфінмоніторинг про операції від 150 тисяч грн в еквіваленті, а серед підстав для цього було 17 ознак. Зараз збільшили граничний поріг суми до 400 тисяч грн і зменшили список ознак операцій, про які треба обов'язково повідомляти - тепер їх всього чотири.

Відповідно до закону, транзакції можуть вважатися підозрілими, якщо це:

– складні фінансові операції;
– незвично великі;
– проведені незвичайним способом;
– операції, які не мають очевидної економічної або законної мети.

Тепер у суб'єктів первинного фінансового моніторингу більше маневрів для визначення того, чи є підозрілою фінансова операція [4].

"Банк або інша фінансова установа повинні самостійно налагодити систему фінансового моніторингу, щоб виявляти дійсно підозрілі операції і щоб наступного разу галерея безпідставно зупиняти транзакції клієнтів, просити одні

і ті ж папірці", - відзначають в Мінфіні. Згідно з оновленим законом, суб'єктами первинного фінансового моніторингу стають бухгалтери, які надають приватні послуги. Відтепер вони також повинні перевіряти фінансові операції своїх клієнтів і повідомляти про підозрілих в Держслужбу фінмоніторингу. Бухгалтер, банк або інший суб'єкт фінансового моніторингу, який супроводжував підозрілу операцію і не зупинив її, отримає високі штрафи [4].

Згідно з оновленим законом, відтепер в Україні під фінансовий моніторинг підпадають операції з віртуальними активами. До переліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу додаються компанії, які надають послуги з обміну, зберігання, реалізації, переведенім електронних грошей. У тому числі в цю категорію входять компанії, діяльність яких пов'язана з криптовалютами.

Виходячи із зобов'язань України в частині гармонізації законодавства до вимог ЄС, на сьогодні стоїть завдання створити цілісну систему державного фінансового контролю, яка гармонійно поєднує зовнішній та внутрішній контроль, але не в плані єдиного підпорядкування, а в напрямку ефективного розвитку контрольних органів, гармонізації їх діяльності, впровадження єдиних стандартів фінансового контролю. Рух в такому напрямі дозволить зосередити зусилля контрольних органів на виявленні найбільш гострих проблем розвитку економіки, нецільового та неефективного використання фінансових ресурсів, а також виробити спільні пропозиції в частині удосконалення системи управління ресурсами держави на мікро- та макрорівнях.

Насамперед, необхідно розробити та ухвалити на державному рівні Концепцію побудови цілісної системи державного фінансового контролю та прийняти узгоджене рішення, у який спосіб доцільно ввести в дію базові норми з регулювання державного фінансового контролю шляхом:

а) прийняття окремого Закону «Про державний фінансовий контроль»;

б) доповнення Бюджетного кодексу України окремим розділом «Система державного фінансового контролю», який має включати статті, що регулюють систему органів державного фінансового контролю, принципи, стандарти, типи, види державного фінансового контролю, а також детально визначати компетенції органів зовнішнього та внутрішнього контролю, порядок взаємодії органів [4].

Список використаних джерел:

1. Романів Є.М., Гончарук С.М., Приймак С.В., Даниляк Л.Я. Розвиток державного фінансового контролю в Україні. *Монографія.* Львів, 2015. С. 5-6

2. Здирко Н.Г. Стан та тенденції розвитку державного фінансового контролю в Україні. *Облік і фінанси №1.* 2017. С. 153-160.

3. Звіти Рахункової палати за 2010-2020 роки. URL : https://rp.gov.ua/Activity/Reports

4. Гробовська Д.С., Заіка А. В. Особливості фінансового контролю в Україні. 2020.

Анна КОЛІСНИК*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБЄКТІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Анотація. *У статті розкрито основні нововведення оподаткування діяльності господарюючих суб'єктів в умовах війни. Відзначено закон України про внесені зміни щодо оподаткування та подання звітності під час воєєного стану. Виявлено полегшуючі процедури подання звітності, що захищають права господарюючих суб'єктів. Охарактеризовано ставки єдиного податку для платників. Розглянуто проблеми формування і подання звітності суб'єктів господарювання. Представлено стимулювання податкових зобов'язань, що дадуть змогу активізувати та збалансувати роботу платників.*

Abstract. *The article reveals the main innovations of taxation of economic entities in wartime. The Law of Ukraine on Amendments to Taxation and Reporting during Martial Law was noted. Facilitating reporting procedures that protect the rights of economic entities have been identified. Single tax rates for taxpayers are described. The problems of formation and reporting of business entities are considered. Incentives for tax liabilities are presented, which will allow to intensify and balance the work of taxpayers.*

Вступ. В сучасних реаліях економічного життя нашої держави мають місце певні кризові явища, що зумовлює потребу в пошуку дієвих інструментів в сфері оподаткування, які дозволили б своєчасно виявити та попередити негативні тенденції розвитку економіки. Попри таке положення, економіка України має значний потенціал до зростання, реалізація якого сприятимете розбудові економічно стабільної країни. Задля державного розвитку в галузі економіки необхідним є стимулювання такої поведінки суспільства, яка б приносила користь для самої держави, що є фундаментальною основою як в теорії, так і в практиці. З огляду на те, що саме господарюючі суб'єкти виступають носіями податкових зобов'язань, логічним є проведення певних заходів з боку держави, орієнтованих на активізацію поведінки таких суб'єктів, що дасть змогу задовольнити державні потреби у фінансових ресурсах [6].

Виклад основного матеріалу. Податкова система є одною із головних державних структур, функціонування якої безпосередньо впливає як на ефективність національного господарського сектору, так і на результати діяльності вітчизняного бізнесу.

---

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ – Коваль Н.І.

Визначено, що сьогодні характерними для української економіки рисами залишаються значне домінування фіскальної функції податків, відсутність справедливості у механізмах оподаткування господарюючих суб'єктів, а також критичний занепад ефективності підприємництва. Відповідно, в контексті таких тенденцій податкова реформа є необхідністю [5].

Обставини, які склались через російську агресію на території України з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними та об’єктивними обставинами для суб’єктів господарської діяльності та фізичних осіб:

– за договором;

– за окремим податковим та іншим зобов’язанням, виконання яких настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), рис.1 [2].

Рис. 1. Зобов’язання суб’єктів господарювання у період воєнного стану
Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [2]

Тому було прийнято закон № 2118-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» (далі – Закон № 2118), в якому передбачено:

– у разі неможливості у платника податків своєчасно виконати свій податковий обов’язок, зокрема щодо дотримання термінів сплати податків і зборів, подання звітності, реєстрації у відповідних реєстрах податкових або акцизних накладних, розрахунків коригування, подання електронних документів, що містять дані про фактичні залишки пального та обсяг обігу пального або спирту етилового тощо, платники податків звільняються від передбаченої ПКУ відповідальності з обов’язковим виконанням таких обов’язків протягом 3-х місяців після припинення або скасування воєнного стану;

– податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються;

– платники податків, які у зв'язку з безпосередніми наслідками їх участі у бойових діях не дотрималися зазначених термінів виконання своїх обов'язків звільняються від відповідальності, передбачених ПКУ, за умови виконання таких обов'язків протягом 1-го місяця з дня закінчення наслідків, які унеможливили виконання таких обов'язків;

– операції з добровільної передачі або відчуження коштів, товарів, у тому числі підакцизних, надання послуг на користь ЗСУ та підрозділів територіальної оборони, без попереднього або наступного відшкодування їх вартості, не вважаються операціями з реалізації для цілей оподаткування;

– врахування у складі витрат у повному обсязі коштів та майна, що передається ЗСУ та іншим підрозділам;

– сума відшкодування вартості пального, витраченого при наданні послуг з перевезення для забезпечення потреб ЗСУ та підрозділів територіальної оборони, не включається до складу оподатковуваного доходу фізичних осіб, які надають такі послуги [3].

Можна зазначити, що в умовах війни все більше розповсюджується проблема щодо формування і подання податкової звітності суб'єктів господарювання. Президентом України підписано закон України від 03 березня 2022 року № 2115-IX «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» (далі – Закон № 2115), який встановлює, що:

– фізичні особи, ФОП, юридичні особи (далі – платники податків) подають облікові, фінансові, бухгалтерські, розрахункові, аудиторські звіти та будь-які інші документи, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства, протягом 3-х місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи;

– у період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом 3-х місяців після його завершення до платників податків не застосовується адміністративна або кримінальна відповідальність за неподання чи несвоєчасне подання вищезазначеної звітності та документів;

– особи, які не мають фізичної можливості протягом 3-х місяців подати вищезазначену звітність чи документи у зв'язку з безпосередніми наслідками їх участі у бойових діях, звільняються від адміністративної або кримінальної відповідальності та подають таку звітність чи документи протягом 1-го місяця з дня закінчення наслідків, які унеможливлювали їх подання;

– у період дії воєнного стану або стану війни будь-які перевірки щодо своєчасності та повноти подання будь-яких звітів чи документів звітового характеру уповноваженими органами не здійснюються, рис. 2 [4].

Для підтримки економіки та розвитку українського бізнесу на час війни та післявоєнного стану Президент України підписав закони, котрі містять значні зміни в оподаткуванні: єдиного та земельного податків, зменшення ПДВ та акцизу на пальне, а також стимулюють роботу великого бізнесу.

Також зазначено, що сплачувати єдиний податок за спрощеною системою оподаткування зможуть не лише ФОПи, але й великі підприємства за новими ставками.

Рис. 2. Подання податкової звітності в умовах воєнного стану
Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [4]

За даними даної таблиці можна побачити, що ФОП 1-ої та 2-ої групи мають право добровільно не сплачувати єдиний податок, а платники, що перебувають на 3-ій групі ставка становитиме 2% від обороту незалежно від виду діяльності. Зауважимо, що збільшився ліміт річного доходу з 7 млн 600 тис гривень до 10 млрд гривень для платників єдиного податку третьої групи, і немає обмежень щодо кількості працівників.

Таблиця 1

Ставки єдиного податку під час війни

Група	1 група	2 група	3 група
Ставка ЄП (до війни)	До 10% від прожиткового мінімуму	До 20% від мінімальної з/п	- 3% від доходу для платників ПДВ; - 5% від доходу для неплатників ПДВ
Ставка ЄП (під час війни)	*Звільнено*	*Звільнено*	*2%*

Джерело: побудоване автором на основі [6]

Платники ЄП третьої групи звільняються від:

– податку на прибуток;

– ПДФО у частині доходів (об'єкта оподаткування), що отримані в результаті господарської діяльності платника ЄП (фізичної особи) та оподатковані згідно з гл. 1 розділу XIV ПКУ;

– ПДВ з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України;

– земельного податку за земельні ділянки, що використовуються платниками ЄП 3 групи зі ставкою 2 % доходу для провадження господарської діяльності [1].

Господарюючі суб'єкти, котрі внаслідок бойових дій втратили склади, виробництво не платитимуть ПДВ зі знищеного товару. На період військового стану використання суб'єктами господарювання банківських рахунків можливе без взяття їх на облік у податковому органі. Відповідно до Податкового кодексу України після завершення воєнного стану платники ПДВ повинні будуть нарахувати податкове зобов'язання на ціну необоротних активів, товарів, послуг, використаних у операціях, що не є об'єктом оподаткування (реалізованих у період дії воєнного, надзвичайного стану) [1].

Однак підприємства, які матимуть можливість плати податки і будуть виконувати свій обов'язок – будуть надавати вагому підтримку економіці України у цей скрутний час.

Висновки. Отже, виходячи з усього, можна дійти висновку, що в контексті воєнних дій у країні можлива ймовірність фінансової дестабілізації в державній податковій системі на діяльність підприємств. Тому було прийнято закони Президентом України про податкову діяльність суб'єктів господарювання під час війни, у яких спростили процедуру подання податкової звітності, припинили податкові перевірки, а розпочаті перевірки призупинилися, запровадили обмеження накладання штрафів. Ці всі фактори заохочують та полегшують роботу підприємницької діяльності у сфері податкових платежів під час воєнних дій на території України. Окрім того, закони полегшують податкове навантаження на суб'єкти господарювання, задля досягнення високого рівня заохочення та прагнення підняти національну економіку України.

Список використаних джерел:

1. Інститут обліку і фінансів «Що треба знати бухгалтеру під час війни» (частина 4). URL: http://www.iaf.kiev.ua/ (дата звернення: 15.03.2022).

2. Оподаткування і звітність у період війни в Україні. URL: https://ldn.org.ua/consultations/opodatkuvannia-ta-zvitnist-u-period-viyny-v-ukraini/ (дата звернення: 18.03.2022).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03 березня 2022 року № 2118-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text (дата звернення: 22.03.2022)

4. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03 березня 2022

року № 2115-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text (дата звернення: 22.03.2022)

5. Скрипник С. В., Боярова О. А., Дем'янишина О. А. Очікування бізнесу від нової системи оподаткування. *Економіка та держава*. 2022. №. 1. С. 13-18.

6. Хищенко А.М. Податкове стимулювання розвитку бізнесу в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні:* матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів. Львів: ЛТЕУ, 2022 С. 163-164.

Юлія КУЧУРІКОВА*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудит,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІДЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Анотація. *У статті розглянуто актуальні питання про облік та оподаткування фермерського господарства сучасних умов в Україні та у зарубіжних країнах. Охарактеризовано особливості оподаткування. Визначено їхню суть та роль в кожній державі, розглянуто зарубіжний досвід підприємницької діяльності. Проаналізовано яку форму оподаткування використовує кожна країна. Досліджено світовий досвід здійснення оподаткування та державної підтримки фермерських господарств. Також було взято за приклад облік країн Європи, Польщі, Канади, США та України.*

Abstract. *The article considers topical issues of accounting and taxation of farms in Ukraine and abroad in modern conditions. Features of taxation are described. Their essence and role in each state are defined, foreign experience of business activity is considered. The form of taxation used by each country is analyzed. The world experience of taxation and state support of farms is studied. The countries of Europe, Poland, Canada, the USA and Ukraine were also taken as an example.*

Вступ. Сьогодні актуальними та важливими є питання, які стосуються особливостей обліку та оподаткування фермерського господарства. Через розвиток аграрного сектору виникають нові форми підприємства у сільському господарстві. Ці низки питань досліджують зарубіжні та вітчизняні науковці, а саме: Н. Коваль, Я. Іщенко, Н. Гудзенко, Д. Деми, Н. Прокопенко, І. Якушика, А. Поддєрьогін [8].

---

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ – Коваль Н.І.

Фермерське господарство – це форма підприємницької (сільськогосподарської), займатися якою мають право члени однієї родини. Однією із важливих особливостей діяльності фермерського господарства є те що, ним можуть володіти лише родичі. Основна мета, яких є збут і виробництво сільськогосподарської продукції, щоб отримати прибуток.

Фермерське господарство є одним із поширеніших видів господарства не тільки на території України, але й за її межами. Воно є наявне в малому, середньому та великому бізнесі.

Виклад основного матеріалу. Законодавча та податкова система у кожній країні є індивідуальна та розвивається по-різному, яка є одна із основ економічної системи. Вона регулює фінансову базу системи та їх теорії [4].

Особливостями обліку та оподаткування фермерського господарства кожної країни визначається обраною ними системою оподаткування.

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до Закону України «Про фермерське господарство» [8].

В Україні новоствореним фермерським господарствам у період становлення (перші три роки після його створення), визначених в установленому порядку Кабінетом Міністрів України, надається допомога за рахунок коштів державного бюджету, через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, а також може надаватися за рахунок коштів місцевих бюджетів [9].

У нашій країні фермерські господарства зобов'язані вести бухгалтерський облік власної діяльності. У чому полягають особливості обліку фермерських господарств розглянемо у таблиці 1 [7].

Власникам фермерських господарств варто зосередити особливу увагу на правильності вибору форми ведення обліку.

Таблиця 1

Основні особливості обліку фермерських господарств

По-перше	*По-друге*	*По-третє*
як правило, бухгалтерський облік у фермерському господарстві веде його голова (власник) або один із членів господарства, але зазначені особи не досить добре розуміються на обліку. Через це бухгалтерський облік у фермерському господарстві має бути максимально спрощеним.	фермерському господарству властиве здійснення окремих специфічних господарських операцій, які на інших підприємствах проводяться не часто.	фермерське господарство займається сільськогосподарською діяльністю. Отже, при веденні бухгалтерського обліку господарство повинно враховувати всю облікову сільськогосподарську специфіку. Зазначені принципові особливості формують облікову специфіку.

Джерело: побудовано автором на основі джерела [2]

Згідно з п. 5 ст. 8 Закону Про бухгалтерський облік та фінансову звітність № 996-XIV, редагований від 01.07.2021 року пдприємство самостійно визначає облікову політику підприємства; обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему регістрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації з додержанням єдиних засад, установлених цим Законом, та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних. Таким чином, фермерське господарство самостійно вирішує, яку форму обліку обрати [2].

Визначальний вплив на вибір системи фінансової звітності фермерським господарством мають його обсяги діяльності. Відповідності до чинного законодавства, фермерські господарства можна класифікувати за обсягами діяльності – від мікро господарств невеликих розмірів, де господарську діяльність здійснює лише власник та члени сім'ї, до суб'єктів великого підприємництва зі значними обсягами діяльності (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація фермерських господарств за розміром відповідно до чинного законодавства України

Категорія фермерських господарств	Господарський кодекс України		Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»		
	Середньооблікова кількість працівників, осіб («наймані працівники»)	Річний дохід, євро	Середня кількість працівників	Балансова вартість активів, євро	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), Євро
Мікропідприємства	до 10	не перевищує 2 млн.	до 10	до 350 тис.	до 700 тис.
Малі підприємства	до 50	не перевищує 10 млн.	до 50	до 4 млн.	до 8 млн.
Середні підприємства	не перевищує 250	не перевищує 50 млн.	до 250	до 20 млн.	до 40 млн.
Великі підприємства	понад 250	перевищує 50 млн.	понад 250	понад 20 млн.	Понад 40 млн.

Джерело: побудовано автором на основі джерела [8]

Проаналізувавши існуючі системи оподаткування фермерських господарств можна стверджувати, що найкраще обирати спрощену систему оподаткування 4 групи платників ЄП де розмір податку залежить від площі землі та земель водного фонду, тобто є диференційованим, при сплаті Єдиного соціального внеску є пільги держави, а ПДФО та військовий збір не сплачується при відсутності найманих працівників. Основним недоліком даної групи платників ЄП є те що він не прив'язаний до результатів діяльності аграрія, сектору економіки з великими ризиками. Найоптимальніший для фермерських

господарств, які є високоприбутковими при невеликій кількості земель [5].

Актуальним також є обрання 3 групи платників ЄП для господарств з високою рентабельністю. Вона вигідна, що передбачає сплату 3% від виручки та ПДВ або 5% від виручки включно з ПДВ [1].

Кожна з цих груп має свої особливості, які узагальнені в таблиці. При обранні найоптимальнішої системи оподаткування, господарству необхідно приділити увагу розрахунку майбутньої рентабельності та прибутковості своєї діяльності [2].

Таблиця 3

Відмінності 3 і 4 групи платників ЄП

Показники	3 група платників ЄП	4 група платників ЄП
Хто може обрати дану групу	Юридичні особи, у яких протягом звітного календарного року обсяг доходу не перевищує 1167 розмірів мінімальної заробітної плати	Юридичні особи, в яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий рік дорівнює або перевищує 75%. Фізичні особи підприємці, які здійснюють діяльність в межах фермерського господарства відповідно до законодавства України
Податки, які сплачують	3% від виручки із сплатою ПДВ або 5% від виручки у разі включення ПДВ до складу єдиного податку	Податок розраховується у відсотках до бази оподаткування з 1 га землі, залежно від її категорії, розташування
Податки, від яких звільняються	Земельний податок на ділянки, що використовуються в господарстві та податку на прибуток	Податок на прибуток, рентна плата за використання води, податок на майно, відмінне від земельної ділянки

Джерело: побудовано автором на основі джерела [1]

Відповідно до Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств (п. 2.21) [5], у бухгалтерському обліку сума єдиного податку обліковується на окремому субрахунку рахунку 91 «Загально- виробничі витрати».

За дебетом рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» відображається сума визнаних витрат, за кредитом – щомісячне, за відповідним розподілом, списання на рахунки 23 «Виробництво» та 90 «Собівартість реалізації».

У кінці звітного періоду (року) суму єдиного податку розподіляють у такому порядку:

– сільськогосподарські підприємства – між об’єктами обліку витрат продукції рослинництва пропорційно до площ сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень та перелогів), зайнятих відповідними культурами;

– рибальські та риболовецькі господарства – відповідно до площ земель водного фонду, які використовуються такими господарствами для розведення,

вирощування та вилову риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах).

Порядок відображення ЄП на рахунках бухгалтерського обліку наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Бухгалтерський облік єдиного податку

Зміст операцій	Кореспонденція рахунку	
	Дебет	Кредит
Нараховано суму єдиного податку за поточний місяць	91	641
Сплачено суму податку за місяць	641	311
Наприкінці року суму ЄП розподілено пропорційно до площ сільськогосподарських угідь, зайнятих певними культурами	23	91

Джерело: побудовано автором на основі джерела [8]

Потрібно зазначити, що для сільськогосподарських підприємств, які крім рослинництва займаються також тваринництвом, такий розподіл не обґрунтований, тому що витрати зі сплати єдиного податку формують тільки собівартість продукції рослинництва, що призводить до її завищення.

Отже, бажано підприємству самостійно розробляти порядок розподілу суми єдиного податку (наприклад, передбачати віднесення таких сум на основні галузі та об’єкти витрат пропорційно до суми прямих витрат).

Проаналізувавши систему в Україні, можна звернути увагу на оподаткування досвіду зарубіжних країн. Як приклад, можна взяти систему США, Канади, Європи, в тому числі Польщі.

У Сполучених Штатах Америки державне регулювання несе за собою застосування позик, кредитів, податків, дотації, ціни [9].

За міжнародними стандартами, законодавство США не вимагає дотримання єдиної системи обліку, і фермер може вибрати будь яку систему, яка об'єктивно відображає його діяльність. Однак організація обліку передбачає облік кожного виду діяльності та розподіл сільськогосподарських та несільськогосподарських витрат. Регістри бухгалтерського обліку для фермерів створюються дослідницькими станціями в університетах штатів [3].

Так, у штаті Айова такими регістрами згідно книги по фермерському обліку є Регістр фермерські витрати, Регістр фермерський дохід (готівкою). Крім того, при використанні методу наростання для визначення доходів і витрат ведуть опис кормів і худоби для визначення залишку та врахування його при визначенні результатів. Під час ведення обліку не використовують метод подвійного запису, а здійснюють просте групування господарських операцій. Витрати відображають у розрізі елементів і окремо виділяють витрати на оренду техніки [3].

Фермерство в Канаді займає 1,7% національного ВВП та працевлаштовує приблизно 277,6 тис канадців [9].

Облік державних земель у Канаді веде Міністерство охорони природи, земель і парків веде спеціальний реєстр (Crown Land Registry). Облік і реєстрація

земель, а також землевпорядкування підтримуються федеральними законами і основними земельними законами провінції. При цьому податок на нерухомість (куди входить і земля) є податком, збори по якому в Канаді становлять 40–60% місцевих бюджетів [6].

Сільськогосподарське виробництво Канади отримує державну підтримку шляхом фінансування окремих галузей сільського господарства та фермерських господарств через: надбавки до ринкових цін для забезпечення дохідності виробленої продукції; надбавки до обсягів виробничих витрат у формі кредитної підтримки; виплати відсотків за кредитами; гарантії за кредитами; податкові пільги щодо підтримки дохідності сільськогосподарського виробництва; підтримка у галузі страхування [9].

В Європі, зокрема в Польщі**,** облік у малих сільськогосподарських підприємствах ведеться на основі спрощеної системи методу «витрати-випуск». Як фінансовий результат визначають такі показники як «доход-брутто» та «доход-нетто». Доход-брутто визначається як різниця усіх доходів та витрат з корегуванням на залишки запасів та розрахунків без амортизації. Доход-нетто є результат від різниці доход-брутто та суми амортизації. Облік ведеться з використанням уніфікованих простих рахунків. Відповідно до Інструкції по впровадженню рахівництва основними регістрами обліку є: Інвентарна книга, Книга внутрігосподарського руху, Книга доходів і витрат. В кінці місяця визначають фінансовий результат: до сальдо на початок звітного періоду додають доходи за звітний період і мінусують витрати, здійснені за цей період [3].

Взагалі, у більшості країн Європи ведення обліку доходів і витрат має чітко виражений податковий характер і ведеться тільки для складання податкової звітності та здійснення розрахунку платежів до бюджету. У веденні такого обліку зацікавлений лише сам фермер [3].

Висновки. Отже, виходячи з усієї інформації, яка надана у статті можна сказати, що під час проведення дослідження було звернено увагу на облік фермерського господарства вітчизняного та зарубіжного досвіду. Проаналізовано законодавчу та податкову систему країн, які наведені у статті.

Висвітлену думку, яка стосується бухгалтерського обліку різних країн світу. Помітні різні підходи, методи, організацію обліку. Взято за приклад облік Польщі, України, США, Канади та країн Європи. Кожна держава відповідально ставиться до обліку фермерського господарства та намагається використовувати як на їх погляд комфортнішу систему для власників фермерського господарства.

Оскільки податки відіграють провідну роль у забезпеченні виконання державо функції регулювання економічних процесів. Тому завданням держави у сфері податків, в умовах ринкової економіки є створення системи оподаткування, таких умов для платників податків, які б підвищили ефективність виробництва та збільшили доходи бюджету, що дозволило б державі найкраще виконувати свої функції.

Список використаних джерел:

1. Бєляєва Л.А., Карапетян Р.У. Розрахунки з бюджетом Фермерських господарств у сучасних умовах господарювання. *Науковий вісник Навчально-наукового інституту «Каразінський банківський інститут» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2021. № 30. С.3-4.
2. Групи платників єдиного податку в Україні. URL: https://services.dtkt.ua/catalogues/indexes/14 (дата звернення: 28.02.2022).
3. Журнал «Вісник податкової служби України» URL: https://ips.ligazakon.net/document/DG100562 (дата звернення: 15.03.2022).
4. Корисний приклад: як розпоряджаються земельними ресурсами в Канаді URL: https://mind.ua/openmind/20173370-korisnij-priklad-yak rozporyadzhayutsya-zemelnimi-resursami-v-kanadi (дата звернення: 15.03.2022).
5. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств: Наказ Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001 р. № 132. URL: http://www.uazakon.com/big/text1528/pg1.htm. (дата звернення: 15.03.2022).
6. Офіційний сайти Agro polit.com URL: https://agropolit.com/blog/221-ne-rinkom-yedinim-fermerskiy-dosvid-ameriki-ta-kanadi-v-dopomogu-ukrayini (дата звернення: 18.02.2022).
7. Подолянчук О.А, Коваль Н.І., Гудзенко Н.М. Облік в фермерських господарствах: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 374 с.
8. Про Фермерське господарство: Закон України від 16.10.2012 № 5462-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text (дата звернення: 01.03.2022).
9. Сакун А.Ж., Карташова О.Г. Структура інформаційного забезпечення управління збутової діяльності підприємства. *Науковий вісник Херсонський державний аграрно-економічний університет.* 2021. №886. С. 115-116.

Катерина ЛИМАНЮК*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку і аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В УКРАЇНІ

Анотація. *У статті здійснено об'єктивну економічну оцінку щодо динаміки виробництва зернових культур в Україні. Визначено, що об'єктами аналізу є валовий вихід зерна, розмір посівів, урожайність культур. З'ясовано*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Томчук О.Ф.

фактори впливу на зміну урожайності: природнокліматичні та економічні. Проаналізовано динаміку виробництва зернових та зернобобових культур за категоріями господарств протягом 2000–2020 рр. Систематизовано пріоритетні заходи, що сприятимуть подальшому розвитку внутрішнього зернового ринку.

Abstract. *The article provides an objective economic assessment of the dynamics of grain production in Ukraine. It is determined that the objects of analysis are the gross grain yield, crop size, and crop yield. Factors influencing the change in yield have been identified: climatic and economic. The dynamics of production of grain and legumes by categories of farms during 2000–2020 are analyzed. Priority measures that will promote further development of the domestic grain market are systematized.*

Вступ. Вирощування зернових культур формує особливу галузь сільського господарства, яка у свою чергу окреслює в сучасних умовах рівень розвитку аграрного сектору економіки України. Пшениця є головною зерновою культурою в Україні та світі, яка має підвищений попит протягом усього маркетингового року. Кліматичні умови України та значна кількість чорноземів сприяють отриманню зерна у великих кількостях. Розширення виробництва зерна зумовлюється підвищенням попиту на продукти харчування, збільшені потреби у фуражі для худоби, а також необхідністю поповнення державних страхових запасів і розширення фондів для зовнішньої торгівлі.

В Україні зернове виробництво має важливе соціально-економічне та політичне значення для розвитку національної економіки, забезпечення продовольчої безпеки держави. Українське зерно належить до конкурентоспроможних продуктів на світовому ринку.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних та практичних аспектів аналізу виробництва зернових культур зробили видатні вчені: І. Кузнєцова, О. Козак, В. Лагодієнко, Т. Мулик, М. Мелешко, П. Саблук, О. Шпичак та інші. Проте особливості функціонування зернового ринку України в умовах пандемії і світової кризи потребують подальшого аналізу та досліджень для успішної розробки дієвих заходів із стабілізації виробництва зерна.

Виклад основного матеріалу. В умовах посилення глобалізаційних процесів та інтеграції України у світову економіку саме продукція зернової галузі стає найважливішим об’єктом зовнішньої торгівлі, що спонукає до нарощування обсягів виробництва зерна.

Зернове господарство найбільшою мірою пов’язане з природним середовищем та земельними ресурсами, а також основними матеріально-технічними засобами аграрного сектору, рівень використання яких залежить від організації виробництва, технології й інших чинників, у тому числі кліматичних умов. До того ж останніми роками простежувалася дедалі тісніша залежність розвитку зернової галузі від світових тенденцій, адже світовий ринок даної продукції залежить від багатьох факторів, які зазвичай є складно

прогнозованими (погодні умови, поведінка світових гігантів по споживанню зернових, ситуація на енергетичному ринку, недосконала логістика [1].

Об'єктами аналізу є валовий вихід зерна, розмір посівів, урожайність культур. В кризових умовах сільське господарство залишається чи не єдиною галуззю економіки України що залишається стабільною (поступово розвивається) та забезпечує надходження грошових коштів від експорту продукції. Цьому сприяють високі обсяги збирання основних сільськогосподарських культур зернового напряму. Динаміка валового збору та зібраної площі зернових культур в Україні за 2018-2020 р.р. представлено у таблиці 1 та на рис. 1.

Таблиця 1

Аналіз динаміки виробництва зернових культур

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення, (+,-)
Валовий збір, тис. т.	68969	74213	63345	- 5624
Площа, тис. га	14219	14926	14759	540
Урожайність, ц/га	47,4	49,1	42,5	- 4,9

Джерело: сформовано на основі [2]

Дані таблиці 1 та рис. 1 свідчать, що протягом періоду дослідження Україна, окрім 2020 року нарощує показники збору врожаю зерна. У 2018 р. було зібрано 68,9 млн. тонн, у 2019 р. – 75,1 млн. тонн, у 2020 р. – 63,5 млн. тонн. Площі під зерновими культурами за період 2018-2020 рр. зросли на 3,8% і досягли 14,8 тис. га.

Зернове виробництво є основою розвитку сільськогосподарського виробництва і найбільш важливою частиною агропромислового комплексу. Поступове вдосконалення структури посівних площ з урахуванням регіональних особливостей та здійснення заходів щодо нарощування ресурсного потенціалу зернового виробництва забезпечать суттєве підвищення врожайності зернових культур і нарощування обсягів для поповнення зернового балансу країни.

Т.В. Порудєєва звертає свою увагу, що одним із заходів щодо поліпшення виробництва зерна в Україні є впровадження нових сортів зернових культур, що в майбутньому дасть більший дохід [3].

Для аналітичної оцінки виробництва зерна в Україні важливими натуральними показниками є урожайність сільськогосподарських культур [4]. Зерновий клин представлено трьома основними культурами пшеницею, ячменем та кукурудзою.

Рис. 1. Динаміка валового збору та зібраної площі зернових культур в Україні за 2018-2020 р.р.

Джерело: сформовано на основі [2]

У цілому за результатами проведених розрахунків урожайність зернових в 2018 р. становить 47,4 ц/га, а у звітному періоді – 42,5 ц/га. Зниження обсягів виробництва продукції у 2020 р., головним чином, відбувається за рахунок зниження саме рівня урожайності.

Рис. 2. Динаміка урожайності зернових культур в Україні за 2018-2020 рр., ц/га

Джерело: сформовано на основі [2]

Проведення аналізу урожайності передбачає вивчення її динаміки по кожній культурі чи групі культур за тривалий період часу, оцінку ступеня

виконання плану урожайності, а також розрахунок впливу факторів на зміну урожайності.

До факторів, що впливають на зміну урожайності, належать:

• природно-кліматичні: родючість ґрунту, механічний склад ґрунту, рельєф місцевості, температурний режим, рівень ґрунтових вод, кількість опадів та ін.;

• економічні: кількість, якість і структура добрив, що вносять у ґрунт, якість і строки виконання всіх польових робіт, якість насіннєвого матеріалу, зміна сортового складу посівів, вапнування і гіпсування ґрунту, боротьба з хворобами і шкідниками рослин, чергування культур у полях сівозміни та ін.

Під час аналізу необхідно вивчити динаміку і виконання плану всіх агротехнічних заходів, визначити ефективність кожного з них (збільшення урожаю на 1 ц добрив, одиницю виконаних робіт та ін.), а після цього підрахувати вплив кожного заходу на рівень урожайності і валовий збір продукції [4].

Зернові культури користуються попитом, як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках. Експортний потенціал зернових становить близько 50 % від загального виробництва [5].

Першу сходинку як за площами посівів, так і за обсягами виробництва посідає пшениця. Це традиційна культура українських аграріїв під посіви якої щороку відводиться 5–7 млн. га (за винятком років з несприятливими погодними умовами).

Найбільші площі під пшеницею зосереджені у Запорізькій, Одеській, Харківській та Дніпропетровській областях, під кукурудзою – в Полтавській, Вінницькій, Чернігівській, Черкаській, Сумській, Кіровоградській та Дніпропетровській, під ячменем – в Одеській, Миколаївській, Дніпропетровській, Запорізькій та Херсонській областях.

Протягом 2018-2020 рр. лідерами за урожайністю пшениці стали Сумська, Харківська, Тернопільська, Чернігівська, Хмельницька, Львівська, Полтавська, Івано-Франківська, Волинська, Рівненська, Черкаська та Вінницька області [6].

Валову продукцію оцінюють у постійних цінах, які визначають на основі середньозваженої ціни для двох категорій продукції сільського господарства – товарної і нетоварної. Перша оцінена за фактичними цінами реалізації, друга – за собівартістю. Як постійні прийняті середні ціни 2010 року [2].

Процес виробництва здійснюється через оптимальне та збалансоване поєднання факторів, що його визначають: засобів праці, предметів праці та робочої сили.

Крім того, істотним чином на виробництво впливає фінансовий стан підприємства, а також певні організаційні, управлінські, технологічні та інші переваги, що відображаються як нематеріальні ресурси.

Динаміку виробництва зернових та зернобобових культур за категоріями господарств протягом 2000–2020 рр. наведено в таблиці 2 та рис. 3. Протягом 2000-2020 років спостерігається зростання (+207%) виробництва зернових та зернобобових культур господарствами усіх категорій, причому більше спостерігається виробництво у фермерських господарствах – 814,5%.

Таблиця 2

Динаміка виробництва зернових та зернобобових культур за категоріями господарств, 2000–2020 рр., тис. ц.

Виробництво культур сільськогосподарських / Production of agricultural crops					
Культури зернові та зернобобові					
Категорії господарств	2000 р.	2010 р.	2015 р.	2018 р.	2020 р.
Господарства усіх категорій / All agricultural holdings	24459,0	39270,9	60125,8	70056,5	75143,2
Підприємства / Enterprises	19964,2	29779,3	46506,6	56096,2	59982,1
у т. ч. фермерські господарства / including private farms	1256,4	4702,5	7650,2	10104,9	11489,7

Джерело: сформовано на основі [2]

Отже, для українського виробника сільськогосподарської продукції найсприятливішою формою господарювання є фермерські господарства.

Рис. 3. Динаміка обсягу виробництва зернових і зернобобових культур на 01 жовтня 2021р.

Джерело: сформовано на основі [2]

Цілком погоджуємось із пропозицією С.Г. Черемісіної щодо пріоритетних заходів, які сприятимуть розвитку зернового ринку України:

– будівництво, реконструкція та модернізація потужностей зі зберігання та переробки зерна;

– зміцнення репутації України як гаранта продовольчої безпеки не лише на регіональному а й на глобальному рівні;

– поступове нарощування якості вітчизняного зерна;

– досягнення прозорості та прогнозованості ринку.

Таким чином, основними шляхами збільшення виробництва зерна в Україні є створення умов та можливостей для належного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними фінансовими ресурсами за рахунок удосконалення фінансово-кредитної, податкової систем та державного регулювання аграрного сектору економіки для надання їм можливості використовувати інноваційну продукцію та технології, що є найважливішим з шляхів виходу галузі з кризового стану.

Висновки. Збільшення обсягів виробництва зерна в Україні є необхідною умовою забезпечення населення життєво необхідними продуктами харчування, підвищення ефективності виробництва інших видів продукції сільського господарства і як наслідок підвищення ефективності функціонування підприємств. Зниження обсягів виробництва продукції у 2020 р., головним чином, відбувається за рахунок зниження саме рівня урожайності.

Підприємства для збільшення обсягу виробництва продукції почали застосовувати більш інноваційний характер виробництва, про що свідчить збільшення використання сучасних мінеральних добрив та засобів захисту рослин, що зменшує залежність урожаю зерна та зернобобових культур від природно-погодних факторів та скорочення обсягів виробництва.

Список використаних джерел:

1. Козак О. А., Грищенко О. Ю. Розвиток зернової галузі України на сучасному етапі. *Економіка АПК.* 2016. № 1. С. 38–47.

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua.

3. Порудєєва Т.В. Шляхи підвищення економічної ефективності зерновиробництва в Причорноморському регіоні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Випуск 46-2. С. 25-30.

4. Мулик Т.О., Материнська О.А., Пльонсак О.Л. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. Київ.: «ЦУЛ», 2017. 288 с.

5. FAO Cereal Supply and Demand Brief. URL: http://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/en.

6. Черемісіна С.Г. Ринок зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 48-58.

Вероніка ЛІСОВСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. *У даній роботі розглядається питання сутності аналітичної інформації, її вимог до якості та функцій. Розглянуто також поняття: інформаційні відносини, їх основні принципи, інформаційне забезпечення аналітичних досліджень запасами на підприємстві, якість інформації, інформаційна діяльність та її функції. Розглянуто джерела інформаційного забезпечення аналітичної роботи на підприємстві.*

Abstract. *This paper considers the essence of analytical information, its requirements for quality and functions. The concepts are also considered: information relations, their basic principles, information support of analytical research stocks at the enterprise, information quality, information activity and its functions. Sources of information support of analytical work at the enterprise are considered*

Вступ. Глибина та ефективність аналітичної роботи підприємства залежать від кількості, своєчасності та якості використовуваної інформації, тому інформація має значне місце в господарському механізмі. Інформаційне забезпечення є важливим етапом та необхідною умовою проведення і організації економічного аналізу. Це можна пояснити тим, що від змісту, складу, якості вихідних даних залежить ефективність аналітичного дослідження, дієвість і об'єктивність його результатів. Дослідники, які займалися питанням інформаційно-аналітичної роботи підприємства: Томчук О.Ф.[1], Правдюк Н.Л.[2], Правдюк М. В.[3], Подолянчук О.А[4].

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасної економіки підприємства мають розробити власні шляхи, які допомагатимуть підвищенню ефективності в управлінні виробничими запасами. Удосконалення інформаційного забезпечення і управління виробничими запасами дає можливість скоротити операційний та виробничий цикли, зменшити витрати які пов'язані зі зберіганням запасів тощо.

Інформаційне забезпечення аналітичних досліджень – це сукупність інформаційних ресурсів і методів організації які придатні і необхідні для здійснення управлінських та аналітичних процедур, що забезпечують господарську та фінансову діяльність підприємства. Важливу роль при опрацюванні та формуванні інформації, мають інформаційні відносини, які

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, завідувач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Польова О.Л.

потребують регулювання на законодавчому рівні в частині визначення загальних правових основ інформації, прав громадян на інформацію в усіх сферах України, системи інформації, її статусу, джерел, доступу до інформації, захисту окремих громадян та суспільства від неправдивої інформації та її охорону.

Основні принципи інформаційних відносин:

– правова гарантованість інформації;
– доступність, відкритість та свобода обміну інформації;
– вірогідність та об'єктивність;
– точність та повнота інформації;

законність інформації.

Функції інформаційної діяльності:

– вирішення програмно-методологічних питань;
– одержання інформації;
– використання інформації;
– поширення інформації;
– зберігання інформації;
– вилучення із обігу та знищення даних.

Досліджуючи основні вимоги, що ставляться до інформації та її якість, Томчук О.Ф.[1] відмічає, що аналітичне забезпечення повинне надавати інформацію, що володіє ознаками якості, адже її корисність буде нижчою, ніж витрачені на неї ресурси. Це є актуальним для тих підприємств, де існують налагоджений рух інформації про значення економічних і натуральних показників у виробничих процесах, що використовуються для управління. Н.Л. Правдюк [2] та М.В. Правдюк [3] пропонують систему показників якості інформації, яку представляють у формі матриці якісних характеристик інформації. Подолянчук О.А [4]. вичерпно наводить перелік вимог, які ставляться до аналітичної інформації (табл.1).

В підтвердження вище сказаного Правдюк Н.Л [2]. та Правдюк М.В [3]. зазначають, щи сучасний менеджмент покликаний забезпечити своєчасність прийняття управлінських рішень на доказовій базі з мінімальними витратами та ризиком на їхнє формування. За експертними оцінками, успішність виконання завдання на 60-70 % залежить від якості обліково-аналітичного забезпечення реалізації функцій управління.

Отже, в результаті проведення економічного аналізу одержують аналітичну інформацію, що є важливою частиною всієї системи управлінської інформації.

Зміст аналітичної інформації становить сукупність відповідним чином опрацьованих даних, які всебічно відображають діяльність підприємства, відхилення показників, що вивчаються, від базисних, вплив на них окремих факторів.

На підприємстві, серед найважливіших джерел інформації, за напрямами надходження можна виділити види: внутрішні – всередині самого підприємства (внутрішньогосподарські) та зовнішні – це ті, які публікуються, а також, ті які надходять з інших підприємств (рис. 1). До її складу входять такі відділи:

маркетингових досліджень, аналізу продажу, економічного аналізу, планування, досліджень системного аналізу та дослідження операцій. В кожній компанії запроваджено регулярні звіти службовців та лінійних керівників, однією з форм яких є доповіді продавців по телефону, що дає змогу отримувати поточну ринкову інформацію. У більшості великих компаній, переважну частину інформації, забезпечують внутрішні джерела. Інформаційним забезпеченням тут зайнята спеціалізована група працівників.

Таблиця 1

Вимоги до обліково-аналітичної інформації

Вимоги	Характеристика
Своєчасність	дає можливість активно та раціонально впливати на хід господарсько-фінансової діяльності.
Точність	інформація має достовірно відображати функціонування системи.
Порівнянність	інформація повинна своєчасно надходити до споживача, до того ж раніше, ніж зміниться описувана ситуація, інакше вона втрачає своє значення.
Повнота(достатність)	кількість інформації має бути мінімальною, але достатньою для оцінки ситуації та прийняття рішення на певному рівні управління.
Корисність (доцільність)	в інформаційному потоці не повинно бути даних чи показників, не потрібних для вирішення даної проблеми або для структурної ланки управління.
Доступність	необхідність подавати інформацію у формі, яка не потребує додаткового опрацювання і не ускладнює процес прийняття рішень.
Рентабельність	підготовка такої кількості інформації, яка не повинна більше коштувати ніж її використання
Адресність	інформацію потрібно доводити до потрібного виконавця та користувача.
Адекватність	реальне відображення дійсності, в якій наявні всі суттєві й відкинуті несуттєві ознаки.
Адаптивність	це здатність інформації реагувати на зміни зовнішнього середовища з метою задоволення інтересів користувачів для прийняття рішень.

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Внутрішньогосподарські джерела представляють спеціалізовані інформаційно-аналітичні групи працівників та їх діяльність, звітністю та всілякими інформаційними зв'язками.

Інформаційні процеси тісно пов’язані з управлінськими та слугують базою для обґрунтування та вироблення рішень, що стосуються шляхів досягнення цілей управління продуктивністю підприємства. Таку систему можна подати у вигляді функції:

$$F_t = f\,(S_t;\ G_t\,;\ E_t;\ C_t)$$

де F_t – оцінка управління продуктивністю підприємства;

S_t– інформаційні ресурси, запаси статистичної інформації, інформаційний потенціал та запас знань;

G_t - інформаційні ресурси галузі (підприємств галузі);

E_t - фактична діяльність, прийняті управлінські рішення;

C_t - показники діяльності підприємства;

t – визначений проміжок часу діяльності підприємства, період.

Накопичення такої великої кількості даних формують великий масив статистично-інформаційних ресурсів, що дає змогу керівникам середнього та вищого рівнів отримувати не разовий зріз статичної інформації, а таку, яка розгортається в часі, а також в просторі. Це створює можливість аналізувати динаміку результатів управління продуктивністю підприємства.

Рис 1. Основні види джерел інформації для підприємства за напрямами надходження

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Низький ступінь ефективності прийнятих рішень, стосовно необхідності формування запасів, їх кількості може призвести до втрати підприємством прибутку внаслідок простою через недостатність виробничих запасів або до заморожування грошових коштів. За умови величини запасів, яка відповідає потребам виробництва та операційної діяльності, суттєво підвищується ефективність управління запасами. Оптимальна кількість запасів визначається видами діяльності підприємства, кількістю цехів, розмірами виробництва тощо. В умовах сучасної економіки підприємства мають розробити низку власних шляхів, які сприятимуть підвищенню ефективності в управлінні виробничими запасами. Удосконалення обліку і управління виробничими запасами надає можливість значно скоротити виробничий та операційний цикли, зменшити витрати, пов'язані зі зберіганням запасів тощо. Оскільки великі підприємства використовують значну кількість видів запасів, важливим є саме використання рахунків аналітичного обліку.

Висновки. Актуальність створення ефективних систем інформаційного забезпечення обумовлена необхідністю оброблення значних масивів даних про ресурси та параметри зовнішнього та внутрішнього середовищ, які необхідні для визначення напрямків управління продуктивністю підприємства. Інформаційне забезпечення – це, насамперед, динамічний процес, за допомогою якого інформація циркулює в системі управління. Основою цього процесу є інформаційні потоки, що складають цю систему. Базовими етапами циркуляції

інформаційних потоків в управлінні підприємствами слід визначити такі основні етапи: підготовчий; обчислювальний; споживання.

Список використаних джерел:

1. Денисенко М.П. Інформаційне забезпечення ефективного управління підприємством. *Економіка та держава*. 2020. №7. С.19-24

2. Подолянчук О.А. Сутність обліково-аналітичної інформації та її роль у системі контролю сільськогосподарського підприємства. *Економіка АПК.* 2016. №3. С.54-57.

3. Правдюк Н. Л., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 224 с

4. Томчук О.Ф. Теоретичні аспекти системи аналітичного забезпечення. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 484-492.

5. Шевців Л. Ю. Організація та методика обліку виробничих запасів як важливої складової оборотних активів підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018 № 4 (44), 2 т. С. 65-69.

Вікторія МАКСИМЕНКО*,
студентка 1 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті висвітлено сучасний стан Недержавних пенсійних фондів України та перспективи його розвитку. Виявлено особливості їхнього функціонування. Розроблено та запропоновано рекомендації щодо шляхів покращення їхнього подальшого розвитку, стимулювання зростання числа учасників та обсягів пенсійних накопичень. Показано динаміку основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів. Вказана основна мета інвестування пенсійних активів. Також згаданий світовий досвід в Пенсійному фонді.*

Abstract. *The article highlights the current state of non-state pension funds of Ukraine and prospects for its development. The peculiarities of their functioning are revealed. Recommendations have been developed and proposed on ways to improve their further development, stimulate the growth of the number of participants and the*

* Науковий керівник: д.е.н., професор, декан факультету обліку та аудиту ВНАУ – Здирко Н.Г.

amount of pension savings. The dynamics of the main indicators of non-state pension funds is shown. The main purpose of investing pension assets is indicated. The world experience in the Pension Fund is also mentioned.

Вступ. Процес старіння населення та зростання частки осіб пенсійного віку посилили фінансове та соціальне навантаження на населення країни, яке не працює, і стало причиною підвищеної уваги сучасного суспільства до розвитку системи недержавних пенсійних фондів. У сучасних умовах активного проведення пенсійної реформи особливого значення набуває недержавне пенсійне забезпечення, яке почалося впроваджуватися в Україні з 2004 року з метою підвищення рівня життя громадян у період їхнього пенсійного віку відповідно до Закону України « про недержавне пенсійне забезпечення» [1] від 09.07.2003 року та іншого законодавства. Побудова ефективно функціонуючих недержавних пенсійних фондів в Україні означає створення нового потужного механізму пенсійного забезпечення. Такі фонди важливі, адже вони визначають спроможність бути суттєвим джерелом підтримки соціальних стандартів для прискореного розвитку національної економіки. Тому роль недержавних пенсійних фондів в Україні є надзвичайно важливим напрямом досліджень.

Виклад основного матеріалу. Механізми запровадження недержавного пенсійного забезпечення та страхування повинні були стати альтернативою державного фінансового забезпечення за віком, що дозволило би громадянам самостійно дбати про підвищення стандартів свого життєвого рівня у старості при забезпеченні державою мінімального прожиткового мінімуму. Впровадження таких механізмів шляхом ухвалення у 2003 р. пенсійного законодавства [1, 2] та запуску другого і третього рівнів системи пенсійного забезпечення громадян стало суттєвим кроком щодо реформування пенсійної системи України, але надалі уведення їх у дію було загальмовано. Можна називати різні причини – і низьку фінансову грамотність населення, і відсутність довіри до фінансових інститутів, і власне загальну нерозвиненість фінансових інститутів та фондового ринку, і надмірну віру в соціальні державні пенсійні стандарти тощо. У наукових публікаціях необхідність упровадження другого рівня системи пенсійного забезпечення пов'язується із чотирма ключовими чинниками – демографічним, економічним (інвестиційним), фінансовим і політичним [4]. До них, на мою думку, потрібно додати ще соціальний і бюджетний чинники. При цьому запровадження накопичувальної пенсійної системи матиме певні ефекти, які вплинуть на всі ці чинники:

1) соціально-економічні чинники – це можливість для пенсіонера підвищити пенсію за рахунок власних пенсійних накопичень і зменшити свою залежність від солідарної системи;

2) політичні чинники – при впроваджені накопичувальної системи громадяни меншою мірою зважатимуть на популістський характер пенсійної політики, оскільки рівень пенсійних виплат не залежатиме від політичних обіцянок;

3) демографічні чинники – за демографічного дисбалансу, коли кількість громадян пенсійного віку дорівнює або навіть перевищує кількість працюючих, посилюється податковий тиск на працюючих громадян, особливо ж на молоде покоління2 ;

4) бюджетні чинники – збільшення кількості населення пенсійного віку порівняно з працюючими посилює фінансове навантаження на державний бюджет, оскільки дефіцит Пенсійного фонду покриватиметься або за рахунок підвищення податкових ставок, або за рахунок збільшення бюджетного дефіциту;

5) фінансові чинники – впливають на розвиток пенсійної системи за рахунок розвитку фондового ринку та його інструментів;

6) інвестиційні чинники – з їх допомогою буде можливо інвестувати довгостроковий та дешевий фінансовий ресурс, який надходитиме як пенсійні внески громадян до накопичувальної системи та перерозподілятиметься задля розвитку реального сектора економіки.

Згідно з даними, наданими адміністраторами на виконання вимог Положення про порядок складання, подання та оприлюднення адміністратором недержавного пенсійного фонду адміністративних даних, у тому числі звітності з недержавного пенсійного забезпечення, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 23 липня 2020 року № 379, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 року за № 847/3513, недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 10 регіонах України (Рис.1). Найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві – 42, або 71,2% від загальної кількості діючих НПФ [3].

Рис. 1. Територіальний розподіл НПФ в Україні (шт.)
Джерело: сформовано на основі [3]

Система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно і має потенціал для подальшого розвитку пенсійного забезпечення населення.

Основні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту наведені в табл. 1 [3].

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів

Показники	**2018**	**2019**	**2020**	**Темпи приросту, %**	
				2019/ 2018	2020/ 2019
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	66,3	74,7	84,7	12,7	13,4
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	848,8	868,7	880,4	2,3	1,3
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2 651,30	2 977,9	3 488,6	12,3	17,1
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	1 964,20	2 112,6	2 319,4	7,6	9,8
у тому числі:					
- *від фізичних осіб*	153,1	208,7	275,4	36,3	32,0
- *від фізичних осіб-підприємців*	0,2	0,2	0,3	0,0	50,0
- *від юридичних осіб*	1 810,40	1 903,1	2 043,3	5,1	7,4
Пенсійні виплати, млн. грн.	781,5	912,9	1 069,5	16,8	17,2
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	80,8	83,3	86,3	3,1	3,6
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1 667,20	2 038,7	2 558,8	22,3	25,5
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1 355,30	1 665,7	2 119,7	22,9	27,3
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	311,9	373,0	439,1	19,6	17,7

Джерело: сформовано на основі [3]

Станом на 2020 рік адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 84,7 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 13,4% (10,0 тис. шт.) порівняно зі станом на 2019.

Структура пенсійних контрактів станом на 2020:

– з вкладниками – фізичними особами – 77,9 тис. шт.;

– з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт.;

– з вкладниками – юридичними особами – 6,7 тис. шт.

Збільшення кількості пенсійних контрактів у ІІІ кварталі 2020 року у порівнянні з ІІІ кварталом 2018-2019 років пов'язане в першу чергу зі збільшенням пенсійних контрактів з фізичними особами.

Основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового

державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням дохідності пенсійних активів вище рівня інфляції та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки.

Цікавим є світовий досвід в Пенсійному фонді. Науковий аналіз засвідчує множинність підходів до управління коштами фондів, провадження політики адміністрування коштами фондів і регулювання їх діяльності, організації контролю та нагляду, ефективності формування інвестиційних портфелів та їх дохідність [9].

Загалом, регулювання діяльності НПФ у зарубіжних країнах регулюють за трьома основними напрямками, а саме:

1. Регулювання інституційної форми фондів та структури їх управління.

2. Регулювання фінансової діяльності фондів. У цьому контексті йдеться про формулювання цілей, що стоять перед керівниками фонду, критеріїв успішної роботи фонду, а також відстежування результатів діяльності.

3. Регулювання структури інвестиційного портфелю фондів через установлення кількісних обмежень на частку певних фінансових активів, що перебувають у портфелі фондів [10].

Рис. 2. Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.
Джерело: сформовано на основі [3]

Українські пенсійні фонди оперують невеликими за обсягами активами та, на відміну від більшості зарубіжних пенсійних фондів, не мають значного впливу на інвестиційну внутрішню політику та фондовий ринок. Ситуація, що склалася, пояснюється перш за все незацікавленістю роботодавців та працюючого населення інвестувати кошти у майбутні пенсії, низькою якістю інструментів фондового ринку, насамперед з фіксованою доходністю, що є традиційним у інвестиціях вітчизняних НПФ, низьким рівнем правових гарантій учасникам НПФ. Нестійкість фінансової системи та банкрутство банків також не сприяють підвищенню рівня довіри населення до фінансової системи та до пенсійних фондів як її невід'ємної частини.[5]

Висновки. Держава взяла на себе функцію соціального забезпечення непрацездатного населення. Гарантованість такого державного захисту, на відміну від інших видів пенсійного страхування, робить його більш привабливим для населення, незважаючи на його низький рівень. Зазначу, що роль державного регулювання розвитку НПФ в сучасних умовах полягає передусім у створенні сприятливого зовнішнього середовища для функціювання НПФ шляхом удосконалення правових засад діяльності фондів, провадження спеціальної податкової політики, стимулювання громадян і роботодавців до участі в недержавному пенсійному забезпеченні, упровадження пруденційного нагляду за діяльністю НПФ.

Стимулюючими для інвестування в недержавні пенсійні фонди як роботодавців, так і працюючих громадян повинні стати такі заходи:

– створення системи пільгового оподаткування роботодавців та впровадження механізмів повернення податкових стягнень працівниками підприємств за умов інвестування в НПФ;

– формування системи гарантій збереження накопичених через НПФ коштів та пенсійних резервів;

– уведення системи окремих корпоративних пенсійних фондів або програм для працівників, чиї умови праці надають їм можливість для дострокової або підвищеної пенсії.

Здійснити ефективне впровадження та функціонування НПФ в Україні можливо насамперед через сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, а значить, і підвищення рівня економіки, вдосконалення законодавчої бази, покращення життєвого рівня населення, усунення соціальних негараздів, зміцнення соціальної захищеності населення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року № 1057-IV. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1057-15

2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 0158-IV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15

3. Офіційний сайт Національної комісії цінних паперів та фондового ринку URL: https://www.nssmc.gov.ua/

4. Таран Л. Солідарна пенсійна система: про справжні чинники неефективності. Дзеркало тижня. Україна. 2013. 27 травня. № 1145.

5. Зубик С.П. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 3. С. 31-50. doi: https://doi.org/10.15407/eip2017.03.031

6. Сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринку фінансових послуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/.

7. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: http://www.pfu.gov.ua/pfu/ control/uk/index

8. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2

т. Т. 2 / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. Київ : ДННУ «Акад. фін. Управління», 2014. 784 с.

9. Гура Н., Швець В. Бухгалтерський облік та фінансова звітність недержавних пенсійних фондів в умовах переходу до міжнародних стандартів. Бухгалтерський облік і аудит. 2013. № 12. С. 30-38.

10. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14

11. Мельник Т., Мельник М. Недержавне пенсійне забезпечення: облік, оподаткування і контроль. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Сер. : Економіка*. 2010. № 118. С. 37-41.

12. Камінський А. Б., Леонов Д. А. Розкриття інформації в системі недержавного пенсійного забезпечення: обґрунтування доцільності та практика реалізації. *Фінанси України*. 2011. № 6. С. 62–72.

13. Ткач О. Й. Назустріч майбутньому. Путівник по недержавних пенсійних фондах. Київ : Стародавній Світ, 2011. 202 с.

Марина МАТВІЄНКО*,
магістр 1-го року навчання,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРВИННЕ ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВИТРАТ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Анотація. *У статті досліджено сутність та значення корпоративної соціальної відповідальності. Виокремлено соціальний облік як інформаційне джерело для управління корпоративною соціальною відповідальністю підприємств. Вказані основні напрями здійснення соціальних витрат. Наведено рекомендації щодо обліку соціально-орієнтованих витрат на субрахунках підприємства за окремими напрямами.*

Abstract. *The article examines the essence and importance of corporate social responsibility. Social accounting is singled out as an information source for the management of corporate social responsibility of enterprises. The main directions of social spending are indicated. Recommendations for accounting for socially-oriented costs on the sub-accounts of the enterprise in some areas.*

* Науковий керівник: к.е.н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ – Правдюк Н.Л.

Вступ. Соціальна відповідальність стала частиною ділової культури та етики провідних світових компаній. В усьому світі як великі транснаціональні компанії, так і невеликі місцеві бізнес-підприємства переосмислюють своє функціонування та формулюють нові стратегії, що дозволили б їм краще реагувати на потреби споживачів, партнерів, суспільства та довкілля.

Принципи соціальної відповідальності стають однією зі складових успішної стратегії, що зміцнює імідж і репутацію компанії, приваблює клієнтів та утримує найкращих працівників. Наявність соціальної відповідальності забезпечує низку переваг на різних рівнях: державному, регіональному, корпоративному. Питання соціальної відповідальності бізнесу у своїх працях висвітлювали вітчизняні та зарубіжні вчені: М. Фрідмана, П. Друкера, Т. Бредгарда, Ф. Котлера, А.М. Колот, А. Я. Кузнєцова, І.Г. Савченко та ін. Ідею соціально направленого бухгалтерського обліку активно розвивають в своїх роботах вітчизняні вчені-обліковці О.В. Будько, С.О. Левицька, Н.Л. Правдюк [6], Н.М. Малюга, Л.В. Чижевська, М.С. Пушкар та ін.

Однак систематизований підхід до побудови соціального обліку як у працях науковців, так і на вітчизняних підприємствах здебільшого відсутній. Суттєвий внесок у дослідження щодо формування за змістом нефінансової звітності зробили такі вчені, як І.В. Жиглей, С.Я. Король, О.А. Лаговська, О.М. Харитонова, В. Лень. Віддаючи належне науковим доробкам вчених у дослідження різних аспектів обліку соціально відповідальної діяльності та формування нефінансової звітності, слід зазначити, що ці питання на сьогодні залишаються дискусійними та потребують подальшого дослідження [9].

Серед таких переваг можна виділити: збільшення прибутку, пришвидшення темпів росту; доступ до соціальних інвестицій, скорочення операційних витрат; зміцнення репутації та іміджу, підвищення ефективності діяльності й інвестиційної привабливості; відсутність конфліктів між працівниками та роботодавцями, підвищення якості роботи; зростання продуктивності та якості продукції; скорочення претензій з боку регулюючих органів; підвищення конкурентоспроможності; посилення позицій бренду компанії тощо [8]. Інституційні причини зародження соціальної відповідальності бізнесу в розвинених країнах пов’язані не з прагненням до благодійності або соціального захисту, а насамперед з міркуваннями поліпшення інвестиційної привабливості, поліпшення іміджу перед клієнтами, зміцнення репутації, підвищення комерційного успіху компаній [2]. В Україні також все частіше піднімається питання щодо соціальної спрямованості підприємницької діяльності. У зв’язку з реалізацією соціальної політики на підприємствах з’явилися такі терміни як «соціальний облік» та «соціально-орієнтований облік», тобто облік, який повинен забезпечувати інформацією про соціальну діяльність суб’єктів господарювання.

Правдюк Н.Л. зазначає, що основним фактором, що формує об’єкти соціального обліку, є соціальна відповідальність, що може бути ідентифікована обліковими процедурами на мікро- та макрорівнях. Соціальна відповідальність бізнесу за свою діяльність перед персоналом, акціонерами і суспільством

загалом передбачає ведення соціального обліку, або виокремленої частини соціальних видатків у рамках бухгалтерського обліку [7, с. 98].

Соціальна складова стабільності розвитку суб'єкта господарювання орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних та культурних систем, зокрема, на скорочення чисельності руйнівних конфліктів між людьми. Важним аспектом цього підходу є справедлива розподіл благ. Досягнення мети концепції сталого розвитку, узгодженість цих трьох складових та можливість їх інтерпретувати у конкретні показники можлива лише за умови існування на підприємстві адекватної системи бухгалтерського обліку. У зв'язку з динамічністю управлінських систем з'являються нові напрямки розвитку облікової думки та формуються нові види бухгалтерського обліку. Зокрема для інформаційного забезпечення соціально відповідальної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання необхідно впроваджувати у вітчизняну практику соціальний облік. Соціальний облік можна охарактеризувати як процес формування систематизованої, релевантної інформації, що характеризує соціально відповідальну діяльність суб'єкта господарювання та спрямована на прийняття соціальних рішень в межах концепції сталого розвитку підприємства. Вітчизняний досвід ведення соціального бухгалтерського обліку та складання соціальної звітності практично відсутній. Аналіз праць вітчизняних науковців підтвердив не достатню теоретичну розробленість основних положень цього відносно нового напряму бухгалтерського обліку та відсутність єдиної точки зору його суті, завдань та принципів соціального обліку, що обумовлює необхідність в подальших дослідженнях [5].

Виклад основного матеріалу. Науково-технічна революція середини 50х років XX століття висунула якісно нові вимоги до робочої сили, її освіти, кваліфікації, культурного рівня. У зв'язку з чим процес виробництва став вимагати відтворення все більш складної робочої сили, що об'єктивно обумовило необхідність понесення відповідних витрат. Ці витрати в економічній літературі отримали назву соціальні.

Соціальні витрати вплинули до зростання вартості товару робоча сила і збільшення реальної заробітної плати. В той же час зростання реальної заробітної плати відставало від зростання вартості робочої сили. Відповідно відтворення робочої сили сукупного працівника за рахунок лише реальної заробітної плати стало неможливим, що у свою чергу зумовило подальше поглиблення суперечності між потребами у відтворенні складної робочої сили і вузькими рамками корпоративної власності.

Джерелом інформаційного забезпечення соціально відповідальної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання є бухгалтерський облік, а саме новий його вид – соціальний облік.

До суб'єктів обліку соціально відповідальної діяльності слід віднести господарюючих суб'єктів, що забезпечують соціально відповідальну діяльність.

Предметом обліку соціально відповідальної діяльності є факти господарської діяльності, які характеризують стан та використання ресурсів підприємства, процесів, їх результатів, формування інформації фінансового

характеру для внутрішніх та зовнішніх користувачів. Предмет обліку охоплює всю господарську діяльність, яка визнається соціально відповідальною.

Об’єкти бухгалтерського обліку соціально відповідальної діяльності слід поділити на 2 групи:

– об’єкти, які забезпечують господарську діяльність (господарські засоби та їх джерела);

– об’єкти, які складають господарську діяльність (господарські процеси та їх результати).

Важливим об’єктом бухгалтерського у розрізі соціальних ініціатив є витрати, які виникають у ході виконання завдань соціально відповідальної діяльності:

1) розвиток персоналу – навчання і професійний розвиток, застосування мотиваційних схем оплати праці; надання співробітникам соціального пакету; створення умов для відпочинку та дозвілля;

2) охорона здоров’я і безпека праці – це напрям соціальних програм підприємства, які забезпечують створення та підтримку додаткових по відношенню до законодавчо закріплених норм охорони здоров'я та умов безпеки на робочих місцях (охорона праці та техніка безпеки; підтримка санітарно-гігієнічних умов праці; профілактика професійних захворювань; забезпечення працівників спеціальним харчуванням та одягом, медичний огляд тощо);

3) якість продукції – витрати на попередження випуску продукції незадовільної якості, контроль і оцінку якості продукції, виправлення браку у виробництві;

4) природоохоронна діяльність та ресурсозбереження – здійснюється за ініціативи підприємства з метою скорочення шкідливого впливу на навколишнє середовище (програми з економного споживання природних ресурсів, повторного використання і утилізація відходів, попередження забруднення навколишнього середовища, організація екологічно безпечного виробничого процесу);

5) здійснення соціальних ініціатив на користь громади – соціальні програми та акції підтримки незахищених верств населення, підтримка збереження і розвиток житлово-комунального господарства та об'єктів культурного та історичного призначення, спонсорування місцевих культурних, освітніх та спортивних організацій та заходів, підтримка соціально значимих досліджень підприємств, участь у благодійних акціях;

6) соціально відповідальна реструктуризація – це напрям соціальних програм компанії, які покликані забезпечити проведення реструктуризації соціально відповідальним способом, перш за все, в інтересах персоналу компанії (зазвичай здійснюються інформаційні кампанії, які висвітлюють майбутні структурні зміни, заходи з професійної перепідготовки, сприяння в працевлаштуванні, компенсаційні виплати працівникам, які потрапили під скорочення);

7) добросовісна ділова практика – має на меті сприяти впровадженню та поширенню добросовісної ділової практики між постачальниками,

бізнес-партнерами і клієнтами компанії.

Дослідники пропонують методологічну, методичну й організаційну базу бухгалтерського обліку окремих напрямів діяльності чи операцій, які підпорядковані вимогам стійкого розвитку і загалом відповідають теоретично-економічним засадам соціальної відповідальності бізнесу [4, с. 416]. Проте це дає можливість отримати лише фрагментарне уявлення про стан соціальної відповідальності суб'єкта господарювання та виконання ним зобов'язань перед заінтересованими сторонами, що унеможливлює визначення рівня імплементації концепції соціальної відповідальності суб'єкта господарювання у його господарську діяльність. Під час здійснення облікового процесу витрат соціально-орієнтованої діяльності невирішеною залишається проблема їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку в сукупності усіх складників.

Правдюк Н.Л. зазначає, що саме дані фінансової звітності підприємств є основою розрахунку показників сталого розвитку та базою для визначення ресурсів, необхідних для втілення стратегії, тому попри очевидну віддаленість бухгалтерського обліку від проблем стратегічного управління галуззю, він є наріжним каменем моделювання і розрахунків [6]. Посилаючись на План рахунків бухгалтерського обліку, необхідно зауважити, що для відображення витрат соціально-орієнтованої діяльності в обліку не передбачено окремого синтетичного рахунку у 8-му та 9-му класах рахунків [3].

Порядок відображення господарських операцій на транзитних рахунках з метою накопичення інформації про витрати, що пов'язані зі здійсненням операцій соціально-орієнтованої діяльності суб'єктів господарювання за умови використання 8-го і 9-го класів Плану рахунків бухгалтерського обліку відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Кореспонденція рахунків щодо витрат, пов'язаних зі здійсненням операцій соціально-орієнтованої діяльності

№	Зміст господарської операції	Документ	Кореспонденція рахунків	
			Д-т	К-т
1	Нарахування заробітної плати персоналу суб'єкта господарювання	розрахунково-платіжна відомість	817 23, 91, 92 93	661 817
2	Нарахування ЄСВ на фонд оплати праці суб'єкта господарювання	розрахунково-платіжна відомість	825 23, 91, 92 93	651 825
3	Передане пальне для потреб школи	розрахунок бухгалтерії, акт передачі	800 949	203 800
4	Нарахована амортизація транспортного засобу, наданого в тимчасове користування неприбутковій організації	відомість амортизації	834 949	131 834
5	Передано безоплатно комп'ютерну техніку за первісною вартістю громадській організації осіб з інвалідністю	акт передачі, акт на списання	949 (840) 949 (840) 793	104 641 949 (840)

Продовження таблиці 1

6	Надано благодійну допомогу неприбутковій організації у вигляді готової продукції власного виробництва	наказ керівника, видаткова накладна	949 (840) 949 (840) 793	26 641 949 (840)
7	Списано вартість сировини і матеріалів для нейтралізації викидів парникових газів	накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення матеріалів)	800 232	201 800
8	Відпущено зі складу закуплені раніше саджанці дерев (озеленення території)	накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів	800 949	20 800
9	Надано послуги сторонньою організацією за розроблення енергозберігаючого проекту	акт про приймання виконаних робіт (наданих послуг)	852 151	68 852
10	Придбано обладнання, необхідне для монтажу лінії енергозберігаючої технології	рахунок-фактура	852 151	631 852
11	Перераховано на зарплатну картку працівника нецільову благодійну допомогу, пов’язану з тимчасовою непрацездатністю	заява працівника, наказ керівника, Платіжне доручення	840 977	663 840
12	Перераховано грошову благодійну допомогу благодійному фонду (неприбутковій організації)	наказ керівника, Платіжне доручення, виписка банку	949 (852) 793	685 949 (852)

Джерело: сформовано на основі[1]

Під час розроблення робочого плану рахунків бухгалтерського обліку з метою можливості оперативного отримання певної інформації необхідно передбачити окремі субрахунки та рахунки для накопичення такої облікової інформації. у разі застосування позабалансового методу можливо уникнути створення у робочому плані рахунків великої кількості додаткових нових субрахунків та рахунків для обліку витрат соціально-орієнтованої діяльності.

Висновки. Основою інформаційної системи підприємства є бухгалтерський облік. На побудову бухгалтерського обліку підприємств впливають особливості виробничого процесу та його взаємозв’язок з навколишнім середовищем. Тому проблеми його організації та методології набувають особливої уваги. Соціальна складова стабільності розвитку суб’єкта господарювання орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних та культурних систем, зокрема, на скорочення чисельності руйнівних конфліктів між людьми. Важним аспектом цього підходу є справедлива розподіл благ. Досягнення мети концепції сталого розвитку, узгодженість цих трьох складових та можливість їх інтерпретувати у конкретні показники можлива лише за умови існування на підприємстві адекватної системи бухгалтерського обліку. У зв'язку з динамічністю управлінських систем з’являються нові напрямки розвитку облікової думки та формуються нові види бухгалтерського обліку. Зокрема для інформаційного забезпечення соціально відповідальної діяльності вітчизняних суб’єктів господарювання необхідно впроваджувати у вітчизняну практику соціальний облік.

Список використаних джерел:

1. Галак К. І. Фінансовий облік витрат соціально-орієнтованої діяльності суб'єктів господарювання. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 2. С. 153-157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2019_2_32
2. Жиглей І. В. Еволюція бухгалтерського обліку в контексті розвитку соціальних відносин. URL: http://www.ztu.edu.ua/ua/science/publishing/wzbirnik/econom/1_13/7.pdf.
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text
4. Король С.Я. соціальна відповідальність бізнесу: теорія та методологія обліку: монографія. Київ: КНТЕУ, 2016. 416 с.
5. Полянська О.А., Чабанюк О.М. Соціальний облік в контексті концепції сталого розвитку підприємства. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/260.pdf
6. Правдюк Н.Л., Обліково – аналітичний супровід стратегії сталого розвитку підприємництва URL: http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/16514.pdf
7. Правдюк Н.Л. Соціальні аспекти бухгалтерського обліку URL: http://repository.vsau.org/getfile.php/16514.pdf
8. Руденко О. В., Кондратюк О. М., Горєва А. С., Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, обліковий аспект та нефінансова звітність. Ефективна економіка. 2020. №11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8385
9. Харламова А. О. Корпоративна соціальна відповідальність необхідний чинник формування корпоративної стратегії. Ефективна економіка. 2012. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_9_51

Зоряна МОРДЮК*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗМІЦНЕННЯ

Анотація. *У статті розкрито сутність ділової активності підприємства. Визначено, що ділова активність є результатом усієї господарської і фінансово-економічної діяльності під дією внутрішніх і*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Томчук О.Ф.

зовнішніх факторів, які формують положення підприємства на ринку, його економічний потенціал та фінансове благополуччя. Проаналізовано динаміку рівня ділової активності ДП ДГ «Артеміда» ІК НААН України 2018-2020 роки. Доведено необхідність пошуку внутрішніх важелів фінансової стабілізації підприємства, які сприятимуть зміцненню ділової активності, а саме збільшення чистого грошового потоку, проведення заходів оптимізації структури капіталу, підвищення ефективності виробництва тощо.

Abstract. *The article reveals the essence of the business activity of the enterprise. It is determined that business activity is the result of all economic and financial activities under the influence of internal and external factors that shape the company's position in the market, its economic potential, and financial well-being. The dynamics of the level of business activity of State Enterprise Experimental Economy Artemida of the Institute of potato research of the NAAS of Ukraine 2018-2020 is analyzed. The necessity of finding internal levers of financial stabilization of the enterprise which will promote the strengthening of business activity, namely increase of a net cash flow, carrying out of actions of optimization of capital structure, increase of efficiency of manufacture, etc. is proved.*

Вступ. З метою уникнення кризових явищ у виробничо-фінансовій діяльності, кожному підприємству для забезпечення стійкого економічного зростання потрібно розвивати ділову активність, яка покликана сприяти мінімізації ризику невдач в умовах економічної нестабільності та конкуренції. Поняття ділової активності доволі широке й охоплює практично всі аспекти роботи підприємства. Ділова активність підприємства на сьогодні є одним з основних напрямків аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств. Завдання оцінки ділової активності постає як одне з найважливіших для прийняття управлінських рішень у сфері розвитку підприємства, формування стратегії на майбутнє. В практиці господарювання вітчизняних сільськогосподарських підприємств питанням управління діловою активністю приділяється мало уваги, а тривалий виробничий цикл звужує можливості для прискорення руху капіталу, тому аналіз ділової активності для сільськогосподарських підприємств є особливо актуальним. Значну увагу питанням аналізу ділової активності підприємства та шляхам її зміцнення приділено у працях відомих зарубіжних і вітчизняних науковців, зокрема таких як О.М. Анісімова, Ю. А. Брігхем, В.В. Варавка, О.А. Гарасюк, О. А. Гринькевич, Н. Б. Кащена, Г. І. Кіндрацька, Л. О. Коваленко, Т. П. Куриленко, Т. А. Лахтіонова, М. В. Мельник, Н. Л. Мєшкова, Є. В. Мних, Т.О. Мулик, О.Ф. Томчук, Ю. С. Цаль-Цалко, А. Д. Шеремет та ін.

Виклад основного матеріалу. Важливим індикатором ефективності використання ресурсів підприємства в умовах нестабільної економіки є його ділова активність. Саме тому визначення сутності ділової активності та показників її оцінки є надзвичайно важливим питанням сьогодення. Формуючи

систему показників оцінки ділової активності підприємства слід виокремлювати показники внутрішньої та зовнішньої ділової активності (таблиця 1).

Т.П. Куриленко пропонує аналіз внутрішньої ділової активності здійснювати з використанням показників, які можна згрупувати за кількома ознаками. Основними вимогами до них є цільова орієнтованість, об'єктоорієнтованість, комплексність, системність, збалансованість, мінімальність складу та максимум інформативності. Ділова активність проявляється в динамічності розвитку підприємства, швидкості обороту засобів підприємства [2].

Таблиця 1

Параметри оцінки ділової активності у зовнішньому економічному середовищі

Якісні параметри	Кількісні параметрами
– імідж підприємства, його ділова репутація; – соціальна активність підприємства, яка виражається в його участі у розв'язанні складних соціальних завдань подолання безробіття, соціального захисту, у формуванні соціальної інфраструктури в районах його місцезнаходження; – природоохоронна активність підприємства, яка виявляється у створенні екологічно чистих виробництв, фінансуванні рекреаційних програм, боротьбі зі шкідливими викидами та забрудненням довкілля, здійсненні доброчинних внесків для охорони природи.	– зміна частки підприємства на ринку продукції (робіт, послуг). Цей показник свідчить про зміну частки підприємства у виробництві продукції галузей, регіону, національної економіки; – масштаб партнерських відносин на внутрішньому та зовнішньому ринках країни; – обсяг зовнішньоекономічного обороту; – приріст кількості робочих місць; – динаміка фондової активності, яка виражається у збільшенні обсягу реалізації акцій, підвищенні коефіцієнта нотування, зростанні прибутковості та рівня дивідендного доходу акцій.

Джерело: сформовано на основі [2]

Аналіз і оцінка внутрішньої ділової активності також здійснюється у кількісному і якісному вимірах (таблиця 2).

Таблиця 2

Параметри оцінки ділової активності у внутрішньому економічному середовищі

Якісні параметри	Кількісні параметрами
– широта ринків збуту продукції; – наявність продукції, що постачається на експорт; репутація підприємства; – наявність стабільних постачальників і споживачів; – конкурентоспроможність продукції, послуг, робіт тощо.	– ступінь виконання плану за основними показниками, забезпечення заданих темпів їх росту; – рівень ефективності використання ресурсів підприємства.

Джерело: сформовано на основі [5]

За умов дефіциту ресурсів та загострення економічних проблем виникла необхідність зіставлення отриманих результатів з витратами різних видів ресурсів: фінансових, трудових, матеріальних. Ринкові перетворення вимагають

регулювання діяльності суб'єктів господарювання, оцінки рівнів їх ділової активності. Цього можна досягти за допомогою дослідження ефективності використання всіх видів ресурсів підприємств.

Аналіз ділової активності полягає в дослідженні рівнів і динаміки різноманітних коефіцієнтів оборотності та періодів обертання. Якість економічного зростання характеризується узагальнюючими показниками, які визначають ступінь окупності (оборотності) активів [3].

Варто зазначити, що рівень ділової активності потрібно оцінювати не лише за досягнутими на відповідний період економічними успіхами, якими б вражаючими вони не були. Пріоритетною є ділова активність стратегічного виміру, яка виражається за стійкістю економічного зростання. Очікувану стійкість можна досягнути, лише забезпечивши приріст джерел фінансування для реалізації програм нарощування економічної ваги господарюючого суб’єкта.

Окрім того, в умовах нестабільної економіки рівень ділової активності можна кваліфікувати як: високий (достатній); середній (задовільний); низький (незадовільний) [2, с. 224].

Слід зазначити, що кожному рівню ділової активності відповідає характерна виробничо-господарська ситуація, у зв'язку з чим виділяють нормальну, проблемну і кризову ситуації.

Нормальна ситуація властива високому рівню ділової активності та означає такий збіг умов і обставин, коли створюються сприятливі умови для функціонування суб'єкта господарювання, за яких формується стійка тенденція підвищення темпів зростання оціночних показників.

Проблемна ситуація існує на підприємстві, рівень ділової активності якого відповідає середньому і визначається як збіг господарських умов та чинників, за яких формується тенденція до погіршення стану підприємства та спостерігається нестійка динаміка оціночних показників ділової активності.

Кризова ситуація характеризує низький рівень ділової активності і виникає в разі відсутності оперативного реагування на стратегічні питання, які потребують термінового вирішення. Її можна визначити як збіг обставин, які формують стійку негативну тенденцію оціночних показників ділової активності та загрожують підприємству банкрутством.

Визначення проблемної, а тим більше кризової, ситуації при оцінці стану ділової активності зумовлює необхідність термінового регулювання виробничо-господарської діяльності шляхом прийняття оперативних управлінських рішень [2, с. 224].

Таким чином, ділова активність – це комплексне поняття, яке виражається через систему взаємопов’язаних економічних категорій.

Аналіз ділової активності важливий з трьох причин: по-перше, від швидкості обороту коштів залежить розмір річного обороту; по-друге, з розмірами обороту, а, отже, й з оборотністю пов'язана відносна величина умовно-постійних витрат: чим швидше оборот, тим менше на кожний оборот доводиться цих витрат. По-третє, прискорення обороту на тій чи іншій стадії кругообігу коштів спричиняє прискорення обороту й на інших стадіях, а також

до вивільнення коштів, які можуть бути використані на інших ділянках роботи підприємства. Отже, для того, щоб утриматися на ринку підприємству необхідно підвищувати швидкість обороту та залишатися конкурентноспроможним. З цією метою необхідно впроваджувати не лише нові технології безпосередньо у виробництві, а й займатися довгостроковим прогнозуванням показників, які характеризують економічну ефективність підприємств [1].

Аналітичним інструментарієм, за допомогою якого підприємство окреслює коло завдань і визначає стан ділової активності в минулому, сучасному, майбутньому, є сукупність показників [5].

Основні показники ділової активності наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Аналіз ділової активності підприємства за її основними показниками ДП ДГ «Артеміда» ІК НААН України

№ п/п	Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення, (+,-)
1.	Коефіцієнт оборотності активів	1,006	0,99	1,04	0,034
2.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	40,15	41,81	40,98	0,83
3.	Термін оборотності дебіторської заборгованості, днів	9,09	8,72	8,91	- 0,18
4.	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	6,42	6,96	9,32	2,9
5.	Термін оборотності кредиторської заборгованості, днів	56,85	52,44	39,16	- 17,69
6.	Коефіцієнт оборотності запасів	3,19	3,21	3,10	- 0,09
7.	Тривалість оборотності запасів, днів	114,42	113,7	117,7	3,28
8.	Тривалість операційного циклу, днів	123,51	122,42	126,62	3,11
9.	Тривалість оборотності оборотних засобів, днів	66,7	69,99	87,47	20,77
10.	Фондовіддача основних засобів, грн.	2,31	3,19	3,78	1,47

Джерело: сформовано на основі фінансової звітності ДП ДГ «Артеміда» м. Калинівка Вінницької області

Дані таблиці 3 свідчать про середню ділову активність ДП ДГ «Артеміда» ІК НААН України, на що вказує насамперед прискорення оборотності дебіторської заборгованості на 0,83 обороти, оборотності оборотних засобів – на 20,77 обороти. Такі зміни свідчать про ефективність вкладення фінансових ресурсів у формування активів. Негативним явищем є уповільнення оборотності запасів на 0,09 пункти.

Важливою складовою оцінки ділової активності підприємств є аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованостей. Розмір дебіторської заборгованості визначається умовами підприємства щодо розрахунків зі своїми клієнтами. Послаблення вказаних умов має як переваги, так і недоліки. Перевагами є зростання обсягу реалізації та прибутку, а недоліками – нестача оборотних коштів, уповільнення оборотності капіталу, можливість збільшення суми безнадійних боргів. Розрахунки свідчать, що погашення поточної

заборгованості підприємства перед кредиторами відбувається майже у 4,3 рази повільніше за інкасацію боргів контрагентів перед підприємством. Якщо середній термін погашення кредиторської заборгованості в 2020 р. становив 39 днів, то термін інкасації заборгованості дебіторів – майже 9 днів.

У рамках аналізу ділової активності підприємства також оцінюється тривалість операційного циклу, яка вказує на кількість днів, протягом яких, по-перше, відбувається сплата дебіторської заборгованості, та, по-друге, матеріальні запаси набувають грошової форми. Значення даного показника відносно базового періоду на 3,11 днів.

Таким чином, у звітному році рівень ділової активності ДП ДГ «Артеміда» ІК НААН України покращився.

Вважаємо, що на основі проведеного аналізу ділової активності підприємства можна дати певні рекомендації щодо її зміцнення (рис. 1).

Рис. 1. Шляхи зміцнення ділової активності підприємства
Джерело: сформовано на основі [1, 4]

Таким чином, зміцнення рівня ділової активності може бути вирішене за рахунок покращення діяльності підприємства за напрямами: виробництво, маркетинг та фінанси.

Висновки. Ділова активність – це складна інтегрована за сукупністю показників категорія, яка містить увесь спектр зусиль, спрямованих на

прибуткову, успішну діяльність, прагнення зайняти позицію лідера на ринку, забезпечення оптимального використання ресурсів, інвестиційної привабливості, запровадження ефективної системи менеджменту і маркетингу та постійне підвищення потенціалу для розвитку підприємства в довгостроковій перспективі.

Більшість учених у своїх авторських дослідженнях виказують думку, що основними факторами впливу на ділову активність є зовнішні та внутрішні.

Виявлені в результаті дослідження ділової активності підприємства проблемні питання свідчать про необхідність запровадження системних змін у його фінансово-господарській діяльності. Зокрема, необхідними є пошук внутрішніх важелів фінансової стабілізації підприємства, збільшення чистого грошового потоку, проведення заходів оптимізації структури капіталу, підвищення ефективності виробництва тощо.

Список використаних джерел:

1. Гайдаєнко О.М . Аналіз ділової активності підприємства. URL: http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2738/1/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%B4%D1%96%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf.

2. Куриленко Т.П. Теоретичні аспекти визначення ділової активності. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_6/6.pdf .

3. Мулик Т.О. Навитанюк О.В. Аналіз підходів до визначення сутності поняття «ділова активність підприємства» та показників, що її характеризують. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Випуск 2. С. 280-284.

4. Руденко Є.М. Застосування «золотого правила економіки» для оцінки ділової активності сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт.* 2014. № 6. С. 42-49.

5. Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення управління діловою активністю підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016 . Випуск 10 . С. 991-995. URL: http://global-national.in.ua/archive/10-2016.pdf

Марія ОБНЯВКО*
студентка 5 курсу
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ЇХ ПОТОКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. *В статті розглянуто поняття цифровізації економіки та досліджено національні проекти цифрових трансформацій. Охарактеризовано схеми використання е-гривні як ЦВЦБ. Проаналізовано чинну нормативну базу з обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками у відповідності з рівнями регулювання. Запропоновано напрями удосконалення нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку грошових коштів та потоків у разі впровадження цифрових інновацій.*

Abstract. *The article considers the concept of digitalization of the economy and examines national projects of digital transformation. Schemes of using e-hryvnia as a CBDC (Central Bank Digital Currency) are described. The current regulatory framework for accounting and analytical support of cash flow management in accordance with the levels of regulation is analyzed. The directions of improvement of normative-legal regulation of accounting of money resources and flows in case of introduction of digital innovations are offered.*

Вступ. На сьогоднішній день розвиток інноваційних технологій заполонив усі сфери людського життя, зокрема і спричинив трансформацію фінансового ринку. З кожним роком частка цифрової економіки стрімко зростає, а сама цифровізація відкриває перед суспільством та державою нові можливості. Для досягнення найбільш ефективного позитивного ефекту від такого динамічного розвитку новітніх технологій на рівні держави необхідне інституціональне втручання влади в усі процеси формування законодавчої бази, в т. ч. нормативно-правового регулювання обліку та аналізу грошових коштів та потоків.

Багато вітчизняних та зарубіжних вчених досліджували питання цифровізації економіки, її нових можливостей та перспектив. Аналіз перспектив та загроз цифрової трансформації грошового ринку, проблем державного контролю і регулювання цифровізації грошових інструментів досліджували Л. Українська, М. Мащенко, М. Хуторна, Ю. Ткаченко, О. Дзюблюк та ін.

Основна мета роботи дослідити поняття цифровізації як засобу трансформації економіки України, проаналізувати існуюче нормативно-правове

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувачка кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ – Правдюк Н.Л.

регулювання обліку грошових коштів та грошових потоків за запропонувати необхідні зміни у чинній законодавчій базі.

Виклад основного матеріалу. Цифрова економіка охоплює бізнес у всіх галузях економічної діяльності, тобто не тільки в секторі інформації та телекомунікацій, а й у базових галузях промисловості, в сільському господарстві, будівництві тощо.

Вказані бажані рейтингові результати реалізації поставлених цілей на 2030 рік [22]:

– 10 місце у світі за Індексом мережевої готовності (Networked Readiness
– Index, NRG);
– 10 місце у світі за Індексом розвитку інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) (ICT Development Index, ITU);
– 10 місце у світі за Глобальним індексом інновацій (Global Innovation
– Index, INSEAD, WIPO);
– 10 місце у світі за Індексом глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, WEF);
– 5 місце (Digital economy and society index, EU).

Ключовий показник упровадження реальних структурних змін – системна реалізація національних проектів цифрових трансформацій (рис.1).

Рис. 1. Національні проекти цифрових трансформацій
Джерело: сформовано автором на основі [22]

Беззаперечно, з моменту своєї появи гроші відіграють вирішальне значення для соціально-економічного розвитку людства.

Тотальна цифровізація економічної активності привела до того, що сутність та зовнішні форми вияву грошових відносин поступово почали наповнюватись новим змістом, що відображено у наступних основних тенденціях розвитку грошей за останній період: [3, с. 79].

– подальше зниження частки готівки у платіжному обороті й охоплення безготівковими розрахунками усе більшої кількості економічних агентів, що визначається не лише розширенням масштабів карткових послуг банків та можливостей роздрібної торгівлі здійснювати безготівкові платежі, а й зростанням обсягів операцій з купівлі-продажу товарів і послуг через мережу Інтернет;

– глобалізація національних платіжних систем шляхом їхнього подальшого інтегрування у систему міжнародних платежів і розрахунків, що є наслідком активного використання цифрових технологій банками та формування сприятливих умов для прискорення розрахунків і розширення можливостей залучення усе більшої кількості національних фінансових інституцій до міжнародного руху грошових коштів;

– розмивання меж між грошима і не грошима в результаті суттєвого збільшення форм і видів платіжних інструментів як на національному, так і на глобальному рівні платіжних відносин, що є безпосереднім наслідком не лише виникнення значної кількості новітніх фінансових інструментів, які виконують роль грошових сурогатів, а й зростання рівня інформатизації суспільства та появи систем платежів уже у віртуальному просторі із своїми цифровими замінниками грошей;

– посилення труднощів грошово-кредитного регулювання економіки з огляду на виникнення й активне використання суб’єктами ринку різноманітних сурогатів грошей, а також зміцнення конкурентних позицій різних віртуальних платіжних систем із своїми замінниками валют, внаслідок чого звужуються можливості застосування традиційних інструментів впливу центрального банку на грошову масу та економіку загалом [3, с. 79].

Безготівкова економіка (cashless economy) полегшує комерційну взаємодію суб’єктів економіки та є надзвичайно сильним інструментом боротьби з тіньовим обігом коштів, тобто сприяє оздоровленню економіки [22].

Є чотири основних сфери, де прояви цифровізації можуть змінювати загальноприйняті форми грошей, кредиту, а також наслідком може бути зміна теорії та практики сучасних міжнародних валютно-фінансових відносин [21, с. 158]:

– заміна цифровими грошима готівки;

– витіснення та заміщення банківських депозитів, банкнот криптовалютами;

– заміна кредитування у банківській сфері на рівноправне кредитування на основі цифрових платежів;

– трансформація структури «універсальних резервів» у центральних банках.

Цифрова валюта – це додаткова, альтернативна валюта, категорія електронних грошей, яка не випускається центральними банками, і не може бути підкріплена національною валютою. Найпопулярнішими з них є Bitcoin, Ethereum, Litecoin, Tether та інші [21, с. 159]. Зараз стандартний набір ключових валют, якими здійснюються розрахунки міжнародних транзакцій, доповнюється великою кількістю цифрових валют, так званих криптовалют, які працюють на технологіях блокчейн.

З метою розробки міжнародних правил щодо регулювання емісії та обігу криптовалют Центробанки ЄС, Англії, Швеції, Швейцарії, Японії та Канади створили робочу групу з Банком міжнародних розрахунків для проведення оцінки потенційних випадків використання цифрових валют центральних банків, економічні, функціональні і технічні варіанти такого використання, між центральними банками і полегшення міжнародних розрахунків. До того ж планується прискорення розробки правил для введення криптовалюти CBDC (Central Bank Digital Currency), яка буде випускатися самими центробанками [23, с. 160].

Національний банк наприкінці 2016 року розпочав вивчення можливості випуску ним власної ЦВЦБ – електронної гривні або е-гривні, виходячи з того, що [1, с. 6]:

– е-гривня розглядається як цифрова валюта, що випускаються НБУ;

– е-гривня може бути охарактеризована як національна цифрова валюта, що є фіатною валютою;

– е-гривня має обмінюватись без обмежень на готівкові або безготівкові кошти у співвідношенні 1:1;

– е-гривня не є дохідним інструментом, отже, це засіб платежу, а не накопичення.

Ключовими рішеннями для стимулювання ринку безготівкових розрахунків в Україні є:

– лібералізація законодавчої, нормативної та регуляторної політики держави у сфері використання електронних систем розрахунків.

– лібералізація валютного регулювання з метою максимального усунення нормативних бар’єрів у сфері використання міжнародних систем і технологій електронних розрахунків [22].

Рис. 2. Схеми використання цифрової валюти центрального банку та їх характеристика

Джерело: сформовано автором на основі [1]

На сьогодні в Україні існує досить багато нормативно-правових актів, що регламентують облік грошових коштів та їх потоків (табл. 1-4). Проте для більш ефективної організації обліку необхідно здійснити гармонізацію українського законодавства відповідно до вимог сучасності.

Перший рівень регулювання – міжнародні нормативно-правові акти .

Національні нормативно-правові акти, а саме закони України складають другий рівень нормативного регулювання.

Основним документом є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Таблиця 1

Міжнародні нормативні документи з обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками

Документ	Зміст	Сфера застосування
МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів» [4]	Визначення вимог до надання інформації про минулі зміни грошових коштів суб'єкта господарювання та їх еквівалентів за допомогою звіту про рух грошових коштів, який розмежовує грошові потоки протягом періоду від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.	Цей Стандарт вимагає від усіх суб'єктів господарювання подання Звіту про рух грошових коштів.

Продовження таблиці 1

МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» [2]	Встановлення правил включення операцій в іноземній валюті і закордонних господарських одиниць у фінансову звітність суб'єкта господарювання та переведення фінансової звітності у валюту подання.	а) в обліку операцій та залишків в іноземних валютах, за винятком операцій з тими похідними інструментами та залишків за ними, на які поширюється сфера застосування МСФЗ 9; б) при переведенні результатів та фінансового стану закордонних господарських одиниць, включених до фін. звітності суб'єкта шляхом консолідації, пропорційної консолідації або методом участі в капіталі; в) при переведенні результатів та фінансового стану суб'єкта господарювання у валюту подання.
МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції» [24]	Визначення вимог до фін. звітності будь-якого суб'єкта господарювання з початку звітного періоду, в якому суб'єкт визначив існування гіперінфляції в країні, у нац. валюті якої подається звітність.	До фінансової звітності, зокрема до консолідованої фінансової звітності будь-якого суб'єкта господарювання, функціональною валютою якого є валюта країни з гіперінфляційною економікою.

Джерело: розроблено автором

Також сюди відносять Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», Закон України про «Національний банк України», Податковий та Господарський кодекси.

Таблиця 2

Національні нормативно-правові документи з обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками

Документ	Зміст	Сфера застосування
1	2	3
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [8]	Визначення правових засад регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні.	Поширюється на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати. фінансову звітність, а також на операції з виконання державного та місцевих бюджетів і складання фінансової звітності про виконання бюджетів з урахуванням бюджетного законодавства
Закон України «Про банки і банківську діяльність» [7]	Визначення структури банківської системи, економічних, організаційних і правових засад створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків.	Відповідні положення поширюються на окремі зобов'язання і відповідальність інших осіб, діяльність яких пов'язана з функціонуванням банків.

Продовження таблиці 2

Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» [11]	Визначення правових засад застосування реєстраторів розрахункових операцій та програмних реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг.	Поширюється на усіх суб'єктів господарювання, їх господарські одиниці та представників (уповноважених осіб) суб'єктів господарювання, які здійснюють розрахункові операції у готівковій та/або безготівковій формі.

Джерело: розроблено автором

Третій рівень представлений підзаконними нормативно-правовими актами, а саме положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, основними з яких є НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів», П(С)БО 22 «Вплив інфляції».

Таблиця 3

Підзаконні нормативно-правові акти з обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками

Документ	Зміст	Сфера застосування
НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [14]	Визначення мети, складу і принципів складання фінансової звітності та вимог до визнання і розкриття її елементів.	До фінансової звітності і консолідованої фінансової звітності юридичних осіб усіх форм власності (крім банків та бюджетних установ), які зобов'язані подавати фінансову звітність згідно із законодавством.
НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [15]	Визначення методологічних засад формування інформації про операції в іноземних валютах та відображення показників статей фінансової звітності господарських одиниць за межами України в грошовій одиниці України.	Застосовується підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами незалежно від форм власності (крім бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності).
НП(С)БО 22	Визначення порядку коригування фінансової звітності, яка оприлюднюється	Застосовується підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами (крім бюджетних установ та
«Вплив інфляції» [16]	, на вплив інфляції та загальні вимоги до розкриття інформації про неї у примітках до фінансової звітності.	підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності), які відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зобов'язані оприлюднювати річну фінансову звітність.

Джерело: розроблено автором

На четвертому рівні висвітлено інструкції, положення та методичні рекомендації, які видаються на державному рівні чи НБУ.

Таблиця 4

Інструкції та положення з державного рівня з обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками

Документ	Зміст	Сфера застосування
Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [5]	Встановлення призначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань та факти фінансово-господарської діяльності.	Підприємства, організації та інших юридичних осіб (крім бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності) незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності, а також виділених на окремий баланс філій, відділень та інших відособлених підрозділів юридичних осіб.
Інструкція про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів [12]	Регулювання порядку відкриття та закриття поточних, вкладних (депозитних) рахунків, рахунків умовного зберігання (ескроу) клієнтів банків; порядку відкриття та закриття банками кореспондентських рахунків банкам (резидентам і нерезидентам), філіям іноземних банків; особливостей здійснення операцій за окремими рахунками клієнтів, що відкриваються відповідно до законів України.	Банки, їх відокремлені підрозділи, які здійснюють банківську діяльність від імені банку, та філії іноземних банків в Україні.
Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні [17]	Визначає порядку ведення касових операцій у національній валюті України.	Юридичні особи (крім банків) та їх відокремлені підрозділи незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, органи державної влади та органи місцевого самоврядування під час здійснення ними діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності, фізичні особи, які здійснюють підприємницьку діяльність, фізичні особи.
Положення про електронні гроші в Україні [10]	Регулювання діяльності, пов'язаної з випуском електронних грошей в Україні, та запровадження моніторингу за такою діяльністю.	Вимоги Національного банку до суб'єктів, що здійснюють операції з електронними грошима, порядку здійснення цих операцій, а також до правил використання електронних грошей в Україні та порядку їх узгодження.

Продовження таблиці 4

Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності [13]	Розгляд питань розкриття інформації за статтями балансу (звіту про фінансовий стан), звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід), звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал.	Підприємства, організації та інші юридичні особи усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства застосовують міжнародні стандарти фінансової звітності).

Джерело: розроблено автором

Також існує 5 рівень регулювання операцій з грошовими коштами та їх еквівалентами – на рівні підприємства, а саме наказ про облікову політику та також інші накази, інструкції та положення, які мають обов'язковий характер. Пріоритетність цих документів, їх зміст, принципи побудови та взаємодії між собою, статус, порядок підготовки та затвердження встановлює самостійно керівництво такого підприємства.

На сьогоднішній день потрібно здійснювати регулювання грошових потоків за допомогою такої законодавчої бази, яка б змінювалась відповідно до постійних змін вимог ринку. Підприємства при цьому повинні слідкувати за змінами і відповідно обліковувати та аналізувати грошові потоки згідно нововведень.

Далі наведено деякі напрямки вдосконалення існуючого нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку у разі впровадження блокчейну та інших цифрових технологій (табл. 5).

Таблиця 5

Напрямки вдосконалення існуючого нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку у разі впровадження цифрових технологій

Документ	Елементи, що потребують змін
1	2
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [8]	Ст. 9. Первинні документи та регістри бухгалтерського обліку
НПСБО 1 ««Загальні вимоги до фінансової звітності» [14]	Розділ ІІ. Склад та елементи фінансової звітності
Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [5]	Розділ І. Загальні положення
Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [18]	Глава 1. Загальні положення Глава 2. Первинні документи Глава 3. Облікові регістри Глава 4. Виправлення помилок у первинних документах та облікових регістрах Глава 5. Організація документообороту Глава 6. Зберігання документів

Продовження таблиці 5

Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань [19]	Розділ I. Загальні положення Розділ II. Організація та основні правила проведення інвентаризації, пункт 15 Розділ III. Порядок інвентаризації активів та зобов'язань, пункт 6 Розділ IV. Перевірка та оформлення результатів інвентаризації.

Джерело: сформовано автором на основі [5,8,14,18-19]

Крім потреби в удосконаленні існуючої законодавчої бази, не обійтись без створення та прийняття абсолютно нових нормативно-правових актів.

Вже існуючим позитивним моментом в Україні є прийняття ВРУ Закону України «Про платіжні послуги» № 1591-IX від 30.06.2021 р. (введення в дію передбачається 01.08.2022 р.) [20], у якому здійснюється визначення поняття та загального порядку виконання платіжних операцій в Україні, встановлення виключного переліку платіжних послуг та порядку їх надання, категорій надавачів платіжних послуг та умов авторизації їх діяльності, визначення загальних засад функціонування платіжних систем в Україні, загальних засад випуску та використання в Україні електронних грошей та цифрових грошей Національного банку України та ін.

Також прийнято Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-IX (ще не набрав чинності) [9], яким здійснюватиметься регулювання правовідносини, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначення прав та обов'язків учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у сфері обороту віртуальних активів.

Інноваційні високотехнологічні трансформації світової економіки вимагають вчасного розуміння їх сутності, вміння оптимально-ефективного застосування відповідних технологій. Вивчення та впровадження провідного досвіду зарубіжних країн дозволяє своєчасно застосовувати цифрові технології та підвищувати конкурентоспроможність національної економіки в цілому. Посилення ролі та значення держави як найголовнішого стейкхолдера полягає в основі розвитку цифровізації. Законодавче регулювання новітніх технологій має служити як прозорою нормативно-регулятивною базою для учасників ринку, так і джерелом наповнення Державного бюджету України [6, с. 263].

Висновки. Отже, провівши дане дослідження, можемо сказати, що сьогодні відбуваються істотні трансформаційні зміни, пов'язані зі значним прогресом у розвитку новітніх технологій. Світ перейшов у нову еру цифрової глобалізації, яка визначена безперервними потоками даних, що містять в собі знання, інформацію, інновації та нові ідеї. Цифровізація економіки дозволить зміцнити конкурентні можливості підприємств, і, відповідно, держави в цілому та зайняти передові позиції різноманітних світових рейтингів.

Тому вкрай важливою умовою ефективного впровадження всіх розробок науки і техніки є їх правильне законодавче регулювання. Політика держави має бути спрямована на вжиття всіх необхідних заходів для формування якісної

нормативно-правової бази задля оптимізації вигод цифрової економіки та мінімізації її можливих ризиків.

Список використаних джерел:

1. Аналітична записка за результатами пілотного проекту із впровадження платформи «Електронна гривня». Київ, 2019. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Analitichna_zapiska_E-grivnya.pdf?v=4

2. Вплив змін валютних курсів: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 21 від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_022#Text (дата звернення 04.04.2022).

3. Дзюблюк О. Сутнісні аспекти електронних грошей в умовах цифровізації банківського бізнесу. *Вісник Тернопільського національного економічного університету.* 2020. Вип. 2. С. 76–92.

4. Звіт про рух грошових коштів: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 7 від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_019#Text (дата звернення 04.04.2022).

5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2019 р. № 291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text (дата звернення 05.04.2022 р).

6. Легомінова С. В., Кочура Т. О. Блокчейн-технологія як результат інноваційних трансформацій в умовах цифровізації економіки країн. *БІЗНЕСІНФОРМ* № 11. 2019. С. 259-264.

7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text (дата звернення 04.04.2022).

8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 19.07.1999 р. № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення 04.04.2022).

9. Про віртуальні активи: закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text (дата звернення 06.04.2022 р.)

10. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей: постанова Правління НБУ від 04.11.2010 р. №481. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10#n19 (дата звернення 04.04.2022).

11. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 04.04.2022).

12. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків-резидентів і нерезидентів: постанова Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03#Text (дата звернення 05.04.2022 р).

13. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності: наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13#Text (дата звернення 05.04.2022 р).

14. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text (дата звернення 04.04.2022).

15. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів»: наказ Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00#Text (дата звернення 04.04.2022).

16. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 22 «Вплив інфляції»: наказ Міністерства фінансів України від 28.02.2002 р. № 147. URL: https://docs.dtkt.ua/doc/z0269-02 (дата звернення 04.04.2022).

17. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: постанова Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text (дата звернення 05.04.2022 р).

18. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text (дата звернення 05.04.2022 р).

19. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. №879. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text (дата звернення 04.04.2022).

20. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-IX#Text (дата звернення 05.04.2022 р).

21. Савченко М.В., Ковальова О.І., Козачишина А.С. Детермінанти цифровізації сфери міжнародних валютно-фінансових відносин. *Економіка і організація управління.* № 3 (39), 2020 р. С. 155-166.

22. Україна 2030Е — країна з розвинутою цифровою економікою. URL: https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html

23. Українська Л.О., Мащенко М.А. Цифровізація грошових інструментів: проблеми державного контролю і регулювання. *ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА, МАТЕМАТИЧНІ І ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ МЕТОДИ ЕКОНОМІКИ.* № 5 (21), 2021. С. 155-162.

24. Фінансова звітність в умовах гіперінфляції: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 29 від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_048#Text (дата звернення 04.04.2022).

Анастасія ПІРГАЧ*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ТА ПОДАННЯ ПОДАТКОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЗА ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *У статті розглянуто особливості обліку розрахунків та подання податкової звітності за податком на додану вартість сільськогосподарських підприємств, розкрито особливості галузевого обліку розрахунків з податку на додану вартість на сільськогосподарських підприємствах – суб'єктах спеціального режиму оподаткування, обґрунтовано необхідність вдосконалення організаційних і методичних основ обліку розрахунків з податку на додану вартість за спеціальним режимом, шляхом систематизації даних бухгалтерського обліку та обліку розрахунків по податках відповідно до податкового законодавства.*

Abstract. *The article considers the peculiarities of accounting calculations and submission of tax reporting on value added tax of agricultural enterprises, reveals the features of sectoral accounting of value added tax calculations at agricultural enterprises - subjects of special tax regime, substantiates the need to improve organizational and methodological bases of tax accounting for value added under a special regime, by systematizing accounting data and accounting for tax calculations in accordance with tax legislation.*

Вступ. Аграрний сектор є одним з основних у економіці та стратегічно необхідних для національної безпеки. Відповідно, всі засоби державного регулювання мають сприяти його ефективному функціонуванню.

Для аграрного сектору особливо помітним засобом державного регулювання є оподаткування, яке протягом кількох останніх років зазнало значних змін. Оподаткування сільськогосподарських товаровиробників має виконувати не лише фіскальну, але й регулюючу функції, виступати засобом державної підтримки та стимулювання виробництва, забезпечувати конкурентоспроможність національного сільського господарства і впровадження інновацій у виробництво [1].

Правильно організований та методично побудований облік розрахунків за податком на додану вартість (далі – ПДВ) на сільськогосподарських підприємствах з урахуванням галузевих особливостей оподаткування є запорукою недопущення на практиці помилок, наслідком якого є нарахування

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ – Коваль Н.І.

штрафних санкцій. Організація та методика обліку розрахунків за ПДВ в сільському господарстві потребує удосконалення шляхом систематизації даних бухгалтерського обліку та обліку розрахунків за податками визначених відповідно до податкового законодавства, що дозволить досягти взаємозв'язку між ними: даними бухгалтерських документів, даними відображеними на рахунках обліку та даними представленими в податкових первинних, зведених та звітних документах [2].

Виклад основного матеріалу. Податок на додану вартість – це непрямий загальнодержавний податок,який є складовою ціни товарів (послуг) та включає податкові зобов'язання щодо постачання товарів (послуг), податковий кредит щодо постачання товарів (послуг) і розрахунки з бюджетом з ПДВ [5]. Схематично основні складові сутності ПДВ розкрито на рис. 1.

Рис. 1. Сутність податку на додану вартість
Джерело: сформовано автором на основі [7]

Питання оподаткування аграрних підприємств ПДВ починаючи з 2011 р. регулюється згідно з Податковим кодексом України. Для підприємств – платників дуже важливо враховувати зміни в законодавстві щодо обліку податкових зобов'язань з ПДВ. Адже добре організований облік є передумовою здійснення повних і своєчасних розрахунків з бюджетом. Крім того, підприємство уникає нарахування штрафних санкцій та пені, які можуть бути пов'язані з помилками, що допущені під час відображення в обліку придбання та реалізації продукції [2].

Відповідно до ПКУ діють три ставки податку на додану вартість: 20%, 7%, 14% (з 01.03.2021 р.) та 0%, і встановлюються залежно від бази оподаткування (табл. 1).

Слід зауважити, що Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставки податку на додану вартість при оподаткуванні операцій з постачання окремих видів сільськогосподарської продукції» від 01.07.2021 р. № 1600-IX (далі – Закон № 1600). Закон № 1600 було опубліковано в офіційному виданні «Голосі України» від 31.07.2021 №143. Отже, документ набрав чинності з 01.08.2021 р., з дня, наступного за днем його опублікування [6].

Таблиця 1

Ставки податку на додану вартість

Ставка податку (ст. 193 ПКУ)	Операції, що підлягають оподаткуванню
20%	-постачання товарів, місце постачання яких розташоване на митній території України, у тому числі операції з безоплатної передачі та з передачі права власності на об'єкти застави позичальнику,; -постачання послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України; -ввезення товарів на митну територію України;
7%	- постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів; - постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання, дозволених для застосування у межах клінічних випробувань; - постачання послуг із показу (проведення) театральних, оперних, балетних, музичних, концертних, кінематографічних прем'єр, культурно-мистецьких заходів; - постачання послуг із показу оригіналів музичних творів, проведення екскурсій для груп та окремих відвідувачів у музеях, зоопарках та заповідниках, відвідування їх територій та об'єктів відвідувачами; - постачання послуг із розповсюдження, публічного сповіщення і публічного показу фільмів, адаптованих відповідно до законодавства в україномовні версії для осіб з порушеннями зору та осіб з порушеннями слуху; постачання послуг із тимчасового розміщування (проживання).
14%	по операціях з постачання на митній території України та ввезення на митну територію України сільськогосподарської продукції , що класифікується за такими кодами згідно з УКТ ЗЕД: 1001, 1003, 1005, 1201, 1205, 1206 00.
0%	1. вивезення товарів за межі митної території України: - у митному режимі експорту та реекспорту; - у митному режимі безмитної торгівлі; - у митному режимі вільної митної зони. 2. постачання товарів: - для заправки або забезпечення морських суден, що використовуються для навігаційної діяльності, перевезення пасажирів або вантажів за плату, промислової, риболовецької або іншої господарської діяльності; - для заправки або забезпечення повітряних суден, що: виконують міжнародні рейси для навігаційної діяльності чи перевезення пасажирів або вантажів за плату; - для заправки (дозаправки) або забезпечення наземного військового транспорту чи іншого спеціального контингенту Збройних Сил України, що бере участь у миротворчих акціях за кордоном України; - магазинами безмитної торгівлі, відповідно до порядку, встановленого

Продовження таблиці 1

	Кабінетом Міністрів України 3. постачання таких послуг: - міжнародні перевезення пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та авіаційним транспортом. - послуги, що передбачають роботи з рухомим майном, попередньо ввезеним на митну територію України для виконання таких робіт та вивезеним за межі митної території України платником, що виконував такі роботи, або отримувачем-нерезидентом. - послуги з обслуговування повітряних суден, що виконують міжнародні рейси.

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Податкове зобов'язання виникає при реалізації і складає 20 або 14% ціни реалізованого товару/ послуг з ПДВ (або ціна без ПДВ множиться на 20% та 14%). Базою оподаткування є: операції з постачання товарів/послуг, які не можуть бути нижче ціни придбання таких товарів/послуг; операції з постачання необоротних активів не можуть бути нижче балансової (залишкової) вартості за даними бухгалтерському обліку, що склалася станом на початок звітного (податкового) періоду, протягом якого здійснюються такі операції (у разі відсутності обліку необоротних активів – виходячи із звичайної ціни) [5].

Дана норма не стосується операцій з постачання товарів (послуг), ціни на які підлягають державному регулюванню та газу, який постачається для потреб населення.

Податковий кредит виникає при придбанні і складає 20 або 14% ціни придбаного товару/ послуг з ПДВ (або ціна без ПДВ множиться на 20% та 14 %). Реєстрації платником ПДВ передбачена як добровільна, так і обов'язкова. Обов'язкова реєстрація, передбачена у випадку, якщо обсяг оподатковуваних операцій за останні 12 календарних місяців перевищив 1 млн грн.

Варто зауважити, що з 1 лютого 2015 року реєстрації в єдиному реєстрі податкових накладних підлягають всі податкові накладні та Розрахунки коригування (у тому числі які не надаються покупцю, виписані за операціями з постачання товарів/послуг, які звільнені від оподаткування) незалежно від розміру ПДВ в одній податковій накладній/розрахунку коригування [3; 4].

Документальною підставою відображення господарських операцій у фінансовому обліку є «товарні» документи – накладні, рахунки, рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, акти виконаних робіт тощо.

А податкова накладна є первинним документом і підставою для нарахування податкових зобов'язань із ПДВ у зв'язку з постачанням (продажем) товарів (робіт, послуг) у продавця-платника ПДВ, і одночасно – документальним доказом права на віднесення до податкового кредиту витрат зі сплати ПДВ під час придбання товарів у покупця – платника податку. Тому податкова накладна не може існувати окремо від так званих «товарних» документів або інших документів, що підтверджують факти господарського життя підприємства [7].

Дані первинного обліку є основою для відображення на рахунках обліку сум податкового кредиту та податкового зобов'язання з ПДВ.

Відзначимо, що податкове зобов’язання – це сума коштів, яку платник податків, зокрема податковий агент, повинен сплатити до відповідного бюджету як податок або збір на підставі, у порядку та строки, визначені податковим законодавством (зокрема сума коштів, визначена платником податків у податковому векселі та не сплачена в установлений законом строк). Податковий кредит – сума, на яку платник податку на додану вартістьмає право зменшити податкове зобов'язання звітного (податкового) періоду [7].

Позитивна різниця між ними підлягає сплаті до бюджету, а від’ємна – є, власне, надміру сплаченим податком, який підлягає відшкодуванню з державного бюджету (у вигляді дотації) [5].

Водночас існують випадки, у яких платники податку мають право включати суму ПДВ до податкового кредиту без отримання податкової накладної, але за наявності документів, які її заміняють (табл. 2).

Таблиця 2

Первинні документи, які є підставою для відображення суми податкового кредиту без податкової накладної

Форма документа	Реквізити	Гранична сума постачання	Норма ПКУ
Транспортний квиток	Загальна сума платежу, сума ПДВ, податковий номер продавця (крім тих, форма яких установленаміжнародними стандартами)	Без обмежень	Пп. «а» п.201.11 ПКУ
Готельний рахунок	Загальна сума платежу, сума ПДВ, податковий номер продавця	Без обмежень	Пп. «а» п.201.11 ПКУ
Рахунок, який виставляється платнику ПДВ за послуги зв’язку	Загальна сума платежу, сума ПДВ, податковий номер продавця	Без обмежень	Пп. «а» п.201.11 ПКУ
Рахунок за послуги , вартість яких визначається за показниками приладів обліку	Загальна сума платежу, сума ПДВ, податковий номер продавця	Без обмежень	Пп. «а» п.201.11 ПКУ
Касовий чек	Загальна сума коштів, що підлягає сплаті покупцем із урахуванням податку, сума ПДВ, що сплачується в складі загальної суми	200 грн (без урахування ПДВ) за день	Пп. «а» п.201.11 ПКУ

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Із даних таблиці 2 видно, що всі документи повинні обов’язково містити загальну суму вартості отриманих товарів (послуг), суму ПДВ та податковий номер продавця. Водночас усі документи, окрім касового чеку, не мають граничного обмеження в сумі постачання. Отже, можна стверджувати, що не кожен касовий чек може виступати замінником податкової накладної, оскільки у ньому повинно бути визначено фіскальний іподатковий номер постачальника [7].

Облікове забезпечення розрахунків із ПДВ нині регулюється тільки Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій (Інструкція № 291), оскільки Інструкція з бухгалтерського обліку податку на додану вартість № 141 втратила чинність у червні 2019 року (Інструкція № 141) [5].

Для бухгалтерського обліку податку на додану вартість в Інструкції №291 передбачено такі субрахунки:

– 641 «Розрахунки за податками»;
– 643 «Податкові зобов'язання»;
– 644 «Податковий кредит» [5; 7].

На субрахунку 641 «Розрахунки за податками» ведеться облік податків,які нараховуються та сплачуються відповідно до чинного законодавства (зокрема і ПДВ). Аналітичний рахунок «Розрахунки з ПДВ» цього субрахунку є балансовим, за дебетом якого відображаються сумиподаткового кредиту з ПДВ, на які має право підприємство, за кредитом – суми податкового зобов'язання з ПДВ.

Субрахунок 643 використовується для ведення обліку суми ПДВ, визначеної виходячи з суми отриманих авансів (попередньої оплати) за готову продукцію, товари, інші матеріальні цінності та нематеріальні активи, роботи, послуги, що підлягають відвантаженню (виконанню).

На субрахунку 644 здійснюється облік суми ПДВ, на яку підприємство отримало право зменшити податкове зобов'язання під час здійснення передоплати постачальникам , підрядникам та іншим кредиторам.

Висновки. Провівши дослідження, можна побачити, що податок на додану вартість є досить складним у всіх його варіантах. Так, незважаючи на фінансові результати господарської діяльності підприємств-платників ПДВ, даний податок є найбільш бюджетоутворюючим податком, що підтверджує його фіскальну ефективність.

Часті зміни податкового законодавства впливають на організацію первинного обліку розрахунків за ПДВ, що в певній мірі ускладнює облік розрахунків за ПДВ в системі рахунків. Тому облік розрахунків за ПДВ потребує більш виваженого та обґрунтованого аналізу його адміністрування, первинного узагальнення та обліку і врегулювання окремих питань на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Юридична Газета online. URL:https://yur-gazeta.com/publications/practice/mitne-pravo/opodatkuvannya-agrobiznesu-ostanni-noveli.html (дата звернення: 20. 03. 2022 р.).

2. Облік і фінанси АПК: освітній портал. URL: http://magazine.faaf.org.ua/rozrahunki-za-podatkom-na-dodanu-vartist-na-silskogospodarskih-pidpriemstvah-sub-ektah-specialnogo-rezhimu-opodatkuvannya-organizaciyni-ta-metodichni-zasadi-obliku.html (дата звернення 20.03.2022 р.).

3. Подолянчук О.А. Облікове забезпечення розрахунків з податку на

додану вартість. *Ефективна економіка*. 2020. №2. URL: www.ekonomy.nayka.com.ua (дата звернення: 20.03.2022 р.).

4. Подолянчук О.А. Податок на додану вартість: сутність та стан первинного обліку *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2017. № 1.С. 81-102.

5. Податковий кодекс України: Закон України від 2.12.2010 р. № 2755-VI. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 21.03.2022 р.).

6. Про внесення змін до Податкового кодексу Україну щодо ставки податку на додану вартість при оподаткуванні операцій з постачання окремих видів сільськогосподарської продукції: Закон України від 01.07.2021р. №1600-IX (дата звернення: 21.03.2022р.).

7. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І., Фінансовий облік ІІ: підручник., Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2021. 395 с.

8. Дебет-кредит. Сервіси для бухгалтера. URL: https://services.dtkt.ua/catalogues/tax_rates/33 (дата звернення: 20.03. 2022р.).

Марина ЧОРНА*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ ДЛЯ ПОТРЕБ УПРАВЛІННЯ Й ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Анотація. *У статті проаналізовано проблеми класифікації витрат промислових підприємств. Досліджено і узагальнено підходи вітчизняних і іноземних науковців до групування витрат за різними напрямами. Визначено пріоритетні критерії класифікації витрат для потреб управління та економічного аналізу. Запропоновано класифікацію витрат за організаційно-управлінським, обліково-аналітичним та фінансово-економічним критеріями.*

Abstract. *The problems cost industry classification. Investigated and generalized approaches to domestic and foreign scientists to group costs in different areas. Priority criteria for the classification of expenses for management and economic analysis. The classification of expenditure on the following criteria: organization and management, accounting and analytical, financial and economic.*

Вступ. Створення впорядкованої структури витрат підприємства вимагає здійснення економічно обґрунтованої їх класифікації за окремими ознаками. Це

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Алескерова Ю.В.

передбачає розподіл та узагальнення витрат за групами для представлення інформації у зручній для управління та аналізу формі.

Класифікація потрібна для організації економічної роботи підприємства, визначення вартості продукції та ціноутворення, нормування, планування, контролю й аналізу витрат. Обрані класифікаційні ознаки мають забезпечувати комплексне вивчення і групування витрат у потрібному розрізі. Чим більше виділяється ознак класифікації, тим вища ступінь пізнання об'єктів. Правильний вибір класифікаційних ознак є запорукою одержання необхідної та достовірної управлінської інформації, що забезпечує ефективність рішень, які приймаються на основі аналізу витрат підприємства.

Виклад основного матеріалу. Залежність класифікації витрат від мети управління визнають практично всі науковці, що вивчають означену проблематику. Так, на думку К. Друрі [3, с. 245], у системі бухгалтерського обліку накопичується передусім інформація про три категорії витрат: витрати на матеріали, робочу силу і накладні витрати. Після цього узагальнені витрати розподіляються за напрямами обліку: Для калькулювання й оцінки собівартості виробленої продукції. Для планування і прийняття управлінських рішень. Для здійснення процесу контролю і регулювання.

Крім того, у кожному з перерахованих вище напрямів відбувається подальша деталізація витрат залежно від мети управління.

Дослідження поведінки витрат на підприємстві свідчить, що більшість із них мають неоднозначний характер та їх поділ на окремі групи є досить умовним. Одні витрати можна прямо відносити на продукцію, інші – ні. Певні витрати можуть бути важливими для прийняття одного типу рішень і не мати значення для іншого. Також немає однозначного групування витрат: певні види витрат включаються до різних напрямів.

На практиці для цілей фінансового обліку використовується класифікація, наведена у П(С) БО 16 «Витрати», а для управлінських цілей (планування та калькулювання собівартості продукції) – представлена в Інструкції по плануванню обліку і калькулюванню собівартості продукції, дія якої припинена після введення в дію Наказу Міністерства промислової політики України «Про затвердження Методичних рекомендацій і формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості». Вона не відповідає сучасній технології та організації виробництва.

Збільшення питомої ваги напівфабрикатів у складі собівартості продукції, групування витрат за центрами відповідальності та залежність витрат від обсягів виробництва також не відображено в даній класифікації. У зв'язку з цим необхідним є групування витрат за критеріями, які б характеризували різні сторони діяльності підприємства. Вбачаємо доцільним обрати такі критерії: організаційно-управлінський, обліково-аналітичний та фінансово-економічний.

Організаційно-управлінський критерій (табл. 1) включає напрями класифікації, які забезпечують аналітичність інформації. Це дає змогу оцінювати ефективність витрат на виробництво конкретного виду продукції і за кожним центром відповідальності окремо. Ефективною управлінська діяльність може

бути лише тоді, коли менеджери отримують вичерпну інформацію про взаємозв'язок витрат за кожним їх елементом, від виробництва конкретних видів продукції до завершення виробничого процесу або до його початку – як прогнозну. Тому інформація про витрати виробництва в управлінському обліку має бути достатньо деталізованою й оперативною.

Таблиця 1

Класифікація витрат за організаційно-управлінським критерієм

Напрями класифікації	Види витрат
1. За ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат	- постійні - змінні (пропорційні, прогресивні, регресивні) - напів змінні - напів постійні - змішані
2. За місцем здійснення контролю	- за місцями формування - за центрами відповідальності
3. За центрами відповідальності	- витрати виробництва - витрати цеху - витрати дільниці та ін.
4. За рівнем контрольованості	- контрольовані - неконтрольовані - частково контрольовані
5. За впливом на прийняття рішень	- релевантні (виправні, повторні, очікувані) - не релевантні (невиправні, безповторні) - диференційні
6. За можливістю регулювання	- регульовані - нерегульовані
7. За відношенням до потужності підприємства	- обов'язкові - дискреційні
8. За призначенням	- технологічні - організаційні
9. За характером виробництва	- основне виробництво - допоміжне виробництво - обслуговуюче виробництво
10. За сферами діяльності	- витрати виробництва - витрати невиробничої діяльності - витрати основного та допоміжного виробництва - витрати на матеріально-технічне забезпечення - витрати на розробку нових технологій
11. За видами діяльності підприємства	- операційні - інвестиційні - фінансові
12. За відношенням до обсягу виробництва	- змінні - постійні - змішані

Джерело: сформовано автором за [4]

На другому етапі за отриманими показниками необхідно здійснювати

формування зведених бюджетів закупівлі та використання сировини на відповідний бюджетний період (за видами сировини). Бюджет закупок сировини забезпечує визначення необхідної кількості сировини, яка необхідна для виконання виробничих замовлень і забезпечення необхідного рівня запасів.

Залежно від напряму статутної діяльності підприємства відрізняються між собою за технологічним процесом, організаційною структурою, взаємозв'язками з партнерами та контрагентами, а також за взаємодією між окремими структурними підрозділами. Характерні особливості підприємства насамперед виявляються в організації виробництва, яка обумовлюється технологією виготовлення продукції, тому зміст, обсяг, вид і форму надання інформації, необхідної для управління процесом виробництва, кожне підприємство визначає самостійно.

При цьому особливе значення мають правильна організація та своєчасність обліку витрат за видами продукції і підрозділами, тобто належна організація аналітичного обліку. Класифікація витрат за обліково-аналітичним критерієм (табл. 2) об'єднує напрями, які враховують характер виробничого процесу, особливості продукції, що випускається підприємством.

Таблиця 2

Класифікація витрат за обліково-аналітичним критерієм

Напрями класифікації	Види витрат
1. За способом перенесення вартості на продукцію	- прямі - непрямі
2. За складом	- прості (одноелементні) - комплексні
3. За відношенням до видів виробничих процесів	- основні - накладні
4. За відношенням до звітного періоду	- витрати поточного періоду - витрати майбутнього періоду
5. За відношенням до готового продукту	- витрати періоду - витрати на готову продукцію
6. За видами продукції (робіт, послуг)	- витрати на вироби - групи однорідних виробів - валову продукцію - товарну продукцію - реалізовану продукцію
7. За економічним змістом (елементами витрат)	- матеріальні витрати - витрати на оплату праці - відрахування на соціальні заходи - амортизація - інші витрати
8. За цільовим призначенням (за статтями калькуляції)	- прямі виробничі витрати - витрати на утримання й експлуатацію машин та обслуговування - загальновиробничі витрати - адміністративні витрати - витрати на збут

Продовження таблиці 2

9. За порядком обчислення	- фактичні - планові (бюджетні, прогнозні) - нормативні
10. За включенням до кошторису (калькуляції)	- планові - позапланові

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Дані аналітичного обліку використовуються під час складання внутрішньої звітності, яка будується на інформації про види і кількість продукції, про центри відповідальності і статті витрат.

Фінансово-економічний критерій (табл. 3) класифікації характеризує витрати з точки зору їх обчислення, доцільності витрачання та включення до кошторису.

Таблиця 3

Класифікація витрат за фінансово-економічним критерієм

За видами витрат	економічні елементи статті калькуляції
За відношенням до форм праці	витрати живої праці витрати уречевленої праці
За відношенням до форм вартості	трудові матеріальні грошові
За споживанням ресурсів	вхідні спожиті
За доцільністю витрачання	продуктивні непродуктивні
За відношенням до діючих норм	нормові ненормові
За метою аналізу	вичерпні невичерпні
За терміном обчислення	капітальні поточні

Джерело: сформовано автором за [4]

Висновки. Представлений підхід до класифікації витрат у цілому охоплює всі сфери діяльності та узагальнює види витрат, притаманні підприємствам промислового комплексу. Запропонована класифікація витрат дасть змогу підвищити ефективність управління ними; посилити контроль їх споживання; виявити резерви підвищення результативності діяльності; вдосконалити організацію та методику обліку витрат на промисловому підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Голов С.Ф. Управлінський облік. Центр навчальної літератури. 2018. 400 с.
2. Коваль Н. І., Григораш М. В. Основи перспективного аналізу витрат

діяльності сільськогосподарського підприємства. *Бізнес Інформ.* 2019. №4. С. 246-251.

3. Друрі К. Управлінський та виробничий облік. Юніті-Дана. 2015. С. 231-245.

4. Наказ Міністерства промислової політики України «Про затвердження Методичних рекомендацій і формування собівартості продукції у промисловості. URL:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0373581-07#Text.

5. П(С)БО 16 – Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 р. №318.URL:https://ips.ligazakon.net/document/view/REG4248?an=12&ed=200612_11.

6. Коба О.В. Витрати підприємства та їх класифікація для потреб управління й економічного аналізу. *Причорноморські економічні студії.* 2016. № 4. С. 99-103.

7. Фостолович В.А., Фостолович Р.С. Інформаційні ресурси при формуванні собівартості продукції в системі управління підприємством. *Ефективна економіка.* 2018. № 9.

Аліна ШТОГРІН*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОЦІНКА ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *В статті проведено оцінку власного капіталу вітчизняних підприємств. Визначено його сутність, значення та види. Аналізуючи частку пасивів в балансі вітчизняних підприємств, визначено, що на власний капітал припадає приблизно третя частина. Оцінка його показників на підприємствах відносно їх розміру, показує, що найбільше власного капіталу припадає на великі підприємства, найбільші його значення в 2020 році. Визначено форми фінансової звітності, в яких представлена інформація про власний капітал а також представлено його позитивні та негативні риси.*

Abstract*. The article evaluates the equity of domestic enterprises. Its essence, meaning and types are determined. Analyzing the share of liabilities in the balance sheet of domestic enterprises, it was determined that equity accounts for about a third. Assessment of its performance in enterprises in relation to their size, shows that most of the equity falls on large enterprises, the largest in 2020. The forms of financial*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Мулик Т.О.

reporting are defined, in which the information on the own capital is presented and also its positive and negative features are presented.

Вступ. У сучасних умовах господарювання власний капітал виступає як виробничий та інвестиційний ресурс, джерело доходу, об'єкт управління і чинник формування фінансових результатів підприємства. Власний капітал відображає величину вартості засобів, які належать фундаторам, тобто розмір участі власників підприємства у фінансуванні його активів. Тому для того, щоб підприємство успішно функціонувало, необхідна ретельна робота, яка вимагає чимало часу та зусиль з організації та побудови ефективних систем ведення бухгалтерського обліку, складання звітності та управління власним капіталом підприємства, що допоможе підвищити рентабельність підприємства, тобто максимізувати прибуток. Про велику значущість даної категорії також свідчать й часті зміни у методиці обліку власного капіталу, посилення ролі даного показника в аналізі фінансово-господарської діяльності підприємства, розробка нових альтернативних підходів до управління капіталом.

Питання відображення операцій з власним капіталом підприємства досліджували багато науковців. Серед них: Мулик Т.О.[6], Іщенко Я.П.[5], Кудіна І.О., Бугай Н.О.[1], Цюцяк І.Л. [10] та інші.

В наукових джерелах досить детально та змістовно опрацьовано суть та види капіталу, порядок та проблеми його відображення в обліку, звітності, методику його аналізу та аудиту, тощо, проте є питання які потребують більш глибшого та детального дослідження, враховуючи зміни що відбулись в суспільстві.

Необхідно зазначити, що досить змістовно врегульовано дане питання щодо його нормативно-правового забезпечення. Так, загальні вимоги до фінансової звітності, де відображається інформація про капітал підприємства, порядок її подання та оприлюднення регулюється Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [4], питання щодо обліку капіталу та складання фінансової звітності регулюється Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку [4, 7,8,9] тощо.

Метою дослідження є розкриття найважливіших питань щодо оцінки власного капіталу як складової фінансової системи підприємства.

Виклад основного матеріалу. У структурі фінансових відносин капітал підприємства займає визначне місце. Капітал, що використовується підприємством визначає багато аспектів не тільки фінансової, але й операційної та інвестиційної діяльності, здійснює активний вплив на кінцеві результати цієї діяльності.

Капітал – являє собою сукупність ресурсів, факторів виробництва й обігу, необхідних для створення та реалізації товарів і послуг; матеріальні ресурси або інші цінності (кошти), накопичені у результаті виробничої чи комерційної діяльності; гроші, інвестовані в активи, що приносять дохід, виникає як результат накопичення і виробництва [3].

Капіталу притаманні наступні характеристики: він є основним фактором виробництва; характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять прибуток; є головним джерелом формування добробуту власників; є головним показником ринкової вартості підприємства; його динаміка є важливим "барометром" рівня ефективності господарської діяльності підприємства.

Серед капіталу підприємства, важлива роль відводиться власному капіталу. Власний капітал – нагромадження шляхом збереження запасу економічних благ у формі грошових коштів та реальних капітальних товарів, що залучається його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і чинник виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з чинниками часу, ризику і ліквідності [5].

Таблиця 1

Економічна класифікація власного капіталу

Класифікаційна ознака	Види класифікаційних ознак
За належністю до підприємства	– Наявний
	– Тимчасовий
За формою інвестування	– Грошовий
	– Матеріальний
	– Нематеріальний
За ступенем оплати	– Номінальний
	– Оплачений
	– Неоплачений
За резидентністю засновників	– Капітал резидентів
	– Капітал нерезидентів
За ступенем мобільності	– Закріплений
	– Гнучкий
За ефективністю результату підприємства	– Капітал в результаті ефективного результату діяльності
	– Капітал в результаті, визнання «незароблених доходів»
За характером використання власниками	– Споживчий
	– Реінвестований
За джерелом формування	– Накопичений
	– Вкладений
	– Корегуючий

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Власний капітал, як відомо залежить від частки учасників. Розмір власного капіталу залежить від потреб та розміру підприємства.

На величину власного капіталу впливають: інвестиції, які збільшують активи за рахунок додаткових коштів власника підприємства; вилучення коштів власниками підприємства, що зменшує активи підприємства; витрати, які зменшують величину власного капіталу [1].

В світовій практиці існує багато видів власного капіталу, адже його класифікують за різними ознаками. Власний капітал прийнято розглядати як капітал в цілому. Його економічна класифікація наведена в (див. табл.1).

Аналізуючи власний капітал вітчизняних суб’єктів господарювання, наведемо дані щодо суми пасивів, що притаманні підприємствам та яка частка в них припадає на власний капітал (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз пасивів підприємств України за 2018-2020 р., млрд грн

Показники балансу	2018		2019		2020		Відхилення, (+,-)	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн.	%	млрд грн	%
1. Власний капітал	2708,6	24,90	3092,8	26,91	3339,8	29,05	631,2	4,15
2. Довгострокові зобов’язання і забезпечення	1757,6	16,16	1633,7	14,21	1914,1	16,65	156,5	0,49
3. Поточні зобов’язання і забезпечення	6408,5	58,91	6764,6	58,85	7425,0	64,60	1016,5	5,69
4. Зобов’язання, пов’язані з необоротними активами, утримуваними для продажу та групами вибуття	3,34	0,03	3,90	0,03	3,63	0,03	0,29	-
Баланс	10878,07	100	11494,98	100	12682,48	100	1804,41	-

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Дані таблиці свідчать, що серед джерел фінансування майна підприємств, третя частка припадає на власний капітал. Станом на 2018 рік він займає 24,9 % від всіх пасивів; у 2019 році – 26,91 %; у 2020 році – 29,05 %. За період дослідження його частка зросла на 4,15 %.

Крім того необхідно зазначити, що в економічній діяльності виокремлюють чотири види підприємств за їх розмірами: мікро-підприємства; малі підприємства; середні підприємства; великі підприємства. В діаграмі (рис. 1) зображено аналіз розміру їх власного капіталу.

Дані свідчать, що переважаючу частку власного капіталу мають великі підприємства, найбільші його суми припадають на 2020 рік.

Отже, власний капітал виступає важливим джерелом доходу господарюючого суб'єкту, основою виробничих та інвестиційних ресурсів, чинником формування фінансових результатів та об'єктом управління. Власний капітал засвідчує розмір вартості засобів, що належать засновникам підприємства у фінансуванні його активів. Тому для того, щоб ефективно ним управляти необхідно належним чином відображати інформацію про власний капітал у звітності підприємства. Її основною метою є інформування господарюючого суб'єкта про власний капітал, що є корисним і для власників підприємства і для великого кола користувачів звітності при прийнятті ними управлінських рішень щодо ефективності використання капіталу [6].

Рис. 1. Аналіз показників власного капіталу вітчизняних підприємств відносно їх розміру, млрд грн.

Джерело: сформовано автором на [2]

Інформація про власний капітал відображається в Балансі (1 розділ пасиву балансу «Власний капітал»), в Звіті про фінансові результати (2 розділ «Сукупний дохід») (табл. 3), а також детальна інформація представлена у Звіті про власний капітал.

Характеризуючи власний капітал, необхідно зазначити, що в науковій літературі вчені виокремлюють його позитивні та негативні риси.

Таблиця 3

Інформація про власний капітал в Балансі та Звіті про фінансові результати

Баланс		Звіт про фінансовий результат	
Розділ I пасиву		***Розділ II «Сукупний дохід»***	
Назва статті	Код рядка	Назва статті	Код рядка
Зареєстрований капітал	1400	Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400
Капітал у дооцінках	1405	Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405
Додатковий капітал	1410	Накопичені курсові різниці	2410
Резервний капітал	1415	Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	Інший сукупний дохід	2445
Неоплачений капітал	1425	Інший сукупний дохід до оподаткування	2450
Вилучений капітал	1430	Податок на прибуток, пов’язаний з іншим сукупним доходом	2455

Продовження таблиці 3

		Інший сукупний дохід після оподаткування	2460
		Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465

Джерело: розроблено автором на основі [7]

До позитивних рис власного капіталу слід віднести: забезпечення фінансової стійкості розвитку підприємства; простота залучення; висока здатність генерувати прибуток; повний контроль і управління з боку первинних засновників.

До негативних рис слід віднести: обмеження збільшення показників рентабельності власного капіталу; висока вартість залучення в порівнянні з позиковим капіталом; обмеження обсягів залучення.

Висновки. Отже, в системі управління різноманітними аспектами діяльності будь-якого підприємства в сучасних умовах найбільш складною і відповідальною ланкою є управління капіталом. Капітал підприємства як складова частина фінансової системи обіймає визначальне місце в структурі фінансових відносин суспільства. Він функціонує в сфері суспільного виробництва, де створюється валовий внутрішній продукт, матеріальні та нематеріальні блага, національний дохід – основні джерела фінансових ресурсів. Власний капітал є однією з головних складових пасиву балансу і, відповідно, впливає на фінансовий результат. Аналізуючи частку пасивів в балансі вітчизняних підприємств, визначено, що на власний капітал припадає приблизно третя частина. Оцінка його показників на підприємствах відносно їх розміру, показує, що найбільше власного капіталу мають великі підприємства, найбільші його суми припадають на 2020 рік.

У процесі дослідження встановлено, що інформація про власний капітал розкривається в таких формах звітності: форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», форма № 4 «Звіт про власний капітал». Визначено, що інформація про власний капітал залежать від організаційно-правової форми підприємства, його величини, виду діяльності, вибору складання звітності на основі міжнародних або національних стандартів бухгалтерського обліку тощо.

Список використаних джерел:

1. Бугай Н.О. Власний капітал як складова фінансової системи підприємства: проблематика та шляхи її вирішення. *Агросвіт.* 2016. № 21. С. 87.
2. Державна служба статистики: офіційний сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/
3. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=9410.
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України № 996-XIV.р. від 16.07.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text.

5. Іщенко Я. П., Галайда Л.В. Теоретичні основи формування власного капіталу підприємства. *Економічні науки: Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 15. С.146-149.

6. Мулик Т. О. Відображення інформації про власний капітал у звітності господарюючих суб'єктів. *Агросвіт.* 2020. № 19-20. С. 51–60. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.19-20.51.

7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності: наказ Міністерством фінансів України № 73 від 07.02.2013р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text.

8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність»: наказ Міністерства фінансів України № 39 від 25.02.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text.

9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: наказ Міністерства фінансів України № 559 від 30.11.2001 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text.

10. Цюцяк І.Л. Аналіз наукових підходів до трактування категорії «власний капітал». *Науково-інформаційний вісник: Економіка*. 2014. № 9. С. 271 – 280.

Наталія ЯВОРСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ.

Анотація. *Власний капітал відіграє важливу роль у діяльності підприємства, оскільки є вагомим елементом його фінансового забезпечення. Облік є невід'ємним інструментом формування власного капіталу підприємства, адже від його організації залежить ступінь ефективності управління капіталом. У статті досліджено сутність поняття «власного капіталу» на різних етапах розвитку економічної науки. Розглянуто складові елементи капіталу через призму міжнародних та національних стандартів бухгалтерського обліку.*

Abstract. *Equity plays an important role in the activities of the enterprise, as it is an important element of its financial security. Accounting is an integral tool for the formation of equity of the enterprise, because the degree of efficiency of capital*

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, завідувач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Польова О.Л.

management depends on its organization. The essence of the concept of "equity" at different stages of development of economic science is investigated in the article. The constituent elements of capital through the prism of international and national accounting standards are considered.

Вступ. Власний капітал є важливою частиною фінансового потенціалу бізнесу. Він показує ступінь фінансової незалежності підприємства від кредиторів і бере участь у процесі розподілу прибутку. Ефективне управління власним капіталом насамперед залежить від правильності його складових у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Необхідно приділяти належну увагу постійному моніторингу та аналізу змін власного капіталу, формуванню та використанню показників з метою своєчасного прийняття управлінських рішень та запобігання зниження рівня фінансової стійкості.

Процес обліку власного капіталу та представлення його у фінансовій звітності, встановлення розумної пропорції різних джерел фінансування та ефективність управління капіталом є особливо важливими за ринкових умов. Розгляд та аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених має підкреслити важливість обліку та відображення у фінансовій звітності власного капіталу для ефективного функціонування бізнесу.

В сучасних умовах питанням формування сутності та складових власного капіталу з метою ведення його обліку присвятили свої роботи такі вітчизняні науковці, Александренко І.В. [1] , Бутинець Ф.Ф [2]. Ткаченко Н.М. [5], Шатило М.В. [6], Шура Н. О. [6] та інші. Отримані впродовж тривалого часу результати теоретичних та практичних розробок з вдосконалення бухгалтерського обліку власного капіталу, його нормативно-правового регулювання позитивно вплинули на розвиток вітчизняної теорії обліку. Разом з тим залишається низка проблем, які потребують подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. На законодавчому рівні поняття «власний капітал» закріплене у НП(С)БО № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Так, під власним капіталом розуміється частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов’язань. Дане визначення відображає порядок розрахунку власного капіталу, але не розкриває джерел формування та напрямків використання власного капіталу. В міжнародних стандартах бухгалтерського обліку не використовується такий термін, як «власний капітал», еквівалентом до нього в зарубіжній практиці є поняття «чисті активи» [4].

Нормативно правова база організації обліку власного капіталу має ієрархічну структуру, котра представлена трьома основними рівнями. Першим є міжнародний рівень. До нього можна віднести такі нормативні документи, як МСФЗ 1 «Звіт про зміни у власному капіталі», МСБО 12 «Податки на прибуток» та МСБО 1 «Подання фінансових звітів». Дані документи носять рекомендаційний характер щодо методів та принципів облікового відображення власного капіталу.

Другим є національний рівень. Він характеризується більш широким спектром правової бази і включає: Господарський кодекс України, Цивільний

кодекс України, Податковий кодекс України; Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про акціонерні товариства», Закон України «Про інвестиційну діяльність», Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок», Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», Закон України «Про державну реєстрацію юридичних, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», П(С)БО 7 «Основні засоби», П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», П(С)БО 9 «Запаси», П(С)БО 11 «Зобов'язання», П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції», П(С)БО 21 «Вплив зміни валютних курсів», П(С)БО 22 «Вплив інфляції», П(С)БО 24 «Прибуток на акції», Положення «Про порядок збільшення (зменшення) розміру статутного капіталу акціонерного товариства», Положення «Про порядок реєстрації випуску (випусків) акцій при заснуванні акціонерного товариства», Положення «Про придбання, реалізацію та анулювання акціонерними товариствами акцій власного капіталу», Лист Державної податкової адміністрації України «Щодо методичних рекомендацій по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій», Лист Державної податкової адміністрації України «Про методичні рекомендації щодо проведення аналізу фінансового стану підприємства-боржника при отриманні відстрочки», Інструкції про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку, План рахунків та інші.

Третім є рівень підприємства. Знаходить своє відображення у статуті, засновницькому договорі, наказі про облікову політику. Дані документи є альтернативною ініціативою апарату управління підприємством.

Таблиця 1

Погляди дослідників щодо поняття «власний капітал»

Автор	Визначення
Ентоні Р.	Різниця між активами підприємства і його зобов'язаннями.
Йорт Бетте	Власний капітал являє собою різницю між сумами активів і зобов'язань організації за мінусом доходів майбутніх періодів.
Антоні Р.Н.	Власний капітал є результатом інвестицій з боку інвесторів-співвласників цього підприємства (за умови, що компанія не має зобов'язань по поверненню капіталу своїм інвесторам)
Катан Л.І.	Власний капітал – це певне вираження фінансових відносин, що виникають між акціонерним товариством (корпорацією) та іншими суб'єктами господарювання з приводу його формування та використання
Івченко Л.В	Власний капітал виражає загальну величину коштів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, вкладених в активи (майно) підприємства.
Іщенко Я.П.	Власний капітал – необхідний фактор виробництва, він включає компоненти боргу, нерозподілений прибуток, привілейовані і звичайні акції.

Джерело: узагальнено автором на основі [6]

З огляду на велику кількість нормативно правових документів, що містять інформацію, про організації, що ведуть облік власного капіталу, можна стверджувати про широкий спектр нормативно-правової бази. Однак, в той же час, слід зазначити, що фрагментація інформації є перешкодою, оскільки немає

систематизованого комплексного нормативно-правового документа, який би містив всю важливу інформацію.

Дослідивши інтерпретації науковців щодо поняття сутності «власний капітал», можна зробити такі висновки: по-перше, власний капітал, трактується як чисті активи підприємства, тобто сукупна вартість активів за мінусом зобов'язань суб'єкта господарювання. По-друге, власний капітал трактується як категорія ефективності управління інвестиціями, тобто на нашу думку, проявляється дія принципу «гроші роблять гроші». І чим більша сума коштів, тим ефективніше працює менеджмент суб'єкта господарювання.

Більш повне значення власного капіталу дають змогу розкрити функції, які здійснюються у процесі фінансово-господарської діяльності підприємства. Головними функціями власного капіталу є такі:

– довгострокового фінансування – полягає в тому що створена юридична особа використовує майно з моменту заснування і до ліквідації;

– відповідальності та захисту прав кредиторів – характеризую обов'язок учасників та засновників нести відповідальність за борги;

– самостійності та впливу – від співвідношення власного та залученого капіталу залежить рівень незалежності підприємства;

– фінансування ризику – використання власного капіталу, як забезпечення ймовірних ризиків, що можуть виникнути при прийнятті певного рішення;

– кредитоспроможності – характеризує той факт, що підприємство котре має більшу частку власного капіталу у загальній структурі капіталу є більш платоспроможним і відповідно має більше шансів отримати кредит;

– розподілу доходів і активів – власники мають право на отримання прибутку від діяльності підприємства в межах свої часток, а та також при ліквідації – на залишкову величину майна.

Складовими власного капіталу, відповідно до НП(С)БО 1 є: «зареєстрований (пайовий) капітал, капітал у дооцінках, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), вилучений та неоплачений капітал» [3]. До джерел створення власного капіталу в результаті діяльності підприємства відносимо: чистий прибуток (формується нерозподілений прибуток та резервний капітал); вартість дооцінки майна (формується капітал у дооцінках); суму накопичених курсових різниць (формується додатковий капітал); вартість безоплатно отриманого майна (формується додатковий капітал) [1, с. 215].

Відповідальна особа товариства зобов'язана слідкувати за виконанням суб'єктами контролю контрольних функцій, вживати необхідних заходів для усунення зловживань і порушень, обґрунтовано вирішувати інші питання, пов'язані зі здійсненням внутрішньогосподарського контролю. Для вирішення поставлених завдань внутрішньому перевіряючому (аудитору, ревізору, інспектору) необхідно виділити основні складові власного капіталу та мати певне інформаційне забезпечення, яке спрямоване на розкриття питань, пов'язаних із проведенням перевірки.

На рис. 1 наведено узагальнений перелік інформаційного забезпечення перевірки власного капіталу підприємства.

Рис. 1. Інформаційне забезпечення для перевірки власного капіталу підприємства

*Джерело: узагальнено автором на основі [*5*]*

У процесі перевірки власного капіталу внутрішньому ревізору чи аудитору необхідно провести такі процедури: перевірка установчих документів та оцінювання відповідності їх змісту законодавчим вимогам. На якість аудиторських послуг впливає відношення керівництва до аудиторської фірми, можливості забезпечити достатню незалежність, постійне поліпшення ресурсів, правильне планування й розподіл ресурсів, контроль за виконанням завдань.

Ефективність діяльності підприємства залежить від ефективного управління капіталом підприємства. Ключем до такого управління є оптимізація структури капіталу. Оптимальна структура капіталу – це співвідношення власних і позикових коштів, при якому забезпечується ефективна пропорційність між коефіцієнтом фінансової рентабельності і коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства, тобто максимізується його ринкова вартість. Коефіцієнт фінансової рентабельності розраховується як співвідношення чистого прибутку компанії і середньої вартості власного капіталу за цей же період. Цей показник показує, наскільки ефективно використовується власний капітал, тобто скільки прибутку було згенеровано на кожну умовну грошову одиницю залучених власних коштів. Разом з тим, коефіцієнт фінансової стійкості розраховується як співвідношення суми власного капіталу і довгострокових зобов'язань до суми пасивів. Цей показник відображає здатність компанії залишатися платоспроможною в довгостроковій перспективі.

У міжнародній практиці виокремлюють нормативні резерви, тобто передбачені законом резерви, які має створювати компанія, та ненормативні (створені на основі рішення власників підприємства, наприклад, фонди

соціального чи виробничого розвитку підприємства); а також резерви, які відображають коригування даних власного капіталу.

Водночас у міжнародній практиці структура капіталу відрізняється в різних країнах. Це визначається національними стандартами кожної держави і, зокрема, залежить від особливостей її суспільно-економічного розвитку, способів ведення господарсько-правової діяльності та облікових характеристик.

Наприклад, у Великобританії власний капітал складається з акціонерного капіталу у звичайних акціях, резервів і довгострокової заборгованості. У Сполучених Штатах власний капітал складається з внесеного (сплаченого) капіталу, нерозподіленого прибутку (накопичена сума доходу, за вирахуванням всіх збитків та дивідендів, виплачених акціонерам), акціонерного капіталу (суми інвестицій акціонерів). У Франції структура власного капіталу складається з початкових внесків у акціонерний капітал, що є постійною заборгованістю перед власником, фінансового результату, резервів [2, с. 498].

Висновки. Власний капітал є важливою частиною успішної діяльності підприємства будь-якої форми власності. Дослідивши поняття «власний капітал» можна сказати, що відсутній єдиний підхід до трактування власного капіталу, але більшість авторів дійшли висновку, що власний капітал – це основа бізнесу. Можна стверджувати, що ефективне управління власним капіталом є ключовим критерієм прибуткової діяльності та фінансової стабільності. Оскільки на сьогоднішній день власність є основою сучасної підприємницької діяльності, що передбачає її ефективне використання та отримання максимальних прибутків у подальшому. В Україні доцільно впровадити практику розкриття інформації у фінансовій звітності про стан резервного капіталу. Це дасть змогу отримати представлення інформації про формування резервів, розподіл податкових платежів у часі, що забезпечить більш ефективно приймати управлінські рішення.

Список використаних джерел:

1. Александренко І.В. Управління власним капіталом підприємства. *Економічний форум*. 2016. №3. С. 211-216.

2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Облік і аудит» у 2-х т. Київ. ТОВ «Ліра – К». 2010. 640 с.

3. Наказ Міністерства фінансів України №73 «Загальні вимоги до фінансової звітності: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1» URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ z0336-13.

4. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. URL: http://vobu.ua/ukr/documents/accou?ting/item/natsionalnipolozhennyastandarti-bukhgalterskogoobliku?app_id=24.

5. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський (фінансовий) облік, оподаткування і звітність : підручник. Київ : Алетра, 2013. 982 с.

6. Шура Н. О., Шатило М.В. Європейський погляд на категорію «власний капітал» підприємства та його складові. *Агросвіт*. 2015. № 7. С. 50-54.

НАПРЯМ

2

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Олександр БІДНЯК*,
студент 2 курсу,
факультет обліку тааудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В УКРАЇНІ: ДЖЕРЕЛА НАДХОДЖЕНЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ.

Анотація. *У статті розглянуто процеси надходження інвестицій в економіку України, висвітлено основні проблеми та чинники, що впливають на інвестиційну діяльність та інвестиційну привабливість країни. Наведено класифікацію інвестицій зарізними ознаками, зокрема за об'єктами вкладення коштів, захарактером участі в інвестуванні, за періодом інвестування, за формою власності інвесторів, зарегіональною ознакою; окремо розглянуто види прямих іноземних інвестицій. Проведено аналіз динаміки обсягу надходження прямих іноземних інвестицій в Україну за 2002-2021роки, який дозволив виокремити періоди найбільш значних коливань та встановити причини, що вплинули на такі зміни.*

Abstract. *In an article have been discussed the processes of investment to the economy of Ukraine, highlighted the main problems and factors affecting the investment activity and investment attractiveness of the country. A classification of investments according to various criteria is given, in particular, to the objects of investment, to the nature of participation in investment, to the period of in- vestment, to the form of ownership of investors, to a regional basis; and separately has been considered types of foreign direct investment. The analysis of the dynamics of the volume of foreign direct investment in Ukraine for the 2002-2021 years was carried out, which allowed to identify periods of the most significant fluctuations and to establish the reasons that influenced such changes.*

---

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Алескерова Ю.В.

Вступ. Економічне зростання держав багато в чому забезпечується рівнем розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності в усіх сферах економіки і, головним чином, у промисловості. Частка новихабо вдосконалених технологій, продукції, устаткування в розвинених країнахскладають від 70 до 85 % приросту валового внутрішнього продукту. Можливості розробки, впровадження та використання нових і вдосконалених технологій, продукції залежать від стану інвестиційного клімату в країні, обсягу таструктури інвестицій. В даний час Україні, як ніколи, потрібні інвестиції для економічного розвитку. Найбільш затребуваною формою капіталовкладень для економіки країни є прямі іноземні інвестиції, оскільки вони дозволяють реалізовувати великі й важливі проекти, крім того в країну надходять новітні технології, нові практики корпоративного управління тощо. Поліпшення інвестиційного клімату в країні, активізація інвестиційної діяльності стає насучасному етапі розвитку держави особливо актуальною проблемою.

Виклад основного матеріалу. Види інвестицій розглядають за багатьма ознаками, які покладено в основу класифікації. Зокрема, інвестиції класифікують:

1. За об'єктами вкладень коштів – реальні, фінансові та інноваційні. Реальні інвестиції включають капітальні вкладення в основні засоби (створення нових, реконструкція та модернізація діючих), придбання цілісного майнового комплексу, в тому числі в процесі приватизації. Фінансовими інвестиціями є придбання фінансовихактивів (акцій, облігацій, сертифікатів, відкриття депозитнихрахунків), участь у заснуванні нових підприємств і в спільній діяльності. Під інноваційними інвестиціями розуміють придбання ліцензій, патентів, програмних продуктів, фінансування науковихрозробок, підготовку та перепідготовку фахівців.

2. Захарактером участі в інвестуванні – прямі та непрямі. Прямі інвестиції передбачають безпосередню участь інвестора в виборі об'єктів інвестування та вкладення коштів. Під непрямими інвестиціями розуміють інвестування, опосередковане іншими особами (інвестиційними або іншими фінансовими посередниками).

3. За періодом інвестування – короткострокові (вкладення капіталу на період не більший за один рік) і довгострокові (вкладення капіталу на період більший за один рік).

4. За формами власності інвесторів – приватні, державні, іноземні таспільні. Приватні інвестиції – вкладення коштів, що здійснюються громадянами, а також підприємствами недержавних форм власності, перш за все, колективної. Державними інвестиціями є вкладення, що здійснюються центральними та місцевими органами влади зарахунок коштів бюджету, позабюджетних фондів і позикових коштів, а також державними підприємствами зарахунок власних і залучених коштів. Іноземними інвестиціями є вкладення коштів в економіку країни іноземними громадянами, юридичними особами та державами; спільні інвестиції здійснюються суб'єктами даної країни та іноземних держав.

5. Зарегіональною ознакою – у середині країни і за кордоном. Прямі іноземні інвестиції – це форма участі іноземного капіталу в реалізації інвестиційних проектів на території країни-реципієнта інвестицій, якахарактеризується активною участю інвестора (або його представників) в діяльності організації.

Основними видами прямих іноземних інвестицій є:

– інвестування з нуля

– створення за кордоном філіалу або підприємства, яке знаходиться в 100-відсотковій власності інвестора;

– поглинання або покупка іноземного підприємства;

– фінансування діяльності філіалів;

– придбання майнових прав: прав користування землею, природними ресурсами тощо;

– надання прав на використання ноу-хау, технологій та інше;

– покупкаакцій/паїв у статутному капіталі іноземної компанії, які надають право контролювати діяльність підприємства.

Таблиця 1

Надходження прямих іноземних інвестицій в Україну

Роки	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	Показники динаміки (до попереднього року)		
		абсолютний приріст (зменшення), млн. дол. США	індекс динаміки, %	темп приросту (зменшення), %
2002	693	…	…	…
2003	1424	731	205,5	105,5
2004	1715	291	120,4	20,4
2005	7808	6093	455,5	355,5
2006	5604	2204	455,5	-28,2
2007	9891	4287	176,5	76,5
2008	10913	1022	110,3	10,3
2009	4816	-6097	44,1	-55,9
2010	6495	1679	134,9	34,9
2011	7207	712	111	11
2012	8401	1194	116,6	16,6
2013	4499	-3902	53,6	-46,4
2014	410	-4089	9,1	-90,9
2015	2961	2551	722,2	622,2
2016	3130	169	105,7	5,7
2017	2202	-928	70,4	-29,6
2018	2355	153	106,9	6,9
2019	2289	435	103,8	73,5
2020	2467	217	44,5	8,4
2021	2348	365	88,6	65,7

Джерело: сформовано автором за даними Державноїслужбистатистики України

У 2020-2021 роках у 5 спеціальних (вільних) економічних зонах та на 7 територіях пріоритетного розвитку реалізовувалось 66 проектів, якими передбачалось надходження інвестицій в обсязі 870,7 млн. дол. США, з них у спеціальні (вільні) економічні зони – 380,9 млн. дол., що складало 43,7 % загального обсягу, на території пріоритетного розвитку – 489,8 млн. дол. або 56,3%. До цихспеціальнихекономічних зон відносяться: СЕЗ «Донецьк» – передбачено реалізація одного інвестиційного проекту, СЕЗ «Закарпаття» – 11 проектів, СЕЗ «Яворів» – 34 проекти, С(В)ЕЗ «Порто-Франко» таСЕЗ «Рені» – 11 проектів.

Але нестабільна політичнаситуація в країні, тіньоваекономіка та корупція на цих територіях, зміна законодавства не надали можливості в повній мірі використовувати запроваджувані пільгові митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних інвесторів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження динаміки таструктури надходження прямих іноземних інвестицій в Україну та капітальних інвестицій виявлено, що основними причинами скорочення надходження інвестицій є загострення політичної ситуації, фінансова таекономічна нестабільність, недосконалість законодавчої бази, яка не гарантує інвесторам юридичного захисту їхніх прав і капіталу, загальний несприятливий інвестиційний клімат.

Аналіз динаміки надходження прямих іноземних інвестицій показав, що будь-яке загострення політичної ситуації викликає не тільки значнескорочення надходження інвестицій, а й відтік коштів із країни. Недоліки функціонування спеціальних (вільних) економічних зон призвели до скорочення інвестиційних проектів на цих територіях. Дослідження структури капітальних інвестицій за джерелами фінансування показав, що в їхньому складі є позитивні структурні зрушення, які відбулися зарахунок збільшення обсягу та частки капітальних інвестицій за кошти державного бюджету та кошти місцевих бюджетів.

Також у структурі капітальних вкладень збільшилась частка власних коштів підприємств та організацій, що свідчить про те, що підприємства та організації не дужерозраховують на отримання кредитів та на інші джерела фінансування, а вкладають власні кошти у придбання матеріальних і нематеріальнихактивів.

Умовами залучення прямих іноземних інвестицій в Україну є політична, економічна та фінансовастабільність, інвестиційні гарантії, вдосконалення законодавчихактів з регулювання інвестиційної діяльності та загальне покращення інвестиційного клімату.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 04. 07. 2002 року№ 40-IV. Зізмінамивід 23.03.2017 р. Режим доступу: http: //www.yurfact.com.ua/zminy-do-zakonodavstva-2017/zminy-vid-23-03-2017-do-zakonu-ukrainy-pro-investytsiinu-diialnist

2. Положення про Національну інвестиційну раду. Затверджено Указом Президента Українивід 29.08.2016 р. № 365/2016. Режим доступу:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365/2016.
3. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 року№ 2673-XII. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12
4. Самотоєнкова О. В., Ольвінська Ю. О.Економічна статистика: навч. Посібник.Одеса.ОДЕУ. 2010. 182 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Режимдоступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

Тетяна БОРЕЦЬКА*,
студентка 4-го курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. *Природне право людини на отримання медичної допомоги при погіршенні (чи ушкодженні) стану здоров'я задовольняється через систему охорони здоров'я. Діяльність закладів охорони здоров'я має не тільки індивідуальну, а й досить відчутну соціальну спрямованість. Адже люди, контактуючи в соціумі, контактним чи безконтактним способом можуть суттєво впливати на фізичний та психічний стан інших людей. Тому в світовій практиці неможливо віднайти країни, де б суспільство було зовсім байдужим до системи охорони здоров'я. В економічному аспекті стан, ефективність та перспективи розвитку системи охорони здоров'я значною мірою залежать від системи фінансування цієї галузі економіки.*

В статті розглянуто економічну суть обов'язкового медичного страхування та обов'язкові гарантії медичних послуг. Проведено порівняльну характеристику програм страхування від COVID-19. Узагальнено заходи за для поліпшення нормативно-методичної бази ДМС. Визначено основні напрями реформування системи охорони здоров'я, що потребує відпрацювання та впровадження ефективних програм.

Abstract. *The natural human right to receive medical care in the event of deterioration (or damage) of health is met through the health care system. The activities of health care institutions are not only individual, but also quite tangible social orientation. After all, people in contact in society, in contact or non-contact way*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Марценюк О.В.

can significantly affect the physical and mental state of others. Therefore, in world practice, it is impossible to find countries where society is completely indifferent to the health care system. In economic terms, the state, efficiency and prospects of the health care system largely depend on the system of financing this sector of the economy.

The article considers the economic essence of compulsory health insurance and compulsory guarantees of medical services. The comparative characteristics of COVID-19 insurance programs are carried out. Measures to improve the regulatory framework of the LCA are summarized. The main directions of reforming the health care system, which requires the development and implementation of effective programs, have been identified.

Вступ. Актуальність теми полягає в розкритті сутності медичного страхування в Україні та із зв'язком світової пандемії з'явився новий вид страхування від COVID-19. Прогнозується, що новий вид страхування стане актуальним в Україні. Медичне страхування є актуальним за кордоном. Пандемія коронавірусу не тільки змусила компанії класичного страхового ринку переорієнтуватися на віддалену роботу, а й підштовхнула до розробки нових страхових продуктів. В умовах зростання кількості COVID-інфікованих дедалі актуальнішою стає страховий захист. Покриття страхових ризиків, пов'язаних з COVID-19, уперше з'явилося в туристичних полісах. Хоча до кінця березня 2019 р. вільне пересування між країнами майже зупинилося, були випадки, коли українцям потрібно було потрапити за кордон. У таких ситуаціях країни вимагали, щоб страховка покривала випадки захворювання на коронавірус. Уже влітку низка курортних країн відкрила для українців кордони, тому попит на страховки з покриттям COVID-19 збільшився. Тепер покриття від коронавірусу мають усі ключові гравці на ринку страхування при виїзді за кордон. У деяких компаніях включення нової опції не вплинуло на вартість туристичного поліса.

Виклад основного матеріалу. Життя і здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю. Конституція України закріплює, що кожен громадянин України має право на безкоштовну медицину, на жаль, якісні медичні послуги, особливо при складних захворювань вимагають досить велику кількість фінансових витрат. Виходячи з цього, в наші дні медичне страхування життєво важливо.

Медичне страхування це такий вид страхування особи, який гарантує отримання медичної допомоги та компенсацію витрат, які пов'язані з виникненням проблем зі здоров'ям і відповідають страховому випадку. Закон України «Про страхування» зазначає, що медичне страхування (здоров'я, життя) може бути як добровільним так і обов'язковим видом страхування.

Обов'язкове медичне страхування є різновидом загальнообов'язкового державного соціального страхування, але слід зазначити, що в Україні на сьогодні питання про обов'язкове медичного страхування чітко не регулюється законодавством. Зокрема, Верховна Рада України 04.10.2018 року отримала проект Закону України «Про загальнообов'язкове державне медичне соціальне страхування в Україні», але 29.08.2019 року цей закон було відкликано. Але

незважаючи на це, Міністерство охорони здоров'я України зазначає, що існують такі обов'язкові гарантії медичних послуг:

1) медичні послуги у разі хвороби:

а) щодо надання первинної медичної допомоги, зокрема забезпечення за рецептом відповідними лікарськими засобами та виробами, потрібними для надання такої допомоги;

б) з медичної реабілітації;

2) медичні послуги у разі вагітності, пологів та їх наслідків:

3) послуги, пов'язані з видачею у встановленому законодавством порядку відповідних медичних документів, тощо [3]. Що ж до добровільного медичного страхування, то його суть полягає в тому, що людина, яка купує річний поліс, при настанні страхового випадку отримує право на безкоштовну і позачергову медичну допомогу в межах тих бюджетів і переліку послуг, які він передбачає.

Таблиця 1

Програми страхування від COVID-19

Страхова компанія	**Ліміти з виплат і строки страхування**	**Що компенсують**	**Вартість максимального покриття для клієнта 35 років**
ARX	Максимальна сума виплати – від 10 тис грн до 50 тис грн залежно від програми	Госпіталізація з пневмонією (бактеріальна, атипова, вірусна, у тому числі спричинена COVID-19). Виплата 100% страхової суми	3 780 грн на шість місяців
		Передчасна смерть з будь-якої причини. Виплата 100% страхової суми	
	Строк страхування – три і шість місяців	Амбулаторно-поліклінічна допомога при будь-якій пневмонії. Виплата 25% від страхової суми	
Універсальна	Максимальна сума виплати – від 50 тис грн до 100 тис грн залежно від програми	Смерть (максимальна сума виплати 100 тис грн)	6 200 грн на 12 місяців
		Стаціонар (максимальна сума виплати 50 тис грн)	
	Строк страхування – три, шість і 12 місяців	Встановлення діагнозу (максимальна сума виплати 5 тис грн)	
Інго	Максимальна сума виплати – від 30 тис грн до 100 тис грн залежно від програми	Екстрена госпіталізація (максимальний ліміт – 20 тис грн, у тому числі 600 грн за кожен день перебування в стаціонарі)	1 300 грн (незалежно від віку) на шість місяців
	Строк страхування – шість місяців	Смерть (максимальна виплата 100 тис грн)	
Оберіг	Максимальна сума виплати – від 10 тис грн до 50 тис грн залежно від програми	Стаціонарне лікування (до 1 тис грн за добу)	450 грн (незалежно від віку) на шість місяців
	Строк страхування – 6 місяців	Смерть (максимальна сума виплати 50 тис грн)	
Аска-життя	Максимальна виплата – 10 тис грн	Стаціонарне та амбулаторне лікування (300 грн на день)	150 грн (незалежно від віку) на місяць
	Строк страхування – 1 місяць	Смерть (10 тис грн)	
Вусо	Максимальна страхова виплата – 70 тис грн	Діагностування (2 тис грн)	1 436 грн (незалежно від віку) на шість місяців
		Пневмонія з ускладненнями (+7 тис грн)	
	Строк страхування – шість місяців	Пневмонія з реанімацією (+30 тис грн)	
		Смерть (+31 тис грн)	

Продовження таблиці 1

Країна	Максимальна страхова виплата – від 10 тис грн до 50 тис грн залежно від програми	Госпіталізація (50% від страхової суми)	2 400 грн на 12 місяців
		Смерть (максимальна сума виплати 50 тис грн)	
	Строк страхування – 12 місяців		
Провідна"	Максимальна страхова виплата – від 15 тис грн до 50 тис грн залежно від програми	Госпіталізація (1% від страхової суми на день)	750 грн (незалежно від віку) на шість місяців
		Смерть (максимальна сума виплати 50 тис грн)	
	Строк страхування – 6 місяців		
"Альфа-страхування"	Максимальна страхова виплата – 50 тис грн	Смерть (50 тис грн)	700 грн (незалежно від віку) на 12 місяців
		Інвалідність першої групи (50 тис грн)	
	Строк страхування – шість і 12 місяців	Інвалідність другої групи (35 тис грн) Інвалідність третьої групи (25 тис грн)	

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [7]

Слід звернути увагу на те, що добровільне медичне страхування здійснюється страховими компаніями, і тому, щоб оформити зі страховою компанією страховий договір потрібні відповідні фінансові вклади. Сума фінансових вкладів дуже різноманітна, так як це все залежить від різноманітних факторів як:

1. від переліку наданих послуг;
2. від бонусних програм;
3. від категорії медичних установ, включених у пакет обслуговування;
4. кількості застрахованих;
5. регіону обслуговування;
6. стану здоров’я клієнта тощо.

Заходи, яких необхідно вжити, для поліпшення нормативно-методичної бази ДМС :

− забезпечення конкурентного середовища на ринку медичних послуг у разі прийняття законодавчих актів з питань обов‘язкового соціального медичного страхування;

− створення умов розвитку ДМС як ефективного доповнення до обов‘язкового соціального медичного страхування, яке б забезпечувало покриття витрат за надання медичної допомоги, понад або в межах обсягу і рівня, визначених програмами обов‘язкового соціального медичного страхування;

− посилення зацікавленості роботодавців у турботі про збереження здоров'я своїх працівників шляхом встановлення економічних стимулів щодо коштів, які направлятимуться підприємствами на ДМС;

− законодавче врегулювання питання щодо можливості юридичними особами (роботодавцями) включення витрат на сплату страхових платежів за договорами ДМС своїх працівників до складу собівартості продукції;

− підвищення надійності страхових організацій, що працюватимуть у системі ДМС, шляхом встановлення вимог до їхнього ліцензування відповідно до чітко встановлених критеріїв;

− забезпечення надходження коштів у систему ДМС, підвищення зацікавленості медичних установ, роботодавців і громадян шляхом створення

уніфікованої оптимальної системи класифікації та ціноутворення на медичні послуги;

− забезпечення контролю за використанням єдиних стандартів усіма медичними установами, що працюють у системі ДМС, незалежно від їхньої відомчої підпорядкованості та організаційно-правової форми [3].

Вищенаведена система заходів, спрямована на реалізацію Концепції розвитку ДМС в Україні, дозволить:

– створити умови для найбільш повного задоволення потреб населення в одержанні доступної і високоякісної медичної допомоги;

– суттєво зменшити навантаження на державний та місцеві бюджети;

– зменшити долю тіньової медицини в системі медичного забезпечення;

– уникнути необґрунтованих витрат, викликаних наданням зайвих медичних послуг з метою одержання додаткового прибутку;

– підвищити фінансовий стан працівників медичних установ.

Сьогоднішній стан справ охорони здоров'я потребує реформування, відпрацювання та впровадження ефективних програм, які б враховували інтереси всіх зацікавлених сторін та забезпечили:

– достатнє фінансування закладів охорони здоров'я;

– гідну матеріальну винагороду медичних працівників (лікарів);

– достатній обсяг медичних послуг та на гідному рівні всім громадянам України [8].

Перевага медичного страхування полягає в його прогнозованості: кожен громадянин вкладає невеликі суми коштів у медичну страховку для того, щоб бути впевненим, що при хворобі всі, або переважна більшість, медичних витрат будуть оплачені. Медичне страхування дає можливість контролювати свій бюджет, тому що завдяки йому більше ніж вартість страховки на медицину за рік не витратиш.

В першу чергу, страхові компанії покривають застрахованим ризики смерті в результаті такого захворювання. Другим ризиком, який підпадає під покриття, є лікування в стаціонарі або при отриманні призначення в стаціонар, навіть якщо лікування відбувається вдома через високу завантаження лікарень (в залежності від СК). Деякі страхові компанії виплачують певну суму за кожну добу перебування на лікуванні.

Третій ризик – просто діагностування коронавірусу при можливості амбулаторного лікування. В цьому випадку, застрахованій виплачують визначену в договорі суму відразу або ж оплату за кожен день лікарняного.

Також деякі поліси покривають витрати на установку діагнозу. Однак вони найчастіше входять до складу дорогих страхових пакетів або як частина в договорах добровільного медичного страхування.

Договори страхові компанії пропонують укладати як на короткий термін – на 3 місяці, так і триваліше – на рік. Найчастіше на ринку зустрічається пропозицію застрахуватися на 6 місяців.

Вартість поліса залежить від страхової суми. В Україні страхові суми на випадок COVID-19 становлять від 10 000 грн до 100 000 грн. Середні страхові

тарифи – близько 2% від страхової суми. Більшість компаній мають єдиний страховий тариф.

При цьому, у деяких страховиків тариф залежить від віку: чим старше застрахована особа – тим вище страховий платіж, оскільки ймовірність тяжкого перебігу коронавірусу з віком збільшується. В середньому страховий тариф для осіб 60 років удвічі більше, ніж для 30-річних [7].

Висновки. Медичне страхування досі не стало затребуваною послугою. Позитивні тенденції є, але вони незначні в порівнянні з потенціалом і реальними можливостями цього ринку. У 2020р. вітчизняні страхові компанії майже 90 % договорів медичного страхування уклали з корпоративними клієнтами. Пересічний споживач не зацікавлений у придбанні страховки, що пов'язано з відсутністю у більшості клінік сучасного обладнання для діагностики та лікування, складнощами з медичними препаратами та катастрофічною нестачею кваліфікованих лікарів. Послуги приватних лікарень, які мають сучасної технологічної та матеріальною базою, занадто дорогі, що теж відлякує людей. Тому простіше відвідати дільничного лікаря, поклавши в його кишеню певну суму грошей, ніж придбати страховий поліс. На медицину в Україні виділяється лише 3 % ВВП, невелика частина покривається ДМС, а інше – це неофіційні платежі населення. Згідно опитування, проведеного в листопаді 2019 року, за свій рахунок лікується 72,6 % населення України, 16,8 % займаються самолікуванням і 4,7 % мають страховий поліс [3] .

Список використаних джерел:

1. Антонян Анаіт. Юридична клініка НЮУ ім. Ярослава Мудрого. URL: http://legalclinic.nlu.edu.ua/2020/04/29/medichne-strahuvannya/
2. Закон України «Про страхування» URL: http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр
3. МедИнфо: Медичне страхування URL: https://web.archive.org/web/20131004213331/http://medinfo.dp.ua/050.htm
4. Найштетік В. Я. Економічні проблеми і концепція розвитку охорони здоров'я в Україні. Донецьк, 2013. 218с.
5. Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://nfp.gov.ua/
6. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів URL: https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/deaths/
7. Офіційний веб-сайт інформаційного агентства «Форіншурер». URL: https://forinsurer.com/stat
8. РОКЛДЦ ім. В.Поліщука: Страхова медицина. URL: https://web.archive.org/web/20131004212828/http://rcmdc.com.ua/patsientam/strahova-meditsina.html
9. Срибный С. Особенности добровольного медицинского страхования в Украине. 2008. 458 с.

Вікторія ВОЛОШИНА*,
студентка 1 курсу,
факультет облік і аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Анотація. *В статті обґрунтовано необхідність ефективного управління кредитним портфелем для успішного здійснення кредитних операцій, а отже ефективності банківської діяльності в цілому. Проаналізовано стан кредитного портфелю банківської системи України, зроблено висновки щодо необхідності відновлення його якості.*

Abstract. *The article substantiates the need for efficient management of a loan portfolio for the successful implementation of credit operations, and therefore the efficiency of banking activities in general. The state of the credit portfolio of the banking system of Ukraine has been analyzed, conclusions have been drawn regarding the need to restore its quality.*

Вступ. Економічний розвиток України залежить від стабільності банківської системи в цілому та фінансових можливостей комерційних банків як основних посередників переливання капіталу сприяти забезпеченню економічних суб’єктів достатньою кількістю фінансових ресурсів, що, в свою чергу, приноситиме позитивний ефект для подальшого розвитку економіки країни.

В сучасних умовах конкурентного середовища функціонування комерційних банків одним із основних завдань управління їх кредитною діяльністю є ефективне управління кредитним портфелем. Адже неефективне управління кредитним портфелем призводить до підвищення ризиків здійснення кредитних операцій, зростання проблемної заборгованості, до збитості та втрати вкладених ресурсів банківськими установами.

Від того, на скільки добре фінансові посередники реалізують свої кредитні функції, багато в чому залежить економічний стан регіонів, які ними обслуговуються. Таким чином, для забезпечення інтересів і банку, і суспільства в цілому в умовах постійної потреби в кредитних ресурсах існує об'єктивна необхідність вироблення стратегії управління кредитним портфелем в цілому, а так як кредитний ризик - це невід'ємна частина будь-кредитної операції, то назріває необхідність управління ризиком кредитного портфеля зокрема [2].

Метою наукової статті є аналіз кредитного портфеля банківської системи України та визначення його ролі в ефективності кредитної та в цілому

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Вдовенко Л.О.

банківської діяльності в цілому.

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом доходів банків є отримання прибутку від здійснення кредитних операцій, а так як у процесі управління кредитною діяльністю банку об'єктами є не лише кожна окрема кредитна операція, а й сукупність усіх наданих банком кредитів з їх взаємовпливом і взаємозалежністю, тобто кредитний портфель банку [6].

Під кредитним портфелем слід розуміти сукупність усіх кредитів, наданих банками економічним суб'єктам з метою одержання доходів від здійснення кредитних операцій.

Якість кредитного портфеля істотно впливає на рівень ризикованості та надійності банку, саме тому кредитна діяльність підлягає регулюванню з боку органів нагляду в багатьох країнах. Установлені обмеження і нормативи, а також правила регулювання банківської діяльності відіграють суттєву роль у процесі формування кредитного портфеля [3].

Для успішного кредитування – забезпечення повернення наданих позичок і підвищення дохідності кредитних операцій – банки повинні впровадити ефективну та гнучку систему управління кредитними операціями і кредитним портфелем [2].

Важливо вчасно виявити рівень цієї заборгованості, адже проблемні кредити починають створювати загрозу для банку, потребують значних резервів для страхування можливих втрат у майбутньому та можуть потрапити до категорії безнадійної заборгованості [4].

Кредитний портфель українських банків зріс на 1,7% протягом квітня 2021 року – до 1,08 трлн грн. Обсяг непрацюючих кредитів (NPL) збільшився на 0,8% – до 425,88 млрд грн. За інформацією НБУ, частка непрацюючих кредитів у банківській системі у квітні знизилася з 39,93% до 39,57%. Протягом місяця портфель кредитів в корпоративному секторі збільшився на 1,9% – до 807,41 млрд грн, зокрема обсяг NPL в ньому – на 0,8%, до 369,62 млрд грн. Водночас портфель кредитів, виданих фізособам, зріс на 1,6% – до 218,68 млрд грн, а NPL – на 0,7%, до 52,29 млрд грн.

Обсяг міжбанківських кредитів збільшився на 0,6% – до 39,39 млрд грн, зокрема NPL скоротився на 0,1% – до 980 млн грн. При цьому, обсяг позик, виданих органам державної влади та місцевого самоврядування, скоротився на 3% – до 10,91 млрд грн, а NPL зберігся на рівні 0.

У звіті Нацбанку вказується, що кредитний портфель державних банків без «ПриватБанку» за квітень 2021 року зріс на 0,2% – до 299,73 млрд грн. Обсяг NPL в ньому збільшився на 1,8% – до 131,15 млрд грн. Водночас кредитний портфель «ПриватБанку» підвищився на 0,4% – до 246,34 млн грн. NPL залишився на рівні 177,99 млрд грн [5].

Негативом також є те, що на тлі поступового зменшення обсягу кредитного портфеля банків погіршується його якість, отже зростає питома вага проблемних кредитів у їх загальному обсязі за рахунок погіршення фінансового стану та платіжної дисципліни позичальників. Так, якщо станом на 01.01.2014 р. частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів загалом по

банківській системі дорівнювала 7,7 %, то станом на 01.10.2016 р. - зросла до 25,3 % [8].

Таблиця 1

Розрахунок коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем АТ КБ «ПриватБанк»

Показник	Дата			
	31.12.2018	21.12.2019	31.12.2020	30.09.2021
Дохідність кредитного портфеля (ДКП), %	13,76	10,32	10,54	8,53
Облікова ставка НБУ, %	14	14,5	18	16,5
Ризик кредитного портфеля (РКП), %	80,88	83,84	82,88	80,20
Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем (ЕУКП)	–0,003	–0,050	–0,090	–0,099

Джерело: розраховано автором

Протягом 2018 року якість кредитного портфеля знизилася, за останній квартал частка непрацюючих кредитів становила 52.8 %, тобто вона скоротилася на 1.7 в.п. Причиною цього є швидкий розвиток роздрібного кредитування, що в свою чергу призводить до статистичного скорочення частки непрацюючих кредитів.

У 2019 році відбувся приріст бази фондування на рівні попереднього року. Банки були зацікавлені у роздрібному кредитуванні. У 2018 році відбулося зростання корпоративного портфеля, що з кожним роком ставало все більш жвавим. Проте, у 2020 році попит на споживчі кредити значно скоротився через кризу, як наслідок кредитний портфель знизився в квітні та травні. За попередніми оцінками НБУ більше 10 % незабезпечених споживчих кредитів можуть стати непрацюючими через кризу. Дані збитки реалізуються на протязі наступних кварталів, відповідно банки повинні вчасно їх визнавати та зазделегідь формувати резерви. Щоб бути впевненим в коректності класифікації кредитів та достатності резервів НБУ планує провести аналіз якості активів банків наприкінці року [7].

Проте, у зв’язку з пандемією COVID-19 попит і бізнесу, і населення на кредити знижувався, не зважаючи на подальше здешевлення кредитів. В результаті відбулося зниження кредитного портфеля банків. Також, портфель без урахування резервів скоротився за І квартал у гривні на 6,3 % та на 3,6 % у доларовому еквіваленті. Портфель чистих кредитів населенню зменшився на 5% за І квартал вперше з 2017 року. Загалом станом на початок року 2021 кредитний портфель зменшився на 69 875 грн у порівнянні із аналогічним періодом у 2020 р. Визначальним чинником даного скорочення було формування банками резервів за одночасного скорочення попиту на кредити внаслідок погіршення споживчих настроїв [7]. У 2019 році спостерігалась тенденція поступового скорочення обсягу непрацюючих кредитів у банках України (з 55% в 2018 р. до 41% в 2020 р.). Частка непрацюючих кредитів в кредитному портфелі системи банків зменшилась на 5 в. п. до 48%, насамперед, завдяки зростанню обсягу працюючих кредитів, у т. ч. роздрібного кредитування, укріпленню національної валюти та здійсненню банками заходів щодо погашення та реструктуризації

непрацюючих кредитів [9].

Висновки. Отже, формування та ефективне управління кредитним портфелем є однією з умов надійності та стабільності банківської установи в здійсненні нею ефективної кредитної діяльності. Кредитні портфелі взаємопов'язані із забезпеченням фінансовими ресурсами економіки. Забезпеченню якості кредитного портфеля сприятиме сформована кредитна політика, направлена на підтримку оптимальної структури кредитного портфеля, його диверсифікацію, створення достатніх резервів для покриття кредитного ризику тощо.

В подальшому ступінь активізації кредитування банківською системою економічних суб'єктів залежатиме від темпів відновлення платоспроможності підприємств та прогресу в посиленні захисту прав кредиторів.

Список використаних джерел:

1. Бикова О.В., Марченко О.В. Оцінка ефективності кредитної політики банку. *Молодий вчений*. 2019. №3 (43). С. 586-589.
2. Волкова В.В. Методичні аспекти управління ризиком кредитного портфеля банку. *Економіка і організація управління*.2016. № 1 (21).С.45-52.
3. Жукова Н. К., Зражевська Н. В. Сучасний стан та проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків. *Економічний часопис XXI*.2013.№1-2(1).С.70-72.
4. Карпчук Л.А. Оцінка механізму управління кредитним портфелем комерційних банків України в сучасних умовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «економіка»: науковий журнал – Острог : Вид-во НУ«ОА», грудень 2016. № 3(31). С. 21–26.
5. Кредитний портфель банків. URL: https://mind.ua/news/20226772-kreditnij-portfel-bankiv-zris-na-17-u-kvitni-nbu (дата звернення 05.04.2022).
6. Семенча І.Є., Ткачова А.А.Управління кредитним портфелем банку в сучасних економічних умовах в Україні: проблеми та шляхи їх подолання. *Ефективна економіка* 2014. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?n=6&y=2018
7. Солоділова К.В., Шафранова О.В. Сучасний стан кредитування в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 3 (43). С. 844-847.
8. Основні показники діяльності банків України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

Вікторія ГОРБАТЮК* ,
студентка 1 курсу,
факультет облік і аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

Анотація. *Стаття присвячена пошуку шляхів вдосконалення фінансового планування на підприємствах. Обґрунтовано необхідність постійного вдосконалення фінансового планування на фірмах. Узагальнено і проаналізовано шляхи вдосконалення фінансового планування. Наведено рекомендації щодо складання фінансових планів господарюючих суб'єктів, а також розроблено специфіку фінансового планування після прибуткової реалізації продукції, реалізації продукції в межах точки беззбитковості та збиткової реалізації продукції.*

Abstract. *The article is devoted to finding ways to improve financial planning in enterprises. The necessity of constant improvement of financial planning at firms is substantiated. Ways to improve financial planning are summarized and analyzed. Recommendations for the preparation of financial plans of economic entities are given, as well as the specifics of financial planning after profitable sales, sales within the break-even point and unprofitable sales.*

Вступ. За умов ринкової економіки, самостійності підприємств, власної відповідальності за результати діяльності виникає об`єктивна необхідність визначення тенденцій фінансового стану й перспективних фінансових можливостей, які можуть знайти своє відображення та реалізацію у фінансовому плануванні. За існуючих обставин фінансове планування в Україні, як і вся система фінансово-господарського управління окремо взятого підприємства, повинні бути побудовані з врахуванням новітніх теоретичних й практичних досягнень.

З періоду набуття Україною незалежності фінансове планування не носило директивного характеру й було суттєвим інструментом управління лише небагатьох підприємств, тобто одна з основних функцій управління – планування, майже не реалізовувалась

Виклад основного матеріалу. Фінансове планування виступає системною технологією обліку, планування та контролю за фінансовими результатами і фінансовими ресурсами суб'єкта господарської діяльності. Воно узагальнюється у фінансовий план розвитку та діяльності компанії на певний період. Фінансове планування на підприємствах має велике значення, оскільки воно визначає

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Федоришина Л.І.

життєздатність підприємницького проекту в умовах жорсткої конкуренції та є інструментом отримання фінансового забезпечення від кредиторів та інвесторів [1, с. 49]. З розвитком економічних відносин та посиленням конкуренції виникає необхідність постійного вдосконалення фінансового планування на фірмі. Основне значення в покращенні фінансового планування полягає в тому, що господарюючий суб'єкт матиме можливість швидкої адаптації до умов зовнішнього середовища. Отже, фірма матиме конкурентні переваги та стійкий фінансовий стан.

Для багатьох малих підприємств України характерне в апараті управління суміщення функцій в сфері фінансового планування або його відсутність. Формування фінансової служби, яка розробляє і контролює виконання фінансових планів, є основною передумовою ефективного фінансового планування. Фінансова служба може бути представлена фінансовим управлінням на великих фірмах і фінансовим відділом у середніх компаніях. Також фінансова служба може бути представлена у вигляді директора або головного бухгалтера, який не тільки веде бухгалтерський облік, але й формує фінансову стратегію (на малих суб'єктах господарювання). Фінансова служба може мати такі складові, як фінансовий директор, відділ оперативного управління плануванням, відділ цінних паперів, відділ фінансового планування, бухгалтерія, аналітичний відділ.

Для оптимізації фінансового планування можна застосувати контролінг, яким є система майбутнього розвитку компанії.

За допомогою цієї системи можна орієнтувати управлінський процес на максимальне збільшення прибутку, вартості капіталу за мінімального ризику за умови збереження платоспроможності і ліквідності суб'єкта господарювання. За допомогою контролінгу можна систематично спостерігати і вивчати поведінку внутрішнього фінансово-економічного механізму ділової одиниці і розробляти способи досягнення цілей.

В процесі складання фінансового плану бажано використовувати непрямий метод через те, що він розкриває інформацію про джерела надходження грошових коштів та напрями їх витрачання. Використовуючи відповідний метод, можна оцінити інвестиційну привабливість компанії, кредитоспроможність, зобов'язання і капітал, склад активів, прибутковість та ліквідність.

В процесі планування грошових статей доцільно використовувати метод дисконтування, а для фондових (не грошових) використовувати методи оцінювання за ринковою ціною залученого капіталу та активів. В процесі фінансового планування можуть застосовуватися різні методи оцінки вартості активів, що зумовлює виникнення фінансових різниць. Відповідні фінансові різниці слід враховувати під час розрахунку планових фінансових показників.

Для вдосконалення фінансового планування у короткотерміновому періоді підприємствам доцільно використовувати бюджетування. Бюджетування в системі фінансового планування дає суб'єкту господарювання низку переваг. Бюджети підрозділів компанії розробляються кожного місяця, що робить реальнішою структуру доходів і витрат. За мінімальної чисельності бюджетів

зменшуються затрати робочого часу фінансових та економічних служб підприємства. Значною перевагою використання бюджетів є велика самостійність підрозділів суб'єкта господарської діяльності в розрізі витрат на заробітну плату. Фінансове планування на фірмі може бути ефективним у разі швидкого його проведення.

Для скорочення часу здійснення фінансового планування слід сформувати автоматизовану систему бюджетування. Основна функція цієї системи полягає в швидкому проведенні бюджетування, і вона є різною для різних компаній. Характеристики автоматизованої системи бюджетування залежать від типу підприємства та особливостей його діяльності.

Вдосконалювати фінансове планування можна п'ятьма головними напрямами. Першим напрямом виступає формування стабільних умов підприємницької діяльності, яке полягає в забезпеченні стабільності податкового законодавства та утриманні на оптимальному рівні інфляції. Другим напрямом виступає інтенсивніше використання стратегічного фінансового планування, яке нині майже не використовується через сповільнені темпи економічного розвитку та проблематичність розрахунку точних фінансово-економічних показників. Використання економіко-математичних методів, автоматизованих систем управління фінансовим плануванням, економічних нормативів, обчислювальної техніки виступає третім напрямом покращення фінансового планування. Четвертим і п'ятим напрямами оптимізації фінансового планування є збільшення прав органів місцевої влади і фірм в сфері фінансового планування, а також уніфікація фінансових планів в окремих галузях діяльності.

Суб'єкту господарювання для здійснення його діяльності необхідні фінансові ресурси. Під час складання фінансових планів підприємствам необхідно розраховувати мінімальний обсяг грошових коштів для їхньої діяльності. Цю суму потрібно визначати для недопущення перевитрат та економії грошових коштів. Отже, мінімальна величина фінансових ресурсів, що необхідна фірмі, розраховується як відношення річних операційних витрат до оборотності коштів. У разі рівномірності операційних витрат за кожний період розрахунок мінімального обсягу грошових коштів є точним. Передумовою розрахунку мінімального обсягу фінансових ресурсів є розрахунок оборотності фінансових ресурсів. Оборотність фінансових ресурсів розраховується як відношення чисельності днів у році до кількості днів між закупівлею матеріалів та сировини і надходженням виручки від продажу. Правильність розрахунку оборотності грошових коштів зумовить правильність розрахунку мінімальної величини фінансових ресурсів на виробництво.

Велике значення в процесі фінансового планування має мінімізація ризиків. Для зниження ризиків необхідний певний механізм, яким виступає концепція зниження ризиків. Для ефективного фінансового планування відповідна концепція повинна застосовуватись. Концепція мінімізації ризиків передбачає оцінку стратегічного і тактичного фінансового планування, оцінку ризику та ймовірності його появи. Концепція фінансової рівноваги у сучасних умовах набуває все більшого значення, і її необхідно враховувати під час

фінансового планування. Основне призначення відповідної концепції полягає у збалансуванні показників фінансового плану. Застосування концепції фінансової рівноваги, крім прогнозних змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі діяльності фірми, дає можливість враховувати неочікувані зміни, що виникають за кризових ситуацій. Врахування неочікуваних змін має велике значення для безперебійного і ефективного функціонування суб'єкта господарської діяльності [3].

Для досягнення більшої ефективності фінансового планування необхідно застосовувати інноваційні технології. Під час розроблення фінансових планів слід здійснювати постійний моніторинг за розвитком товарних і фінансових ринків, станом матеріальних і трудових ресурсів, підприємницькими взаємовідносинами з контрагентами. Інформація про фінансові планування повинна постійно нагромаджуватися, узагальнюватися та аналізуватися. Накопичення інформації є передумовою розроблення основних багатоваріантних фінансових показників. Це є також передумовою для здійснення коригувальних дій у разі появи значних змін в умовах діяльності фірми. Коли фірма впроваджуватиме інноваційні технології в галузі фінансового планування, вона повинна вдосконалювати фінансове забезпечення. До цього буде входити підвищення і перепідготовка кваліфікації працівників фінансово-економічної служби. В процесі складання фінансових планів ділова одиниця повинна дотримуватися принципу реальності, який забезпечується шляхом організації контролю за процесом виконання фінансових планів. Для організації контролю потрібно проводити моніторинг та аналіз виконання планових фінансових показників на постійних засадах. У разі виявлення значних відхилень планових показників від фактичних необхідно визначити причини, що породили відповідні відхилення. Якщо ці відхилення виникли внаслідок впливу об'єктивних чинників, тоді в плани доцільно своєчасно внести корективи.

В умовах ринкової економіки фінансові плани мають бути гнучкими. Гнучкість фінансових планів зумовлює їхню відповідність чинникам зовнішнього середовища та внутрішньому потенціалу фірми. На мою думку, фінансове планування повинне проводитися на основі реалізації продукції фірмою в минулому періоді з урахуванням багатьох інших зовнішніх і внутрішніх факторів. Результати реалізації продукції повинні лежати в основі будь-якого фінансового планування фірми. Ефективність реалізації продукції може бути різною. Суб'єкт господарювання може повністю реалізувати продукцію на запланований період, що для нього є найкращою ситуацією. В цьому випадку господарюючий суб'єкт може здійснити фінансове планування на виробництво більшого обсягу продукції, ніж у попередньому періоді. Основою фінансового планування можуть бути фінансові ресурси, які отримані у вигляді прибутку. Крім прибутку, ділова одиниця може планувати використання позикових грошових коштів на виробництво на наступний період. Залучення позикових фінансових ресурсів в умовах повної реалізації продукції зовсім не погіршить фінансовий стан. Таким чином, фірма буде істотно розширювати виробництво.

Інколи бувають ситуації, коли фірма частково може реалізувати продукцію на ринку і досягнути точки беззбитковості. У цьому випадку фінансове планування обсягу виробництва повинно бути таким, як у попередньому періоді. Це дасть змогу розширити виробництво без отримання прибутків та збитків. На підприємстві буде накопичуватися продукція, яка може бути реалізована в наступні звітні періоди. Планувати позикові фінансові ресурси в цій ситуації ризиковано, оскільки фірма може понести збитки. Для того щоб отримати прибутки, фінансове планування повинне проводитись на такий обсяг продукції, який був реалізований на ринку. При цьому господарюючий суб'єкт отримає менші прибутки за меншого обсягу виробництва. Часто суб'єкти господарювання реалізовують продукцію нижче точки беззбитковості, що призводить до збитків. З огляду на ці умови фінансове планування в компанії доцільно проводити на такий обсяг продукції, який був реалізований на ринку за попередній період. Це дасть змогу не залучати додаткові фінансові ресурси, а у разі вдалої реалізації повністю або частково компенсувати збитки. Коли фірма зазнала збитків внаслідок своєї діяльності, планувати кредитні фінансові ресурси не рекомендовано, оскільки в разі невдачі дуже погіршиться фінансовий стан ділової одиниці.

Висновки. У сучасних умовах розвитку світової економіки все більш вагомого значення набуває пошук шляхів вдосконалення фінансового планування на підприємствах. Проаналізовано такі шляхи поліпшення фінансового планування на фірмах, як застосування інноваційних технологій, мінімізація ризиків, розрахунок мінімального обсягу фінансових ресурсів для економії витрат на виробництво, уніфікація фінансових планів, збільшення прав органів місцевої влади, використання економіко-математичних методів та автоматизованих систем управління фінансовим плануванням, формування стабільних умов підприємницької діяльності, інтенсивніше застосування стратегічного фінансового планування, запровадження системи бюджетування і його автоматизація, використання непрямого методу в складанні фінансового плану, застосування контролінгу, формування фінансової служби у малих суб'єктів господарювання. Крім вищезазначених шляхів вдосконалення фінансового планування, розроблено фінансове планування за повної реалізації продукції, реалізації продукції в точці беззбитковості та реалізації продукції нижче точки беззбитковості. На фірмі можуть бути різні ситуації за повної реалізації продукції. Це стосується реалізації продукції в точці беззбитковості і нижче неї. Отже, перспективами подальших досліджень виступатиме вдосконалення фінансового планування на наступний період за різних ситуацій повної реалізації продукції, реалізації продукції в точці беззбитковості та реалізації продукції нижче точки беззбитковості в минулому періоді.

Список використаних джерел:

1. Білоусова О.С. Фінансове планування підприємств в управлінні процесами збалансування фінансів реального сектора. *Маркетинг і менеджмент інновацій.*2011. № 3(1). С. 45–54.

2. Тітов Д.В. Характеристика підприємництва та особливості його розвитку на сільських територіях. *Thescientificheritage*. 2020. № 47. Vol 7. С. 53-56 (IndexCopernicus).

3. Алескерова Ю.В. Терещук І. О. Особливості формування системи контролінгу ризиків на підприємствах. *Інфраструктура ринку.* №26. 2018. С. 357-361.

4. Алескерова Ю.В. Астапкевич А.О. Фінансовий контроль за страховими компаніями. *Інфраструктура ринку*.№ 29. 2019. С. 420-426.

5. Алескерова Ю.В. Червань О.Г. Управління капіталом підприємства. *Інфраструктура ринку.* №33. 2019р. С. 265-270

Яна ГУСАК*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті розглянуто виявлення проблем ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці та розробка підходів, що сприятимуть збалансуванню механізмів діяльності фінансового посередництва в Україні. Оцінка ефективності участі фінансових посередників у регулюванні фінансових потоків. Фінансове забезпечення розвитку економіки держави залежить від того, наскільки ефективним є рух фінансових потоків між її секторами. Фінансове забезпечення розвитку економіки держави залежить від того, наскільки ефективним є рух фінансових потоків між її секторами.*

Abstract. *The article considers the identification of problems of effective redistribution of financial resources in the economy and the development of approaches that will help balance the mechanisms of financial intermediation in Ukraine. Evaluation of the effectiveness of the participation of financial intermediaries in the regulation of financial flows. Financial support for the development of the state's economy depends on how efficient the movement of financial flows between its sectors. Financial support for the development of the state's economy depends on how efficient the movement of financial flows between its sectors.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку фінансового посередництва головним елементом у процесі перерозподілу капіталу залишається банківське

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справа та страхування ВНАУ – Руда О.Л.

кредитування. Воно виступає невіддільною складовою розвитку економічних відносин та передбачає збереження рівноваги між існуючими у суспільстві тимчасово вільними коштами та обсягами ресурсів.

Фінансове посередництво здійснює вплив на динаміку ВВП, обсяги реалізованих товарів та послуг, індекси споживчих цін, курс національної валюти тощо. У порівнянні із впливом, що здійснюють інші суб’єкти фінансового ринку, аніж банківські установи, банківське кредитування суттєво переважає за всіма аспектами.

Удосконалення фінансового посередництва та його постійний розвиток залишається одним з основних шляхів виходу України із кризового стану. Скорочення останнім часом банками своєї діяльності у сфері кредитування, внаслідок світової економічної кризи та внутрішньої політичної кризи, похитнуло економіку нашої держави та помітно вплинуло на показники кредитного портфеля українських банків, динаміка розмірів та структури яких останніми роками бажає кращого.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний процеси, що відбуваються в Україні, об'єктивно супроводжуються появою і поступовим розвитком усіх її структурних підрозділів, серед яких одним з основних є фінансовий ринок і ринок інвестицій. Ефективне функціонування цих ринків можливе лише в умовах їх наповнення відповідною інфраструктурою. Основне місце в інфраструктурі фінансового ринку і ринку інвестицій належить фінансовим посередникам. Останнім часом все більше інвестицій здійснюється через посередників, а саме інститутами, які випускають фінансові зобов'язання для подальшої купівлі активів інших компаній. Призначенням фінансових посередників є сприяння руху інвестиційних ресурсів у формі фінансових активів від тих суб'єктів, які мають тимчасово вільні фінансові ресурси і бажають їх максимально ефективно інвестувати, до тих, хто має потребу в залученні цих ресурсів на максимально вигідних для них умовах

Основна роль фінансових посередників у розвитку економіки будь-якої держави полягає в забезпеченні ефективного функціонування механізму залучення інвестицій. Рівень інвестицій значно впливає на обсяг національного доходу суспільства. Інвестиції у масштабах країни визначають процес розширеного відтворення. Будівництво нових підприємств, зведення житлових будинків, прокладання доріг, а, отже, і створення нових робочих місць залежать від процесів інвестування або капіталоутворення.

Згідно з міжнародною класифікацією, яка сформувалася в США, розрізняють три групи фінансових посередників, відображені на рис. 1.

Наведена на рис. 1 класифікація базується на розподілі згідно з фінансовими послугами, які пропонує фінансовий посередник. Також цю класифікацію можна віднести до функціональної, адже чітко виділяються три основні функції: зберігання і примноження заощаджень, захист майнових інтересів у разі настання певних подій та інвестиційна функція.

На рис. 2 систематизовано основні види фінансових посередників, які діють на вітчизняному фінансовому ринку.

Рис. 1. Міжнародна класифікація фінансових посередників залежно від пропонованого виду фінансових послуг

Джерело: сформовано автором із власних досліджень.

Відповідно до Класифікації інституційних секторів економіки України Державного комітету статистики [1] вітчизняні фінансові корпорації розподіляються на два рівні, кожен з яких включає певні підсектори. Зокрема, на першому рівні виокремлюють:

- Національний банк України;
- інші депозитні корпорації;
- інші фінансові посередники (за виключенням страхових компаній та недержавних пенсійних фондів);
- допоміжні фінансові установи;
- страхові компанії та недержавні пенсійні фонди.

Рис. 2. Класифікація фінансових посередників в Україні

Джерело: сформовано автором за допомогою [3, 4]

На другому рівні фінансові корпорації розподіляють залежно від об'єкта контролю (крім НБУ):

- державні;
- приватні;
- фінансові корпорації під іноземним контролем.

Таким чином, саме перший рівень являє собою своєрідну та функціонально орієнтовану класифікацію фінансових посередників. Зауважимо, що дане тлумачення фінансового посередництва є «широким» підходом, тому що включає допоміжні фінансові установи, біржі тощо.

Окремі науковці [2], окрім банківських та небанківських (або так званих парабанківських) фінансових установ, виокремлюють і третю групу фінансових посередників – контрактні фінансові інститути. До цієї категорії дослідники пропонують відносити пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, фінансові компанії, ломбарди, страхові організації та благодійні фонди. Такий розподіл обґрунтовується врахуванням інституційних відмінностей кожного виду фінансового посередника.

Не менш важливим питанням є з'ясування ролі та основних функцій, які виконують фінансові посередники на фінансовому ринку, а також в економіці в цілому. Очевидним є той факт, що роль фінансових посередників є надзвичайно важливою, особливо на сучасному етапі економічного розвитку.

У сучасних умовах розвитку економіки можна впевнено стверджувати, що ступінь розвитку фінансового ринку характеризується кількістю і різноманітністю фінансових посередників, а також асортиментом фінансових послуг, які вони надають учасникам ринку. Фінансові посередники відіграють важливу роль на фінансовому ринку. Їхня діяльність сприяє зменшенню вартості фінансових операцій, підвищує ліквідність фінансових активів, диверсифікує ризик, створює умови для активізації роботи всіх учасників фінансового ринку. Відповідно до українського законодавства фінансове посередництво, як і на більшості ринків розвинених країн, поділяють на два типи: банківське та небанківське фінансове посередництво.

За даними у табл. 1 можна простежити, який обсяг активів був у розпорядженні банківських і небанківських фінансових установ та за якою траєкторією даний показник змінювався у 2016–2018 рр. Так, за три роки середній обсяг активів банківських установ становив 1316,6 млрд. грн. При цьому, впродовж 2016–2018 рр. даний показник змінювався за висхідною траєкторією, а саме збільшувався на 6,2 і 1,9% відповідно.

Зважаючи на те, що активи фінансового сектору представлені, в основному, активами банківських установ (у середньому більше 90% за три роки), то можна вести мову про банківсько-орієнтований фінансовий сектор України, з домінуванням комерційних банків у пропозиції фінансових послуг. Якраз доречною буде цитата про те, що «ключова роль банківських установ як фінансових посередників сформована на основі історично обумовленої пріоритетності їх діяльності у процесах забезпечення потреб економіки фінансовими ресурсами» [7, с. 54]. З даних у табл. 1 видно, що впродовж 2016–

2018 рр. обсяг активів небанківських фінансових установ збільшувався: на 7,7% – у 2016–2017 рр., і на 14% – у 2017–2018 рр. Тобто, якщо у 2016 р. значення досліджуваного показника становило 160,9 млрд. грн., то у 2018 р. – 197,5 млрд. грн. За 2016–2018 рр. у структурі активів небанківських фінансових установ переважали активи фінансових компаній, питома вага яких у середньому дорівнювала 62%. Також у ці роки значною була частка активів страхових компаній – 33,4%, порівняно з часткою активів інших небанківських фінансових установ, зокрема, кредитних спілок (1,2%), недержавних пенсійних фондів (1,4%) і ломбардів (2,1%).

Таблиця 1

Активи банківських і небанківських фінансових установ у 2016–2018 рр., (млрд. грн.)

Показники	2016	2017	2018	Темп приросту, %	
				2017/2016	**2018/2017**
Активи банківських установ	1256,3	1333,8	1359,7	6,2	1,9
Активи небанківських фінансових установ У т. ч.:	160,9	173,3	197,5	7,7	14,0
Активи страхових компаній	56,1	57,4	63,5	2,3	10,7
Активи кредитних спілок	2,0	2,1	2,2	6,7	2,2
Активи недержавних пенсійних фондів	2,1	2,5	2,7	15,3	11,3
Активи фінансових компаній	97,3	107,5	125,3	10,5	16,5
Активи ломбардів	3,3	3,8	3,7	13,4	-1,1

Джерело: сформовано автором за допомогою [3, 4]

Як можна простежити з даних у таблиці, впродовж 2016–2018 рр. найбільша висхідна динаміка спостерігалася за активами фінансових компаній. Так, їхній обсяг у 2016–2017 рр. збільшився на 10,5% та у 2017–2018 рр. – на 16,5%. При цьому активи фінансових компаній дорівнювали 97,3, 107,5 і 125,3 млрд. грн. кожного року відповідно. Також упродовж 2016–2018 рр. за висхідною траєкторією змінювався обсяг активів страхових компаній, зокрема, на 2,3 і 10,7%, відповідно, у 2016–2017 рр. і 2017–2018 рр. При цьому активи страхових компаній у досліджувані роки становили, відповідно, 56,1, 57,4 і 63,5 млрд. грн.

Стосовно активів інших небанківських фінансових установ, то впродовж 2016–2018 рр. їхній обсяг також щороку збільшувався, проте за низхідною траєкторією. Зокрема, маються на увазі активи кредитних спілок, які збільшувалися на 6,7 і 2,2%, відповідно, у 2016–2017 рр. і 2017–2018 рр., а також активи недержавних пенсійних фондів, які у 2016–2017 рр. і 2017–2018 рр. збільшувалися на 15,3 і 11,3% відповідно. Виключення складають тільки активи

ломбардів, обсяг яких у 2016–2017 рр. збільшувався на 13,4%, а у 2017– 2018 рр. – зменшувався на 1,1%. При цьому за досліджувані роки середній обсяг активів кредитних спілок становив 2,1 млрд. грн., недержавних пенсійних фондів – 2,4 млрд. грн., а ломбардів – 3,6 млрд. грн.

Ключова роль у здійснені посередницької діяльності на фінансовому ринку в Україні належить банкам, а головними послугами, які вони надають, є банківське кредитування. В Україні до фінансових посередників можна зарахувати майже всі установи, які працюють у фінансовому секторі. Найбільш розвиненими серед них є банківські установи та страхові компанії, решта перебуває у стадії становлення та їх роль у фінансовій системі країни є незначною.

Висновки. З метою пояснення місця і функцій посередників у сучасній економіці, вироблення рекомендацій щодо вдосконалення посередницької діяльності, оптимізації взаємодії між інвесторами та позичальниками проводиться моделювання механізму посередницької діяльності. Крім цього, дослідження фінансових посередників дозволить виявити і пояснити тенденції за останні десятиліття і зрозуміти еволюцію інституту посередників.

Отже, можливо підвести підсумки - для покращення діяльності фінансового посередництва в Україні необхідно:

1) розробити вдосконалені нормативноправові законодавчі акти, які б дозволили фінансовим посередникам ефективніше розвиватися на фінансовому ринку;

2) потрібно сформувати сприятливі умови для розвитку фінансової посередницької діяльності;

3) необхідно створити такий механізм діяльності фінансових посередників, який би збільшив довіру населення до фінансового ринку країни.

Таким чином, як випливає із вищенаведеного, наразі існує велике різноманіття видів фінансових посередників. Значна кількість із них вже функціонує на вітчизняному ринку, а інші – тільки починають зароджуватися. Проте роль фінансових посередників у сучасному економічному та суспільному житті важко недооцінювати. Так, фінансові посередники позитивно впливають на кругообіг активів у процесі розширеного відтворення, підвищують темпи економічного зростання, стимулюють розвиток торгівлі, виробництва та інших сфер економічної діяльності. Особливо важливу роль фінансове посередництво має для великих суб’єктів господарювання, які через специфіку своєї діяльності мають ділові контакти з багатьма контрагентами, розрахунки з якими технічно неможливо реалізувати без допомоги фінансових посередників.

Список використаних джерел:

1. Класифікація інституційних секторів економіки України URL: http://www.uapravo.net/data/base20/ukr20879.htm.

2. Дігтяренко С. М. Тенденції розвитку перестрахування в Україні. *Інвестиції: практика та досвід.* 2016. №6. С. 76-80.

3. Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : навч.

посіб. / В. П. Ходаківська, В. В. Бєляєв. К. : ЦУЛ, 2002. 616 с.

4. Підсумки діяльності страхових компаній за І квартал 2020 р., URL: https://forinsurer.com/files/file00676.pdf.

5. Бала О. Цізда О. Фінансове посередництво в Україні: сутність та види. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.6. С. 169-174.

6. Дубина М. В. Удосконалення класифікації фінансових посередників в Україні URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vcndtu/Ekon/2009_39/25.html.

7. Основні показники діяльності банків України за 2012–2018 рр. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442 (дата звернення: 30.11.2019).

8. Стратегічний план діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, на 2020–2022 рр.: затв. розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, від 04.06.2019 р. № 1021. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/DepFinMon/Strategy/C%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD_2020-2022.pdf (дата звернення: 30.11.2019).

9. Гудзь Т. П., Кошман І. В. Стратегічний аналіз діяльності фінансових посередників в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі.* 2016. № 1 (73). С. 53–61.

Аліна КОГУТ*,
студентка 1 курсу магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті проаналізовано основні проблемні питання формування та реалізації бюджетної політики. Проаналізовано видатки державного бюджету, які мають споживчий характер. Охарактеризовано основні проблеми бюджетної політики. Акцентовано увагу на важливості вирішення основних проблемних питань, зокрема через застосування принципів послідовності та передбачуваності, посилення фіскальної та бюджетної дисципліни, поліпшення ефективності планування і здійснення бюджетних видатків.*

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Вдовенко Л.О.

Abstract. *The main problems of formation and implementation of budget policy are analyzed in the article. Consumer budget expenditures of consumer nature are analyzed. The main problems of budget policy are described. Emphasis is placed on the importance of solving the main problems, in particular through the application of the principles of consistency and predictability, strengthening fiscal and budgetary discipline, improving the efficiency of planning and implementation of budget expenditures.*

Вступ. Бюджетне планування як необхідний елемент раціонального та стабільного використання бюджетних ресурсів на сучасному етапі суттєво утруднене значною часткою невизначеності як зовнішньої, так і внутрішньої генези. В таких умовах для підтримання стійкості бюджетної системи власне кількісне («бухгалтерське») планування бюджетних показників має бути неодмінно підкріплене інституційними важелями бюджетного стратегування. Вони мають встановити системні критерії оцінки ефективності використання бюджетних коштів як підґрунтя для оптимізації бюджетних видатків, виходячи з реалізації основних цільових функцій бюджету (в узгодженості з функціями головних розпорядників), а у разі потреби – варіювання цих видатків залежно від бюджетної спроможності економіки [5].

Реформування підходів до вироблення та реалізації бюджетної політики України є одним із найважливіших викликів, які постають перед урядом у контексті реформування економічної політики в цілому. Попри важливі кроки, які вже зроблено у цьому напрямі, зберігається низка проблемних питань, що потребують негайного вирішення.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить практика, поряд з прогресом у створенні законодавчої бази для функціонування системи середньострокового бюджетного планування, нереформованість системи стратегічного планування як цілісної системи обмежує можливості формування повноцінних зв’язків між бюджетним плануванням та пріоритетними напрямами розвитку держави. Спрямованість системи управління державними фінансами на здійснення контролю витрат та реалізацію короткострокових завдань призводить до формального забезпечення виконання результативних показників, а не ефективного надання публічних послуг. Як переконує практика минулих років, на першому місці в державних фінансах у цьому разі перебувають видатки, які мають споживчий характер, а не видатки економічного розвитку (рис. 1).

Основні проблемні питання формування та реалізації бюджетної політики:

1. Слабкість зв’язків між бюджетними програмами та пріоритетними напрямами розвитку держави. Бюджетна політика в Україні не працює як механізм реалізації державної економічної політики, а забезпечує поштовх до здійснення реформ лише в окремих галузях. На практиці це виявляється у розпорошеності видатків бюджетів без здійснення якісного фінансово-економічного обґрунтування потреб у фінансових ресурсах, причому інформація для громадськості про підстави для рішень щодо розподілу видатків часто недоступна.

Впровадження в межах реалізації програмно-цільового методу в бюджетному процесі визначення та звітування головних розпорядників бюджетних коштів щодо оцінки ефективності бюджетних програм часто зводиться до формального звітування лише про показники їх виконання без здійснення їх поглибленого аналізу та розрахунку впливу на подальший розвиток галузі, сфери діяльності чи якості надання публічних послуг. Крім того, значна кількість показників, які потрібно вивчити, не виокремлює пріоритетні та розпорошує результати проведеного дослідження.

Рис. 1. Видатки Державного бюджету за функціональною класифікацією у 2019–2021 рр., млн грн

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [4]

Як видно з даних рис.1, впродовж 2019-2021 рр. найбільше видатків спрямовано в сферу діяльності та послуг в галузі освіти, обсяг яких зріс в 1,4 раза (з 202308 млн грн в 2019 р. до 278581 млн грн. в 2021 р.); в діяльність та послуги у галузі охорони здоров'я в 1,5 раза (з 126238 млн грн в 2019 р. до 192545 млн грн. в 2021 р.).

2. Низька якість бюджетного планування й прогнозування. Розглянуте безпосередньо позначається на процесах планування дохідної і видаткової частин бюджету на загальнодержавному рівні, впливає на оцінку стійкості державних фінансів. Така оцінка має базуватися на забезпеченні якісного й повноцінного моніторингу державних фінансів, виділенні ризиків і наслідків та проводитися для коротко- та довгострокової перспективи. На жаль, незважаючи на певні кроки в цьому напрямі, досягти загального і якісного прогресу в цій

сфері не вдається. У 2019 р. це виявилося у відсутності чітких механізмів взаємодії між урядом та Національним банком України щодо прогнозування окремих макроекономічних показників (передусім експортно-імпортних операцій та валютного курсу) та своєчасного реагування на фіскальні ризики (законодавчо прогнозування останніх визначено). Як наслідок у 2019 р. довелося переглядати державний бюджет у бік зменшення. І хоча це справило незначний вплив на виконання основних статей бюджету (недонадходження за певними видами імпортних податків було компенсовано зменшенням видатків за статтею обслуговування державного боргу), очевидною є проблема неготовності держави до своєчасного швидкого реагування на виклики. Вказана проблема яскраво виявилася вже на початку 2020 р.: сформований на застарілих макропоказниках Державний бюджет, ревальвація гривні у січні–лютому 2020 р. призвели до значного недонадходження основних податків і зборів, а на тлі коронакризи й необхідності переформатування базових статей витрат стало додатковим чинником перегляду Державного бюджету.

3. Розбалансованість надходжень та видатків Пенсійного фонду України в часі та його залежність від Єдиного казначейського рахунку (ЄКР). Забезпечення своєчасних виплат пенсій і окремих видів допомог здійснюється за допомогою позичок з ЄКР на покриття тимчасових касових розривів Пенсійного фонду. Протягом 2019 р. Пенсійний фонд залучив з ЄКР позик на суму 118,7 млрд грн, а погасив – 117,6 млрд грн. У 2020 р. ситуація не змінилася – протягом десяти місяців надано позичок на суму 151,4 млрд грн, погашено – 134,2 млрд грн. У законі про держбюджет на 2021 рік були закладені видатки на підтримку Пенсійного фонду в сумі 195,3 млрд грн, погашено – *21,7 млрд грн*, у 2022 р заборгованість – 70 млрд грн, погашено – 11 млрд грн (станом на 31 січня 2022р.) [6]. При цьому протягом майже 10 років питання щодо врегулювання погашення заборгованості за позичками, які виникли у Пенсійного фонду, урядом не вирішується.

4. Дефіцитність Пенсійного фонду України. Видатки з Державного бюджету для Пенсійного фонду здійснюються за окремою бюджетною програмою, яка акумулює в собі кошти, котрі спрямовуються на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, для покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду, а також оплати послуг з доставки пенсій. Ця бюджетна програма є найбільшою за обсягом фінансування у Державному бюджеті, а співставним з її обсягом є лише обслуговування державного боргу.

Зокрема, у 2019 р. з Державного бюджету до Пенсійного фонду України було перераховано трансфертів на суму 182,3 млрд грн (4,6 % ВВП), у 2020 р. – 202,3 млрд грн (5,1 % ВВП), у 2021 р. – 195,3 млрд грн (4,5 % ВВП). Аналітичні дані наведено в табл. 1.

При цьому варто звернути увагу, що за бюджетною програмою щодо підтримки Пенсійного фонду України окремо не визначається розмір коштів, які спрямовуються безпосередньо на покриття його дефіциту (цей обсяг визначається під час затвердження Кабінетом Міністрів України безпосередньо

бюджету Пенсійного фонду України), що викликає значну кількість спекуляцій. Дефіцит Пенсійного фонду становив у 2019 р. – 40,0 млрд грн, у 2020 р. – 13,2 млрд грн, у 2021 р. – 9,1 млрд грн, у 2022 р. дефіцит Пенсійного фонду України досягне 200,6 млрд грн.

Таблиця 1

Динаміка фінансування Пенсійного фонду України

Роки	Сума фінансування в млрд грн	Частка ВВП у %
2019 р.	182,3	4,6
2020 р.	202,3	5,1
2021 р.	195,3	4,5

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [2], [3], [1]

Нереформованість системи стратегічного планування як цілісної системи обмежує можливості утворення повноцінних зв'язків між бюджетним плануванням та пріоритетними напрямами розвитку держави. Спрямованість системи управління державними фінансами на здійснення контролю витрат та реалізацію короткострокових завдань призводить до формальності у забезпеченні виконання результативних показників, а не ефективного надання публічних послуг.

Висновки. Отже, виходячи з усього, можна дійти висновку, що бюджетне планування має багато основних проблемних питань формування та реалізації бюджетної політики, які потребують негайного вирішення. Основні проблеми: слабкість зв'язків між бюджетними програмами та пріоритетними напрямами розвитку держави; низька якість бюджетного планування й прогнозування; розбалансованість надходжень та видатків Пенсійного фонду України в часі та його залежність від Єдиного казначейського рахунку (ЄКР); дефіцитність Пенсійного фонду України.

Бюджетна політика України має бути підпорядкована інтересам реалізації загальнодержавної стратегії розвитку економіки, забезпечення стабільності державних фінансів на основі застосування принципів послідовності та передбачуваності, посилення фіскальної та бюджетної дисципліни, поліпшення ефективності планування і здійснення бюджетних видатків.

Список використаних джерел:

1. Борг Пенсійного фонду перед ДКСУ в 2021 році зріс на 8,2 млрд грн – до 70,25 млрд грн URL: https://finbalance.com.ua/news/borh-pensiynoho-fondu-pered-dksu-v-2021-rotsi-zris-na-82-mlrd-hrn---do-7025-mlrd-hrn.

2. Видатки з Державного бюджету для Пенсійного фонду URL: https://finbalance.com.ua/news/uryad-planu-zmini-v-byudzheti-pensiynoho-fondu-vidatki-zrostut-na-1855-mlrd-hrn.

3. Доходи Пенсійного фонду за 11 місяців зросли на 43,2 млрд грн, борг перед ДКСУ – на 14,8 млрд URL: https://finbalance.com.ua/news/dokhodi-pensiynoho-fondu-za-11-misyatsiv-zrosli-na-432-mlrd-hrn-borh-pered-dksu---na-148-mlrd.

4. Кінцеві споживчі витрати сектору загального державного управління за функціям URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/vvp/kkv_vvp/kkv_vvp_u/arh_ksv_du_u.htm.

5. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України : аналіт. доп. / [Шемаєва Л. Г., Жаліло Я. А., Юрків Н. Я. та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2021. 104 с.

6. Розбалансованість надходжень та видатків Пенсійного фонду України в часі та його залежність від Єдиного казначейського рахунку (ЄКР) URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/01/16/681476/.

Вероніка ЛІСОВСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Анотація. *У даній роботі розглядається розвиток банківської системи в умовах фінансово-економічної кризи. За останні роки функціонування та розвиток банківської системи характеризується підвищенням фінансової стабільності, збільшенням капіталізації та ліквідності банку, покращенням якості активів та зниженням банківських ризиків і наявність позитивних структурних змін. Незважаючи на вжиті банками заходи щодо зниження кредитного ризику у своїй діяльності, питання підвищення якості кредитних портфелів банків залишається невирішеним, що гальмує кредитування економіки та негативно впливає на ефективність та стабільність банків з точки зору прибутковості, ліквідності.*

Abstract. *This paper considers the development of the banking system in the financial and economic crisis. In recent years, the functioning and development of the banking system is characterized by increased financial stability, increased capitalization and liquidity of the bank, improved asset quality and reduced banking risks and the presence of positive structural changes. Despite the measures taken by banks to reduce credit risk in their activities, the issue of improving the quality of banks' loan portfolios remains unresolved, which slows down lending to the economy and negatively affects the efficiency and stability of banks in terms of profitability and liquidity.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справа та страхування ВНАУ – Руда О.Л.

Вступ. В умовах фінансово-економічної непостійності саме банківські установи нагромаджують політичні, макроекономічні та інституційні ризики, які призводять до банківських криз на макро- та мікрорівні. Всякі негативні показники в банківському секторі можуть призвести до дисбалансу в платіжній системі, коливань курсу національної валюти та погіршення економіки. На цій основі в даній темі вивчаються причинно-наслідкові зв'язки, що призводять до банківської кризи, а також форми та види причинно-наслідкових зв'язків з характеристиками сучасної світової економіки з метою формування відповідного антикризового нагляду за банківською індустрією. Питання полягає в тому, чи мають українські банки необхідну стійкість, щоб подолати крихкість фінансово-економічної кризи.

Вивчення причин виникнення криз у кредитно-фінансовому секторі стало об'єктом пильної уваги сучасних дослідників, зокрема І. Барановського, П. Ю. Буряка, В. Геєця, П. І. 4 Гайдуцького, У. Я. Грудзевича. Метою є дослідження теоретичних засад виникнення банківських криз, з'ясування сучасного стану їх розвитку та обґрунтування шляхів подолання.

Виклад основного матеріалу. Банківська криза - різка зміна зовнішніх і внутрішніх умов банківської системи, що заважає банківській системі функціонувати стабільно і не може виконувати свої основні функції. Розрізняють кризу одного банку та системну кризу банківської системи.

Для попередження кризи необхідною складовою є визначення причини кризи. Причини криз банківської системи поділяють на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні причини виникнення кризових явищ представлено на рис. 1.

Рис. 1. Зовнішні причини виникнення кризових явищ у банківській системі
Джерело: сформовано автором да допомогою *[3]*

Банківські кризи характеризуються різким зниженням ліквідності та платоспроможності банків, платіжними кризами, невиконанням банками своїх зобов'язань перед кредиторами та вкладниками, збільшенням частки проблемних та прострочених кредитів, зниженням прибутковості банківських операцій, а іноді навіть банкрутством.

Тому зовнішні причини безпосередньо залежать від світової економічної ситуації, тенденцій міжнародного ринку та внутрішньої ситуації: політична стабільність, розвиток фінансового ринку, фіскальна політика, стабільність національної валюти, загальний економічний розвиток, корупція, правосуддя та правоохоронна діяльність, розвиток та впровадження інновацій, загальна прозорість банківської системи, адекватність законодавства та рівень бюрократії.

Внутрішні причини виникнення кризових явищ у банківській системі наведено на рис. 2.

Рис. 2. Внутрішні причини кризових явищ у банківській системі
Джерело: сформовано автором за допомого [1]

Отже, внутрішні причини зумовлені індивідуальними видами діяльності банку: кредитною та процентною політикою, валютними операціями, економічними умовами фінансового посередництва, рівнем управління та кваліфікацією персоналу.

Центральний банк має окремий вплив на банківську систему, і він може стримувати кризи або, навпаки, посилювати їх через продуману політику. Протягом останніх десятиліть глобальні фінанси пережили низку національних та транскордонних фінансових криз, коливання на міжнародних фондових ринках та конфлікти у зміні валютних курсів.

Криза у вузькому розумінні – це перехідний стан економіки, етап розвитку всього суспільства, етап циклу, роль якого полягає у виявленні й руйнуванні старого та створенні нових та перспективних умов.

На думку дослідників Шелудько Н.М., Шкляра А.І. об'єктивнішою видається концепція фінансової кризи як механізму реалізації системного ризику - ризику втрат, пов'язаних із несприятливими змінами на ринку загалом, які можуть бути викликані ефектом доміно на фінансовому ринку або кризою довіри серед інвесторів, що створює ситуацію загальної неліквідності [4].

Уряд та його політика відіграють важливу роль у подоланні банківських проблем шляхом розробки планів антикризового управління. Для подолання банківсько-економічної кризи корисно було б почерпнути досвід зовнішньої національної політики. У результаті Банк Англії відкрив нове вікно знижок для компаній і банків, які потребують коштів, яке може тривати до 30 днів залежно від встановленої процентної ставки. У США для вирішення проблем банків було створено Приватно-державний інвестиційний фонд для викупу проблемних активів банківських установ.

Внутрішні причини кризи в українській банківській системі зумовлені індивідуальними видами діяльності банків: кредитною та процентною політикою, валютними операціями, економічними умовами діяльності фінансових посередників, рівнем управління та кваліфікацією персоналу.

Щодо України, то до основних причин кризових явищ у банківській системи відносять:

– повільні темпи ринкових перетворень вітчизняної економіки;

– наявність макроекономічних диспропорцій: значні показники дефіциту державного бюджету та зовнішнього боргу;

– нестійкий і недостатньо прозорий фінансовий стан значної кількості підприємств;

– недостатній розвиток фондового ринку, ринку неру-хомості, відсутність ринку землі;

– низький рівень довіри населення до окремих банків, недостатній рівень захисту прав кредиторів та вкладників [5].

Крім того, центральний банк та державні органи не використовують більшість популярних у світі антикризових інструментів, які розкрито в табл. 1, для вирішення вищезазначених проблем.

Жодна країна, жодна економіка не застраховані від кризи, якими б потужними та розвиненими вони не були. Але кожна криза дає нам привід вчитися.

За останнє десятиліття вітчизняна фінансова система пережила декілька криз. 2008 рік характеризувався масовим накопиченням зовнішньої заборгованості в реальному та фінансовому секторах, кредитною експансією, значним зростанням доларизації кредитів та розвитком ринку нерухомості.

Під час кризи 2014-2016 років українська фінансова система характеризувалася катастрофічними рівнями кредитування пов'язаних сторін та політично вмотивованим кредитним портфелем у попередній період. А також

нестандартні кредитні цикли, коли динаміка кредитів не збігається з динамікою непрацездатних кредитів, останню вчасно не виявляють банки, а також ненавмисні підходи до оцінки кредитного ризику для мінімізації участі власників банків для підтримки належної капіталізації.

Таблиця 1

Антикризові заходи в банківській системі

Захід	Застосування в Україні
Підтримка ліквідності банків	Так
Викуп тимчасово не ліквідних активів	Ні
Придбання проблемних активів системно важливих банків	Ні
Конвертації боргу в капітал банку	Ні
Державні гарантії за зобов'язаннями банків	Ні
Трансформація валютних кредитів у кредити в національній валюті	Ні
Підвищення рівня відшкодування за вкладами	Так
Прискорення виведення неплатоспроможних банків із ринку	Так
Плани врегулювання великих банків на випадок їх кризи	Ні
Плани відновлення банків	Ні
Антикризові маркетингові комунікації та заходи з відновлення довіри	Частково

Джерело: сформовано автором за допомогою [2]

НБУ почав агресивно запроваджувати певні макропруденційні інструменти лише у 2015 році, але наразі макропруденційний підхід набуває системного характеру завдяки затвердженню стратегії макропруденційного нагляду, запропонованої Національний банк 3 грудня. Є розуміння, що для забезпечення стабільності всієї фінансової системи необхідно дивитися на неї в цілому. Тому потрібна відповідна політика, узгоджена з більш складною монетарною та мікропруденційною політикою. Зокрема, тут велику роль відіграють три фактори.

По-перше, цінова та фінансова стабільність перестали бути пререквізитом одна одної. Традиційно вважалося, що порушення фінансової стабільності призводить до прискорення інфляції, а висока інфляція є загрозою фінансовій стабільності.

По-друге, змінилася природа джерел, з яких формуються ризики для стабільності фінансової системи.

По-третє, ефективний мікропруденційний нагляд та стабільність окремих фінансових установ не убезпечують фінансову систему в цілому від нагромадження ризиків, які потім перекидаються на усіх учасників ринку.

Важливо зазначити, що станом на 1 січня 2021 року в Україні діють 73 платоспроможні банки. До початку 2021 року загальні активи банківської системи становитимуть 1,82 трлн грн, що на 22% більше, ніж у попередньому році. Рентабельність активів на 1 січня 2021 року склала 2,54% проти 4,26% на початку 2020 року. Рентабельність власного капіталу склала 19,97% проти 33,45% роком раніше.

Загалом у 2020 році платоспроможні банки отримали прибуток 41,3 млрд грн при виручці 17,1 млрд грн, що на 29% менше, ніж у 2019 році. Однак це не дивно, враховуючи всі події, карантини та пов'язані з ними обмеження за останній рік. Так, обмеження особливо не торкнулися банків, але загальна економічна ситуація все ж вплинула на їхні доходи.

Найбільшу виручку отримали ПриватБанк (25,3 млрд грн), Райффайзен Банк Аваль (4,1 млрд грн) та Ощадбанк (2,8 млрд грн). Укрексімбанк став найбільш збитковим банком - його збитки перевищили 5,5 млрд грн через списання безнадійних кредитів.

Висновки. Руйнування фінансової стійкості банківської системи пов'язане з виникненням банківських криз. Банківська криза – це порушення системи перерозподілу грошових потоків, спричинене нестабільністю банківської системи, що виражається у масовому вилученні депозитів, обмеженнях кредитних операцій, підвищенні реальних процентних ставок, банкрутстві банків та зменшенні грошової маси, що призводить до негативних явищ.

Як і раніше важливо використовувати сучасні методи подолання банківських проблем, наприклад, розвивати практику створення мостових банків, використовуючи зарубіжний досвід роботи з проблемними банками. Удосконалювати методи оцінки фінансової стійкості банків, своєчасно усувати та запобігати проблеми банкрутства. Грошово-кредитна політика та банківський нагляд, які здійснює НБУ, залишаються ключовими факторами, що впливають на банківську діяльність.

У контексті визначення критеріїв удосконалення антикризової політики українського банківського сектору необхідно розробити та запровадити комплексну антикризову стратегію економічної безпеки банківського сектору. Стратегія має включати комплекс заходів та механізмів забезпечення безпеки всієї банківської системи та окремих банків, системи управління ризиками та усунення виявлених загроз.

Список використаних джерел:

1. Глобальна економіка у посткризовий період: тенденції та перспективи. URL:http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_nauk_an_rozrobku/global_2017_new.pdf.

2. Любіч О.О., Бортніков Г.П. Банківська криза в Україні: причини, особливості, подолання. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. № 1. С. 118-130.

3. Прядко В.В., Островська Н.С. Кредитний потенціал комерційних банків у період економічної кризи. *Фінанси України*. 2019. № 11. С. 73–77.

4. Шелудько Н. М. Шкляр А. І. Фінансові кризи на ринках, що розвиваються: теоретичні й емпіричні аспекти аналізу. *Фінанси України. 2019*. С. 3-21.

Вікторія ЛОПАТИНСЬКА*,
студентка 2 курсу
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕЛЕМЕНТИ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПЛАНУВАННЯ ЗБУТУ

Анотація. *Стаття присвячена розкриттю суті та ролі теоретичних особливостей проведення маркетингового аналізу дослідження ринку, його структурних елементів у забезпеченні конкурентними перевагами підприємств, а також оцінці тенденцій розвитку маркетингових досліджень ринку в Україні. У роботі поглиблено розуміння змісту поняття маркетингових досліджень ринку; удосконалено принципи їх проведення та суб'єктну складову; обґрунтовано концепцію та основні положення запровадження ефективного механізму маркетингових досліджень ринку, його структурних елементів, що аналізуються в процесі дослідження попиту на товари.*

Abstract. *The article is devoted to revealing the essence and role of theoretical features of the eventmarketing analysis of market research, its structural elements in providingcompetitive advantages of enterprises, as well as the assessment of development trendsmarket research in Ukraine. The work deepens the understanding of the meaning of the conceptmarket research; improved the principles of their conduct and subjectcomponent; the concept and basic provisions of effective implementation are substantiatedmechanism of market research, its structural elements being analyzedin the process of researching the demand for goods.*

Вступ. Сучасний маркетинг, на думку багатьох вчених, слід вважати одним з найважливіших економічних феноменів XXI ст. В літературі існують тисячі визначень маркетингу, що підкреслюють його важливість, функціональну спрямованість, призначення тощо.

Різні аспекти планування збуту продукції знайшли відображення в наукових працях багатьох зарубіжних вчених, серед яких І. Ансофф, Г. Армстронг, Ф. Котлер, П. Дойль та вітчизняних, до яких, зокрема, належать Л.В. Балабанова, С.С. Гаркавенко, Т.О. Примак, А.О. Старостіна та інші. Їх роботи в тому числі певною мірою присвячені теоретичним і практичним аспектам маркетингових підходів до виробничо-збутової політики підприємства. Проте більшість наукових праць мають загальний методологічний характер, не в повному обсязі враховуючи особливості використання маркетингових підходів при плануванні збуту продукції підприємства в сучасних умовах.

---

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри фінансів, банківської справа та страхування ВНАУ – Федоришина Л.І.

Виклад основного матеріалу. Маркетингове дослідження – це різновид соціологічного дослідження, сфокусованого на вивченні ринкової ситуації, бажань, уподобань і поведінки споживачів та інших гравців ринку. На практиці воно складається з системного пошуку, збору та аналізу інформації для того, щоб прийняти правильні управлінські рішення в області виробництва і збуту продукції компанії.

Дослідження ринку – це ціла систематична діяльність, спрямована на збір, аналіз та інтерпретацію інформації про ринкові процеси. Дослідження ринку дозволяє визначити основні ринкові механізми, такі як попит, пропозиція, ціни, а також поведінка споживачів та діяльність у сфері конкуренції. Нині дослідження ринку є основою успішного бізнесу, проведені аналізи допомагають підприємцям приймати правильні рішення, інвестувати лише в проекти з потенціалом та адаптувати маркетингову стратегію до сучасних вимог ринку. Крім того, в епоху боротьби за якомога більшу кількість клієнтів використання маркетингових досліджень дозволить компанії ефективно функціонувати та може дати значну конкурентну перевагу. Маркетингові дослідження протягом всієї своєї історії надають суспільству інформацію про потреби виробників, замовників і користувачів для оцінки, покращення і удосконалення своїх маркетингових дій. За даними Української асоціації маркетингу (УАМ) 70% українських підприємств використовують власні сили для маркетингових досліджень, 18% - скористались послугами інших підприємств, 12 % підприємств взагалі не проводили маркетингових досліджень. Основні цілі проведення маркетингових досліджень можна об’єднати в групи (табл. 1)

Таблиця 1

Цілі маркетингових досліджень

Група цілей	**Характеристика**
Пошукові	Збір інформації для попередньої оцінки проблеми та її структурування
Описові	Опис вибраних явищ, об’єктів дослідження і факторів, що що впливають на їх стан
Казуальні	Перевірка гіпотези про наявність деяких причинно-наслідкових зв’язків
Тестові	Відбір перспективних варіантів або оцінка правильності прийнятих рішень
Прогнозні	Передбачення стану об’єкта в майбутньому

Джерело: складено автором за даними [2]

Варто розуміти, що принциповою особливістю маркетингового дослідження, яка відрізняє його від збору і аналізу внутрішньої та зовнішньої поточної інформації, є його цільова спрямованість на вирішення певної проблеми або комплексу проблем маркетингу. Кожне окреме підприємство самостійно визначає тематику і об’єм маркетингових досліджень виходячи із його можливостей і потребі в маркетинговій інформації, в зв’язку з чим види маркетингових досліджень, що проводяться різними підприємствами, можуть бути різними. За цілями ринку маркетингові дослідження ринку можна поділити на:

– дослідницькі дослідження - спрямовані на розуміння суті даної проблеми, наприклад, поведінки, потреб чи споживання;

– цінові дослідження – полягають у визначенні гнучкості ціни та оптимальної ціни;

– тестові дослідження – використовуються для тестування, наприклад, нових товарів чи послуг;

– дослідження бренда – застосовуються для визначення впізнаваності бренду та іміджу;

– побутові панелі – для вивчення змін у споживанні,

– опитування – для оцінки задоволеності і лояльності клієнтів.

Залежно від даних, що аналізуються, ми можемо виділити два типи дослідження ринку: первинне та вторинне дослідження. Залежно від способу збору даних, дослідженнями ринку можуть бути: якісні та кількісні.

Маркетингові дослідження, в залежності від сфери застосування, можуть розглядатися на двох рівнях:

– на першому рівні, як складова частина управління організацією, елемент розробки маркетингової стратегії підприємства;

– на *другому рівні*, як інструмент дослідження для вдосконалення окремих характеристик товару.

Крім того, потрібно розмежувати результати маркетингових досліджень на підприємстві і визначити межі їх діяльності, що обумовлено бажанням багатьох курівників зрозуміти, чим обмежується зона відповідальності маркетингових досліджень, і що є їх результатом.

Таким чином, прямим результатом маркетингових досліджень є інформація для прийняття управлінських рішень, яка спричиняє непрямий вплив на кінцевий результат діяльності організації, а відповідальність маркетингових рішень обмежена тільки рекомендаціями, на основі яких приймаються управлінські рішення для подальшої їх реалізації на підприємстві. Основними структурними елементами маркетингового дослідження ринку повинні стати дослідження: реклами, як елементу маркетингової комунікації; економіки бізнесу, з урахуванням змін в економіці розвинених країни та України в цілому; корпоративної відповідальності, як елементу соціальних цінностей та прав споживачів; продукту (товару), як основного інструменту конкурентної боротьби; формування збуту з урахуванням ринкової частки.

У процесі маркетингового дослідження реалізуються такі найважливіші функції:

– збір різноманітної маркетингової інформації про ринок, споживачів, товарів тощо, спрямованої на задоволення інформаційно-аналітичних потреб маркетингу;

– аналіз та оцінка зібраної інформації, передання необхідних відомостей до маркетингової інформаційної системи;

– підготовка зібраної інформації до ухвалення маркетингових рішень, створення на її основі інформаційно-аналітичної бази маркетингових рішень і планів.

Маркетингові дослідження базуються на **принципах**, дотримання яких забезпечує їх ефективність:

Науковість як принцип маркетингових досліджень передбачає, що пояснюючи та прогнозуючи досліджувані ринкові процеси та явища, дослідник спирається на об'єктивно отриману інформацію, а також виявляє і враховує закономірності розвитку економічних, ринкових процесів, їх вплив на соціальні, політичні, духовні процеси.

В свою чергу, кожен напрям може бути конкретизований і, в залежності від особливостей діяльності підприємства, набувати своїх специфічних форм (табл. 2).

Таблиця 2

Маркетингові дослідження на підприємстві та їх елементи

Дослідження	Елементи
Реклама	– мотиваційні дослідження – дослідження реклами до її масового тиражування – вивчення ефективності реклами – вивчення реклами конкурентів
Економіка бізнесу	– Короткострокове прогнозування – Довгострокове прогнозування – Вивчення напрямків зміни бізнесу – Вивчення цін – Вивчення розміщення заводів та складів – Вивчення придбань – Експорт та міжнародна економіка – Інформаційна система управління – Дослідження поточної діяльності – Дослідження діяльності працівників підприємства
Корпоративна відповідальність	– Вивчення права споживачів мати необхідну інформацію – Вивчення правових обмежень на рекламу та просування продукту – Вивчення соціальних цінностей та політичні дослідження
Продукт(товар)	– Реакція на новий продукт і його потенційні можливості – Вивчення конкурентоспроможності продукту – Тестування існуючих продуктів – Дослідження упаковки:дизайн та фізичні характеристики.
Збут та ринок	– Зміна ринкового потенціалу – Аналіз ринкової частки – Визначення характеристик ринку – Аналіз збуту – Встановлення квот збуту – Вивчення каналів товароруху – Аудиторський контроль за тестуванням ринків та складського господарства – Створення споживчих панелей – Вивчення стимулювання збуту – Просування продукту:преміальні,купонні продажі надання зразків т. ін.

Джерело: складено на основі даних [3]

Об'єктивність маркетингових досліджень – вимога, з одного боку, адекватного відтворення реальної ринкової ситуації в процесі дослідження; з іншого, - до врахування можливих похибок використовуваного інструментарію, технологій. При цьому інтерпретувати отримані факти слід дуже обережно не "підганяючи" під заздалегідь визначену схему або очікування замовника.

Системність – ретельний аналіз об'єкта і предмета маркетингових досліджень, виокремлення їх структурних складових, виявлення ієрархічних зв'язків і взаємозалежності процесів і явищ.

Комплексність передбачає вивчення явищ і процесів у всій повноті, взаємозв'язках і розвитку через комплекс необхідних у кожному конкретному випадку дослідних процедур.

Надійність (достовірність) отриманої інформації в процесі маркетингових досліджень (достовірність – один з показників надійності, крім нього, зазвичай говорять про усталеність і репрезентативність маркетингової інформації) забезпечується: використанням наукового підходу; застосуванням адекватних методів і процедур, технологій, що відповідають поставленим завданням; уникненням тенденційності у висновках і оцінках; ретельним контролем достовірності інформації на всіх стадіях дослідження. Безперервність (періодичність) означає, що маркетингові дослідження провадяться не як разовий захід, а систематично із визначеною періодичністю для отримання реальної інформації про ситуацію на ринку, яка часто може бути досить мінливою. Ефективність маркетингових досліджень передбачає, що весь процес дослідження повинен бути спрямованим на досягнення поставленої мети та отримання необхідної інформації, з використанням найбільш придатних для цього методик.

Економічність маркетингових досліджень означає, що витрати на такі дослідження не повинні перевищувати отриманої вигоди.

План обсягу збуту продукції визначається у діючих цінах на час складання плану. Фактичний обсяг реалізованої продукції визначається:

– за фактично діючими цінами протягом звітного періоду, це необхідно для розрахунку валового прибутку від реалізації продукції;

– за плановими цінами – для оцінки виконання плану збуту продукції.

На першому етапі на основі планових показників виробництва визначаються обсяги потреб в ресурсах і їх основні постачальники. При недостатності тих чи інших ресурсів необхідно узгодити план виробництва і збуту продукції з урахуванням фінансово-економічних і матеріально-технічних пріоритетів.

Другий етап розробки плану збуту передбачає розробку програми руху потоків виробів по всьому розподільчому ланцюгу: від виробничих підрозділів підприємства до торгових центрів кінцевого продажу чи навіть до окремих споживачів продукції. Ця стадія пов’язана з плануванням потреби у складських приміщеннях і транспортних засобах. При дефіциті останніх, при необхідності переглядаються вже намічені програми товарорухів.

На заключному етапі розробки плану збуту складається програма масових

переміщень товарів, оптимізується схема розміщення складських приміщень і транспортних потоків, складаються календарні плани-графіки підготовки товарів для відвантаження і поставок. Важливою характеристикою ефективності розроблених планів збуту можуть служити витрати збуту, які коливаються у зарубіжних фірмах в залежності від виду продукції і умов поставок в межах від 2 до 20% загального обсягу продажу товарів.

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що аналіз ринку вимагає ґрунтовного вивчення сукупності факторів, що дозволяють у сучасних умовах насиченості ринку товарами зорієнтувати виробництво на найбільш значущі, переважні з точки зору інтересів споживачів товари. Маркетингові дослідження виконують функцію зниження ризиків по управлінським рішенням, що зачіпають розвиток компаній в цілому і вдосконалення окремих характеристик продукту зокрема. Для проведення досліджень за перерахованими проблемам підприємство може задіяти будь-який з існуючих методів дослідження: метод опитування, метод спостереження, метод експерименту. Підсумовуючи все зазначене, можна стверджувати, що проведення маркетингових досліджень необхідне для забезпечення стабільної і ефективної роботи вітчизняних підприємств різних форм власності та Процес дослідження попиту аналізує Ступінь взаємного впливу факторів, які обумовлюють попит Тенденції та імовірність зміни обсягу і структури попиту Ступінь впливу факторів на попит Динаміка структури попиту Фактори, які впливають на попит Фактори, які впливають на зміну попиту Фактори, які впливають на коливання попиту господарювання. Для вирішення цього питання на підприємствах слід створювати маркетингові відділи або делегувати ці функції маркетинговим аутсортинговим компаніям, які зможуть на високопрофесійному рівні забезпечувати організацію та здійснення маркетингової діяльності вітчизняних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Білявський В.М., Шепута М.М. Конкурентоспроможність підприємства як фактор підвищення його інвестиційної привабливості. *Інноваційна економіка.* 2017. № 11.12 (72). С. 129-134

2. Білявський В.М., Шепута М.М. Реалізація інноваційних проектів як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Сталий розвиток економіки.*2018. № 38. С. 131-140.

3. Прусс Д.М. Комплексна система мотивації персоналу торговельних підприємств в умовах трансформації ринкових відносин.*Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління*. 2008. № 4 (46). С. 171.

4. Балацький Є.О., Бондаренко А. Ф. Маркетинг: навч. посібник. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». 2015. 397 с.

5. Біловодська О.А. Маркетингова політика розподілу та збуту: дослідження сутності ролі та значення. *Маркетинг і менеджмент інновацій.* 2017. № 2. С. 85-97.

Марина МУЛИК*,
студентка 1 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. *У статті окреслено необхідність запровадження загальнообов'язкового медичного соціального страхування. Проаналізовано основні проблеми, які необхідно розв'язати для його впровадження. Розглянуто основні законопроекти з цього питання та зроблено висновки щодо їхніх переваг і недоліків, а також виокремлення основних проблем упровадження обов'язкового державного соціального медичного страхування та визначення можливих шляхів їх розв'язання на основі аналізу основних законопроектів із цього питання.*

Abstract. *The article outlines the need to introduce compulsory health insurance. The main problems that need to be solved for its implementation are analyzed. The main bills on this issue were considered and conclusions were drawn on their advantages and disadvantages, as well as the main problems of introducing compulsory state social health insurance and identifying possible ways to solve them based on the analysis of major bills on this issue.*

Вступ. Медичне страхування – вид страхування від ризику витрат, пов'язаних з отриманням страхувальником медичної допомоги. У більшості країн воно є формою соціального захисту майнових інтересів населення в системі охорони здоров'я. Переведення медичної галузі України на ринкові засади – довготривалий механізм. Необхідність загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування в Україні зумовлює сучасний стан та порядок фінансування галузі охорони здоров'я, основною вадою якого є використання єдиного вагомого джерела фінансування – бюджетних коштів. Дефіцит фінансових ресурсів накладає суттєві обмеження на розвиток інфраструктури медичних закладів і на рівень якості медичної допомоги.

Різні аспекти запровадження медичного страхування висвітлювали у своїх роботах Н. Б. Бідник, О. І. Білик, Т. А. Говорушко, В. І. Грушко, О. О. Ільчук, С. А. Качмарчик, С. В. Онишко, С. М. Прилипко, В. М. Стецюк, Ю. В. Шевчук, О. М. Ярошенко та інші. Все більш очевидним є те, що для теперішньої ситуації в соціальному, в тому числі медичному страхуванні характерна недостатність фінансового забезпечення встановлених державою соціальних гарантій. Процес

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Марценюк О.В.

реформування існуючої системи медичного забезпечення повинен бути системним і комплексним.

Виклад основного матеріалу. Фінансування системи охорони здоров'я будується на поєднанні різних елементів із перевагою тієї чи іншої форми. Велика частка медичних послуг фінансується через обов'язкові законодавчі форми медичного страхування або безпосередньо державою через бюджет.

Частково медичні послуги купуються населенням на добровільній основі. Це відбувається або на основі прямої сплати послуг охорони здоров'я, або через добровільне медичне страхування.

В сучасних умовах досить гостро стоїть питання стосовно медичного страхування населення планети. З моменту початку існування страхового ринку це питання має більш вагоме значення тому, що кількість різних хвороб з часом тільки збільшується. І кожен свідомий громадянин хоче забезпечити свою безпеку різні стразові компанії пропонують різні пакети страхування на різні хвороби і випадки медичного страхування. Ризики, які покриваються прямо пропорційно залежать від вартості полісу [3].

Загальна кількість страхових компаній в Україні станом на 01.01.2021 становила 181, у тому числі СК «life» - 19 компанії, СК «non-life» - 162 компаній, (станом на 01.01.2020 - 233 компанія, у тому числі СК «life» – 23 компаній, СК «non-life» -210 компанія). Кількість страхових компаній значно зменшилась, так за 2020 рік порівняно з 2019 роком, кількість компаній скоротилась на 52 СК, порівняно з 2018 роком цей показник сягнув до скорочення на 113 СК.

Ринок страхових послуг з часом є досить не стабільний це залежить від обов'язкового резервного фонду який складає для страхових компаній «non-Life» становить 1 млн.євро , а для компаній « Life» він становить в десять разів більше тобто 10 млн. євро.

Таблиця1

Кількість страхових компаній в Україні

Кількість страхових компаній	Станом на 01.01.2018р.	Станом на 01.01.2019р	Станом на 01.01.2020р.	Станом на 01.01.2021р.
Загальна кількість	294	281	233	181
в т.ч. СК «non-Life»	261	251	210	162
в т.ч. СК «Life»	33	30	23	19

Джерело: сформовано автором на основі джерела [5]

Страхування являє собою складний організаційно-правовий комплекс, міждисциплінарну, багатоаспектну наукову дисципліну. Системна розробка і реалізація проблем даної сфери передбачає наявність менеджменту соціального страхування. З метою вдосконалення системи управління та фінансування охорони здоров'я необхідно забезпечити її цілісність за рахунок єдиних для охорони здоров'я системи планування, нормування, стандартизації, ліцензування, сертифікації, єдиної технологічної та кадрової політики, збереження потенціалу та подальшого розвитку науки, а також чіткого поділу компетенції між різними рівнями етапної медичної допомоги.

Проте неможливо заперечувати той факт, що поряд з розбіжностями між соціальним і комерційним медичним страхуванням є багато спільного: однакова економічна природа, близькість за принципами своєї побудови, а отже вони є конгруентними.

Зарубіжний досвід країн із розвинутими системами охорони здоров'я доводить той факт, що медична галузь може ефективно та якісно функціонувати лише за умови існування системи загальнообов'язкового державного медичного страхування.

Механізм обов'язкового медичного страхування в Україні перебуває на стадії формування, головною причиною чого є обмеженість коштів державного бюджету, що спрямовуються на фінансування цієї галузі. Реформування системи медичного обслуговування для впровадження обов'язкового медичного страхування приведе до підвищення ефективності механізму акумуляції та розподілу грошових коштів, підвищення соціальних стандартів держави та рівня життя населення [4].

Медичне страхування – це страхування на випадок утрати здоров'я з будь-якої причини, зокрема у зв'язку з хворобою та нещасним випадком. Обов'язкове медичне страхування характеризується тим, що всі громадяни, незалежно від статі, віку, стану здоров'я, місця проживання, рівня особистого доходу, мають право на отримання медичних послуг.

Обов'язкове медичне страхування сприяє економічному й соціальному захисту малозабезпечених і середніх верств населення й гарантує право кожного громадянина на якісну медичну допомогу.

Кошти обов'язкового медичного страхування є державною власністю. Держава забезпечує сталість системи такого страхування та є безпосереднім страхувальником для непрацюючої частини населення. Якщо від проведення обов'язкового медичного страхування створюється прибуток, то він поповнює джерела фінансових ресурсів цього страхування. Сплата страхувальниками внесків здійснюється у встановлених розмірах, рівень страхового забезпечення однаковий для всіх застрахованих.

Таблиця 2

Показники смертності населення в Україні

Роки	Усього померлих	Коефіцієнт смертності
2018	587665	14,8
2019	581114	14,7
2020	616835	15,9

Джерело: сформовано автором на основі джерела [3]

За даними з таблиці можна зробити такі висновки що смертність з роками тільки збільшується.

Досліджуючи процес розвитку медичного страхування, необхідно виокремити такі його особливості:

– медичне страхування, яке провадиться в обов'язковій формі, набуває рис соціального страхування, оскільки порядок його проведення визначається

державним законодавством;

– обов'язкова форма страхування координується державними структурами;

– страхові платежі, сплачувані громадянами та медичними особами, мають форму податку;

– обов'язкове медичне страхування перебуває під жорстким контролем держави і характеризується безприбутковістю.

Для успішного здійснення реформ системи охорони здоров'я необхідна, на думку міжнародних експертів, розробка трьох напрямів політики в області охорони здоров'я:

1) поліпшення стану здоров'я населення шляхом підвищення рівня життя і поліпшення умов навколишнього середовища;

2) поліпшення роботи механізмів ефективного асигнування і розподілу ресурсів шляхом чіткої постановки завдань, підвищення ефективності роботи по обмеженню ризику і забороні витрат;

3) вдосконалення медико-санітарного законодавства, підготовки і перепідготовки медичного персоналу, вдосконалення структури і функцій медичних установ [1].

Однією з ключових проблем в сфері охорони здоров'я в Україні, є недосконалість нормативно-правових актів, які впливають на створення умов поліпшення стану здоров'я населення та підвищення ефективності використання в системі охорони здоров'я людських, матеріально-технічних та фінансових ресурсів в умовах ринкової економіки.

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріями набуття членства в Європейському Союзі.

Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правовій системи України acquis communataire з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього. Невід'ємною частиною цієї Програми є адаптація правових актів України у сфері охорони здоров'я та життя людей до acquis Європейського Союзу. Виходячи із цього, потреба запровадження медичного страхування населення в Україні є невідкладною [2].

З 1 січня 2018 року вступила в дію медична реформа, яка передбачає впровадження медичного страхування в Україні. Ця подія є важливим кроком до покращення системи охорони здоров'я та однією з обов'язкових умов отримання четвертого траншу Міжнародного валютного фонду, що передбачає утримання фінансової стабільності в нашій державі. Нині сфера медицини характеризується низькою ефективністю, що пов'язано з неналежним рівнем фінансування медичного обслуговування.

Таким чином, запровадження медичного страхування як важливого

елементу системи страхової медицини є актуальним питанням сьогодення та одним з перспективних напрямів розв'язання проблем забезпечення фінансовими ресурсами охорони здоров'я [3].

В Україні процес практичного введення медичного страхування розпочався 1 січня 2018 року на основі затвердження медичної реформи в останні дні 2017 року.

До основних змін, передбачених реформою, належать:

– впровадження державного гарантованого пакета медичної допомоги, що включає досить широкий перелік амбулаторної та стаціонарної медичної допомоги, а також лікарських засобів;

– те, що єдиним національним закупником медичних послуг є Національна служба здоров'я України (НСЗУ), що є центральним органом виконавчої влади (вона в інтересах пацієнта буде оплачувати надані медичні послуги за рахунок державного бюджету в межах програми медичних гарантій);

– запровадження принципу «гроші ходять за пацієнтом», тобто держава більше не виділятиме грошей відповідно до кошторису на утримання того чи іншого закладу охорони здоров'я, наслідком чого є те, що медичні заклади мають перетворитись на автономні суб'єкти господарювання, які отримуватимуть оплату за результати своєї діяльності (за фактично надану ними пацієнтам медичну допомогу);

– автономізація постачальників медичної допомоги, адже відносини між медичним закладом (постачальником послуг) та розпорядником бюджетних коштів, а саме Національною службою здоров'я України (замовником послуг), налаштовуються згідно з договорами про медичне обслуговування населення з чітко визначеними параметрами фінансування результату;

– впровадження системи e-Health, тобто переведення всієї медичної документації в електронний вигляд;

– введення в дію програми «Доступні ліки», на основі якої пацієнти, які страждають на бронхіальну астму чи діабет II типу, серцево-судинні захворювання, можуть отримати препарати безкоштовно або з незначною доплатою, для чого необхідно звернутись до лікаря за рецептом та отримати препарати в долученій до програми аптеці;

– прозора та ефективна закупівля ліків, а саме створення закупівельної організації, метою якої є формування сучасної зручної системи, спрямованої на конкурентне середовище в Україні;

– утворення нових можливостей задля здійснення місцевою владою повноважень у сфері охорони здоров'я (з національного рівня буде забезпечуватись програма медичних гарантій, а кошти місцевих бюджетів будуть спрямовані на забезпечення роботи системи та провадження місцевих програм)[1].

Закон України «Про страхування» спрямований на закріплення правового статусу страховиків, визначення прав та обов'язків страхувальників, встановлення особливостей укладення договорів страхування, детального врегулювання окремих видів та форм страхування. Значний розвиток

приватноправового регулювання зобов'язань зі страхування розпочався з прийняття ЦК України 2003 року. Положення глави 67 якого визначають поняття договору страхування, його істотні умови, форму договору страхування, момент набрання ним чинності, права та обов'язки сторін, особливості договірних відносин співстрахування та перестрахування, припинення договору страхування та його недійсність [1].

На сьогодні в Україні відсутня законодавча база, яка б чітко регулювала відносини медичного страхування. При укладанні договорів медичного страхування за основу беруться положення Закону України «Про страхування» та ЦК України. Спроби закріплення регламентації медичного страхування на законодавчому рівні проявлялися у кількох законопроектах «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні». Останній проект Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні» було зареєстровано народним депутатом України О. В. Богомолець 02 серпня 2016 року [2].

Аналізуючи стан вітчизняного медичного страхування, можна виділити цілу низку проблем, що стримують його розвиток, зокрема:

– зменшення державного фінансування галузі охорони здоров'я;
– застаріла матеріальна база;
– дефіцит лікарських препаратів;
– показники демографічного розвитку країни та рівня захворюваності населення;
– неналежна підготовка спеціалістів у цій сфері;
– відсутність адекватної винагороди праці лікарів у формі зарплат і премій;
– уникнення страховиками зобов'язань щодо оплати лікування страхувальника, ґрунтуючись на різних підставах;
– відсутність законодавства, яке б регулювало медичне страхування;
– різне бачення чиновниками, страховиками та медиками моделі, на основі якої має діяти медичне страхування, зокрема, його обов'язкова форма.

Аналіз стану та проблем розвитку ринку медичного страхування свідчить, що необхідні подальші пошуки шляхів оптимізації вартості послуг добровільного медичного страхування, які б забезпечили баланс інтересів страховиків і страхувальників та сприяли розвитку цього соціально значимого й необхідного для нашої країни сегмента страхового ринку [4]. Вирішення цих проблем сприятиме покращенню рівню життя населення, що вплине на економічний і соціальний розвиток держави.

Висновки. З метою подолання кризового періоду у вітчизняній системі охорони здоров'я доцільно не лише змінити механізм її фінансування, а й змінювати всю систему. Беручи до уваги необхідність системного підходу під час проведення реформ, вважаємо за доцільне модернізувати механізм медичного страхування шляхом комплексного поєднання добровільного та обов'язкового медичного страхування. Тому в Україні важливо розглянути можливості реалізації інтегрованої схеми, що містить різні елементи цих двох

систем.

Вагомими проблемами низького рівня розвитку медичного страхування в Україні є: неефективна структура та брак територіальної єдності системи обов'язкового медичного страхування; паралельне функціонування системи обов'язкового та добровільного медичного страхування; відсутність чіткого розмежування платних і безкоштовних медичних послуг у вітчизняній законодавчій базі; скорочення обсягу державного фінансування системи охорони здоров'я; неефективність використання виділених державних фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Гринчишин Я. М. Стан та перспективи розвитку страхового ринку України. *Молодий вчений.* 2017. № 3. С. 622-626.
2. Закон України «Про страхування» URL: http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр
3. Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://nfp.gov.ua/
4. Офіційний веб-сайт МінФін URL: https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/deaths/
5. Сайт інформаційного агентства «Форіншурер». URL: https://forinsurer.com/stat

Василь НЕЧИТАЙЛО* ,
студент 1 курсу магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

Анотація. *Сьогодні в Україні залишається актуальною проблема кредитування розвитку малого та середнього бізнесу, адже саме він є одним із головних чинників макроекономічної стабілізації держави. У розвинених країнах, таких як США, Великобританія, Німеччина та Японія, близько половини всього ВВП припадає на малий і середній бізнес. До соціального чинника малого та середнього бізнесу можна віднести те, що він забезпечує нові робочі місця, знижує соціальну напругу, поширює вплив інноваційних технологій на процес виробництва, підвищує рентабельність бюджету тощо. В статті аналізуються проблеми розвитку підприємств малого і середнього бізнесу, здійснена оцінка умов кредитування різними банківськими установами.*

* Науковий керівник: д.е.н., професор, кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Вдовенко Л.О.

Abstract. *Today in Ukraine the problem of small business development remains unresolved, namely it is one of the main factors of macroeconomic stabilization of the state in the post-crisis situation. In developed countries such as the United States, Britain, Germany and Japan, about half of all GDP is accounted for by small and medium-sized businesses. The social factor of small and medium-sized businesses includes the fact that it provides new jobs, reduces social tensions, spreads the impact of innovative technologies on the production process, increases the profitability of the budget and more.The article analyzes the problems of small and medium business development, assesses the terms of lending by various banking institutions.*

Вступ. Бізнес в Україні знаходиться на стадії становлення, але безсумнівно, що він буде одним з основних напрямків суспільного виробництва. Вважається, що однією з характерних особливостей розвитку малого та середнього підприємництва є процес його включення в економічну структуру державної економічної системи, її конкурентне середовище. Але сектор малого бізнесу наразі не відіграє значної ролі в Україні. Певною мірою це є наслідком недооцінки ролі цього як галузевого елемента ринкової економіки. Виникнення малого бізнесу в умовах дестабілізації виробничих ресурсів у нових відносинах ставить нові виклики у пошуку шляхів розвитку.

Виклад основного матеріалу. Малий бізнес в Україні акумулює енергію середнього класу суспільства з високим потенціалом, його працевлаштування, яка спрямована на відкриття власної справи та ведення бізнесу (таблиця 1).

Таблиця 1

Показники розвитку малих підприємств України

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	20020	2021
Кількість малих підприємств, одиниць	16119	17002	18124	18814	19369	20489	18220
Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	56	59	63	66	69	75	63
Середньорічна кількість зайнятих працівників на малих підприємствах, осіб	135343	140567	135976	128031	120457	113487	2073,6
Середньорічна кількість найманих працівників на малих підприємствах, осіб	134474	139395	133039	126730	118875	111796	1992,5
Частка найманих працівників на малих підприємствах у загальній кількості найманих працівників на підприємствах - суб'єктах підприємництва	21,7	23,2	22,6	22,0	21,3	20,5	22,5

Джерело: сформовано автором за допомогою [3]

Кредитування банківськими установами може стати важливим чинником розвитку малого та середнього підприємництва. Такі кредити важливі для ведення бізнесу, оскільки дозволяють підприємцям застосовувати нові технології у своєму виробництві, покращувати позиції компанії на ринку або просто розпочати новий бізнес. Такий кредит у гривневому еквіваленті не повинен перевищувати 15 000 євро на термін до 1 року. Процедура отримання полягає в тому, що клієнт-підприємець звертається до банку та надає кредитному інспектору всю інформацію про власний бізнес чи відкриття нового та узгоджує з ним дату аналізу фінансової діяльності в компанії, тобто місце. бізнесу. Клієнт повинен підтвердити кредитоспроможність компанії, представити наявні активи та зобов'язання та визначити взаємовигідні умови кредитування. В результаті експерт визначає суму кредиту та графік його погашення. Сам кредит буде надано після затвердження Кредитним комітетом. При позитивному рішенні клієнт отримає кредит до 2 млн грн. або його еквівалент у доларах США чи євро. Власник підприємства також може видати гарантію юридичної чи фізичної особи у випадках, коли поручитель і позичальник мають спільну справу або джерело доходу [2].

Сам термін буде залежати від кількох факторів, які орієнтуються на кошти. Це можуть бути поповнення оборотних коштів, придбання ТМЦ – термін тоді становитиме до 24 місяців, а при придбанні основних засобів до 60 місяців.

У постанові Кабінету Міністрів України, яка регулює використання бюджетних коштів для кредитування суб’єктів малого бізнесу, зазначено, що фінансові кошти з державного бюджету не можуть надаватися підприємцям, які визнані банкрутами, сановані чи перебувають на ліквідації, незаконними. справи, незаконні справи, пов'язані з нецільовим використанням державних (бюджетних) коштів або які мають заборгованість. Сам фонд дозволяє приватним підприємцям отримувати фінансову підтримку з бюджету за конкурсними процедурами за умови виконання зобов’язання щодо їх повернення та сплати відсотків за використання бюджетних коштів у межах 1,5 облікової ставки Національного банку України у розмірі:

– від 50 000 до 100 000 грн. - до 1 року;

– від 100 001 до 250 000 грн. – на строк до 3 років з відстроченням погашення основної суми зобов'язання до 1 року підприємницька діяльність, засновники та інвестори цієї установи (таблиця 2).

Райффайзен Банк Аваль має річний оборот майже 3 мільйони євро, надаючи клієнтам повний спектр послуг для розвитку бізнесу. Впроваджено ряд інноваційних продуктів для фізичних та юридичних осіб, які мають власний бізнес.

Позики овердрафту допоможуть підприємцям попередньо профінансувати поточні чи непередбачені витрати, якщо вони перевищують залишок на банківському рахунку. Перевагами овердрафту є швидкість та оперативність платежів, погашення овердрафту здійснюється автоматично за рахунок щоденного доходу, у разі погашення овердрафту в день виникнення заборгованості відсотки за кредитами не сплачуються, можливість овердрафту

без застави.

Таблиця 2

Умови кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в Україні, %

№ п/п	Банк	Ставка (річна)	Разова комісія від суми	Щомісячна комісія	Перший внесок	Реальна ставка
1	Ощадбанк	17,50	0,2	-	25 і >	17,87
2	Кредобанк	17,90	0,5	-	10 і >	18,82
3	Credit Agricole	17,00	1,0	-	25 і >	18,85
4	Приватбанк	19,00	0	-	≥0	19
5	Укрексімбанк	17,52	-	0,1	≥0	19,72
6	МТБ Банк	21,00	1,5	-	≥0	23,77
7	Таскомбанк	24,00	1,0	-	20 і >	25,78
8	БТА Банк	26,00	1,0	-	≥0	27,78

Джерело: сформовано автором за допомогою [4]

Приватбанк пропонує клієнтам кредитні ліміти для представників бізнесу. За рахунок кредитних коштів на поточному рахунку банк пропонує клієнтам оплачувати платежі за договорами, видатки на відпочинок, сплачувати податки, збори, інші обов'язкові платежі, виплачувати заробітну плату, витрати на відрядження тощо.

Укрексімбанк пропонує малому та середньому бізнесу фінансування оборотних коштів, сільськогосподарські кредити, придбання транспортних засобів в кредит, кредити на нерухомість, фінансування капітальних витрат та кредитів на ремонт, рекламну діяльність, фінансування поточних потреб шляхом сплати платіжних документів над залишок поточного рахунку, кредити на придбання промислового обладнання.

Кредитування малого та середнього бізнесу в Україні є важливим фактором розвитку економіки держави, оскільки, наприклад, у розвинених країнах на нього припадає близько 50% усіх зайнятих громадян і навіть до 70-80% створених нових робочих місць підприємцями. Сам бізнес також знімає соціальну напругу та демократизацію ринкових відносин, він є основою для формування середнього класу [1].

Висновки. Отже, через кредитування банківські установи можуть стати драйверами розвитку малого та середнього бізнесу. Такі кредити важливі для ведення бізнесу, оскільки дозволяють підприємцям застосовувати нові технології у своєму виробництві, покращувати позиції компанії на ринку або просто розпочати новий бізнес.

В даний час банківські кредити, забезпечуючи господарську діяльність підприємства, сприяють їх розвитку, збільшенню обсягів виробництва. Важливість банківських кредитів як додаткового джерела фінансування діяльності особливо проявляється на етапі становлення підприємства, яке використовує кредитні ресурси в довгострокових цілях, що сприяє підтримці необхідного рівня оборотних коштів, прискоренню їх оборотності та отриманню прибутку як основного мотиву підприємницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Долішна Н.В Банківське кредитування малого бізнесу в Україні. 2013. С. 46-57.
2. Кавтиш О. П. Аналіз діяльності підприємств малого бізнесу та шляхи підвищення їх прибутковості. *Ефективна економіка*. 2015. С. 176-185.
3. Офіційний сайт державної служби статистики. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/.
4. Офіційний сайт національного Банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector- financial

Олена ОЛІЙНИК*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ FINTECH

Анотація. *У статті досліджено та проаналізовано сучасний стан та розвиток вітчизняного ринку FinTech. Проаналізовано комплекс факторів, котрі спричинили стрімкий розвиток FinTech, джерела фінансування FinTech компаній в Україні, розподіл фінтех компаній за сферами діяльності в Україні та кількістю працівників, ринки, на яких працюють Українські фінтех-компанії, основні причини, що перешкоджають його розвитку в Україні.*

Abstract*. The article examines and analyzes the current state and development of the domestic market FinTech. A set of factors that led to the rapid development of FinTech, sources of funding for FinTech companies in Ukraine, the distribution of fintech companies by industry and number of employees, markets in which Ukrainian fintech companies operate, the main reasons hindering its development in Ukraine.*

Вступ. Динамічний розвиток цифрових технологій зумовлює ускладнення економічних та фінансових відносин, посилює залежність діяльності економічних суб’єктів на всіх рівнях, сприяє виникненню та формуванню нових форм симбіозу існуючих систем та технологій, змінюючи традиційні концепції грошових переказів, інвестування, кредитування тощо.

FinTech – це нова галузь економіки, яка модернізує традиційні фінансові послуги, впроваджує нові механізми грошового обігу – краудфандинг та краудінвестинг, інструменти штучного інтелекту, онлайн-бухгалтерію, необанки

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Мулик Т.О.

тощо. Зростання попиту на фінтех-послуги в Україні пов'язане з поширенням нових технологій, зацікавленістю користувачів експериментувати з цифровими технологіями та бажанням підприємств і фінансових установ виходити на міжнародний ринок. Все це зумовлює актуальність даного дослідження.

Питання сутності та розвитку сучасного ринку FinTech інновацій досліджують зарубіжні та вітчизняні науковці. Серед них: О. Шевченко [4,5], Н. Подольчак, Л. Рудич [4], І. Д'яконова, А. Мазаракі, Я. Шевчук, Г. Поченчук, І. Тютюн, О. Стойко [3], М. Яценко, І. Тютюн, Л. Вдовенко, Т. Мулик та інші. Проте, питання висвітлення розробки теоретичних основ FinTech, розробки їх класифікації, розвиток вітчизняної FinTech-індустрії, визначення проблем, перешкод та напрямів розвитку залишаються поверхнево або мало дослідженими.

Виклад основного матеріалу. Фінансові технології або FinTech (англ. мовою від «financial technology», скорочене «FinTech») являють собою порівняно нову галузь не тільки в Україні, але і у всьому світі. У економічній літературі, вважається, що термін «фінансові технології» виник на початку 1990-х рр., коли почала розвиватися мережа Інтернет. Зростання популярності FinTech почалося у 2008 році, коли світова фінансова криза та її наслідки змусила фінансові компанії скорочувати витрати. У зв'язку з цим почали з'являтися стартапи і нові бізнес-моделі, здатні задовольнити запити вимогливих клієнтів [6].

Активний розвиток фінтех-галузі України почався з 2014 року, після тривалих економічних криз, тому вітчизняний фінтех-сектор перебуває на стадії становлення, поступаючись західним країнам. Нині в Україні нараховується більше ста FinTech -компаній, але більшість з них не мають довготривалого практичного досвіду. Особливістю розвитку українського фінтеху є те, що ініціаторами реалізації фінтех-проєктів та модернізації традиційних фінансових послуг є власне українські фінансові інститути.

Слід зазначити, що на вітчизняному фінансовому ринку з'являються нові суб'єкти, які не є комерційними банками, але виконують їх «традиційні» функції, пов'язані з платежами і грошовими переказами (небанківські платіжні системи, що здійснюють переказ коштів: «iPay.ua», «Portmone.com», «ГлобалМані», «City24», «Укркарт» тощо); кредитуванням (мікрофінансові організації, що надають онлайн-кредити: «Moneyveo», «Глобал Кредит», «CreditKasa» тощо; сервіси P2P і P2B-кредитування, зокрема, «Finhub», «MoCash», «FinStream» та ін.), продажем валюти (сервіси з продажу криптовалют: онлайн-біржі «Exmo», «Kuna», «BTC Trade UA»; термінали компаній «Tyme», «IBox»; онлайн-обмінники «Bitcoin», «Ethereum», «Litecoin»; спеціалізовані платіжні термінали (криптомати)). Ці суб'єкти, які отримали назву фінтех-компанії, використовують високоінноваційні технології та пропонують уже наявні фінансові продукти на привабливіших умовах та з нижчими витратами для споживачів або розробляють нові платіжні інструменти та технічні рішення [3].

Близько 65% фінтех-компаній України були засновані IT-фіхівцями, але керують ними колишні банкіри, які мають великий досвід роботи у фінансовій сфері (близько 70%). До націоналізації саме Приватбанк був найбільшим фінтех-

прикладом, послуги якого випереджали не лише український ринок, але й конкурував на міжнародному.

Вітчизняний ринок FinTech є складовою глобальної фінтех-системи. На даний час у світі активно функціонує понад 10 тисяч фінтех-компаній. З кожним роком FinTech галузь стає популярнішою і перетворюється у масовий тренд, так у 2015 році рівень впровадження FinTech становив лише 15%, а в кінці 2019 року – 64%. У світі 96% людей знають та використовують мінімум один FinTech сервіс, коли здійснюють онлайн-платежі чи переводять гроші онлайн.

Основним показником розвитку вітчизняного ринку FinTech є проникнення Інтернету. За даними Київського міжнародного інституту соціології, у 2008 році тільки 24% дорослого населення України мало доступ до Інтернету. У 2021 році Інтернетом користується 30 млн людей (67% населення країни), що на 33% більше ніж у 2019 році [1]. Активізація процесів в Інтернет-просторі пов'язана із збільшенням кількості власників смартфонів, що сприяє зростанню рівня популярності різних платіжних методів (безконтактні платежі, електронні гаманці, онлайн-оплати тощо) [5].

Кількість компаній, що експортують свої сервіси за кордон збільшилось на 10%. Тільки 47,5% компаній представлені лише на вітчизняному ринку, при цьому 84,4% з них вказали, що планують розширюватись на міжнародні ринку протягом наступних 2-3 років.

Найбільш привабливими ринками для українських фінтех-компаній залишаються Європа та США (рис.1). На цих ринках вже працює 27,9% та 17,2% компаній відповідно. Третє місце займає СНД, найменшою популярністю користуються країни Азії та Африки.

Рис. 1. Ринки, на яких працюють Українські фінтех-компанії, 2020 р.
Джерело: побудовано автором за даними [2]

Кількість компаній, що експортують свої сервіси за кордон збільшилось на 10%. Тільки 47,5% компаній представлені лише на вітчизняному ринку, при цьому 84,4% з них вказали, що планують розширюватись на міжнародні ринку протягом наступних 2-3 років.

Вітчизняні фінтех-компанії зберігають тенденцію до виходу на міжнародну арену, що добре впливає на вітчизняний ринок, дає змогу залучати більше міжнародних інвестицій та є додатковим імпульсом для розвитку української фінтех-екосистеми.

Однією з проблем стартапів аналізованої галузі є відсутність фінансування на ранніх стадіях розвитку. Згідно з інформацією, яка наведена в українському Фінтех-каталозі-2020, левова частка фінтех компаній працюють за рахунок заощадження засновників. На рис. 2 наведено джерела фінансування фінтех-

компаній в Україні у 2020 році. Головним джерелом для фінансування залишаються власні кошти, саме таку відповідь надали 58,9% респондентів. Незважаючи на зростання ваги приватних інвесторів, ангельських інвестицій та венчурних фондів, левова частка припадає на заощадження засновників. Однак, варто відмітити, що розвиток грантових можливостей, фондів та акселераторів, що активно вели свою діяльність протягом 2019-2020 років значно змінили статистику відповідей. Так Український фонд стартапів розпочав фінансування найкращих українських інноваційних компаній на стадіях pre-seed та seed, що стимулює розвиток не лише FinTech галузі, а й інших сфер ринку [2].

Рис. 2. Джерела фінансування FinTech компаній в Україні у 2020 році
Джерело: побудовано автором за даними [2]

Аналіз рис. 3 показує, що найпопулярнішим напрямом роботи фінтех-компаній у 2020 р. стало упровадження інноваційних технологій та інфраструктури – 45 компаній [5].

На другому місті – платежі та грошові перекази – 44 компанії, що на 14 % більше у порівнянні з минулим роком. Проявами цифрової трансформації цих послуг стали електронні гроші, мобільні додатки, нові типи карт, можливість переведення грошей з карти на карту тощо. На третьому – мобільні гаманці (22 компанії).

Щодо іншуртех, діджитал та необанків, бізнес-кредитування, персонального кредитування, кібербезпеки, то вони займають рівнозначну кількість – 8-10 компаній.

Значне зростання (43%) показала відносно нова галузь для вітчизняного рину FinTech LegalTech (технології в юридичній діяльності). Це зумовлено загальною необхідністю в діджиталізації юридичних послуг та переходу їх в онлайн [5].Вітчизняний ринок FinTech постійно поповнюється новими учасниками, а іноземні інвестори охоче вкладають в них кошти. В Україні щороку проводяться науково-практичні конференції фінтех-галузі, включаючи такі заходи, як UAFIN.TECH, FinRetail, Digital Lending та Business Summit

Business Business Summit, що сприяє тому, щоб володіти останньою інформацією та бути обізнаним щодо останніх розробок в галузі FinTech.

Рис. 3. Розподіл фінтех компаній за сферами діяльності в Україні у 2020 р., кількість компаній

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Не дивлячись на це на практиці існують проблеми, які гальмують розвиток даної сфери в Україні (рис. 4).

Рис. 4. Проблеми розвитку FinTech в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Національний банк України є регулятором та ініціатором розвитку фінтех-галузі в Україні. За його участю у липні 2020 р. затверджено Стратегію розвитку FinTech в Україні до 2025 р.- покроковий план створення в Україні повноцінної фінтех-екосистеми з інноваційними фінсервісами та доступними цифровими послугами [2]. Стратегія структурує та деталізує напрями розвитку фінансових інновацій на наступні 5 років.

Важливу роль у розвитку вітчизняної фінтех-галузі відіграє вибір моделі взаємодії між основними учасниками даного ринку, насамперед між фінтех-компаніями та банками. На сьогоднішній день банки вже не можуть ігнорувати фінтех-індустрію, тому є необхідним впровадження моделі партнерства, яка ґрунтується на наданні доступу до клієнтської бази, продуктів та послуг, шляхом відкриття API (спрощують для розробників створення нових додатків). Нові цифрові фінансові технології зможуть замінити банківські відділення та способи спілкування з клієнтами (онлайн-консультації чат-ботами та роботизованими консультантами, доступ до користування фінансовими послугами через мобільні додатки («доступ на кінчиках пальців»)).

Також важливою є державна підтримка фінтех-галузі, наприклад як у Латвії – створення спеціалізованих технопарків з пільговими податковими умовами. За сучасних умов господарювання необхідно стимулювати розвиток фінтех так, щоб він сприяв переходу України до безготівкової економіки та підтримував фінансову грамотність населення.

Висновки. Фінтех-галузь в Україні знаходиться на етапі активного розвитку, подальше функціонування фінтех-ринку не можливе без покращення законодавства, вдосконалення продуктів, збільшення інвестицій та встановлення партнерства з традиційними учасниками фінансового ринку України. Розвиток FinTech в Україні супроводжується швидким поширенням мобільного Інтернету, використанням смартфонів, а також активізацією фінансових установ у використанні технологічних інновацій.

Поліпшення ефективності функціонування ринку FinTech в Україні дасть можливість впровадити міцну основу для сталого розвитку країни а також вплине на забезпечення цифровізації бізнесу та суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Грицык Т. Украинская аудитория соцсетей увеличилась на 7 млн человек – исследование 17.03.2021 URL:https://ain.ua/2021/03/17/ukrainskaya-auditoriya-socsetej-2021-issledovanie/

2. Каталог фінтех компаній України 2020.Українська асоціація фінтех та інноваційних компаній. 2020. URL: https://drive.google.com/file/d/1YxWMuhyGfxUIS8j7JOFRacM_VU41sw04/view

3. Стойко О. Я. Перспективи розвитку фінтех- і банківського бізнесу в Україні. *Проблеми економіки.* 2020. № 2. С. 356–364. https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-2-356-364

4. Стратегія розвитку FinTech в Україні до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finteh2025.pdf

5. Шевченко О. М. Світові тенденції розвитку ринку фінансових технологій та особливості його функціонування в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8976. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.6.86

6. Шевченко О. М., Рудич Л. В. Розвиток фінансових технологій в умовах цифровізації економіки України. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8053. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.7.61

Вікторія ПЕТРУСЕВИЧ*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. *У статті розглянуто наукові підходи до визначення сутності фінансової безпеки, визначено механізм забезпечення фінансової безпеки. Охарактеризовано сучасний стан національної безпеки України та зовнішні і внутрішні чинники бюджетної політики. Визначено, що бюджетна безпека забезпечує фінансову стійкість і платоспроможність державних фінансів, що дає змогу органам державної влади ефективно виконувати покладені на них функції. Зазначено основні пріоритети зміцнення фінансової безпеки держави.*

Abstract. *The article considers scientific approaches to defining the essence of financial security, defines the mechanism of financial security. The current state of national security of Ukraine and external and internal factors of budget policy are described. It is proved that budget security ensures financial stability and solvency of public finances, which allows public authorities to effectively perform their functions. The main priorities of strengthening the financial security of the state are indicated.*

Вступ. Питання забезпечення бюджетної безпеки є досить актуальним для нашої країни. Це пояснюється тим, що саме бюджет є важливим інструментом підвищення соціального захисту населення, регулювання соціально-економічного розвитку держави, забезпечення стабільності національної економіки, а також бюджет забезпечує накопичення коштів необхідних для проведення внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Дуже багато науковців займалось дослідженням поняття бюджетна безпека. На думку Бурлуцький С. В., Бурлуцька С. В. бюджетна безпека – це стан

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, завідувач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Польова О.Л.

забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів [1]. Петричко М.М. стверджує, що бюджетна безпека України – це здатність держави ефективно виконувати покладені на неї функцій та забезпечувати фінансову стійкість державних фінансів за рахунок збалансування доходів та видатків зведеного бюджету з урахуванням соціально-економічного розвитку економіки [4].

В першу чергу бюджетна безпека має забезпечувати фінансову стійкість і платоспроможність державних фінансів, саме це дасть змогу органам державної влади повністю виконувати покладені на них функції.

Бюджетна безпека держави як складова фінансової безпеки – це особливий стан платоспроможності країни, який забезпечує збалансованість доходів і видатків державного та місцевих бюджетів й ефективне використання фінансових ресурсів бюджетної системи у процесі виконання державною та місцевою владою своїх функцій за рахунок збереження фінансової стабільності (стійкості) бюджетної системи впливу загроз.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою частиною управління розвитку державної економіки є саме механізм забезпечення фінансової безпеки держави, адже якщо фінансова безпека на низькому рівні, то неможливим є сталий розвиток країни. Актуальними є наукові дослідження, які спрямовані на вдосконалення забезпечення моніторингу фінансового стану держави. З розвитком країни нерозривно поєднана державна політика. Тому важливою передумовою для розробки оптимальної моделі бюджетної політики та ефективного механізму її реалізації необхідно врахувати зовнішні та внутрішні чинники.

До зовнішніх чинників потрібно віднести залежність держави від економічних взаємовідносин з іншими державами щодо поставок палива, сировини, матеріалів, обміну технологіями, експортних можливостей самої держави, її інтеграції зі світовими системами тощо.

До внутрішніх чинників, які суттєво впливають на бюджетну політику, можна віднести: економічні – пов’язані з макроекономічними процесами, що відбуваються в сфері суспільного виробництва; соціальні – пов’язані з особливостями відтворення робочої сили та населення країни в цілому, це перш за все: кошти на освіту, охорону здоров’я, соціально-культурні заходи, соціальний захист населення, обсяг і рівень заробітної плати тощо; політичні – пов’язані із забезпеченням обороноздатності держави і підтримкою внутрішнього правопорядку, укріплення законодавчої та виконавчої влади.

Першочерговим протиріччям, що спричиняє виникнення загроз бюджетній безпеці держави, є зростаючі потреби суспільства й обмежені ресурси. Чим більше потреб залишаються незадоволеними наслідок нестачі ресурсів, тим масштабнішим є обсяг негативних впливів та конфліктів.

Науковий підхід у формуванні бюджетної політики відображає усі чинники, що впливають на рівень її обґрунтованості і забезпечують належне функціонування бюджетної системи (рис. 1).

Фінансова безпека виступає найважливішою складовою частиною національної безпеки, оскільки без належного її забезпечення практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед державою. Так, Мельник С. І. розглядає та вивчає фінансову безпеку держави як одну з найважливіших складових частин національної безпеки, створення якої базується на основі принципу незалежності, ефективної діяльності і конкурентоспроможності фінансово-кредитного механізму функціонування фінансової системи України. Він вважає, що фінансова безпека відображається через призму критеріїв і показників, які характеризують її ефективність, збалансованість фінансових ресурсів, ліквідність активів і потребу в грошових і золотовалютних резервах, а також показує захищеність фінансових інтересів на певних рівнях фінансових відносин, що виникають у державі [3].

Рис. 1. Фактори впливу на бюджетну політику
Джерело: побудовано автором на основі [7]

Серед основних пріоритетів зміцнення фінансової безпеки держави можна виділити такі:

– підвищення рівня інвестиційної привабливості України;
– розвиток децентралізації та формування бюджетних резервів;
– упровадження системи контролю з метою підвищення бюджетної ефективності;
– зниження дефіциту бюджету [6].

Бюджетна безпека як складова фінансово-економічної безпеки залежить від результатів реалізації ефективної державної економічної політики як основи досягнення національних інтересів. Ефективне використання бюджету та ефективне управління грошовими потоками держави, має забезпечувати регулювання економічних і соціальних процесів в інтересах суспільства, створювати стабільні умови для економічного розвитку держави. Бюджетна політика є складовою фінансово-економічної політики країни і передбачає

забезпечення економічного зростання та підвищення стандартів життя для підтримки постійного розвитку держави.

До основних загроз бюджетній безпеці можна віднести:

– високий рівень державного боргу (впродовж 2021 р. обсяг державного та гарантованого державою боргу зріс на 119,89 млрд. грн, або на 4,7%, порівняно з 2020 р. і станом на 31 грудня 2021 р. досягнув рівня 2 671, 83 млрд. грн);

– високий рівень дефіциту державного бюджету (за січень-грудень 2021 року загальний фонд держбюджету виконано з дефіцитом у 166,8 млрд грн при розписі у 220,9 млрд грн);

– військовий конфлікт та проведення АТО зумовили зростання частки видатків бюджету на фінансування сектору оборони та безпеки (у 2021 р. видатки на оборону становили 125,96 млрд. грн (8,45% ВВП), що на 5,92 млрд. грн більше порівняно із 2020 р.);

– зростання соціальних зобов'язань держави в умовах нагромадження державного боргу та дефіциту бюджету (у структурі видатків зведеного бюджету у 2021 р. соціальні зобов'язання становили 339,28 млрд. грн або 25,06%, що на 4,88% менше порівняно із 2020 р.);

– блокада транспортного сполучення з територіями ОРДЛО зумовила втрату доходів державного бюджету України, місцевих бюджетів Донецької та Луганської областей.

До основних наслідків несвоєчасного прийняття бюджету, на нашу думку, можна віднести дезорганізацію в соціально-економічній сфері, зниження інвестиційної активності, посилення інфляційних процесів, дестабілізацію національної валюти, знецінення грошових доходів громадян.

Бюджетна безпека передбачає здійснення державної політики, яка є орієнтованою на реалізацію національних економічних інтересів держави, в тому числі і на забезпечення сталого економічного зростання та потрібного рівня інвестицій для розвитку продуктивних сил у довготерміновому періоді, підтримку і захист національних виробників, стимулювання розвитку наукомістких галузей економіки, проведення соціальної політики, спрямованої на підвищення рівня життя населення і забезпечення основних соціальних потреб [5]. Бюджетна безпека – це спроможність бюджетної системи забезпечити платоспроможність країни під час збалансування доходів та видатків і ефективне використання бюджетних коштів у процесі виконання функцій державного регулювання економічного розвитку, реалізації соціальної політики, а також для утримання органів державного управління, забезпечення національної оборони та безпеки.

Бюджетну безпеку визначають за такими характеристиками, як:

– ступінь збалансованості;

– цілісність бюджетної системи;

– обсяги бюджетного фінансування;

– ретельність складання, процедури розгляду та затвердження бюджету;

– чисельність податкових пільг;

– наявність або відсутність бюджетних резервів;
– характер касового виконання бюджету;
– дотримання бюджетної дисципліни.

Систему бюджетної безпеки можемо представити у вигляді рисунку 2.

Система бюджетної безпеки держави				
Концепція бюджетної безпеки	Фінансово-економічні та організаційно-правові фактори, що визначають стан бюджетної безпеки	Національні інтереси в бюджетній сфері	Органи державної влади, що забезпечують бюджетну безпеку	Внутрішні та зовнішні загрози бюджетній безпеці

Рис. 1. Елементи системи бюджетної безпеки держави
Джерело: сформовано автором на основі [4]

Проблеми бюджетної системи полягають не тільки у надто малих розмірах бюджету, але й в неякісному бюджетному плануванні. Прогнозні показники мають певну невизначеність, залежать від впливу непідконтрольних уряду чинників, що перетворює бюджет як фінансовий план на умовність і призводить до негативних наслідків. Бюджетна система нагромаджує великі обсяги фінансових ресурсів, управління перерозподілом, мобілізацією, використання яких спрямовано на задоволення потреб економічного розвитку. В бюджетній політиці сконцентровані суспільні інтереси та пріоритети стратегічного розвитку. Бюджетна політика впливає на мотиви економічної поведінки як фізичних осіб, так і підприємницьких структур, розвиток соціально-культурної сфери та на політичні процеси в країні. Від ефективного управління бюджетним процесом значною мірою залежить досягнення стратегічних напрямів фінансово-економічної політики, створення умов для інноваційного розвитку, забезпечення сталих темпів зростання України. Управління Бюджетною безпекою є одним із найважливіших елементів забезпечення фінансової стійкості країни.

Висновки. Таким чином, фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності та стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх чинників, які становлять загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання. Забезпечення фінансової безпеки, з одного боку, залежить від економічної безпеки, складовою частиною якої вона є, з іншого – від взаємозв'язку її складників. Порушення у цій системі створює загрозу економічній безпеці держави та призводить до негативних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Бурлуцький С. В., Бурлуцька С. В. Економічна та фінансова безпека

регіонів в умовах децентралізації. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.* 2015. № 6. С. 16-21.

2. Зверук Л.А., Білик О.Г. Бюджетна безпека як важливий пріоритет розвитку бюджетної системи України. *Інтернаука*. 2017. № 2 (2). С. 35-39.

3. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: «Растр-7», 2020. 384 с.

4. Петричко М.М. Оцінка рівня бюджетної безпеки України: проблеми та шляхи вирішення. *Економічний простір*. 2015. № 97. С. 140-148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2015_97_16.

5. Полторак А. С. Системна таксономія фінансової безпеки. *Вісник аграрної науки Причорномор'я.* 2018. Вип. 3. С. 26-32

6. Постанова Верховної Ради України Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки від 15 липня 2021 року № 1652-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-IX#Text

7. Чібісова І.В., Івашина Є.М. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL:https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/download/347/336

Світлана ПОЛІЩУК*,
студентка 1 курсу магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВИЙ СТАН БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗАГРОЗИ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Анотація. *У статті розглянуто теоретичні та практичні питання щодо комплексної оцінки фінансового стану банків в умовах загрози світової фінансово-економічної кризи та надані пропозиції щодо підвищення фінансової стійкості банків. Встановлено, що у період загрози світової фінансово-економічної кризи банки України мають певний запас стійкості щодо капіталу, ліквідності, сформованих резервів на покриття ризиків за активними операціями. Але цей запас стійкості може швидко зникнути, якщо не будуть застосовані ефективні стабілізаційні механізми, що ґрунтуються на ризик-орієнтованому підході. Ризик-орієнтований підхід передбачає не тільки оцінку ситуації на теперішній час, але й моделювання та прогнозування ситуації в банку на майбутнє, що дозволить виробити ефективні стабілізаційні інструменти регулювання діяльності банків.*

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Вдовенко Л.О.

Abstract. *The article deals with theoretical and practical questions regarding the complex assessment of banks' financial condition in the face of the global financial and economic crisis threat and proposes ways to improve the financial stability of banks. It is established that today the banks of Ukraine have a certain stock of stability of capital, liquidity, reserves formed to cover the risks of active operations. But this resilience margin can quickly disappear if effective stabilization mechanisms based on a risk-oriented approach that won't be implemented That risk-oriented approach provides an assessment of the current situation in banks also model and forecast the situation for the future.*

Вступ. На сьогодні весь світ, включаючи Україну, стоїть на порозі світової фінансово-економічної кризи. У зв'язку з цим виникає питання, чи мають банки України необхідний запас стійкості щодо вразливості до фінансово-економічної кризи. В останні роки функціонування та розвиток банківської системи характеризувалися підвищенням фінансової стабільності, рівня капіталізації банків, ліквідності, деяким поліпшенням якості активів, зменшенням ризиків у банківській діяльності. а також наявністю позитивних структурних змін. В той же час на сьогодні банки несуть значні втрати за відсутності ефективних систем управління ризиками, які б передбачали виявлення ризику, кількісну оцінку ризику та якісне управління, постійний моніторинг та контроль за ризиком з використанням сучасних інструментів, що базуються на використанні систем раннього попередження. Незважаючи на вжиті банками заходи щодо зниження кредитного ризику в їх діяльності, залишається не вирішеною проблема підвищення якості кредитних портфелів банків, що стримує кредитування економіки та негативно впливає на ефективність та стабільність банківської діяльності в контексті забезпечення прибутковості, ліквідності, надійності (мінімізації ризиків) та розвитку на інноваційних засадах.

Виклад основного матеріалу. Проблеми фінансового стану банків, оцінки ліквідності та платоспроможності банків досліджувалися в наукових працях таких науковців, як: Б. Адамика, Т. Болгар, Р. Дорнбуша, О. Дзюблюка, І. Д'яконової, Г. Камінські, А. Кузнєцової, В. Кротюка, В. Корнєєва, О. Лаврушина, І. Лютого, Г. Мінскі, Л. Миненко[3], Л. Примостки, З. Тимофєєвої, С. Хоружого, Дж. Сінкі, В. Стельмаха, А. Стадника[6], С. Фішера та ін. Більшість досліджень були присвячені фінансовій стійкості банків, кількісній оцінці та хеджуванню ризиків, вдосконаленню існуючих підходів до регулювання діяльності банків, основуючись на адаптивному підході. Тоді як залишаються недостатньо дослідженими питання комплексної оцінки фінансового стану банків в контексті забезпечення системної стійкості та ефективності діяльності банків в умовах загрози виникнення біфуркаційних процесів в банківській системі та економіці.

На сьогодні банківська система України функціонує в складному соціально-економічному та правовому середовищі, більшість чинників якого макроекономічна нестабільність, нераціональна структура промислового комплексу, криза науково-технічної сфери, недосконала податково-бюджетна та монетарна політика, низький рівень платоспроможного попиту ускладнюють

забезпечення стабільного розвитку банківського сектору і підвищення конкурентоспроможності.

В умовах нестійкості, посилення турбулентних процесів розвиток банківської системи вимагає нових інноваційних підходів до визначення механізмів ефективного функціонування та стабільного розвитку, що базуються на системно-синергетичному підході. Банківські системи – це еволюційні системи і відповідно до синергетичного підходу їхній розвиток визначається не стільки їхнім минулим, скільки майбутнім станом. До того ж для них характерна коеволюція, коли відбувається не штучне об'єднання під час створення цілого, а резонансне взаємне розташування і синхронізація темпів їхнього розвитку з урахуванням зв'язків між минулим, сучасним і майбутнім [2].

Про складну фінансову ситуацію в банківському секторі України свідчить і значення міжнародного індексу глобальної конкурентоспроможності (WEF) за складовою «Фінансовий сектор», за яким Україна з індексом 42,3 займає 136 позицію серед 141 країни, що приймали участь у рейтингуванні. За глибиною проникнення фінансового сектору в економіку – 97 позицію (з індексом 30), щодо фінансування малих та середніх підприємств – 112 (39,2), за ринковою капіталізацією – 112 (з індексом 4,0).

Не краща ситуація і щодо стабільності фінансового сектору України. За загальним рейтингом щодо стабільності фінансового сектору Україна займає останню позицію серед усіх країн – 141 з індексом 57,6, щодо надійності банків – 131 (індекс - 37,4).

Слід зазначити, що високі показники прибутковості банківського сектору в 2019 році насамперед були обумовлені високоприбутковою діяльністю Приватбанку, прибуток якого склав 32609 млн грн., або 54,7% від загальної суми прибутку по системі банків України [4]. А також зменшенням резервів на покриття ризиків за активними операціями на 64376 млн грн., або на 11,6% (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності банків України

Показники	01.01.2020	01.01.2021	Відхилення	
			млн грн	%
АКТИВИ				
Загальні активи	1 910 614	1 982 628	72 014	3,8
Резерви за активними операціями банків	556 445	492 069	-64 376	-11,6
Високоліквідні активи, з них:	244 345	360 735	116 390	47,6
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	86 748	118 221	31 473	36,3
Кредити надані клієнтам, в т.ч.	1 118 860	1 033 539	-85 321	-7,6
кредити, що надані суб`єктам господарювання	919 071	822 020	-97 051	-10,6
кредити, що надані фізичним особам	196 859	206 761	9 902	5,0
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції, в т.ч.	480 615	538 943	58 328	12,1
ОВДП	407 443	367 061	-40 382	-9,9

Продовження таблиці 1

Частка ОВДП в загальних активах, %	21,3	18,5	-2,8	-
ПАСИВИ	1 359 703	1 494 460	134 757	9,9
Власний капітал	154 960	200 854	45 894	29,6
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	1 204 743	1 293 606	88 863	7,4
Кошти суб'єктів господарювання	406 367	498 156	91 789	22,6
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	508 457	552 592	44 135	8,7

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Внаслідок високої прибутковості банки показали високий рівень ліквідності (табл. 2), про що свідчить значення нормативу коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 100 %) (LCRвв) та в іноземній валюті (LCRів). Станом на 01.01.2021 р. у 24 банків значення нормативу LCRвв (норма - не менше 100 %) було в інтервалі від 85 % до 200%, а в 51 банку (68% від загальної кількості) – від 200% до 6200%. Медіана LCRвв по системі банків склала 265,9%.

У контексті ризик-орієнтованого нагляду та в умовах загрози фінансово-економічної кризи виникає питання щодо ефективності такого інструменту регулювання ліквідності як LCR для банків України. Відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні (постанова НБУ від 28.08.2001 № 368) для нормативу LCR звітними є дані, що розраховані за щоденними розрахунками коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) за всіма валютами (LCRBB) та в іноземній валюті (LCRIB), які визначаються за формулою середньоарифметичної величини, виходячи зі значень LCRBB/LCRIB за останні 30 календарних днів. Тобто, допускається, що в окремі дні можливі порушення нормативу LCR, якщо це не призведе до порушення 5 середнього значення за 30 днів. За таких умов норматив LCR не зможе ефективно виконувати функцію сигналу раннього попередження. Нагляд не зможе вжити ефективні заходи впливу на ранній стадії при виникненні критично низьких значень LCR, оскільки не порушуються звітні середньомісячні значення нормативу. До того ж LCR не враховує збалансованість активів і пасивів за строками. За високої якості активів, їх може бути недостатньо на поточну дату, особливо в кризові періоди, для виконання контрактних зобов’язань. У зв’язку з цим виникає питання щодо доцільності скасування нормативу миттєвої ліквідності (Н4), який дозволяв контролювати наявність у банків достатньої «ліквідної подушки» на щоденній основі та оперативно реагувати на зростання ризику ліквідності в діяльності банків**.**

У зв’язку із запровадженням Національним банком нового наглядового процесу SREP, одним із елементів якого є аналіз та оцінка Національним банком достатності ліквідності банків, банки мають більш адекватно, комплексно, консервативно підходити до процесу управління ризиками та ліквідністю [3; 1].

В умовах загрози світової фінансово-економічної кризи банківська система України як ніколи має високий рівень капіталізації. Нормативи капіталу по системі банків України майже вдвічі перевищують нормативні значення.

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу, Н2 (не менше 10) по системі банків на 01.01.2021 р. становив 19,66%, норматив достатності основного капіталу, Н3 (не менше 7 %) – 13,5 %. Банки за участю держави, на які припадає більше 60% загальних активів, також дотримуються нормативів ліквідності та капіталу з певним перевищенням нормативних значень Разом з тим, демонструючи певну стабільність, покращення показників прибутковості, ліквідності та капіталізації, зберігалася низька кредитна активність банків, скоротилося кредитування економіки. Так, обсяг кредитів, наданих клієнтам, за 2020 рік скоротився на 85321 млн грн., або на 7,6%, а кредити, надані суб'єктам господарювання, зменшилися за рік на 97051 млн грн, або на 10,6%.

Водночас простежується помірне зростання обсягів кредитування фізичних осіб, які збільшилися за 2020 рік на 9902 млн грн., або на 5,0%.

Натомість активно продовжували зростати вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції, які за рік збільшилися на 58328 млн грн., або на 12,1% і на 01.01.2021 р. становили 538943 млн грн, з них ОВДП – 367061 млн грн , або 18,5% від загальних активів (на 01.01.2010 р. – 2,5%). В умовах скорочення кредитування економіки, досить високими темпами зростали кошти на їх рахунках, за 2020 р. рік збільшилися на 91789 млн грн., або на 22,6%. Кошти фізичних осіб також збільшилися на 44135 млн грн., або на 8,7%, що свідчить про певне відновлення довіри до банків.

Таблиця 2

Значення нормативу (LCRвв) коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 100 %) для банків України станом на 01.01.2021

Значення нормативу LCRвв, коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 100 %) в інтервалі	Кількість банків
85 - 100	1
101 - 200	23
201 - 400	35
401 - 1000	8
1001 - 6200	8
Медіана LCRвв по системі, %	265,9

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Збереження такої моделі поведінки банків, орієнтація на вкладення в цінні папери, у т.ч. в ОВДП, та довгострокові інвестиції, зростання ризику концентрації банківських операцій в державних банках, може негативно вплинути на фінансовий стан та результативність діяльності банків в контексті ефективного виконання властивих для них функцій і передусім кредитування економіки та населення, а також створити в майбутньому загрозу для їх стабільної діяльності в період виникнення біфуркаційних процесів. У зв'язку з цим важливого значення набуває підвищення ефективності банківського регулювання та нагляду, удосконалення ризик-орієнтованого нагляду та впровадження механізмів державного антикризового регулювання банківської

системи з врахуванням системного ризику, макроекономічних шоків та глобальних викликів [6].

Ефективність банківської діяльності має не тільки вирішувати проблему «прибуток ризик», а відповідно до системно-синергетичного підходу, який виступає інтегрируючою парадигмою існуючих підходів до ефективності, ефективність діяльності банків − це багатокомпонентна, багатоаспектна, багатовимірна системна характеристика, що залежить від багатьох чинників і є результативним показником виконання функцій та досягнення поставлених цілей і завдань розвитку банків за умови забезпечення фінансової стабільності, що ґрунтується на дотриманні фінансової стійкості та динамічної рівноваги, досягненні мультиплікативних та синергетичних ефектів. За такого підходу для підвищення ефективності та стабільності банків актуальною є зміна бізнес моделі. Роздрібний банківський бізнес перестає бути пріоритетним через насиченість ринку і зниження темпів його зростання, зниження рентабельності. У зв'язку з цим на перше місце виходить операційна ефективність, зниження трансакційних витрат України . Про необхідність удосконалення ризик-орієнтованого нагляду свідчать і високі кредитні ризики та низька якість кредитних портфелів банків. Так, хоча протягом останніх років простежувалася тенденція зниження рівня непрацюючих кредитів (NPL), як в цілому по банківській системі, так і за групами банків, в той же час банкам не вдалося суттєво знизити кредитний ризик. Майже половина наданих банками кредитів є проблемними (на 01.01.2021 – 48,36%). Зауважимо, що відповідно до міжнародної практики банк вважається проблемним, якщо проблемні кредити становлять більше 5-10 % кредитного портфеля. Ризик-орієнтований підхід передбачає не тільки оцінку ситуації на теперішній час, але й моделювання та прогнозування ситуації в банку на майбутнє [5].

Висновки. За результатами проведеного дослідження встановлено, що у період загрози світової фінансово-економічної кризи банки України мають певний запас стійкості щодо капіталу, ліквідності, сформованих резервів на покриття ризиків за активними операціями. Але цей запас стійкості може швидко зникнути, якщо не будуть застосовані ефективні стабілізаційні механізми, що ґрунтуються на ризик-орієнтованому підході. Підвищення ефективності ризик-орієнтованого нагляду за банками має передбачити вирішення таких проблем, що стримують стабільний розвиток банків, як: підвищення рівня капіталізації, ліквідності, платоспроможності банків, вдосконалення ризик-менеджменту та корпоративного управління, переходу на інноваційний шлях розвитку, вирішення питання щодо банків з державною участю, розроблення надійних систем раннього реагування з метою попередження банкрутства банків, підвищення відповідальності власників та керівників банків за погіршення ситуації в банку, втрату платоспроможності та доведення до банкрутства. Для вирішення проблем і забезпечення ефективного функціонування і стабільного розвитку банків України, підвищення їх системної стійкості і ролі в соціально-економічному розвитку країни та здійснення структурних перетворень в економіці важливу роль відіграє розроблення механізмів стимулюючого

банківського регулювання з метою забезпечення економічного зростання в Україні з врахуванням інтересів як суб'єктів господарювання реального сектору економіки, так і банків оптимізації ризиків в їх діяльності.

Список використаних джерел:

1. Ефективність та конкурентоспроможність банківської системи України / (Г.Т. Карчева, Т.С. Смовженко, В.І. Міщенко та ін.) ; за заг. ред. д-ра екон. наук Г.Т. Карчевої. Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи». 2016. 276 с.

2. Карчева Г. Т. Ефективність функціонування та перспективи розвитку банківської системи України. НАН України; Інститут економіки та прогнозування. Київ, 2012. 520 с.

3. Миненко Л. М. Трансформація підходів до оцінки ризику банківської ліквідності. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7573 (дата звернення: 16.03.2020).

4. Національний банк України: Наглядова статистика станом на 01.01.2020. URL://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#4 станом на 01.03.2020.

5. Синки Дж. Мл.; Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых послуг / Джозеф Синки мл.; пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. 1018 с.

6. Vasiljeva T., Stadnyk A. Innovative Approaches to Evaluation of Concentration of the Banking System as a Basis of Improving the State Crisis Management. *Marketing and Management of Innovations*ю 2019. № 1. P. 302-313.

Анастасія ПОПЕЛЮХ*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КРЕДИТНА ПОЛІТИКА БАНКУ ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЮ

Анотація. *В умовах сьогодення кредитна політика відіграє значну роль в діяльності банку. Надання кредитів є найпоширенішою операцією і дає змогу комерційним банкам одержати істотну частину доходу. Тому стійкість як вітчизняної економіки загалом, так і банківської системи зокрема, переважно залежить від результативності кредитної політики банків. Якісна і ефективна кредитна політика банку дозволяє підтримувати показники своєї діяльності на належному рівні, зміцнювати фінансову надійність, вчасно реагувати на*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справа та страхування ВНАУ – Руда О.Л.

негативні зміни показників кредитування та обмежувати обсяги кредитування, а також визначати найбільш вигідну для банківської установи тактику діяльності.

У статті розгянуто головні завдання та принципи кредитної політики банку та окреслено шляхи її оптимізації. Розібрано сутність і значення кредитного портфеля, як основного елемента кредитної політики. Проаналізовано склад кредитного портфелю на прикладні АТ КБ «ПриватБанк»

In today's conditions, credit policy plays a significant role in the bank's activities. Lending is the most common operation and allows commercial banks to receive a significant portion of income. Therefore, the stability of both the domestic economy in general and the banking system in particular, mainly depends on the effectiveness of credit policy of banks. High-quality and effective credit policy of the bank allows to maintain its performance at the appropriate level, strengthen financial reliability, respond in a timely manner to negative changes in lending indicators and limit lending, as well as determine the most favorable tactics for the banking institution.

The main tasks and principles of the bank's credit policy are explained in the article and the ways of its optimization are outlined. The essence and significance of the credit portfolio as the main element of the credit policy are analyzed. The composition of the loan portfolio for applied JSC CB "PrivatBank" is analyzed

Вступ. Головне місце в банківській діяльності займають кредитні операції. Кредит допомагає здійснювати прискорення процесу обігу капіталу на різних економічних рівнях, зростає рентабельність виробництва і дохідність капіталу. Кредитна політика банку покликана забезпечети незалежне середовище для управліня кредитними ризиками.

Значний внесок у дослідження організації кредитної політики зробили такі вітчизнчні вчені-економісти: М. Алексеєнка, Ф. Бутинця, О. Васюренка, В. Глущенка, О. Дзюблюка, Г. Карчевої, Н. Костіної, М. Крупки, О. Кириченка, Б. Луціва, В. Міщенка, А. Мороза, С. Науменкової, О. Пернарівського, Л. Примостки, М. Савлука, І. Сала, С. Циганова, Н. Шульги.

Кредитна політика банку у мовах сьогодення – це частина філософії банківського бізнесу, яка визначає внутрішню банківську процедуру видання кредиту, документообіг, моніторинг за кредитним портфелем, роботу з проблемними кредитами, управління кредитними ризиками. В даному контексті основною метою кредитної політики є досягнення комерційного зростання шляхом зміцнення та підвищення надійності кредитного портфеля банку.

Виклад основного матеріалу. Одним із першорядних завдань, що виникають в банківській діяльності є правильне розроблення кредитної політики. Кредитна політика банку – це підхід і методи банку щодо залучення грошових коштів і направлення їх на кредитування клієнтів банківської установи. Вона повинна обхвачувати найважливіші елементи організації кредитної роботи в банку.

Кредитна політика

Рис. 1. Елементи організації кредитної роботи, які включає в себе кредитна політика

Джерело: сформовано автором за власними дослідженнями.

Кредитна політика розробляється з урахуванням необхідностей населення в банківських послугах й інших чинників, таких як: стан економіки країни, інфляція, зростння ВВП, державне втручання, рівень доходу населення, рівень цін на послуги банків, попиту на кредити та інш.

Метою кредитної політики банку, на думку О.Є. Гудзь є максимальне задоволення потреби клієнтів у позикових засобах. Певними перевагами при виконанні кредитних заявок користуються крупні комерційні і виробничі структури із стійким фінансовим становищем, що надають тверді гарантії повернення позики [2].

Кредитна політика встановлює підходи, визначає загальні принципи кредитування клієнтів комерційного банку, визначає типи наданих кредитів, повноваження різних рівнів банку по прийняттю цих питань, деякі операційні деталі кредитних процедур. Вона містить обов’язкові вимоги до позичальника банку. До таких вимог можна віднести: ступінь фінансової стійкості позичальника, розмір власного капіталу позичальника, максимальна частка позичених коштів у активах позичальника та інш. Кредитна політика також може встановлювати граничний обсяг ліміту кредитування позичальника..

Кредитна політика банку не повинна суперечити чинному законодавству і загальному напряму економічного розвитку держави. Вона є офіційним документом, викладеним у письмовій формі та затвердженим на засіданнях Комітету кредитного нагляду банку та Кредитного комітету. Встановлює основні правила формування портфеля кредитів та здійснення регулювання кредитної діяльності банку.

Продуктивна кредитна політика банку повинна визначати параметри для кредитного портфеля. Сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання доходу формують кредитний портфель банку. У визначенні “кредитний портфель – це сукупність наданих банком позичок, сформована з метою отримання прийнятного рівня доходу та забезпечення платоспроможності банку при мінімальному рівні кредитного ризику” враховано основну ціль створення

кредитного портфеля [1].

Цілями формування кредитного портфеля також є: великий дохід в майбутній перспективі, високий дохід в поточному періоді, ліквідність кредитного портфеля. На його формування впливає розмір банківського капіталу, рівень дохідності, кваліфікація працівників банківської установи, вибір секторів ринку для обслуговування. проведення аналізу кредитних операцій.

Керівництво банку при формуванні кредитного портфеля намагається видавати кредити з максимальним рівнем доходів за інших однакових умов. Сума доходів по кожній кредитній операції залежить від встановленої процентної ставки, терміну надання позики, системи нарахування відсотків за кредит. Формуючи свій кредитний портфель, кредитор також повинен мати на увазі, що зростання кількості позичальників та обсягів кредитування з можливістю одержання більшого очікуваного доходу є настільки ж позитивним, наскільки й негативним явищем, зважаючи на зростаючу ризикованість портфеля [4].

В табл. 1 наведено дані по кредитному портфелю АТ КБ «ПриватБанк» з окремої фінансової звітності за 9 місяців 2021 року.

Аналізуючи дані, наведені в таблиці 1 можна побачити, що найбільше зросання спостерігається в наданні кредитів фізичним особам на кредитні картки. Це свідчить про активний розвиток кредитування саме в цій галузі. Майже не змінився показник кредити фізичним особам – іпотечні кредити. Загалом більшість покзників зменшились.

Таблиця 1

Кредитний портфель АТ КБ «ПриватБанк», млн грн

Кредити та аванси клієнтам	31 грудня 2020р.	30 вересня 2021р.
Кредити юридичним особам		
Кредити фізичним особам – кредитні картки		
Кредити фізичним особам – іпотечні кредити		
Кредити фізичним особам – споживчі кредити		
Кредити фізичним особам – кредити на придбання автомобіля		
Кредити фізичним особам – інші кредити		
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу		
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – юридичні особи		
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – фізичні особи		

Джерело: сформовано автором на основі проміжної фінансової звітності ПриватБанку [5]

Структуру кредитного портфелю банку відображено на рисунку 2, даний рисунок відображає питому вагу кожного структурного елементу кредитного

портфелю станом на 30 вересня 2021 року.

Кредити фізичним особам – це стабільна ніша для кредитування, тому в Україні фізичні особи через низький рівень заробітної плати та нестабільну її сплату майже «живуть» в кредит. Кредитування проходить в вигляді надання кредитного ліміту на карту, сума кредитного ліміту розраховується для кожного клієнта індивідуально та надається на прозорих умовах та за адекватну плату.

Розглянувши дану діаграму можна зробити такі висновки:

– у структурі кредитного портфеля АТ КБ «ПриватБанк» найбільшу частку займають кредити фізичним особам на кредитні картки – це 45 355 мільйонів гривень, що становить 60,5% загальної суми;

– найменшу суму позичок банк надав в категорії «кредити фізичним особам – інші кредити» - 82 мільйони гривень, що займає лише 0,1 % в структурі кредитного портфеля;

– значну частку в структурі кредитноьго портфеля займають іпотечні кредити фізичним особам та кредити підприємствам малого бізнесу, 12,5% і 14,7% відповідно.

Рис. 2. Структура кредитного портфеля АТ КБ «ПриватБанк» станом на 2021 рік

Джерело: сформовано автором на основі проміжної фінансової звітності ПриватБанку [5]

Ефективність роботи банківської установи залежить від оптимізації кредитної політики та мінімізації витрат на обслуговування кредитного портфеля. Заходи щодо вдосконалення формування кредитного портфеля сприятимуть зменшенню сумнівних і безнадійних кредитів, визначенню нових перспективних напрямів кредитування. З метою мінімізації банківських ризиків може здійснюватися шляхом: диверсифікації кредитів; страхування кредитів; введення права застави; контролю кредитоспроможності позичальника; забезпечення достатнього рівня ліквідності; хеджування валютних операцій; розрахунок максимально можливого обсягу позики для надання позичальнику

[3, с. 39]. Слід створити єдині комплексні методи аналізу, оцінки ризиків кредитних операцій і стратегій управління ними. Це сприятиме тому, що комерційні банки зможуть дати кількісне визначення основним видам ризиків і застосовуватимуть дієві заходи щодо їх мінімізації.

Висновки. Отже, кредитна політика банку являє собою важливий механізм здійснення кредитної діяльності банку. З метою отримання прибутку та зменшення кредитного ризику ствоюється кредитний портфель, який включає всі кредити, надані банком Теоретичні основи формування кредитного портфеля банку дають можливість розпізнати негативні сторони в розміщенні кредитів, розширяти чи стримувати кредитні операції, поліпшувати їх структуру, визначити найбільш прийнятну для банку стратегію у здійсненні кредитної політики. Ефективність роботи банківської установи залежить від оптимізації кредитної політики та мінімізації витрат на обслуговування кредитного портфеля. Заходи щодо вдосконалення формування кредитного портфеля сприятимуть зменшенню сумнівних і безнадійних кредитів, визначенню нових перспективних напрямів кредитування.

Список використаних джерел:

1. Бугель Ю. В. Управління кредитним портфелем комерційного банку в ринкових умовах господарювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. «Гроші, фінанси і кредит «. Ю. В. Бугель, 2009. 20 с.

2. Гудзь О.Є. Оцінка кредитоспроможності агро формувань (теорія і практика): монографія. О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, П.А. Стецюк, 2008. 302 с.

3. Корнєєв В. В. Пасько В.С. Управління кредитними ризиками комерційних банків в умовах фінансової кризи. *Наука й економіка*. 2011. №1 (21). С. 38-43.

4. Мещеряков А. А. Організація діяльності комерційного банку: Навчальний посібник, 2007. 608 с.

5. Офіційий сайт АТ КБ «ПриватБанк» URL: https://privatbank.ua/ (Дата звернення: 06.04.2022р.)

6. Русіна Ю.О., Ковтун М.В. Механізм формування та реалізації кредитної політики банку. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. № 1(11). URL: http://

7. Солоділова, К. В., Шафранова О. В. Сучасний стан кредитування в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 844-847.

Анна СКОПОВСЬКА*,
студентка 2-го курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВЕНЧУРНЕ ФІНАНСУВАННЯ В ПЕРІОД ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Анотація. *У статті досліджено венчурне фінансування в період економічних трансформацій Узагальнено й систематизовано особливості венчурного фінансування інноваційної діяльності - зв'язок та взаємодію між суб'єктами венчурного інвестування. Охарактеризовано основні методи фінансування інноваційних проектів у цілому і венчурних зокрема: самофінансування, боргове фінансування, часткове фінансування, бюджетне фінансування, змішане фінансування. Здійснено аналіз активів венчурних компаній та підприємствпромисловості за 2018–2020рр Окреслено проблемні аспекти та перспективи розвитку венчурного інвестування. З'ясовано стримуючі фактори розвитку інноваційного підприємництва. Визначено, що широкого поширення набувають такі інструменти венчурного фінансування, як конвертована позика, брідж-фінансування, що мають певні позитивні ефекти.*

Також визначено основні проблеми венчурного фінансування в період економічних трансформацій та запропоновано заходи щодо їх вирішення.

Abstract. *The article investigates venture financing in the period of economic transformations. The peculiarities of venture financing of innovation activity are generalized and systematized: connection and interaction between venture investment subjects. The main methods of financing innovative projects in general and venture projects in particular are described: self-financing, debt financing, partial financing, budget financing, mixed financing. The analysis of assets of venture companies and industrial enterprises for 2018-2020 is carried out. Problematic aspects and prospects of venture investment development are outlined. The deterrents to the development of innovative entrepreneurship have been clarified. It is determined that such venture financing instruments as convertible loans and bridge financing, which have certain positive effects, are becoming widespread.*

The main problems of venture financing in the period of economic transformations are also identified and measures to solve them are proposed.

Вступ. В Україні за роки реформування економіки сформувалася негативна тенденція щодо зниження кількості інноваційних розробок та впровадження їх у практику господарювання. На основі своєрідного поділу праці

---

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Грищук Н.В.

між великими корпораціями та малими підприємствами виник особливий вид підприємництва – фінансово-інноваційний. Причому діяльністю з виробництва і просування на ринок нових товарів займаються невеликі організації, які отримали назву венчурних. В період економічних трансформацій діяльність венчурного фінансування є складовим чинником пришвидшення темпів економічного зростання, та трансформації до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки. Необхідним кроком для венчурного фінансування є налагодження процесів, а саме: створення інноваційної інфраструктури та створення інституційних умов для безперебійної роботи венчурних фондів. При обранні правильної стратегії розвитку венчурного фінансування, яка включатиме всі необхідні умови для функціонування інвестиційного ринку, допоможе в розвитку інноваційного виробництва, надання якісних послуг, як всередині так і за межами України.

Існує цілий низка досліджень, які базуються на визначенні та аналізі головних чинників, що впливають на розвиток та успішність венчурного фінансування у сучасному інноваційному середовищі. Питаннями дослідження даних проблем в Україні займаються такі науковці, як Бражник Л.В. [1], Гарбар Ж.В. [3], Замлинський В.А. [4], Краус Н.М. [7], Качура Т.О. [8], Сас Б.Б. [12], Стариченко О.В. [13], Третякова О.В. [15] та інші науковці. Однак, незважаючи на досить значну кількість наукових і практичних розробок, дане питання потребує подальшого розгляду та опрацювання в умовах економічних трансформацій.

Метою статті є оцінювання ролі венчурного фінансування в Україні період економічних трансформацій, виділення проблемних аспектів та перспектив розвитку венчурного інвестування та шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Венчурне інвестування – це пов'язана з підвищеним ризиком форма інвестування капіталу, за якої кредит надають не під відсотки, а під певну частку приросту капіталу чи під частку акціонерного капіталу майбутнього підприємства. Венчурний капітал самозростає вартості в процесі кругообігу, руху, проте ризиковий характер, властивий цій формі капіталу, дозволяє виділити його як особливий вид капіталу.

В економічних реаліях сьогодення підвищення конкурентоспроможності економіки неможливе без розвитку інноваційного підприємництва та активізації інновацій у всіх сферах життя. Такий дієвий поступ має забезпечити позитивні структурні зміни в економіці, подолати технологічний розрив із провідними країнами світу та забезпечити поштовх для сталого економічного розвитку. З формуванням основ для переходу до інноваційної економіки та розвитку економіки, що заснована на знаннях, вивчення венчурного капіталу та його форм у всіх їх контекстах й залежностях з урахуванням можливостей розвитку та еволюції стає важливим завданням.

У зв’язку із спадом виробництва та погіршенням економічної ситуації в Україні велике значення набувають інструменти і засоби підвищення конкурентоздатності національної економіки,одним із яких є венчурне фінансування. Згадуваний інструмент фінансового забезпечення не лише

вирішує завдання залучення фінансових ресурсів для інноваційної діяльності, але є одним із дієвих засобів відбору найбільш якісних інвестиційних проєктів, які мають значні перспективи зростання, адже фінансування за рахунок венчурного капіталу має суттєві відмінності від традиційного банківського кредитування. Відомо, що для початку власної справи, підприємцю необхідно керуватись життєздатною метою та мати кошти для фінансування її розробки й впровадження. Якщо ж підприємницька ідея пов'язана з науково-технічними інноваційними розробками, то знайти інвестиції для її впровадження стає у багато разів важче. Це є очевидним, адже пов'язано з тривалістю циклу, розробки, планування, впровадження, виходу на ринок з новою продукцією, послугою, технологією.

Венчурні фонди в синергії інноваційними компаніями (рис.1.) розробляють графіки проєктних робіт, вирішують проблеми збуту продукції, здійснюють підбір кадрів, проводять експертизу, патентний аналіз,створюючи таким чином, сприятливе середовище,де є місце перспективним науковим нововведенням. Венчурний капітал покликаний здійснювати фінансування впровадження інноваційних, науково-технічних розробок, доведення їх до споживача [4, с.172].

Інноваційний фонд венчурного фінансування по відношенню до суб`єкта, що впроваджує інновації, виконує роль донора,є своєрідним рухомим гвинтиком механізму фінансування.

Венчурне підприємництво виступає посередником між інвесторами та підприємствами-реципієнтами ризикованого капіталу, бенефіціарами венчурного капіталу. Діяльність венчурного фонду відбувається за традиційним методом цієїдіяльності:

– пошук інвесторів та залучення коштів;
– пошук фірми чи компанії дляінвестиції;
– формування доданої вартості на вкладений капітал;
– продаж акцій та повернення коштів інвесторам.

Традиційно венчурне фінансування проводиться в два етапи. Спочатку накопичують активи з різноманітних джерел підприємств, страхових компаній, пенсійних фондів, приватних інвесторів, комерційних банків та венчурних фондів. Далі – акумульовані кошти розподіляють між проєктами, які обирають за результатами експертизи [7,с.112].Венчурний капітал надається інвесторами на умовах строковості, тобто на певний термін; при продажі акцій підприємства-реципієнта інвестор отримує частину венчурної суми; на відбір проєктів з підвищеним ризиком венчурний капіталіст може витратити тільки частину від загального розміру фонду [3, с. 6].

Венчурне фінансування інноваційної діяльності малого підприємництва є порівняно новим напрямом для української економічної практики, хоча в Україні ринок венчурного капіталу став формуватися в 1990-х роках. Правові та організаційні основи створення та діяльності венчурних фондів в Україні визначено в Законі Україні «Про інститути спільного інвестування» [6]. Основними задачами венчурного капіталу є мобілізація підприємницької

діяльності, забезпечення фінансування інноваційних компаній і перетворення їх в конкурентоспроможні компанії, які володіють великим потенціалом зростання і капіталізації бізнесу. Венчурний капітал в Україні стрімко розвивається. Чисельність венчурних фондів починаючи з 2018 р. складав 289,4 млрд грн,й в подальшому до 2020 року склав 407,4 млрд.грн.

Рис.1. Взаємодія між суб'єктами венчурного інвестування
Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [4]

Вартість активів венчурних фондів, незважаючи на погіршення ділової активності, продовжував зростати (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка активів венчурних компаній та підприємств промисловості за 2018 - 2020 рр.

Показники /Роки дослідження	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення, +,- (2020р/2018р)
Венчурний капітал, млрд грн	289,4	331,6	407,4	118,0
Темп зростання, %	113,0	114,6	122,9	9,9
Активи промисловості, млрд грн	3431,9	3639,0	3346,5	-85,4
Темп зростання, %	109,2	106,0	92,0	-17,2
Відношення венчурного капіталу до ВВП, %	8,1	8,3	9,7	1,6

Джерело: узагальнено автором на основі даних [5;9]

Проте зростання венчурного капіталу були дещо нижчими порівняно із темпами зростання капіталу в промисловості.

Дослідження вітчизняних вчених Гарбар Ж.В., Гарбар В.А., їх наукові розвідки вказують на зростаючі масштаби обсягів венчурного капіталу й дозволяють розглядати ринок венчурного фінансування в якості одного із найбільш ефективних та значущих інструментів для стимулювання зростання інноваційної економіки.

У світовій практиці інвестиційної діяльності існують такі методи фінансування інноваційних проектів у цілому і венчурних зокрема:

– самофінансування: залучаються власні ресурси для фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності;

– боргове фінансування: отримання ресурсів інвестиційних фондів, асоціацій, банків, приватних інвесторів на поворотній основі шляхом прийняття зобов'язань у формі кредитів, облігаційних позик, факторинг тощо;

– часткове фінансування: продаж частки статутного капіталу або пакета акцій (аукціонне часткове фінансування);

– бюджетне фінансування: отримання грантів, коштів зі спеціалізованих бюджетних фондів з фінансування наукової та інноваційної діяльності;

– змішане фінансування: комбінація вищенаведених методів фінансування в різних пропорціях.

В умовах економічних трансформацій стримуючим фактором розвитку інноваційного підприємництва в Україніє недостатній обсяг фінансування:

– відсутність значних довгострокових ресурсів у підприємств на реалізацію інноваційних проектів;

– значно великі ресурси грошового капіталу, які є у розпорядженні суб’єктів фінансового ринку[3, с. 5].

Набувають широкого поширення такі інструменти венчурного фінансування, як конвертована позика, та є найбільш поширеним інструментом брідж-фінансування.

Суністю брідж-фінанування є укладання договору короткострокового кредиту терміном на 1 рік під емісію цінних паперів, кошти від продажу яких виступають джерелом погашення та сплати високих відсотків. Брідж - фінансування дозволяє позичальнику коригувати обсяг залучених коштів у залежності від потреб. Кредитор зобов'язується надавати брідж-кредит у повному обсязі або частинами, що дає можливість позичальнику регулювати обсяг залучення позичених коштів відповідно до своєї платоспроможності. Брідж-фінансування – це така форма залучення фінансових ресурсів ззовні, при якій банки (чи інші фінансово-кредитні установи) кредитують суб'єктів господарювання під обсяги емітованих у майбутньому боргових цінних паперів (векселів, облігацій тощо). Ця схема фінансування відкриває підприємствам швидкий доступ до «довгих» грошей, проте є однією з найдорожчих. Найчастіше брідж-фінансування використовують підприємства, які мають намір організувати значну емісію облігацій, але кошти їм потрібні вже зараз.

Брідж-фінансування здійснюється здебільшого у формі боргових нот, які мають бути сплачені та погашені після надходження коштів від розміщення цінних паперів емітента-позичальника на фінансовому ринку. Відсоткова ставка

(може бути як плаваючою, так і фіксованою) за борговими нотами накопичується та сплачується при їх погашенні. При використанні плаваючої процентної ставки встановлюється її залежність від процента за банківськими кредитами. Такий вид фінансування доступний тільки для великих підприємств, які планують IPO [8, с. 118]. При наданні конвертованих позик відбувається конвертація позичкових коштів в частку (акції) інноваційної компанії. Надання конвертованих позик дозволяє забезпечити швидке надходження грошових коштів, гарантує забезпечення прав інвесторів, а також дозволяє компенсувати тимчасову нестачу ліквідності. Для венчурного фонду головним інтересом надання конвертованих позик є не повернення коштів, а купівля акцій компанії, курс яких має значні перспективи зростання.

Отже, проведене дослідження показало, що ключовою проблемою є подальший розвиток сформованого в Україні інституту венчурного фінансування та необхідність подолання цілого ряду суттєвих недоліків потребує подальших цілеспрямованих заходів держави, спрямованих на прискорений розвиток інноваційної діяльності. Важливим завданням венчурного фінансування в Україні повинно стати створення необхідних фінансових інструментів підтримки технологічного підприємництва, що здійснюється в пріоритетних напрямках.

Висновки. Для покращення наукового потенціалу країни, створення та використання інноваційних технологій, економічного зростання потрібно покращувати систему фінансування таких проєктів. Це можна зробити за допомогою розвитку ринку венчурного фінансування інноваційних проєктів. Для цього необхідно покращити інституційні засади та підвищити участь держави в створенні необхідних умов інноваційної діяльності.

Щоб механізми венчурного ринку працювали необхідно покращувати інституції та покращувати спеціальні інноваційні середовища. Необхідними кроками є покращення показника інноваційної діяльності серед компаній, підвищення комерціалізації науково-технічних розробок, підвищення кількості інвестицій в високотехнологічні галузі, які є одночасно і більш ризиковими, визначити найбільш ефективні галузі з точки зору економіки, які мають достатній рівень інфраструктурного забезпечення та покращувати інноваційну діяльність в цих напрямах.

Для того, аби венчурні інвестиції були надзвичайно ефективними для національної економіки, враховуючи наш сучасний стан, треба визначитиголовні складові державного регулювання, а саме:

– стратегічні галузі економіки, серед яких буде налагоджена інноваційна діяльность;

– необхідна якісна інфраструктура для стартапів та венчурних фондів, для появи якої необхідно створити якісні інституційни умови;

– збільшити кількість інновацій у продуктах з доданою вартістю;

– підтримувати інформаційно всіх учасників венчурного ринку;

– збільшувати кількість венчурних інвестицій у розбудову виробництва.

Вважаємо, що обрана правильна стратегія розвитку венчурного

фінансування, яка включатиме всі необхідні умови для функціонування інвестиційного ринку, допоможе в розвитку інноваційного виробництва, надання якісних послуг, як всередині так і за межами України.

Список використаних джерел:

1. Бражник Л. В., Дорошенко О. О. Діяльність інститутів спільного інвестування в України. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 42. С. 279-284.
2. Венчурне інвестування: про стартапи, блокчейн проекти та IT&сферу. URL: https:// blog.liga.net/user/pmoroz/article/31422.
3. Гарбар Ж.В.,Гарбар В.А. Венчурний капітал у контексті фінансування інноваційної діяльності. *Агросвіт*.2019.№19 с.3-9
4. Замлинський В.А. Сучасний стан та перспективи розвитку венчурного інвестування як складової фінансового забезпечення інноваційної діяльності України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 5–6. С. 172–179.
5. Звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: https://www.nssmc.gov.ua.
6. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові такорпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 р. № 2299-III.4.
7. Краус Н.М., Копиця Я.О. Венчурне інвестування як пріоритетний напрям інноваційного розвитку економіки країни. *Економічний простір*. 2013. № 74. С. 112–121.
8. Кочура Т. О. Глобальні тренди розвитку венчурного капіталу та їх вплив на інвестування високотехнологічних проєктів. *Бізнес-інформ.* 2020. № 4. С. 118-126.
9. Показники балансу підприємств за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua.
10. Про венчурні інвестиційні компанії: Проект Закону України. http://www.in.gov.ua/index.php?get=118&id=1495.
11. Про венчурні фонди інноваційного розвитку: Проект Закону України // http://www.in.gov.ua/index.php?get= 118&id=1499.
12. Сас Б. Б. Розвиток системи венчурного фінансування в Україні http://econa.org.ua/index.php/econa/article/ viewFile/%20635/pdf_250
13. Стариченко О. Особливості та можливості венчурних інвестиційних фондів в Україні. http://www.ufin.com.ua/analit_mat/rzp/195.htm
14. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 526-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text.
15. Третякова О. В., Харабара В. М., Грешко Р. І. Венчурне фінансування як ефективний інструмент інноваційного розвитку України. *Інвестиція: практика та досвід*. 2020. № 17-18. С. 18-23

Богдан ХУХЛЕЙ* ,
студент 1 курсу магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БАНКІВСЬКЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Анотація. *Глобалізація усіх сфер економічного життя суспільства має неабиякий впливає на розвиток співпраці між банківськими установами та страховими компаніями не лише в Україні, а й за її межами. Удосконалення взаємовідносин між банками та страховими компаніями зумовлене необхідністю поглиблення інтеграційних процесів з метою виробництва конкурентоспроможних продуктів і більш якісного задоволення потреб клієнтів у фінансових послуг. Виникає нагальна потреба у дослідженні основ банкострахування та аналізі концептуальних підходів до організації та функціонування фінансового супермаркету як дієвої моделі співробітництва.*

Abstract. *The globalization of the entire sphere of economic life of society has any impact on the development of cooperation between banking institutions and companies not only in Ukraine but also abroad. Improving the relationship between banks and insurance companies is due to the need to deepen integration processes in order to produce competitive products and better meet customer needs in financial services. There is an urgent need to study the basics of bank insurance and analysis of conceptual approaches to the organization and functioning of the financial supermarket as an effective model of cooperation.*

Вступ. Банківські та страхові ринки з неймовірною швидкістю змінюються під впливом мінливого економічного середовища та глобальних трендів, а тому повинні розвивати нові канали збуту, аби залишатися конкурентоспроможними. Фінансовий ринок у світі достатньо насичений фінансовими ресурсами, а тому споживачів потрібно спеціально залучати клієнтів за рахунок скорочення витрат та покращення якості обслуговування, зручності та ефективності послуг.

Банкострахування – це юридично оформлена угода між банком і страховою компанією щодо задоволення потреб споживачів у страховому захисті (банківському обслуговування) через банківські (страхові) канали збуту. Ми вважаємо за доцільне використовувати поняття банкострахування та Bancassurance як синоніми. Bancassurance є сучасним непрямим каналом збуту і в своїй найпростішій формі являє собою продаж страхових продуктів через канали збуту банків. Він є способом економічно ефективного збуту страхових та пенсійних продуктів шляхом проникнення на різні ринки.

---

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Алескерова Ю.В.

Для збуту складних різноманітних фінансових послуг, які об'єднують в собі банківські та страхові послуги, використовують різні організаційні форми для фінансових інститутів. Ця форма залежить як від встановлених цілей установи, так і від нормативно-правової бази країни, в якій функціонує фінансова установа

Виклад основного матеріалу. Банківські та страхові ринки з неймовірною швидкістю змінюються під впливом мінливого економічного середовища та глобальних трендів, а тому повинні розвивати нові канали збуту, аби залишатися конкурентоспроможними. Фінансовий ринок у світі достатньо насичений фінансовими ресурсами, а тому споживачів потрібно спеціально залучати клієнтів за рахунок скорочення витрат та покращення якості обслуговування, зручності та ефективності послуг.

Банкострахування – це юридично оформлена угода між банком і страховою компанією щодо задоволення потреб споживачів у страховому захисті (банківському обслуговування) через банківські (страхові) канали збуту. Ми вважаємо за доцільне використовувати поняття банкострахування та Bancassurance як синоніми. Bancassurance є сучасним непрямим каналом збуту і в своїй найпростішій формі являє собою продаж страхових продуктів через канали збуту банків. Він є способом економічно ефективного збуту страхових та пенсійних продуктів шляхом проникнення на різні ринки. Для збуту складних різноманітних фінансових послуг, які об'єднують в собі банківські та страхові послуги, використовують різні організаційні форми для фінансових інститутів. Ця форма залежить як від встановлених цілей установи, так і від нормативно-правової бази країни, в якій функціонує фінансова установа.

Протягом тривалої історії діяльності фінансові інституції не обирають єдиної моделі зрощення та функціонування банківського та страхового бізнесу, а у залежності від ситуації на ринку та наявних можливостей використовують ту чи іншу модель.

На основі ситуації на фінансовому ринку та теоретичних досліджень польський науковець Ковалевські О. розрізняє такі моделі функціонування банківського і страхового бізнесу: стратегія альянсу;стратегія спільного підприємства; стратегія створення власної інституції; консолідована модель.

Дві останні моделі характерні для банків із високим ступенем капіталізації. На даному етапі розвитку фінансового ринку вигоду від дистрибуції своїх продуктів через банківські відділення, окрім страхових компаній мають інвестиційні фонди. Це може бути застереженням для страховиків, без відповідної цілеспрямованої діяльності вони можуть бути витіснені більш активними конкурентами. Тому важливим, на нашу думку, є спрощення страхових продуктів, це обумовлено тим, що такі краще продаються і не лише в банківській мережі.

Кожна із стратегій має свої переваги і недоліки, тому виникла необхідність детально проаналізувати моделі зрощення та функціонування банківського та страхового бізнесу. Найпростіша форма співпраці банківських та страхових інституцій на польському ринку – дистрибуційний договір, яке може бути

одностороннім або двостороннім. При використанні одностороннього дистибуційного договору страхова компанія продає страховий продукт у відділенні банку під власною маркою. Банківська установа за це отримує комісію від продажу даних фінансових продуктів. У випадку двостороннього порозуміння – страхове товариство має поширювати банківські продукти через власні канали за що отримує від банку комісію. Основною причиною укладання такого договору є бажання банківської інституції набути досвід та ноу-хау в страховій сфері.

Таблиця 1

Типи банківських ризиків, визначені Національним банком України

Тип ризику	***Характеристика ризику***
Кредитний ризик	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себезобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з бан-ком або в інший спосіб виконати зобов'язання.
Ризик ліквідності	Визначається як наявний або потенційний ризик для надходженьта капіталу, який виникає через неспроможність банку виконатисвої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат.
Ризик зміни процентноїставки	Наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, що виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок.
Ринковий ризик	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, якийвиникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів татоварів і курсів іноземних валют.
Валютний ризик	Наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют тацін на банківські метали.
Ризик репутації	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливе сприйняття іміджу фінансової уста- нови клієнтами, контрагентами, акціонерами.
Юридичний ризик	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через порушення або недотримання банком вимог зако- нів, нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етич-них норм, а також через можливість двозначного їх тлумачення.
Стратегічний ризик	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неправильні управлінські рішення, неналежну реаліза-цію рішень і неадекватне реагування на зміни в бізнес-середовищі.

Джерело: складено автором на основі [4]

Наступна модель співпраці банківського та страхового бізнесу злиття і поглинання. Якщо банківська інституції приймає рішення про поглинання страхової компанії, вона повинна виконати надзвичайно детальний аналіз даної фінансової інституції. Практика доводить, що часто злиття та поглинання приносять менші переваги ніж очікувалось, окрім того, практика доводить що існують негативні моменти у разі об'єднання банківської та страхової інституції. Адже у разі недосягнення очікуваних переваг, негативна ситуація відобразиться на мотивації персоналу, стилі менеджменту і як наслідок відобразиться у неповному використанні отриманих технологій, можливостей. Заслуговує уваги

той факт, що злиття та поглинання досить ризикові дії та їх вартість є значно вищою, ніж у інших моделей консолідації банківського та страхового бізнесу, у разі фіаско обраної стратегії. Вагомою перевагою є швидкість створення консолідованої банкострахової архітектури – нової фінансової інституції та отриманні банківською інституцією нових технологій.

Завдяки відмінностям у стані розвитку консолідації банківського та страхового бізнесу у окремих країнах, можна досліджувати різні інтеграційні моделі функціонування банківського та страхового бізнесу. І дані відмінності пов'язані із зростаючою консолідацією на світових фінансових ринках банківського сектору та страхування а також прагненням банків до перетворення в універсальні інституції, що здатні запевнити кожну фінансову потребу своїх клієнтів. Як доводить досвід, чим більш консолідована і об'єднана єдиним капіталом модель функціонування банківського та страхового бізнесу, тим більші та довго триваліші переваги і прибутки можна від неї отримати.

Підсумовуючи Європейський поділ на інтеграційні моделі функціонування банківського та страхового бізнесу та досвід ї становлення пропонуємо власний модельний ряд.

Умовно варіанти консолідації, на нашу думку, слід поділити на два типи, моделі базовані – на безкапіталовій основі та коінтеграція банківського та страхового бізнесу, якій притаманна консолідація на рівні інституцій, що є яскравим проявом формування новітньої фінансової бізнес архітектури. Під безкапіталовою моделлю співпраці ми пропонуємо розуміти акредитацію страхового товариства у банку чи договір про співпрацю підписаний поміж інституціями партнерами. Єдиного визначення акредитації не має і у різних джерелах це поняття тлумачиться по різному. Але оскільки в даному випадку вже не йде мова про державну акредитацію, то найбільш точними по сенсу в контексті нашого дійства будуть наступні визначення:

Акредитація (лат. accredo, «довіряти») – як процес, у результаті якого організація набуває офіційного підтвердження відповідності якості запропонованих послуг, що відповідають певному стандарту. Найбільш поширена у сфері професійних послуг, для оцінки якості яких споживач, як правило, не є достатньо компетентним.

У даній моделі учасниками можуть бути усі зацікавлені у партнерстві інституції та установи, починаючи від супермаркетів та станцій технічного обслуговування автомобільного транспорту, і закінчуючи державними установами, які надають платні послуги чи здійснюють інші дії, що супроводжуються необхідністю сплати мит та платежів, або здійснюють обслуговування лише за наявності, визначених договорів обов'язкового страхування. У обох випадках, навіть державна установа зацікавлена у вищій ефективності праці власних співробітників, а джерелом збільшення даного показника може служити відділення банківської чи страхової інституції, яке знаходитиметься у максимальній наближеності до даної установи, та якщо це не заборонено законодавством, навіть на її території.

Для інших інституцій дана модель співпраці, аналогічно, може бути корисною із вищезазначених причин, а також, необхідно відзначити, консолідація за безкапіталовою моделлю, це - оптимізація фінансових потоків, можливість отримання додаткових комісійних від продажу фінансових продуктів, вивчення менеджменту та ефективності діяльності партнера, що в подальшому може модифікуватись у коінтегровану модель, сприяти рішенню правління, акціонерів задіяних інституцій до придбання бізнесу, чи розміщення активів фінансової інституції у акції перевіреного досвідом партнера.

Модель при взаємодії банківської та страхової інституції дозволяє використання баз даних та забезпечує можливість репрезентування банком страхової компанії на основі укладеної угоди. В Україні цей тип моделей має додаткові цілі, таким чином гіпотетично банківські установи обирають стабільних партнерів, через процедуру акредитації, що обумовлене діяльністю деяких українських страхових товариств котрі, на цілком законних підставах мінімізують ціну зменшуючи кількість ризиків, що охоплюються страхуванням. Це дозволяє придбати дешевий страховий поліс, який є вимогою банківської установи при наданні кредиту та в той же час залишити об’єкт страхування у більшості можливих страхових випадків без страхового покриття.

Розміщення коштів страхових компаній має стабілізуючу психологічну функцію та водночас дозволяє отримати додаткового вагомого клієнта самому банку в особі страхової компанії, заробити додаткові кошти та що навіть у разі не стабільної ситуації у страховика не відіб’ється на банківській установі. Така діяльність дозволяє виділити у безкапіталовій моделі – акредитаційну модель. Дана модель протягом тривалого часу користується популярністю, що зумовлено перевагами, які існують у короткостроковому періоді, та аналізуючи її у довгостроковому періоді мусимо відзначити ряд недоліків. При закінченні періоду кредитування страхова компанія може залишити клієнтів отриманих через банківську установу, а той в свою чергу співпрацюючи з не надто надійними партнерами погіршить своє реноме на ринку. Банк при тісній співпраці вивчивши особливості ведення страхового бізнесу може заснувати власну страхову компанію і чим перейти на наступний щабель фінансової бізнес архітектури, також така процедури зважаючи на пере важність банківських установ дає можливість створити надзвичайно жорсткі рамки для ведення бізнесу страховиком.

Тип моделей консолідації банківського та страхового бізнесу, яким притаманна консолідація на рівні інституцій, включає в себе модель спільного підприємства, стратегічну модель створення нової інституції, модель обміну акціями фінансових інституцій чи створення конгломерату – фінансової групи, а також стратегічний альянс. Кожна із цих моделей може мати власні модифікації, також можливим є симбіоз чи одночасне використання декількох моделей.

Концепція спільного підприємства – передбачає створення нової фінансової інституції найчастіше, страхової компанії, на базі рівних капітальних вкладів уже існуючих банківських та страхових інституцій. Створена інституція функціонує під спільним брендом та займається реалізацією страхових послуг

через банківські відділення. Основні переваги даної моделі: можливість отримання банком нового необхідного досвіду, реалізація успішного бізнес-проекту із часткою в прибутках нової інституція, відносна безпечність бізнесу, що пояснюється наявність досвіду у страхового товариства – партнера, фінансова підтримка партнерів, необхідна до початку діяльності і обмеження ризику збитків, тому що ризик диференційований поміж партнерами. Та існують і недоліки у даній стратегії, не виключена можливість конфліктів поміж засновниками, щодо стратегії подальшого розвитку спільного підприємства.

Стратегія «deNovo» – передбачає створення нової інституції з «нуля», в межах власної структури та на основі власних коштів, у більшості випадків це заснування страхового товариства банківською установою, хоча існують прецеденти створення страховим товариством банківських інституцій. Основними перевагами даної моделі є висока ефективність та координація консолідованого банко-страхового бізнесу, можливість опрацювання компліментарних фінансових продуктів. Та не варто забувати, про недоліки, до яких слід віднести значні капітальні інвестиції при заснуванні, для України це мінімум 1 млн. євро для страхової компанії що займатиметься ризиковим страхуванням, та 1,5 млн. євро для компанії з страхування життя. Вагомий недолік - відсутність власних новинок через відсутність єдності колективу, відповідної кваліфікації працівників, що вимагає додаткових витрат на підвищення кваліфікації працівників.

Модель обміну акціями, активами фінансових інституцій передбачає консолідацію, початкову стадію формування моделі конгломерату - фінансової групи. Має ряд відмінностей та реалізовується через придбання або поглинання інституцій необхідних для формування консолідованої банка страхової архітектури, у випадку фінансової групи – консолідованої банкострахової інституції.

Основними перевагами моделі, за якої банк придбає частину акції страхового товариства швидкість організації консолідованого банкострахового бізнесу, отримання уже висококваліфікованого персоналу та досвіду роботи на страховому ринку.

Фактично четвертий тип найбільш помітний на фінансовому ринку та водночас найрідкісніший через власні глобальні масштаби передбачає повну зміну фінансової бізнес архітектури фінансового ринку і супроводжується відмовою від обмежуючих статусів, таких як банк у назві, це перехід до глобального консолідованого фінансового ринку де діятимуть найбільш успішні та універсальні інституції. Загалом містить переваги та недоліки попередньої моделі.

В Україні найбільшого розповсюдження набули моделі базовані на безкапіталовій основі, що зумовлено необхідністю страхування при споживчому кредитуванні, іпотеці та при придбанні автомобілів у кредит.

Цей розвиток супроводжується збільшенням кількості транспортних засобів на дорогах, а це значить зростання ризиковості та збитковості даного виду страхування і як наслідок подорожання даного виду страхування. На тлі

глобалізації світової економіки, що на даному етапі розвитку української економіки, повинна супроводжуватись зниженням вартості кредитів, та зростаючою конкуренцією розвинених банківських послуг. Зацікавлення може викликати можливість дистрибуції страхових послуг, вартість яких зростає і відповідно зростає комісія, яка розраховується, як 10-20 відсотків від вартості страхового захисту у залежності від виду страхування, що реалізовується.

Основна мета прибутковість банківського відділення, банківські установи у яких незначна кількість акредитованих страховиків, або реальна діяльність ведеться із незначною кількістю уже акредитованих страхових компаній пояснюється втручанням керівництва, яке на рівні правління компаній укладають договори про співпрацю. Подібну політику застосовують найчастіше незначні за розмірами фінансові інституції.

Висновки. Страховим організаціям притаманний інтерес до банків як консалтингових структур з питань валютного регулювання, управління портфелем цінних паперів, експертизи фінансових проектів, консультацій у нестандартних ситуаціях. У ході проведеного дослідження з'ясовано: об'єктивна необхідність запровадження дієвої системи банко страхування пов'язана з новими економічними реаліями, зумовленими зростанням інтеграційних процесів на світовому фінансовому ринку;пріоритетними напрямами в розвитку взаємовідносин страхових організацій і банків є: гармонізація чинного законодавства з нормами ЄС;- запровадження досконалих комп'ютерних технологій, що сприяють повноцінній діяльності «фінансових супермаркетів»; розробка нових фінансових продуктів на межі банківських і страхових послуг.

Партнерство розвивається з кожним роком все активніше, воно матиме перспективи істотного зростання у найближчому майбутньому. Це в певній мірі підвищує взаємний інтерес банків до страхових компаній, хоча роль банківського корпоративного страхування недооцінена.

Список використаних джерел:

1. Борисюк О. В. Тенденції банкострахування в умовах нестабільності розвитку фінансового ринку. *Молодий вчений*. 2019. № 1(2). С. 428-432. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_1(2)__43.

2. Волкова В.В. Волкова Н.І. Банкострахування як сучасний метод мінімізації кредитного ризику банку. Фінанси, облік, банки.. 2016. № 1(21). С. 54-59.

3. Іващук Н. Л. Іващук О. В. Причини утворення та форми банківсько-страхових груп. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка": Проблеми економіки та управління*. 2008. № 611 С. 64–71.

4. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 2 р. № 361. http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0361500-04.

Наталія ЯВОРСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БАНКОСТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВ

Анотація. *У статті розглянуто сутність та функції банківського страхування як інструменту управління ризиками для банків. За останні десять років проникнення банківського страхування стало головною тенденцією на фінансовому ринку, що створює передумови для осмислення та аналізу феномену банківського страхування. Представлено переваги банківського страхування для його ключових гравців та висвітлено тенденції його подальшого розвитку.*

Abstract. *The article considers the essence and functions of bank insurance as a risk management tool for banks. Over the last ten years, the penetration of bank insurance has become a major trend in the financial market, which creates the preconditions for understanding and analyzing the phenomenon of bank insurance. The advantages of bank insurance for its key players are presented and the tendencies of its further development are highlighted.*

Вступ. У відповідь на дедалі більш нестабільні економічні умови багато компаній прагнуть налагодити більш стабільні відносини та зменшити ризики, пов’язані із впровадженням страхових та банківських послуг. Тому необхідно прогнозувати та вирішувати ризики у взаємодії банків та страхових компаній шляхом впровадження інноваційних технологій, удосконалення страхових продуктів і каналів збуту, формування перспективи спільних резервів, щоб підвищити довіру фінансових установ.

Проблеми виникнення та існування фінансових об’єднань в Україні, а також їхніх ризиків широко досліджують багато вітчизняних вчених,серед яких: В.Д. Базилевич, Я.В. Паламаренко, Л.В. Нечипорук, О.П. Павленко, Л.О. Примостка, Н.В. Ткаченко та інші.

Виклад основного матеріалу. Термін "банкострахування" («bancassurance») вперше з'явився у Франції в кінці 70-х років в якості визначення продажу страхових послуг через банківську мережу розповсюдження.

Кредитний ризик – це ризик невиконання позичальником своїх зобов’язань перед банком. Для більшості вітчизняних банків це основний ризик, який їм необхідно контролювати та мінімізувати. Вважаємо, що в умовах

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справа та страхування ВНАУ – Руда О.Л.

економічної трансформації банківське страхування може бути ефективним засобом зниження банківського кредитного ризику.

В економічній літературі деяких країн банкострахування ширше визначається як залучення банків, ощадних кас і будівельних компаній у виробництво, маркетинг і розповсюдження страхових продуктів. Інтерпретацію терміну «банкострахування» можна здійснювати з двох позицій. З інституційної точки зору банкострахування є способом організації банківського страхування. З функціональної точки зору банкострахування – це система, яка організовує перехресні продажі банківських та страхових продуктів через єдину точку продажу, переважно через мережу банківських відділень та відділень.

Мета банкострахування полягає в збільшенні портфелів банків і страхових організацій за допомогою реалізації основних напрямків співробітництва. Взаємовигідна співпраця в такій кооперації зводиться:

– По-перше, до можливості розробки нових фінансових продуктів на стику банківської та страхової діяльності;

– По-друге, до зниження собівартості трансакцій та інформаційних витрат;

– По-третє, до залучення додаткових клієнтів і досягненню повного контролю над їх фінансовими потоками, що розширює можливості маркетингового аналізу

Сучасні науковці Н.Л. Іващук, О.В. Іващук висловили думку, bancassurance – це стратегія, яку застосовують банки з метою надання фізичним особам інтегрованих фінансових послуг. Першопричиною банківсько-страхової співпраці була ідея комплекснішого обслуговування, тобто задоволення фінансових потреб клієнта в одній фінансовій установі. До цього приєдналися суто ринкові чинники, адже кожний господарський суб’єкт прагне підвищувати рентабельність власного бізнесу. З іншого боку, характерним є те, що банківські та страхові послуги взаємодоповнюються. Bancassurance дає користь для клієнтів, оскільки зменшує ризик, пов’язаний з кредитом, а також для банку, бо диверсифікує його бізнес-ризик і забезпечує додаткові джерела доходів [3].

Збут страхових продуктів через банківські віконця та банківських продуктів через зовнішню (посередницьку) службу страховиків – є основною ідеєю ринкової стратегії кооперації банків і страховиків. Поєднання банківських і страхових можливостей збуту фінансових продуктів значно збільшує їх сукупний потенціал.

Необхідність участі страхової компанії в банківській організації залежить від її характеру та змісту, а також існує широкий спектр ризиків, які банки не можуть усунути самостійно. З таблиці 1 ми можемо побачити переваги банкострахування для його основних учасників.

Вперше в Україні bancassurance запровадив «Райффайзенбанк Україна» спільно з компанією «Інго-Україна» у 2005 році. Пізніше до цієї програми приєдналися страхові компанії «ПЗУ-Україна» та «АІГ Життя». Хоча страхові компанії готові запропонувати широкий спектр продуктів банківського

страхування, в Україні стрімкого розвитку набули продукти, характерні для співпраці між банківськими установами і страховиками у сфері обов'язкового і умовно-обов’язкового страхування. Специфіка розвитку bancassurance в Україні викликана непоширеністю страхування, недосконалістю законодавства, недовірою клієнтів до страхових компаній, непрозорістю страхових послуг, а також неконкурентними діями з боку банків і страхових компаній [4, с.125-127].

Таблиця 1

Переваги банкострахування для основних учасників

Для банків	Для страховиків	Для клієнтів
1) створення нового центру доходів за рахунок продажів нового продукту, який є джерелом отримання комісійного доходу для банку, а також за рахунок збільшення показника перехресних продажів страхових продуктів клієнтам банку; 2) збільшення прибутковості з одного клієнта банку за рахунок перехресного продажу декількох продуктів (наприклад, продаж платіжної картки або кредиту та страховки); 3) підвищення лояльності клієнтів банку, в основному завдяки розширенню продуктової пропозиції і створення конкурентних переваг в порівнянні з іншими банками; 4) збільшення клієнтської бази за рахунок клієнтів страхових компаній.	1) збільшення обсягів страхових премій за рахунок залучення клієнтів банку; 2) зниження витрат на залучення клієнта (клієнтів страхової компанії поставляє банк; маркетингові витрати скорочуються, оскільки вони розподіляються між банком і страховою компанією, або страхова компанія взагалі не несе ніяких витрат); 3) зниження операційних витрат (продаж через банківську мережу дозволяє знизити витрати на персонал і офісні приміщення); 4) поліпшення якості обслуговування своєї клієнтської бази.	1) забезпечення більш широкого вибору послуг і наявність можливості комплексного обслуговування; 2) можливість отримання банківських і страхових послуг в одному місці; 3) зниження вартості послуг, що надаються. Вартість продуктів і послуг фінансового супермаркету може бути знижена на 10-15% завдяки широким можливостям внутрішнього трансфертного ціноутворення, що існує між банком і страховою компанією в рамках одного фінансового об'єднання; надання загальної знижки з усіх продуктів та послуг.

Джерело: узагальнено автором на основі [6]

З моменту становлення ринкових відносин в Україні розпочався процес злиття та поглинання, що згодом призвело до створення фінансових альянсів між банками та страховими компаніями. Сьогодні існує кілька таких моделей розвитку.

У таблиці 2 наведені основні моделі співпраці страхових компаній і банків.

Вітчизняні аналітики до найбільш поширених форм співпраці і страхових компаній і банків відносять такі як:

1. Початкова форма співпраці, яка обмежується наданням страховою компанією послуг клієнтам банку і самому банку на договірних основах. Ця форма не є по суті bancassurance, оскільки немає конвергенції каналів продажу і спільних продуктів.

2. Форма агентських відносин, яка припускає поширення страхових послуг за угодою з банком через його агентську мережу.

3. Форма кооперації, за якої партнери створюють договірний альянс і на договірній основі – режим найбільшого сприяння у всіх галузях співпраці. Це вищий ступінь співпраці, що вимагає координації спільного бізнесу на довготривалій постійній основі.

4. Форма контролю, що припускає застосування механізму контролю аж до злиття і поглинання, за допомогою яких банк або страховик має намір досягти своїх стратегічних цілей. Поглинання шляхом придбання пакета акцій, достатнього для участі в управлінні, страховою компанією або банком дає змогу ефективно використати канали продажу, розширити продуктовий ряд і клієнтську базу, що є найбільш поширеною і ефективною стратегією реалізації банківського страхування, яка реалізовується світовими лідерами ринків фінансових послуг [5, с. 99].

5. Форма фінансового супермаркету. Це вищий етап інтеграції банку та страхування. При цьому структура банків і страхових компаній має бути тісно інтегрована не лише на рівні фронт-офісного структурного підрозділу, що забезпечує спільне використання каналів продажу фінансових послуг, а й на загальному рівні бек-офісу.

Таблиця 2

Основні моделі розвитку відносин між банківськими установами та страховими компаніями

Модель	Опис	Сильні сторони	Слабкі сторони	Країни масового поширення
Угода про співробітництво (Agreement on Cooperation in the Dissemination)	Банківські організації виступають в ролі посередника між страховими компаніями та їх клієнтами	Низькі капітальні вкладення, невеликі тимчасові витрати	Труднощі, пов'язані з впровадженням нових продуктів і послуг	Німеччина, США, Південна Корея, Японія
Договірна угода по спільному підприємництві (Contractual Joint Venture Agreement)	Банківські та страхові організації співпрацюють в перетворенні продуктів і послуг	Обмін досвідом і навичками	Деякі труднощі в процесах управління	Іспанія, Південна Корея, Португалія, Італія
Інтегровані бізнес-групи (Integrated Business Groups)	Створення нового спільного заснування	Єдина структура	Значні капітальні вкладення	Іспанія, Великобританія, Бельгія, Ірландія, Франція

Джерело: узагальнено автором на основі [1]

Передумови виникнення банкострахування полягають у виявленні вигід від співробітництва як для банків, так і для страхових компаній:

– збільшенні кількості клієнтів за рахунок розширення асортименту продуктів, зниження вартості послуг та можливості комплексного обслуговування будь-якого клієнта;

– збільшенні обсягів коштів страховиків на банківських рахунках;

– зменшенні витрат на ведення банківського бізнесу;

– можливості збільшення прибутку з одного клієнта за рахунок продажу додаткових продуктів;

– зменшенні маркетингових та операційних витрат банку;

– диверсифікації кредитних ризиків банку.

Bancassurance надає клієнтам багато переваг, однією з яких є зручність. Для банків і страхових компаній банкострахування збільшує диверсифікацію банківських доходів і приносить більше прибутку обом сторонам.

Попри всі складнощі вітчизняної реальності (військовий конфлікт в Україні, високий рівень корупції, нестабільне політичне середовище, недосконала законодавча база, податковий тиск, економічна криза в умовах пандемії COVID-19 тощо), страховий ринок показує, що усі суб'єкти не найгірше дають собі раду із кризою. У них є ресурси, накопичені за роки функціонування страхового ринку, але є й також потенціал, який можна використовувати зараз. Тому, стратегічним пріоритетом розвитку страхового ринку України обов'язково повинно бути використання інфраструктурного потенціалу ринку страхування.

Таблиця 3

Топ-банки в Україні, які застосовують bancassurance станом на 2020 рік

№	Банки, з якими працюють страховики по фізичних особах	Банки, з якими працюють страховики по юридичних особах
1	Райффайзен банк Аваль	ПриватБанк
2	Приватбанк	Райффайзен банк Аваль
3	Укрсоцбанк	Укрсоцбанк
4	Укрсиббанк	Укрсиббанк
5	Ощадбанк	Правекс-банк
6	Укргаз	Укргаз
7	ТАС-Комерцбанк	Промінвестбанк
8	Правекс-банк	ТАС-Комерцбанк
9	KredoBank	KredoBank
10	Промінвестбанк	Петрокоммерц-Україна Банк

Джерело: узагальнено автором на основі [6]

Тривалий час страховий ринок зберігає міцні позиції найбільш капіталізованого ринку серед усіх небанківських установ. Загальна кількість страхових компаній станом на 31.12.2020 рік становила 233, з них 23 – це компанії зі страхування життя, решта 210 – сектору "non-life". Варто зауважити, що динаміка кількості страховиків є спадною, при тім інші показники демонструють ріст (табл. 4).

Таблиця 4

Основні показники страхового ринку в Україні

Рік	Кількість страхових компаній	Валові страхові премії, млн.грн	Валові страхові виплати, млн.грн	Обсяг страхових резервів, млн.грн	Активи страховиків, грн
2015	382	26767,3	5065,4	15828	70261,2
2016	361	29736	8100,5	18376,3	60729,1
2017	310	35170,3	8839,5	20936,7	56075,6
2018	294	43431,8	10536,8	22864,4	57381
2019	281	49367,5	12863,4	26975,6	63493,3
2020	233	53001,2	14338,3	29558,8	63866,8

Джерело: узагальнено автором на основі: [6]

Банкострахування поки ще недостатньо розвинуто в Україні. Причинами цього вважаємо:

– низьку платоспроможність населення країни;

– світову фінансово-економічну кризу, що суттєво впливає на загальну економічну ситуацію в Україні;

– надмірні вимоги при акредитації страховиків з боку вітчизняних банківських установ; – надмірні кредитні ризики банку;

– наявність значної кредитної проблемної.

Вирішення основних завдань можливе через реалізацію таких положень:

– максимальна інтеграція українського страхового та банківського ринків через створення саморегульованої організації, надання часткових повноважень наглядовому органу та формування механізму безумовного виконання рішень усіма професійними учасниками;

– створення асоціації страхових омбудсменів для закріплення її функцій та впливу в основному на органи державної влади та управління через законодавство;

– нагляд за страховиками та банками за виконанням їх зобов'язань перед клієнтами, забезпечення механізмів впливу на порушників;

– підвищення конкурентоспроможності всього українського фінансового ринку та стимулювання процесу очищення ринку як фундаментального чинника підвищення довіри.

Висновки. Отже, банкострахування виступає засобом збільшення банківського та страхового портфелів шляхом реалізації спільних програм. Банківське страхування перетворює банк на потужну фінансову організацію, яка здатна задовольнити найвибагливіших клієнтів завдяки наданню широкого спектра сучасних фінансових послуг. Аналіз показує, що український банко-страховий бізнес має великі перспективи зростання через зацікавленість банків у додаткових джерелах комісійного доходу та бажання страхових компаній збільшити продажі страхових продуктів. Найпростіша форма банківського страхування, пов'язана з продажем супутніх фінансових продуктів, стала найбільш поширеною, але подальший розвиток співпраці між банками та страховими компаніями залежить не тільки від внутрішніх, але й значною мірою

зовнішніх факторів, таких як фінансовий стан, державний сектор, фінансова спроможність споживачів такої продукції тощо.

Список використаних джерел:

1. Борисюк О. В. Тенденції банкострахування в умовах нестабільності розвитку фінансового ринку. Молодий вчений. 2019. № 1(2). С. 428-432. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_1(2)__43.

2. Іващук Н. Л. Іващук О. В. Причини утворення та форми банківсько-страхових груп. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Проблеми економіки та управління*. 2008. № 611. С. 64–71

3. Макаренко Ю.П. Покотило К.В. Теоретичні аспекти взаємодії банків та страхових компаній URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2014/17.pdf

4. Пономарьова О. Б. Конкурентоспроможність страхових компаній у регіоні. *Вісник ДДФА: Економічні науки*. № 2(30). 2017. С. 92-103.

5. Садура О.Б., Агрес О.Г. Bancassurance як цінний інструмент розвитку фінансового ринку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2020. № 1. С. 93-100

6. Страховой ринок України. URL: http://www.forinsurer.com/files/file00406.pdf

НАПРЯМ 3

ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

Анжеліка БОЛЮХ*,
студентка 1 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ В УКРАЇНІ

Анотація. *В умовах становлення інформаційного суспільства, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій прискорив непросту проблему розв'язання незалежних бізнес-структур та національної економії в загальнодержавному масштабі. Одним із засобів впровадження та підтримки процесу інформатизації в економічному середовищі є електронна комерція, яка дає змогу найбільш ефективно здійснювати господарські операції, швидко реагувати на зміни ринкових товарів і послуг, розширювати сферу впливу господарюючих суб'єктів та підвищити його конкурентні переваги.*

Abstract. *With the formation of the information society, the development of information and communication technologies has accelerated the difficult problem of solving independent business structures and the national economy on a national scale. One of the means of implementing and supporting the process of informatization in the economic environment is e-commerce, which allows the most efficient business transactions, respond quickly to changes in market goods and services, expand the sphere of influence of economic entities and increase its competitive advantage.*

Вступ. Метою даної роботи є виявлення особливостей та основних принципів електронної комерції та з'ясування методів розвитку електронної комерції в Україні. Електронна комерція відноситься до будь-якої форми комерційної угоди, в якій сторони взаємодіють в електронному вигляді, а не шляхом фізичного обміну чи прямого фізичного контакту, щоб передати право

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ – Чіков І.А.

власності чи використання товарів чи послуг від однієї особи іншій. Поява глобальних комунікаційних мереж, особливо Інтернету, викликала справжню революцію в організації та веденні бізнесу. Ці зміни впливають як на зовнішні відносини компанії з її партнерами або клієнтами, так і на власну внутрішню структуру компанії. Не тільки з'явилися нові напрямки бізнесу, а й докорінно змінилися вже існуючі.

Виклад основного матеріалу. За останніх п'ять років електронна торгівля стала чинником глобального значення. Спостерігається стрімке її зростання в світі. В Україні в мережі Інтернет функціонує більше 1500 електронних магазинів і торгових майданчиків. Найбільш популярні магазини, торгуючі книгами, програмними продуктами, комп'ютерною технікою. Створюються галузеві торгові майданчики (метал, цінні папери). З'явилися холдинги, що об'єднують ряд Інтернет-магазинів. Разом з традиційними секторами торгівлі «бізнес-бізнес» і «бізнес-споживач» у даний час на ринку послуг електронна торгівля можна виділити сегменти pc-commerce, m-commerce, t-commerce. На жаль, достатньо чіткої української термінології у сфері електронної торгівлі ще немає. Основні її форми реалізуються з використанням персональних комп'ютерів і мережі Інтернет: Інтернет-магазини, електронні торгові майданчики, електронні аукціони та Інтернет-біржі [1].

Перші системи електронної комерції були створені в 60-х рр. XX ст. у США з метою обслуговування замовлень квитків у транспортних компаніях, а також координації діяльності різноманітних служб у процесі підготовки рейсів. Концепції «електронного бізнесу» та «електронної комерції» виникли в США у 1980-х рр. і стали результатом розвитку більш ранніх ідей глобальної інформаційної економіки [2]. Як показують дослідження, в Україні, станом на кінець 2019 р. частка користувачів мережею Інтернет становила 70,1% (рис. 1).

Рис. 1. Частка користувачів Інтернету в Україні %
Джерело: побудоване автором на основі [6]

Важливу роль у зростанні онлайн-продажів також відіграє проникнення інтернету в регіонах України. За даними Wikipedia, цей показник за 2020 рік порівняно з 2021 роком збільшиться з 60% до 67%. Іншими словами, робити покупки онлайн теоретично зможуть ще півтора мільйона громадян.

В Україні вже створюються корпоративні портали, в межах яких систематизується корпоративна інформація та надається доступ до неї сертифікованим користувачам. Перспективним для України є також створення електронних ринків, систем управління ланцюжком комплектації, систем управління взаємовідносинами з клієнтами. В Україні вже існують технічні умови застосування цих технологій – створено національний електронний каталог товарів.

Поняття «електронна комерція» набуло великої популяризації внаслідок його ототожнення з терміном «електронний бізнес». Проте з часом науковці почали відокремлювати електронну комерцію від електронного бізнесу. Електронна комерція починалася з операцій купівлі-продажу і перерахування коштів через комп'ютерні мережі. Але сьогодні електронна комерція поєднує процеси розробки, просування на ринок, продажу, доставки, після продажного обслуговування й оплати товарів і послуг за допомогою Internet, створення віртуальних співтовариств споживачів і бізнес-партнерів. Таким чином, електронна комерція містить у собі не тільки ділові операції, пов'язані з безпосереднім отриманням прибутку (купівля-продаж товарів і послуг), а й процеси підтримки отримання прибутку [3].

У 2021 році Україна посіла 77 із 224 місць у світовому рейтингу швидкості Інтернету, це на 15 позицій вище, ніж минулого – 2020 року, тоді вона займала 92 місце [7].

Рис. 1. Топ-5 універсальних українських маркетплейсів за охопленням аудиторії у 2018 році

Джерело: побудоване автором на основі [6]

Переваги електронної комерції:

- глобальний масштаб і охоплення (можливості Internet дозволяють розширити пошук бізнес-партнерів та ринків збуту, істотно полегшити проведення ринкових досліджень, а також щонайкраще запропонувати свій товар чи послуги);

- прискорення бізнес-процесів, зручність і швидкість здійснення угоди, доступність, оперативність отримання інформації, особливо при міжнародних операціях (можливість доступу користувача до інформації з будь-якого місця без будь-яких додаткових витрат);

- нижча ціна (фірми, що займаються електронною комерцією, за рахунок зниження невиробничих витрат мають змогу запропонувати споживачеві більш низьку ціну);

- цілодобова доступність ринку та активна позиція споживача;

- однаковий доступ до ринку (як для великих корпорацій, так і для невеликих фірм);

- найбільш широкий асортимент товарів (споживач одночасно і в одному місці має доступ до всього асортименту товарів, що пропонуються фірмами в мережі);

- наявність систем пошуку необхідних товарів та послуг;

- відсутність потреби в доставці товарів для споживача (більшість електронних магазинів мають налагоджену систему доставки);

- можливість купувати оригінальні та рідкісні для України товари у зарубіжних магазинах та на аукціонах, резервувати місця в готелях різних країн та отримувати інші послуги іноземних компаній;

- унікальна можливість для продавців забезпечити цілодобові продажі; інтерактивність спілкування з покупцем [4].

Недоліки електронної комерції:

- слабкий розвиток національної економіки і низький рівень добробуту населення (більшість громадян не відчуває потреби у швидкому й оперативному сервісі, що може забезпечити Internet; люди просто не розуміють, навіщо це потрібно і, відповідно, не готові за це платити);

- низький рівень безпеки і захисту від шахрайства (разом з зростанням об'ємів ринків електронної комерції зростає і кількість комп'ютерних злочинців. Остерігаючись великих фірм, що мають надійні системи безпеки, комп'ютерні злочинці, в першу чергу, атакують невеликі Internet-магазини та їх клієнтів);

- обмеження прав споживача (оскільки споживачі не мають змоги в повній мірі пересвідчитись у якості товару чи послуги доти, доки вони не будуть доставлені, то фірми часто розробляють умови транзакції, всіляко утискуючи права споживачів);

- недовіра до електронної комерції серед споживачів (значна частина споживачів товарів та послуг просто не звикли до нових методів та технологій. Також недовіра пов’язана з відсутністю чіткого чи правдивого опису властивостей товарів / послуг; недостатньо чітким поясненням щодо шляхів проведення оплати тощо);

- велика кількість непрофесіоналів серед фірм, зайнятих електронною комерцією;

- логістика виконання замовлення має швидкість, або продуктивність, неадекватну швидкості Internet; хаос, заплутаність і громіздкість Internet;

- відсутність використання мотивів відвідування магазинів, безпосередньо не пов'язаних зі здійсненням купівель;

- у асортименті онлайн-магазинів дуже часто маються товари, яких не має в наявності;

- складність організації діяльності та розробки онлайн-вітрини (висока вартість, необхідність домовитися і автоматизувати обробку платіжних банківських карт і електронних грошей, налагодити роботу зі складом, ведення бухгалтерії) [4].

Що необхідно для активного включення України в міжнародний електронний бізнес:

1. активне впровадження базового устаткування, комп'ютерів і телекомунікацій, у тому числі й у сільській місцевості, що забезпечить розширення комп'ютерної грамотності населення і належний рівень розвитку інфраструктури;

2. стимулювання швидкого розвитку інфраструктури мережі: розвиток Інтернет-магазинів, мережних бізнес-структур, операторів мережі та створення декілька великих вітчизняних Інтернет-порталів;

3. навчання професійним і загальним навичкам роботи в Інтернеті на всіх рівнях освітньої системи, включаючи держслужбовців;

4. розвиток внутрішнього споживчого ринку, підвищення купівельної спроможності шляхом досягнення стабільного економічного росту [5].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що розвиток Інтернет-комерції в Україні надзвичайно важливий, оскільки це ефективний інструмент, який дозволяє вийти у світ. Електронна комерція сприятиме подальшому розвитку Інтернет-технологій України та всієї фінансової галузі інфраструктури. Для подолання бар'єрів поширення електронної комерції та активного включення України в міжнародний електронний бізнес потрібно підвищувати купівельну спроможність населення на основі стабільного економічного росту, а також проводити наступну державну політику у сфері інформаційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Ковтунець В. Становлення електронного бізнесу в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2001. № 1. С. 51-53.

2. Смолій Л.В., Костюк В.С. Новітні тренди та перспективи розвитку електронної комерції в міжнародному бізнесі. *Економіка та суспільство*. № 29. 2021.

3. Самойленко Л. Переваги застосування електронного бізнесу. *Економіка АПК.* 2003. № 8. С. 141-146.

4. Ховрак І.В. Електронна комерція в Україні: переваги та недоліки. *Економіка, фінанси, право.* 2013. № 4. С. 16-20.

5. Дадьо Я., Лассак В.. Е-торгівля – нова логістика. *Вісник «Логістика»*. 2001. № 424. С. 283-289.

6. Ковтун Т. Д., Матвієнко А. П. Сучасний стан і перспективи розвитку світового та вітчизняного ринків електронної комерції. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4. С. 295-303.

7. Балик У.О., Колісник М.В. Електронна комерція як елемент системи світового господарства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2014. № 81. С. 11–19.

Віта БУЯЛЬСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН

Анотація. *У статті розглянуто поняття та еволюцію світової валютної системи. Досліджено регламентацію валютних відносин. Розглянуто складові глобальної міжнародної валютної системи. Обґрунтовано етапи еволюції світової валютної системи.*

Abstract. *The article considers the concept and evolution of the world monetary system. The regulation of currency relations is studied. The components of the global international monetary system are considered. The stages of evolution of the world monetary system are substantiated.*

Вступ. Зростання глобалізаційних тенденцій у світовому економічному розвиткові закономірно супроводжується зростанням ролі міжнародних валютних відносин, які, з одного боку, виступають як самостійна форма міжнародних економічних відносин, а з іншого – обслуговують міжнародний рух товарів та послуг. Тому залучення країни до участі у системі міжнародних валютних відносин має значний вплив на повноту та ефективність інтеграції національної економіки до світогосподарських процесів у цілому. Сучасні міжнародні валютні відносини відрізняються швидким розвитком, що перетворює дану систему у найбільш мобільне і динамічне утворення в структурі міжнародних економічних відносин.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується подальшим поглибленням інтеграції та зміцненням

* Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Томашук І.В.

взаємозв'язків між національними економіками, які передбачають проведення відповідної зовнішньоекономічної діяльності. Організація даних форм діяльності країни у зовнішньоекономічній сфері відбувається за безпосередньої участі валюти.

Валюта (currency – з англ. «обмін», «валюта») – це грошова одиниця країни, яка використовується для вимірювання величини вартості товарів і послуг та використання якої прямо чи опосередковано пов'язане із зовнішньоекономічними відносинами. Валюта представляє собою специфічний товар, який виконує роль постійного еквіваленту. Валюта реалізується через ознаку ліквідності, тобто здатності активу зберігати свою номінальну вартість незмінною [1; 6].

Головною ознакою, за якою класифікується валюта, є ознака її емітентності, за якою, як правило, розрізняють:

1) національну валюту, що представляє собою грошову одиницю, емітовану банківською системою даної країни, яка використовується у зовнішньоекономічних зв'язках та міжнародних розрахунках з іншими країнами. Для України такою грошовою одиницею є гривня, для Узбекистану – сум, для Росії – рубль, для Аргентини – песо і т. д.;

2) іноземну валюту, що представляє собою грошові знаки, які емітують банківські системи інших держав, а також кредитні й платіжні документи, які номіновані в іноземних грошових одиницях та застосовуються у міжнародних розрахунках. Для України іноземними валютами будуть кошти, номіновані у всіх інших національних грошових одиницях, окрім гривні. Також часто вживають поняття «міжнародна валюта», до якого відносять вільно конвертовані грошові одиниці економічно розвинутих країн (долар США, фунт стерлінгів, єна та ін.), які використовуються у міжнародних розрахунках та можуть слугувати резервними засобами;

3) колективну валюту, що представляє собою міжнародні (регіональні) грошові одиниці та високоліквідні платіжні та резервні засоби, наприклад, СПЗ (спеціальні права запозичення – валюта МВФ), євро (єдина валюта Європейського союзу), що емітуються кількома державами або міжнародними організаціями для застосування її у міжнародних розрахунках в рамках міждержавних економічних організацій [1; 4].

Розглядаючи валюту, слід згадати про її важливу властивість конвертуватися. Конвертованість валюти (convertibility) – це здатність резидентів та нерезидентів без обмежень обмінювати національну валюту на іноземну та використовувати іноземну валюту для операцій з будь-якими видами активів. За здатністю обмінюватися на іноземні, валюти поділяються на:

– неконвертовані;
– конвертовані.

Неконвертованими є валюти, які неможливо вільно обміняти на іноземні валюти за ринковим курсом, їх ввіз та вивіз жорстко обмежується.

Конвертованими є валюти, які вільно обмінюються на валюти інших країн за курсом, що формується у встановленому порядку, і вільно вивозяться і ввозяться через кордон.

На практиці поняття «валюта» застосовується також для позначення того типу грошей, який буде використовуватися в тій чи іншій економічній операції, наприклад «валюта ціни», «валюта платежу», «валюта векселя» тощо. У таких випадках мова йде не про валютні кошти, а про валюту як грошову одиницю [2; 3].

Взаємовідносини учасників ринку, які обмінюють національні грошові одиниці на іноземні чи міжнародні валюти, проводять зворотній обмін, набувають статусу валютних відносин.

Валютні відносини – це економічні відносини, які пов'язані з використанням національних валют і міжнародних грошових одиниць у світовому господарстві при обміні результатами праці національних економік.

У грудні 2021 року міжнародні резерви України зросли на 342,5 млн. дол. США, або на 1,1%. Збільшення їх обсягу насамперед зумовлювалося валютними надходженнями на користь уряду (рис. 1).

Рис. 1. Валютні надходження на користь уряду України у 2021 р., млн. дол. США

Джерело: побудоване автором на основі [6]

Розвиток валютних відносин зумовлюється поглибленням міжнародного поділу праці та спеціалізації виробництва, інтеграційними процесами та поглибленням культурного і політичного співробітництва [1; 5].

Початок валютних відносин покладається шляхом укладення правочину як у письмовій (у вигляді контракту), так і в усній формі. Виходячи з того, що сьогодні укладення правочинів з валютними цінностями не обов'язково передбачає їх фізичну поставку (тому що передача відповідних обсягів валюти або банківських металів може відбуватися й у безготівковій формі), фізичний рух

валютних цінностей у просторі не є обов'язковою умовою реалізації валютних відносин [3; 4].

Суб'єктами валютних відносин є всі учасники економічних відносин, які так чи інакше використовують валюту у своїх валютних операціях. Загальна характеристика суб'єктів валютних відносин наведена у табл. 1. Валютно-фінансові відносини можуть здійснюватися на таких основних рівнях, що пов'язані між собою: національному та міжнародному (регіональному та світовому).

Таблиця 1

Характеристика суб'єктів валютних відносин

Категорії суб'єктів	Суб'єкти валютних відносин
Фізичні особи	Резиденти та нерезиденти, зокрема: – ФОП; – посадові особи всіх рівнів.
Юридичні особи	Резиденти та нерезиденти, зокрема: – підприємства всіх форм власності; – центральні банки; – інші банки; – небанківські установи.
Органи державної влади	Органи влади окремої держави та іноземних держав, зокрема: – уряди та міністерства; – центральні відомства та комітети; – органи місцевої влади; – дипломатичні установи.
Міжнародні організації	Міжнародні та міждержавні організації, зокрема: – економічні; – культурні; – гуманітарні; – військово-політичні тощо.

Джерело: складено автором на основі даних [2]

При цьому критеріями приналежності валютно-фінансових відносин до кожного з цих рівнів мають бути: участь іноземних суб'єктів господарювання, правове поле, у якому реалізуються відносини. Так, якщо, операції з валютою здійснюються виключно національними суб'єктами господарювання, які керуються, відповідно, законами та нормативними актами своєї держави, то рівень визначається як національний [2; 6]. Міжнародні валютні відносини – це сукупність валютно-грошових і розрахунково-кредитних зв'язків у світогосподарській сфері, які виникають у процесі взаємного обміну результатами діяльності національних господарств. Основною функцією цих відносин є забезпечення необхідних умов для процесу відтворення у межах світового господарства та обслуговування світогосподарських зв'язків. Причому між процесом відтворення і валютними відносинами існує як прямий, так і зворотний зв'язок [1; 5]. З одного боку, розвиток процесу відтворення виступає об'єктивною основою валютних відносин, оскільки породжує експорт капіталу, міжнародний обмін товарами та послугами, передачу технології і т. ін. та відповідно визначає весь комплекс валютних відносин, що пов'язані з міжнародним оборотом останніх. З іншого боку, хоча валютна сфера – вторинна щодо сфери матеріального виробництва, вона не лише пасивно відбиває хід виробничих процесів, а й активно на них впливає.

Висновки. Валютні ринки більшості країн з трансформаційною економікою є незначними за обсягами, неліквідними та неефективними, що у певній мірі пояснюється тим, що вони роблять занадто великий акцент на валютне регулювання. Незмінність валютного курсу перешкоджає динамічному розвитку валютного ринку, тому що його учасники майже не мають стимулів до вивчення тенденцій змін валютного курсу, відкриття валютних позицій або управління ризиками. Валютний ринок України, як і валютні ринки більшості країн світу, значною мірою відображають стан економіки країни.

Список використаних джерел:

1. Дзюблюка О.В. Гроші та кредит : підручник. Тернопіль: ТНЕУ. 2018. 892 с.
2. Іваненко І.А. Теоретичні аспекти валютно-фінансових відносин. Бізнес Інформ. 2015. № 6. С. 182-187.
3. Kolomiets T.V., Tomashuk I.V. Entrepreneurship and development of rural areas in Ukraine. Colloquium-journal. 2021. №9(96) Vol. 3. P. 29-42.
4. Навчальний посібник: Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Гроші та кредит»: навч. посіб. для студ. спеціальності 051 «Економіка» всіх спеціалізації. КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2018. 108 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/24905/2/groshi_kredyt_konspekt.pdf
5. Міжнародні валютно-фінансові відносини: конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» Ч1. Х. : ХДУХТ. 2019. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/4487/1/МВФВ%20конспект.pdf
6. Шелудько С.А. Валютні відносини як предмет валютного регулювання (їх сутність, зміст і взаємозв'язок з валютними правовідносинами). Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2015. Вип. 12(3). С. 180-182.

Олексій ДМИТРИШИН*,
студент 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

Анотація. *В статті досліджено неопротекціонізм та показано його вплив на міжнародну торгівлю. Також виокремлено особливості сучасного неопротекціонізму та проаналізовано країни з найбільшим обсягом міжнародної торгівлі. Охарактеризовано неопротекціонізм як нову реальність української економіки та обґрунтовано головні заходи, які могла би зробити держава для покращення стану експорту.*

Annotation. *The article examines neoprotectionism and shows its impact on international trade. The peculiarities of modern neoprotectionism are also highlighted and the countries with the largest volume of international trade are analyzed. Neoprotectionism is characterized as a new reality of the Ukrainian economy and the main measures that the state could take to improve the state of exports are substantiated.*

Вступ. В умовах глобалізації світової економіки міжнародна торгівля виступає фактором, що визначає розвиток та кон'юнктуру ринку продовольчих товарів.

На початку XXI ст. світовий товарний ринок сформувався як система, яку багато російських фахівці з міжнародної торгівлі аналізують умовно на трьох «поверхах» (рівнях): нижній «поверх» – ринок базових товарів (сільськогосподарська та продовольча продукція та продукція видобувної промисловості), середній «поверх» – ринок середньо- та низько-технологічної продукції, здебільшого трудомістких готових виробів та напівпродуктів, верхній «поверх» – ринок високотехнологічної продукції[1].

Міжнародна торгівля продовольством ведеться дуже активно. Глобальна торгівля продовольством у 2019 р., за розрахунками експертів, становила приблизно 1,15 млрд т, при цьому темпи проросту порівняно з попереднім роком зросли у 2,5 рази. Основні учасники міжнародної торгівлі продовольством – розвинені країни, насамперед США, Франція, Нідерланди, Німеччина.

На долю цієї групи країн доводиться близько 60% світового експорту та імпорту. Приблизно третина закупівель та продажів продовольства доводиться на країни Азії, Африки та Латинської Америки. Частка постсоціалістичних країн незначна та становить менше 5% [2].

---

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Ковальчук С.Я.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи дане питання, найперше слід дати визначення самого поняття неопротекціонізму. Неопротекціонізм (від грец. Neos – новий, від лат. Protektio – прикриття, захист) – обмеження на міжнародну торгівлю, що вводяться країнами крім традиційних форм обмеження небажаного імпорту товарів [3].

Економічні причини включають загрозу економічному домінанту Західної Європи та США, нові технології, які замінять робочі місця, фінансову кризу та недобросовісну конкуренцію з боку транснаціональних компаній. Новий протекціонізм також є відповіддю на неконтрольовану глобалізацію та її наслідки. У другій половині 20 століття встановлення нових правил у сфері глобальної торгівлі та тарифних обмежень призвело до розширення нетарифних заходів, що склали основу нового протекціонізму.

Хоча нетарифні заходи не звичні для міжнародної торгівлі, вони менш очевидні, складні та різноманітні за призначенням та методами застосування. З огляду на ці характеристики, нетарифні заходи загрожують налагодженню стабільного міжнародного співробітництва.

Основна відмінність традиційного протекціонізму від нового неопротекціонізму полягає в тому, як вони впливають на міжнародну торгівлю. Тому «старий протекціонізм» переважно базується на тарифах, які є «інструментами ринкової економіки»[4].

Слід також і проаналізувати особливості сучасної політики неопротекціонізму:

– *державні закупівлі* (незважаючи на угоди про державні закупівлі, уряд все ще може купувати запаси товарів у вітчизняних виробників, оскільки більшості країн не потрібно створювати рівні умови для іноземних закупівель іноземними конкурентами);

– *субсидії вітчизняним компаніям*;

– *стандарт якості* (уряд може встановити жорсткі стандарти якості, що може бути важко для іноземних виробників);

– *бюрократія*;

– *курс обміну валют* (захист валюти означає, що країни свідомо знижують свої валютні курси, щоб стимулювати експорт або обмежувати імпорт.

Добровільні експортні обмеження «Добровільна угода про розподіл ринку» негативно впливає на міжнародну торгівлю) [3].

Якщо говорити про систему міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією, у тому числі продовольством, то вона в даний момент зазнає докорінних змін під впливом тенденцій до ослаблення надмірної державної підтримки та протекціонізму у багатьох країнах, особливо розвинених. Так, важливе місце в основних документах СОТ займає угода з сільського господарства, яка передбачає переклад усіх нетарифних бар'єрів у тарифні еквіваленти та поступове зниження тарифів, експортних субсидій (бюджетних асигнувань на субсидування експорту), скорочення рівня державної підтримки сільськогосподарського виробництва.

Світова економіка є багатополюсною структурою, динамічним та постійно змінним зчепленням 185 національно-державних утворень, розвиток яких протікає нерівномірно. Взаємозв'язки та взаємозалежності між частинами цієї структури асиметричні, різні групи країн втягнуті у світові інтеграційні процеси неоднаковою мірою і не на рівних.

На даний момент Сполучені Штати Америки займають перше місце у світі серед експортерів продукції на світовому ринку торгівлі (рис. 1).

Рис. 1. Показники найбільших експортерів на світовому ринку станом на 2020 рік (млрд. дол)

Джерело: складено автором на основі даних [5]

Отже, на основі проведеного дослідження, ми можемо побачити, що найвищий показник товарообігу є на даний момент в США. А в загальному світовий товарообіг станом на 01.01.2020 рік складає понад 5 346,3 млрд.дол., і з кожним роком даний показник постійно зростає, що свідчить про розвиток провідних економік світу [5].

Найбільш інтенсивно господарська взаємодія відбувається всередині регіональних та субрегіональних економічних спілок та угруповань – ЄС, НАФТА, АСЕАН, МЕРКОСУР тощо. Тенденція до економічного об'єднання на регіональній основі зумовлена тим, що в умовах сучасного складного та багатономенклатурного виробництва внутрішні ринки навіть щодо великих країн виявляються недостатніми і створення ширшого єдиного економічного простору виступає умовою успішного розвитку та підвищення конкурентоспроможності у глобальному масштабі (табл. 1) [2].

Щодо сучасного використання неопротекціонізму в країнах другого ешелону в системі міжнародної торгівлі, то вибір механізмів його реалізації найбільшою мірою залежить від рівня фінансово-економічного розвитку. Як

правильно зазначає дослідник проблем державного регулювання зовнішньої торгівлі Дюмулен, тісна економічна взаємозалежність, встановилася лише на рівні ТНК та розвитку міжнародного поділу праці показали, що заходи традиційного протекціонізму початку XXI століття вичерпали себе. Міжнародне виробництво, що спирається на глобальні виробничі мережі ТНК могло б просто зупинитися при введенні традиційних протекційних бар'єрів [2].

Таблиця 1

Країни з найбільшою міжнародною торгівлею

Місце	Країна	Експорт + Імпорт	Дата інформації
—	Європейський Союз (Екстра-ЄС27)	$3,197,000,000,000	2019
1	США	$2,439,700,000,000	2019 оцін.
2	КНР	$2,208,000,000,000	2019 оцін.
3	Німеччина	$2,052,000,000,000	2019 оцін.
4	Японія	$1,006,900,000,000	2019 оцін.
5	Франція	$989,000,000,000	2019 оцін.
6	Велика Британія	$824,900,000,000	2019 оцін.
7	Нідерланди	$756,500,000,000	2019 оцін.
8	Італія	$727,700,000,000	2019 оцін.
9	Південна Корея	$668,500,000,000	2019 оцін.
10	Бельгія	$611,100,000,000	2019 оцін.
11	Канада	$603,700,000,000	2019 оцін.
12	Іспанія	$508,900,000,000	2019 оцін.
13	Росія	$492,400,000,000	2019 оцін.
14	Мексика	$458,200,000,000	2019 оцін.
15	Сінгапур	$454,800,000,000	2019 оцін.
16	Індія	$387,300,000,000	2019 оцін.
17	Республіка Китай	$371,400,000,000	2019 оцін.
18	Швейцарія	$367,300,000,000	2019 оцін.
19	Австралія	$322,400,000,000	2019 оцін.
20	ОАЕ	$315,000,000,000	2019 оцін.

Джерело: складено автором на основі даних [2]

Практика впровадження нової протекціоністської політики в країнах з різним рівнем промислового розвитку свідчить, що у високорозвинених країнах субсидування здійснюється переважно шляхом виділення бюджетних коштів на пільгові кредити. Для країн, що розвиваються, реалізація масштабних проектів у такий спосіб без допомоги міжнародних фінансових інституцій залишається значною мірою недосяжною, особливо при задоволенні граничного бюджетного дефіциту, що також актуально для України.

За таких умов більш розповсюдженою формою субсидування є надання податкових та інших видів пільг для перспективних видів господарської діяльності.

Висновки. Підводячи підсумки слід зазначити те, що серед головних заходів, які могла би зробити держава для покращення стану експорту, можна виділити такі: виділення дотацій у вигляді прямої підтримки експортерів; на законодавчому рівні прийняття ряду законів для поліпшення ситуації з

експортом (наприклад, скасування експортного мита, постанова про пільги по виплаті єдиного соціального податку для експорту орієнтованих галузей); найважливіше – валютна політика Національного Банку (курсове співвідношення між гривнею і доларом); та не менш важливим є виділення коштів для сільськогосподарського виробництва на закупівлю систем зрошення задля збільшення сільськогосподарської продукції та експорту. Не менш важливим є значення державних та світових організацій, а саме: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Центр підтримки експорту, МТП, СОТ, країни якої повинні разом вирішувати глобальні проблеми. Задля відновлення економіки держави в умовах кризи або форс-мажорних ситуаціях існує антикризове управління територією та антикризове регулювання. Але зараз у світі можна спостерігати процес деглобалізації, що спричинено змінами в системі міжнародних постачань, обмежень у торгівлі, подорожах і міграції.

Список використаних джерел:

1. Світовий товарний ринок. Найважливіші фактори. URL:https://stud.com.ua/32327/ekonomika/svitoviy_tovarniy_rinok_nayvazhlivishi_konyunkturoobrazuyuschih_faktori

2. Міжнародна торгівля. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_торгівля

3. Панченко В. Г. Критичний аналіз підходів до моніторингу неопротекціонізму: ідентифікація форм прояву неопротекціонізму в економічній політиці. *Економіка і держава.* 2018. №3. С. 22-25.

4. Панченко В. Г. Валютний неопротекціонізм як складник монетарного неопротекціонізму. *Вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». 2017. Вип. 27. С. 37 - 38.

5. Международная торговля 2007–2010 гг.: некоторые уроки глобального кризиса». URL https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnaya-torgovlya-2007-2010-gg-nekotorye-uroki-globalnogo-ekonomicheskogo-krizisa/viewer

Людмила КОЗЛОВСЬКА*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

«ЗЕЛЕНІ» ІНВЕСТИЦІЇ, ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті розглянуто, що саме являє собою «зелені» інвестиції. Визначено основні напрямки «зеленого» інвестування, а саме: розвиток відновлювальних джерел енергії та сільського господарство України. Проведено аналіз доцільності зелених інвестицій Також, проведено аналіз та доведено, що за допомогою іноземних «зелених» інвестицій розширюється виробничі можливості та розвивається інноваційний потенціал держави. Охарактеризовано, ситуації, що склалися у світі та в Україні та методи їх вирішення, щодо поліпшення стану навколишнього середовища.*

Abstract. *The article considers what exactly is a "green" investment. The main directions of "green" investment are identified, namely: the development of renewable energy sources and agriculture in Ukraine. Also, an analysis was made that with the help of foreign "green" investments, production opportunities are expanded and the innovative potential of the state is developed. The current situation in the world and in Ukraine and methods of their solution to improve the environment are described.*

Вступ. Реалізація екологічно чистих проектів потребує чималих інвестицій, але брак внутрішніх фінансових ресурсів країни (та приватних компаній, готових здійснювати екологізацію виробничих процесів та розвивати відновлювану енергетику), часто недосконала та нерозвинута банківська система більшості країн з перехідною економікою та тих, що розвиваються, не дають можливості втілити ці проекти у життя. Зміна траєкторії країн у напрямі сталого розвитку привертає дедалі більшу увагу урядів до необхідності мобілізації «зелених» інвестицій у низьковуглецеву інфраструктуру, виробництва «чистої» енергії та процеси промислового виробництва з метою підвищення їх екологічної ефективності [1].

Виклад основного матеріалу. «Зелені» інвестиції сприяють зменшенню викидів, парникових газів, раціоналізації поводження з відходами, ефективному управлінню стічними водами та протидії різним екологічним ризикам, підтримуючи стабільність екосистем, впроваджуючи енергоефективні заходи та розвиваючи відновлювану енергетику та екологічно безпечні технології. Такі інвестиції можуть позитивно впливати на енергетичний баланс країни, підвищувати рівень енергоефективності економіки та конкурентоспроможності

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Ковальчук С.Я.

вітчизняної продукції на світових ринках, а також платоспроможність населення, зокрема за житлово-комунальні послуги. Вони здатні створювати нові (зелені) робочі місця та забезпечувати гідну заробітну плату працівникам. Сьогодні очевидними є результати мобілізації «зелених» інвестицій у ряді секторів економіки та сфер діяльності (відновлювана енергетика (включаючи проекти великої гідроенергетики), низькоемісійний транспорт, стале будівництво, енергоефективні заходи і технології (зокрема «розумні» енергетичні мережі та накопичувачі енергії), розвиток яких пов'язаний з виконанням глобальних цілі сталого розвитку(ЦСР) [1].

Доцільним було б додати, що екологічні інвестиції будуть формувати екологічний імідж підприємства та підвищувати ринкову вартість компанії на ринку. Необхідно наголосити, що важливою ознакою екологічного інвестування є не лише отримання прибутку, але й наявність екологічного ефекту (запобігання виникнення економічного збитку від забруднення та деструкції довкілля, економія за рахунок рециклінгу, зменшення використання ресурсів тощо). Таким чином, відповідна екологічна орієнтована господарська діяльність буде безумовно прибутковою та конкурентоспроможною. Так, зарубіжний досвід часто свідчить про безумовну економічну ефективність відповідних інвестицій, оскільки сучасне інноваційне виробництво та господарська діяльність неможливі без використання ресурсозберігаючих технологій та контролю за екологічною чистотою продукції.

Поруч із цим важливу роль у здійсненні екологічних інвестицій відіграє держава, яка на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях повинна створювати умови для заохочення та стимулювання відповідного роду інвестицій. У цьому ракурсі державне управління екологічними інвестиціями повинно перш за все створювати передумови, мотивувати та заохочувати підприємницький сектор інвестувати в ресурсозбереження, інновації та відтворення навколишнього природного середовища. Не менш важливим є також розвиток екологічної свідомості суспільства в цілому [2].

Серед підходів, якими керувалися інвестори під час здійснення «зеленого» інвестування у глобальних масштабах, продовжує лідирувати підхід «негативний скринінг» з активами у $19,8 трлн. На другому місці – підхід "інтеграція ESG-факторів", який за останні два роки збільшив свою частку на 69% – до $17,5 трлн. (Рис. 1).

«Негативний скринінг» – підхід, який найбільше застосовується у країнах Європи, тоді як «інтеграція ESG-факторів» – у США, Канаді, Австралії та Новій Зеландії. Тим часом «корпоративна взаємодія та акціонерні дії» є основним підходом до «зеленого» інвестування в Японії. Хоча загальні активи за підходом «тематичне стале інвестування» є доволі незначними, порівняно з іншими, вони засвідчили вражаюче зростання – у майже 4 рази – за останні два роки. Серед інших підходів «скринінг у межах норм» хоча й залишається більш ніж удвічі більшим за загальний розмір підходів «цільове інвестування», «тематичне стале інвестування» та "позитивний скринінг» разом узятих, проте був єдиним

підходом, за яким зафіксоване, порівняно з 2018р., скорочення на 24% – до $4,7 трлн [1].

Також детально розглядаються основні детермінанти та фінансові інструменти «зеленого» інвестування - міжнародне «зелене» кредитування (кредитні лінії) і «зелені» облігації, «зелені» прямі іноземні інвестиції і приватне «зелене» кредитування [3].

Серед головних сфер, за якими здійснюється «зелене» інвестування у спосіб кредитних ліній – енергоефективність: проекти у сфері енергоефективності фінансуються усіма міжнародні фінансові інститути (МФІ), а невеликі проекти з виробництва відновлюваної енергії підтримуються у межах більш масштабних енергетичних проектів, що фінансуються за допомогою альтернативних механізмів. Іноді МФІ фінансують "кліматичні" заходи малих та середніх підприємств (у яких немає чітких екологічних цілей, яких необхідно досягти).

Рис. 1. Інвестування за окремими «зеленими» інвестиційними підходами, $ млрд.

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Також детально розглядаються основні детермінанти та фінансові інструменти «зеленого» інвестування - міжнародне «зелене» кредитування (кредитні лінії) і «зелені» облігації, «зелені» прямі іноземні інвестиції і приватне «зелене» кредитування [3].

Серед головних сфер, за якими здійснюється «зелене» інвестування у спосіб кредитних ліній – енергоефективність: проекти у сфері енергоефективності фінансуються усіма міжнародні фінансові інститути (МФІ),

а невеликі проекти з виробництва відновлюваної енергії підтримуються у межах більш масштабних енергетичних проектів, що фінансуються за допомогою альтернативних механізмів. Іноді МФІ фінансують “кліматичні” заходи малих та середніх підприємств (у яких немає чітких екологічних цілей, яких необхідно досягти).

Деякі МФІ збирають дані з енергозбереження та скорочення викидів, отримуючи їх у банків або у технічних консультантів.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – один з провідних міжнародних банків, чий поступ у здійсненні «зеленого» фінансування сьогодні є найбільш помітним. З кожним роком банк збільшує «зелений» портфель активів: у 2018р. 36% загального обсягу інвестицій були спрямовані в сектори «зеленої» економіки (рис.2) [1].

За 2019-2020 рр в українську відновлювальну енергетику було інвестовано 2,4 млрд. доларів США, що в 15 разів перевищує аналогічний показник 2017-2018рр року. У світі цей показник протягом п’яти останніх років перевищує 300 млрд. доларів США, а за 2018 рік він дорівнював 332,1 млрд. доларів США, що на 8% менше, ніж у 2017 році.

Незважаючи на зменшення інвестування «зеленої» енергетики у світі, на думку експертів, роль приватних інвестицій у проєкти відновлювальної енергетики в Україні буде зростати. Необхідність збільшення «зеленого» інвестування пов’язана з його перевагами для економіки, навколишнього природного середовища. Науковці на основі емпіричних розрахунків (на прикладі країн ЄС) встановлюють, що зростання обсягу «зеленого» інвестування викликає зниження викидів парникових газів (3%), збільшення частки відновлювальних джерел енергії у загальному енергоспоживанні (6%), зростання ВВП (6%) [4].

Сільське господарство, яке забезпечує 10% ВВП, також потребує структурних змін, які, до речі, передбачені зобов’язаннями України за Угодою про асоціацію з ЄС. Згідно зі ст. 404 цієї Угоди визначається необхідність «заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій, шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах» [7].

За розрахунком Інституту аграрної економіки, для розвитку сільське господарство України потребує від 75 млрд. грн інвестицій щороку.

«Від інвестицій напряму залежить обсяг реалізації сільськогосподарської продукції і, відповідно, прибуток виробників. На жаль, в Україні сума інвестиції менша за необхідний мінімум», наголошують науковці Інституту аграрної економіки, нагадавши, що за 6 місяців поточного року в галузь інвестовано 26,9 млн. грн». За даними інституту, найактивніше в сільське господарство України інвестують Кіпр, Віргінські острови, Німеччина, Данія і Велика Британія. Найбільше іноземних інвестиці припадає на рослинництво(86%) і тваринництво(майже 11%). У трійці найрентабельніших культур – виноград.

Рис. 2. «Зелене» фінансування, $ млрд
Джерело: побудовано автором за даними [1]

Для поліпшення умов інвестування в сільське господарство перш за все необхідно розвивати та підтримувати інноваційну діяльність виробників: забезпечити кредитну підтримку інноваційних проектів, сприяти проектам у науково-технічній діяльності, розвивати міжнародне співробітництво, відновлювати матеріально-технічну базу суб'єктів інноваційної інфраструктури агропромислового виробництва [5].

За результатами дослідження для України є доволі перспективним ринок органічної продукції, особливо у частині експорту до ЄС, оскільки на таку продукцію встановлено «нульові» ставки та не поширюється квотування, а ціни, як правило, в середньому на 30% вищі за звичайні (неорганічні) аналоги. У цьому сегменті на європейському ринку вже представлені українські компанії, які займаються виробництвом березового соку, концентрованих соків, сублімованих, свіжих та заморожених фруктів, вирощуванням та реалізацією зернових культур тощо, хоча обсяги їх поставок поки що явно недостатні.

Разом з тим, «озеленення» сільського господарства передбачає не лише виробництво органічної продукції, а й вирощування енергетичних культур та їх використання в енергетичних цілях – для переходу на біопаливо. Відтак, з одного боку, Україна посилює свою конкурентоспроможність на європейських ринках, експортуючи продукцію, а з іншого – знижує потребу у традиційних джерелах енергії, сприяючи забезпеченню енергетичної безпеки країни [1].

Важливим чинником інноваційного розвитку агропродовольчого сектору України та підвищення його конкурентоспроможності є залучення іноземного капіталу. В процесі трансферу прямих іноземних інвестицій передаються нові технології, досвід, методи організації та управління, що сприяє раціональному

використанню наявних ресурсів, розширенню виробничих можливостей і розвитку інноваційного потенціалу країни (рис. 3). Однак рівень залучення іноземних інвестицій у сільське господарство значно відстає від інвестицій у харчову галузь (у 4,5 рази) [6].

Рис. 3. Прямі іноземні інвестиції в агропродовольчий сектор України у 2012-2020рр., млн.дол. США

Джерело: побудовано автором на основі [6]

Висновки. Отже, загострення екологічних проблем нерозривно пов'язане зі зростанням проблем в економічній та соціальній сферах українського бізнесу та на макроекономічному рівні загалом. Дослідження показали, що «зелене» інвестування здійснюється за рахунок державних коштів та коштів з інших джерел, зокрема приватного сектору, міжнародних фінансових інституцій. Частка державного інвестування при цьому зменшується, а перевага віддається інвестиціям приватних бізнес-структур.

Також, сучасний стан сільськогосподарського виробництва та тенденції залучення інвестицій для його розвитку свідчать про необхідність перегляду інвестиційної політики у сільськогосподарській галузі. Її цілі повинні враховувати особливості сільськогосподарського виробництва і, відповідно, бути спрямованими на відтворення родючості земель, забезпечення нормального функціонування біологічних організмів, забезпечення продовольчої безпеки держави, а також на соціальний захист та забезпечення нормальних умов життя населення сільських місцевостей. Врахування факторів специфіки інвестиційної діяльності в сільському господарстві, на мою думку, допоможе досягти ефективної роботи галузі, раціонального використання інвестиційних ресурсів, створення сприятливого інвестиційного клімату.

Список використаних джерел:

1. Маркевич К. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст : аналітична доповідь. Київ, 2019. С.70- 82 URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_ZELEN_INVEST.pdf
2. Чигрин О.Ю, Красняк В.С. «Теоретико-прикладні аспекти розвитку екологічного інвестування в Україні». URL: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2015_3_226_234.pdf
3. Разумков центр презинтував дослідження по мобілізації «зелених інвестиції в економіку України. URL: https://lenta.ua/ua/razumkov-tsentr-prezentuvav-doslidzhennya-po-mobilizatsiyi-zelenih-investitsiy-v-ekonomiku-ukrayini-30063/
4. Рибіна Л.О., Адаменко А.П. «Розвиток «зеленого» інвестування в україні». URL: http://market-infr.od.ua/journals/2020/42_2020_ukr/57.pdf
5. Офіційний сайт Національної академії аграрних наук. URL: http://naas.gov.ua/slide/naan-potreba-s-lskogo-gospodarstva-v-nvestits-yakh-prinaymn-75-mlrd-grn-na-r-k/
6. Залучений капітал. URL: https://agrotimes.ua/article/zaluchiti-kapital/
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Володимир КРАСКА*,
студент 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. *В даній статті досліджуються перспективи вступу України до Європейського Союзу, а також показано переваги та недоліки від інтеграції з ЄС. Як приклад, порівняли економічні показники Польщі до та після вступу до Європейського Співробітництва.*

Abstract. *This article examines the prospects of Ukraine's accession to the European Union, as well as the advantages and disadvantages of integration with the EU. As an example, we compared Poland's economic performance before and after joining the European Cooperation.*

---

* Науковий керівник – асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Болтовська Л.Л.

Вступ. Переважна більшість українців підтримують вступ України до Європейського Союзу, а процес євроінтеграції є відображенням волі українського народу. Це є пріоритетом для нашого уряду. А сама мета інтеграції України з ЄС – це дуже практична річ, яка може покращити життя українців.

Політичні інтереси України як члена ЄС пов'язані зі встановленням надійної політичної стабільності, демократії та механізмів безпеки. Інтеграція з ЄС є гарантією, а виконання її вимог є інструментом для створення демократичних інституцій в Україні. Окремо від того, вступ до Європейського Співтовариства прокладе шлях до архітектури колективної безпеки ЄС, забезпечить більш ефективну координацію з європейськими країнами у сферах експортного контролю та нерозповсюдження зброї масового знищення, а також посилить співпрацю в боротьбі з організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною імміграцією, обігом наркотиків тощо.

Багатостороння співпраця з Європейським Союзом не лише відповідає природному геополітичному напряму інтеграційної стратегії України, а й є ключовим практичним засобом формування ефективної відкритої економіки. Національні інтереси самих українців вимагають від України стати впливовою європейською державою та повноправним членом ЄС. Це потребує глибокого та всебічного вивчення наслідків вступу нашої країни до Європейського Співтовариства. Чимало авторів зацікавлені у вступі України до ЄС. Серед українців цьому питанню приділили увагу С. Біличенко, А. Бутейко, А. Войціховський, А. Гетманчук, Г. Калетнік, О. Ковальова, С. Ковальчук, В. Конійка, О. Корнієвський, Г. Немиря, В. Мазур, С. Онуфрів, І. Томашук, М. Хомчук, Г. Яворська. Серед іноземних науковців про вступ України до ЄС говорили Дж. Вінер, Р. Даренфорд, Г. Дейвіс, Р. Колаковскі, Е. Кробі, А. Селігмен, А. Сміт, А. Татам, Т. Шульц та інші. Ми вирішили на прикладі Польщі оцінити реальністьдля нашої держави стати повноправним членом ЄС, а також дослідити переваги та недоліки від цієї інтеграції.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з недавніми подіями, багато українців, політична верхівка нашої держави, а також європейські лідери почали піднімати питання членства України в ЄС. Почалися розмови про пришвидшену процедуру надання Україні статусу кандидата члени в Європейський Союз. Тож, чи будемо ми в ЄС? Питання досить нелегке. Навіть якщо всі країни ЄС в один момент погодяться якнайшвидше прийняти Україну в Європейське Співтовариство – цей процес займе щонайменше 2-4 роки. Не існує варіанту, де одним голосуванням країну приймають до Європейського союзу. Це довга і важка бюрократична процедура, яка просто може піти по спрощеній формі. Щоб дати змогу зрозуміти що це означає, наведемо приклад шляху вступу до цієї організації. Сама процедура інтеграції включає в себе 8 етапів:

1) підписання Договору про асоціацію;
2) включення в офіційну програму розширення ЄС;
3) подача заявки на вступ;
4) отримання статусу кандидата в члени ЄС;

5) проведення і завершення переговорів по всіх пунктах відповідності країни європейському законодавству, європейським нормам і за зняттям заперечень зі сторони уже діючих членів ЄС;

6) доведення економічних та інших показників країни до європейського рівня;

7) проведення референдуму щодо членства в ЄС;

8) вступ в ЄС.

Середній період проходження всіх цих етапів займає від 7 до 20 років. Наприклад, Хорватії знадобилося 15 років для вступу в ЄС; Польщі, Угорщині, Словаччині – 13, Румунії – 16, а та ж сама Туреччина уже більше 50 років не може вступити до ЄС. Хоча, є і приклад Фінляндії, яка в 1991 році подала заявку, а вже в 1995 році стала членом Євросоюзу. Із восьми етапів Україна знаходиться на першому разом з Грузією, Молдовою, Ізраїлем, Ліваном, Єгиптом, Тунісом та іншими. Раніше голова МЗС Дмитро Кулеба заявив, що в 2024 році Україна разом з Грузією подасть заявку на вступ і перейде до наступного етапу в процесі інтеграції. Але через повномасштабне вторгнення росії в Україну, наша країна вирішила подати заявку зараз, щоб отримати статус кандидата в члени ЄС по спрощеній процедурі. Тобто це означає, що Україна з першого етапу може перейти відразу на четвертий.

Проте, не варто думати, що Євроінтеграція нам не вигідна і цей шлях є помилковий. На Рис.1 зображені експорт та імпорт товарів України з країнами ЄС в 2020 і 2021 роках.

Рис. 1. Товарообіг України з країнами ЄС в 2020-2021 роках
Джерело: за матеріалами [1]

Варто зазначити, що всього за рік, з 2020 по 2021, експорт товарів з країнами ЄС зріс на 40%, а імпорт на 42%. Важливим є те, що в структурі товарообігу на 2019 рік частка ЄС становила 43% від всього експорту та 43% від всього імпорту. Це все стало можливим завдяки підписанню договору про

асоціацію з ЄС, який почав діяти з 2017 року. З того моменту, всього за 4 роки, ми змогли збільшити товарообіг на 11 млрд. дол. США, при цьому частка ринку країн СНД постійно знижується. Це все важливо, бо договір з ЄС зробив Європейський ринок домінуючим в структурі товарообігу, а це значить, що наші експортери повинні будуть дотримуватися європейських стандартів якості. Хороший приклад – Білорусь, яка до цих пір випускає МАЗи, БелАЗи, та інший радянський автопром. На ринку ЄС їх ніхто не купить, але серед країн СНД їх можуть купити, бо стандарти якості там набагато нижчі. Це просто не стимулює до розвитку. До слова, Судову реформу ми проводимо згідно Європейських стандартів, реформуємо НАК «Нафтогаз» по стандартам європейського регулятора. Тому, можемо сказати, що ЄС – це не панацея, це всього на всього орієнтир нашого розвитку, який нам потрібно використовувати як інституційний якір.

Із процедурою вступу розібралися. Тоді виникає наступне питання: «Що нам дасть членство в ЄС?». Для відповіді на це питання можна провести аналогію з одним із наявних членів цієї організації, в даному випадку це буде схожа на нас країна – Польща.

Після політичних подій в Польщі в 1990-х роках, польське суспільство визначалося з напрямком свого майбутнього розвитку, і зупинилися вони на інтеграції з європейськими країнами. Сама інтеграція вимагала від поляків привести своє економічне та політичне становище до вимог Копенгагенських критеріїв, прийнятих у червні 1993 року, які визнавали право кожної країни на членство в ЄС, але лише після приведення її економічних, політичних та соціальних показників до відповідності даних угод.

Інтеграція у західні політичні, економічні, соціальні структури та структури безпеки стали основною метою всіх польських урядів починаючи, з 1989 року. 30 квітня 1996 року польський уряд знов підтвердив, що набуття країною членства в ЄС залишається стратегічною метою зовнішньої політики країни. 5 квітня 1994 року Республіка Польща подала заявку на членство в ЄС [3].

Прагнення поляків до інтеграції було підкреслено у зверненні Президента Кваснєвського до Європейської Колегії в Натолін 6 листопада 1996 року: «Трансформація Польщі, що розпочалась після історичного прориву у 1989 році, складається не тільки з реформування економіки, але і з формування відкритості нашої країни перед усім світом. Відкритість є історичною традицією Польщі. Участь у природному процесі інтеграції нашого континенту є частиною нашого розуміння польського суверенітету. Для нас перспектива Європейської інтеграції є історичним покликанням. Ми думаємо не тільки про ті здобутки, які отримаємо від вступу в ЄС. Ми також усвідомлюємо, що маємо виконувати обов’язки, котрі будуть покладені на нас як на країну, яка приймає участь в уніфікації континенту» [3].

Польща майже не відрізняється від більшості країн ЄС. Рейтинг Польщі впав на 1,0 пункту в порівнянні з 2020 роком, але згідно з індексом Польща знаходиться на 21 місці серед країн Європи. Польща здобула міцну економічну

репутацію завдяки структурним реформам: лібералізації торгівлі, низьким податкам та стандартам, сприятливим для бізнесу. Україна посідає 130 місце у світі, що робить її практично аутсайдером і не входить до ЄС через низькі економічні фактори [2].

Таблиця 1

Рейтинг економічної свободи у країнах Центральної та Південно-Східної Європи у 2021 р.

Країна	Кількісне вираження індексу	Місце в світовому рейтингу
Естонія	80,0	7
Литва	75,8	17
Латвія	74,8	18
Чехія	74,4	21
Болгарія	71,0	29
Словаччина	69,7	36
Польща	68,7	39
Румунія	67,1	47
Україна	54,1	130

Джерело: сформовано автором за даними Світового банку[4]

Так, Україна стикається з багатьма проблемами, наприклад, із недоліками автомобільної та залізничної інфраструктури, суворим трудовим законодавством, слабкою системою господарських судів і обтяжливою для підприємців податковою системою.

Рис. 2. ВВП Польщі в період 1991-2020 років.

Джерело: сформовано автором за даними Світового банку [4]

На рис. 2 показано зміну ВВП Польщі з 1991 року по 2020 рік, де ми можемо спостерігати різкий його ріст починаючи з 2004 року, тобто з моменту приєднання до Європейського Союзу. В 2004 ВВП дорівнював 255,1 мільярдів

доларів США, а вже через рік він був 306,1 мільярдів доларів США, тобто зростання ВВП було на рівні майже 20%. Хоча ми можемо побачити сильний ріст, який відбувся в 2006-2008 роках, де ВВП збільшимося з 344,6 до 533,6 мільярдів доларів США.

Так, вступ Польщі до ЄС у 2004 році фактично став вирішальним у загальному розвитку країни. За показниками соціологічних досліджень, всупереч економічним проблемам, які відчув ЄС під час світової фінансово-економічної кризи, переважна частина польського населення продовжує вважати цей крок найбільш вагомим чинником у процесі повернення Польщі до Європи. Зокрема, під час референдуму щодо членства РП в ЄС до 77,4 % поляків висловились за інтеграцію до Європейського Союзу, 22,5 % - проти. А вже через 4 роки після вступу до ЄС, під час опитування центром TNS OBOP в лютому 2008 року, лише 5 % поляків не схвалювали перебування країни в Євросоюзі.

Рис. 3. Відсоток громадян, що підтримують вступ України до ЄС в 2021 році

Джерело: сформовано автором за даними Київського міжнародного інституту соціології [6]

Водночас, позитивні наслідки від членства в ЄС задекларували понад 80 % опитаних. Їм імпонував стрімкий розвиток польської економіки внаслідок суттєвої фінансової допомоги від ЄС (як кредити, так і інвестиції) та інтеграції країни в єдиний європейський ринок. Схвально сприймалося населенням приєднання Польщі до Шенгенської зони, що надає можливість вільно пересуватися, навчатися та працевлаштуватися польським громадянам в країнах ЄС. А це, зрозуміло, значно покращило ситуацію на польському ринку праці, та й загалом позначилося на зростанні ролі польської держави на міжнародній арені [5].

Пропонуємо переглянути Таблицю 2, де показано ці саме плюси та мінуси конвергенції України з ЄС.

Також, вступ Польщі до ЄС знаменував розвиток в сільському господарстві: з 2000 по 2011 рік прибутковість польських аграріїв зросла на 90%. З бюджету ЄС виділяються кошти на різні будівельні, інфраструктурні проекти

в Польщі. Варто зауважити, що за даними Міністерства фінансів РП, з 2004 року до сьогодні країна від ЄС отримала майже на 20 млрд. дол. більше ніж сплатила членських внесків.

Таблиця 2

Переваги та недоліки вступу України до ЄС

Сфера	Переваги	Недоліки
Економічна	- Допомога та підтримання розвитку малого та середнього бізнесу. - Запровадження європейських стандартів у сфері виробництва. - Розширення співпраці в туристичній сфері, а також покращення міжнародного співробітництва в цій галузі. - Об'єднання енергетичного потенціалу з країнами ЄС, а також посилення нашої ролі на континенті як транзитної країни.	- Є ризики розміщення на нашій території шкідливих виробництв. - Зменшення конкурентоспроможності певних секторів економіки. - Ускладнення при переході на рівень цін європейських країн, що може призвести на здорожчання продуктів першої необхідності.
Політична	- Політична стабільність. - Нам, як члену ЄС, буде надана можливість залучитися до Спільної європейської політики безпеки та оборони, яка гарантуватиме нашу територіальну цілісність та суверенітет.	- Імовірність втягнення України в міграційну кризу з мусульманським світом. - Погіршення відносин з країнами СНД.
Соціальна	- Допомога в процесі формування середнього класу. - Реформи в сфері охорони здоров'я, освіти, соціальній сфері. - Ефективніший захист прав людини. - Спрощений візовий режим з країнами ЄС.	- Посилення демографічного спаду. - Ускладнення візового режиму з сусідніми країнами не членами ЄС. - Проблема відтоку кваліфікованих робітників.
Культурна	- Популяризація культури України в ЄС. - Ширший доступ до інформації.	- ЄС може бути інструментом ідеологічного тиску на Україну.

Джерело: сформовано автором

Згідно з соціологічним опитуванням, проведеним Київським міжнародним інститутом соціології 13-16 грудня 2021 року, 67,1% громадян підтримують вступ нашої країни до ЄС. Проти проголосувало 21,6%. Проте ці дані були до повномасштабного вторгнення росії на територію України, оскільки після цієї події вже більший відсоток громадян висловився з підтримкою щодо вступу до Європейського Союзу. Соціологічна група «Рейтинг» 02.03.2022 р. опитала громадян про їхнє бажання бачити чи не бачити майбутнє України в ЄС, де вже 86% опитуваних проголосували за членство нашої держави в Європейському Співтоваристві.

Тож, що Україні дасть вступ до ЄС? Звичайно, що шлях цей не легкий та довгий, але як ми вже говорили раніше, в нас є можливість зробити це швидше завдяки спрощеній процедурі, яку надав нам ЄС. Як і в будь якому випадку окрім переваг ми матимемо ще й певні недоліки.

Висновки. Вступ України до Європейського Союзу є пріоритетом для нашого народу, нашого уряду та держави в цілому. Членство дасть величезний поштовх для нашого економічного простору, починаючи від отримання різних преференцій єдиного економічного простору і закінчуючи звичайним фондом відновлення, який за принципом солідарності буде створений серед всіх членів ЄС. Приклад Польщі чудово показує нам що ж саме ми отримаємо від членства в Євросоюзі, оскільки економіки в нас подібні. Та і народ України всеціло підтримує дане рішення, близько 86% підтримують цю ініціативу.

Список використаних джерел:

1. Євроінтеграційний портал. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua (дата звернення: 02.04.2022).
2. 2021 Index of Economic Freedom. Promoting Economic Opportunity. URL: https://www.heritage.org/index/ (дата звернення: 02.04.2022).
3. Довідник: «Польща - Європейський Союз: шлях інтеграції» Донецький молодіжний дебатний центр. URL: http://cent.dn.ua/ (дата звернення: 02.04.2022).
4. Офіційний сайт Світового банку. 2022. URL: https://www.worldbank.org/en/home (дата звернення: 12.09.2020).
5. Вступ Польщі до Євросоюзу, Нато та його наслідки. URL: http://bintel.com.ua (дата звернення: 12.09.2020).
6. Київський міжнародний інститут соціології. URL: https://www.kiis.com.ua.

Аліна КУДИНСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. *У статті розглянуті джерела формування власного капіталу на підприємстві. Розкрито особливості формування окремих складових власного капіталу. Досліджено природу власного капіталу через функції, які він виконує на підприємстві. Узагальнено теоретичні засади формування власних*

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Паламаренко Я.В.

фінансових ресурсів підприємства, що забезпечують його майбутній розвиток. Виявлено проблеми формування власного капіталу на підприємстві та надано пропозиції щодо їх удосконалення.

Abstract. *The sources of formation of own capital at the enterprise are considered in the work. The peculiarities of the formation of individual components of equity are revealed. The nature of equity through the functions it performs in the enterprise is studied. Theoretical bases of formation of own financial resources of the enterprise providing its future development are generalized. Problems of formation of own capital at the enterprise are revealed and offers concerning their improvement are given.*

Вступ. Основу інформаційної бази системи управління капіталом підприємства в умовах ринкових відносин складає детальне облікове забезпечення процесу формування та розміщення власного капіталу. Це передбачає використання в процедурах аналізу ринкової та балансової вартості власного капіталу сучасного інструментарію в контексті прийняття відповідних управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Створення і нормальне функціонування підприємств будь-якої форми власності неможливе без формування достатнього обсягу власного капіталу. Власний капітал утворюється за рахунок особистої участі власників у його формуванні. При цьому, створюючи капітал підприємства, власник частково втрачає прямий зв'язок з капіталом, і він фактично стає власним капіталом підприємства, а не власника.

Власний капітал підприємства – це фінансові ресурси, які воно вкладає для організації і фінансування господарської діяльності. Нормою для успішної, рентабельної роботи підприємства, його високої конкурентоспроможності на ринку і фінансової стійкості є ситуація за якої власний капітал становить більшу частину його фінансових ресурсів.

Управління власним капіталом пов'язане не тільки із забезпеченням ефективного використання вже накопиченої його частини, але і з формуванням власних фінансових ресурсів, що забезпечують майбутній розвиток підприємства.

Капітал підприємства характеризується не тільки своєю багатоаспектною сутністю, але й багатоманітністю видів, в яких він виступає. Усе це потребує необхідної систематизації видів капіталу, що використовуються за основними класифікаційними ознаками, які розглянемо більш детально (табл. 1).

За такої систематизації видів капіталу процес управління капіталом підприємства насамперед повинен ґрунтуватися на знанні об'єктивних законів і закономірностей еволюційного розвитку складних соціально-економічних систем, їхніх підсистем і складових елементів, які можна розглядати в структурному, технологічному, соціально-економічному та інших аспектах.

У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні

підприємства. Він формує переважну частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно, і ріст ринкової вартості підприємства.

Певну роль у складі внутрішніх джерел виконують також амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах із високою вартістю власних основних засобів і нематеріальних активів; проте суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування.

Інші внутрішні джерела не грають помітної ролі у формуванні власних фінансових ресурсів підприємства.

Таблиця 1

Систематизація видів капіталу підприємства

КЛАСИФІКАЦІЙНА ОЗНАКА	ВИДИ КАПІТАЛУ
За належністю підприємства (за джерелами фінансування)	власний капітал; позичений (позичковий) капітал
За цілями використання	продуктивний капітал; позичковий капітал; спекулятивний капітал
За формами інвестування	капітал у грошовій формі; капітал у матеріальній формі; капітал у нематеріальній формі
За об’єктом інвестування (за напрямком авансування)	основний капітал; оборотний капітал
За формою знаходження в процесі кругообороту	капітал у грошовій формі; капітал у виробничій формі; капітал у товарній формі
За формою власності	приватний капітал; державний капітал
За організаційно-правовою діяльністю	акціонерний капітал; пайовий капітал; індивідуальний капітал
За характером використання власником	споживчий капітал; неробочий (реінвестований капітал
За джерелами залучення	національний (вітчизняний) капітал; іноземний капітал

Джерело: складено автором на основі [7]

У складі зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить залученню підприємством додаткового пайового (шляхом додаткових внесків у зареєстрований (пайовий) капітал) або акціонерного (шляхом додаткової емісії та реалізації акцій) капіталу.

Для окремих підприємств одним із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути надана їм безоплатна фінансова допомога, яка надається, як правило, лише окремим державним підприємствам.

До числа інших зовнішніх джерел входять безплатно передані підприємству матеріальні та нематеріальні активи, що включаються до складу його балансу.

Формування фінансових ресурсів підприємства здійснюється за рахунок власних та запозичених коштів. Загальна сума фінансових ресурсів складається у кожного окремого підприємства з таких елементів [2, с. 197]:

• власний капітал: зареєстрований (пайовий) капітал, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток) тощо;

• забезпечення майбутніх витрат та платежів;

• довгострокові зобов'язання;

• поточні зобов'язання.

Так, величина власного капіталу визначається як алгебраїчна сума його складових елементів:

• зареєстрованого (пайового) капіталу, який відображає зафіксовану в установчих документах загальну вартість активів, які є внеском власників (учасників) до статутного й іншого зареєстрованого капіталу, пайового капіталу підприємства відповідно до законодавства і установчих документів, а також внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу.

• додаткового капіталу, який відображає суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість.

• резервного капіталу, який відображає сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

• нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) – суми прибутку, яка реінвестована у підприємство, або сума непокритого збитку.

• неоплаченого капіталу, який відображає суму заборгованості власників (учасників) за внесками до капіталу.

• вилученого капіталу, який показує фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників.

• забезпечень майбутніх витрат і платежів;

• цільового фінансування і цільових надходжень [3, с. 131].

Внутрішнім називається фінансування, якщо воно здійснюється за рахунок коштів, одержаних від діяльності підприємства. Початкове формування фінансових ресурсів відбувається в момент створення підприємства за рахунок статутного капіталу.

Зовнішнє фінансування – це кошти, не пов'язані з діяльністю підприємства. До них належать [4, с. 431]:

1) кошти, які мобілізуються на фінансовому ринку:

• продаж акцій, облігацій, кредит;

• операції з валютою та дорогоцінними металами;

• проценти і дивіденди за цінними паперами інших емітентів.

2) кошти, які підприємство одержує в порядку перерозподілу:

• державні бюджетні субсидії;

• страхові відшкодування;

• фінансові ресурси, що поступають від галузевих структур, асоціацій, концернів.

Найбільш поширеною є функція відповідальності і захисту прав кредиторів, адже відображений в балансі підприємства власний капітал є для зовнішніх користувачів мірилом відносин відповідальності на підприємстві, а також захистом кредиторів від втрати капіталу.

Відтак, власний капітал є гарантією захисту прав кредиторів і критерієм відповідальності. Тому гарантійна функція є співзвучною з функцією відповідальності і захисту прав кредиторів, визначеною іншими авторами.

Крім гарантії для зовнішніх користувачів, власний капітал виконує захисну функцію – показує, яке значення має власний капітал для власників. Чим більший власний капітал, тим краще захищеним є підприємство від впливу загрозливих для його існування факторів, оскільки саме за рахунок власного капіталу можуть покриватися збитки підприємства.

Виділені функції такі як: гарантійна (відповідальності і захисту прав кредиторів), довгострокового фінансування (функція фінансування та забезпечення ліквідності), розподілу доходів і активів (база для нарахування дивідендів і розподілу майна), основоположна (функція заснування та введення в дію підприємства), самостійності і влади, кредитоспроможності, фінансування ризику, компенсації понесених збитків, регулятивна, організаційна, довготермінового кредитування, захисна функція, функція управління та контролю, рекламна (репрезентативна) функція.

Важливою є також функція довгострокового фінансування – внески у власний капітал можуть використовуватися для фінансування операційної та інвестиційної діяльності підприємства, а також для погашення заборгованості за позиками, протягом тривалого періоду часу. Крім того, власний капітал служить базою для нарахування дивідендів і розподілу майна, що є важливим для захисту корпоративних прав власників та ефективного розподілу до того чи іншого фонду підприємства. З даною функцією переплітається функція компенсації понесених збитків – тимчасові збитки мають погашатись за рахунок власного капіталу. При виході засновника з товариства та при ліквідації підприємства визначається частка кожного засновника при розподілі прибутку та збитків, а також у майні підприємства, тим самим реалізується регулятивна функція. Функція довготермінового кредитування – перебуває в розпорядженні підприємства необмежений час – є аналогічна до функції довгострокового фінансування, використання останнього терміну є більш доцільнішим, зважаючи на обмеженість кредитування.

Власний капітал у частині статутного є фінансовою основою для початку діяльності нового суб'єкта господарювання – функція заснування та введення в дію підприємства або основоположна. Функція самостійності та влади передбачає, що розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності та впливу його власників на підприємство.

Частка ж власного капіталу в активах є показником платоспроможності підприємства, що вказує на іншу важливу функцію – кредитоспроможності – у разі надання кредиту, за інших рівних умов, перевагу надають підприємствам з меншою кредиторською заборгованістю і більшим власним капіталом.

Крім того, власний капітал фінансує ризикові проєкти, під які важко залучити кошти сторонніх інвесторів, що відображає функція фінансування ризику.

Обсяг виробництва, його ефективність зумовлюють розмір, склад та структуру фінансових ресурсів підприємства. Так, підвищення питомої ваги власних коштів позитивно впливає на фінансову діяльність підприємств. Висока питома вага залучених коштів ускладнює фінансову діяльність підприємства та потребує додаткових витрат на сплату відсотків за банківські кредити, дивідендів на акції, процентів по облігаціях, зменшує ліквідність, платоспроможність та фінансову стійкість підприємства. Тому в кожному конкретному випадку необхідно детально продумати доцільність залучення додаткових фінансових ресурсів [1].

Завдяки запровадженню новітніх систем управління власним капіталом підприємства буде забезпечуватись фінансова стійкість підприємства. Тому для покращення та ефективного управління потрібне впровадження програмних продуктів, які дозволять отримувати точні дані про темпи зростання власного капіталу в процесі господарської діяльності підприємства, які залежать від певних факторів (рентабельності обороту, оборотності капіталу, мультиплікатора капіталу, частки відрахувань чистого прибутку на розвиток виробництва), а також швидко обробляти великий обсяг інформації та використовувати складні алгоритми розрахунку [6].

Висновки. Власний капітал служить фактором, що впливає на управління товариством, адже через нього визначається організаційна структура підприємства і тим самим реалізується організаційна функція, а також функція управління та контролю. Вважаємо, що дані функції вже є опосередкованими, але важливими для ефективного функціонування підприємства. Формування власного капіталу має певну специфіку, зумовлену організаційно-правовою формою діяльності підприємств, у відповідності до чинного законодавства України. Цю специфіку слід враховувати як при заснуванні того чи іншого виду підприємства, так і для забезпечення ефективної господарської діяльності даного підприємства у майбутньому. Збільшення власного капіталу можливе за умови росту величини складових, які позитивно впливають на його розмір та мінімізації тих елементів, які спричинюють на нього негативний вплив.

Сучасна система управління капіталом підприємства повинна обумовлювати поточну фінансову ефективність його використання, поточну фінансову стійкість підприємства, можливості мінімізації ризиків діяльності та специфіку руху грошових потоків підприємства. Для того, щоб управляти капіталом підприємства у ринкових умовах на високому рівні та отримувати з процесу виробництва найбільшу користь необхідно використовувати різні економічні оптимізаційні моделі.

Список використаних джерел:

1. Катан Л.І. Фінансові ресурси підприємства та особливості їх формування. *Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.* 2014. № 6. С. 38-44.

2. Горбатенко А.А. Особливості формування власних фінансових ресурсів підприємств в Україні. *Економічний вісник Переяслав – Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди*. 2010. №15/1. С. 195-201.

3. Ксьондз С. М. Формування власного капіталу на вітчизняних підприємствах. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. №4. С. 131-134.

4. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. 8-ме вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута». 2019. 912 с.

6. Міщук Є.В., Міщенко В.В. Особливості системи управління власним капіталом підприємства та шляхи її вдосконалення. *Агросвіт.* 2015. № 24, С. 46-49.

7. Харчук С.А. Сучасні проблеми управління капіталом підприємства та шляхи їх вирішення. *Економіка та держава*. 2015. № 6. С. 110-113.

Анастасія МИТРОФАНОВА*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ШЛЯХ ГРОШЕЙ, ЯК МІРИЛА ВАРТОСТІ ТОВАРУ ТА ЗАСОБУ ПЛАТЕЖУ

Анотація. *У статті розглянуто поняття, значення терміну грошей. Досліджено історію грошей.*

Abstract. *The article considers the concept, meaning of the term money. The history of money is studied.*

Вступ. Роль грошей є результатом їх функціонування і виявляється у стимулюючому чи гальмуючому впливі грошей на певні економічні процеси. Такий вплив забезпечується самою наявністю грошей на ринку, завдяки чому всі економічні суб'єкти функціонують у грошовому середовищі, а також зміною кількості грошей в обороті.

Виклад основного матеріалу. Історія українських грошей бере свій початок з часів Київської Русі. Назва «гривня» походить від прикраси з золота або срібла у вигляді обруча, який носили на шиї (тобто – на «загривку» (рис. 1)). Частіше за все це були м'яко закруглені обручі, з кінцями у вигляді голівок левів, прикрашені кольоровою емаллю.

---

* Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Томашук І.В.

З XI ст. у Київській Русі в обігу були так звані «київські» гривни, які мали шестикутну форму і важили 150 г срібла ці гроші існували до татаро-монгольського нашестя. Крім того, існували й «новгородські гривни». Вони мали вигляд довгих срібних паличок і важили 240 г.

Рис. 1. Прикраса з золота часів Київської Русі
Джерело: сформовано на основі [4]

Перехідною від «київської» до «новгородської» була «чернігівська» гривна, за формою дуже близька до «київської», а за вагою — до «новгородської» (рис. 2). Але найцікавіша форма у «волзької» гривні: майстри створювали її у вигляді маленького човна. Серед звичайних монет XIV ст. археологи часто знаходять також і «татарські гривні», що ними Південна Русь сплачувала данину Орді [1; 3].

Поява самого терміну «копійка» пов'язується з грошовою реформою, яка проводилась у московській державі в 1535 – 1538 роках, згідно з вимогами утвореної централізованої держави. За грошовою реформою 1535 – 1538 років грошова система московської держави прийняла наступний вигляд:

- рубль = 100 копійкам гривня – 10 копійкам,
- полтина – 50 копійкам алтин – 3 копійкам,
- напівполтина – 25 копійкам копійка – 2 денгам,
- денга – 2 полушкам.

Державотворчі процеси в Україні в 1917 – 1920 роках потребували створення і власної грошової системи. За час існування Української Народної Республіки, Гетьманату і Директорії в обіг було випущено 24 види грошових знаків – карбованців, гривень, шагів. Дві гривні відповідали одному карбованцеві, 100 шагів – гривні [2; 4].

Проголошена у Львові 1918 року Західноукраїнська Народна Республіка не мала власних емісій, в обігу перебували австрійські крони та їх розмінні номінали гелери (1/100 крони), які звались сотиками.

Рис. 2. Навгородська гривня XI ст.
Джерело: систематизовано автором на основі [4]

Невдовзі після хрещення Володимиром Русі, розпочалося монетне карбування. Так, Володимир Святославич Великий (980–1015) випускав т. зв. «златники» (рис. 1) та «срібляники» (рис. 3) – золоті та срібні монети, на лицевому боці яких розміщено зображення князя з усіма регаліями, а на зворотньому – княжий герб – тризуб.

Рис. 3. Зображення златника та срібника 980–1015 рр.
Джерело: систематизовано автором на основі [4]

Певні зміни у житті гривни виникли у XIII ст., коли для новгородських злитків срібла, поруч із назвою «гривна» почала вживатися назва «рубль». Рублі були частинами гривні. Назва «рубль» пішла від слова «рубить», тому що прут срібла вагою в гривню розрубувався на чотири частини, які і називалися рублями. Вже у XV ст. злитки взагалі виходять з обігу, а рубль залишається як грошово-лічильна одиниця. Саме рубль (українська назва — «карбованець») стає символом російської, а потім і радянської монетної системи.

Першим грошовим знаком Української Народної Республіки 19 грудня 1917 року став карбованець, художником якого був Георгій Нарбут. Вважається, що саме завдяки йому було відновлено пам'ять нашому давньому символу Тризубу, який використовував ще Володимир як символ роду Рюриковичів, і який згодом став Державним Гербом України. Тоді Нарбут використовував

Тризуб при оформленні банкнот. Але вже 1 березня 1918 року замість карбованців було введено гривню. Перші гривні (номінали 2,10, 100, 500, 1000, 2000) друкували в Берліні. Гривня дорівнювала 1/2 карбованця (рис. 4) і ділилася на 100 шагів. В обігу перебували грошові знаки вартістю 10, 25, 50, 100, 250, 1000 карбованців, а також 2, 5, 100, 500, 1000 і 2000 гривень [3; 5].

Рис. 4. Зображення карбованців 1918 р.
Джерело: систематизовано автором на основі [4]

Розмінна монета – шаги, випускались у вигляді поштових марок, номінальною вартістю 10, 20, 30, 40 та 50 шагів за гетьманату П. Скоропадського. У квітні 1918 року Павло Скоропадський знову ввів карбованці.

Після переходу влади в Україні у грудні 1918 року до рук Директорії на чолі з Володимиром Винниченком та Симоном Петлюрою основною грошовою одиницею відновленої УНР знову було проголошено гривню (рис. 5).

Рис. 5. Зображення гривні 1918 року.
Джерело: систематизовано автором на основі [4]

Під час німецької окупації України у м. Рівному діяв німецький банк «Україна». Окупаційними грошима на території України служили карбованці Рейхскомісаріату, які перебували в обігу лише на окупованій Рейхом території України паралельно з рейхс- та окупаційними марками (рис. 6).

Рис. 6. Зображення карбованця 1942 р.
Джерело: систематизовано автором на основі [4]

Історія грошей незалежної України починається в 1991 році з відривних купонів. Після розпаду СРСР Україна залишилася з рублями – грошима вже неіснуючої держави, емісія яких перейшла до Російської Федерації. З вересня 1991 року Центральний банк РФ перестав постачати в Україну готівкові рублі і молода незалежна держава, крім низки економічних проблем, постала перед проблемою відсутності власної грошової одиниці [1; 4]. У січні 1992 року паралельно з рублем в обіг було випущено тимчасову (як планувалося, на 4-6 місяців), грошову одиницю – купоно-карбованець (рис. 7) багаторазового використання. Який, втім, перебував в обігу до вересня 1996 року до введення гривні, заповнивши до квітня 1992 року весь готівковий оборот, витіснивши рубль.

Рис. 7. Зображення купону 1992 р.
Джерело: систематизовано автором на основі [4]

Відповідно до Указу Президента України «Про грошову реформу», грошова реформа проводилась з 2 по 16 вересня 1996 року. Початком реформи стало впровадження в обіг гривні, яка обмінювалась у співвідношенні 1 гривня за 100 000 купоно-карбованців.

У 1992 році перші зразки української гривні (рис. 8) були виготовлені в Канаді компанією Canadian Bank Note Company (105 контейнерів номіналом до 20 гривень) та британською компанією De La Rue plc, яка розміщувалася на Мальті (номіналами 50, 100 та 200 гривень) за ескізами В. І. Лопати за участю Бориса Максимова. Для виготовлення купюр була використана комбінована техніка - гравюра на сталі і літографія [5; 7].

Рис. 8. Зображення гривні 1992 р.
Джерело: систематизовано автором на основі [4]

У 1994 році на банкнотній фабриці Національного банку України була введена у дію перша лінія по виготовленню банкнот, де їх виготовляють до сьогодні. Банкнотна фабрика відрита у 1994 році, розташована у м. Києві. Монетний двір був заснований у 1998 році. Тоді ж Національний банк України отримав власну виробничу базу з виготовлення монет масового обігу, пам'ятних і ювілейних монет, нагородної продукції.

Грошова реформа, яка відбулась в Україні у вересні 1996 року, поставила крапку над «і»: національна грошова одиниця віднині називатиметься гривнею, а розмінні її номінали – копійками.

Висновки. Гроші – це все те, що може бути використане як засіб платежу, оплата боргу, що не втрачає своєї цінності при поділі і може накопичуватись. Інакше кажучи, гроші – це загальна одиниця вартості товарів чи послуг. Гроші можуть класифікуватись за грошовими системами (метало-грошового обігу і паперово-кредитного грошового обігу), за концепціями (раціоналістична, еволюційна, функціональна), за способами розрахунку (готівкові, безготівкові), тощо. Гроші не є товаром, а є кінцевою продукцією, що постійно виробляється як результат витрат суспільного часу.

Список використаних джерел:

1. Гриценко А. Гроші: виникнення, сутність, функції та агрегати. *Економіка України*. 1999. № 2. С. 62-66.
2. Злупко С.М., Гришина О.В. Теорія грошей та її вплив на монетаризм XX ст. *Фінанси України*. 1999. № 8. С. 99-113.
3. Климко Г.Н., Несторенко В.П. Основи економічної теорії. Політ економічний аспект. Київ. «Вища школа». 1994. 382 с.
4. Козубовський Г.А. Основні номінали грошового обігу України X – XX ст. *Фінанси України.* 1996. №10. С. 8-16.
5. Кривень В.М. Про природу грошей. *Фінанси України*. 1996. № 12. С. 48-50.
6. Лямець С.І. Грошовий обіг в Україні за античної доби. *Фінанси України*. 1998. №12. С. 110-113.
7. Мочерний С.В. Економічна теорія. Посібник для студентів ВУЗів. Київ, «Академія». 1999. 448 с.

Вікторія ТИМОЩУК*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ВВП УКРАЇНИ

Анотація. *У статті проаналізовано динаміку валового внутрішнього продукту, який є найважливішим макроекономічним статистичним показником, який дозволяє оцінити економічний стан певної країни. Охарактеризовано зміни номінального та реального ВВП, вплив пандемії та військових дій на їх динаміку. Наведено основні шляхи покращення макроекономічних показників та досягнення економічного зростання в майбутньому.*

Abstract. *The article analyzes the dynamics of gross domestic product, which is the most important macroeconomic statistical indicator that allows you to assess the economic condition of a country. Changes in nominal and real GDP, the impact of pandemics and hostilities on their dynamics are described. The main ways to improve macroeconomic indicators and achieve economic growth in the future are presented.*

Вступ. Валовий внутрішній продукт являється одним із основних показників, що дозволяє проаналізувати стан розвитку економіки країни. На

* Науковий керівник: к.е.н, доцент викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Хаєцька О.П.

основі нього інвестори вирішують, чи вигідно їм вкладати власні кошти в певну країну. Розрізняють ВВП номінальний, який розраховується у цінах поточного року та реальний, у цінах базового року. В Україні номінальний ВВП являється більшим за реальний ВВП, що пояснюється зростанням саме цін на продукти та послуги, а не виробництвом. Таким чином, з допомогою ВВП можна проаналізувати зміни, які відбулися в економіці країни протягом певного періоду часу. Україна є країною економіка якої все ще розвивається. Тому досліджуючи зміни у ВВП України можна проаналізувати, як ті чи інші події та фактори в країні впливають на загальний стан економіки.

Виклад основного матеріалу. Валовий внутрішній продукт це один із найважливіших статистичних показників в економіці будь якої країни. З допомогою обрахунку валового внутрішнього продукту здійснюють економічний огляд країни, який використовується для оцінки економічних змін та темпів зростання. Хоч розрахунок валового внутрішнього продукту є певною мірою обмеженим показником, проте це ключовий елемент для управління країною, він являється важливим показником для інвесторів та ведення бізнесу, а також для прийняття стратегічних рішень. Щоб більш точніше оцінити розвиток економіки, окрім загального ВВП, визначають ВВП на душу населення. Даний показник для порівняння в різних країнах світу має доволі велику відмінність. Статистичний аналіз може бути застосований для економічного розвитку та причинами впливу на нього [1, с. 90].

Всі головні показники в системі державних рахунків є номінальними, так як показують наслідки економічних операцій протягом року, та позначаються у цінах поточного року. Проте аналізуючи дані показники існують певні недоліки, так як неможливо провести паралель щодо аналізу ВВП різних країн світу та не можна порівняти період часу, протягом якого вони відображаються для певних країн, так як варто використовувати саме реальні дані, тобто показники реальних рівнів доходів та виробництва, що позначаються в постійних цінах. Саме тому, при аналізі ВВП України завжди порівнюють номінальні та реальні показники.

Номінальний, або абсолютний ВВП визначається в поточних (фактичних) цінах даного року. Реальний ВВП з поправкою на інфляцію визначається в цінах попереднього (або будь-якого іншого базового) року. У реальному ВВП враховується в якій мірі зростання ВВП виявляється реальним зростанням виробництва, а не зростанням цін [1, с. 90].

Динаміку ВВП України з 2012 по 2021 рр. (млн. грн.) представлено в табл. 1.

Аналізуючи дану динаміку ВВП (табл. 1) в розрізі номінальних і реальних величин, слід зазначити, що спостерігається зростання ВВПн та ВВПр. Різниця між реальним та номінальним ВВП суттєво зросла у 2015 році порівняно з попередніми роками. Впродовж 2014-2018 років дана різниця у відсотках також збільшувалась, що пов’язано з політичною ситуацією в країні. Значна відмінність у 2014 році порівняно з 2013 роком пов’язана з початком революції Гідності, в результаті чого дані події привели до ще більшого погіршення економічної ситуації в Україні. Саме тому у 2015 році відмінність склала вже -27,7%.

Таблиця 1

Валовий внутрішній продукт України з 2012 по 2021 рр., млн. грн.

	Номінальний ВВП (в фактичних цінах)	Реальний ВВП (в цінах попереднього року)	Різниця (реальний–номінальний)	
2012	1408889	1304064	-104825	-7,4%
2013	1454931	1410609	-44322	-3,0%
2014	1566728	1365123	-201605	-12,9%
2015	1979458	1430290	-549168	-27,7%
2016	2383182	2034430	-348752	-14,6%
2017	2982920	2445587	-537333	-18,0%
2018	3558706	3083409	-475297	-13,4%
2019	3974564	3675728	-298836	-7,5%
2020	4194102	3818456	-375646	-9,0%
2021	5459574	4363582	-1095992	-20,1%

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Незважаючи на це, у 2016 році реальний ВВП значно зріс порівняно з попереднім роком. На цей показник вплинули кращі, ніж очікувались показники сільського господарства, збільшення виробництва у харчовій галузі, а також у машинобудуванні. У 2017 році споживчий попит та інвестиційна активність стали одними із головних причин зростання реального ВВП. Проте з подовженням військових дій з Російською Федерацією та введення в дію торговельних обмежень, які були запроваджені у попередніх роках експорт України зазнав негативного впливу. Це стало однією з причин збільшення різниці між реальним та номінальним ВВП, яка становила -18%. До 2019 року дана різниця зменшувалася, що свідчить про покращення економічної ситуації в країні та підвищення реального ВВП.

Проте, вже у 2020 вона знову збільшилася відмінність, реальний ВВП скоротився на 4% до чого призвели карантинні обмеження, запровадженні в світі та в Україні через поширення COVID-19, а також зниження внутрішнього попиту, насамперед інвестиційного. У 2021 році значно підвищився номінальний ВВП в порівняні з попереднім роком та реальним ВВП. В результаті чого різниця між номінальним та реальним ВВП становила – 20,1%. До причин такої динаміки можна віднести зростання цін на газ (+65,8% за рік), електроенергію (+34,1%) та продукти харчування (+10,8%). Також варто відзначити про зростання інфляції, що становила 7,9% і стала рекордною від 2017 року.

Номінальний ВВП це показник, що характеризує вартість виробленої продукції за цінами поточного року, тому для більш глибшого розуміння макроекономічної ситуації в Україні, розглянемо та проаналізуємо динаміку номінального ВВП України (табл. 2) та зміни номінального ВВП України за цей же період з розрахунку на одну особу населення (табл. 3). З даними показниками можна ознайомитись на офіційних сайтах Міністерства фінансів України та державної служби статистики України.

Як видно з даної таблиці, номінальний ВВП зростав впродовж 2005-2008 років, що зумовлено економічним розвитком в Україні. У 2009 році даний ВВП

є від'ємним, оскільки у 2008 році відбулася всесвітня економічна криза, яка і призвела до різкого падіння показника ВВП. Впродовж 2010-2012 років, номінальний ВВП трохи зріс, що зумовлено проведенням «Євро 2012». Номінальний ВВП у 1 кварталі минулого року дорівнював 853,69 млрд грн (зміна дефлятора – 5,3%), у 2 – 874,62 млрд грн (5,6%), у 3 – 1 трлн 162,39 млрд грн (8,4%), у 4 – 1 трлн 301,17 млрд грн (17,5%). В 2020 році ВВП України знизився на 4% після чотирьох років зростання: в 2019 році – на 3,2%, роком раніше – на 3,4%, а в 2017 і 2016 рр. – відповідно на 2,5% і 2,4%. Перед цим було зафіксовано спад на 9,8% в 2015 році й на 6,6% – у 2014 році.

Таблиця 2

Номінальний ВВП України з 2005 по 2021 рр.

	млн. грн.		млн. дол. США	
2005	441452	+96339	86142	+21259
2006	544153	+102701	107753	+21611
2007	720731	+176578	142719	+34966
2008	948056	+227325	179992	+37273
2009	913345	-34711	117228	-62765
2010	1082569	+169224	136419	+19192
2011	1316600	+234031	163160	+26740
2012	1408889	+92289	175781	+12622
2013	1454931	+46042	183310	+7529
2014	1566728	+111797	131805	-51505
2015	1979458	+412730	90615	-41190
2016	2383182	+403724	93270	+2655
2017	2982920	+599738	112154	+18884
2018	3558706	+575786	130832	+18678
2019	3974564	+415858	153781	+22949
2020	4194102	+219538	155582	+1801
2021	5459574	+1265472		

Джерело: розроблено автором на основі [2, 4]

Зниження ВВП у 2014 році відбулося через початок Антитерористичних дій на сході країни.

З даної таблиці видно, як впродовж досліджуваного періоду (2005-2021 рр.) поступово знижувалося населення України, особливо у 2013-2014 роках, початок революції Гідності та воєнні дії на сході країни. Також у 2014-2015 роках спостерігався від'ємний номінального ВВП у доларах США, що свідчить про зниження його курсу у даний період. Однією з причин, якого стала інфляція в Україні на рівні 12%. У 2020 році помітне значно повільніше зростання номінального ВВП як у гривнях, так і у доларах США. До даного результату призвела пандемія коронавірусу в 2020 році. Що ж до 2021 року, то в ньому спостерігався зріз номінального ВВП.

Таблиця 3

Номінальний ВВП України з 2005 по 2021 рр. з розрахунку на одну особу населення

	грн.		дол. США		Населення, тис.
2005	9374,3	+2100,9	1829,2	+461,8	47091
2006	11634,3	+2260,0	2303,8	+474,6	46771
2007	15499,1	+3864,8	3069,1	+765,3	46501
2008	20502,8	+5003,6	3892,5	+823,4	46240
2009	19836,3	-666,4	2546,0	-1346,5	46044
2010	23603,6	+3767,3	2974,4	+428,4	45865
2011	28813,9	+5210,2	3570,8	+596,4	45693
2012	30912,5	+2098,6	3856,8	+286,1	45577
2013	31988,7	+1076,2	4030,3	+173,5	45483
2014	35834,0	+3845,3	3014,6	-1015,7	43722
2015	46210,2	+10376,1	2115,4	-899,2	42836
2016	55853,5	+9643,3	2185,9	+70,5	42668
2017	70224,3	+14370,8	2640,3	+454,4	42477
2018	84192,0	+13967,7	3095,2	+454,9	42269
2019	94589,8	+10397,8	3659,8	+564,6	42019
2020	100432,5	+5842,6	3725,6	+65,8	41760
2021	131907,2	+31474,8			41389

Джерело: розроблено автором на основі [2, 4]

На теперішній 2022 рік Російська Федерація розпочала повномасштабну війну з Україною. В результаті цього економічний стан України різко погіршився.

Рис 1. Зміна реального ВВП у % до відповідного періоду попереднього року

Джерело: розроблено автором на основі [5]

На даному рисунку зображено реальний ВВП станом на 4 квартал до відповідного періоду попереднього року від 2010 по 2021 роки. Проаналізувавши даний графік можна помітити, що реальний ВВП був нижчий одиниці у 2012, 2014, 2015 та 2020 роках. Найнижчий він був саме у 2014 році -14,4% через початком революції Гідності, що і призвело до погіршення економічного стану країни. У 2020 даний показник опустився до -0,5% до чого призвела епідемічна ситуація у світі та власне в Україні. Проте вже в 2021 році даний показник становив 2,7%, що свідчить про покращення економічного стану країни.

Адже, велика кількість підприємств змушені були закритися, ціни на певні товари у містах піднялися, курс самої гривні знизився, а також, значний відсоток населення змушений був покинути країну. Усе це веде до того, що після завершення війни, Україні ще довгий період часу доведеться відбудовувати як країну в загальному, так і саму економіку.

Висновки. Економіка незалежної України зазнала низки як політичних, так і економічних проблем. Таких як, наприклад, пандемія коронавірусу, світова економічна криза чи війна з Російською Федерацією. Усе це так чи інакше негативно вплинуло на економічний стан країни. І щоб його покращити було проведено низку реформ, таких як: перехід на гнучкий обмінний курс, реформування тарифів на енергоносії та соціальної допомоги, підвищення прозорості державних закупівель, спрощення регулювання бізнесу, стабілізацію та реструктуризацію банківського сектору, просування вперед реформи охорони здоров’я та пенсійного забезпечення та створення антикорупційних агенцій.

Список використаних джерел:

1. Томашевська А. В., Смиковчук Т. В. Рівень ВВП України: аналіз та динаміка розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 20, частина 3. 2018. С. 90-94.

2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/

3. Рейтинг ВВП за країнами 2021. URL: https://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-gdp

4. Рейтинг країн за рівнем ВВП на душу населення. URL: https://uk.zhujiworld.com/largest-gdp-capita/

5. ВВП України за роками URL: https://nabu.ua/ua/vvp-2.html

Андрій ТРАЧ*,
студент 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *Запропоновано економічно-математичну модель, за допомогою якої можна знайти оптимальний набір, методи та пропорції фінансування компанії. Нестача фінансових ресурсів для конкретних цілей призведе до порушення ритму діяльності підприємства, що вплине на зменшення корпоративного прибутку. Те саме стосується надлишку фінансових ресурсів, оскільки коли надлишок одного ресурсу обмежений, дефіцит одного ресурсу – це дефіцит іншого, або це невикористаний безкоштовний ресурс. Визначено моделі оптимізації фінансових ресурсів підприємства, охарактеризовано та описано його кількісні параметри.*

Annotation. *The economical and mathematical model is proponated, for which it is possible to know the optimal set, methods and proportions of the company's financing. Lack of financial resources for specific purposes will lead to disruption of the rhythm of the enterprise, which will reduce corporate profits. The same applies to the surplus of financial resources, because when the surplus of one resource is limited, the deficit of one resource is the deficit of another, or it is an unused free resource. Models of optimization of financial resources of an enterprise are designated, characterized and described by a number of parameters.*

Вступ. Одним з основних напрямків забезпечення високої якості корпоративних фінансових планів є оптимізація складу та структури фінансових ресурсів. Аналіз ефективності поточного використання вітчизняними компаніями фінансових ресурсів показує, що вони використовуються недостатньо ефективно.

Це результат поганого розподілу корпоративних активів та джерел фінансування. Тому метою дослідження є визначення напрямку оптимізації складу та структури фінансових ресурсів на основі обмеженого та невизначеного зовнішнього середовища [6].

Виклад основного матеріалу. Обсяг фінансових ресурсів, їх структура та джерела фінансування мають суттєве значення для забезпечення виробничої діяльності підприємства. Достатня кількість фінансових ресурсів може забезпечити безперервність виробничої діяльності компанії, найкраща структура розподілу може підвищити ефективність та конкурентоспроможність продукції,

* Науковий керівник: к.т.н., доцент кафедри комп’ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ – Волонтир Л.О.

а стабільне джерело коштів може сприяти підвищенню платоспроможності компанії.

У структурі фінансових взаємозв'язків народного господарства фінанси підприємств займають визначальне значення, оскільки обслуговують основну ланку суспільного виробництва, де створюються матеріальні й нематеріальні блага і формується переважаюча маса фінансових ресурсів країни. Оптимізація фінансової структури капіталу підприємства є однією з найважливіших та складних задач фінансового менеджменту.

Управління фінансовими ресурсами підприємства – це сукупність цілеспрямованих методів, операцій, важелів, прийомів впливу на різноманітні види фінансів для досягнення певного результату [1].

Фінансові ресурси підприємства – це частина грошових коштів у формі прибутку та зовнішнього доходу, яка спрямована на виконання фінансових зобов'язань та досягнення видатків на підтримку та розширення відтворення [1].

Фінансова підтримка виробничої діяльності підприємства здійснюється на основі фінансового плану, який дає змогу визначити джерело та кількість фінансових ресурсів відповідно до запланованих виробничо-збутових параметрів, економічного та соціального розвитку підприємницькі та екологічні заходи.

Загальні фінансові ресурси мають такі елементи:

– сума власних джерел фінансування, включаючи статутний капітал, фінансові резерви та нерозподілений прибуток;

– шкала довгострокових та короткострокових банківських позик;

– сума різної кредиторської заборгованості [3].

На жаль, сьогодні ці джерела фінансування дуже нестабільні. Якщо розглядати власні фінансові ресурси, то промисловим підприємствам фактично бракує власних коштів для забезпечення виробничої діяльності та технологічного розвитку. Ризик втрати прибутку через зменшення обсягу продажів зменшує розмір власного капіталу. Зростання ціни позикових ресурсів, у свою чергу, негативно впливає на платіжну дисципліну, що збільшує дебіторську та кредиторську заборгованість, тим самим знижуючи платоспроможність компанії [2].

Розподіл фінансових ресурсів не відповідає оптимальним масштабам, що призводить до збільшення запасів або зменшення запасів. Для того, щоб негайно реагувати на зміни в конкурентному середовищі, компанія не має страхових резервів, тобто компанія дуже пасивно використовує систему страхування фінансових ризиків, властиву ринковій економіці. Тому при формуванні поточного фінансового плану необхідно проводити ретельну оцінку джерел фінансових ресурсів та напрямів інвестицій, що дає змогу підприємству формулювати заходи щодо оптимізації фінансових ресурсів та підвищення ефективності використання власних і залучених коштів кошти.

Джерелом фінансових ресурсів є власні кошти компанії та позикові кошти. У той же час власні фонди формуються із створенням підприємств і поповнюються в процесі господарської діяльності за рахунок прибутку та

доходу, тоді як позикові кошти мобілізуються на фінансовому ринку за рахунок інших видів доходу. Їх коефіцієнт відображає фінансову стійкість та платоспроможність підприємства. Однак розподіл фінансових ресурсів є дуже важливим, оскільки лише за певних умов (різні типи ресурсів підприємства, особливо найкраще використання фінансових ресурсів) можна досягти найбільших результатів [4].

Нестача фінансових ресурсів для конкретних цілей призведе до порушення ритму діяльності підприємства, що вплине на зменшення корпоративного прибутку. Те саме стосується надлишку фінансових ресурсів, оскільки коли надлишок одного ресурсу обмежений, дефіцит одного ресурсу – це дефіцит іншого, або це невикористаний безкоштовний ресурс. Тому необхідно оптимізувати структуру фінансових ресурсів для отримання максимальних вигод, що є одним із шляхів підвищення ефективності корпоративних фінансових ресурсів. Це досягається за допомогою оптимізаційної моделі, і аналіз моделі оптимізації може визначити модель, запропоновану А.В. Чупісом для промислових компаній [60, с. 277]:

$$
\begin{gathered}
f(x) = \frac{(x_1 \cdot x_2 \cdot x_3 + x_1 \cdot x_2 \cdot x_4)}{x_1 \cdot x_2 \cdot (x_1 + x_2)} \to \max; \\
x_4 = \left[\frac{a + b \cdot x_2}{x_1 + x_2} + c \cdot \left(\frac{x_2}{x_1 + x_2}\right)^2\right] \cdot (x_1 + x_2); \\
x_1 + x_2 = P; \\
0 \le x_1 \le 0{,}64P; \\
0{,}36P \le x_2 \le P; \\
0{,}36 \le x_2 \le P; \\
0 \le x_3 \le x_3 + x_3'; \\
З_м \le x_4 \le x_4 + x_4';
\end{gathered}
\tag{1}
$$

де X_1 - обсяг основних засобів, що знаходяться на балансі підприємства,

X_2 - обсяг оборотних засобів, що знаходяться в його розпорядженні,

X_3 - розмір амортизаційних відрахувань за звітний період,

X_4 - розмір заробітної плати та прибутку,

$З_м$ - мінімально припустимий фонд заробітної плати;

X_3, X_4 - відповідно передбачувані розміри росту амортизації, заробітної плати та прибутку,

a = -0,47, b = 5,32, c = -6,67 - Коефіцієнт рівняння парної регресії співвідношення заробітної плати та прибутку підприємства та суми його оборотних активів. Результатом вирішення цієї оптимізаційної задачі є визначення максимально можливого значення загального індексу (ефективності використання ресурсів) для використання фінансових ресурсів за оптимальними масштабами основних фондів та оборотних активів компанії [2].

Таким же чином визначається найкраща структура джерела фінансування, але необхідно враховувати, що максимальне значення вже відоме і дорівнює максимальному значенню віддачі ресурсу. Узагальнені показники для оцінки ефективності використання фінансових ресурсів будуть представлені у вигляді функцій:

$$f(x) = \frac{x_7 + x_8}{x_5 + x_6} = K_{\text{фр}}$$
$$0 \le x_6 \le 0{,}4P, \qquad (2)$$

де $X_{фр}$ - максимальне значення показника ефективності фінансових ресурсів підприємства, розраховане при вирішенні оптимізаційного завдання (2);

X_5 - розмір джерел власних засобів підприємства;

X_6 - обсяг позикових засобів;

$X7$ - прибуток від використання власних коштів;

$X8$ - прибуток від використання позикових коштів.

Загальна схема оптимізації фінансових ресурсів підприємства надана на рис. 1.

Рис. 1. Модель оптимізації фінансових ресурсів підприємства
Джерело: побудовано автором на основі [2]

На першому етапі на основі отриманої інформації визначаються вихідні дані, що використовуються для обчислення фінансового коефіцієнта віддачі ресурсу, і складається модель оптимізації. Потім розрахуйте коефіцієнт і встановіть модель оптимізації капіталу підприємства. Наступним кроком є розрахунок параметрів моделі оптимізації та складання моделі оптимізації джерел фінансування. Потім проаналізуйте відхилення між фактором впливу та його оптимальним значенням та визначте можливість його зміни. У разі

негативного рішення, варіант зміни факторів впливу повинен бути обраний відповідно до конкретної ситуації на підприємстві [5].

Тому для забезпечення високої якості корпоративних фінансових планів у нестабільних умовах та обмежених фінансових ресурсів необхідно оптимізувати склад та структуру фінансових ресурсів. Одним із інструментів досягнення встановлених цілей може бути застосування запропонованої моделі оптимізації, яка покращить фінансово-економічні показники діяльності підприємства та покращить його фінансовий стан.

Однак на якість та точність результатів впливає безліч факторів, а саме:

– якість вхідної інформації;

– необхідність постійного дослідження структури фінансових ресурсів з метою виявлення певних закономірностей, та причин відхилень від передбачуваних варіантів досягнення тих чи інших результатів [4].

Висновки. Зменшення впливу цих факторів можна досягти за допомогою використання сучасних комп'ютерних технологій, які можуть зменшити складність процесу планування та професіоналізм та інтуїцію розробника плану. Оскільки послідовність розробки плану та інструментів роботи встановлює сам менеджер плану, для цього потрібен висококваліфікований персонал. Необхідно аналізувати фінансовий стан підприємства, яке контролюватиме безліч показників і коефіцієнтів, що в свою чергу сприятиме підвищенню його господарської діяльності, платоспроможності, ліквідності та рентабельності активів [6].

Отже, залежно від того, як фінансовий менеджер поводиться з ризиком, вибір компанії спеціальним фінансуванням активів залежить від вибору. Якщо компанія впевнена, що короткотерміновий борг буде легко поновлено, то, застосовуючи ініціативний підхід, можна значно заощадити позикові кошти. З іншого боку, якщо невпевнено, чи можливо зберегти зобов'язання на певному рівні (це типова особливість вітчизняної економіки), тоді помірне або навіть консервативне ставлення буде більш ефективним.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 №1576-XII.

2. Григорків В.С., Григорків М.В. Оптимізаційні методи та моделі: підручник. Чернівці: Чернівецький національний університет. 2016. 400с.

3. Волонтир Л.О., Потапова Н.А., Ушкаленко І.М., Чіков І.А. Оптимізаційні методи та моделі в підприємницькій діяльності. Навчальний посібник. Вінниця: ВНАУ. 2020. 404 с.

4. Калетнік Г.М., Прутська Т.Ю. Трансакційні витрати підприємницької діяльності в агробізнесі. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2014. № 2 (88). С.3-10.

5. Калетнік Г.М. Науково-навчально-виробничий комплекс як концепція механізму переходу агропромислового виробництва на інноваційну модель розвитку. *Економіка АПК.* 2013. № 9. С. 5-11.

6. Томашук І.В. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення аграрного сектору вінницького регіону. *Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.* 2017. № 20. С. 698-704.

Маріна ШЕВЧУК*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЦІ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу впливу інформаційної технології на суспільство, зокрема, на економіку. Розглянуті інформаційні технології як вагомий інструмент сучасної стадії цивілізації.*

Стаття досліджує властивості застосування комп'ютерної інформаційної технології у сфері підприємництва. Досліджено пріоритети та дефекти їх використання в процесі проведення та ухвалення рішень відносно управління бізнесом, зважаючи на вимоги модерного ринку конкурентоспроможності.

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the impact of information technology on society, in particular, on the economy. Information technologies as an important tool of the modern stage of civilization are considered.*

The article investigates the properties of the application of computer information technology in the field of entrepreneurship. The priorities and defects of their use in the process of conducting and making decisions on business management, taking into account the requirements of the modern competitiveness market, are studied.

Вступ. На сьогодні інформаційні технології (ІТ) займають важливе місце у житті теперішньої громадськості. Вони є складовою значної чисельності продуктів і послуг, уможливлюють обмін інформацією на великих дистанціях, широко використовуються в бізнесі, трансформуючи при цьому процес виробництва, просування та реалізації різних матеріальних і нематеріальних цінностей, доцільнішого користування виробничими ресурсами, дозволяючи займатися промисловістю у різних країнах та комп’ютеризувати процес керування у цілому. Розробка інформаційних технологій − це досить затратна сфера, яка вимагає відповідного рівня професійної підготовки фахівців, а також наукомісткої техніки. Так само, застосування ІТ в економіці та бізнесі з їх повною ефективністю вимагає спеціалістів, які мають знання як у галузі економіки, так і у сфері інформаційних систем та технологій.

Поширення глобалізаційних процесів у світі та залучення до них майже всіх країн призводить до виникнення нової проблеми як для економіки світу та окремих країн, так і для людства в цілому: передбачити хід розвитку людства на перспективу стає все більш проблемним та таким що складно вирішується, адже майже неможливо прорахувати навіть на найближчі роки ключові показники економічного розвитку: кількість вироблюваної продукції, її споживання та пересування у світі; приріст та міграція населення, робочої сили; забезпеченість,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри комп’ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ – Киш Л.М.

використання ресурсів грошових, матеріальних, природних тощо. Зрозуміло, ключову роль у розв'язку цих питань відіграє економічне прогнозування, проте в реаліях сьогоднішніх викликів лише використання цифрової економіки може забезпечити розв'язання поставлених проблем з максимальним ефектом.

Виклад основного матеріалу. Інформація – головний об'єкт інформаційної громади, і її значення оцінюється дуже високо зараз. Відбиваючи реальність, вона інтегрується у всіх галузях країни, суспільності, громадянина. З прибуттям теперішніх інформаційних технологій, які засновані на введенні комп'ютерної технології, комунікацій, систем телекомунікацій, інформація є постійною і необхідною властивістю, щоб гарантувати дії державних, законних, об'єктів, неурядових організацій і громадян. Численні розв'язки проблем кинулися на різні рівні – від глави держави до громадянина, і залежать від якості, надійності й ефективності інформації.

В перекладі від латинської мови, «інформація» – пояснення, представлення, ознайомлення [1]; тобто, це відомості (або їх сукупність), об'єкти, явища і процеси навколишнього світу.

Інформаційне суспільство дає можливість людям ширше використовувати власний потенціал та здійснювати особисті бажання, для цього необхідно створити такі умови, щоб інформаційні технології були взаємодоповняльними цілями забезпечення стійкого високоекономічного розвитку.

Інформаційні технології (ІТ) – це комплекс процесів і способів, що застосовується для збору, зберігання, обробки та розповсюдження інформації. На теперішній час функціонування людства залежить від цих технологій і тому вони вимагають безперервного розвитку. Над розробками в галузі інформатики працюють безліч спеціалістів.

Усі фази трансформації та застосування інформації реалізуються завдяки своєрідній технології. З цієї точки зору ми можемо говорити про інформаційну технологію як сполучення технологій – технології збору інформації, технології передачі інформації тощо[3].

Застосування інформаційних системах та технологій в життєдіяльності підприємства має цілий ряд переваг: комп'ютерний продукт автоматизації звітності може бути введений в експлуатацію швидко, і в зміні масштабів діяльності підприємства, наближається до управління або організації робіт звітності; перенаправлення з мінімальним часом і фінансовими ресурсами; усі облікові дані зареєстровані та збережені в єдиній базі даних; швидкісний доступ до інформації для рішень управління; масштабні перспективи для проєктування діяльності; здатність невпинного оперативного контролю; сучасний ергономічний інтерфейс автоматизованих програм бухгалтерського обліку забезпечує придатність інформаційної асиміляції та великої швидкості для професіоналів; здатність звернутися до інформації через мережу Інтернет.

Недоліки користування інформаційними системами та технологіями в житті підприємства: безперервне зростання кібернебезпеки (95% – фінансової фальсифікації та крадіжок і 5% – шпигунства); статичність, оновлення устаткування, штабне навчання, непомірна ціна; залежність від мережі Інтернет; постійна необхідність пристосовуватися до сучасних вимог часу.

Тому, однією з головних задач інформатизації та вибору інформаційної технології для конкретного підприємства є посилення переваг та усунення недоліків.

Загальний рівень інформатизації підприємств в Україні дуже низький. Здебільшого це пояснено економічним спадом в країні, де бізнес-структури не можуть дозволити собі масштабні фінансові інвестиції в технології, які підвищують ефективність виробничого управління. Проте, зараз, в сільському господарстві, є одиниці підприємств, які можуть стати лідерами у використанні найсучасніших і дорожчих інформаційних систем [2, с. 148-152].

Для зниження витрат і оптимізації сільськогосподарських виробничих процесів, з'являється неодмінна умова застосування досягнень науково-технологічного розвитку – переходу до новітніх методів інформаційного забезпечення та керування аграрним господарством, широке використання роботизованої та автоматизованої систем та інформаційних технологій.

Загальні переваги впровадження інформаційних засобів у процесі управління на підприємстві включають цілий ряд аспектів (рис. 1).

Рис. 1. Переваги провадження інформаційних засобів у процес управління персоналом на підприємстві

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Їх комплексне застосування є потужним стимулом росту ефективності інформатизації та, відповідно, ефективності виробництва.

Сучасні тенденції в Україні щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах різняться залежно від видів економічної та господарської діяльності (рис. 2).

Рис. 2. Використання в Україні інформаційних технологій на підприємствах за видами економічної діяльності, % до загальної кількості підприємств, 2019-2020 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Можна відмітити, що усі перераховані напрямки діяльності, мають досить високий рівень інформатизації, за винятком організації харчування та сфери обслуговування. Але й тут досить високий рівень доступу до мережі Інтернет та отримання необхідної інформації. Проте, не спостерігається зростання створення веб-сайтів та використання хмарних обчислень, що є значним резервом збільшення застосування інформаційних технологій.

Висновки. У наш час інформаційні технології розвиваються дуже стрімко, звичним є доступ до Інтернету, тож є можливість пошуку будь-якої інформації у будь який момент часу. Після того, як повсякденне життя людей змінилось, значна кількість напрямків діяльності перейшла в он-лайн життя, саме тому слід зазначити, що інформаційні технології відіграють значну роль і у сучасній економіці.

Інформація поступово стала потужним засобом впливу та регламентації суспільного життя. Інформативні технології стають все більше доступними та незамінними в функціонуванні суспільно-економічних та управлінських процесів. Не достатньо мати лише комп’ютерну систему для ведення господарської діяльності, важливим елементом є програмне забезпечення, що дозволяє виконувати функції ведення даних, обробка, обліку, аналізу, контролю. Проте, слід зауважити, що часто керівники підприємств зустрічаються з проблемою вибору оптимального програмного забезпечення свого специфічного виду діяльності. Сьогодні ринок пропонує чималий вибір програмних продуктів ведення господарської діяльності підприємств від малого бізнесу до великих корпорацій, що й залишається питанням майбутніх досліджень.

Список використаних джерел:

1. Бортник, Н. П. Змістовне наповнення поняття «Інформація» в умовах сьогодення. *IT право: проблеми і перспективи розвитку в Україні:* зб. матеріалів другої міжнародної щорічної конференції. 17 листопада 2017 р. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 34-37.

2. Зелінська О. В., Сухоцька С. М. Використання сучасних інформаційних технологій в агропромисловому комплексі. *Галицький економічний вісник*. 2016. №2. С. 148-152.

3. Статистичний щорічник України за 2020 р. Державна служба статистики України. За ред. Вернера І. Є. Київ: ДП Держаналітінформ, 2021. 464 с.

Дмитро ВІННІК*,
магістр 1-го року навчання,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті проведено дослідження розвитку готельної індустрії України на сучасному етапі. Результати роботи свідчать про існування низки проблем, головними з яких є такі: недосконалість структури підприємств готельного типу; недостатня потужність готельної бази; низький рівень завантаження номерного фонду; мала частка категорованих закладів; застаріла матеріально-технічна база готелів; відсутність у законодавстві чіткого визначення відомчої підпорядкованості готельних підприємств; складності у врегулюванні права власності на землю для забудови готелів; недостатнє поширення міжнародних та національних готельних мереж в Україні.*

Abstract. *The article examines the development of the hotel industry of Ukraine at the present stage. The results indicate the existence of a number of problems, the main of which are: imperfection of the structure of hotel-type enterprises; insufficient capacity of the hotel base; low level of loading of number fund; small share of categorized institutions; outdated material and technical base of hotels; lack of clear definition in the legislation of departmental subordination of hotel enterprises; difficulties in settling land ownership for hotel development; insufficient expansion of international and national hotel chains in Ukraine, etc.*

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Польова О.Л

Вступ. Сфера готельного бізнесу в Україні характеризується динамічним розвитком та стає важливим чинником культурного та економічного прогресу країни. Тенденції сучасного розвитку економічної ситуації в Україні характеризуються позитивною динамікою, активізацією структурних зрушень на користь сфери послуг, загостренням конкурентної боротьби. Основними завданнями в сфері готельного бізнесу, згідно міжнародних стандартів, повинно стати створення конкурентних переваг і підвищення конкурентоспроможності, пошук нових шляхів розвитку, оновлення власної політики з урахуванням специфіки ринку готельних послуг.

Значний внесок в дослідження стану готельного господарства та туризму, зробили такі науковці, як: Барановський В. А., Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М., Забуранна Л. В., Єфімова О. П., Єфімова Н. А. Проте, незважаючи на їх значний науковий доробок у цьому напрямі, ряд важливих проблем готельного бізнесу вимагає глибшого дослідження. В існуючих наукових працях недостатньо вивчені комплексні стратегічні питання розвитку готельного бізнесу як основної складової туристичної галузі країни.

Виклад основного матеріалу. Готельний бізнес є однією із провідних складових сфери послуг, насамперед туристичної індустрії. Попри те, що частку української економіки дедалі більше займає сфера послуг, розвиток і стійке зростання готельного бізнесу ускладнюється цілим спектром проблем.

З початком 2014 року, на ринку готельних послуг в Україні спостерігався різкий спад на що вплинули нестабільна соціально-економічна ситуація, зовнішня збройна агресія на Сході держави, анексія Кримського півострова, а також комплекс системних проблем: недосконала та не модернізована туристична інфраструктура як у найбільших містах так і загалом в країні, недостатня якість надання послуг, високі ціни тощо. Сукупність зазначених факторів призвела як до зменшення кількості іноземців, які проїздять до України, так і внутрішніх міграцій з метою туризму, рекреації чи роботи, що негативно вплинуло на розвиток готельного бізнесу. Іншим негативним фактором для розвитку готельного підприємництва є суттєве зростання кількості послуг з тимчасового розміщення з боку приватних осіб. Як правило, в такому випадку надається повний спектр всіх необхідних послуг, включаючи розміщення, харчування і транспортування. Проте, даний вид «бізнесу» ніяк не регулюється державою, не сплачує податки до державного бюджету, що дозволяє встановлювати досить помірні ставки на проживання, а також гнучко оперувати цінами залежно від сезону та попиту.

Окрім цього, суттєвого удару по українській готельній індустрії завдала пандемія Covid-19. Закриті кордони держав, скасування авіасполучення, обмеження пересування як в межах держав так і до інших країн, а також суцільна ізоляція спровокували комплекс проблем у готельному секторі. Так, за даними прогнозу Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO) у 2020 році число туристів скоротиться на третину, у порівнянні з показниками 2019 року. Під загрозою скорочення близько 50 мільйонів робочих місць, пов'язаних з

туристичною, зокрема готельною, індустрією. Звичайно, що такий стан справ не може не вплинути на розвиток даної галузі в Україні [2].

Фахівці відзначають, що сфера громадського харчування (ресторани, бари тощо), мали бодай невеликий відрізок часу, щоб підготуватися до майбутніх наслідків впливу коронавірусу. А готельний бізнес зіштовхнувся з проблемою дуже швидко, внаслідок специфіки ведення господарювання. Так, після введення карантину близько 35–40% готелів в Україні закрилися, інші працюють у дуже обмеженому режимі. Відповідно, головна проблема полягає у скороченні або повній відсутності прибутку. Ті готелі які продовжують функціонувати, втратили від 60 до 90% доходу.

Сфера гостинності є основним сегментом індустрії туризму. Саме від рівня розвинутості готельно-ресторанної індустрії як в регіонах, так і в Україні в цілому залежать рівень туристопотоку як міжнародного, так і внутрішнього, рівень інвестицій та прибутковість туристичної галузі. Попри те, що частку української економіки дедалі більше займає сфера послуг, розвиток і стійке зростання готельного бізнесу ускладнюється цілим спектром проблем. Як можна побачити з таблиці 1, кількість туристів, які були обслуговувані туроператорами та турагентами починаючи з 2015 року поступово збільшується з рівня 46121 особи в 2013 році до рівня 154215 осіб в 2019 році, проте в 2020 році спостерігається різке скорочення на 49,36%.

Таблиця 1

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в Україні (осіб)

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	у тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2015	46121	-	38926	7195
2016	57770	-	49994	7776
2017	75526	1	68043	7482
2018	116981	-	107752	9229
2019	154215	2	136215	17998
2020	78100	-	73202	4898
Приріст 2020 р. до 2019 р., %	-49,36	х	-46,26	-72,79

Джерело: сформовано за даними [4]

Більш пріоритетним для українців був зовнішній туризм. Так, якщо в 2015 році кількість внутрішніх туристів складала 7195 осіб, то кількість туристів, що виїхали за кордон України складала – 38926 осіб. Такі ж тенденції спостерігаються і в наступних роках до 2020 році. Кількість туристів, що виїхали подорожувати за кордон складає скоротилась на 46,26% Зазначимо, що падіння кількості іноземних та внутрішніх туристів негативно позначилося на рентабельності та прибутковості більшості підприємств готельного та ресторанного бізнесу. Але спалах коронавірусу в 2020 році став гучним ударом

для світового та українського готельного ринку. Закриті кордони держав, скасування авіасполучення, обмеження пересування у межах України між областями й абсолютна ізоляція країн одна від одного спровокували купу проблем у готельному секторі [2].

Так за даними Асоціації індустрії гостинності України, у 2019 році було здійснено близько 20 млн. поїздок по країні, а в 2020 році активним був тільки січень (гірськолижний сезон). В 2020 році всіма підприємствами готельно-ресторанного бізнесу було отримано фінансовий результат у вигляді чистого збитку в розмірі 4981 тис. грн. При цьому, загальна кількість підприємств готельно-ресторанного бізнесу, які отримали прибуток складає 58,8% в загальній сукупності таких підприємств (сума прибутку складає – 1850 тис. грн) та 41,2% підприємств даного виду економічної діяльності отримали збиток за результатами діяльності 2020 року, який склав 6831 тис. грн [5].

В загальному потрібно сказати , що в 2020 та в 2021 році подальшого зменшення кількості споживачів послуг уникнути було не можливо, що по-перше пов'язано з жорсткими обмеженнями карантину, а по-друге обумовлено скороченням платоспроможного попиту населення на відпочинок та послуги готелів і ресторанів. Як демонструє таблиця 2, за період 2017-2020 років відбуваються поступові зміни й в кількості засобів розміщування, які розташовані на території України.

Таблиця 2

Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств за цілями в Україні

Витрати	У фактичних цінах							
	млрд. грн.	% до сукуп. витр.	млрд. грн.	% до сукуп. витр.	млрд. грн.	% до сукуп. витр.	млрд. грн.	% до сукуп. витр.
	2017		2018		2019		2020	
Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств	1977,6	100	2438,7	100	2918,2	100	3079,2	100
Продукти харчування та безалкогольні напої	817,4	41,3	991,7	40,7	1153,4	39,5	1261,0	41,0
Житло, вода, електроенергія газ та інші види палива	213,4	10,8	276,4	11,3	388,8	13,3	435,4	14,1
Відпочинок і культура	76,1	3,8	95,9	3,9	112,1	3,9	104,0	3,4
Ресторани та готелі	59,9	3,0	79,3	3,3	97,2	3,3	79,0	2,6

Джерело сформовано за даними [4]

За даними таблиці 2 спостерігаємо зменшення питомої ваги витрат населення на відпочинок та культуру з рівня 3,9% в 2018 році до рівня 3,4% в

2020 році в структурі загальних витрат домашніх господарств. Питома вага витрат на ресторани та готелі також має тенденцію до зменшення з рівня 3,3% в 2018 році до рівня 2,6% в 2020 році

Згідно опитуванню від Colliers International (Україна) та Vertex Hotel Group, збитки від карантину з 13 березня до 3 квітня 2020 року оцінюються в значні суми: 40% представників п'ятизіркових готелів називали втрати від 3 млн. грн, 10% – понад 8 млн. грн. Більше половини (60%) представників 4-х та 3-х зіркових готелів оцінюють економічні втрати від 500 тис. грн. до 3 млн. грн., 70% респондентів, що представляють готелі інших класів, оцінюють втрати до 500 тис. грн. [3]. У цілому аналіз статистичних даних, згрупованих за фінансовою та статистичною звітністю підприємств готельно-ресторанного та туристичного бізнесу свідчить про стійку тенденцію скорочення інфраструктурних туристичних ресурсів та наявність низки проблем в галузі готельного та ресторанного бізнесу, що було підсилено карантинними обмеженнями.

До основних проблем підприємств готельно-ресторанної індустрії, які потребують додаткової уваги з боку керівництва та управлінців вищої ланки, необхідно віднести наступні:

- застарілу специфіку управління і методи обслуговування клієнтів; - неефективну організаційну структуру;
- відсутність грамотної рекламної діяльності;
- неефективне управління доходами;
- застарілі основні фонди і застосування недосконалих технологій; - неефективну цінову політику;
- низьку якість пропонованого набору послуг, на якому відбивається незадовільний стан готельних будівель, що вимагають поточного або капітального ремонту;
- відсутність резерву підготовлених кадрів, що дозволяє гнучко вирішувати проблеми сезонного коливання завантаження;
- неефективну організацію праці у ряді готелів, що приводить до підвищення трудовитрат в процесі готельного обслуговування;
- відсутність на ринку готельно-ресторанних послуг достатньої кількості кадрів, що мають необхідну для сучасних умов роботи кваліфікацію і т.д. [1].

Висновки. Враховуючи сучасні події у світі та тенденції в економіці України наукові дослідження в галузі розвитку готельного бізнесу будуть актуалізовуватись. Вченим необхідно прискорити науковий пошук стосовно нових механізмів реформування галузі, розробляти нові концепції та методи управління, адже в умовах постійної мінливості як внутрішнього так і зовнішнього середовища український готельний бізнес кожного разу стикається з новими проблемами і викликами. Ефективність впровадження наукових розробок забезпечуватиме українському бізнесу достойне місце на світовому ринку готельних послуг, підвищуватиме значимість для зростання національної економіки та міжнародної інтеграції, зокрема у європейському напрямі.

Список використаних джерел:

1. Александрова В.О. Визначення чинників та їх вплив на розвиток готельно-ресторанного бізнесу. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Економічні науки.* Харків : НТУ «ХПІ», 2017. № 45 (1266). С. 89 – 92.

2. Берещак В. Як COVID-19 змінить готельний бізнес в Україні. *The Page*. URL: https://thepage.ua/ua/exclusive/oglyad-rinku-goteliv-sho-vidbuvayetsya-z-gotelyami-v-ukrayini

3. Корж Н. В., Онищук Н. В. Вплив пандемії COVID-19 на готельну галузь. *Економічний простір*, 2020. №1 56. С. 140–143. URL: http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/552/535

4. Туристичний барометр України. Національна туристична організація України. 2020. URL: http://www.ntoukraine.org/strategies_ua.html

5. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності за 2020 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua

Вадим МИКИЧУР*,
студент 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. *У теперішніх умовах ефективність розвитку сільських територій, враховуючи зміни зовнішнього середовища, можлива лише за умов здійснення випереджувальних заходів. Задля оцінки рівня розвитку сільських територій використовують різні методи, прийоми, моделі фінансового та економічного аналізу. У статті визначено ресурсний потенціал сільських територій, що виконує стратегічну місію : він є найважливішим продовольчим ринком, оскільки лише його продукція забезпечує існування людства, відповідно цього визначено види економічного потенціалу. Автором наведено модифіковану діаграму Ісікави позитивних наслідків та ризики процесу децентралізації.*

Abstract. *In the current conditions, the effectiveness of the development of rural areas, taking into account changes in the external environment, is possible only if pre-emanation measures are implemented. In order to assess the level of development of*

*Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Паламаренко Я.В.

rural areas, various methods, techniques, models of financial and economic analysis are used. The article defines the resource potential of rural areas that fulfills a strategic mission: it is the most important food market, since only its products ensure the existence of mankind, accordingly, the types of economic potential are determined. The author presents a modified Ishikawa diagram of the positive consequences and risks of the decentralisation process.

Вступ. В соціально-економічному житті України сільські території займають особливе місце. Значимість цих територій посилюється їх винятковим внеском у формування основ продовольчої безпеки та нарощування експортного потенціалу країни. Ці та інші чинники роблять розвиток сільських територій одним з основних пріоритетів державної політики України, спрямованої на підвищення стандартів життя сільського населення, зростання ефективності функціонування АПК, покращення стану довкілля та поліпшення якості людського капіталу.

Важливою, та мало дослідженою проблемою сільського розвитку є забезпечення сталого розвитку економічної системи. Дане дослідження спрямоване на розв'язання проблем ефективного розвитку сільських територій на засадах сталості шляхом комплексного аналізу економічного механізму його становлення.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення ефективного розвитку сільських територій необхідно сприймати та переймати світові стандарти щодо формування добробуту населення. Всі повинні усвідомити, що без розвитку села (тобто без розвитку територій) добробут держави неможливий, коли в ній розвивається лише центр і не розвиваються території. Це зумовлено тим, що основою приросту багатства кожної держави, а отже – ефективності виробництва є земля. Крім того, одержана в сільському господарстві продукція на одну грошову одиницю дає роботу понад 12 одиницям в інших сферах. Результатом цього є розв’язання в країні проблеми забезпечення людей робочими місцями, створення належного рівня їхнього життя. Цивілізовані країни це давно усвідомили, і тому турбота про розвиток сільського господарства тут є загальновідомою. З огляду на це ресурс землі в них є вагомішим порівняно з іншими видами ресурсів, аграрна сфера давно стала невід’ємною складовою економічної діяльності держави.

Аналізуючи трактування терміну економічний потенціал різними вченими, слід зазначити, що практично всі визначення тією чи іншою мірою спираються на ресурси підприємства, з одного боку, та досягнення з їхньою допомогою поставлених цілей – з іншого. Але власне їхня наявність не є гарантом досягнення будь-яких цілей. Другою, не менш важливою, складовою потенціалу є здібності підприємства мобілізувати ресурси в ході здійснення комплексу дій (бізнесі-процесів) [1].

Отже, економічний потенціал – це сукупність природних умов і ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, а також компетенції, що можуть бути використані для досягнення певних цілей.

Фактично в науковій літературі не розглядається поняття економічний потенціал сільських територій. Це поняття можна розглядати у трьох аспектах.

По-перше, це ресурси, що характерні для даної території, у ході використання яких задовольняються суспільні потреби її населення.

По-друге, спроможність певної сільської території (як системи) забезпечувати постійне її функціонування, або ж здатність господарюючих суб'єктів (ураховуючи природно-кліматичні та культурологічні особливості, використовуючи наявні ресурси та можливості сільської території) забезпечувати довгострокове функціонування і досягати стратегічних цілей.

По-третє, можливість розширення господарської діяльності на даній території та поліпшення її благоустрою шляхом використання наявних (або із залученням додаткових) ресурсів.

Економічний потенціал сільських територій є комплексом потенціалу здатності та потенціалу ресурсів, які включають багато аспектів. Це зображено на рисунку 1.

Рис. 1. Комплекс економічного потенціалу
Джерело: сформовано автором на основі опрацьованої літератури

Ресурсний потенціал сільських територій виконує стратегічну місію – він є найважливішим продовольчим ринком, оскільки лише його продукція забезпечує існування людства. Види економічного потенціалу здатності зображенні у табл. 1.

Отже, комплексний економічний потенціал сільських територій являє собою сукупний потенціал ресурсів і зусиль, ефективне використання яких забезпечує досягнення стратегічних цілей.

За результатами дослідження Департаменту економічних та соціальних справ ООН, починаючи з 70 років минулого століття сільське населення в

Україні зменшилося на 13,3 %, в результаті чого 69% населення України мешкають нині в містах, селяни ж складають 31% [2].

Зазначимо, що вивчення ефективності соціально-економічного розвитку на селі є складним, науковим процесом, який потребує глибокого вивчення як теоретичних, так і практичних аспектів вищезазначених питань. Водночас при дослідженні соціально-економічного розвитку сіл важливо визначити межі сільськогосподарського виробництва. Сільські території не можна визначити лише як просторову основу сільськогосподарського виробництва, оскільки така регіональна спеціалізація заважає загальному функціонуванню, а іноді й виживанню регіону. Надмірна спеціалізація разом із своїми економічними вигодами веде до монополії особливих регіонів. Сільські території є передусім місцем розвитку, який не обмежується агровиробництвом та життєдіяльністю сільського населення. Тому сільський розвиток як об'єктивний процес, що відбувається в межах відповідної соціально-просторової системи суспільства, не вимірюється виключно показниками аграрного сектора економіки [3].

Таблиця 1

Види економічного потенціалу здатності

ВИД	ОПИС
Споживчий	спроможність жителів сільських територій та їх відвідувачів купити певну кількість товарів і послуг.
Підприємницький	наявні засоби, джерела, які можуть забезпечувати здійснення мешканцями сільських територій ініціативну, самостійну, орієнтовану на потреби ринку діяльність з метою одержання найбільшого прибутку за умови вільного виробництва та реалізації продукції (надання послуг), втілення новаторських ідей.
Маркетинговий	потенціал пов'язаний із спроможністю маркетингової системи сільської території забезпечувати постійну конкурентоспроможність шляхом якісного управління, ефективного і раціонального використання трудових, фінансових і матеріальних ресурсів, застосування новітнього маркетингового інструментарію.
Експортний	спроможність суб'єктів господарської діяльності сільської території виявляти та відтворювати свої конкурентні переваги на світовому ринку відповідно до умов середовища, що постійно змінюється.
Інноваційний	передбачає оптимальне поєднання сукупності кадрових, науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів, яке забезпечує інноваційний розвиток сільських територій.
Інтелектуальний	сукупність здібностей, творчих обдарувань, навичок, мотивацій сільських мешканців, їхній освітній і кваліфікаційний, морально-етичний та культурний рівень, які надають їм конкурентні переваги та місцевості, де вони проживають.
Інвестиційний	визначається наявністю інвестиційних ресурсів для здійснення реальних і фінансових інвестицій, які матеріалізуються у новостворюваних факторах виробництва та інфраструктурі сільської території.

Джерело: сформовано автором на основі опрацьованої літератури

Розвиток громади залежить від ефективності механізму фінансового забезпечення відповідного бюджету, формування якого повинно здійснюватися комплексно, із врахуванням всіх економічних та фінансових аспектів розвитку.

Основною метою богатофункціональності сільськогосподарського розвитоку полягатиме у зміцненні зв'язків та зниженні конкуренції. Сила інтеграційних процесів у світовому економічному та політичному просторі є вектором економічного розвитку регіонів. Внутрішня та поточна політика у соціально-економічній сфері збалансована, у свою чергу, сприяє реалізації внутрішнього потенціалу та розширенню стадій перевага також на межах міської економіки.

Державна регіональна політика складається із стратегічних заходів, засобів, механізмів, інструментів та координованих дій органів державної влади та місцевого самоврядування з метою забезпечення розвитку держави в цілому та сталого збалансованого розвитку її регіонів. Відповідно до поставлених цілей, державна регіональна політика сприяє створенню повноцінного життєвого середовища для населення в усіх регіонах України [4], впливає на гарантію просторової єдності держави та сталого збалансованого розвитку її регіонів.

Децентралізація влади як частина політики регіонального розвитку держави є однією з визначальних програм реформ в Україні. Вона заклала основи вкорінення інституціональних змін та покращення якості життя громадян та є важливим для продовження галузевих реформ. Завдяки створенню нової системи розподілу влади між центральною та місцевою владою в Україні сьогодні створюється нова система взаємовідносин між різними гілками влади та новий баланс взаємного контролю [5].

При цьому розвиток місцевого самоврядування, створення об’єднаних територіальних громад, передача ресурсів, повноважень на місця в рамках проведення реформи з децентралізації влади передбачає насамперед підвищення фінансової спроможності, економічної, інвестиційної привабливості територій для якісного й комфортного проживання людей на них. Відмінною рисою функціонування новостворених адміністративно-територіальних об’єднань є усвідомлення того, що територію об’єднує не лише назва, а й нове спільне бачення майбутніх перспектив. Це не просто нові територіальні одиниці [6].

Децентралізація має певні позитивні наслідки та ризики, які ми, використовуючи методи аналізу та синтезу і наукової абстракції, виокремили та систематизували у діаграму Ісікави (рис. 2) для визначення причинно-наслідкових зв’язків.

Слід зазначити, що процеси децентралізації створюють нові можливості для сільських територіальних громад. Проте ступінь використання можливостей залежить від активності сільських жителів, від їх продуктивної взаємодії з державними органами управління, представниками сільського агробізнесу, місцевим самоврядуванням та пошуку компромісних рішень.

Зазначимо, що важливим у розвитку сільських територій є диференціація системи оподаткування між окремими дочірніми товариствами (система оподаткування спрощена) та юридичними дочірніми товариствами

(товариствами з обмеженою відповідальністю). Це планка для зростання. Проте поряд із мораторієм на повторні перевірки з боку контролюючих органів спрощено систему субсидування, що створює сприятливі умови для бізнесу.

Рис. 2. Модифікована діаграма Ісікави позитивних наслідків та ризики процесу децентралізації

Джерело: розроблено автором на основі [7]

Важка економічна, соціальна та психологічна ситуація на сьогоднішній день склалася в селах з цілим низьким коефіцієнтом, центральним кризовим станом в економіці країни, відсутністю реформ в аграрному секторі, а також крах сільської структури на селі. В умовах соціального переходу можна побачити низькі доходи сільського населення, зміну чисельності сільського населення, старіння та руйнування очевидних об'єктів соціальної інфраструктури, а також значне збільшення вартості комунальних послуг.

Всі зазначені проблеми є зрозумілими, тому перед нами постає дилема, який шлях виходу із кризового стану, що сьогодні склався на селі, обрати, сформувати перехід до сталого розвитку села і сільських територій. Це і є основною метою, розробленої нами, самоврядної партнерської моделі забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій.

Висновки. Сучасний розвиток аграрного сектору України здебільшого орієнтований на укрупнення господарюючих суб'єктів, створення великих аграрних компаній та холдингів. У кожному регіоні працюють по декілька компаній, які володіють десятками тисяч гектарів ріллі, займаються інтенсивним веденням землеробства, відмовляючись від малоприбуткових та соціально спрямованих напрямів діяльності. Це призводить до зменшення кількості робочих місць, міграції сільського населення у великі міста, далеке та близьке зарубіжжя. З кожним роком погіршується стан соціальної інфраструктури, на що впливає насамперед відсутність достатнього фінансування з бюджетів різних рівнів. Сільські населені пункти поступово знелюднюють і припиняють своє існування.

Необхідно зазначити, що в умовах обмеженості фінансових ресурсів, дієвими інструменти їх залучення є стратегія розвитку сільської території та план реалізації з набором конкретних дій та кроків. Тобто вони є інструкцією з розвитку сільської території. Такі дії також сприятимуть ефективнішому використання трудових ресурсів, запобіганню зростання безробіття й забезпеченню соціального захисту населення громади. Задля збереження й створення на сільській території нових робочих місць з належними умовами праці та заробітною платою дії та зусилля необхідно спрямовувати за напрямами.

Список використаних джерел:

1. Ключник А.В. Формування та розвиток економічного потенціалу сільських територій України: Монографія – Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2011. 468 с.

2. Жаліло Я.А., Шевченко О.В., Романова В.В. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. К.: 2019. 115 с.

3. Колесников В.І. Світовий досвід розвитку сільських територій. *Ефективна економіка. 2014*. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2956

4. Ковбасюк Ю.В. Нові підходи до формування регіональної політики та регіонального управління. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 7 (157). С. 246-253.

5. Белей С. І. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8503

6. Мармуль Л.О. Методичні підходи до розвитку сільських територій на засадах децентралізації. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С.80-86.

7. Костюченко Д. Л. Децентралізація як фактор розвитку сільських територій. *Бізнес-Інформ*. 2018. № 2. С. 179-185.

Маргарита ПЕДОРЕНКО*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОДІЄВІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Анотація. *В статті досліджено теоретичні та практичні аспекти впливу подієвих туристично-рекреаційних ресурсів на розвиток туризму. На основі сьогодення виявлено, як зароджувався та розвивався подієвий туризм. Виокремлено основні проблеми та перспективи розвитку даного виду туризму в Україні. Розглянуто концепції сучасних подієвих туристично-рекреаційних ресурсів.*

Abstract. *The article examines the theoretical and practical aspects of the impact of event tourism and recreational resources on tourism development. Based on the present, it is revealed how event tourism was born and developed. The main problems and prospects of development of this type of tourism in Ukraine are highlighted. Concepts of modern event tourist and recreational resources are considered.*

Вступ. Із давніх часів певна подія захоплювала увагу людей, спонукаючи їх подорожувати. Повертаючись в далеке минуле, у часи Стародавньої Греції, зауважимо, що певна подія спонукала до подорожей десятки тисяч охочих з усього Середземномор'я. Щоправда, у той час це ще були Олімпійські змагання, однак вони ні в чому не поступались сучасним Олімпійським Іграм, які нині

*Науковий керівник: к.е.н., старший викладачкафедри менеджменту зовнішньоекономічноїдіяльності, готельно-ресторанноїсправи та туризму – Табенська О.І.

збирають навколо себе сотні тисяч вболівальників із усього світу.

До прикладу, сонячні затемнення викликали паніку, виверження вулканів страх, але тепер зазначені природні явища і природні катаклізми отримали здатність залучати в місця, де вони відбуваються, любителів гострих відчуттів. Спочатку люди тікали від подій, а потім самі їх шукали. Індустрія туризму здобула навички використовувати людську цікавість і перетворювати її на прибуток.

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів впливу подієвих туристично-рекреаційних ресурсів на розвиток туризму. Виявлення на основі сьогодення, як зароджувався та розвивався подієвий туризм. Виокремлення основних проблем та перспектив розвитку даного виду туризму в Україні. Розгляд концепції сучасних подієвих туристично-рекреаційних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Гаазька декларація з туризму констатувала феномен "туристичної революції", а дані Всесвітньої туристичної організації (ВТО) є підставою стверджувати, що туризм – пріоритетна галузь світового господарства двадцятьпершого століття. За оцінкою ВТО, частка туристичного бізнесу у світовому ВНП становить більше 6%, в сумі інвестицій – 7%, світових споживацьких видатках – 11%, податкових надходженнях – 5%, світовому експорті – 7%.

У багатьох країнах туризм – основна галузь національної економіки. Його внесок у ВНП Греції, Італії, Угорщини, Словаччини, Болгарії, Австрії, Швейцарії, Іспанії, Португалії складає 30-35%. У США та Західній Європі в цій сфері зайнятий кожен десятий працюючий, що забезпечує "поглинання" вільної робочої сили.

ВТО прогнозує подальше зростання туристичної активності. Міжнародні туристичні потоки протягом останнього десятиліття зберігають середньорічні темпи росту 6-8%. Надходження від міжнародного туризму кілька останніх десятиліть зростали швидше, ніж від світової торгівлі.

В Україні теж стабільно зростають показники розвитку туристичного бізнесу, кількість закладів курортно-санаторної сфери, чисельність рекреантів, іноземних та вітчизняних туристів. Хоча позитивна динаміка є, активно формується інфраструктура ринку рекреаційних та туристичних послуг, росте рівень їх якості та розширюється спектр, стан розвитку туристично-рекреаційної сфери України далеко не відповідає її можливостям.

Подієвий туризм − напрям туризму, де основною мотивацією поїздки є відвідання певної події, зокрема спортивні та воєнізовані змагання, культурні заходи, відтворення історичних подій, фестивалі, виставки, концерти, ярмарки, карнавали тощо. Його розвиток ґрунтується на формуванні нових подієвих турів, які з випадкових переходять у розряд регулярних, що сприяє залученню широкого контингенту туристів.

Подієвий туризм дає можливість уникнути такої гострої проблеми в туризмі як сезонний чинник. У разі, коли йдеться про масштабну подію, вона стимулює розвиток інфраструктури регіону та надходження прибутку від

туризму, тож регіон отримує вигоди завдяки певній події.

В Україні івентіндустрія бере початок із 90-х роках. XX ст. Історично склалося так, що в самостійну сферу івент виділився лише в останні двадцять років. Цей підйом викликаний відповідністю потребам людей, які у всі часи хотіли отримати враження, стати частиною подій, впливати на їх хід [1, с. 4].

До них відносяться подієві ресурси, які є динамічними чинниками формування туристичних потоків, оскільки вони включають передумови мотивації подорожувати до місця, де відбувається подія чи явище. Цей тип ресурсу не підлягає традиційній кількісній оцінці. Можна говорити лише про те, наскільки ресурси події впливають на створення туристичної інфра- структури, формування туристичних потоків, щов сучасному світі залежить передусім від публічності події та реакцій навколо неї.

Це свідчить проте, що «подія», яка використовується в туризмі, багато в чому залежить від громадських уподобань, моди та престижу події. Важливість безперервності та частоти подій підвищують її значимість.

Окремі види подієвих ресурсів доцільно класифікувати (рис. 1.) за тематикою заходу: національні і релігійні свята, гастрономічні, музичні, театральні фестивалі, спортивні змагання, покази мод, технічні салони і виставки,економічні форуми тощо.

У сучасному світі сформувалася ціла індустрія щодо організації різноманітних заходів, яка поділяється за характером цих заходів та їх кінцевою метою. Зміст event-туризму зводиться до відвідування подій, які відбуваються в інших країнах, а отже, основна ціль подорожі присвячена цій події в якій турист прийматиме пасивну (у ролі спостерігача) або активну участь.

Event-туризм можна розглянути за категоріями, що відібрані за масштабом подій. За цією ознакою виділяють національні та міжнародні події.

У науковій літературі усі заходи, що сприяють розвитку event-туризму згруповують і класифікують за трьома напрямами, а саме: спортивні: чемпіонат, олімпіада, ігри, індивідуальні спортивні зустрічі, кубки, престижні змагання і т.д.; ділові: виставка, конференція, семінар, форум; культурно-пізнавальні:зарубіжна прем'єра, театральна постановка, фестиваль, концерт, перфоманс, карнавал, шоу.

Доцільно виокремити ще четвертий напрямок – релігійний. На даний час окремі туроператори розробляють туристичний продукт у честь святкування релігійних свят: Водохреща, Пасхи та ін., де туристи мають можливість духовно-культурного збагачення та ознайомлення з обрядами, традиціями й звичаями святкування у певних народів [3].

Необхідно зауважити, що контент організованої події є ключовим для реалізації вищезазначених функцій. Це універсальний засіб формування і координації туристичних потоків до запланованого місця призначення, з одного боку, і створення мікросередовища приймаючої сторони – з іншого. Місцеві мешканці є також споживачами цієї туристичної послуги. Таким чином, комплекс заходів певного змісту сприяє формуванню і закріпленню психологічного клімату території проведення.

Рис. 1. Класифікація подієвих туристичних ресурсів
Джерело: сформовано автором за даними [2]

Вагомим фактором є готовність мешканців місця проведення до певної події. Отже, до перерахованих функцій туризму слід додати психологічну функцію. Ця функція підсилюється через контент заходів подієвого туризму і не пов'язана з рекреацією.

Організовану подію можна розглядати як штучний інформаційний потік, який спрямований на споживача з певною метою. Організація івенту – це спосіб подачі інформації від однієї групи до іншої. Отже, подієвий туризм сприяє підсиленню інформаційної функції.

З позиції нейроекономічного підходу можна виділити ще одну функцію події – латентна функція. Вона полягає у створенні специфічного інформаційного подразника з метою викликати певні емоційні реакції у споживача туристичної послуги. Таким чином, реалізація туристичного продукту в межах подієвого туризму має більш сильний психологічний вплив з боку емоційного закріплення позитивного чи негативного досвіду порівняно з іншими видами туризму [4].

Також даний напрям у туризмі дає змогу вирішувати багато соціально-економічних проблем, властивих не тільки туристській галузі. Події є потужними стимуляторами туристських потоків. Разом з тим, подієвий туризм допомагає вирішити проблему сезонності в туризмі, приваблюючи туристів в

період міжсезоння. Розвиток подієвого туризму сприяє створенню нових додаткових робочих місць і забезпечує зайнятість населення.

Вважаємо, що подієвий туризм є перспективним видом туристичної галузі регіону з невичерпним ресурсним потенціалом. Вони сприяють соціально-економічномуросту України, популяризації потенційних туристських ресурсів серед населення. З кожним роком кількість різного виду заходів у регіонах України зростає, незважаючи на відсутність підтримки на державному рівні та недостатню розробленість належних маркетингових заходів.

Для координації подієвого руху та узагальнення інформації щодо нових заходів в країні необхідно створити туристично-інформаційні центри, основною функцією яких повинно бути формування іміджу регіону та збільшення кількості туристів, що його відвідують.

Для перспективного розвитку подієвого туризму в регіонах необхідно провести детальний аналіз існуючих заходів та систематизувати їх за ознакою цікавості для туристів. Для пропаганди та інформованості туристів доцільно створювати Інтернет-сайти подій, а також програмні додатки для мобільних телефонів [5].

Висновки і пропозиції. Результати дослідження показали, що подієвий туризм може бути складовою стратегії розвитку як на регіональному, так і на державному рівнях. Сутність подієвого туризму полягає в підсиленні основних функцій інших видів туризму. Подія має вплив на емоційний стан людини пролонгований у часі.

Подієвий туризм сприяє закріпленню психологічного стану туриста, що мотивує або демотивує на повернення до певної дестинації. Подієвий туризм є чинником впливу на розвиток територіїчерез організацію заходів. Результатами такого впливу можуть бути не тільки розвиток місцевої інфраструктури, створення бренда, але й формування певного психологічного клімату регіону. Сприйняття або несприйняття організованої події мешканцями приймаючої сторони визначає вектор розвитку території проведення. За таких обставин актуальним є дослідження впливу подієвого туризму на формування психологічного клімату приймаючої сторони в аспекті сприйняття, несприйняття або готовності до проведення певної події.

Список використаних джерел:

1. Черчик Л. Сучасний стан розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області: Моногр. Луцьк: Видавництво: Східноєвропейський національний університет іменіЛесі Українки. 2014. 152 с.

2. Огієнко А.В., Огієнко М.М., Яковуник О.В. Регіональний туристично-рекреаційний потенціал: теоретичні аспекти. *Причорноморські економічні студії.* 2020. № 50 . С. 80-85.

3. Клочковська В.О., Клочковський О.В. Стан та перспективи розвитку подієвого туризму у Вінницькій області. *Економіка і організація управління.* 2019. № 1 (33) . С. 110-115.

4. Вовк К. Теоретична сутність поняття «подієвий туризм» та прикладні

аспекти його використання. *Проблеми і перспективи економіки та управління* 2019. № 3 (19) . С. 184-193.

5. Кудінова І.П. Подієвий туризм в Україні як складова індустрії гостинності.URL:http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/download/11306/9907 (дата звернення 4.04.2022).

Анна РУДАКОВА*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТУРИСТИЧНІ ДЕСТИНАЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. *В статті описано теоретико-методологічні підходи щодо визначення сутності поняття «дестинація» та їх типізації за різними ознаками. Окреслено умови, за яких певна територія набуває сутнісних характеристик дестинації. Виділено загальні риси туристичних дестинацій, її роль у забезпеченні регіонального розвитку туристичної галузі. Розкрито особливості функціонування сучасних туристичних дестинацій в Україні.*

Abstract. *The article describes the theoretical and methodological approaches to defining the essence of the concept of "destination" and their typification on various grounds. The conditions under which a certain area acquires the essential characteristics of the destination are outlined. The general features of tourist destinations are highlighted, role in ensuring the regional development of the tourist industry is shown. Peculiarities of functioning of modern tourist destinations in Ukraine are revealed.*

Вступ. Вся туристична індустрія так чи інакше пов'язана з поняттям «туристичної дестинації». Дестинація зводить воєдино всі аспекти формування туристичної привабливості територіальних громад. Ресурси дестинації, її позитивний імідж є основною мотивацією для подорожі, причиною подорожі. В основі функціонування туристських дестинацій лежить формування і використання туристського потенціалу територіальної громади за допомогою просування комплексного туристичного продукту. Саме ця обставина формує привабливість продукту дестинації, відповідність потребам ринку і забезпечує ефективність діяльності туристських дестинацій.

Виклад основного матеріалу. Сутність туризму як мобільної форми споживання та рекреаційної діяльності, що ґрунтується на подоланні простору,

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Ставська Ю.В.

пов’язана з характером середовища в широкому розумінні цього поняття, тобто - природного довкілля, соціально-культурного середовища та економічної системи. На відміну від інших галузей господарства, продукцію яких транспортують до споживача, туризм зумовлює міграцію людей до місць зосередження туристично-рекреаційних ресурсів та об’єктів туризму. Споживання туристичного продукту в основній частині відбувається у визначеному туристом місці, тобто означене територіально. Цю місцевість прийнято трактувати як туристичну дестинацію.

Вважається, що першою туристичною дестинацією стало місто Лафборо, куди 5 липня 1841 року Томас Кук відправив 570 прихильників тверезого способу життя на квартальний з'їзд Асоціації непитущих південних графств центральної Англії. Саме тоді в програмі туру було вперше зазначено «destination», тобто місце призначення подорожі.

Офіційні джерела дають таке визначення туристичної дестинації:

1. Всесвітня туристична організація (UNWTO) вважає туристичну дестинацію як основне місце призначення туристичної поїздки, територію, відвідання якої посідає центральне місце у вирішенні подорожувати. Тобто дестинація є визначальним елементом туристичної системи і розглядає її як провідний чинник у системі формування та доставки турпродукту. Місцева туристична дестинація - це фізичний простір, в якому відвідувач проводить не менше однієї ночі. Вона включає турпродукти, допоміжні послуги та пам'ятки, а також туристські ресурси, відвідування яких разом з дорогою туди і назад займає не менше одного дня. Вона має фізичні та адміністративні межі, що визначають форму її управління, а також імідж і репутацію, які впливають на її конкурентоспроможність на туристичному ринку. Місцеві дестинації включають різні зацікавлені сторони, у багатьох випадках співпрацюють з територіально близькими об’єктами, підприємствами і громадами, можуть частково збігатися і, тісно взаємодіючи, утворювати більші дестинації [5].

2. У новій редакції Закону України «Про туризм» зазначається, що «дестинація (туристична) - місце призначення туристичної подорожі (туристичної поїздки, туру, екскурсії), місце відвідування (територія, місцевість, місто, населений пункт, туристичний центр) особами, які не проживають постійно в даній місцевості і не належать до категорії місцевого населення» [1].

Аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних авторів свідчить про відсутність єдиної думки щодо трактування туристичної дестинації як наукової категорії. Систематизацію основних підходів до поняття «туристичної дестинації» . На сьогодні в світі сформувалося чотири наукових підходи, що отримали найбільше поширення:

– географічний або ресурсно-територіальний,
– економіко-управлінський,
– маркетинговий,
– соціально-культурологічний.

Географічний підхід ґрунтується на методології та дослідницькому інструментарії фізичної, економічної й соціальної географії та дослідженні

ключового елемента дестинації – ресурсного потенціалу території, що має привабливість для туриста. За економіко-управлінського підходу туристичну дестинацію розглядають як специфічний економічний простір, сукупність ринкових відносин, що забезпечує інтенсивне вироблення та споживання туристичних послуг, при цьому туристичну дестинацію аналізують як об'єкт управління, управлінську систему, що поєднує різнопланові суб'єкти комерційної та некомерційної діяльності. Маркетологи розглядають розвиток дестинації з точки зору пропозиції турпродукту, який має відповідати актуальному попиту туристів різних цільових сегментів.

Географічно орієнтований підхід підґрунтям для розуміння ґенези туристичної дестинації є дослідження територіальної організації туристичних ресурсів, аналізу рекреаційного потенціалу регіонів, виділення пріоритетних видів туризму, оцінювання пропускного потенціалу території [3] .

Аналізуючи дестинацію як елемент туристичної системи, необхідно згадати про типологію дестинацій. Сьогодні існує багато підходів до визначення типів дестинацій за різними ознаками. Найповнішу типізацію дестинацій подає Т.І. Ткаченко, класифікуючи їх за різними ознаками (табл. 1.).

Таблиця 1

Класифікація дестинацій

Ознака	**Види (типи) дестинацій**
1	2
1. За масштабами	Туристичний регіон, країна, адміністративно-територіальна одиниця країни, туристичний об'єкт.
2. За стадією життєвого циклу	Дестинація, що народжується, що розвивається, зростаюча, рецесивна, стагнаційна, відроджувальна (комунікативна); вмираюча
3. За видами туризму	Екологічний, сільський, природний, зелений, пізнавальний, освітній, культурний, воєнний, інші.
4. За цілями	Комплексна, дозвіллєва, спортивна-оздоровча, лікувальна, рекреаційно-оздоровча, ділова (службова, бізнес), спеціалізована (релігійна, пізнавально-просвітницька тощо).
5. За ресурсною	Природна, штучна, змішана.
6. За станом розвитку	Реальна, перспективна, планова, прогнозована.
7. За ступенем навантаження	Слабко навантажена, оптимально навантажена, максимально навантажена, перенавантажена
8. За рівнем агрегації	Мала, велика
9. За ступенем агломерації	Проста, складна
10. За категорією споживачів	Молодіжна, сімейна, універсальна

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Прикладами сформованих дестинацій за видами туризму в Україні можуть бути: «Кам'янець-Подільська фортеця» як туристичний об’єкт-дестинація; Національний дендрологічний парк «Софіївка» як екологічна дестинація; культурно-історична дестинація «Чернігів стародавній»; екологічна та зелена

дестинація «Українська Венеція»; спортивно-оздоровча дестинація «Буковель»; релігійна дестинація «Свято-Успенська Почаївська лавра»; екологічна та сільська дестинація «Дунайські плавні»; культурологічна дестинація «Історичний центр Львова»; «Шевченківський національний заповідник»; «Подільські товтри» як освітні та екологічні дестинації тощо. У процесі еволюції кожна дестинація проходить свій життєвий цикл. В середньому він триває не менше 20 - 25 років. За аналогією до життєвого циклу будь-якого товару, умовно виділяють 7 етапів розвитку туристичної дестинації:

1-й етап – відкриття. Привабливість дестинації пов'язана з її незайманістю, а кількість туристів є незначною у зв'язку з важкодоступністю та нерозвиненістю туристичної інфраструктури.

2-й етап – зростання. Місцева влада вживає заходів щодо залучення туристів, реклами дестинації, в результаті чого зростають туристичні потоки, формується туристичний сезон та відповідна інфраструктура.

3-й етап – розвитку. Стрімке зростання туристичних прибутків, у зв'язку з чим у "високий сезон" кількість туристів досягає або й перевищує кількість місцевих жителів. При цьому інфраструктура не справляється з обсягом прибутків й виникає необхідність у більш детальному плануванні та управлінні розвитком дестинації.

4-й етап – становлення. Темпи приросту туристів поступово знижуються, хоча кількість туристів все ще залишається значною. Дестинація вже повністю оснащена всім необхідним для задоволення потреб туристів.

5-й етап - стагнації. Кількість туристичних прибуттів знижується. Інтерес до дестинації зменшується, вона існує в основному за рахунок постійних туристів.

6-й етап – спаду. Дестинація стає неконкурентоспроможною, оскільки туристи хочуть відвідувати цікаві, незвичайні, а не типові місця. Інфраструктура переобладнується для інших цілей. На цьому етапі керівництво може прийняти рішення про відродження дестинації.

7-й етап – відродження. Перепрофілювання дестинації, пошук нового фактора привабливості, застосування знижок з метою залучення нових туристів.

Тривалість того чи іншого етапу життєвого циклу дестинації залежить від багатьох умов: туристичного потенціалу території, її доступності, сезонних коливань та ін. Продовжити життєвий цикл дестинації можна шляхом розширення мотивів подорожей, здійснення ефективної туристичної політики, орієнтованої на інновації і т.д. [7].

Сьогодні дестинації тільки починають формувати туризм в Україні. Це пов'язано з трансформаційними процесами в економіці країни та її повільною інтеграцією до світового економічного простору. Щодо місця на світовому туристичному ринку, то дестинація України є складовою Європейського туристського регіону.

Ю.Ю. Леонтьєва, відповідно до адміністративно-територіального поділу, виокремлює в межах України 24 регіональних туристичних дестинацій: Вінницьку, Волинську, Дніпропетровську, Донецьку, Житомирську,

Закарпатську, Запорізьку, Івано-Франківську, Київську, Кіровоградську, Луганську, Львівську, Миколаївську, Одеську, Полтавську, Рівненську, Сумську, Тернопільську, Харківську, Херсонську, Хмельницьку, Черкаську, Чернівецьку та Чернігівську. Загалом, дестинації України істотно відрізняються одна від одної за запасами рекреаційних ресурсів. Так, найбільш забезпеченими природними ресурсами є Донецька (12,3%), Дніпропетровська (10,9%) та Луганська (8,8%) дестинації, а найбіднішими – Волинська (1,7%), Рівненська (1,8%) і Чернівецька (1,3%). За концентрацією пам'яток національного значення першість тримають Львівська (816 об'єктів), Волинська (224) й Чернігівська (211), тоді як найменша їх кількість зосереджена в Запорізькій (16), Донецькій (27) та Кіровоградській (32).

За кількістю закладів культури передують Чернівецька, Івано-Франківська, Черкаська і Тернопільська дестинації, в той час як найменш забезпеченими є Сумська, Дніпропетровська та Полтавська. Поряд з цим, Дніпропетровська, Чернівецька й Запорізька дестинації лідирують за кількістю спортивних установ, а Київська, Житомирська, Чернігівська та Вінницька є найбіднішими в цьому плані. Важливо, що місто Київ не враховується при проведенні даного оцінювання, оскільки вони є самостійними адміністративними одиницями і не підпадають під визначення "регіональна туристична дестинація". В межах Європейського туристського регіону також виділяють транскордонні дестинації, які частково охоплюють територію України, наприклад, біосферні заповідники "Західні Карпати" (Польща, Словаччина, Україна), "Західне Полісся" і "Розточчя" (Польща й Україна) [4].

Здебільшого туристичні дестинації формують туристичний продукт (туристичні маршрути, програми відпочинку тощо), що згодом стає самостійним предметом популяризації окремих дестинацій (наприклад, дендропарк «Софіївка» водночас є і організацією, і своєрідним туристичним продуктом, і дестинацією) [2].

Висновки. В умовах глобалізації посилюється міжнародний аспект позиціонування об'єктів туристичного ринку від окремих пам'яток до великих регіонів. Особливо такий підхід є актуальним для України, яка є різноманітною в багатьох аспектах - природному, ментальному, історичному, економічному тощо. На сучасному етапі більшу увагу потрібно приділяти розвитку дрібних туристичних дестинацій - регіони чи зони, які можуть прийняти лише певну обмежену кількість туристів, допустиму для екологічного та естетичного стану довкілля. Тобто місцевість продається як товар, що має цінність, вартість та корисність.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про туризм» URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi

2. Головня О.М., Ставська Ю.В. Міжнародний туризм: навч.посіб. Вінниця, ВНАУ, 2020, 316с.

3. Корж Н. В, Басюк Д. І. Управління туристичними дестинаціями. 2017. 322 с.
4. Леонт'єва Ю. Ю, Тімощенкова. О.О. Регіональна туристична дестинація та її соціально-економічний розвиток. 2019 С. 165 – 170
5. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації (UNWTO World Tourism Organization): веб-сайт. URL: http://www.world-tourism.org.
6. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. Київ: КНТЕУ, 2006. 537 с.
7. Туристичні дестинації URL: http://surl.li/brkvg

Тимофій РЯБОКОНЬ *,
магістр спеціальності «Туризм»,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ

Анотація. *У статті проведено аналіз динаміки та розвитку інновацій у сфері обслуговування. Виявлено, що інновації виступають величезним стимулом для подальшого розвитку готельного бізнесу, сприяють відповідати світовим стандартам готельного обслуговування. У статті обґрунтовано необхідність впровадження інновацій на вітчизняних готельних підприємствах з метою охоплення більшої кількості потенціальних споживачів готельно-ресторанного продукту.*

Abstract. *The article analyzes the dynamics and development of innovations in service industry. It was found that innovations are a huge incentive for the further development of the hotel business; which contributes to meet world standards of hotel services. The article substantiates the need to introduce innovations in domestic hotel enterprises in order to reach a larger number of potential consumers of hotel and restaurant product.*

Вступ. З початком економічних реформ протягом 90-х років з'явилася нагальна потреба в системному вивченні загальних і специфічних властивостей готельного бізнесу, його організації, закономірностей розвитку й керування, його міжгалузевих і інфраструктурних взаємозв'язків. Набули особливого значення проблеми пошуку інвестицій, на базі яких може здійснюватися

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Лопатюк Р.І.

розвиток готельних підприємств відповідно до міжнародних стандартів комерційної гостинності. Однак, сучасна економічна теорія, дотепер пропонувала рішення цих проблем, переважно, для галузей матеріального виробництва. Основними завданнями статті є проведення аналізу та динаміки інноваційного розвитку та його впливу на підприємства готельного господарства.

Виклад основного матеріалу. Сучасний туризм – це складна соціально-економічна система, елементом якої виступає високоприбутковий багатогалузевий виробничий комплекс, званий готельно-туристичною індустрією.

Основною відмінною рисою сучасної економіки є інноваційність. Інновації є потужним стратегічним і антикризовим інструментом. Актуальність інноваційних технологій пояснюється глобалізацією світового ринку, скороченням життєвого циклу товарів, а також необхідністю стратегічного підходу до оновлення якісних характеристик продуктів і послуг.

Інновація в туризмі – система організаційно-економічних, науково-дослідних, технологічних та інших заходів і їх результатів, спрямованих на докорінне перетворення і оновлення туристичного продукту, механізму його просування та реалізації з метою досягнення економічного, соціального, екологічного або іншого ефекту [1].

Завдяки застосуванню інновацій у сфері туризму значно полегшується процес надання туристичних послуг, який починається з інформування про них та закінчується їх кінцевим споживанням.

Завдяки сучасним формам управління, таким, як франчайзинг і управління за контрактом та комбінуванню цих форм, готельні компанії змогли знизити витрати при виході на ринок, більш централізовано розпоряджатися своїми фінансовими ресурсами, мінімізувати поточні витрати, проводити більш ефективну цінову політику. У підсумку розвиток сучасного готельного сектору характеризується зростанням питомої ваги і ролі в ньому міжнародного бізнесу [4].

Міжнародні готельні корпорації, що створюють готельні мережі, домінують на ринку засобів розміщення. Разом з тим процеси концентрації та централізації в міжнародному готельному бізнесі не призвели до повного витіснення з нього відносно малих незалежних готелів.

На даний момент у світі відбувається глобальний економічний процес поділу на масивні блоки, такі, як Європейський союз (ЄС), Північноамериканський договір про вільну торгівлю, укладений між США і Мексикою тощо. Європейським союзом скасовано національні обмеження не тільки на торгівлю, а й на переміщення праці і капіталу. Синергія, що виникає між усіма країнами-учасницями, сприятливо позначається на їхньому розвитку. У силу того як розвиваються промислові комерційні та туристичні зв’язки всередині ЄС, необхідність у готельному обслуговуванні неухильно зростає [3].

При проведенні державної політики у сфері туризму національні туристичні адміністрації більшості країн враховують прогноз розвитку туризму

в світі, складений Всесвітньою туристською організацією (UNWTO) – найбільшої міжурядової організації, яка є спеціалізованою установою ООН і нараховує в своєму складі 153 країни. Згідно з дослідженням UNWTO «Туризм – панорама 2020» у період з 2014–2020 рр. прогнозується збільшення світових туристичних прибуттів більш ніж удвічі. Після того, як показник в 996 млн туристів у 2013 р. виріс на 39 млн туристів у 2014 р, число міжнародних туристичних прибуттів вперше в історії перевершило мільярдний рубіж (1,035 млрд). UNWTO прогнозує, що до 2020 р. число міжнародних туристичних прибуттів в світі складиме 1,7 – 1,9 млрд [3].

Основу ринку туристичних засобів розміщення у світі становлять готельні та аналогічні підприємства – до 70% ринку. На регіональному рівні України вдосконалення сучасної інфраструктури готельного бізнесу визнано одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки. Світові готельні корпорації активно освоюють український ринок: у багатьох містах, особливо в столиці, з'являються готелі найбільших готельних мереж, що говорить про значну перспективу розвитку даного напрямку. Експерти туристичного ринку відзначають, що ще зовсім недавно туристична інфраструктура України була розвинена недостатньо добре. Починаючи з 1992 р на ринку туристичних засобів розміщення намітилася тенденція скорочення кількості великих готелів і їх одночасної місткості. Також відбувається поступове заміщення великих комплексів більш мобільними, гнучкими формами ведення бізнесу – в основному у вигляді малих підприємств готельного бізнесу різних типів і категорій [2].

Протягом 2010-2013 рр. в багатьох містах України відкрилися сучасні готелі. В даний час в ряді міст Україні зводяться готелі, які будуть працювати відповідно до міжнародних стандартів готельного сервісу. Так, нові готелі зводяться в Харкові, Дніпропетровську, Львові, Запоріжжі, інших містах України і регіонах. Кількість угод в готельному сегменті Києва в першому півріччі 2014 р скоротилося майже в 8 разів порівняно з першим півріччям 2013 р., але все ж ця цифра в 3 рази більше, ніж кількість угод у готельному сегменті в 2012 р. [4].

Аналіз сучасного стану туризму в Україні показує, що в останні роки ця сфера загалом розвивається стабільно і динамічно. Відзначається щорічне зростання внутрішнього туристичного потоку. Всезростаючий попит на туристичні послуги всередині країни викликав бум будівництва малих готелів, в основному в курортних регіонах, а також збільшення кількості готелів міжнародних готельних ланцюгів у Києві, Харкові та інших найбільших містах країни, створення вітчизняних готельних мереж.

Різко збільшився обсяг інвестиційних пропозицій готельного будівництва як зі сторони іноземних, так і вітчизняних інвесторів. При цьому, основні пропозиції спрямовані на розвиток готельного бізнесу в регіонах України. Особливо слід відзначити успіхи останніх років у розвитку курортно-туристичного комплексу Одеської області. Завдяки цьому здобули всесвітню популярність не тільки м. Одеса, але і вся Одеська область в цілому, що

обумовлює довгостроковий бізнес-інтерес до розвитку туристичної інфраструктури даного регіону і гарантію того, що через кілька років Чорноморське узбережжя стане розвиненим курортним центром світового рівня [5].

Останнім нововведенням мережі Інтернет є розвиток соціальних мереж, таких, як Facebook і MySpace. Однією з поширених світових тенденцій готельного бізнесу для готелів класу «бізнес» і «люкс» є залучення бізнес-туристів предметами мистецтва. Готельні оператори співпрацюють з провідними галереями і музеями, декоруючи холи, ресторани та номери предметами мистецтва та антикваріату, пропонуючи своїм клієнтам квитки на різнопланові виставки [2].

Визначення правильних оціночних критеріїв при розробці стратегії ціноутворення має велике значення в готельному бізнесі. Слід зазначити, що поява великої кількості бюджетних готелів у світі прямо пов'язане з розвитком недорогих авіаперевезень (Low Cost): небагаті пасажири перетворилися на потенційних туристів. При цьому задовольнити запити клієнтів з невеликим достатком можна тільки двома способами: або звести до мінімуму набір послуг, або максимально зменшити площу номера.

Безперечним лідером на ринку бюджетних готелів є французька корпорація Accor . Розвитку економічного сегменту в групі Accor надають особливого значення: саме він генерує істотний дохід оператора і є важливим фактором глобального зростання. На думку аналітиків, група бренд ibis, що відноситься до економ-класу, найбільше підходить для розвитку в регіонах України. Займаючи першу сходинку в європейських рейтингах, вона задає тон і на багатьох майданчиках за межами Старого Світу. Метою ibis є збільшення частки прямих бронювань з сайту до 40% до 2015 р. Кількість відвідувачів сайту тільки за 2014 р. зросла на 30% [5].

В Україні спостерігається стрімкий розвиток готельного бізнесу, про що свідчить відкриття нових готельних об'єктів та інтерес іноземних інвесторів. Лідерами готельного бізнесу Україні є Київ, Одеса, Львів. Крім того, активно розвивається індустрія гостинності у Закарпатській, Івано-Франківській, Херсонській та Запорізькій областях. У 2019 р. в Україні очікується збільшення готельного номерного фонду за рахунок розвитку мережевих операторів в містах країни. При цьому найбільш активними операторами, які планують розвивати свої мережі в містах Україні, є Accor, Rezidor Hotels Group, Kempinski Hotels, Hilton Hotel Corporations. Мережеві готельні оператори цікавляться в Україні ринком великих міст.

У найближчі кілька років зарубіжні готельні та туристичні оператори планують активно розвиватися на українському ринку, що пов'язано з об'єктивним зростанням ділового та туристичного потоку до України. У 2016 р. можна прогнозувати лідерство Hilton Worldwide за приростом номерного фонду, якщо всі заявлені проекти будуть реалізовані, то портфель Hilton збільшиться на 916 номерів [4].

Найбільш амбітні плани експансії в перспективі до 2019 р. заявили французька мережа Accor, яка має на меті вивести на ринок більше 2500 номерів, і американська Inter Continental Hotel Group, яка планує збільшити свій номерний фонд на 1000 номерів. Такі масштабні перспективи ведуть до значної зміни в структурі міжнародних операторів на українському ринку. Лідером до 2018 стане французька мережа Accor, яка, за прогнозами, займе 22% ринку проти 10% в 2014 р, змістивши з першого місця Inter Continental Hotel Group [5].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що динаміка розвитку українського ринку готельних послуг відображає основні світові тенденції і сучасну практику: підвищення стандартів обслуговування; застосування новаторських дизайнерських рішень; створення унікального готельного продукту, орієнтованого на потреби вузького сегмента клієнтів; розвиток нових готельних послуг та форм бізнесу (денні готелі, капсульні готелі); принципи екологічності застосовуваних технологій, заощадження ресурсів, зниження витрат тощо. Проте у ряді випадків за сучасних умов українським готелям не вистачає ресурсів і продуманості маркетингової політики для досягнення ефективного управління готельним та ресторанним бізнесом. Тому, тема використання міжнародного досвіду, розробки, впровадження та застосування нових моделей інноваційних готельних концепцій є дуже актуальною і значущою для сфери готельних послуг в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гріценко О.Ф., Нєшева А.Д. Соціальний медіа маркетинг як інструмент просування продукту. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 86–98.

2. Лопатюк Р.І. Проблеми розвитку туристичного сектору України. *Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні : теорія, практика та інновації розвитку :збірник матеріалів.* 2020. С. 31-33.

3. Сайт агентства Digital Guru. URL: https://dgagency.ru/services/orm

4. Стратегія інноваційного розвитку України на 2020- 2023 роки в умовах глобалізаційних викликів (проектів). URL: http://www.zakon.gov.ua.

5. Транченко Л.В., Лопатюк Р.І. Розвиток індустрії туризму та гостинності в Україні *Підприємництво і торгівля : збірник наукових праць*. 2020. Вип. 26. С.10-18.

6. Lopatiuk R.I. Application of economic and mathematical models for the restaurant enterprise management. *Colloquium-journal*. 2020. №31 (83). С. 7-11.

Даніїл ТРИГУБ*,
студент 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу тенденцій розвитку туристичної сфери в Україні, визначенню перспективних напрямів розвитку внутрішнього туризму. Проаналізовано заходи, що вживаються у різних країнах світу, для стимулювання розвитку внутрішнього туризму. Виокремлено проблеми, які стримують розвиток внутрішнього туризму в Україні: відсутність системної взаємодії, партнерства між суб'єктами туристичної індустрії; невідповідність якості та ціни послуг; неналежний рівень транспортної доступності та безпечності дестинацій; туристи для подорожей країною найчастіше обирають самодіяльний туризм.*

Abstract. *The article is devoted to the analysis of tendencies of development of tourist sphere in Ukraine, definition of perspective directions of development of domestic tourism. The measures taken in different countries of the world to stimulate the development of domestic tourism are analyzed. The problems that hinder the development of domestic tourism in Ukraine are highlighted: lack of systematic interaction, partnership between the subjects of the tourism industry; inconsistency of quality and price of services; inadequate level of transport accessibility and security of destinations; tourists to travel around the country often choose amateur tourism.*

Вступ. На сучасному етапі, ми маємо нагоду спостерігати кардинальні зміни у розвитку взаємовідносин у світовому співтоваристві. Трансформація провідних економік світу, втрата конкурентоспроможності найбільш прибуткових галузей. Негативні тенденції, падіння виробництва товарів, і не спроможність вчасного та якісного надання послуг, пов'язані з пандемією COVID -19. В діяльності туристичної сфери відбулися зміни, які спонукали працівників галузі змінити пріоритети і звернути особливу увагу саме на внутрішній туризм.

Метою статті є аналіз тенденцій розвитку туристичної сфери в Україні та світі, визначення перспективних напрямів розвитку внутрішнього туризму.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні туризм виступає однією з високодохідних галузей господарювання, яка в сучасних умовах глобалізації безперервно та динамічно розвивається, сприяючи вирішенню цілого комплексу життєво важливих соціально-економічних проблем.

---

*Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Табенська О.І.

Для розвитку туристичної сфери в Україні існують усі передумови. Так, маючи вигідне геополітичне розташування, Україна володіє значним рекреаційним потенціалом: сприятливими кліматичними умовами, різноманітним рельєфом, мережею транспортних сполучень, культурною спадщиною тощо. Крім цього, в Україні дедалі частіше розробляються нові маршрути, розвивається готельна інфраструктура, підвищується рівень обслуговування туристів і зростає відвідуваність туристичних об'єктів. У сукупності ці передумови й сприяють динамічному розвитку туристичного бізнесу в Україні, про що свідчить аналіз туристичних потоків.

Зростання людської популяції, негативний вплив наслідків науково-технічного прогресу на навколишнє середовище, порушення екологічної рівноваги в біосфері планети, активізація міграційних процесів сприяють появі нових для людини та розповсюдженню відомих раніше збудників небезпечних захворювань. Пандемія COVID-19 з огляду на значно вагомішу роль туризму у XXI столітті, ніж раніше, завдала туристичній сфері досі небачених збитків. Із початку обмежень на подорожі, закриття кордонів та карантину на початку 2020 року туристична сфера опинилась у скрутному становищі.

Усі світові регіони почали адаптуватись до умов та фокусуватись на внутрішньому туризмі. Держава, яка зацікавлена у розвитку туристичної галузі, повинна фінансувати розвиток цієї галузі як всередині країни, так і за кордоном, при цьому, фінансування має спрямовуватися не лише на рекламні заходи, але і на глибокі маркетингові дослідження, підвищення інформаційної прозорості і додаткову освіту працівників туристичної індустрії, яка повинна відповідати світовим стандартам [1].

Серед чинників, котрі на сучасному етапі стримують розвиток внутрішнього туризму в Україні, є не лише пандемія, але і такі невирішені проблеми: відсутність системної взаємодії, партнерства між суб'єктами туристичної індустрії; невідповідність якості та ціни послуг; неналежний рівень транспортної доступності та безпечності дестинацій; туристи для подорожей країною найчастіше обирають самодіяльний туризм.

В Україні існують негативні фактори, які гальмують створення впровадження сучасних інноваційних продуктів в туристичній сфері, особливо в індустрії гостинності. Ефективне використання виробничого потенціалу базується на технічному переоснащенні, зростанні продуктивності праці і, відповідно, підвищенні конкурентоспроможності підприємства.

Дестинації у всьому світі роблять активні кроки для розвитку внутрішнього туризму, починаючи від пропонування бонусних відпусток працівникам до надання путівок та інших стимулів людям, які подорожують у своїх країнах. З огляду на значення внутрішнього туризму та сучасні тенденції, все більша кількість країн вживає заходів для зростання своїх внутрішніх ринків. Приклади країн, які роблять цілеспрямовані кроки для збільшення кількості внутрішніх туристів.

План розвитку економічного району складається із трьох взаємопов'язаних елементів: концепції розвитку, стратегічної програми і оперативних планів, які в

сукупності складають одне ціле і пов'язані між собою.

Пропонований план розвитку містить п'ять найважливіших розділів: організація і розвиток економіки економічного району; розвиток інфраструктури; охорона навколишнього середовища; розвиток людських ресурсів і матеріальних зв'язків; регіональний менеджмент і маркетинг, транскордонне співробітництво відображений на (рис. 1.).

Необхідно досліджувати зарубіжний досвід і використовувати переваги створення та діяльності інтегрованих структур. Саме завдяки співпраці органів державної влади, наукових, науково-дослідних установ, туристичних агенцій, готельно-ресторанних комплексів, інформаційно-туристичних центрів, транспортних компаній, банківських установ, страхових фірм підвищується конкурентоспроможність підприємств та організацій, виникає синергійний ефект.

Зарубіжний досвід свідчить, що ефективний розвиток територій можливий за умови створення інтегрованих структур. Особливу увагу необхідно звернути на діяльність туристично-рекреаційних кластерів.

Для формування та розвитку конкурентних туристських дестинацій в туризмі широко використовується кластерний підхід. Кластери вважаються найбільш вдалою та ефективною формою інвестиційно-інноваційного розвитку регіонів країни. В стратегії розвитку регіонів кластерний підхід являє собою форму територіально-галузевої організації виробництва, що сприяє реалізації інноваційних підприємницьких проектів економічного розвитку, обумовлюють синергійний ефект взаємодії з науковими, проектними інститутами при зацікавленій участі регіональних і муніципальних органів управління.

Рис. 1. План розвитку економічного району
Джерело: сформовано автором на основі опрацьованої літератури

Туристичний кластер – це система інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, постачальників базових та

додаткових послуг із приводу створення спільного туристичного продукту. До туристичних кластерів відносяться групи підприємств, сконцентрованих географічно в межах регіону, які спільно використовують туристичні ресурси, спеціалізовану туристичну інфраструктуру, локальні ринки праці, здійснюють спільну маркетингову та рекламно-інформаційну діяльність [2].

Крім того, кластерний підхід у сфері туризму активізує підприємництво через концентрацію ділової активності, тому сприяє створенню робочих місць, доходів, поліпшенню якості туристичних послуг, життя населення на території його запровадження.

Туристичний бізнес значно впливає на економіку абсолютно кожної країни, тому недооцінювати його значення не можна. Для країн, що динамічно розвиваються, туризм стає критерієм зростання економічних показників.

До туристичних кластерів відносяться групи підприємств, сконцентрованих географічно в межах регіону, які спільно використовують туристичні ресурси,спеціалізовану туристичну інфраструктуру, локальні ринки праці, здійснюють спільне управління та маркетингову діяльність. Регіональний туристичний кластер визначається як взаємодія прилеглих в географічному плані суб'єктів господарювання, функціонування яких засноване на використанні місцевих туристичних ресурсів і пам'яток для спільної діяльності в області створення туристичного продукту.

Туристичний кластер є об'єднанням організацій, що надають послуги в сфері туризму. У своєму складі він має дрібні і великі фірми, які постійно взаємодіють між собою та знаходяться на єдиній території в межах одного регіону. Робота ведеться як у внутрішньому (подорожі всередині країни), так і в зовнішньому напрямку (зарубіжні поїздки).

Туристичний кластер кардинально відрізняється від виробничого, оскільки в його діяльності, крім економічного, істотні ще два компоненти - соціальний і екологічний. Ініціювання кластера, його самоорганізація і управління – надзвичайно складний процес, який вимагає практично активізацію технологій регіонального менеджменту. Це обумовлено тим, що в основі туристичного кластера лежать людські відносини – відносини між власниками (або керуючими) підприємницьких структур, пам'яток, розваг, представниками влади, некомерційними організаціями, лідерами місцевих громад і т.п. Всі учасники кластера повинні усвідомити вигоду від спільної діяльності та як результат створити певну організаційну структуру [3].

Розвивати та оновлювати туристичний потенціал необхідно за допомогою взаємодії органів управління і координації, рекламно-інформаційних підприємств та установ, колективних засобів розміщення, закладів харчування, виробників туристичних послуг, установ сфери дозвілля, санаторно-курортних закладів, туристичних дестинацій, транспортної інфраструктури, що забезпечить створення синергійного ефекту і сприятиме посиленню конкурентних переваг [4].

Висновки. В статті проаналізовано тенденції розвитку туристичної сфери в Україні та світі, визначення перспективних напрямів розвитку

внутрішньоготуризму.

Отже, за допомогою кластерної форми організації підприємства можна удосконалити механізм управління, спеціалізацію, кооперацію, раціонально використовувати територіальний поділ та ресурси.

Необхідно продовжувати дослідження нових форм, інноваційних методів економічного, соціального та культурного розвитку окремих регіонів та країни в цілому. Варто обґрунтувати нові стратегічні напрямки розвитку туристичної дестинації.

Список використаних джерел:

1. Графська О.І., Підвальна О.Г., Бондарчук Х.П. Перспективи розвитку внутрішнього туризму в умовах пандемії COVID-19. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/306/294 (дата звернення 6.04.2022).

2. Табенська О.І. Основні переваги кластерної моделі організації туристичного бізнесу в регіоні *Економіка, фінанси, право.* Сер. Екон. наук. 2020. № 3. С. 18–22.

3. Коляденко С.В. Формування іміджу регіону в умовах розвитку туристичних кластерів. *Економіка і організація управління*. 2018. № 3 (31). С. 16-23.

4. Табенська О.І. Передумови та особливості інтеграційної взаємодії у сфері туризму. *Science and practice: implementation to modern society. Збірник наукових праць VIII Міжнародної науково-практичної конференції.* Манчестер Британія. 26-28 грудн. 2020. С. 165-173

НАПРЯМ 5

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА

Вікторія ГОРЕЦЬКА*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТАНАПРЯМІВ РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ

Анотація. *В статті охарактеризовано сучасний стан та особливості розвитку агропромислового комплексу України. Обґрунтовано значення сільського господарства для національної економіки. Проаналізовано тенденції сільського розвитку, зайнятості та безробіття населення, вплив на дані процеси внутрішніх і зовнішніх чинників. Розкрито проблеми матеріально-технічного, інвестиційного та фінансового забезпечення агропромислового комплексу. Визначено, що падіння показників агропромислового комплексу впливають і на переробну промисловість. Висвітлено передумови розвитку аграрного сектору України за умов становлення ринку та шляхи вирішення стратегічних задач щодо забезпечення продовольчої безпеки країни та конкурентоспроможності агропродовольчого комплексу на внутрішньому та зовнішньому ринках.*

Abstract. *The article describes the current state and features of the development of the agro-industrial complex of Ukraine. The importance of agriculture for the national economy is substantiated. Trends in rural development, employment and unemployment, the impact of internal and external factors on these processes are analyzed. Problems of material and technical, investment and financial support of the agro-industrial complex are revealed. It is determined that the decline in the agro-industrial complex also affects the processing industry. The preconditions for the development of the agricultural sector of Ukraine in the conditions of market formation*

*Науковий керівник: к.е.н., ст. викладач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Гонтарук Я.В.

and ways to solve strategic problems to ensure food security of the country and the competitiveness of the agri-food complex in domestic and foreign markets are highlighted.

Вступ. Аграрний сектор є важливою стратегічною галуззю національної економіки України, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави. Сучасний агропромисловий комплекс є важливою галуззю економіки України. Аграрний сектор формує продовольчу і в певних межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей народного господарства та створює соціально-економічні умови для розвитку села.

Виклад основного матеріалу. Сучасний рівень розвитку передових країн світу характеризується високотехнологічним сільськогосподарським виробництвом з достатньо високим рівнем забезпечення їх основними засобами виробництва. Своєчасне оновлення основних технічних засобів, техніки, машини гарантують стійкий економічний розвиток сільського господарства. Досить, що відповідає сучасності вимоги до технічного та технологічного забезпечення сільське господарство, сприяє зростанню фінансово-економічні показників та рівень конкурентоспроможність вітчизняних фермерів. Однак в Україні залишається невирішеною сільськогосподарське виробництво черезряд суб'єктивних і об'єктивних причин,повинні бути визначені шлях до їх усунення [2].

На сучасному етапі, який характеризується зусиллями України щодо її інтеграції до європейського світового економічного простору, першочергово мають вирішуватися проблеми розвитку агропромислового комплексу України. Забезпечення продовольчої та фінансової безпеки України, створення умов для реального підвищення ефективності агропромислової сфери значною мірою залежить від дієвих заходів щодо покращення діяльності аграрних формувань.

Водночас агропромислові формування на сьогодні є однією з найперспективніших галузей народного господарства України, і їх розвиток значною мірою залежить від формування заходів щодо модернізації сільськогосподарських підприємств. Така потреба викликана глобалізаційними процесами в українській економіці та наслідками економічної кризи, проблемами створення вартості в АПК, неефективною фінансово-кредитною системою, систематичним падінням доходів населення. Створення високого відсотка доданої вартості сільськогосподарської продукції на сьогодні є стратегічним показником формування системи продовольчої безпеки України, розвитку агропромислового сектору економіки, покращення соціально-економічної складової та якості життя населення [1].

Агропромисловий комплекс України на сьогодні є одним з найперспективніших секторів економіки. Окрім того, що АПК є одним з небагатьох секторів які демонструють зростання він забезпечує і збереження національної ідентичності та підтримку розвитку сільських територій. Більшість населення в сільській місцевості працюють саме в сільському господарстві, як

співробітники підприємств, фермерських господарств чи на власних підсобних ділянках.

Станом на 2020 рік з 41,7 млн. осіб що проживають в Україні сільське населення становило понад 12,8 млн. осіб (табл. 1).

Таблиця 1

Чисельність постійного населення, тис. осіб

	2016[1]	2017[1]	2018[1]	2019[1]	2020[1]	Відхилення, (+,-)
Усього	42590,9	42414,9	42216,8	41983,6	41732,8	-858,1
чоловіки	19717,9	19644,6	19558,2	19455,3	19343,5	-374,4
жінки	22873	22770,3	22658,6	22528,3	22389,3	-483,7
Сільськенаселення	13244,7	13171,4	13084,6	12965,7	12832,2	-412,5
чоловіки	6254,2	6225,9	6194,4	6148	6093,5	-160,7
жінки	6990,5	6945,5	6890,2	6817,7	6738,7	-251,8
Сільськенаселення у віці 16-59 років	7855,4	7792,1	7707,6	7605,9	7495,4	-360
чоловіки	3977,8	3945,2	3905,4	3858,5	3807,4	-170,4
жінки	3877,6	3846,9	3802,2	3747,4	3688	-189,6

Джерело: розроблено автором

1 Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. Розрахунки (оцінки) чисельності населення здійснено на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації місця проживання.

Наразі частка сільського населення становить 30,7% від загального багатства, проте лише 30% сільського населення є працівником віку. Слідуючи фактом, що частина населення зареєстровано в сільській місцевості а працює в містах.

Недолік на значну частину сільського населення станом на 2019 рік у даній галузі промисловості було лише 3 млн. працівників. Стабільно в харчовій промисловості в 2015-2019 роках працювало 440-450 тис. осіб (табл. 2). Проблему працевлаштування в сільській місцевості можна вирішити за рахунок диверсифікації виробництва сільськогосподарської продукції та створення малих переробних підприємств у сільській місцевості.

Наразі Україна має потужний аграрно-виробничий потенціал, експорт сільськогосподарської продукції є одним з основних джерел надходжень валюти до бюджету. Однак сільське господарство в Україні розвивається нестабільно, що пояснюється залежністю від кліматичних умов, динамікою світових цін, недостатністю інвестицій та недосконалим державним регулюванням. Проблеми державного управління пов’язані насамперед із невпорядкованістю ринку землі сільськогосподарського призначення та непрозорістю розподілу державного фінансування [4].

Доходність сільськогосподарських підприємств є дуже мінлива у розрізі регіонів та окремих галузей АПК, що ускладнює прогнозування ризиків та моделювання цінової політики. Для сталого розвитку аграрного сектору

необхідно створити умови для підвищення рівня інвестиційної привабливості окремих регіонів і територій [5].

Таблиця 2

Кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності, у віці 15-70 років,тисяч осіб

	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення, + , -
Усього	16443,2	16276,9	16156,4	16360,9	16578,3	135,1
Сільське, лісове та рибне господарство	2870,6	2866,5	2860,7	2937,6	3010,4	139,8
Промисловість	2573,9	2494,8	2440,6	2426,0	2461,5	-112,4
у т.ч. виробництвохарчовихпродуктів	440,2	490,2	430,2	442,2	451,2	11
У відсотках до загальногопідсумку						
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	Х
Сільськегосподарство	17,5	17,6	17,7	18,0	18,2	0,7
Промисловість	15,7	15,3	15,1	14,8	14,8	-0,9
у т.ч. виробництвохарчовихпродуктів	3,1	3,2	3,3	3,4	3,2	0,1

Джерело: розроблено автором на основі [3, с .4]

Публікації останніх десяти років засвідчують, що проблеми залучення іноземних інвестицій та технологічного оновлення АПК вирішуються дуже повільно, є багато спекуляцій на тему продажу землі сільськогосподарського призначення, галузі виробництва пшениці та птахівництва поступово монополізуються [6]. До проблем реформування галузі АПК в Україні фахівці також відносять відсутність системних підходів щодо взаємодії всіх секторів галузі, надмірне податкове навантаження, корупцію у дозвільній системі, низьку кваліфікацію молодих спеціалістів, відставання аграрної науки, неузгодженість дій різних органів державного управління [7]. Потенціал розвитку експорту України особливо великий у галузі зернових, насамперед пшениці. Споживання пшениці у світі зростає, а показники врожайності у нас можна суттєво підвищити [8]. Науковці відзначають, що треба розвивати експорт найбільш значущих для бюджету видів продукції (озима пшениця, озимий ячмінь, кукурудза, рослинна олія, полуниця, насіння соняшнику та боби сої) і тих, виробництво яких можна суттєво наростити (м’ясо, птиця, молочні продукти) [9]. Про досяжність цілей збільшення обсягів експорту свідчить той факт, що тільки за 2018 р. 11 областей, що спеціалізуються на аграрній сфері, збільшили експорт продукції з 1,1% до 26,1%. Отже, за умови удосконалення механізму роботи АПК та виходу на нові ринки збуту з якісною продукцією маємо можливість стати світовим лідером продовольчої сфери [10]. Дуже важливою є співпраця Міністерства аграрної політики та продовольства України з іншими міністерствами та відомствами, зокрема Міністерством економічного розвитку і торгівлі України щодо просування української аграрної продукції на зовнішні ринки. Необхідно

продовжувати роботу щодо збільшення безмитних квот, які надає ЄС, і зниження ввізного мита ЄС на імпорт української продукції. Також доцільно збільшувати експорт продукції з доданою вартістю – продукції переробної промисловості [11]. Міжнародна співпраця в агропродовольчій сфері повинна враховувати екологічні аспекти, а також розбіжності продовольчої політики різних країн, зміну харчових уподобань, розвиток медичної науки тощо [12]. Більшість авторів наголошують на позитивних аспектах виходу продукції АПК України на ринки ЄС: безмитна торгівля, якість харчових продуктів, квоти, сертифікація та стандарти. Однак не слід забувати і про зростання витрат задля дотримання стандартів безпеки та дотримання санітарних, фітосанітарних, технічних, митних і податкових вимог Єврокомісії [13].

Кожна область України спеціалізується на певних продуктах. Основним напрямом українського агробізнесу є рослинництво (близько 70% сільськогосподарської продукції). Найбільші обсяги в експорті продукції рослинного походження займають зернові культури (1188,2 млн. дол.), насіння та плоди олійних (213,8 млн. дол.), готові харчові продукти – залишки та відходи харчової промисловості (166,1 млн. дол.), продукти переробки овочів (69,9 млн. дол.), а також какао та продукти з нього (57,2 млн. дол.).В обсягу продукції тваринного походження найбільша частка молока та молочних продуктів (98,3 млн. дол.),м’яса та їстівних продуктів (43,5 млн. дол.) Експорт продукції тваринництва за останні роки зріс на 20% .

Важливим напрямом розвитку АПК України є залучення прямих іноземних інвестицій. Однак є стійка зворотна залежність приросту обсягів взаємної торгівлі внаслідок створення зони вільної торгівлі і приросту іноземного інвестування. Зовнішньоторговельний оборот між Україною та країнами ЄС за 2018–2019 рр. зріс на 7,25%, тоді як обсяг прямих іноземних інвестицій до України зменшився на 1,16%, а з України – на 0,026%. Подібний ефект спостерігався і у разі створення інших інтеграційних угруповань. Це пояснюється тим, що зняття тарифного захисту вже не стимулює іноземних інвесторів вкладати гроші у виробництво на території країни, куди можна вільно завезти власну продукцію з третіх країн [14].

Виходячи з цього, слід заохочувати іноземних інвесторів кращими умовами ведення бізнесу, впроваджувати новітні технології виробництва, оновлювати матеріальнотехнічну базу, зменшувати податковий тиск на аграрний сектор, удосконалити систему бюджетних асигнувань, укрупнювати або ліквідовувати неефективні компанії, вирішувати проблеми логістики, підвищувати конкурентоспроможність малих і середніх фермерських господарств, удосконалювати систему підготовки фахівців тощо [15].

Ефективний розвиток сільського господарства неможливий без використання методів та інструментів економіко-математичного моделювання та комп’ютерного прогнозування ймовірнісних показників врожайності, кліматичних змін, ризиків втрат через погодні умови чи розповсюдження шкідників і хвороб. На жаль, вітчизняних розробок у цій галузі вкрай мало, принаймні у відкритому доступі. У роботах іноземних науковців розглядаються

питання оцінювання еластичності попиту на експорт різних сільськогосподарських культур, насамперед таких масових у споживанні, як кукурудза, соя і пшениця. За допомогою економіко-математичних моделей оцінюють і прогнозують ціни доставки, оптимальні знижки, достатній рівень субсидування, еластичність попиту і пропозиції з урахуванням сезонних і територіальних умов тощо [13].

Отже необхідно продовжувати вдосконалюватися механізми співфінансування основних економічних заходів та програм, спрямованих на розвиток сільського господарства, враховуючи вирішення національних проблем щодо формування єдиного економічного простору, вирівнювання умов життя сільського населення. Із стратегічних напрямів розвитку агропромислового комплексу має бути підтримка аграріїв з боку держави. Агропромисловий комплекс здатний більш ніж удвічі збільшити обсяг сільськогосподарського виробництва. Умовою ефективного розвитку агропромислового комплексу є забезпечення його адаптації до змін у зовнішньому середовищі, що можливо лише в рамках стратегічного підходу до його управління.

Висновки. У нинішніх умовах сільське господарство потребує прискореного оновлення сільськогосподарського виробництва. Існуючі механізми та рівень доходів сільськогосподарських товаровиробників малих у середніх розмірів поки що не в змозі забезпечити необхідні темпи такого оновлення. З метою розв’язання існуючих проблем доцільно:

- створити сприятливі умови для організації спільних підприємств сільськогосподарського машинобудування та ліцензійного виробництва іноземних зразків техніки на території України;
- запровадити ефективнішу модель розвитку агролізингу, спрямовану на прискорення техніко-технологічного оновлення галузі;
- розширити мережу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів спільного використання сільськогосподарської техніки для господарств населення та сімейних фермерських господарств;
- підвищити дієвість системи інженерно технічного забезпечення сільського господарства, зокрема шляхом удосконалення її організації та управління на місцях виконання робіт;
- запровадити практику постійної переоцінки основних засобів сільського господарства при застосуванні прискореної амортизації; - розширити стимулювання техніко технологічного розвитку фермерських підприємств за допомогою реалізації бюджетних програм державної підтримки сільського господарства.

Список використаних джерел:

1. Амбросов В.Я. Ринок і стратегія розвитку сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК.* 2020. № 10. С. 72–79.

2. Іванюта В.Ф. Агропромисловий сектор як основа розвитку економіки сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів. *Ефективна економіка.* 2019 . С 45-51. URL: http://www. economy.nayka.com

3. Бондаренко В.М., Гонтарук Я.В. Аналіз стану та перспектив розвитку АПК України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2 (26). С. 86-98.

4. Бабенко А.Г. Державне регулювання та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору. *Економіка АПК.* 2018. № 5. С. 85–88.

5. Мацибора Т.В. Інвестиційна привабливість аграрного сектору України: регіональний аспект. *Економіка АПК.* 2018. № 3. С. 49–55.

6. Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдован Л.В. та ін. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2018. 432 с.

7. Пужай-Череда А.В. Проблеми та перспективи реформування галузі АПК в Україні. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2019. № 8.С. 41–48.

8. Kryukova I.O., Kalyna T.Ye., Panteleiev V.P., Minakova S.M. The export potential of the agrarian sector of Ukraine in a competitive environment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice.* 2018. Vol.3. No.26. pp. 196–207. URL: http://fkd.org.ua/article/view/144833/142991.

9. Кулицький С. Питання трансформації української зовнішньої торгівлі на сучасномуетапі. *Україна: події, факти, коментарі.* 2019. № 23. С. 49–59.

10. Лисак О.І., Андрєєва Л.О. Проблеми та перспективи експорту аграрної продукції України. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal.* Vol. 3. № 1. 2019. pp. С.139–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/areis_2019_3_1_13.

11. ШубравськаО.В. Перспективи міжнародної співпраці в агропродовольчій сфері. *Економіка АПК.* 2018. № 10. С. 59-69.

12. Дорош-Кізим М.М., Дадак О.О., Гачек Т.С. Перспективи розвитку агропромислового комплексу України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Ґжицького.* 2020. Т. 19. № 76. С. 47–55.

13. Босак А.О., Жигадло О.І. Прямі іноземні інвестиції: вплив зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, проблеми і перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* Випуск 22. Частина 1. 2018.С. 85–90.

14. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua

15. Аграрний сектор України. URL: http://agroua.net.

Аліна БІЛИК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДІЛЬНОСТІ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *У статті проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку молочної галузі, а також визначено особливості діяльності українських молочних підприємств. Запропоновано рекомендації щодо використання стратегічного планування з метою забезпечення виживання та довгострокового розвитку молочних підприємств, визначено можливі шляхи стратегічного розвитку підприємств галузі.*

Abstract. *The article analyzes the current state and trends in the dairy industry, as well as identifies the features of Ukrainian dairy enterprises. Recommendations for the use of strategic planning to ensure the survival and long-term development of dairy enterprises are proposed, possible ways of strategic development of enterprises in the industry are identified.*

Вступ. У сучасних характерних умовах нестабільність в економічній та політичній сферах, зниження купівельної спроможності населення і інші кризові явища, запорукою виживання промислових підприємств є їхня здатність швидко адаптуватися до змін на ринку, створювати конкурентні переваги і знаходити резерви для підвищення ефективності своєї діяльності. Адаптація підприємства до змін зовнішнього середовища має забезпечити стратегічне планування своєї діяльності, яка базується на ґрунтовному вивченні зовнішніх і внутрішні факторів, що впливають на діяльність підприємства.

Молокопереробна галузь є однією з найважливіших і перспективних складових харчової промисловості. На сучасному етапі підприємства галузі стикаються з цілою низкою проблем, що ускладнюють та гальмують їхній розвиток. В несприятливих умовах навколишнього середовища, а також під наявністю внутрішніх обмежувальних факторів, стратегічне планування діяльності з переробки молока підприємства набуває особливого значення.

Виклад основного матеріалу. Стратегічний планування з основними функціями стратегічного управління і займає центральне місце в його системи. Стратегічне планування може розглядатися як процес формування цілей та стратегій шляхом зіставлення наявних ресурсів підприємства із зовнішніми можливостями для досягнення цілей підприємства.

---

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Гонтарук Я.В.

Молоко та молочна продукція є важливою необхідною складовою раціону харчування кожної людини. Вони є джерелом білків, вуглеводів та кальцію, котрі необхідні для забезпечення життєдіяльності людського організму. За харчовою цінністю воно може замінити практично будь-який продукт, натомість його жодним чином не заміниш. Але це стосується саме молока, а не виробів, переповнених рослинними жирами. У дійсно якісних продуктах молочна сировина повинна становити не менше 50% від загального складу, проте сьогодні в Україні досить часто й вони фальсифіковані. Саме тому важливо, щоб продукти, котрі є на стільки корисними, були високої якості [1, с. 232].

У молокопереробній галузі присутня проблема якості сировини, яка постійно загострюється. Найбільшим дефіцитом виступає сире молоко найвищої якості, яке через переміщення значної частини виробництва молока із сільськогосподарських підприємств у дрібні господарства спричинило зниження якості молока та продуктів його переробки [1, с. 230].

В європейських країнах для виробництва молочної продукції дозволено використовувати лише молоко ґатунку «Екстра», і лише в деяких випадках першого ґатунку. Реалізувати дані вимоги на підприємствах України практично не можливо, адже, через недосконалість процесу збору сировини, частка молока ґатунку «Екстра» становить лише 10% від загальної кількості зібраної сировини. Очевидно, що ця проблема потребує особливої уваги та прийняття негайних заходів щодо її усунення, тим більше за умови значної втрати ринків збуту молока та молочної продукції в останні роки. В Україні вже є сучасне високотехнологічне обладнання, як зазначають експерти, однак, коли збирається молоко в селах, якість кожної дрібної партії перевірити неможливо, сировина зливається по дорозі у великі ємності та, зазвичай, є неякісною [1, с. 234].

Молочна галузь має великий потенціал у сфері інновацій. Стратегічне планування діяльності підприємства має включати аналіз можливостей використання новітніх технології молокопереробної галузі як один із засобів підвищення ефективності діяльності підприємств - сучасний рівень санітарії та гігієни на підприємствах дає змогу підприємствам збільшувати термін зберігання та якості продукції.

Таким чином, потрібно підвищити оснащеність лабораторій та забезпечити якість аналізів. Іншою важливою умовою забезпечення якості сировини та її контролю є молочне поголів'я. Це дозволить контролювати здоров'я тварин, а отже, і молоко, яке вони дають. Виробництво органічної молочної продукції є одним із ключових факторів підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках. При чому у вітчизняних виробників для цього є всі передумови. Але поки не буде товарного виробництва, неможливо істотно підвищити якість молока, а тим більше підвищити його екологічність.

Для обґрунтування основних шляхів розвитку стратегічного планування було обрано як зразок ТОВ «Літинський молочний завод». Створення ТОВ «Літинський молокозавод» дає значні переваги. Станом на початок 2022 року ПОСП «Нападівське», яке є створеним підприємством, налічується 2200 голів великої рогатої худоби, з них 900 активних стад продуктивністю 9600 кг на

корову на рік. Для порівняння, у 2013 році було лише 146 голів великої рогатої худоби. Розведення активних голштинських корів розпочали з 300 українських і 100 чеських телиць.

Створення подібних підприємств за рахунок прибутків або розширення цієї ферми разом з державною підтримкою тваринництва дасть вирішення низки молочних завдань:

- забезпечення високоякісною сировиною;
- зменшення собівартості виробництва;
- створення додаткових робочих місць на селі;
- розвиток галузі тваринництва;
- зростання ВВП [2, с. 129.]

Підвищення ефективності молочного виробництва має бути досягнуто шляхом розвитку виробництва молока в особистих господарствах та на великих тваринницьких фермах. Для сприяння розвитку молочного скотарства необхідно розробити відповідні програми розвитку, особливо для підтримки дрібних виробників.

Окрім, забезпечення сировиною для досліджуваного підприємства гостро стоїть питання просування продукції на ринок з послідуючим виходом на міжнародні ринки молочної продукції, треба зазначити наявність певних чинників, які стримують розвиток експортного потенціалу підприємств галузі. Серед них не лише низька якість сировини, спричинена незадовільними біологічносанітарними умовами виробництва, а й низка перешкод, таких як проблеми пошуку партнерів на новому високо конкурентному, насиченому ринку, проблеми довіри та висока вартість просування брендів.

Для поліпшення ефективності рекламної політики підприємства, пропонується розміщувати рекламу у засобах масової інформації: телебачення, радіо, журналах, газетах та Інтернеті.

Також ми пропонуємо використовувати такий стимулятор збуту як сувенір із рекламою. Його дарують, або він стає призом лотереї в місцях, де продається продукція.

Рекламні сувеніри – корисні дрібнички з нанесеною на них торгового знаку молокопереробного підприємства, які безкоштовно вручаються споживачам.

Використання рекламних сувенірів є простим і відносно дешевим способом реклами підприємства. Їх головна перевага – значний термін дії при низькій вартості. Сувенір із символікою підприємства, перебуваючи перед очима потенційного партнера чи клієнта, допомагає уявити бренд у його свідомості.

Також, молокопереробна галузь має перспективи розвитку у таких напрямах, як задоволення потреб того сектору споживачів, які мають лактозну недостатність, або дотримуються вегетаріанського способу життя, шляхом впровадження виробництва безлактозного або соєвого молока. Крім того, виробництво соєвого молока дасть можливість підприємству не лише отримати суттєву конкурентну перевагу, але і дасть можливість зменшити собівартість сировини для молокопереробного підприємства – використання соєвого молока у годівлі поголів’я є вигідною та більш економною альтернативою коров’ячому

молоку. Саме тому, ми вважаємо, що формування ринку безлактозної молочної продукції на принципах міжнародних стандартів забезпечить ефективність соціально-економічного розвитку України.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що молокопереробні підприємства є конкурентоспроможними, які діють з метою задоволення споживчого попиту не лише на внутрішньому, а й на міжнародному ринку. Це свідчить про те, що після обраної стратегії конкуренції необхідно дослідити організаційні аспекти реалізації стратегії при виході на зовнішній ринок.

Харчове законодавство ЄС є досить вимогливим до виробників харчових продуктів і захищає здоров'я споживачів. Це сприяє виробництву гарантовано якісних і безпечних харчових продуктів і стосується гігієни харчових продуктів, ветеринарного контролю виробництва, гігієни кормів, якості тваринництва тощо. Контроль за виробництвом харчових продуктів у країнах Європи здійснюється як державними органами, так і виробником, який використовує систему самоконтролю для забезпечення якості та безпеки готової продукції.

Враховуючи, що молокопереробні підприємства мають ресурси та можливості для виходу на ринок країн ЄС, тому для виходу на зовнішні ринки необхідно (табл. 1.):

Таблиця 1

Етапи реалізації експортної стратегії молокопереробних підприємств на ринки ЄС

1. Провести підготовчу роботу: забезпечити відповідність вимогам ЄС, провести сертифікацію на відповідність міжнародним стандартам (за необхідності), вивчити ринок, знайти партнерів в ЄС тощо.
2. Провести акредитацію (облік) на митниці та отримати акредитацій ну карту компанії чи приватного підприємця.
3. Укласти зовнішньоекономічний контракт та договір про надання транспортно-експедиційних послуг. Пояснити вимоги безпеки , що діють у країні призначення ЄС
4. Зареєструвати експортні потужності у відповідному реєстрі Держпродспоживслужби як експортера молочних продуктів із зазначенням країни призначення.
5. Отримати ветеринарний сертифікат на молочні продукти для споживання людиною, які пройшли термічну обробку та призначені для імпорту в 91 ЄС (Model Milk-HTC). Сертифікат видається на кожну партію вантажу Головним управлінням Держпродспоживслужби Вінницької області на основі результатів лабораторних досліджень.
6. Отримати сертифікат про перевезення товару EUR.1, видане на кожну партію товару митницями ДФС України під час або після здійснення експорту товару.
7. Провести митне оформлення вантажу у режимі експорту, надавши необхідні документи (митну декларацію, контракт, інвойс, калькуляцію виробництва, транспортну накладну, сертифікат EUR.1, ветеринарний сертифікат, ін.).
8. Пройти митні перевірки та контроль у пункті в'їзду на територію ЄС. Продукція тваринного походження повинна бути заявлена щонайменше за 24 год до прибуття вантажу до місця перетину кордону

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Для виконання конкретних завдань, які пов'язані з реалізацією стратегій конкуренції при виході на зовнішній ринок, у службі ЗЕД необхідні такі фахівці:

- фахівець з комерційної роботи;
- фахівець з митно-брокерських послуг.

Отже, підвищити конкурентоспроможність молокопереробних підприємств можна виробляючи і постачаючи високоякісну сировину для переробки за рахунок створення власної сировинної бази шляхом розбудови ефективно діючих молочних кооперативів та оптимальної логістичної системи молочного ринку. Це дозволить виробляти молочну продукцію високої якості, а також стане важливим чинником у ціноутворенні на ринку виробництва молочних продуктів. Основною метою політики управління прибутковості підприємства є максимізація прибутку підприємства [4, с. 63].

Успішному розвитку молочних підприємств бракує належної та стабільної державної підтримки, яка б вживала відповідні заходи та формулювала політику, спрямовану на подолання кризи у тваринництві та його розвитку. Налагодження зовнішньоекономічних зв'язків та ведення успішного та конкурентоспроможного молочного бізнесу на світових ринках можливе для молокопереробних підприємств за умови постійного контролю ефективності управління, підвищення якості продукції та наближення її до європейських стандартів та стимулювання розвитку молочного тваринництва.

Основною конкурентною перевагою наших підприємств є оптимальне співвідношення ціни та якості продукції, що дає змогу продавати продукцію на вимогливих ринках (наприклад ЄС) та бути цікавими для виробників цього ринку за рахунок низької ціни продукції.

Висновки. Стратегічне планування діяльності молокопереробних підприємств набуває особливого значення в сучасних умовах. Підприємствам галузі необхідно протистояти впливу великої кількості несприятливих чинників, шукати нові способи виживання і розвитку. Перспективним напрямом розвитку також слід вважати створення нових інноваційних продуктів, що дозволить охопити нові сегменти ринку. Можливості входу на зарубіжні ринки, і перш за все ринок ЄС, залишаються обмеженими, що пов'язано з невідповідністю вітчизняної продукції стандартам ЄС і високими бар'єрами входу.

Список використаних джерел:

1. Бінерт О.В. Якість молочної продукції як конкурентна перевага на ринку. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал.* 2013. № 1. С. 230-240.

2. Гонтарук Я.В. Перспективні напрямки розвитку переробних підприємств АПК в умовах інтеграції в світовий економічний простір. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. № 9. С. 122-131

3. Довідник процедур для експортера. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=1e069262-87c2-4090-82f2-75eada945525це

4. Фурман І. В. Вектори підвищення ефективності управління прибутком підприємства. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту.* 2017. № 3. С. 55-64.

Вікторія ПИНЬКО*,
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Анотація. *У статті проаналізовано основні проблеми та існуючі перспективи розвитку малого підприємництва в країні. Проведено оцінку динаміки питомої ваги підприємств великого, середнього, малого, та мікробізнесу в Україні. Досліджено структуру малого бізнесу в Україні. Проаналізовано динаміку змін кількості зайнятих працівників та обсяг виробленої та реалізованої продукції на підприємствах малого бізнесу. Визначено фактори стимулювання та запропоновано напрями підвищення економічної ефективності діяльності підприємств малого бізнесу.*

Abstract. *The article analyzes the main problems and existing prospects for small business development in the country. An assessment of the dynamics of the share of enterprises of large, medium, small and micro businesses in Ukraine. The structure of small business in Ukraine is studied. The dynamics of changes in the number of employees and the volume of products produced and sold at small businesses are analyzed. The factors of stimulation are determined and the directions of increase of economic efficiency of activity of the enterprises of small business are offered.*

Вступ. У сучасних умовах трансформаційних змін економіки України одним із важливих факторів сталого розвитку регіонів і країни в цілому, безумовно є стабільний та ефективний розвиток малого й середнього бізнесу. Завдяки раціональному та ефективному використанню наявних ресурсів мале підприємництво виступає головним генератором інноваційних ідей, одним із важелів формування та функціонування регіональної економіки, який стимулює ринковий механізм країни до сталого економічного зростання. Тому взаємозв'язок економічного розвитку країни з розвитком малого підприємництва набуває особливого значення з позиції їх взаємозалежності та об'єктивності.

Виклад основного матеріалу. В країнах із ринковою економікою малий бізнес кількісно складає абсолютну більшість підприємств і наша держава не є винятком. В Україні підприємства малого бізнесу є в усіх галузях економіки, до того ж у деяких галузях діяльність здійснюється лише суб'єктами малого підприємництва, а великих підприємств взагалі немає. Це, зокрема, стосується освіти, охорони здоров'я та надання інших видів послуг.

---

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Бабина О.М.

Отже, малий бізнес в Україні, як і в інших країнах світу, є пріоритетним для розвитку регіонів країни та формування його системи економічного розвитку. Розглянемо, яку частку складає малий, середній та великий бізнес в Україні для визначення їх внеску в розвиток національної економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка питомої ваги підприємств великого, середнього, малого, та мікробізнесу в Україні, 2011-2020 рр.

Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства				Всього
					од.	%	з них мікро-підприємства		
	од.	%	од.	%			од.	%	од.
2011	659	0,2	20753	5,5	354283	94,3	295815	78,7	375695
2012	698	0,2	20189	5,5	344048	94,3	286461	78,5	364935
2013	659	0,2	18859	4,8	373809	95,0	318477	81,0	393327
2014	497	0,1	15906	4,7	324598	95,2	278922	81,8	341001
2015	423	0,1	15203	4,4	327814	95,5	284241	82,8	343440
2016	383	0,1	14832	4,8	291154	95,0	247695	80,8	306369
2017	399	0,1	14937	4,4	322920	95,5	278102	82,2	338256
2018	446	0,1	16057	4,5	339374	95,4	292772	82,3	355877
2019	518	0,1	17751	4,7	362328	95,2	313380	82,3	380597
2020	512	0,1	17602	4,7	355708	95,2	307871	82,4	373822
Приріст, %, 2020/2011	-22,3		-15,2		-0,4		4,1		-0,5

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Питома вага кількості малих підприємств серед загальної кількості підприємств протягом десяти років збільшилась на 0,9 % у наслідок зменшення питомої ваги середніх та великих підприємств. Структура усіх підприємств протягом десяти років змінюється в бік зменшення підприємств, зокрема якщо розглядати динаміку кількості малих підприємств, то вона протягом 2011-2020 років зменшилась на 1873 одиниці. Така ситуація свідчить про зменшення підприємницької активності підприємств через певні труднощі економічного, соціального, фінансового та політичного характеру. Варто відмітити, що кількісна структура бізнесу в Україні за досліджуваний період суттєво не змінилась, проте відбулися дві хвилі змін:

- негативна (2011-2015 рр.), яка характеризується стрімким зниженням кількості усіх підприємств на 32255 одиниць, зокрема за даний період темп приросту великих підприємств зменшився на 35,8 % (236 од.), середніх – на 26,7 % (5550 од.), а малих – на 7,5 % (26469 од.);

- позитивна (2016-2020 рр.), яка характеризується покращенням динаміки кількості підприємств усіх видів на 67453 одиниці, зокрема за даний період темп приросту великих підприємств зріс на 33,7 % (129 од.), середніх – на 18,7 % (2770 од.), а малих – на 22,2 % (64554 од.).

Загалом же кількість малих підприємств у 2020 році сягала 95,2 % від загальної кількості, що ж стосується їх структури, то найбільша частка належить підприємствам оптової та роздрібної торгівлі й ремонту (21 %), а також підприємствам сільського, лісового та рибного господарства (13%) (рис. 1).

Рис. 1. Структура малого бізнесу в Україні у 2020 році
Джерело: побудовано автором на основі [1]

Таку тенденцію можна пояснити тим, що саме розвиток підприємств малого бізнесу в аграрному секторі є одним з пріоритетних напрямів державної політики. Даний сектор економіки забезпечує сталий розвиток соціально-економічної системи держави, сприяє підвищенню зайнятості населення за рахунок створення значної кількості робочих місць, що сприяє підвищенню соціальної захищеності сільського населення. Крім того, розвиток малого бізнесу в аграрному секторі сприяє формуванню конкурентного середовища, забезпечення споживачів новими товарами і послугами, розвитку великого бізнесу.

Мале підприємництво в аграрному секторі знаходиться в складній економічній ситуації, зокрема, через інфляційні процеси, через залежність від підприємств інших галузей, що виробляють сировину, матеріали, вартість яких постійно зростає, що в свою чергу не стимулює до здійснення підприємницької діяльності в цій сфері.

Факторами, що обмежують зростання виробництва у підприємств малого бізнесу агропромислового комплексу:

- відсутність, моральна і фізична зношеність обладнання;
- недостатній попит на внутрішньому ринку обумовлений низькою купівельною спроможністю населення;
- загальна економічна і політична нестабільність;
- недостатній попит на зовнішньому ринку, висока конкуренція з боку зарубіжних підприємств за ціновим критерієм.

Враховуючи позитивні тенденції зростання кількості підприємств малого бізнесу за останніх п’ять років, можна сказати, що сектор малого підприємництва в Україні сформувався кількісно й відповідає середньоєвропейському рівню. Проте, кількість підприємств малого бізнесу в державі не визначає ефективність функціонування цього сектору, важливим є кількість зайнятих на цих

підприємствах та обсяг виробленої ними продукції, адже кількість підприємств малого бізнесу може бути мінімальною, а кількість зайнятих та обсяг виробленої продукції на них достатньо об'ємною, і навпаки.

Тому кількісне визначення підприємств малого бізнесу є важливим для подальшого порівняння його з іншими показниками оцінки малого підприємництва. Розглянемо динаміку зайнятих працівників на різних малих підприємствах України за період 2013-2020 рр. (рис. 2.).

Рис. 2. Кількість зайнятих працівників на підприємствах малого бізнесу в Україні в 2013-2020 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Проаналізувавши рис. 3. можна підсумувати, що майже третина усіх працюючих на підприємствах, зайняті у підприємствах малого бізнесу.

Кількість зайнятих працівників в малому бізнесі до 2015 року стрімко зменшувалась, а починаючи із 2016 року почала відносно зростати, проте у 2020 році знову фіксується спад на 2,5 %, що еквівалентно 44 тис працюючих порівняно із 2019 роком. Таке зменшення кількості зайнятих можна пояснити, з однієї сторони, складністю податкового навантаження, відсутністю участі держави в розвитку малого бізнесу та можливими інфляційними процесами, а з іншої сторони – підвищеним рівнем автоматизації праці, механізацією та роботизацією сучасного виробництва. Варто зауважити, що через відсутність забезпечення пільгових умов при збільшенні кількості зайнятих працівників, підприємці вимушені приховувати їх, бо не мають певного заохочення з боку держави у збільшенні їхньої кількості. Така ситуація породжує розвиток тіньової економіки в Україні.

Малому підприємництву притаманні соціальні джерела активізації колективної праці, чого немає на великих фірмах. Властивий невеликим підприємствам дух ініціативи, підприємливості та динамізму виражається в особливих людських стосунках та специфічному соціально-психологічному кліматі. У невеликих трудових колективах, пов'язаних єдиним прагненням до

самостійності та виживання, відроджується почуття господаря, скорочуються до мінімуму елементи бюрократизму.

Незначний чисельний склад малих підприємств дає змогу зблизити інтереси керівництва та підлеглих; між співробітниками тут, як правило, відсутня боротьба за престиж, яка поглинає значну частину творчої енергії працюючих у великих корпораціях. На малих фірмах відносини у трудовому колективі характеризуються простотою, відсутністю відчуженості, що породжує особливу атмосферу сумісної праці, яка допомагає швидкому вирішенню трудових конфліктів між адміністрацією і робітниками [2].

Крім того, мале підприємництво має і значні соціально-психологічні переваги, в основі яких лежить специфічна мотивація до праці, яка передбачає подолання елементів відчуження і залучення елементів економічного та неекономічного заохочення.

Малий бізнес має не лише економіко-виробничі та соціально-економічні переваги, а саме: гнучкість, динамізм, пристосування до мінливостей технології, здатність оперативно створювати та упроваджувати нову техніку та технологію, забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями, відкритість доступу та легкість входження до цього сектора економіки, а й значні соціально-психологічні переваги, в основі яких лежить специфічна мотивація до праці, яка передбачає подолання елементів відчуження і залучення елементів економічного та неекономічного заохочення [3]

Проаналізуємо динаміку обсягу виготовленої та реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами малого підприємництва протягом шести років рис. 3.

Рис. 3. Обсяг виробленої та реалізованої продукції на підприємствах малого бізнесу у період 2015-2020 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Динаміка виробництва продукції (товарів, послуг) малим бізнесом за аналізований період свідчить про зростання їхнього обсягу майже на 1127008 млн. грн. і у 2020 році становив 2064121 млн. грн. Щодо змін обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємствами малого бізнесу в

Україні, то чітко прослідковується тенденція зростання, зокрема за останніх шість аналізованих років він зріс на 1040112 млн. грн. і у 2020 році досяг 1557096 млн. грн., що в свою чергу становить майже 21 % від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) усіма підприємствами країни. Така динаміка свідчить про збільшення обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) як на внутрішньо-регіональному так і загально-державному рівнях в цілому, що призводить до збільшення доходів усіх рівнів бюджетів і поступове зміцнення економіки.

Основними проблемами розвитку малого бізнесу в Україні є:

- недосконалість законодавства в сфері проблем функціонування малого бізнесу;
- високий податкове навантаження, що сприяє тінізації малого бізнес;
- відсутність належної державної підтримки малого бізнесу;
- недосконала система обліку та звітності на підприємствах малого бізнесу;
- обмежені обсяги інформаційної бази та недосконале консультативне забезпечення;
- проблеми та недоліки у системі, пов'язаній із підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації кадрів для підприємницьких структур.

Для того щоб пришвидшити розвиток малого підприємництва у нашій країні потрібно вжити таких заходів:

- розробити раціональну нормативно-правову базу;
- поліпшити процедуру отримання дозволів і реєстраційних документів;
- підвищити доступність фінансових та кредитних ресурсів;
- розширити інформаційну та правову обізнаність суб`єктів підприємницької діяльності;
- покращити інфраструктуру бізнесу [4].

Варто підкреслити, що саме за допомогою ефективного розвитку підприємств малого бізнесу в аграрному секторі дає можливість, як окремому регіону, так і нашій каїні в цілому:

- вирішувати проблему продовольчої безпеки держави;
- створювати умови для розвитку сільських територій;
- вирішувати проблему раціонального землекористування та розвитку сільського господарства;
- сприяти підвищенню ефективності виконання соціально-економічних функцій усіма категоріями господарств;
- якісне використання місцевих природно-економічних умов, традицій та інтересів сільського населення;
- сприяти підвищенню рівня зайнятості, прибутковості і якості життя сільського населення;
- при плануванні вектора розвитку малого бізнесу в аграрному секторі необхідно враховувати сучасні умови функціонування підприємств даного сектора [5].

Висновки. Отже, малий бізнес в Україні має великий потенціал, ефективна реалізація якого залежить не тільки від впливу зовнішніх чинників, а й внутрішніх, зокрема: ефективне використання новітніх технологій; раціональне використання виробничих фондів та трудових ресурсів; оптимальна інноваційно-інвестиційна політика; застосування маркетингових комунікацій; удосконалення організації виробництва й праці на підприємстві; удосконалення системи управління підприємством тощо.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державної статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/
2. Малий бізнес: зарубіжний досвід. URL: http://www.remzavod.biz
3. Мале підприємництво: економічна сутність, функції та особливості розвитку. URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/20639/
4. Єгорова О.Р. Малий бізнес України: проблеми та перспективи розвитку. URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/10_egorova.htm
5. Мазур А.Г., Самборська О.Ю. Еволюція малих форм господарювання на селі. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2016. № 8. С. 19-26

Альона БОЖНЮК*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МАРКЕТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ОВОЧІВ В УКРАЇНІ

Анотація. *В статті проаналізовано основні проблеми ринку овочівництва. Розглянуто виробництво овочевих культур "Борщового набору" у господарствах усіх категорій, підприємствах та господарствах населення. Формування та реалізація у сільськогосподарському виробництві конкурентних стратегій Досліджено ціни овочевої продукції та фактори які впливають на формування ціни . Розглянуто експортний, імпортний потенціал. Прогноз для овочівництва в Україні в умовах бойових дій у 2022 році.*

Abstract. *The main problems of the vegetable market are analyzed in the article. The production of vegetable crops "Borsch set" in farms of all categories, enterprises and households is considered. Formation and implementation of competitive strategies in agricultural production. The prices of vegetable products and the factors*

* Науковий керівник: к. е. н, доцент, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В

influencing the price formation are studied. Export and import potential is considered. Forecast for vegetable growing in Ukraine in the conditions of hostilities in 2022.

Вступ. Ринок овочевої продукції – це організаційно-економічна система виробництва овочів для споживання в свіжому і переробленому вигляді і просування цієї продукції до споживача. Ринок овочевої продукції є системою, в якій узгоджуються економічні інтереси виробників і споживачів у процесі здійснення купівлі-продажу.

Овочівництво становить одну з важливих і разом з тим складних рослинницьких галузей України. Овочева продукція цінна і незамінна у раціоні харчування населення. Галузь овочівництва охоплює великий набір овочевих культур, які вирощують за різними технологіями, термінами дозрівання, збирання, зберігання продукції, собівартістю та ефективністю виробництва. Особливістю варто визначити високу трудомісткість виробництва овочів, складну механізацію окремих виробничих процесів їх вирощування, зокрема збір урожаю. Обсяги промислового виробництва овочів недостатньо задовольняють потреби населення та переробної промисловості в цій продукції.

Виклад основного матеріалу. Питання організації маркетингових досліджень ринку овочевої продукції розглядалися такими дослідниками, як: Сало І.А [8], Р.В. Логоша, К.В. Мазур, В.Ю. Кричковський [4], І.О Сєвідова, Л.О Лещенко [9] та багатьма іншими вченими. У наукових працях зазначених науковців головна увага приділяється загальнотеоретичним та практичним аспектам маркетингових досліджень галузі овочівництва та його ринкової динаміки. Маловивченими залишаються особливості взаємовідносин виробників, постачальників, посередників, споживачів та інших учасників ринку овочевої продукції.

Маркетинг галузі овочівництва розглядається як комплексна система заходів з організації управління виробничо-збутовою діяльністю, що базується на дослідженні ринку овочевої продукції з метою максимально можливого задоволення в ній потреб різних категорій покупців. До функції маркетингу відносять комплексне дослідження ринку, планування товарного асортименту та цін, рекламу і стимулювання збуту, управління збутом і після продажним обслуговуванням.

У систему аграрного маркетингу входить не лише сфера виробництва, переробки і реалізації продукції, а також і галузі, які виробляють виробничі ресурси для галузі овочівництва.

Ринок овочевої продукції в Україні останніми роками динамічно розвивається, проте ще не насичений. Його відмінна характеристика від інших сегментів агросектору полягає в тому, що за правильного підходу до вирощування й маркетингу ця галузь є високорентабельною навіть у сезон перевиробництва овочевої продукції. Особливістю варто визначити низьку транспортабельність і високу трудомісткість виробництва овочів, складну механізацію окремих виробничих процесів їх вирощування, зокрема збір

урожаю. Обсяги промислового виробництва овочів недостатньо задовольняють потреби населення та переробної промисловості в цій продукції.

Сало І. А виділяла у своїй праці основні проблеми, які гальмують подальший поступ галузі овочівництва, до можна віднести:

- недостатній розвиток логістики, кооперативних об'єднань виробників овочів, що зумовлює низьку товарність промислового виробництва та їх стихійний продаж; краплинне зрошення насаджень запроваджене лише на 12 % площ;
- занепад насінництва;
- тільки 30 % наявних овочесховищ відповідає сучасним вимогам зберігання продукції;
- відсутність прямої державної підтримки, в тому числі і фінансової. [8]

Позитивними чинниками, які сприяють вирощуванню овочів в Україні є погодні та кліматичні умови, родючі землі, відносно дешева робоча сила, широкий споживчий ринок та здебільшого високі ціни на вирощену продукцію навіть у період сезону збирання врожаю. Разом з тим аграрні підприємства України мають достатній потенціал унікальних конкурентних переваг на світовому ринку овочів, що дозволяє їм посідати провідне місце.

Плодоовочевий бізнес в Україні в основному представлений малими та середніми фермерськими господарствами, або домогосподарствами, які характеризуються невеликими обсягами виробництва та реалізації. На сьогодні майже 92,5% усіх посівних площ зайнятих під овочівництвом відкритого ґрунту, зосереджено у господарствах населення, тоді як частка підприємств під ними становить лише 7,5%. Але позитивні тенденції виробництва овочів у малих формах господарювання можуть загальмуватись через відсутність каналів реалізації цієї продукції та обмеженою кількістю сховищ для її тривалого зберігання. Саме тому близько 80% плодоовочевої продукції в Україні збувають через базари та місця стихійної торгівлі. Ті ж 20%, які реалізовуються через супермаркети, зазвичай вирощуються середніми підприємствами, які можуть забезпечити безперебійне постачання та відповідність продукції необхідним стандартам

В агровиробництві основними овочевими культурами відкритого ґрунту є традиційно овочі «Борщового набору»: капуста, морква, буряк столовий та цибуля. Загалом агробізнес в овочівництві є досить високоприбутковим напрямом діяльності, що дає змогу швидко окупити інвестиції та забезпечити продовольчу безпеку.

В Україні за рік ціна на традиційну четвірку «Борщових» овочів, підвищилася на 54,1%, в тому числі:

- капуста подорожчала на 63,9% – до 8,3 грн/кг з 5,07 грн/кг;
- цибуля – більше ніж удвічі (110,9%) – до 10,6 грн/кг з 5 грн/кг;
- буряк – приблизно удвічі (102,9%) – до 10,5 грн/кг з 5,2 грн/кг;
- морква – майже на половину (49,4%) – до 9,1 грн/кг з 6,1 грн/кг.

Фермери продають майже всі складові «Борщового набору» за найнижчими цінами, для покупців це безперечно плюс, особливо, якщо згадати,

що рік тому в цей час картопля коштувала по 8–10 грн/кг, а сьогодні – від 6,5 грн/кг.

Рис. 1. Зростання цін на овочі «Борщового набору» 2020-2021
Джерело: побудовано автором на основі [5]

Проте якщо такі низькі ціни будуть зберігатись, то наступного року можемо отримати протилежний ефект. Через низьку ціну на отриманий врожай аграрії вимушені будуть зменшити посівні площі овочів у наступному сезоні. А це може привести до зменшення валового збору, підвищення ціни та ймовірна поява імпорту [3].

Рис. 2. Структура обсягів виробництва овочів у 2020 р.
Джерело: побудовано автором на основі [1]

До факторів, які впливають на формування ціни відносять:
- сезонність виробництва;

- сезонність вирощування продукції;
- витрати виробництва;
- співвідношення попиту і пропозиції;
- насиченість ринку;
- курс валюти;
- залежність сільського господарства від природних умов;
- необхідність страхування сільськогосподарської діяльності;
- інвестиційна непривабливість аграрного сектору економіки;
- інші.

На формування ціни впливає собівартість товару. У свою чергу собівартість товару формується з наступних показників: витрати під час технологічних операцій, витрати на паливно-енергетичне забезпечення виробництва; оплата праці працівникам підприємства; витрати на внутрішнє переміщення продукції, поточний ремонт і утримання основних фондів підприємства; амортизація обладнання і основних фондів, інше. Овочі не входять до списку товарів першої необхідності, тому попит на них змінюється. Попит залежить від ціни, від сезонності і т.д. Збільшення самозабезпеченості потреб населення овочами, скорочення населення країни, зростання вартості послуг та інших потрібних платежів, що призводить до зниження купівельної спроможності населення, є причиною зменшення попиту на продукцію овочівництва.

В умовах ринкової системи господарювання досить актуальною є потреба у формуванні та реалізації у сільськогосподарському виробництві конкурентних стратегій, що повинні забезпечувати підвищення його ефективності досить детально дане питання дослідила Лишенко М.О. Вказаних вище потреб можливо досягти за рахунок оптимального використання системи чинників та ефективного стратегічного управління, покликаного забезпечити ефективність функціонування підприємств не лише сьогодні, а й на перспективу. Відомим є той факт, що ефективність реалізації конкурентних стратегій визначається багатьма факторами, що різняться як за природою, так і характером та ступенем дії. Різноманітність факторів впливу на рівень ефективності конкурентних стратегій, відсутність їх оцінки та прогнозування досить часто супроводжуються негативними наслідками, що пов’язані із руйнуванням виробничо-економічної системи. У зв’язку із цим виникає необхідність у діагностиці та систематизації факторів, що впливають на конкурентоспроможність аграрних підприємств та ефективність реалізації ними конкурентних стратегій [10]

За даними UBTA, овочі займають всього 0,5% в українському аграрному експорті. На світовому ринку українськими овочами торгують 400 експортерів. У 2020 сума експорту овочів склала 115 млн. дол. США, а імпорт сягнув найвищої позначки за останнє десятиліття – 333 млн. дол. США і перевищив експорт більше ніж удвічі (негативне сальдо 218 млн. дол. США).

У 2020 р. експорт овочів відбувався до 96 країн. Основні імпортери – Європа (72,5%), країни Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) (11,2%), Близького Сходу (8,6%) та країни Азії (2,9%).

Рис. 3. Експорт овочів
Джерело: систематизовано автором на основі [6]

Тож, наскільки Україна забезпечена овочами? В силу воєнного стану це питання залишається актуальним, адже овочі є незамінною та дуже важливою складовою раціону харчування людини.

Враховуючи воєнний стан в Україні прогнозується скорочення посівних площ для овочівництва у зонах бойових дій. Ймовірно скорочення посівів пройде майже на 40% площ на півночі, сході та півдні, зокрема у Чернігівській, Херсонській, Харківській, Сумській, Миколаївській, Луганській, Київській, Запорізькій і Донецькій областях. Лише у Полтавській області виробництво овочів скоротиться на 19,2%. Значно нижчий відсоток спостерігається у Тернопільській, Волинській, Дніпропетровській і Рівненській областях, де цьогоріч не засіють овочами від 1,27 до 5,65% земель. Середні втрати посівних площ під овочами у 2022 р. орієнтовно сягають 16,3%. [11]

Попри пандемію та карантинні обмеження у першому кварталі 2021 року українські аграрії зуміли наростити експорт всіх позицій овочів. Обсяг експорту цибулі склав 11 тисяч тон, її вартість оцінюють у 2,3 млн. дол. США (+44%). Зросли доходи і від експорту огірків (+62%), томатів (+100%), капусти (+38%).

За даними Державної митної служби, у І півріччі 2021 року Україна експортувала 3 тис. т заморожених овочів – удвічі більше, якщо порівняти з обсягом за аналогічний період 2020 року. У грошовому еквіваленті експорт склав 2,8 млн. дол. США, що на 75% більше від показника за січень-червень 2020 року. Найбільше українських заморожених овочів протягом І півріччя цього року купували країни ЄС – Польща (1,1 млн. дол. США), Білорусь (837,8 тис. дол. США) та Німеччина (284,7 тис. дол. США). [6]

Отже, на нашу думку для розвитку виробництва овочів в Україні потрібно вдосконалити нормативне регулювання державного стимулювання виробництва

овочів шляхом прийняття постанови, в якій слід врегулювати способи державного стимулювання шляхом надання дотацій при виробництві овочів, а саме:

- компенсація 70 % вартості посадкового матеріалу;
- компенсація 60 % вартості засобів захисту рослин;
- стимулювання розвитку насінництва (часткове дотування виведення нових сортів овочів);
- можливість одержання короткострокового кредиту під майбутній урожай (від державних банків за ставкою 2 -3% річних);
- фінансування виробників овочевої продукції з державного бюджету для забезпечення інноваційного розбитку (компенсація 30% вартості реалізації інноваційних проєтів в овочівництві).

Висновки. Вивчення стану та тенденцій виробництва овочів в Україні вказує на те, що обсяги виробництва овочів в останні роки у всіх типах сільськогосподарських виробників зростали, при відносно незмінних площах під цими культурами.

Овочівництву України необхідна підтримка держави як фінансова, так і законодавча у створенні привабливого інвестиційного середовища для подальшого розвитку галузі овочівництва. Експортувати вітчизняні овочі дедалі складніше, конкуренція на світовому ринку посилюється, фітосанітарні норми у країнах Європи надто жорсткі. Тому вітчизняним виробникам необхідно змінювати підхід до виробництва товарного продукту.

Особливу увагу слід звернути на розвиток служб маркетингу підприємств виробників овочів, завданнями яких має підвищення зацікавленості працівників у ефективному використанні ресурсів, поліпшення і реалізації продуктів харчування, зміцнення матеріально-технічної бази переробних підприємств і торговельних організацій, організація реклами.

Список використаних джерел:

1. Аграрний 2021-й: тренди овочевої галузі. URL: https://agravery.com/uk/posts/show/agrarnij-2021-j-trendi-ovocevoi-galuzia (дата звернення: 12.04.2022 р.)

2. Біржовий вісник Київської агропромислової біржі "Київагропромбіржа". URL: http://www.visnik.kiev.ua/ukr/zurnal/visnik.pdf (дата звернення: 13.04.2022 р.)

3. Борщовий набір овочів сьогодні найдешевший за минулі 3 роки. URL: https://www.agroone.info/agronews/borshhovijnabirovochivsogodninajdeshevshijzaminuli3roki (дата звернення: 12.04.2022 р.).

4. Логоша Р.В., Мазур К.В., Кричковський В.Ю. Маркетингове дослідження ринку овочевої продукції в Україні. *Монографія*. 2021. С. 265-278.

5. Овочі, фрукти, ягоди: площі та обсяги виробництва за 30 років – інфографіка. URL: https://superagronom.com/articles/552-ovochi-frukti-yagodi-ploschi-ta-obsyagi-virobnitstva-za-30-rokiv--infografika (дата звернення: 11.04.2022 р.)

6. Овочі та овочеві продукти: географія продажів, імпортери, обсяг експорту і виробництва. URL: https://kurkul.com/spetsproekty/1188-ovochi-ta-ovochevi-produkti-geografiya-prodajiv-importeri-obsyag-eksportu-i (дата звернення: 13.04.2022 р.)

7. Розпорядження про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1333-2020-р#Text (дата звернення: 13.04.2022 р.)

8. Сало І.А. Розвиток ринку овочів в Україні. *Економіка АПК*. 2021. № 2 С. 41.

9. Сєвідова І.О, Лещенко Л.О Стан, проблеми та перспективи розвитку овочівництва в Україні. *Економічна наука*. 2016. С. 28 – 33.

10. Лишенко М.О Основні тенденції збуту та формування цін на овочі в Україні. *ЕКОНОМІКА І СУСПІЛЬСТВО.* 2016. С. 45-52.

11. Овочі в умовах війни: планове виробництво, посівні площі, залишки. URL: https://kurkul.com/spetsproekty/1282-ovochi-v-umovah-viyni-planove-virobnitstvo-posivni-ploschi-zalishki (дата звернення: 16.04.2022 р.)

Ірина ДОБРЯНСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *У статті визначено і проведено аналіз законодавчих ініціатив державними органами влади в Україні з розвитку аграрного бізнесу в умовах воєнного стану. Проведено аналіз спрощень для проведення посівної кампанії та функціонування сільського господарства загалом. Досліджено ініціативи державних органів влади, що спрямовані на підтримку підприємництва в аграрній сфері в умовах воєнного часу. Встановлено, що нові правила передбачають умови щодо підтримки ведення аграрного бізнесу які дозволять йому ефективно функціонувати.*

Abstract. *The article identifies and analyzes legislative initiatives of state authorities in Ukraine on the development of agrarian business in martial law. An analysis of simplifications for the sowing campaign and the functioning of agriculture in general. Initiatives of state authorities aimed at supporting entrepreneurship in the*

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Логоша Р.В.

agricultural sector in wartime have been studied. It is established that the new rules provide conditions for supporting the conduct of agrarian business that will allow it to function effectively.

Вступ. Україна продовжує своє героїчне протистояння вторгненню Російської Федерації, а велика кількість громадян України боронить нашу державу зі зброєю в руках, вступивши до лав ЗСУ або територіальної оборони. При цьому, крім прямого ворожого фронту, не менш важливим є економічний фронт, який має забезпечувати як оборону та підтримку військової інфраструктури та функціонування держави в цілому. Тому підтримка бізнесу, в тому числі і аграрного, є справжньою опорою української економіки що здатний стабільно працювати в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Підтримання діяльності вітчизняних агропромислових підприємств є запорукою формування продовольчої безпеки, наповнення державного та місцевого бюджетів та збереження платоспроможності населення.

Підтримка комерційної діяльності суб’єктів господарювання в умовах війни, є ключовим фактором зміцнення економічної стабільності країни, а отже, її здатності ефективно протистояти агресорам. Тому ВРУ та КМУ сформували низку ініціатив, спрямованих на підтримку підприємництва в аграрній сфері в умовах воєнного часу. Нові правила передбачають формування умов щодо підтримки ведення аграрного бізнесу, а саме доступне кредитування, можливості релокації з територій, де ведуться активні бойові дії, та інші поліпшення, які дозволять бізнесу продовжувати ефективно функціонувати.

Одним з найважливіших фінансових інструментів, до якого звертаються аграрії, щоб покрити нестачу обігових коштів, оновити сільськогосподарську техніку, забезпечити господарство ТМЦ є банківське кредитування. Особливо актуальне питання кредитування напередодні весняної посівної. У 2022 році посівна кампанія є особлива, а від її успіху залежить не тільки продовольча безпека України, а й ціни та наявність продуктів харчування в Україні та країнах Південної Африки, Близького Сходу, Азії. Саме ці зарубіжні країни були і є найбільш залежними від поставок зернових та інших видів сільськогосподарської продукції з України.

За даними Міністерством аграрної політики та продовольства України, загальна потреба у фінансових ресурсах для проведення весняних робіт аграрними виробниками складає близько 100 млрд гривень [1]. Профільним міністерством передбачено внести зміни в умови кредитування малих та середніх аграрних виробників, оборот яких не більше 20 мільйонів євро на рік:

1) Провести компенсацію відсоткової ставки за залученими кредитами. При цьому максимальна сума кредиту, на який поширюється компенсація відсоткової ставки, має становити не більше 50 млн грн. При цьому становлено, що максимальний розмір державної гарантії за портфельними кредитами має складати до 80%.

2) Кредитування малих та середніх аграрних виробників буде здійснюватись лише для проведення посівної кампанії на період дії воєнного стану.

3) Для отримання кредитування суб'єкт підприємницької діяльності повинен бути сільськогосподарським товаровиробником згідно з визначенням Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України».

4) Термін дії кредитування сільскогосподарських товаровиробників становить не більше 6 місяців.

За програмою кредитування «5-7-9», на період дії воєнного стану, агровиробникам підняли максимальний розмір кредиту до 60 млн гривень. Кредит безвідсотковий та діятиме протягом місяця після скасування воєнного стану. Після цього кредитна ставка становитиме 5%. Термін, на який видаватимуть позику за програмою «5-7-9», буде залежати від цільового призначення коштів. Наприклад, на реалізацію інвестиційного проекту та на рефінансування заборгованості кредит надається до 5 років. Для фінансування оборотного капіталу – на 3 роки [1].

Уряд України спростив умови перевезення пестицидів та агрохімікатів автомобільним транспортом. Так, було продовжено строк дії допусків на право роботи, пов'язаної з транспортуванням, зберіганням, застосуванням та торгівлею пестицидами й агрохімікатами. Ця норма поширюється на період дії воєнного стану в Україні та протягом 90 днів після його припинення або скасування. При цьому спрощується процес отримання ліцензії – усі питання безпеки транспортування та якості пестицидів й добрив залишились на рівнях, які діяли до воєнного часу.

Також для забезпечення сільськогосподарських виробників насінням для проведення посівної кампанії в Україні скасовується на час воєнного стану додаткові процедури із сертифікації насіннєвого матеріалу. А саме запроваджено безперешкодний процес реалізації насіння і садивного матеріалу суб'єктами насінництва та розсадництва врожаю 2021 року та залишків минулих років, необхідного для посіву, без додаткових процедур із сертифікації. Також будуть визнаватися іноземні сертифікати на імпортоване насіння без застосування додаткових процедур із сертифікації.

Міністерством аграрної політики та продовольства України за для збільшення величини обігових коштів, під час проведення весняно-польових робіт, доповнено перелік гарантій для банків, які надають кредити для часткового виконання боргових зобов'язань сільськогосподарськими виробниками.

Для забезпечення сільськогосподарських виробників необхідною технікою для проведення посівної кампанії, постановою КМУ додано до переліку товарів критичного імпорту і трактори, сільськогосподарські машини, вантажівки, сідельні тягачі, обприскувачі, зрошувальне обладнання, сівалки, всю ґрунтообробну техніку, цистерни тощо. Також спрощено процедуру ввезення на митну територію України і запасних частин до сільськогосподарської техніки.

Також вдалося частково вирішити ще одну нагальну проблему, а саме забезпечення виробників сільськогосподарської продукції паливно-мастильними матеріалами. Так до початку війни в Україні, 80% паливно-мастильних матеріалів в Україну ввозилося із РФ та Білорусії. Війна заблокувала ці напрямки і країна стикнулась із дефіцитом паливно-мастильних матеріалів. Тому в перші тижні після початку повномасштабного вторгнення, КМУ ухвалив низку рішень, які полегшували доступ виробників сільгосппродукції до пального. Також було спрощено проходження митних процедур для постачання нафтопродуктів на митну територію України. Крім цього президент України Володимир Зеленський підписав закон, яким скасовано акциз на пальне та знижено ставку ПДВ з 20% до 7%.

ВРУ прийняла Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» який набув чинності від 17 березня 2022 року. Основні його положення передбачають: поновлення бюджетного відшкодування з ПДВ; звільняються від плати за землю платники, чия земля розташована на територіях, на яких ведуться бойові дії або на тимчасово окупованих територіях; у 2022 році не сплачується екологічний податок на територіях, на яких ведуться бойові дії або на тимчасово окупованих територіях та інше.

Також внесені зміни до Трудового кодексу України, а саме з'явилась можливість роботодавцю збільшити робочий час з 40 до 60 годин на тиждень, а робочий тиждень можна збільшити до 6 днів. Роботодавець отримує можливість призупинити дію трудового договору, а процес звільнення найманих працівників спрошений.

По формуванню і поданню інформації в державні органи статистики, податковим органам, то скасовані податкові перевірки та штрафи за неподання звітності. Подати звітність у податкові органи суб'єктам бізнесу можна буде протягом 90 діб після скасування воєнного стану.

За інформацією Державного комітету статистики України, посів озимих культур на зерно під урожай 2022 р. проведено на площі 7,6 млн га, що на 0,3 млн га менше від показника минулого року (озимої пшениці та тритикале посіяно 6,5 млн га, жита – 109 тис. га; ячменю – 969 млн га). Ріпаку – 1,414 млн га [2].

На основі вище викладеного, станом на 18 квітня прогнозовані площі посіву основних ярих сільськогосподарських культур на контрольованій Україною території склали14,2 млн га., що на 2,7 млн га менше, ніж минулого року. Тобто фактично засіяно цього року понад 80% минулорічних площ ярими культурами [3].

Висновки. Державні органи влади здійснили максимальні спрощення для проведення посівної кампанії та функціонування сільського господарства загалом. Сформована низка ініціатив спрямована на підтримку підприємництва в аграрній сфері в умовах воєнного часу. Нові правила передбачають умови щодо підтримки ведення аграрного бізнесу які дозволять йому ефективно функціонувати.

Список використаних джерел:

1. Економічний фронт: зміни в законодавстві, які запровадили у воєнний час для агробізнесу. URL: https://agravery.com/uk/posts/show/ekonomicnij-front-zmini-v-zakonodavstvi-aki-zaprovadili-u-voennij-cas-dla-agrobiznesu
2. Посівна кампанія в Україні охопила понад 1,9 млн га. URL: https://agroportal.ua/news/rastenievodstvo/posivna-kampaniya-v-ukrajini-ohopila-ponad-1-9-mln-ga
3. Посівна кампанія в Україні: Шмигаль повідомив про кредити та яку площу вдасться засіяти. URL: https://tsn.ua/politika/posivna-kampaniya-v-ukrayini-shmigal-povidomiv-pro-krediti-ta-yaku-ploschu-vdastsya-zasiyati-2041204.html

Тетяна СОБІТНЮК*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ МОТИВАЦІЙНІ МОДЕЛІ З УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація. *В умовах кризових явищ вітчизняної економіки процес управління персоналом є одним із найбільш важливих аспектів функціонування підприємства, який сприяє підвищенню ефективності системи менеджменту та збільшенню рівня його прибутковості, економічного розвитку та конкурентоспроможності. З швидким розвитком управління персоналом як науки розширюються її принципи та складові елементи. На сьогодні вже виникає потреба виокремлювати кожний самостійний елемент системи управління персоналом як підсистему. Так розвиток персоналу та різноманітні способи мотивації працівників, як невід'ємні складові системи управління, потребують ґрунтовного дослідження для підвищення конкурентоспроможності персоналу на ринку праці.*

Abstract. *In the crisis of the domestic economy, the process of personnel management is one of the most important aspects of the enterprise, which helps to increase the efficiency of the management system and increase its profitability, economic development and competitiveness. With the rapid development of personnel management as a science, its principles and constituent elements are expanding. Today there is a need to single out each independent element of the personnel management system as a subsystem. Thus, the development of personnel as an integral part of the*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Самборська О.Ю.

management system requires thorough research to increase the competitiveness of personnel in the labor market.

Вступ. В сучасних складних і динамічних умовах розвитку поступово зростає інтерес до теорії і практики управління персоналом. Гарантування високої якості забезпечення персоналу безпосередньо впливає на ефективну діяльність підприємства. Вищих результатів досягають ті підприємства, які краще забезпечені висококваліфікованими кадрами.

Управління персоналом є однією з головних функцій будь-якого підприємства, пов’язане з використанням можливостей працівників багаторазово підвищити його ефективність.

Науковою новизною даної роботи є рекомендації щодо найбільш ефективних методів розвитку персоналу та сучасні мотиваційні моделі.

Виклад основного матеріалу. Управління персоналом – багатогранний і виключно складний процес, який характеризується своїми специфічними особливостями і закономірностями. Управлінню персоналом властива системність і завершеність на основі комплексного вирішення проблем, їх відтворення. Системний підхід передбачає врахування взаємозв'язків між окремими аспектами проблеми для досягнення кінцевих цілей, визначення шляхів їх вирішення, створення відповідного механізму управління, що забезпечує комплексне планування та організацію системи.

Одним з функціональних елементів системи управління персоналом є підсистема розвитку персоналу. Розвиток персоналу входить в комплекс взаємопов’язаних елементів (підсистем), які діють автономно, проте спрямовані на досягнення однієї мети – ефективного та продуктивного управління.

Підсистема управління розвитком персоналу – сукупність організаційно-економічних заходів служби управління персоналом організації у сфері навчання персоналу, його перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Розвиток персоналу – одна з найважливіших складових загального підвищення ефективного виробництва. В економічно нестабільні періоди проблемі розвитку персоналу надавали недостатньо уваги, але саме в період кризи розвиток персоналу є однією з умов економічного зростання. Освіта і навчання персоналу повинна бути безперервною і забезпечувати необхідний професійний розвиток. За сучасних умов проблема розвитку персоналу набуває все більшої актуальності.

У Японії, яка є одним із визнаних лідерів у сфері управління персоналом, вважається, що розвиток персоналу є основним складовим елементом ефективної роботи організацій в умовах конкурентного середовища. Наприклад, японські менеджери вважають, що їхнє основне завдання у світлі досягнення стратегічних цілей організації, укладається насамперед у забезпеченні розвитку персоналу, що становить 85,3% від загального плану. Сьогодні можна стверджувати, що будь-яка організація (від мікро- до макрорівня) процвітає настільки, наскільки грамотно залучає, зберігає і головне, розвиває свій персонал.

Головними елементами, які є результатом цілісного професійного розвитку, є:

– професійне навчання;
– розвиток кар'єри;
– якісна праця;
– підвищення кваліфікації;
– мобільність;
– коучинг.

Розвиток персоналу дозволяє вирішувати основні завдання, як в інтересах організації – підвищення ефективності і якості праці, так і в інтересах людини – підвищується рівень життя, створюється можливість для реалізації своїх здібностей. Працівник стає конкурентоспроможним на ринку праці, а рівень освіти є одним із трьох показників, що формують індекс розвитку людини, куди входять показники тривалості життя та дохід на душу населення.

Продуктивними підходами у розвитку персоналу можна виділити:

1. «Навчання в подарунок» – співробітники, які показали найкращі результати, заохочуються тренінгом. Найчастіше це іменитий тренер, запрошений західний гуру, модна й актуальна тема або ж конференція із зірковим складом спікерів. Іноді співробітнику надається право самому обирати навчання.

Даний метод більшою мірою спрямований на посилення статусу співробітників, визнання і в меншій – на освоєння необхідних інструментів і підвищення кваліфікації, розширення кругозору, якщо співробітники цінні, а їх ключові мотиви – статус, пошана, визнання.

2. «Обирай сам» – в компанії анонсують можливі теми тренінгів або формати навчання, а співробітники самі обирають теми і формати, які їм цікаві або корисні.

Такий підхід виправданий за умови розробленої і зрозумілої «Моделі компетенцій», а також за умови, що керівники зі співробітниками проводять зустрічі за індивідуальними планами розвитку і люди розуміють, які знання і вміння їм важливо розвивати.

3. «Гасимо пожежу» – виникає певна проблема (кількість скарг клієнтів, низький рівень продажів, зростає показник плинності персоналу), і для вирішення проблеми проводять навчання персоналу по заданій тематиці.

Підхід виправданий, якщо після проведення діагностики з'ясувалося, що причина в низькому рівні знань і навичок співробітників, що провокує проблематику. Якщо ж існує ряд нетренінгових рішень, пов'язаних з бізнес-процесами, мотивацією, обладнанням та ін., даний підхід не вирішить проблему, а тільки посіє розчарування у людей.

4. «Зараз всі…» – компанія проводить навчання персоналу по «модним» темам. Наприклад: «Зараз всі навчаються лідерства», «зараз всі проводять тренінги з розвитку емоційного інтелекту», «зараз всі вивчають Теорію поколінь / DISC / метапрограми» та інше. Знання зайвими ніколи не бувають, тому для

загального розвитку співробітників цілком підійде, а можливо навіть і потрапить в потреби.

5. «Для користі справи» – системне навчання персоналу, спрямоване на досягнення відповідності професійного рівня, компетенцій співробітників, стратегічним векторам і актуальним завданням бізнесу. Такий метод є найкориснішим і виправданим підходом в навчанні та розвитку співробітників для бізнесу.

Невід'ємним елементом якісного розвитку персоналу є мотивація. Використання ефективної мотиваційної моделі на підприємстві забезпечує зацікавленість працівників у підвищенні продуктивності праці, розвитку та в повній реалізації свого творчого потенціалу. Ринкові форми господарювання відкривають широкі можливості для практичного використання різних методів мотивації.

На багатьох підприємствах керівництво приділяє основну увагу матеріальному заохоченню, але я вважаю, що такий метод є недостатнім, адже якщо отримувати надбавки щодня, зростають потреби та очікування, а вони не можуть задовольнятись безкінечно. Виходячи з цього, ми розуміємо важливість правильної нематеріальної мотивації.

Висновки. Таким чином, професійний розвиток працівників є важливим фактором зростання кадрового потенціалу та успішної діяльності підприємства. Пріоритетність інвестицій в розвиток персоналу визначається необхідністю підвищення ділової активності кожного працівника з метою подальшої успішної діяльності підприємства, впровадження нових технологій, зростання продуктивності праці тощо.

Для щирого бажання працівників розвиватись та реалізовувати на повну свій творчий потенціал задля благополуччя підприємства важливий правильний підхід керівництва щодо мотивації. Згідно з вище сказанним, акцент варто робити саме на нематеріальних видах заохочення, а саме:

– Створення в колективі гідних умов для спілкування (корпоративна культура, заходи, події створюють відчуття причетності до колективу та покращують умови спілкування людей).

– Впровадження комфортних умов праці (індивідуальне зручне робоче місце, гідний графік, вільний режим роботи, де це виправдано, тощо).

– Моральна мотивація (визнання особистих досягнень, вдячність за виконання планів, відмітки за особливі успіхи, тощо).

Отже, успішність розвитку персоналу залежить від поєднання двох факторів, а саме, ефективної мотиваційної системи, яка поєднує матеріальну і нематеріальну мотивацію та виборі обґрунтованого правильного підходу до розвитку персоналу та його конкурентоздатності.

Список використаних джерел:

1. Гавкалова Н. Л. Соціально-економічний механізм ефективності менеджменту персоналу: методологія та концепція формування / Н. Л. Гавкалова. Наукове видання. Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. 400 с. (Укр. мов).

2. Кривов'язюк І. В. Теорія пропорційності функціонування та розвитку соціально-економічних систем / І. В. Кривов'язюк, І. Я. Тишко // Наука й економіка. 2009. № 4 (16). Т. 2. С. 166-173.

3. Мартиненко В. П. Економічний механізм управління стійким розвитком промислових підприємств / В. П. Мартиненко // Механізм регулювання економіки. 2014. № 4. С. 191-200.

4. Туленков В. М. Технологізація управління кадровим потенціалом сучасної організації / В. М. Туленков // Вісник академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2011. № 1. С. 49-59.

Лілія ТКАЧ*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

БАЗОВІ КОМПОНЕНТИ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *У статті досліджено взаємозв'язок системи управління та базові компоненти використання персоналу підприємства. Проаналізовано сучасні наукові тенденції щодо визначення сутності персоналу та його управління, розглянуто питання системного управління та сформовано основні проблемні аспекти з питань управління персоналом на вітчизняних підприємствах. Встановлено ключові підсистеми комплексної системи управління персоналом, здійснено їх загальну характеристику. На основі проведеного дослідження такими підсистемами стали: система правового забезпечення процесу управління персоналом; система інформаційного забезпечення процесу управління персоналом; система комунікаційного забезпечення процесу управління персоналом; система реалізації процесу управління персоналом.*

Abstract. *The article examines the relationship between the management system and the basic components of the use of enterprise personnel. For this purpose, modern scientific trends are analyzed to determine the nature of the staff and its management, and some aspects of systemic administration are considered. The main problematic aspects of staff management in domestic enterprises are formed. The key subsystems of the complex staff management system are installed, and their general characteristics are implemented. Based on these researches the components or subsystems are a system of ensuring the legal support process of staff management; a system of ensuring*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Колесник Т.В.

the information provision process of staff management; a system of communication software for the process of staff management; a system of implementation the HR processes. The importance of taking into account each subsystem to achieve a high level of business activity of the forterprise is noted.

Вступ. Динамічність інтеграційних процесів, що супроводжують діяльність сучасних бізнес-суб'єктів, характеризуються розширенням норм та установ до виробничої, інформаційної, науково-технічної та економічної господарських систем. У такій ситуації підприємства вимагають від своїх співробітників, окрім наявності простих професійно-кваліфікаційних навичок, присутності індивідуальних якісних характеристик, за допомогою яких персонал спроможний оперативно реагувати та адаптуватися під мінливі явища і процеси. Сучасні глобалізаційні умови потребують мобільності та лояльності персоналу, його прагнення до самовдосконалення та підвищення професіоналізму, розвитку свого трудового потенціалу, дотримання корпоративної етики та культури та інших якостей, які впливають на базові компоненти персоналу.

Виклад основного матеріалу. Ефективність діяльності сучасних підприємств, їх активна позиція на товарному ринку та у бізнес-середовищі все більше залежить від людського фактору, тобто персоналу господарюючих суб'єктів. Зростання ролі людських ресурсів для підприємств прямо відображається на ускладненні процесу управління персоналом, визначенні кола функціональних обов'язків працівників, рівня їх компетентності. Наявні підходи та концепції щодо визначеної проблематики можна узагальнити певними тенденціями, які характеризуються: формалізованими методами підбору персоналу; розвитком системи менеджменту персоналу як управлінського процесу, а не як науки. Окреслені ключові тенденції з управління персоналом доцільно враховувати під час здійснення загального управління підприємством як виробничо-господарською системою.

Управління персоналом – стратегічна функція, що передбачає розроблення кадрової стратегії, підбір персоналу виходячи з філософії підприємства, заохочення колективних зусиль, спрямованих на його розвиток, стимулювання з урахуванням якості індивідуальної діяльності, мінімізацію трудових затрат і створення позитивного соціально-психологічного клімату на робочих місцях. Основним базисом даної концепції стає вимога такого використання трудового потенціалу, який би відповідав зовнішнім та внутрішнім оточуючим вимогам підприємства, для досягнення в довгостроковій перспективі економічних благ та комерційного успіху.

Сучасна парадигма наукової думки спрямована переважно на те, що нині управління персоналом необхідно розглядати в контексті розвитку трудового потенціалу як його основи, моніторингу та своєчасних змін, викликаних оточенням підприємства, спрямованих на формування оптимального рівня його ділової активності. Виходячи із цього, можна стверджувати, що успішне управління персоналом залежить від ефективності використання трудового потенціалу, оскільки успішність підприємства та високий рівень його ділової

активності в сучасних умовах є наслідками якості персоналу та стану його керованості. Для високорозвиненого підприємства персонал становить його базис, головну цінність, виступає джерелом формування високої ринкової вартості.

На вітчизняних підприємствах різних форм власності та структури господарювання, визначимо низку проблемних аспектів з управління персоналом, актуальних на сьогоднішній день. Таким проблемами є:

– незадоволеність працівниками рівнем своєї заробітної плати;

– низький рівень кваліфікації працівників через так звані «пільгові» умови прийому на роботу (знайомство, родинні зв'язки та інші фактори);

– гендерна нерівність, що викликає дисбаланси в трудовому колективі;

– сезонність праці, що призводить до збільшення рівня бідності та ускладнює процес кар'єрного планування;

– високий рівень плинності персоналу тощо.

Ураховуючи узагальнені проблемні аспекти з управління персоналом сучасних суб'єктів господарювання, а також індивідуальні, властиві конкретній організації, слід зазначити, що ефективна система управління персоналом на підприємстві повинна включати: періодичні інноваційні та капітальні вкладення в розвиток трудового потенціалу працівників для максимізації їх продуктивності праці та особистої інтелектуальної реалізації.

Крім того, непрогнозована мінливість зовнішнього оточення потребує необхідності моніторингу наявних методичних підходів до управління персоналом та коригування їх стосовно власних умов господарювання. Отже, управління персоналом на підприємстві слід розглядати із системного погляду, тобто як об'єднаність взаємопов'язаних елементів, принципів, функцій, ресурсів і т. д. для досягнення поставленої мети.

Визначення системи управління персоналом, представлене В.С. Пономаренко, спрямоване на охоплення у даному контексті основних принципів і функціональних завдань, необхідних об'єкту управління для досягнення мети діяльності; економічних та юридичних законів; функціональної структури органів управління; інформацію й методи та технічні засоби її переробки. Тобто авторське бачення системи управління персоналом являє собою взаємодію визначених заходів як на мікро-, так і на макрорівні, спрямованих на створення якісного рівня управління персоналом на підприємстві.

Використання саме системно-орієнтованого управління персоналом організації виступає базовою компонентою, що характеризує ефективність управління на підприємстві загалом та його ділову активність зокрема. Відзначимо також, що управлінська система являє собою не просто набір прийомів, методів або підходів, а комплекс взаємопов'язаних, логічних послідовних дій у таких сферах, як організація, менеджмент, прийняття рішень і мотивація.

Якісна організація управління персоналом повинна враховувати декілька ключових положень, а саме: високий професійний рівень та кваліфікованість як управлінського персоналу, так і виконуючого; налагоджена система мотивації

працівників; формування у працівників навичок високої продуктивності праці та відданості підприємству.

Деякі науковці та вчені до системи управління персоналом відносять гнучкий та жорсткий підходи. Перший передбачає свободу творчої реалізації та максимізацію використання інтелектуального потенціалу кожного працівника. Сутність другого становить жорсткий контроль та регламентація дій персоналу з установленням чітких вимог та формалізованих заходів їх професійних обов'язків без можливостей самореалізації та прояву своїх творчих якостей.

Ураховуючи наявні підходи до системного управління персоналом, підприємству для досягнення його ефективності та підвищення власної ділової активності слід використовувати оптимальний симбіоз розглянутих прийомів і способів, ураховуючи умови господарювання, специфіку діяльності, розміри підприємства, його організаційну структуру тощо. Головними проблемами, що існують нині на вітчизняних підприємствах, залишаються незначний статус працівників кадрової служби та їх низький рівень професійної підготовки.

Окремі фахівці з кадрового забезпечення до системи управління персоналом відносять такі підсистеми: персонал-маркетингу; HR-орієнтирів і планування; розвитку та активізації трудового потенціалу; соціального розвитку та соціального партнерства; атестації та ротації кадрів; формування та використання персоналу та ін. Таким чином, можна відзначити, що до системи управління персоналом підприємства можуть належати багато підсистем, кожна з яких спрямована на оптимізацію управління визначеного елементу. Саме тому підприємствам потрібно формувати та використовувати комплексну систему управління персоналом для дієвості її підсистем. На основі проведених досліджень визначимо ключові її складники, якими є:

– система правового забезпечення процесу управління персоналом;
– система інформаційного забезпечення процесу управління персоналом;
– система комунікаційного забезпечення процесу управління персоналом;
– система реалізації процесу управління персоналом.

Відзначаючи важливість урахування кожної із вищенаведених систем управління персоналом, що мають входити до загальної системи управління, доцільним стає виділення у системі реалізації процесу управління персоналом чотирьох структурних підсистем, а також здійснення на цій основі їх детальної характеристики.

Таким чином, система реалізації процесу управління персоналом представлена декількома підсистемами, ключовими із яких є:

1) підсистема планування роботи з персоналом із відповідними функціями: розроблення кадрової політики; розроблення стратегії управління персоналом; аналіз трудового потенціалу підприємства; аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на працю;

2) підсистема організації роботи з персоналом із відповідними функціями: пошук, залучення, відбір, адаптація, розподіл, розвиток та звільнення персоналу; нормування трудового процесу; оптимізація зайнятості персоналу; управління

трудовими відносинами на підприємстві; забезпечення оптимальних умов праці; тарифікація трудового процесу;

3) підсистема мотивації результатів праці та поведінковий аналіз персоналу з відповідними функціями: здійснення матеріального й нематеріального стимулювання персоналу;

4) підсистема контролю якості виконання управлінських заходів із допоміжними функціями: якісна оцінка ефективності діяльності персоналу; якісне та кількісне оцінювання ефективності функціонування системи управління персоналом; атестація персоналу.

Дослідження показують, що сучасні вітчизняні підприємства знаходяться майже в однаковому становищі щодо можливостей залучення й використання різного роду ресурсів. А оскільки головним ресурсом господарюючого суб'єкту є людський ресурс, або його персонал, то якісна система управління даним ресурсом спрямована на досягнення високого рівня ділової активності підприємства.

Слід також зазначити, що реалізація трудового потенціалу персоналу безпосередньо впливає на кадрову активність підприємства, прояви якої можна простежити через кількісно-якісний склад працівників, їх плинність; високий рівень інтелектуального потенціалу; збільшення продуктивності праці; задоволеність персоналом умовами праці; можливості кар'єрного зростання; високу корпоративну культуру тощо.

Таким чином, динамізм і складність зовнішнього середовища підприємства диктують вимоги до формування як узагальненої керуючої системи на підприємстві, так і системи управління персоналом зокрема. А висока кадрова активність, здобута через реалізацію працівниками свого трудового потенціалу, знаходиться у прямому взаємозв'язку з діловою активністю підприємства, яка не тільки виступає важелем ефективності використання наявних ресурсів підприємства, а й інструментом збільшення його ринкової вартості та конкурентоспроможності. Реалізація трудового потенціалу персоналу безпосередньо впливає на кадрову активність підприємства, прояви якої можна простежити через кількісно-якісний склад працівників,

Висновки. Базові компоненти використання персоналу підприємства є однією з найважливіших складових систем управління персоналом до якої належать: управління розвитком професійних та творчих якостей персоналу, формування його інноваційного потенціалу, висока кадрова активність та інші фактори. Для підприємств важливим стає визначення основних підсистем управління персоналом, які визначаються залежно від господарських умов, специфіки діяльності, розмірів підприємства, організаційно-правових форм тощо. Лише системність урахування даних елементів надасть підприємству можливість створити ефективну систему управління персоналом на підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Гугул О.Я. Теоретичні засади управління розвитком персоналу / О.Я. Гугул // Інноваційна економіка. 2013. № 6(44). С. 194–198.

2.Дериховська В.І. Взаємозв'язок розвитку персоналу та стратегії управління персоналом / В.І. Дериховська // Бізнес Інформ. 2013. № 7(426). С. 341–347.

3.Корсаков Д.О. Організаційна діагностика системи управління персоналом підприємства.

4. Мажник Л.О. Місце технології управління персоналом підприємства у системі управління / Л.О. Мажник // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. 2008. № 4(16). С. 63–65.

5.Механізм управління підприємства: стратегічний аспект:] /В.С. Пономаренко. Харків :2002. 252 с.

6.Сардак О.В. Позиція персонал-маркетингу в управлінні працівниками підприємств / О.В. Сардак // Економічний аналіз. 2011. Вип. 8. Ч. 2. С. 303–307.

7. Управління персоналом : / Под ред. Т.Ю. Базаров, Б.Л. Ереміна.

8.Яхонтова Е.С. Ефективні технології управління персоналом.

Лілія НАГИРАЧ*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація. *Розглядаються методичні підходи до формування та реалізації системи управління персоналом в органах місцевого самоврядування. За результатами дослідження встановлено, що ефективність діяльності влади визначається функціонуванням всіх компонентів систем управління, одним з яких є персонал. Натомість постає необхідність запровадження ефективної системи управління персоналом, що дозволить покращити результативність органів публічного управління. Визначено основні складові формування системи управління персоналом органів публічного управління. Доведено, що обґрунтовані методичні підходи до розробки і реалізації системи управління персоналом органів управління забезпечать єдність цілей як організації, так і працівника, дієвість усієї системи управління персоналом; визначать першочергові практичні заходи в управлінні; персональної зацікавленості кожного працівника*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Колесник Т.В.

у кінцевих результатах діяльності та запропоновано напрями розвитку системи управління персоналом органів публічного управління.

Abstract. *Methodical approaches to the formation and implementation of personnel management system in local governments are considered. According to the results of the study, the effectiveness of government is determined by the functioning of all components of management systems, one of which is staff. Instead, there is a need to introduce an effective personnel management system that will improve the effectiveness of public administration. The main components of the formation of the personnel management system of public administration bodies are determined. It is proved that substantiated methodological approaches to the development and implementation of the personnel management system of management bodies will ensure the unity of goals of both the organization and the employee, the effectiveness of the entire personnel management system; identify priority practical measures in management; personal interest of each employee in the final results of activities and proposed directions for the development of personnel management system of public administration.*

Вступ. Дослідження публічного адміністрування в Україні дозволяє зробити висновок про те, що ефективність діяльності влади визначається функціонуванням всіх компонентів систем управління, важливим з яких є персонал, який вважається найціннішим стратегічним ресурсом організації. У зв'язку з цим особливої актуальності на фоні бюрократії державних структур, неналежного врахування думки суспільства у вирішенні владних питань, зниження ефективності органів публічного управління, їхньої здатності швидко реагувати на потреби і проблеми суспільства набуває удосконалення системи управління персоналом.

В сучасних умовах на систему управління персоналом в сфері публічного управління значний вплив чинять фактори зовнішнього середовища, реформування організаційної структури, розвиток конкуренції, мінливі внутрішні і зовнішні зв’язки. Тому необхідний новий підхід до формування та реалізації системи управління персоналом, який характеризується орієнтацією на підвищення ефективності функціонування органів публічного управління. Для запровадження ефективної системи управління персоналом необхідно визначити основні складові формування системи управління персоналом органів публічного управління, окреслити напрями розвитку та розробити алгоритм реалізації системи управління персоналом.

Виклад основного матеріалу. Утвердження демократичної правової держави, розв'язання складних соціально-економічних і політичних проблем її розвитку вимагає постійної уваги до роботи з персоналом органів влади. І саме від дієвості системи управління персоналом залежить якість реалізації функцій виконавчої влади, рівень втілення в життя управлінських рішень та державних вимог. У контексті зазначеного комплектування органів державної влади та

органів місцевого самоврядування висококваліфікованими кадрами, здатними забезпечити сталий розвиток держави, має першочергове значення.

Відтак, використання системного підходу до управління персоналом органів публічного управління надає можливість асоціювати його з системою, що включає до свого складу сукупність адміністративної, технічної та індивідуально-культурної (людської) підсистем, які поміж собою взаємозалежні та певним чином взаємодіють. Відповідно до цього, управління персоналом складається з його планування, постановки перед працівниками відповідних завдань, застосування індикаторів оцінки отриманих результатів діяльності та контролю за виконанням завдань. За цих умов управління персоналом включає у себе ефективну кадрову політику, забезпечення співробітництва між членами колективу, покращення їхнього інформаційного забезпечення, мотивацію, організацію підвищення кваліфікації співробітників та інші складові роботи менеджера. Слід акцентувати увагу, що на думку Т. Покотило [4, с. 187], ефективне формування та використання трудового потенціалу органів місцевого самоврядування залежить від результативності дотримання таких принципів управління персоналом: системність управління всіма складовими організаційно-економічного механізму управління трудовим потенціалом організації; раціональне формування трудового потенціалу; відповідність матеріального та нематеріального стимулювання до повного розкриття трудового потенціалу мотивам працівників; відкритість інформації щодо мети діяльності підприємства і очікуваної трудової поведінки працівника; окупність інвестицій у розвиток трудового потенціалу; цілеспрямованість напрямів розвитку трудового потенціалу організації стратегії його розвитку; оптимізація рівнів ієрархії організаційної структури управління; формування корпоративної культури та організаційної структури управління згори донизу; активізація інтелектуальної складової трудового потенціалу організації; самомотивація працівників до повної реалізації їхнього трудового потенціалу. Природньо, що під дією об'єктивних та суб'єктивних факторів склад персоналу органів публічного управління постійно змінюється. Ці зміни певним чином обумовлені плинністю кадрів і необхідністю підвищення кваліфікації, а також змінами мотиваційних складових у відношенні до праці. Тому виникає гостра необхідність в управлінському впливі на структуру персоналу, його чисельність і склад працівників.

Встановлено, що управлінські впливи на персонал органів влади можуть бути спрямовані безпосередньо на працівника, а також на фактори внутрішнього і зовнішнього середовища, у яких протікає процес праці. Прикладом реалізації технологій в управлінні персоналом є прийняття управлінських рішень на кожному етапі трудового життя працівника в організації: прийом на роботу, адаптація до специфіки робочого місця, безпосередня трудова діяльність, що відповідає задачами і методами управлінського впливу. Посередницькі технології використовуються в ході взаємодії кадрової служби з керівниками структурних підрозділів підприємства з питань реалізації кадрової політики, підбору кадрів та оцінки їх діяльності. Індивідуальні технології значною мірою

орієнтовані на управління поведінкою людей у ході трудової діяльності і спираються на використання методів мотивації праці, соціальної психології і насамперед методів регулювання міжособистісних відносин.

На процес управління впливають фактори, що діють як у самій організації, так і за її межами. Формування колективу, його чисельний і професійний склад, якісні характеристики, пов'язані з ними очікування працівника і можливості їх реалізації, результати діяльності колективу залежать від зовнішніх факторів, зокрема законів, що діють у державі та економічного та політичного стану в цілому. Не менший вплив чинять фактори, що діють безпосередньо в організації: рівень управління, стан трудової і виконавчої дисципліни, організація й умови праці, правила і нормативні акти внутрішнього трудового розпорядку, система винагороди за працю, мотивація трудової діяльності, організаційна культура і взаємини всередині колективу. Арсенал застосовуваних засобів, методів і прийомів роботи з персоналом досить різноманітний, він включає: кадрове планування; управління змінами; оптимізація чисельності і структури персоналу, регулювання трудових переміщень; розробку правил прийому, розміщення і звільнення працівників; структурування робіт, їх нове компонування, формування нового змісту праці, посадових обов'язків; управління витратами на персонал, як засіб впливу на розвиток його трудового потенціалу; організацію праці, як засіб створення обстановки, що сприяє максимальній віддачі виконавців роботи; управління трудовим навантаженням, оптимізація структури робочого часу; оцінка і контроль діяльності; політику винагороди за працю, його високі результати; надання соціальних послуг як засіб мотивації та стабілізації колективу; тарифні угоди між адміністрацією і колективом; соціально-психологічні методи; формування культури.

Важливим інструментом управління є планування персоналу, що забезпечує цілеспрямований розвиток колективу відповідно до можливостей і цілей організації. Планування в системі управління персоналом являє собою частину загальної системи планування, тому воно повинно тісно поєднуватися з іншими його видами. Через планування проявляється вплив на такі сторони управління персоналом, як потреба в персоналі, робота з наймання і заповнення вакантних робочих місць, включаючи підготовку кадрів, вивільнення зайвої робочої сили, витрати на робочу силу. Планування кількісного та якісного складу персоналу є найбільш відповідальним у системі управління, адже наскільки вдалим буде проведення комплексу робіт щодо планування персоналу, настільки виправданими будуть подальші витрати на його утримання

Висновки. Управління персоналом повинно ґрунтуватися на принципах системного, функціонального і програмно-цільового підходів, використання яких дасть можливість розглядати його як систему, що складається з взаємозалежної сукупності складових та взаємодіючих між собою підсистем; забезпечити єдність цілей як організації в цілому, так і кожного окремого працівника, дієвість усієї системи управління персоналом; визначитися з першочерговими практичними заходами в управлінні; не тільки досягати інтересів організації, але й втілювати в життя соціальні програми, які прийняті

на державному і територіальному рівнях та діяти з урахуванням трудового законодавства. Все це формує мотиваційне налаштування на ефективну і високопродуктивну працю, яка гарантує довгострокові трудові відносини і покращення якості життя як окремого держслужбовця, так і персоналу в цілому.

Тому для вирішення завдань підвищення ефективності управління персоналом органів публічного управління необхідним є визначення алгоритму виконання стратегічних завдань у роботі з персоналом; виховання в кожному працівникові чесності, гуманізму, патріотизму для досягнення поставлених цілей управління; постійне формування трудових кадрів нової генерації з урахуванням інформаційного, технічного, технологічного і соціального прогресу, у тому числі постійних змін сутності і характеру праці державних службовців; сприяння залученню до державної служби та органів місцевого самоврядування професійно підготовлених працівників з новаторськими творчими прагненнями і мотивацією до самовдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Гриньова В. М. Адміністративне управління трудовим потенціалом : навч. посіб. / В. М. Гриньова, М. М. Новікова, М. М. Салун, О. М. Красноносова ; за ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Гриньової. - Х. : Вид-во ХНЕУ, 2004. 428 с.

2. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. у табл. і схем. / [Г. С. Одінцова, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов та ін.] ; за заг. ред. Г. С. Одінцової. – Х. : Вид-во ХарРІ УАДУ, 2002. – 492 с.

3. Ігнатьєва І. А. Удосконалення системи стратегічного управління персоналом сучасного підприємства / І. А. Ігнатьєва, Т. М. Сидоренко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2012. – № 6. – С. 294–298.

4. Лаврук О.С. Кадрове планування в системі управління персоналом / О.С. Лаврук // ECONOMIC AND LAW PARADIGM OF MODERN SOCIETY, 2016. – №1. – С. 118-123.

5. Покотило Т. В. Проблеми розвитку трудового потенціалу в органах публічної служби / Т. В. Покотило // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 1 (48). – С. 185–191.

6. Щегорцова В.М. Управління персоналом публічної служби: теорія мотивації / В.М. Щегорцова // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – № 2. – С. 344-349.

Олександра ЛАПА*
студентка 3 курсу
Факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *Стаття присвячена проблемі вдосконалення системи управління персоналом. Предметом дослідження є процес побудови та впровадження ефективної системи управління персоналом на підприємстві. Метою статті є аналіз існуючих проблем щодо формування, розвитку та вдосконалення системи управління персоналом. У статті розглянуті методи щодо удосконалення системи управління персоналом на підприємствах. В ході дослідження було розглянуто теоретичні підходи до створення концепції, сформульовано головну мету системи управління персоналом; розглянуті різні підходи до побудови системи управління персоналом. Для вдосконалення системи управління персоналом на підприємстві були визначені основні етапи впровадження системи управління персоналом та наведені принципи, яких необхідно дотримуватись. Для ефективного функціонування системи управління персоналом запропоновано перелік методів, що можуть бути використані при її побудові. Використання комплексу методів дозволить з різних сторін оцінити систему і уникнути можливих прорахунків. Для подальшого розвитку системи управління персоналом було розроблено нормативно-методичне забезпечення системи. Добре налагоджена система управління персоналом дозволить у значній мірі підвищити результативність праці працівників, ефективність виробництва, що, у свою чергу, забезпечить конкурентні переваги підприємства.*

Abstract. *The article is devoted to the problem of improving the personnel management system. The subject of the study is the process of building and implementing an effective personnel management system at the enterprise. The aim of the article is to analyze the existing problems in the formation, development and improvement of personnel management system. The article considers methods for improving the personnel management system at enterprises. In the course of the research the theoretical approaches to the creation of the concept were considered, the main goal of the personnel management system was formulated; different approaches to building a personnel management system are considered. To improve the personnel management system at the enterprise, the main stages of implementation of the personnel management system were identified and the principles that must be followed were presented. For the effective functioning of the personnel management*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Самборська О.Ю.

system, a list of methods that can be used in its construction is proposed. Using a set of methods will allow you to evaluate the system from different angles and avoid possible miscalculations. For further development of the personnel management system, the normative and methodological support of the system was developed. A well-established system of personnel management will significantly increase the productivity of employees, and production efficiency, which, in turn, will ensure the competitive advantages of the enterprise.

Вступ. У сучасному конкурентному середовищі відбуваються принципові зміни в системі управління підприємствами. Наслідком таких змін стає підвищення ролі науки, яка може запропонувати нові підходи до побудови якісного управління підприємством. Підприємствам все складніше чимось кардинально відрізнятися від конкурентів: усі ресурси майже однаково доступні на ринку. Тому почав активно розвиватися напрямок ефективного використання одного з головних ресурсів підприємства – персоналу. Актуальність обраної теми обумовлено тим, що для забезпечення конкурентних переваг підприємству необхідно вирішити ряд питань, пов’язаних зі зміною в системі управління персоналом підприємства.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі економічного розвитку більшості країн однією з ключових проблем ефективного розвитку підприємств є вдосконалення системи управління персоналом.

Управління персоналом – це складне і багатогранне мистецтво, яке містить в собі. безліч професійних підсистем і професійних навичок.

Система управління персоналом являє собою комплекс цілей, задач і основних направлень діяльності, а також різних видів, форм, методів відповідного механізму управління, направлених на забезпечення постійного підвищення конкурентоспроможності підприємства в ринкових умовах, ріст ефективності праці і якості роботи, забезпечення високої соціальної ефективності функціонування колективу.

Щоб зрозуміти, за якими напрямками доцільно здійснювати вдосконалення системи управління персоналом, необхідно розглянути його концепцію, головну мету, основні етапи, принципи, методологію побудови системи, базові підходи і деякі інші концептуальні моменти. Система управління персоналом безпосередньо пов'язана з відносинами між працівником і роботодавцем, їх взаємозв'язками з приводу дотримання їх законних прав і виконуваних ними функціональних обов'язків. У цьому зв’язку доцільно розглядати систему управління персоналом комплексно з урахуванням таких найважливіших питань як формування концепції менеджменту персоналу. Основу концепції менеджменту персоналу підприємства складають: розробка принципів, напрямків та методів управління персоналом; урахування роботи з персоналом на всіх рівнях стратегічного планування підприємства; впровадження нових методів і систем навчання та підвищення кваліфікації персоналу; визначення та проведення скоординованої єдиної тарифної політики

й оплати праці; розробка і застосування на підприємстві економічних стимулів і соціальних гарантій; розробка заходів щодо соціального партнерства.

Головна мета системи управління персоналом полягає у створенні результативних мотивацій, забезпеченні підприємства висококваліфікованими фахівцями, їх продуктивне використання, а також професійний ріст та соціальний розвиток. При цьому кожен елемент, що становить в сукупності цілісну систему управління персоналом, націлений на виконання таких фундаментальних функцій: інформаційну; організаційну; відтворювальну.

Управління персоналом як специфічна діяльність здійснюється за допомогою різних методів впливу на співробітників. У літературі є різні класифікації таких методів. Так, в залежності від характеру впливу на людину, виділяють: методи стимулювання, пов'язані із задоволенням певних потреб співробітника; методи інформування, які передбачають передачу співробітнику відомостей, які дозволять йому самостійно будувати свою організаційну поведінку; методи переконання, тобто безпосереднього цілеспрямованого впливу на внутрішній світ, систему цінностей людини; методи (адміністративного) примусу, засновані на загрозі або застосуванні санкцій.

Дослідження Кибанова А.Я. пропонують класифікацію методів управління персоналом, виділяючи три групи таких методів: адміністративні методи: формування структури та органів управління, встановлення держзамовлень; затвердження адміністративних норм і нормативів, видання наказів і розпоряджень; підбір і розстановка кадрів, розробка положень, посадових інструкцій і стандартів діяльності організації; економічні методи: техніко-економічний аналіз, техніко-економічне обґрунтування, планування; матеріальне стимулювання; ціноутворення; податкова система; економічні норми і нормативи; соціально-психологічні методи: соціальний аналіз у колективі працівників; соціальне планування; участь працівників в управлінні; соціальний розвиток колективу; психологічний вплив на працівників.

Точно встановити силу і кінцевий ефект впливу зазначених методів досить важко. Однак у цілому дані способи управління, особливо економічні, займають провідне місце в управлінні персоналом, виступаючи як би фундаментом управлінського впливу. Всі методи управління персоналом взаємопов'язані і використовуються в комплексі.

Для підвищення продуктивності праці та вдосконалення системи управління персоналом, необхідно реалізовувати такі заходи:

– виявляти головні потреби в підготовці і підвищенні кваліфікації робітників по спеціальностях;

– розробляти річні плани з підготовки та підвищення кваліфікації кадрів та забезпечити їх виконання;

– вдосконалювати базу для професійного вивчення матеріалу на виробництві;

– розробляти програму з виготовлення та впровадження специфічних засобів навчання;

– вивчати та аналізувати результати і ефективність підготовки кадрів, розробляти пропозиції, спрямовані керівництву підприємства, з подальшим удосконаленням форм та методів навчання кадрів на підприємстві.

Успішна програма з вдосконалення системи розвитку персоналу сприяє створенню робочої сили, яка буде володіти необхідними здібностями та сильною мотивацією до виконання стратегічних завдань.

Керівникам необхідно покращувати способи мотивації. Якщо постає питання щодо матеріальних затрат, то вони будуть досить не значні. Необхідно змінювати роботу працівників, надавати роботу одного працівника іншому, публічно виражати вдячність за зусилля, обов'язково нагадувати працівникам, що результати, які вже досягнуті підприємством, досягнуті також завдяки їм, залучати співробітників до процесу прийняття рішень, тим самим демонструючи, що їх точка зору важлива. Надавати співробітникам можливість самостійно вибрати спосіб виконання роботи.

Для того щоб вдосконалена система управління персоналом на підприємстві працювала ефективно необхідно визначити основні етапи впровадження системи управління персоналом.

Основні етапи впровадження системи управління персоналом:

1. Планування - формування чіткого плану щодо задоволення майбутніх потреб організації в людських ресурсах;
2. Набір - створення банку претендентів, що утворюється за рахунок потенційних кандидатів, що набирають по всіх посадах;
3. Відбір - вивчення і оцінка особистості і компетенції кандидатів і відбір найдостойніших з кадрового резерву, утвореного за допомогою набору;
4. Розробка структури виплат - встановлення заробітної плати, надбавок, доплат і різних пільг, що дозволяють залучити й утримати співробітників;
5. Профорієнтація і адаптація - введення новачків у курс справи, розвиток у них чіткого розуміння можливостей і перспектив якісно виконаного праці;
6. Навчання та підвищення кваліфікації - розробка навчальних програм і методичних комплексів з навчання базовим навичкам роботи, які необхідні для ефективного виконання своїх функціональних обов'язків;
7. Оцінка трудової діяльності - формування методичних підходів до оцінки трудової діяльності кожного співробітника;
8. Рух працівників всередині організації - формування методології руху співробітників між посадами з різним ступенем відповідальності, накопичення і розвитку професійного досвіду шляхом призначення їх на інші посади, а також процедур припинення дії трудового договору.

При побудові системи управління персоналом необхідно дотримуватися деяких принципів. Їх можна поділити на дві групи:

1. Принципи, що характеризують вимоги до формування системи - відповідність функцій управління цілям підприємства, економічності, оптимальності, простоти, стійкості, узгодженості;
2. Принципи, що визначають напрям розвитку – концентрації, спеціалізації, гнучкості, ритмічності, паралельності, наступності.

При побудові системи управління персоналом використовуються принципи у взаємодії, в залежності від конкретної ситуації, завдань і цілей.

В процесі вдосконалення системи управління персоналом використовуються наступні методи:

1. Метод системного аналізу – використовується як засіб системного підходу в процесі удосконалення та побудови системи управління;
2. Декомпозиція - припускає поділ складних явищ на прості складові;
3. Послідовна підстановка – дозволяє вивчити вплив на формування системи кожного окремого фактора, виключаючи дію інших факторів;
4. Метод порівняння – передбачає порівняння системи управління персоналом з схожими системами передових організацій;
5. Динамічний метод – передбачає розташування в динамічному ряду суми даних з метою виключення випадкових відхилень, застосовується до кількісних показників;
6. Структуризація цілей – використовується для обґрунтування цілей системи управління через відповідність загальним стратегічним цілям підприємства;
7. Експертно-аналітичний – полягає в залученні фахівців високої кваліфікації до управління персоналом, з метою вдосконалення процесу управління;
8. Нормативний – застосування комплексу нормативів і норм визначають склад і зміст функцій управління персоналом, критерії за якими будується структура управління, тип структури управління;
9. Функціонально-вартісний аналіз – вибір варіанта побудови системи, що має максимальну ефективність при мінімальних можливих витратах;
10. Дослідний – базується на використанні попереднього досвіду системи і досвіді інших аналогічних систем.

Висновки. Управління персоналом являється одним з найважливіших напрямків діяльності підприємства і вважається основним критерієм його економічного успіху. В ході дослідження було: розглянуто теоретичні підходи до створення концепції; сформульовано головну мету системи управління персоналом; розглянуті різні підходи до побудови системи управління персоналом; визначені основні етапи впровадження системи управління персоналом та наведені принципи, яких необхідно дотримуватись; запропоновано перелік методів, що можуть бути використані при її побудові; добре налагоджена система управління персоналом дозволить у значній мірі підвищити результативність праці працівників, ефективність виробництва, що, у свою чергу, забезпечить конкурентні переваги підприємства.

Список використаних джерел:

1. Балабанов І. Т. Економіка туризму: Навч. посібник. / І. Т. Балабанов, А. І. Балабанов – М.: Фінанси і статистика, 2006. 165с.

2. Грішнова О. А., Оцінювання персоналу: сучасні підходи до забезпечення ефективності / Формування ринкової економіки: Збірник наукових праць. / О. А. Грішнова, О. О.Наумова. К.: КНЕУ, 2005. 435 с.

3. Замора О. І. Основні тенденції формування і використання трудових ресурсів / О. І. Замора // Актуальні проблеми економіки. 2009. №4. С. 85-91.

4. Крушельницька О. В. Управління персоналом: навч. посібник. / О. В. Крушельницька, Д.П.Мельничук. К.: Кондор. 2003. 296 с.

5. Основи адміністративного менеджменту: навч. посіб. / В. Д. Бакуменко, Л. М. Усаченко, В. І. Тимцуник, О. В. Червякова ; за заг. ред. Л. М. Усаченко. К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. 148 с.

6. Роглєв Х. Й. Основи готельного менеджменту: навч. посібник. / Х. Й. Роглєв. К.: Кондор, 2005. 408 с.

7. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник / Г. В. Савицька. К.: Знання, 2005. 662 с

8. Ципка Ю. А. Управленние персоналом: пособие для вузов. / Ю. А. Ципка. М.: ЮНИТИ-ДАНА. 2010. С. 45-50.

Дарина ДРОНЧАК*
студентка 3 курсу
факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗРОБКА СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *У статті розглянуто методи стимулювання праці персоналу на промислових підприємствах. Досліджено вплив факторів мотивації на продуктивність праці.*

Abstract. *In the article, the methods of stimulation of labor of personnel are considered in industrial enterprises. The influence of factors of motivation is investigational on labor productivity.*

Вступ. Організаційна культура може створити мотиваційне поле, яке здатне об’єднати персонал навколо значимих цілей, спонукати працівників працювати творчо і ефективно як для власного блага, так і на користь організації. Тісний взаємозв’язок в ланцюгу організаційна культура – мотивація – ефективність діяльності підприємства. Від того, як розуміє та чи інша людина свою трудову діяльність і якими мотивами вона керується, має значення її ставлення до праці. Мотивація загалом являє собою процес спонукання,

* Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ Самборська О.Ю.

стимулювання себе чи інших людей до цілеспрямованої поведінки або виконання певних дій, спрямованих на досягнення власної мети або мети організації. Метою є обґрунтування і розробка рекомендацій щодо удосконалення управління мотивацією діяльності колективів на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Мотивація працівників – це процес і одна з функцій управління, що регулює поведінку людей, щоб вони своїми діями сприяли досягненню цілей підприємства. Це механізм, що регулює і приводить в дію поведінку людини. Фактором мотивації, насамперед, виступає система стимулювання праці. Також важливою є роль індивідуальних заходів матеріального і морального стимулювання до високопродуктивної праці: встановлення рівня грошової винагороди, тарифних ставок, доплат, премій, підвищення професійного розряду, доручення складних і відповідальних завдань, відрядження на навчання за рахунок підприємства.

Провідна роль у процесі мотивації належить потребам людини, які в «укрупненому» вигляді можуть розглядатися як сукупність трьох основних груп: матеріальних, трудових і статусних. Тому мотивацію доцільно поділяти на матеріальну і нематеріальну. Матеріальна мотивація – це найбільш очевидний спосіб винагороди працівників. Вона є системою матеріальних стимулів праці, метою якої є забезпечення співвідношення заробітної плати працівників із кількістю та якістю праці. Аналізуючи структуру персоналу та його потенціал за рівнем освіти, віковими демографічним особливостям, критеріям, можна виявити потреби працівників, а відповідно мотиви, які спонукають до праці, та визначитись з політикою управління, щоб задовольнити ці потреби й досягти бажаної мети.

Для підвищення продуктивності працівників у формуванні мотиваційного механізму варто врахувати такі рекомендації:

• слід сформувати мету працівників підприємства і встановити відповідні показники;

• необхідно обрати систему мотивації праці, розробити методичне й нормативне забезпечення з урахуванням специфіки персоналу;

• вдосконалювати організаційну структуру управління колективом і формувати в ньому підрозділи, які взаємодіють між собою;

• класифікувати роботи, аналізувати чисельний склад персоналу підрозділів;

• необхідно створити інформаційне і технічне забезпечення системи оплати праці;

• потрібно вивчати й обговорювати в колективі систему мотивації праці. Виходячи з результатів аналізу, враховуючи всі фактори, можна розраховувати на позитивний результат. Суть сьогоднішньої практики мотивування працівників, яка застосовується в Україні, можна зобразити в умовній схемі співвідношення факторів мотивації і залежного від них збільшення продуктивності праці. Вплив факторів мотивації на зростання продуктивності праці наведений у таблиці 1.

При формуванні стратегії розвитку будь-якого підприємства ключовим резервом росту ефективності стає людина як складова частина ресурсів, капіталу підприємницьких структур та основний носій. Мотивація високопродуктивної праці є центральним завданням розвитку стратегічного управління персоналом.

Таблиця 1

Вплив факторів мотивації на продуктивність праці

Фактор мотивації	Ріст продуктивності %
Внутрішня мотивація	70–80
Високий рівень освіти й інтелекту	20–30
Професійно-кваліфікаційний рівень	15-20
Умови праці й побуту	5-30
Дисципліна і творче ставлення до праці	10-15
Удосконалення організації та форм колективної праці	10-40

Джерело: розроблено автором

На підприємствах, які приділяють увагу особистості своїх працівників, персонал має високу ступінь лояльності, виявляє готовність до роботи у складних кризових умовах, а також бажання працювати на користь підприємства навіть за наявності певних проблем у його діяльності. При цьому працівники з високим рівнем внутрішньої мотивації мають значний потенціал, високий рівень оптимізму, ентузіазму, прагнення до росту та можуть розглядатися як стратегічний ресурс підприємства. На практиці необхідно застосувати механізми поєднання мотивів і стимулів праці. Але важливо розрізняти стимулюючі та мотиваційні механізми поведінки працівників і адміністрації підприємств, усвідомлювати важливість їх взаємодії і взаємозбагачення. Стимулюючий вплив на персонал спрямовано переважно на активізацію функціонування працівників підприємства, а мотивуючий вплив – на активізацію професійно-особистісного розвитку персоналу. Виходячи із соціальної, економічної, організаційної та психологічної природи праці, на прикладі рис. 1 можна виділити основні види мотивів і стимулів: матеріальні та нематеріальні.

Під матеріальною мотивацією слід розуміти прагнення достатку, певного рівня добробуту, матеріального стандарту життя. Прагнення людини до поліпшення свого добробуту зумовлює необхідність збільшення трудового внеску, а отже, і збільшення кількості, якості та результативності праці. Особливо актуальною є проблема матеріальної мотивації для країн із ринковою економікою, до яких належить і Україна. Це зумовлене, принаймні, двома причинами:

1) низьким рівнем доходів, деформаціями в їхній структурі та диференціації;

2) необхідністю становлення нових за змістом форм і методів матеріального стимулювання.

Не менш важливе значення відіграє нематеріальна мотивація. Вона спрямована на підвищення лояльності співробітників до компанії одночасно із зниженням витрат на компенсацію співробітникам їх трудовитрат. Під нематеріальним автор розуміє такі заохочення до високо результативної роботи,

які не видаються співробітнику у вигляді готівки чи безготівкових грошей, але можуть потребувати від компанії інвестицій в якість робочої сили, а саме: можливість розвитку і навчання, планування кар'єри, оздоровлення, пільгове харчування тощо. Основний ефект, який досягається за допомогою нематеріальної мотивації, – це підвищення рівня лояльності та зацікавленості співробітників у компанії.

Рис. 1. Види стимулювання
Джерело: розроблено автором

До моральних способів мотивації відноситься визнання заслуг (особисте та публічне). Суть особистого визнання полягає в тому, що працівники, які позитивно виділилися у справах підприємства, згадуються в доповідях вищому керівництву фірми чи особисто представляються йому, одержують право підпису відповідальних документів, у розробці яких вони брали участь їх персонально вітає дирекція з нагоди свят чи сімейних дат. Одним із сучасних нетрадиційних підходів до побудови системи матеріального стимулювання, який усе більше поширюється в зарубіжній практиці, є застосування моделей компенсаційної системи оплати праці, розрахованої на тривалу кар'єру працівника. Це пов'язано з намаганням роботодавця виконати одночасно такі завдання: врівноважити економічні важелі посилення контролю за діяльністю працівників; знизити витрати на здійснення контрольних функцій; сприяти формуванню стабільного трудового колективу; зменшити витрати на навчання нових працівників через зниження плинності кадрів; підвищити мотиваційний потенціал оплати праці працівників, що становлять кадрове «ядро» організації.

Загалом можна сформулювати ряд правил ефективної мотивації персоналу: неочікувані, непередбачувані, нерегулярні премії, які мотивують набагато ефективніше ніж очікувані. Важливо зауважити, що між виконаною роботою та винагородою не повинен бути великий проміжок часу. Типовими є

такі стимули: підвищення на посаді, розширення повноважень, визнання, усна подяка керівника у присутності колег, можливість страхування здоров'я, оплата медичних послуг, позачергова оплачувана відпустка, гарантія збереження робочого місця, позики зі зниженою ставкою на навчання або придбання житла, оплата витрат на ремонт авто та ін.

Також дієвим методом може бути застосування індивідуального пакету стимулів, орієнтованого на конкретного працівника:

1. Покарання як засіб мотивації працівників.

2. Грошові виплати за виконання поставлених цілей.

3. Виплати до заробітної плати для стимулювання здорового способу життя.

4. Соціальна політика організації – також є дуже важливим інструментом економічного стимулювання.

Усі прояви організаційної культури, як матеріальні, так і ціннісно-нормативні, справляють суттєвий вплив на мотивацію персоналу і підвищення продуктивності праці. При цьому можливості мотиваційного впливу засобів організаційної культури є надзвичайно широкими, адже вони включають, крім традиційних засобів стимулювання праці, інші інструменти, які справляють опосередкований, але при цьому не менш сильний вплив (табл. 2).

Усі способи задоволення потреб індивіда на роботі (від нижчих до вищих) можна віднести до сфери впливу організаційної культури, а, отже, роль організаційної культури у мотивуванні персоналу має не просто важливе, а й першочергове значення. Концепція організаційної культури значно розширює можливості пояснення способів задоволення потреб індивіда (на прикладі піраміди потреб А. Маслоу) на робочому місці. Важливим мотиваційним засобом є також створення фірмових традицій, ритуалів, організація свят, відпочинку, змагань. Подібні заходи можуть нести в собі не лише морально-етичне навантаження, а й служити засобом транслювання цінностей компанії співробітникам, стимулювати внутрішню конкуренцію окремих працівників і підрозділів, бути засобом оцінки персоналу, способом виявлення поваги, визнання заслуг співробітників. Мотиваційна функція організаційної культури може бути реалізована також за допомогою стилю управління і лідерства в рамках ситуативного підходу. Численними дослідженнями доведено, що найбільш ефективним є поєднання стилів лідерства, застосування їх в залежності від умов конкретної ситуації: цілей, соціально-психологічного клімату колективу, ступеня зрілості виконавців, структурованості завдань, обсягу посадових повноважень та інше. Мотивація персоналу за допомогою стилю лідерства можлива лише в атмосфері довіри в колективі, тобто в умовах, коли керівник демонструє підлеглим порядність, компетентність, послідовність, лояльність і відкритість.

Отже, соціально-економічною основою поведінки та активізації зусиль персоналу підприємства (організації), що спрямовані на підвищення результативності його діяльності, завжди є мотивація праці.

Таблиця 2

Ієрархія потреб за А. Маслоу та способи задоволення потреб індивіда в рамках концепції організаційної культури

Назва	Спосіб задоволення потреби індивіда на роботі
Потреба у самоактуалізації	– залучення працівників до участі у важливих проектах; – надання можливості працювати творчо; – надання можливості навчання, розширення навичок, самовдосконалення
Потреба у визнанні і повазі	– делегування повноважень; – визнання кваліфікації і заслуг працівника; – запровадження прозорих програм кар'єрного зростання; – статусне визнання (відповідне оформлення і розмір робочого місця, надання службового автомобіля, надання додаткових пільг і гарантій); – створення позитивного бренду роботодавця
Потреба у приналежності	– наявність малої групи, членом якої може себе відчувати кожен працівник; – наявність сприятливого соціально-психологічного клімату у групі; – наявність програм адаптації персоналу; – заходи, які сприяють покращенню соціально-психологічного клімату і збільшенню рівня лояльності (покращення системи внутрішньо фірмових комунікацій, попередження і розв'язання конфліктів, спільне відзначення свят і важливих подій, фірмовий дизайн, фірмовий одяг, дрескод; – забезпечення участі працівників в управлінні і прийнятті рішень (налагодження зворотного зв'язку, створення виборних керівних органів, гуртків якості, запровадження програм
Потреба у безпеці	– безпека робочого місця, загальний рівень безпеки на підприємстві, страхування від нещасних випадків на виробництві; – медичне обслуговування, медичне страхування; – пенсійне страхування; – соціальні гарантії, встановлені державою, умовами колективного договору, кодексу організаційної культури
Фізіологічні потреби	– заробітна плата; – якість і комфорт робочого місця (освітлення, рівень шуму, забруднення і температура повітря, наявність необхідних засобів праці та їх якісні характеристики та ін.); – інфраструктура, яка забезпечує фізіологічні потреби людини

Джерело: розроблено автором

Система мотивації характеризує сукупність взаємозв'язаних заходів, які стимулюють окремого працівника або трудовий колектив у цілому щодо досягнення індивідуальних і спільних цілей діяльності підприємства (організації).

Система мотивації на рівні підприємства має базуватися на певних вимогах, а саме: надання однакових можливостей щодо зайнятості та посадового просування за критерієм результативності праці; узгодження рівня оплати праці з її результатами та визнання особистого внеску в загальний успіх. Таким чином, усі організації та торговельні підприємства застосовують найрізноманітніші способи та методи стимулювання працівників. Проте першочергову перевагу віддають матеріальній мотивації. Варто пам'ятати, що обираючи систему мотивації, слід неодмінно враховувати потреби та інтереси працівників. Процес упровадження даної системи повинен бути спрямований на досягнення певного результату – задоволених працівників, котрі відданні своїй роботі.

Висновки. Система мотивації має бути спрямована на перспективу та на залучення всіх працівників до реалізації стратегії та активної участі в тих змінах, що відбуваються на підприємстві. Комплексне використання методів стимулювання персоналу дозволить створити умови для переходу на більш високий рівень трудових відносин та підвищити продуктивність праці на промислових підприємствах. Ефективність системи мотивації персоналу може бути досягнута лише у разі індивідуалізації її елементів, забезпечення відповідності винагородження працівника його внеску у зростання продуктивності виробництва. Система мотивації повинна спонукати працівників до творчої активності, прояви ділових та особистісних якостей, формувати адекватне сприйняття мотиваційних заходів підприємства. Ефективна система оцінювання персоналу дозволить установити обґрунтовану диференціацію оплати праці, сприятиме формуванню програм персонального розвитку працівників і пріоритетів стратегії управління персоналом підприємства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Базалійська Н.П. Стан системи мотивації персоналу на вітчизняних підприємствах / Н.П. Базалійська, М.П. Казановська // Інноваційна економіка. 2013. № 5. С. 103-105.

2. Башук Т.О. Доцільність формування організаційної культури на підприємстві /Т.О. Башук, А.М. Жолудєва // Маркетинг і менеджменту інновацій. 2011. № 2. С. 179-184.

3. Корпорації: управління та культура: монографія / А.Е. Воронкова, М.М. Баб'ян, Е.Н. Коренев, І.В. Мажура; за заг. ред. докт. екон. наук, професора А.Е. Воронкової. Дрогобич: Вимір, 2006. 376 с.

4. Колот А.М. Мотивація персоналу: монографія / А.М. Колот. К.: КНЕУ. 2002. 337 с.

5. Красовский Ю.Д. Социокультурные основы управления бизнес-организацией / Ю.Д. Красовский. М.: ЮНИТИ–ДАНА. 2007. 391 с.

Марина ДРОНЧАК*,
студентка 3 курсу
факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗРОБКА СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *У статті розглянуто методи стимулювання праці персоналу на промислових підприємствах. Досліджено вплив факторів мотивації на продуктивність праці.*

Abstract. *The article considers the methods of stimulating the work of staff at industrial enterprises. The influence of motivational factors on labor productivity has been studied.*

Вступ. У сучасному розвинутому світі кожне підприємство прагне досягти успіху у своїй діяльності. Саме мотивація праці є однією із його складових. Проблема пошуку ефективних мотиваційних інструментів набула особливої актуальності щодо персоналу українських промислових підприємств. Системи мотивації та стимулювання праці в промисловості являють собою практично застарілу систему, де в основі використовується лише матеріальний принцип стимулювання, який у свою чергу є недосконалим.

Суттєвий крок у дослідженні мотиваційної функції організаційної культури та її ролі в управлінні персоналом внесли такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, які розвинули такі теоретичні і практичні її аспекти: оцінка і управління організаційною культурою – А. Воронкова ; дослідження організаційної культури як важливого важеля управління персоналом – Ю. Красовський , Т. Соломанідіна , В. Співак ; Е. Шейн – оцінка і управління організаційною культурою. Проте у більшості зазначених вище праць мотивація персоналу з використанням інструментів організаційної культури розглядається відокремлено від системи менеджменту в цілому.

Метою є обґрунтування і розробка рекомендацій щодо удосконалення управління мотивацією діяльності колективів на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Перед будь-яким підприємством постає проблема підвищення ефективності діяльності, зростання конкурентоспроможності на ринку. Доведено, що основною рушійною силою розвитку підприємств сьогодні є персонал, а головним інструментом активізації трудової діяльності людських ресурсів є ефективна система мотивації. Як свідчать результати досліджень, раціональна система мотивації персоналу дає змогу підвищити ефективність трудової діяльності на 40%.

---

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Самборська О.Ю.

Основу мотивації поведінки працівника складають потреби і цінності, які спонукають людину до певних дій, тому саме організаційна культура може створити мотиваційне поле, яке здатне об'єднати персонал навколо значимих цілей, спонукати працівників працювати творчо і ефективно як для власного блага, так і на користь організації. Тісний взаємозв'язок в ланцюгу організаційна культура – мотивація – ефективність діяльності підприємства .

Від того, як розуміє та чи інша людина свою трудову діяльність і якими мотивами вона керується, має значення її ставлення до праці. Мотивація загалом являє собою процес спонукання, стимулювання себе чи інших людей до цілеспрямованої поведінки або виконання певних дій, спрямованих на досягнення власної мети або мети організації .

Фактором мотивації, насамперед, виступає система стимулювання праці. Також важливою є роль індивідуальних заходів матеріального і морального стимулювання до високопродуктивної праці: встановлення рівня грошової винагороди, тарифних ставок, доплат, премій, підвищення професійного розряду, доручення складних і відповідальних завдань, відрядження на навчання за рахунок підприємства .

Провідна роль у процесі мотивації належить потребам людини, які в «укрупненому» вигляді можуть розглядатися як сукупність трьох основних груп: матеріальних, трудових і статусних. Тому мотивацію доцільно поділяти на матеріальну і нематеріальну. Матеріальна мотивація – це найбільш очевидний спосіб винагороди працівників. Вона є системою матеріальних стимулів праці, метою якої є забезпечення співвідношення заробітної плати працівників із кількістю та якістю праці.

Аналізуючи структуру персоналу та його потенціал за рівнем освіти, віковими демографічним особливостям, критеріям, можна виявити потреби працівників, а відповідно мотиви, які спонукають до праці, та визначитись з політикою управління, щоб задовольнити ці потреби й досягти бажаної мети.

Для підвищення продуктивності працівників у формуванні мотиваційного механізму варто врахувати такі рекомендації:

• слід сформувати мету працівників підприємства і встановити відповідні показники;

• необхідно обрати систему мотивації праці, розробити методичне й нормативне

забезпечення з урахуванням специфіки персоналу;

• вдосконалювати організаційну структуру управління колективом і формувати в

ньому підрозділи, які взаємодіють між собою;

• класифікувати роботи, аналізувати чисельний склад персоналу підрозділів;

• необхідно створити інформаційне і технічне забезпечення системи оплати праці;

• потрібно вивчати й обговорювати в колективі систему мотивації праці [4].

Виходячи з результатів аналізу, враховуючи всі фактори, можна розраховувати на позитивний результат.

Суть сьогоднішньої практики мотивування працівників, яка застосовується в Україні, можна зобразити в умовній схемі співвідношення факторів мотивації і залежного від них збільшення продуктивності праці.

Вплив факторів мотивації на зростання продуктивності праці наведений у таблиці.

Таблиця 1

Вплив факторів мотивації на продуктивність праці

Фактор мотивації	Ріст продуктивності %
Внутрішня мотивація	70-80
Високий рівень освіти й інтелекту	20-30
Професійно-кваліфікаційний рівень	15-20
Умови праці й побуту	5-30
Дисципліна і творче ставлення до праці	10-15
Удосконалення організації та форм колективної праці	10-40

Джерело: розроблено автором

При формуванні стратегії розвитку будь-якого підприємства ключовим резервом росту ефективності стає людина як складова частина ресурсів, капіталу підприємницьких структур та основний носій. Мотивація високопродуктивної праці є центральним завдання розвитку стратегічного управління персоналом. Нами було проаналізовано рівень мотивації праці на підприємстві ПАТ ТОВ «Видавництво «Світич».

На підприємстві ТОВ «Видавництво «Світич» система мотивації праці складається з багатьох чинників та різних дрібних благ для працівників. Економічно працівників мотивують через премії. В негрошовій формі мотивація проявляється в залученні працівників до спільного проведення часу, корпоративів, що створює дружну атмосферу у колективі.

Головним принципом соціальної політики ТОВ «Видавництво «Світич» є створення комфортних умов для праці та відпочинку працівників компанії, підвищення їх соціальної захищеності, покращення трудових та соціальних зв’язків у колективах. Турбота про добробут співробітників – один із пріоритетів соціальної політики компанії.

На підприємствах, які приділяють увагу особистості своїх працівників, персонал має високу ступінь лояльності, виявляє готовність до роботи у складних кризових умовах, а також бажання працювати на користь підприємства навіть за наявності певних проблем у його діяльності. При цьому працівники з високим рівнем внутрішньої мотивації мають значний потенціал, високий рівень оптимізму, ентузіазму, прагнення до росту та можуть розглядатися як стратегічний ресурс підприємства .

На практиці необхідно застосувати механізми поєднання мотивів і стимулів праці. Але важливо розрізняти стимулюючі та мотиваційні механізми

поведінки працівників і адміністрації підприємств, усвідомлювати важливість їх взаємодії і взаємозбагачення.

Стимулюючий вплив на персонал спрямовано переважно на активізацію функціонування працівників підприємства, а мотивуючий вплив – на активізацію професійно-особистісного розвитку персоналу. Виходячи із соціальної, економічної, організаційної та психологічної природи праці, можна виділити основні види мотивів і стимулів: матеріальні та нематеріальні.

Таблиця 2

Види стимулювання

Матеріальне		**Нематеріальне**
Грошова форма - Заробітна плата - Відрахування від прибутку - Доплати - Компенсації - Пільгові кредити	**Негрошова форма** Соціальні:медичне обслуговування, страхування,транспортні витрати,харчування, путівки. Функціональні: удосконалення організації праці та умов праці	. Соціальнопсихологічні: суспільне визнання, підвищення статусу. 2. Творчі: підвищення кваліфікації,стажування, відрядження. . Вільний час: додаткова відпустка, гнучкий графік

Джерело: розроблено автором

Під матеріальною мотивацією слід розуміти прагнення достатку, певного рівня добробуту, матеріального стандарту життя. Прагнення людини до поліпшення свого добробуту зумовлює необхідність збільшення трудового внеску, а отже, і збільшення кількості, якості та результативності праці.

Особливо актуальною є проблема матеріальної мотивації для країн із ринковою економікою, до яких належить і Україна. Це зумовлене, принаймні, двома причинами:

1) низьким рівнем доходів, деформаціями в їхній структурі та диференціації;

2) необхідністю становлення нових за змістом форм і методів матеріального стимулювання.

Не менш важливе значення відіграє нематеріальна мотивація. Вона спрямована на підвищення лояльності співробітників до компанії одночасно із зниженням витрат на компенсацію співробітникам їх трудовитрат. Під нематеріальним автор розуміє такі заохочення до високо результативної роботи, які не видаються співробітнику у вигляді готівки чи безготівкових грошей, але можуть потребувати від компанії інвестицій в якість робочої сили, а саме: можливість розвитку і навчання, планування кар’єри, оздоровлення, пільгове харчування тощо. Основний ефект, який досягається за допомогою нематеріальної мотивації, – це підвищення рівня лояльності та зацікавленості співробітників у компанії.

До моральних способів мотивації відноситься визнання заслуг (особисте та публічне). Суть особистого визнання полягає в тому, що працівники, які позитивно виділилися у справах підприємства, згадуються в доповідях вищому керівництву фірми чи особисто представляються йому, одержують право

підпису відповідальних документів, у розробці яких вони брали участь їх персонально вітає дирекція з нагоди свят чи сімейних дат.

Одним із сучасних нетрадиційних підходів до побудови системи матеріального стимулювання, який усе більше поширюється в зарубіжній практиці, є застосування моделей компенсаційної системи оплати праці, розрахованої на тривалу кар'єру працівника. Це пов'язано з намаганням роботодавця виконати одночасно такі завдання: врівноважити економічні важелі посилення контролю за діяльністю працівників; знизити витрати на здійснення контрольних функцій; сприяти формуванню стабільного трудового колективу; зменшити витрати на навчання нових працівників через зниження плинності кадрів; підвищити мотиваційний потенціал оплати праці працівників, що становлять кадрове «ядро» організації.

Загалом можна сформулювати ряд правил ефективної мотивації персоналу: неочікувані, непередбачувані, нерегулярні премії, які мотивують набагато ефективніше ніж очікувані. Важливо зауважити, що між виконаною роботою та винагородою не повинен бути великий проміжок часу.

Типовими є такі стимули: підвищення на посаді, розширення повноважень, визнання, усна подяка керівника у присутності колег, можливість страхування здоров'я, оплата медичних послуг, позачергова оплачувана відпустка, гарантія збереження робочого місця, позики зі зниженою ставкою на навчання або придбання житла, оплата витрат на ремонт авто та ін.

Також дієвим методом може бути застосування індивідуального пакету стимулів, орієнтованого на конкретного працівника:

1. Покарання як засіб мотивації працівників.
2. Грошові виплати за виконання поставлених цілей.
3. Виплати до заробітної плати для стимулювання здорового способу життя.
4. Соціальна політика організації – також є дуже важливим інструментом економічного стимулювання.

Вважаємо, що усі прояви організаційної культури, як матеріальні, так і ціннісно-нормативні, справляють суттєвий вплив на мотивацію персоналу і підвищення продуктивності праці. При цьому можливості мотиваційного впливу засобів організаційної культури є надзвичайно широкими, адже вони включають, крім традиційних засобів стимулювання праці, інші інструменти, які справляють опосередкований, але при цьому не менш сильний вплив.

Усі способи задоволення потреб індивіда на роботі (від нижчих до вищих) можна віднести до сфери впливу організаційної культури, а, отже, роль організаційної культури у мотивуванні персоналу має не просто важливе, а й першочергове значення. Концепція організаційної культури значно розширює можливості пояснення способів задоволення потреб індивіда (на прикладі піраміди потреб А. Маслоу) на робочому місці.

Важливим мотиваційним засобом є також створення фірмових традицій, ритуалів,організація свят, відпочинку, змагань. Подібні заходи можуть нести в собі не лише морально-етичне навантаження, а й служити засобом транслювання

цінностей компанії співробітникам, стимулювати внутрішню конкуренцію окремих працівників і підрозділів, бути засобом оцінки персоналу, способом виявлення поваги, визнання заслуг співробітників.

Таблиця 3

Ієрархія потреб за А. Маслоу та способи задоволення потреб індивіда в рамках концепції організаційної культури

Назва	Спосіб задоволення потреби індивіда на роботі
Потреба у самоактуалізації	–залучення працівників до участі у важливих проектах; – надання можливості працювати творчо; –надання можливості навчання, розширення навичок, самовдосконалення
Потреба у визнанні і повазі	– делегування повноважень; – визнання кваліфікації і заслуг працівника; – запровадження прозорих програм кар'єрного зростання; – статусне визнання (відповідне оформлення і розмір робочого місця, надання службового автомобіля, надання додаткових пільг і гарантій); – створення позитивного бренду роботодавця
Потреба у приналежності	– наявність малої групи, членом якої може себе відчувати кожен працівник; – наявність сприятливого соціально-психологічного клімату у групі; – наявність програм адаптації персоналу; – заходи, які сприяють покращенню соціально-психологічного клімату і збільшенню рівня лояльності (покращення системи внутрішньо фірмових комунікацій, попередження і розв'язання конфліктів, спільне відзначення свят і важливих подій, фірмовий дизайн, фірмовий одяг, дрескод; – забезпечення участі працівників в управлінні і прийнятті рішень (налагодження зворотного зв'язку, створення виборних керівних органів, гуртків якості, запровадження програм)
Фізіологічні потреби	– заробітна плата; – якість і комфорт робочого місця (освітлення, рівень шуму, забруднення і температура повітря, наявність необхідних засобів праці та їх якісні характеристики та ін.); – інфраструктура, яка забезпечує фізіологічні потреби людини
Потреба у безпеці	– безпека робочого місця, загальний рівень безпеки на підприємстві, страхування від нещасних випадків на виробництві; – медичне обслуговування, медичне страхування; – пенсійне страхування; – соціальні гарантії, встановлені державою, умовами колективного договору, кодексу організаційної культури

Джерело: розроблено автором

Мотиваційна функція організаційної культури може бути реалізована також за допомогою стилю управління і лідерства в рамках ситуативного підходу. Численними дослідженнями доведено, що найбільш ефективним є поєднання стилів лідерства, застосування їх в залежності від умов конкретної ситуації: цілей, соціально-психологічного клімату колективу, ступеня зрілості виконавців, структурованості завдань, обсягу посадових повноважень та інше.

Мотивація персоналу за допомогою стилю лідерства можлива лише в атмосфері довіри в колективі, тобто в умовах, коли керівник демонструє підлеглим порядність, компетентність, послідовність, лояльність і відкритість.

Отже, соціально-економічною основою поведінки та активізації зусиль персоналу підприємства (організації), що спрямовані на підвищення результативності його діяльності, завжди є мотивація праці. Система мотивації характеризує сукупність взаємозв'язаних заходів, які стимулюють окремого працівника або трудовий колектив у цілому щодо досягнення індивідуальних і спільних цілей діяльності підприємства (організації). Система мотивації на рівні підприємства має базуватися на певних вимогах, а саме: надання однакових можливостей щодо зайнятості та посадового просування за критерієм результативності праці; узгодження рівня оплати праці з її результатами та визнання особистого внеску в загальний успіх.

Таким чином, усі організації та торговельні підприємства застосовують найрізноманітніші способи та методи стимулювання працівників. Проте першочергову перевагу віддають матеріальній мотивації. Варто пам'ятати, що обираючи систему мотивації, слід неодмінно враховувати потреби та інтереси працівників. Процес упровадження даної системи повинен бути спрямований на досягнення певного результату – задоволених працівників, котрі відданні своїй роботі.

Висновки. Система мотивації має бути спрямована на перспективу та на залучення всіх працівників до реалізації стратегії та активної участі в тих змінах, що відбуваються на підприємстві. Комплексне використання методів стимулювання персоналу дозволить створити умови для переходу на більш високий рівень трудових відносин та підвищити продуктивність праці на промислових підприємствах. Ефективність системи мотивації персоналу може бути досягнута лише у разі індивідуалізації її елементів, забезпечення відповідності винагородження працівника його внеску у зростання продуктивності виробництва. Система мотивації повинна спонукати працівників до творчої активності, прояви ділових та особистісних якостей, формувати адекватне сприйняття мотиваційних заходів підприємства. Ефективна система оцінювання персоналу дозволить установити обґрунтовану диференціацію оплати праці, сприятиме формуванню програм персонального розвитку працівників і пріоритетів стратегії управління персоналом підприємства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Базалійська Н.П. Стан системи мотивації персоналу на вітчизняних підприємствах / Н.П. Базалійська, М.П. Казановська // Інноваційна економіка. – 2013. – № 5. – С. 103–105.

2. Башук Т.О. Доцільність формування організаційної культури на підприємстві / Т.О. Башук, А.М. Жолудєва // Маркетинг і менеджменту інновацій. – 2015. – № 2. – С. 179– 184.

3. Корпорації: управління та культура: монографія / А.Е. Воронкова, М.М. Баб'ян, Е.Н. Коренев, І.В. Мажура; за заг. ред. докт. екон. наук, професора А.Е. Воронкової. – Дрогобич: Вимір, 2013. – 376 с.

4. Колот А.М. Мотивація персоналу: монографія / А.М. Колот. – К.: КНЕУ, 2012. – 337 с.

5. Красовский Ю.Д. Социокультурные основы управления бизнес-организацией / Ю.Д. Красовский. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2014. – 391 с.

6. Маслоу А. Маслоу о менеджменте. Самоактуализация. Просвещенный менеджмент. Организационная теория / А. Маслоу; пер. с англ. Н. Левкина, А. Чех. – СПб.: Питер, 2017. – 413 с.

7. Соломанидина Т.О. Организационная культура компании / Т.О. Соломанидина. – М.: ООО, 2014. – 456 с.

8. Спивак В.А. Организационное поведение и управление персоналом / В.А. Спивак. – СПб.: Питер, 2016. – 416 с.

9. Харчишина О.В. Формування організаційної культури в системі менеджменту підприємств харчової промисловості: монографія / О.В. Харчишина. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 290 с.

10. Шейн Э. Организационная культура и лідерство / Э. Шейн; пер. с англ. под ред. Т.Ю. Ковалевой. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2015. – 336 с.

Марина МАЗУР*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Анотація. *У статті розкрито суть поняття «державна підтримка», наведено форми та методи державної підтримки суб'єктів господарювання аграрної сфери у вигляді системи. Окреслено функції державних інституцій, через які здійснюється державна підтримка. Проведено оцінку динаміки зміни розміру державної підтримки за 2012-2021 роки та аналіз розмірів запланованої та фактично використаної державної підтримки за 2019-2021 роки. Обґрунтовано, що подальший розвиток суб'єктів господарювання аграрної сфери потребує ефективного механізму державної підтримки як інструменту державного регулювання з її постійним удосконаленням та оновленням, враховуючи специфічність сільськогосподарського виробництва та складні умови господарювання.*

Abstract. *The article reveals the essence of the concept of "state support",*

*Науковий керівник: доктор філософії з економіки, асистент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Охота Ю.В.

presents the forms and methods of state support of agricultural entities in the form of a system. The functions of state institutions through which state support is provided are outlined. An assessment of the dynamics of changes in the amount of state support for 2012-2021 and an analysis of the size of the planned and actually used state support for 2019-2021. It is substantiated that the further development of agricultural entities requires an effective mechanism of state support as a tool of state regulation with its constant improvement and renewal, taking into account the specifics of agricultural production and difficult economic conditions.

Вступ. У сучасних умовах аграрна сфера відіграє одну з визначальних ролей в організаційно-економічному забезпеченні життєдіяльності людини. Для України аграрна сфера і зокрема результативність діяльності суб'єктів господарювання має неабияке значення, адже галузь забезпечує значний вклад у формування національного економічного добробуту. Наша держава та її економіка критично залежні від ефективності господарювання в аграрній сфері, особливо це спостерігається сьогодні – в умовах деформації агропродовольчих ринків через появу глобальних структурних бар'єрів. Суб'єкти господарювання як первинна ланка утворення додаткової вартості, створення валового національного продукту перебувають у складному становищі, тому для них потрібно запроваджувати ефективні інструменти державного регулювання стимулюючого характеру. У перспективному розвитку аграрної сфери повинні функціонувати інструменти адаптовані до сучасних умов, традицій та специфіки сільськогосподарського виробництва.

Очевидно, подальший розвиток аграрної сфери країни об'єктивно потребує ефективного механізму державного регулювання в аспекті стимулювання, тому що саме ця галузь, з урахуванням її стійкості, повинна стати флагманом у розвитку економіки держави в цілому через достатній рівень природно-ресурсного потенціалу.

Одним із найважливіших інструментів державного регулювання розвитку суб'єктів господарювання аграрної сфери є державна підтримка.

Виклад основного матеріалу. В наш час аграрна сфера характеризується низкою особливостей, які сформувалися на підставі специфіки сільськогосподарського виробництва, до якої входять сезонність та природно-кліматичні умови, нестабільність цінової політики на сільськогосподарську продукцію, тривалий виробничий цикл, низький рівень інвестицій у галузі, проблематичність залучення кредитних коштів для розвитку, низький рівень розвитку інфраструктурного забезпечення. Відповідно ця специфіка зумовлює потребу у підвищенні ефективності державного регулювання.

При вивченні питання державної підтримки аграрної сфери відсутнє єдине бачення змісту поняття «державна підтримка». Найчастіше воно ототожнюється з такими поняттями як «державне регулювання», «фінансова підтримка», «бюджетна підтримка» та іншими. Однак при різному трактуванні цих понять науковці окреслюють спільну мету, яка полягає в розвитку сільськогосподарського виробництва та відновленні соціальної інфраструктури

села.

Охота Ю.В. зазначає, що державна підтримка – механізм зацікавленості держави у підвищенні економічної ефективності господарської діяльності суб'єктів господарювання аграрного сектору з урахуванням специфіки особливостей галузі з метою забезпечення економічної та продовольчої безпеки держави в цілому [4, с. 62].

Саблук П.Т. трактує державну підтримку як цілеспрямоване формування раціональної структури сільськогосподарського виробництва, міжгалузевих зв'язків, оптимальних розмірів господарських одиниць, соціальної інфраструктури села та аграрного ринку [6].

Олійник О.В. і Калашнікова Т.В. стверджують, що державна підтримка аграрного сектору відображається у підтримці продовольчої потреби держави, нарощуванні обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, стимулюванні розвитку соціальної сфери [3, с. 49-53].

Державна підтримка, яка є складовою аграрної політики, здійснюється через наступні державні інституції: Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України та Державну фіскальну службу України.

Кожна інституція виконує важливу функцію у питаннях забезпечення та розподілу державної підтримки, зокрема:

- Верховною Радою України затверджено та прийнято нормативну-правову базу, яка регулює відносини між суб'єктами господарювання в сільському господарстві та державою;
- Відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» Кабінет Міністрів України здійснює підтримку через Аграрний фонд;
- Міністерство аграрної політики та продовольства України провадить державну підтримку через Програми підтримки розвитку підприємництва у сільському господарстві;
- Державна фіскальна служба України через систему оподаткування здійснює адміністрування податків і зборів [8].

Державна підтримка суб'єктів господарювання аграрної сфери здійснюється за відповідними формами та методами. Враховуючи зазначені форми та методи державної підтримки, можна навести їх приклади у вигляді відповідної системи (рис. 1).

Досліджуючи опосередковані форми державної підтримки сільськогосподарських підприємств потрібно підкреслити важливість державного стимулювання науково-дослідної діяльності у сфері новітніх технологій виробництва сільськогосподарської товарної продукції та землекористування, яке полягає у спрямуванні бюджетних асигнувань на наукові дослідження за цими напрямами. Розкриття у наукових дослідженнях функціональних законів ринкової економіки, механізмів узгодження інтересів держави та сільськогосподарських товаровиробників, розробка рекомендацій з підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств,

конкурентоздатності їх продукції, нарощування експортного потенціалу та міжнародного іміджу сільськогосподарського виробництва сприятиме вдосконаленню та успішній реалізації заходів його державного регулювання [5].

Рис. 1. Система державної підтримки сільськогосподарських підприємств
Джерело: сформовано автором на основі [5]

Застосування адміністративних методів не виключає існування ефективної конкуренції і дозволяє сільськогосподарським підприємствам розробляти виробничі стратегії, здійснювати власну цінову політику, використовувати маркетингові інструменти стимулювання збуту та ін. Лише за таких умов можна досягти суспільних принципів і цілей економічного розвитку на ринкових засадах у сфері сільськогосподарського виробництва. Успішний розвиток сільськогосподарського виробництва досягається завдяки гармонійному поєднанню адміністративних та економічних методів підтримки сільськогосподарських підприємств.

Об’єктивна необхідність адміністративного регулювання сільськогосподарського виробництва зумовлена еволюцією ринкових відносин, поширенням глобалізаційних процесів у країнах Європи та світі, які характеризуються посиленням конкуренції, розвитком монополізму і погіршенням стану довкілля [5].

Застосування економічних методів підтримки аграрних підприємств спрямовано на вирішення питань задоволення потреб суспільства у їх продукції, забезпечення продовольчої безпеки, нарощування експортного потенціалу України [5].

Цілком очевидно, що згадувані питання не можуть бути вирішені лише за допомогою ринкового механізму, який природно реагує лише на потреби, виявлені рівнем платоспроможного попиту населення. Зазначимо, що застосування цих методів на практиці може бути успішним завдяки наявності єдиної концепції формування державної системи підтримки розвитку сільськогосподарських підприємств та глибокому розумінню стратегії і тактики цього процесу [5].

Дослідивши форми та методи державної підтримки аграрної сфери, для детальнішого вивчення проблематики варто здійснити аналіз динаміки змін показників фінансової підтримки агропромислового комплексу (АПК) України протягом 2012-2021 років (рис. 2, табл. 1).

Рис. 2. Державна підтримка АПК України за 2012-2021 роки, млдр грн. та млрд дол. США

Джерело: сформовано автором за офіційними даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [7]

У цілому, оцінюючи динаміку розміру державної підтримки агросектору України за аналізований період, слід зазначити, що вона постійно зазнавала змін.

Розмір фінансової підтримки у 2021 році зазнав збільшення у порівнянні з попередніми сімома роками (2014-2020 рр.). Особливо відбулось значне

збільшення у 2021 році в порівнянні з 2014 роком на 3 млрд грн., у 2015 році на 4,8 млрд грн. та у 2016 році на 4,8 млрд грн. А в порівнянні з 2012-2013 роками у 2021 році відбулось зменшення на 2,1 та 1,9 млрд грн. Однак, якщо аналізувати розмір державної підтримки у доларах США, перевівши його по курсу валюти відповідного року, то виявлено, що розмір державної підтримки з 2014 року по 2021 рік не збільшувався та зберігав сталість у розмірі 0,2 млрд дол. США. Тобто, проведений аналіз підтвержує недостатній розмір державної підтримки аграрної сфери в сучасних умовах господарювання.

В свою чергу, окремо проаналізувавши та порівнявши заплановані та фактичні показники використаної державної підтримки за 2019-2021 роки (табл. 1), виявлено, що у 2019 році із запланованих 5,9 млрд грн. державної підтримки фактично використано 4,6 млрд грн., у 2020 році із 4,4 млрд грн. використано 4,0 млрд грн. та у 2021 році із 6,5 млрд грн. використано 4,7 млрд грн.

Таблиця 1

Динаміка розмірів запланованої та фактично використаної державної підтримки АПК за 2019-2021 рр., млрд грн.

Показник	Роки		
	2019	2020	2021
Заплановано державної підтримки	5,9	4,4	**6,5**
Фактично використано державної підтримки	4,6	4,0	**4,7**
	в т.ч. за галузями:		
	• державна підтримка галузі тваринництва – 2,4 млрд грн.; • фінансова підтримка сільгоспвиробників – 641 млн грн.; • фінансова підтримка заходів у АПК шляхом здешевлення кредитів – 449 млн грн.; • фінансова підтримка розвитку фермерських господарств – 420 млн грн.; • державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників – 397 млн грн.; • надання кредитів фермерським господарствам (УДФ) – 225 млн грн.	• фінансова підтримка сільгосп-виробників – 3,9 млрд грн.; • надання кредитів фермерським господарствам (УДФ) – 66 млн грн.	• фінансова підтримка сільгосп-виробників – 4,66 млрд грн.; • надання кредитів фермерським господарствам (УДФ) – 50 млн грн.

Джерело: сформовано автором за офіційними даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [2]

Отже, за результатами дослідження можна стверджувати, що державна

підтримка суб'єктів господарювання аграрної сфери є недостатніх розмірів, яка б могла впливати на ефективність функціонування агроформувань в сучасних умовах. Держава постійно повинна зважати на специфічні обставини та особливості сільськогосподарського виробництва, які унеможливлюють чи ускладнюють ефективне функціонування агроформувань, та розробити з подальшим оновленням ефективний механізм вирівнювання обсягів підтримки серед вітчизняних агровиробників з прозоро-чіткими правилами її надання з метою забезпечення їм конкурентних переваг із закордонними агроформуваннями.

Досить слушною є думка Калетніка Г.М. який зазначає, що першочерговими заходами щодо підвищення ефективності механізмів державної підтримки сільського господарства в Україні мають бути: прозора та суттєва система виплати дотацій для виробників сільськогосподарської продукції; врегулювання кредитно-інвестиційної політики в аграрній сфері; стимулювання будівництва тваринницьких комплексів; встановлення обґрунтованих цін на сільськогосподарську продукцію; підвищення професійної кваліфікації сільськогосподарських виробників; стимулювання формування замкнутого циклу виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, що дозволятиме одержувати додану вартість на всіх стадіях агропродовольчого ланцюга та експорт продуктів кінцевого споживання з більшим рівнем переробки [9].

По досліджуваному питанню також розділяємо думку Гончарук І.В. та Томашук І.В. [1], які стверджують, що ефективне державне регулювання розвитку сільських територій повинно об`єднати інтереси влади, бізнесу та суспільства. Державне регулювання розвитку сільських територій має включати методи стимулювання розвитку підприємництва на селі, зокрема пільгове кредитування, лояльну податкову систему та, найголовніше, правовий захист розвитку малого та середнього бізнесу.

Висновки. Отже, державна підтримка як інструмент державного регулювання розвитку суб'єктів господарювання аграрної сфери відіграє надважливу роль і повинна ефективно застосовуватися, вчасно удосконалюватися та оновлюватися для збалансування інтересів підприємців, держави і суспільства. Ресурсний потенціал аграрної сфери відповідає тим особливостям і засадам розвитку, відповідно до яких здійснюються процеси задоволення потреб суспільства, функціонують структури з гарантування продовольчої і навіть енергетичної безпеки. Тому вважаємо, що держава повинна більше зорієнтовувати підтримку на ті суб'єкти господарювання, які зацікавлені у сталому розвитку аграрної сфери.

Список використаних джерел:

1. Гончарук І.В., Томашук І.В. Державне регулювання розвитку ресурсного потенціалу сільських територій: загальні аспекти. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 4. С. 19-30.

2. Державна підтримка АПК за 2019-2021 роки. AgroPolit.com. URL: https://agropolit.com/spetsproekty/952-derjavna-pidtrimka-apk-za-2019-2021 (дата звернення: 12.04.2022).

3. Олійник О. В., Калашнікова Т. В. Критерії державної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2013. № 2. С. 49-53.

4. Охота Ю. В. Ефективність розвитку та організаційно-економічне стимулювання підприємницької діяльності в АПК. : дис. ... д-ра філософії з екон. : 051. Вінниця, 2021. 231 с.

5. Русанюк В.В. Державна підтримка розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 84-93. DOI: https://doi.org/10.32317/2221-1055.202007084.

6. Саблук П. Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у умовах демократичного державотворення. Т. II. Київ : ІАЕ, 2001. 484 с.

7. Фінансування з Державного бюджету. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства. URL: https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/finansuvannya-z-derzhavnogo-byudzhetu (дата звернення: 09.04.2022).

8. Kaletnik G., Okhota Yu. Tools of State Regulation of Economic Development of Agricultural Business Entities. *The scientific heritage*. 2020. Vol. 6, № 56(56). P. 44-50.

9. Kaletnik G., Pryshliak N. Efficiency of State Support as the Basis of Sustainable Agriculture. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2016. № 5. С. 7-23.

Марина ГАРБАР*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ВИРУБКИ ЛІСІВ В УКРАЇНІ

Анотація. *У статті проаналізовано законодавство у сфері обігу лісової деревини. Встановлено, що в Україні законодавчі акти даної сфери потребують удосконалення, істотного доповнення та приведення у відповідність до міжнародного досвіду. Дослідженням передбачено вдосконалення правозастосування та управління лісовою галуззю, та запропоновано окремі механізми запобігання корупційним схемам та нелегальному обігу деревини, а*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Колесник Т.В.

також забезпечення його прозорості, одним з яких є вдосконалення інституту юридичної відповідальності, шляхом застосування до винної особи, яка вчинила правопорушення, посилених коштів. примусу, що сприятиме здійсненню якісного контролю за оборотом лісової деревини.

Abstract. *The article analyzes the legislation in the field of timber turnover. It has been established that in Ukraine the legislative acts in this area need to be improved, substantially supplemented and brought into line with international experience. The study provides for the improvement of law enforcement and management of the forest industry, and proposed separate mechanisms for preventing corruption schemes and illegal timber trafficking, as well as ensuring its transparency, one of which is the improvement of the institution of legal liability, by applying to the guilty person who committed the offense, enhanced means of public law coercion, which will contribute to the implementation of quality control over the turnover of forest timber.*

Вступ. Щоденно для громадян України ліси виконують спектр екосистемних послуг, серед яких: забезпечувальні – надання продуктів харчування, питної води, деревини, волокна, палива, енергетичних ресурсів тощо; регулювальні – формування клімату й макроклімату; культурні – збагачення культурних, духовних та естетичних аспектів людського добробуту; підтримувальні – забезпечення функціонування екосистем, саме тому, ліс є складним компонентом екосистеми, який як складова навколишнього природного середовища грає колосальне значення для суспільства і вимагає відповідного збереження, щоб зберегти цей елемент природного середовища, насамперед, необхідно зменшити темпи та обсяги вирубки лісів, мінімізувати незаконні вирубки та впорядкувати правове забезпечення обігу деревини з функціонуванням на належному рівні відповідальності за порушення законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Незаконні порубка, перевезення, зберігання, збут лісових насаджень в Україні становить глобальну проблему для лісового господарства. По-перше, розміри завданої цим злочином шкоди неухильно зростають з року в рік, і це завдає значних матеріальних збитків державній економіці. По-друге, крім цих збитків, незаконні порубка, перевезення, зберігання, збут лісу створюють передумови для виникнення загрози екологічній безпеці в масштабах держави.

Лісогосподарська діяльність відіграє важливу роль для політичної, економічної, екологічної та інших сфер держави, передбачаючи відповідно особливий правовий режим охорони лісів країни. Всі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони виростають, та незалежно від права власності на них, складають лісовий фонд України та перебувають під охороною держави [4].

На сьогодні, внаслідок правової недосконалості обігу лісових ресурсів в Україні, існує негативне явище нелегальної вирубки лісів та тіньового обігу

лісоматеріалів. Нелегальна діяльність у лісовому секторі щороку завдає державі мільйонних збитків. Тому вирішення проблеми незаконного обігу деревини, зокрема необроблених лісоматеріалів, є вкрай важливим та актуальним питанням в Україні.

Здійснення державного контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів є одним із шляхів державного регулювання та управління у сфері лісових відносин. Про це говорить нам п. 4 ч. 2 ст. 25 Лісового кодексу України. Відповідно до ст. 93 Лісового кодексу України завданнями такого контролю є: [2].

1) забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів;

2) забезпечення додержання лісового законодавства органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами;

3) забезпечення додержання лісового законодавства власниками лісів, постійними і тимчасовими лісокористувачами;

4) запобігання порушенням законодавства у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, своєчасне виявлення таких порушень і вжиття відповідних заходів щодо їх усунення.

Першим базовим кроком на шляху до концептуального врегулювання системи ведення лісового господарства в Україні з урахуванням міжнародного досвіду було підписання у 2014 році Угоди про асоціацію України з ЄС, що, здавалося, дозволило на Європейському рівні врегулювати питання повного контролю за незаконним вирубуванням лісу [3].

Далі, з метою виконання зобов'язань відповідно до положень Угоди про асоціацію з ЄС, влітку 2017 року Державним агентством лісових ресурсів України було розроблено Стратегію сталого розвитку та інституційного реформування лісового та мисливського господарства України на період до 2022 року, яка поки що перебуває у стані проекту (далі – Стратегія), даною Стратегією були встановлені ключові проблеми лісового господарства, серед яких, зокрема, зафіксовані проблеми: - наявність обороту незаконно видобутої деревини; - неефективний механізм притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконні вирубки та інше [5].

Очевидно, вирішення проблеми нелегального обігу деревини є важливим, актуальним та, на жаль, проблемним питанням для України. Це той випадок, коли екологічна безпека перетинається з бізнес-інтересами, всупереч багатьом аспектам. Навіть незважаючи на заходи, які вживаються працівниками державної лісової охорони, за оперативними даними зафіксованими у Публічному звіті Державного агентства лісових ресурсів України за 2017 рік, обсяг незаконних вирубок за 2017 рік склав понад 26 тис. куб. метрів [2].

На практиці трапляються випадки, коли суб’єкт господарювання безпідставно та протиправно (у т. ч. неоднократно) не допускає ДЕІ чи її територіальні органи до здійснення планових чи позапланових заходів держнагляду (контролю): перевірок, ревізій тощо. відповідно до публічного звіту

т.в.о. Голови ДЕІ України за 2019 рік загальна кількість випадків недопущення посадових осіб Держекоінспекції, її територіальних та міжрегіональних територіальних органів до здійснення заходів державного нагляду (контролю) суб'єктами господарювання становила 867 (із 46676 проведених (планових та позапланових)), в тому числі майже 280 - під час проведення позапланових заходів.

Для ілюстрації загальної ситуації із рентабельністю державних лісогосподарських, лісомисливських та інших підприємств, що входять до сфери управління Держлісагентства, наведемо дані з публічного звіту ДАЛРУ за 2019 рік, у якому зокрема зазначено, що минулого року в Україні: найвищого рівня рентабельності досягли підприємства Вінницького (4,5%), Черкаського (4,2%), Сумського (2,9%), Хмельницького (2,7%) і Закарпатського (2,6%) обласних управлінь лісового та мисливського господарства.

Станом на 01.01.2020 р. Держлісагентство України координувало діяльність 397 підприємств, установ та організацій, серед яких (крім інших): [6].

- лісові господарства – 263;
- лісомисливські господарства – 51;
- мисливські господарства – 5;
- лісопромислові та інші підприємства – 9;
- національні парки – 5;
- природні заповідники – 7

Тому ключовим та необхідним питанням, яке підлягає врегулюванню, залишається посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконне вирубування лісу та нелегальний обіг деревини, зокрема, необроблених лісоматеріалів.

Таким чином, регулятивний механізм функціонування обороту лісової деревини, коректне нормативно-правове забезпечення та контроль за всіма компонентами обороту, дієве законодавство у сфері юридичної відповідальності за порушення норм щодо вирубки та обороту, дозволять забезпечити мінімізацію різноманітних порушень у сфері лісового господарства.

Висновки. Отже, при написані наукової роботи та дослідженні нами встановлено, що на даний момент в Україні виникає необхідність здійснити правове вдосконалення сфери обороту деревини, що унеможливить створення корупційних схем нелегального обороту, зокрема, необроблених лісоматеріалів, що, відповідно, забезпечить його прозорість, а отже, сприятиме збереження лісу в Україні. Виправити невтішну ситуацію щодо запобігання незаконній вирубці лісів можливо лише за умови консолідації зусиль держави, бізнесу та громадськості, тому пріоритетними напрямами досягнення стратегічних завдань слід вважати такі, як, удосконалення законодавчої та нормативної бази лісового господарства для забезпечення можливості формування ефективної лісової політики запобігання злочинам розглянутої категорії.

Встановлення правових механізмів припинення незаконного обігу деревини полягає, насамперед, у суттєвому доповненні та приведенні національного законодавства у відповідність до міжнародного досвіду та вимог

за зобов'язаннями Угоди про асоціацію України з ЄС, таке вдосконалення можливе за допомогою розробки загальнодержавних стратегій розвитку сфери лісового господарства із застосуванням досвіду Європейського Союзу, внесення змін та доповнень до законодавства України, зокрема, до Лісового кодексу України, КК, КУпАП, шляхом посилення юридичної відповідальності за правопорушення у сфері незаконної вирубки. та обороту лісової деревини.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода, Міжнародний документ від 27.06.2014 р. №1678-18. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984 011
2. Лісовий кодекс України: Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-XII. Дата оновлення 18.12.2017. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/paran10#n 10
3. Проект Стратегії сталого розвитку та інституційного реформування лісового та мисливського господарства України на період до 2022 року: від 11.08.2017р. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art id=182224&cat id=1662
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення 02.08.2018. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page
5. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Проблеми застосування й удосконалення кримінально- правової заборони, присвяченій незаконній порубці. *Юридичний науковий електронний журнал. 2016* (№6). С. 178-190.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів: Проект Закону від 06.12.2016 р. №5495. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4 1 ?pf3511=60642

Наталія ТЕСЛЯ*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНА КАДРОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *Максимально повне використання трудового потенціалу працівників будь-якого підприємства – ключовий чинник для його успішної*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Самборська О.Ю.

діяльності в умовах ринкових стосунках. В умовах сучасної економіки необхідно прораховувати усі кроки для досягнення успіху організацій, і першим і найважливішим кроком є організація роботи кадрової політики підприємства.

У традиційному уявленні, управління персоналом виступає у вигляді кадрової роботи, яка розуміється як діяльність по обліку персоналу і оформленню документації, здійснюваної в першу чергу безпосередніми керівниками і працівниками кадрових служби.

Abstract. *Making the most of the labor potential of employees of any enterprise is a key factor for its successful operation in market conditions. In today's economy, it is necessary to calculate all the steps to achieve the success of organizations, and the first and most important step is to organize the personnel policy of the enterprise.*

In the traditional view, personnel management is in the form of personnel work, which is understood as the activity of personnel accounting and documentation, carried out primarily by direct managers and personnel officers.

Вступ. Реалізація ефективної кадрової політики на підприємстві є важливим питанням в умовах динамічного економічного середовища. Персонал будь-якої організації є основною категорією в системі управління ринком. Створення ефективної кадрової політики є ключовим завданням в управлінні сучасним підприємством будь-якої галузі. Для управління персоналом підприємства необхідно проводити не тільки наукові дослідження кадрової політики, а й розробляти конкретні методичні та практичні рекомендації.

В Україні відбувається поступове скорочення чисельності зайнятих. Потреба в кваліфікованих кадрах зростає. Це свідчить про те, що в Україні існує певна проблема, пов’язана з кадровою політикою. Роботодавці залучають некваліфікований персонал. Це дозволяє їм платити мінімальну зарплату. Тому управління кадровою політикою на підприємствах стає актуальним і набуває великого значення.

Виклад основного матеріалу. Сучасна кадрова політика представляє собою продовження стратегії розвитку підприємства, адже вона є кадровим забезпеченням реалізації цієї стратегії. На сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого трактування поняття «кадрова політика», тому ми провели аналіз відомих визначень терміну та сформували власне поняття: кадрова політика – це система поглядів керівництва щодо роботи з персоналом, а також сукупність конкретних завдань та заходів стосовно людських ресурсів, які необхідні для досягнення стратегічних цілей розвитку підприємства [1]

В умовах економічної кризи однією з основних вимог до підприємств, щодо продовження своєї діяльності, є скорочення витрат. В процесі світової економічної кризи 2007 – 2008 рр. досить значна кількість підприємств як в світовій практиці, так і в українській, намагалася скоротити витрати шляхом згортання програм кадрової програми та зменшення її фінансування. Результатом цього стало виникнення нового «хижацького» типу кадрової політики, який існує на багатьох підприємствах до цього часу. Він полягає в

стратегії забезпечення високої плинності 80% кадрів підприємства, що не потребують високої кваліфікації для виконання рутинної роботи, яка за принципом Парето приносить 20% доходів підприємству. Таким чином підприємства часто мають «фундамент» з невеликої кількості висококваліфікованих робітників, на яких спрямовано більшість ресурсів кадрової політики, та працівників, що виконують низько кваліфіковану роботу та змінюються на підприємстві в термін від 6 місяців до року. Зазвичай такий персонал відбирають з вікової групи 20-25 років, або ж з студентського осередку.

Такий підхід дає змогу значно економити як на заробітній платі так і на підвищені кваліфікації своїх робітників. Але якщо такий тип кадрової політики дає змогу досягти переваг в тактичному сенсі, то в довгостроковому плані від має безліч недоліків. Ці недоліки проявляються в неможливості підготовки наступного покоління власних висококваліфікованих робітників та в психологічній (прихованій) плинності кадрів, яка є непередбачуваною та небажаною для керівництва [2].

Базовою метою кадрової політики на сучасному етапі являється:

1. Залучення до участі соціально-економічних та політичних реформах усе працездатне населення країни, мобілізація людських ресурсів до активної участі у високоефективну та високоякісну працю;

2. Укомплектування усіх ланок державної, суспільної та господарської праці ініціативними та компетентними людьми, які розуміються на необхідності якісних змін у суспільстві та які вміють впроваджувати їх у життя.

3. Забезпечення безперебійного вдосконалення та своєчасне оновлення кадрового складу виробничо - господарської, соціально-культурної та адміністративно-державної сфери організації суспільства, зріст професіоналізму та соціальної відповідальності кадрів керування [3].

Однак, для нормального розвитку підприємництва необхідно вирішити ряд проблем:

1. Відсутність кваліфікованих працівників, що призводить до низької якості виконаних робіт. Побутує думка, що виробництво відокремлене від професійного навчання. Ця позиція є помилковою, оскільки будь-яка трудова активність має починатися з концепції трудового виховання, яка включає такі основні положення:

- забезпечення професійно орієнтованої підготовки майбутніх кадрів шляхом наближення професійного навчання до виробничого процесу;
- залучення майбутніх кваліфікованих працівників до засвоєння початкових суспільних норм і виконання ними простих виробничих завдань;
- засвоєння елементарних моральних норм поведінки у колективі та самостійної трудової діяльності [4].

2. Висока плинність кадрів на підприємстві. Головною причиною плинності персоналу є незадоволення своїм становищем. Зокрема, незадоволеність існуючою заробітною платою, неповажне ставлення з боку керівництва, відсутність можливості самореалізовуватися та

самостверджуватися, відсутність умов для відпочинку, слабка система стимулювання та мотивації тощо.

3. Проблема організації відбору та найму персоналу. Така проблема безпосередньо зумовлена перенасиченістю ринку праці робочою силою, тому керівництву підприємства необхідно створити всі умови для залучення таких кадрів, у яких їх особисті характеристики, навички, знання якнайкраще відповідатимуть цілям підприємства [5].

На основі вище викладеного запропонуємо певні пропозиції щодо вирішення зазначених вище проблем під час формування кадрової політики підприємства, які можуть бути складовою частиною механізму реалізації кадрової політики:

– формування стратегічних підходів та методів щодо організації відбору та найму персоналу, які полягають у розробці двоярусної структури персоналу, а саме, «кадрове ядро», та «периферійних» працівників ;

– організація підготовки та перепідготовки, підвищення кваліфікації робітників;

– створення всіх необхідних умов щодо розвитку людського потенціалу на підприємстві, що в результаті забезпечить йому корпоративну конкурентоспроможність на ринку;

– розробка підходів щодо ефективного управління персоналом як умову їх раціонального розміщення, використання та забезпечення працівників, що забезпечить професійне зростання;

– розвиток соціально-трудових відносин між персоналом та керівництвом стосовно функціонування і розвитку трудового персоналу, умов наймання та соціального захисту;

– створення ефективної системи стимулювання праці персоналу, яка включає в себе моральні та матеріальні стимули та найважливіші напрямки роботи з мотивації персоналу тощо [6].

Оскільки одним із основних завдань кадрової політики будь-якого підприємства є залучення повною мірою в роботу всього потенціалу працівників, тому особливу увагу на підприємствах приділяють саме формуванню ефективної системи мотивації персоналу, що сприяє підвищенню продуктивності праці та прибутковості організації в цілому .

Висновки. Отже, система роботи з кадрами повинна бути спланована таким чином, щоб постійно збільшувати в робочому колективі тих людей, хто має професійні знання, і стежити за тим, щоб таких працівників ставало усе більше в кожному підрозділі. Не менш важливим є довгострокове планування кадрової політики фірми. Бажано проводити аналіз факторів зовнішнього середовища, щоб переконатися в тому, що є пропозиція визначених професій для комплектування особового складу такими що служать, яких ще немає в штаті організації.

Крім цього, може бути розроблена погоджена кадрова політика, що включає системи набору, підготовки, удосконалення й оплати кадрів, а також політика відносин між адміністрацією і працівниками. Найбільший успіх

господарювання досягається тоді, коли всі функціональні підсистеми управління персоналом узгоджені в часі та просторі й застосовуються одночасно.

Список використаних джерел:

1. Корбут, О. О. & Федоряк, Р. М. (2018). Формування кадрової політики. Ефективна економіка, (1). Вилучено з http://www.economy.nayka.com.ua.

2. В.П. Миша // Актуальні проблеми економіки. – 2008 –№6. – С.165 – 168

3.Кадрова політика, https://osvita.ua/vnz/reports/management/13947/

4. Миша В.П. Кадрова політика на підприємстві: проблеми і перспективи // Актуальні проблеми економіки. – 2008 – № 6. – С. 165 – 168

5. Іванілов О. С. Економіка підприємства. Підручник. 2-ге вид. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 728 с.

6. Супруненко М. Формування ефективної кадрової політики організації / М. Супруненко, О. Драган

Тетяна РОМАНОВА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Анотація. *У статті визначено, що подальший розвиток агробізнесу можливий на основі запровадження нових технологій. Особлива увага приділяється виходу із рекламою продукції аграрних виробників в так званий цифровий маркетинг. Дослідженням встановлено, щ розвиток цифрового маркетингу здійснюється шляхом ускладнення його інструментів, які допомагають ефективно налагоджувати стосунки з кінцевими покупцями сільськогосподарської продукції. Обґрунтовано, що використання цифрових технологій у маркетинговій діяльності відкриє перед сільськогосподарськими підприємствами широкі перспективи для: збереження постійних і приваблювання нових клієнтів та розвитку з ними довгострокових партнерських відносин; зростання позитивного ставлення споживачів до товарів та послуг; забезпечення індивідуального підходу до кожного клієнта та швидкої реакції на різкі зміни його смаків та вподобань.*

Abstract. *The article determines that further development of agribusiness is possible on the basis of the introduction of new technologies. Particular attention is paid to the advertising of agricultural producers in the so-called digital marketing. The*

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Логоша Р.В.

study found that the development of digital marketing is carried out by complicating its tools that help to effectively establish relationships with end customers of agricultural products. It is substantiated that the use of digital technologies in marketing activities will open wide prospects for agricultural enterprises to: maintain regular and attract new customers and develop long-term partnerships with them; growth of positive attitude of consumers to goods and services; providing an individual approach to each client and a quick response to sudden changes in his tastes and preferences.

Вступ. За останні два сторіччя світ пройшов через три промислові революції. Кожна з них неоднозначно змінювала суспільство та умови життя. За часи першої з'явилися фабрики, які дозволили змінити погляди на промисловість загалом. Друга подарувала людям електрику, комфорт та масове поточне виробництво. Третя – цифрова, відкрила світу Інтернет та доступ до всієї потрібної інформації. Четверта промислова революція тільки починається, але її плоди ми можемо помітити вже зараз. Сучасні технології присутні у всіх сферах і стають основою будь-якого бізнесу.

Виклад основного матеріалу. В Україні стратегічне положення в економіці займає аграрний сектор. Сільське господарство забезпечує населення країни продуктами харчування, і продуктами першої необхідності, без яких уявити життя неможливо. Показниками аграрного сектора також є процент зайнятості населення в сільському господарстві та вагомий внесок в структуру внутрішнього валового продукту. За статистичними даними у 2021 році кількість зайнятого населення у неформальному аграрному секторі економіки становила 3,5 млн осіб, або 21,3% від загальної чисельності зайнятого населення. Ось чому розвиток аграрного сектору можна вважати запорукою економічної безпеки країни.

Одним із подальших етапів розвитку ведення агробізнесу є запровадження нових технологій. Особлива увага зараз приділяється виходу із рекламою своєї продукції в так званий цифровий маркетинг (Digital marketing). Інтернет вже давно є пріоритетним рекламним майданчиком для ведення бізнесу. Реклама дозволяє знаходити тих, користувачів, які шукають певні товари та показувати їх.

Не дивлячись на стрімке зростання використання цифрового маркетингу в усіх сферах діяльності, сільське господарство займає останні позиції. Одна з головних причин полягає в тому, що багато підприємств не бажають використовувати нові та незнайомі для них методи. Це пов'язано з відсутністю кваліфікаційних кадрів у цій галуззі. Насправді цифровий маркетинг дає здатність охоплювати велику кількість споживачів швидше і краще, не лише на місцевому та національному, а й на світовому ринках.

Розглянемо більш детальніше поняття цифрового маркетингу та канали його використання.

Цифровий маркетинг (Digital marketing) – це загальний термін для маркетингу товарів та послуг, який використовує цифрові канали для залучення та утримання клієнтів [1].

Використання терміну «digital-маркетинг» почалося ще на початку XX ст., коли ChannelNet розробив та реалізував рекламні оголошення на замовлення автовиробників. Журнал містить ярлики, надіслані листами від виробника, але замість цього отримує дискету, яка може бути використана для просування різних марок автомобілів та надання безкоштовних пробних поїздок.

У літературі можна зустріти різні терміни : «цифровий маркетинг», «digital marketing», «діджитал-маркетинг», «онлайн-маркетинг», «новий маркетинг» тощо. Всі вони мають одне значення, привернути увагу потенційних споживачів до придбання товарів та послуг з допомогою використання сучасних цифрових технологій.

Отже, цифровий маркетинг – це комплекс, який використовує не тільки Інтернет, а й інші види маркетингу, а саме традиційні форми реклами, такі як цифрові вивіски на вулиці, комунікації та QR-коди.

До інструментів цифрового маркетингу відносять всі способи просування продукції. Перелік задіяних інструментів залежить від цілей маркетингової діяльності, стадії її проведення, особливостей цільової аудиторії й т.д. (таб. 1).

Якщо брати до уваги залучення інструментів цифрового маркетингу до розвитку бізнесу в Інтернет-технологіях, то найпопулярнішим є метод SEO, а саме створення сайту підприємства. За приклад, ми можемо розглянути досвід використання інструментів цифрового маркетингу у ТОВ «Агро-Еталон», яке розміщене с. Тростянець, Тиврівського району, Вінницької області.

Товариство спеціалізується на вирощуванні різноманітних сортів яблук та груш. ТОВ «Агро-Еталон» за період свого функціонування значно збільшило обсяги виробництва та реалізації продукції. Підприємство успішно освоює цифрові канали передачі інформації, які необхідні для залучення клієнтів. ТОВ «Агро-Еталон» веде сторінку на сайті facebook, де успішно рекламує свою діяльність . Головною ідеєю є прозорість діяльності підприємства, щоб можна було побачити всі процеси виготовлення продукції, та переконатися особисто в її якості.

Також, товариство розробляє і використовує відеорекламу, яку публікує на різноманітних платформах. Стратегічно продуманим кроком було викладання відеоролику про діяльність підприємства в соціальній мережі YouTube, адже за проведеним аналізом YouTube найбільш популярна мережа серед світової інтернет-аудиторії (80%) [3]Слід також краще ознайомитися з каналами цифрового маркетингу, такими як [4]:

1) Smart TV;
2) Цифрові носії: диски, чіпи і т.д.;
3) Гаджети (smart – годинник, смартфони);
4) Мережі Wi-Fi, Bluetooth, Mesh-мережі;
5) Інтерактивні екрани в магазинах, зовнішня реклама, QR-codes.

Таблиця 1

Інструменти цифрового маркетингу

Інструмент цифрового маркетингу	Характеристика
1. Контекстна реклама	Містить в собі розміщення рекламних оголошень (текстових, графічних або у вигляді посилань), на тематичних сайтах.
2. SMM (Social Media Marketing)	Маркетинг, метою якого є закликання та утримання клієнтів, а також продажі в соцмережах.
3. SEO (Search Engine Optimization)	Метою даного інструменту є підняття сайту рекламодавця у видачі за тематичними запитами, для чого виконується пошукова оптимізація та ін..
4. Дисплейна реклама або банерна	На сторонніх тематичних ресурсах здійснюється розміщення графічних банерів, логотипів із пропозицією продукту чи послуги.
5. Рекламні вікна	Це спосіб Інтернет – реклами, який показує рекламні вікна, що спливають на різноманітних майданчиках.
6. Відеореклама	Поширюється на різноманітних платформах інтернету та телебаченні.
7. Радіореклама	Є досить ефективним інструментом для того, щоб донести інформацію у більшому обсязі.
8. SMS-розсилки	Абонентам мобільних операторів розсилаються рекламні повідомлення із пропозицією рекламодавця.
9. Вірусна реклама	Передбачає створення контенту(найчастіше мультимедійного) із провокаційним змістом. Найчастіше вірусну рекламу можна зустріти в соцмережах.

Джерело: сформовано автором на основі [2, с. 465]

Всі інструменти є досить ефективними, але лише тоді коли правильно ними користуватися. Використовуючи цифрові пристрої, як передавачі інформації, ми можемо практично весь час мати доступ до своєї аудиторії.

Висновки. Розвиток цифрового маркетингу здійснюється шляхом ускладнення його інструментів, які допомагають ефективно налагоджувати стосунки з покупцями. Завдяки стрімкому розвитку цифрових медіа з’являється все більше нових можливостей для реклами та маркетингу.

Використання цифрових технологій у маркетинговій діяльності відкриє перед сільськогосподарськими підприємствами широкі перспективи для: збереження постійних і приваблювання нових клієнтів та розвитку з ними довгострокових партнерських відносин; зростання позитивного ставлення споживачів до товарів та послуг; забезпечення індивідуального підходу до кожного клієнта та швидкої реакції на різкі зміни його смаків та вподобань.

Список використаних джерел:

1. Карпіщенко О.О., Логінова Ю.Е. Цифровий маркетинг як інноваційний інструмент комунікацій. Електронний архів Сумського державного університету. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua.

2. Ільченко Т.В. Роль маркетингових інструментів в інноваційному розвитку аграрних підприємств. Бізнес-інформ. 2020. №10. С. 460–468.

3. Українці назвали найпопулярніші соціальні мережі. URL:https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraintsy-nazvali-samye-populyarnye-sotsialnye-1582734412.html.

4. Спеціалізоване агентство контент-маркетингу [URL: http: // contentmarketing.com.ua / tsifroviy-marketing-10-golovnihproblem.

Крістіна ВЕРНИГОРОВА*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ СУБ'ЄКТАМИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ПРИВАТНИМ ОСОБАМ

Анотація. *Статтю присвячено комплексному дослідженню підстав та порядку відшкодування шкоди завданої публічною адміністрацією. У статті проаналізовано законодавство, яке визначає відповідальність публічної адміністрації за шкоду, завдану приватним особам. Охарактеризовано особливості відшкодування шкоди завданої суб'єктами публічної адміністрації приватним особам.*

Abstract. *The article is devoted to a complex research of the grounds and procedure of the redress of the damages caused by the public administration. The article analysis or the damages caused to private individuals. Specifics of the reimbursement for the damages caused by the subjects of the public administration to the individuals.*

Вступ. Приватна особа перебуває в нерівному становищі у відносинах з органом публічної адміністрації, оскільки владою, що дана цьому органу законом,він має право в односторонньому порядку здійснювати вплив на реалізацію прав та виконання обов'язків приватної особи. Такий підхід дає можливість відокремити адміністративну та цивільно-правову діяльність органів публічної адміністрації. Конституційний Суд України у своєму рішенні від 30.05.2001 р. у справі №1-22/2001 за конституційним зверненням ВАТ «Всеукраїнський акціонерний банк» зазначив, зокрема, таке: «…Конституція

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри права факультету менеджменту та права ВНАУ – Піковська Т.В.

України першою Загалом, у конституційному визначенні обов’язків держави (ст.ст. 3, 16, 22) Така відповідальність не обмежується політичною чи моральною відповідальністю органів державної влади перед суспільством, а має певні ознаки юридичної відповідальності держави та її органів невиконання своїх обов’язків». І додали: «... ст. 152 Конституції України зобов'язує державу відшкодовувати матеріальну або моральну шкоду, завдану фізичним або юридичним особам актами та діями, визнаними неконституційними. Держава також відшкодовує шкоду, завдану необґрунтованим осудом у разі скасування вироку суду як неправосудного (ст. 62 Конституції України).

Виклад основного матеріалу. Протягом тривалого часу у світі та в Україні державне управління визнало обов’язок відшкодовувати шкоду, заподіяну приватним особам.

Термін «відшкодування» означає форму відповідальності, надання комусь чогось іншого замість втраченого, витраченого, знищеного тощо. У теорії адміністративного права доречно використовувати термін «компенсація шкоди» (від лат. compesatio — «відшкодування»), оскільки важко уявити відшкодування за страждання, а компенсація останніх цілком можливо. [1, с. 340]

Відповідно до статусу України як правової держави, проголошеного у статті 1 Конституції, держава, органи державного управління та громадяни несуть однакову відповідальність за порушення законності та невиконання своїх обов’язків. Стаття 56 Конституції України закріплює право кожного «на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.» [2].

Особливість умов відповідальності держави чи органів публічної адміністрації виявляється у двох аспектах. По-перше, правовідносини зі спричинення шкоди виникають не в результаті реалізації власне адміністративної діяльності як правомірного процесу реалізації владних повноважень, а в результаті вчинення протиправних діянь, що тільки опосередковано нагадують реалізацію адміністративної діяльності (протиправною діяльність органів публічної адміністрації можна назвати тільки за її характер, але не за її зміст – за змістом це не діяльність органу публічної адміністрації, а діяльність фізичної особи, що перебуває на державній чи комунальній службі та вдає, що вона діє, реалізуючи функції держави). По-друге, ці дії мають стосуватися адміністративної, а не будь-якої іншої діяльності органу публічної адміністрації [4].

Процедуру притягнення до відповідальності органів публічної адміністрації необхідно розглядати у двох формах: активній та пасивній. При активній формі відповідальності орган публічної адміністрації несе відповідальність за ініціативою уповноваженого органу, без ініціативи з боку постраждалої особи, наприклад при перевірках з боку контролюючих органів. Пасивна форма відповідальності передбачає, що орган публічної адміністрації,

посадова або службова особа притягуються до відповідальності за ініціативою потерпілої сторони.

Підставою для відшкодування шкоди, заподіяної державною адміністрацією, слід вважати свідомий, навмисний прояв діяльності (бездіяльності), вчинений або допущений адміністрацією, внаслідок якого фізична особа зазнала обмежень або втрат її приватних прав, свобод та інтереси. Отже, підставою відшкодування шкоди, завданої публічною адміністрацією, є будь-які рішення, дії, бездіяльність, вчинені як у межах, визначених законом, так із перевищенням повноважень, наданих суб'єкту публічної адміністрації яким (рішеннями, діями, бездіяльністю) приватній особі заподіяно обмежень чи втрат матеріального або морального характеру щодо її прав, свобод, інтересів [3, с. 367].

Спеціальні підстави відповідальності за матеріальну шкоду, завдану незаконними діями органів державної влади та місцевого самоврядування, визначаються ст.ст. 1173 — 1176 ЦК України. Підстави стягнення з означених органів моральної шкоди регламентуються ст. 1167 ЦК України [5].

Можливість, розмір та повнота відшкодування шкоди, завданої публічною адміністрацією, залежатимуть від сукупності таких фактичних умов:

1) як матеріальна, так і моральна шкода, завдана публічною адміністрацією, мають підтверджувати документально або мають бути встановлені іншими, передбаченими законодавством, засобами доказування. Саме документальне їх підтвердження (чи іншими засобами доказування) впливатиме на визначення розміру відшкодування;

2) існування суб'єктів, уповноважених давати юридичну оцінку шкоді (кваліфікувати шкоду), завданої публічною адміністрацією, з'ясовувати й оцінювати інші обставини справи та ухвалювати відповідне рішення;

3) після здійснення адміністративної процедури для з'ясування обставин заподіяння шкоди приймається документ - адміністративний акт.

Можливим є застосування різних процедур відшкодування шкоди, завданої публічною адміністрацією, й для успішного захисту або відновлення прав, свобод, інтересів принципово розуміти види та послідовність застосування таких процедур. Черговість застосування процедур відшкодування шкоди, завданої публічною адміністрацією, залежить від фактичних обставин заподіяння шкоди та її відшкодування:

• визнання або невизнання факту шкоди, заподіяної суб'єктом державного управління;

• визнання або невизнання розміру шкоди, заподіяної суб'єктом державного управління;

• визнання чи невизнання видів заподіяної шкоди, їх обсягу, розміру як суб'єктом публічної адміністрації, так і особою, якій завдано шкоди;

• обраний спосіб відшкодування шкоди, завданої публічною адміністрацією [3, с.369].

На думку В. Бевзенка, позасудова (адміністративна) процедура відшкодування шкоди передбачає відповідні особливості:

- по-перше, здійснюється на підставі адміністративного акта, який документально закріплює рішення про зміст та особливості відшкодування шкоди, що передається розпоряднику бюджету;

- по-друге, безпосереднє виконання адміністративного акта шляхом перерахування з відповідного бюджету певної суми особі, якій завдано шкоди [6].

Відшкодування шкоди, завданої публічною адміністрацією приватним особам, може здійснюватися або з коштів державного бюджету, або коштів місцевого бюджету. Вид бюджету, з якого здійснюватиметься оплата, залежить від конкретного типу суб'єкта державного управління, який завдав збитків. Крім того, завдана шкода може бути відшкодована «добровільно» або «примусово» шляхом виконавчого провадження, яке здійснюється державними або приватними виконавцями. Проте ці положення ще ефективно не забезпечені ефективними нормами адміністративного права, адже рівень виконання судових рішень та адміністративних рішень в Україні є низьким.

Для того щоб виправити, необхідно ухвалити такі рішення:

- створити максимально просту і чисту систему захисту громадян від незаконих рішень органів влади;

- правові підстави для позасудового відшкодування шкоди;

- цілісну чисту систему визнання рішень, дій та бездіяльності органів влади такими, що не відповідають чинному законодавству;

- дієва система скасування чи зміни в адміністративному порядку нормативно-правових актів, що не відповідають нормам законодавства;

- забезпечити об'єктивність і неупередженість розгляду скарг і адміністративному порядку;

- принципи практику вибіркового застосування законодавства у зв'язку з недостатнім рівнем фінансування зобов'язань держави й органів місцевого самоврядування стосовно реформування процедури виплати відшкодування за рахунок державного бюджету. [1, с. 345]

Отже, можливість вибору певного виду процедури відшкодування шкоди у зацікавленої особи (фізичної або юридичної особи, якій заподіяно шкоду публічною адміністрацією) виникає лише тоді, коли між ним та суб'єктом державного управління виникає спір щодо:

• наявність шкоди, її обсяг, розмір та факт заподіяння такої шкоди конкретним суб'єктом публічної адміністрації;

• виду шкоди;

• виду бюджету, з якого будуть здійснюватися виплати;

• обраного способу відшкодування шкоди.

Якщо публічна адміністрація не заперечує факт заподіяння шкоди, одразу може застосовуватися позасудова (адміністративна) процедура відшкодування шкоди. Якщо публічна адміністрація заперечує факт заподіяння шкоди, то крім позасудової (адміністративної) процедури відшкодування шкоди, зацікавлена особа на власний розсуд може скористатися й судовою процедурою відшкодування шкоди [3, с. 370].

Висновки. Отже, Конституцією України визначається відповідальність суб'єктів публічної адміністрації перед приватними особами, і ЦК України визначаються підстави відшкодування шкоди, завданої публічною адміністрацією приватним особам. Підставою для відшкодування можуть бути як рішення, діяльність, так і бездіяльність публічної адміністрації, якщо вони завдали моральну або матеріальну шкоду приватній особі. Відшкодування може бути з державного або місцевого бюджету, в залежності від виду публічної адміністрації, що заподіяв шкоду. Як матеріальна, так і моральна шкода, завдана публічною адміністрацією, мають підтверджуватися документально або мають бути встановлені іншими, передбаченими законодавством, засобами доказування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 01.04.2022)
2. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С. Мельника.К.: Ваіте, 2014.376 с. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/d/c/358156.pdf (дата звернення 01.04.2022)
3. Актуальні проблеми держави і права №35, 2020. URL:http://apdp.onua.edu.ua/index.php/apdp/issue/view/46
4. Цивільний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення 01.04.2022)
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018.446 с. URL:file:///C:/Users/Епицентр/Downloads/Telegram%20Desktop/RoNrLY2xgDzeTBNhlVAwuqU2Ka-4xjfD.pdf (дата звернення 01.04.2022)
6. Pikovska T.V. History of development of urban territorial communities: legal aspect. *Colloquium-journal*. 2021.№ 8 (95), część 3. P. 46-53.
7. Положення про Головне управління Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів в області, в місті Києві: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 12.04.2017 № 209 (у редакції Наказу від 20.04.2018 № 204). URL: https://zakon. rada.gov. ua/laws/show/z0604-17 (дата звернення 01.04.2022)
8. Терещенко А. Суб'єкти публічної адміністрації у сфері побутових послуг. *Адміністративне право і процес.* 2019. №1. С. 125-129.

Dmytro VLADUZHENSKIY,
Illya DOLYAN*
2nd year student,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT AS A WAY TO PROTECT ENVIROMENTAL HUMAN RIGHTS

Abstract. *This article discusses the impact of human activities on the state of the environment and what are the consequences of human interaction with nature. Aspects of assessment of such impact in our country and in European countries are also described in detail in order to compare and obtain analytical data to improve the state of environmental protection and increase the number of methods of environmental services.*

The environment is one of the most important aspects of our lives. Accordingly – this is what surrounds us, namely: trees, flowers, air, animals and so on. That is why we must take care of the state of our environment, because indifference can lead to an extraordinary catastrophe and in the future is a big problem not only for the citizens of one country, but for the whole world. The whole modern world is already implementing actions to ensure environmental security, it is time to take a step for our state.

Анотація. *У цій статті розглядається вплив діяльності людини на стан довкілля та які наслідки має взаємодія людини з природою. Також детально описані аспекти оцінки такого впливу в нашій країні та в країнах Європи з метою порівняння та отримання аналітичних даних для покращення стану охорони навколишнього середовища та збільшення кількості методів екологічних послуг.*

Навколишнє середовище є одним з найважливіших аспектів нашого життя. Відповідно – це те, що нас оточує, а саме: дерева, квіти, повітря, тварини тощо. Тому ми повинні дбати про стан свого довкілля, адже байдужість може призвести до надзвичайної катастрофи і в майбутньому є великою проблемою не лише для громадян однієї країни, а й для всього світу. Весь сучасний світ уже впроваджує заходи щодо забезпечення екологічної безпеки, пора зробити крок для нашої держави.

Introduction. Ukraine does not have an effective system for assessing the impact on the world of potentially dangerous projects (activities). Initially, the state ecological expertise played a key role in assessing the possible environmental consequences. With the entry into force of the Law "On Regulation of Urban

* Науковий керівник: асистентка кафедри права факультету менеджменту та права ВНАУ – Тимошенко Є.А.

Development", the state ecological expertise was effectively abolished. The current system of regulation of urban planning activities, including EIA as a design stage, cannot provide assessment and monitoring of the environmental consequences of hazardous economic activities. Therefore, improving the EIA process is one of the most pressing issues that need to be addressed urgently and significant changes.

In modern society, people are increasingly thinking about the state of the environment and early prevention of its destruction. Environmental legislation is a system of normative legal acts that enshrines the environmental rights and responsibilities of citizens, as well as regulates natural resources, environmental and anthropological relations.

One of the primary tasks and functions of the state in the modern world arena is to guarantee the environmental rights of man and citizen and their full implementation. Guarantees of environmental rights of man and citizen are the conditions, means, methods and mechanisms by which every person and citizen realizes the rights and freedoms in the field of environmental protection, rational use of nature and ensuring environmental safety.

Presenting main material. Analyzing the legislation of Ukraine, first of all the constitution, it is possible to allocate certain basic concepts about ecology and the nature which are important and actual for each state of today. Taking into account the Constitution of Ukraine, we can highlight the basic law of our state on the environment - "Law of Ukraine on Environmental Protection of 26.06.1991" [1] According to Article 50 of the Constitution of Ukraine: everyone has the right to safe living and health environment and compensation for damage caused by violation of this right. In order to reveal the essence of the constitutional right to a safe environment for life and health, two issues are of paramount importance: a) what is meant by the term "environment"; b) what environment is safe for human existence and health. Regarding the first question, it should be noted that the term "environment" corresponds to the more commonly used in our environmental legislation the concept of "environment". According to the Law of Ukraine of June 25, 1991 "On Environmental Protection", the natural environment means ". complex of natural and natural social conditions and processes "(Art. In other words, the environment, and hence the environment - is a set of natural and naturally anthropogenic conditions and processes that surround man and are the sphere of his life and activity. have both beneficial and negative effects on human life and health, in other words, characterize the environment in terms of its quality [3].

Now about the second question. In the most general sense, a safe environment is one that does not adversely affect human health. A more specific wording of this definition is related to the criteria of environmental safety for human life and health. Such criteria are statutory environmental standards. These, in general, include environmental safety standards (maximum permissible concentrations of pollutants in the environment, maximum permissible levels of acoustic, electromagnetic, radiation and other harmful physical effects on the environment, maximum permissible content of harmful substances in food; to the maximum allowable emissions and discharges into the environment of polluting chemicals, levels of harmful effects of physical and

biological factors (Article 33 of the Law of Ukraine "On Environmental Protection")). Other environmental standards may also be approved and amended by the legislation of Ukraine. Linking the environment to these standards indicates a safe, and non-compliance indicates a dangerous quality of the environment for human life and health. Thus, the right of a citizen to a safe environment for his life and health is, in essence, his right to require the relevant subjects to comply with established environmental regulations [4].

Taking into account all the functions and processes of legislation in the field of environmental law and analyzing them, we must remember the concept of environmental rights of citizens. Environmental rights of citizens are the possibility of certain behavior of citizens in the field of environmental protection, rational use and reproduction of natural resources and guarantee of ecological safety recognized by the international community and enshrined in the legal norms of national legislation.

Guarantees of environmental rights of man and citizen - are the conditions, means, methods and mechanisms by which the implementation of each person and citizen of rights and freedoms in the field of environmental protection, environmental management andenvironmental safety. The highest guarantee of human and civil rights and freedoms is the constitutional order of Ukraine, based on strict observance of the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine, the provisions of natural law and universally recognized principles and norms of international law.

Based on all of the above, we come to the understanding that there must be a mechanism for ensuring and regulating the environmental security of mankind, as well as the legal framework for it.

Analyzing the situation regarding the negative anthropogenic impact on the environment of Ukraine, we can say that the legislation is ready for improvement, significant adjustments and is taking steps in this direction. Thus, the Law of Ukraine "On Environmental Impact Assessment" of May 23, 2017 [2] was aimed at ensuring environmental safety and preventing arbitrary direction of the environment by certain types of business activities. The law itself was not created to completely stop this type of activity, but only to ensure a comfortable existence for citizens and their natural environment, the existence of such enterprises in support of international environmental standards.

It is also worth mentioning that together with this law, the mechanism of a single register for environmental impact assessment has been developed, which, in our opinion, has a positive impact on both the law and transparent public information on the status of such environmental impact assessments. environment. It should be noted that the procedure of environmental impact assessment (AIA) has been used for a long time in many countries around the world. In Ukraine, in accordance with the 1991 Law on Environmental Protection, such an assessment was carried out in the form of an ecological expertise. Unfortunately, the industry of the latter in our country has always narrowed, giving way to other, relevant types of expertise, and eventually was reduced to nothing. Given that the introduction of a special law on EIA should be welcomed, especially since this action is in line with the commitments made by Ukraine under the Association Agreement with the EU.

Consider more carefully regulating the obligation to take into account comments and suggestions from the public. It should be noted that the relevant obligation was established by the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and the Approach to Justice in Environmental Matters of 1998, ratified by Ukraine in 1999 (hereinafter - the Aarhus Convention). . This issue is regulated in some way by other legislative acts of Ukraine. Thus, the appropriate obligation to take into account the instructions and suggestions of the public follows from the provision of Article 2 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine of 06. 2005, which obliges administrative courts in reviewing cases of administrative jurisdiction to control whether they are taken as evidence, in other words taking into account all the circumstances that make sense for the decision. This actually means that unmotivated rejection of comments or suggestions from the public is a violation of the principle of reasonableness in making administrative decisions.

According to the European Environmental Impact Assessment (OECD) model, EIA, as a process of assessing the likely environmental impact of a planned activity, enables a balanced, informed and informed decision to be made. In contrast to environmental monitoring, EIA is carried out at a stage when pollution from the production facility has not yet occurred and there is a chance to minimize or even eliminate such pollution. EIA are a key element in preventing environmental damage when planning and issuing permits for industrial (production) activities. EIA ensures the implementation of a preventive approach (principle) in the environmental protection system. Due to the fact that damage to the environment can be inevitable, it is the responsibility of the state to meet preventive measures in the process of environmental protection. Over the last 35 years, EIA has become a reliable tool for assessing environmental risks and improving project performance (OECD, 2006).

The current state of the EIA in Ukraine poses risks to key areas of state development, including public health, the environment and national security. The current EIA mechanism cannot prevent negative impacts on the environment and human health. The application of all procedures provided for in the «Law on Regulation of Urban Development» cannot take into account the possible consequences of public authorities for the elements of the environment (air, water, flora, fauna, ecological systems, etc.) and human health.[6] The quality of taking into account and assessing such consequences in the process of urban planning examination is questionable, because the specially authorized bodies will not participate in it (Ministry of Environment, Ministry of Health). This creates real risks of significant industrial pollution and / or negative consequences for human health. Urban permitting procedures do not comply with the principles of democracy, as they cannot ensure that public opinion is taken into account at the planning and construction stage of specific industrial facilities. It will lead to conflicts at the local level between the population and investors, will contribute to the formation of a negative image of both local and central authorities. The lack of an effective EIA system is hampering European integration processes, including the European Energy Union, of which Ukraine has already become a member. Back in 1985, the EU adopted Directive 85/337 / EEC on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment

and 2001/42 / EU on the assessment of the effects of certain plans and programs on the environment (so-called strategic environmental assessment). Compliance with these directives is an integral part of all bilateral agreements. Thus, the procedure for Ukraine's accession to the Treaty establishing the Energy Community (2010) explicitly implies a commitment to implement Directive 85/337 / EEC by 1 January 2013. All international financial institutions apply EIA procedures to projects financed by them. Includes all World Bank institutions. The OECD has also issued recommendations to its member countries on the use of EIA in development assistance projects and programs (OECD, 1992). The lack of an effective national EIA system will make it difficult to access such credit resources. The current EIA model will lead to violations of Ukraine's international legal obligations under a number of environmental conventions, including the Espoo Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (1991). The relevant decision of the last Meeting of the Parties to the Espoo Convention directly indicates this (2011) [5]. Under such conditions, the implementation of any significant industrial project in the future may be accompanied by significant risks. Such risks can be both national (for example, lawsuits or media campaigns of public organizations) and international (for example, international judicial or other dispute resolution mechanisms). Ukraine has similar experience even under the previous EIA model [7].

Conclusions. Thus, given all the above in the article, we can conclude that the Ukrainian system for the protection of environmental rights of citizens is based and tries to comply with the European system. This also applies to environmental impact assessment as the main mechanism for implementing the protection of these rights. But, unfortunately, at this stage of development of society and our state it does not work perfectly. However, there is also potential for the development of this system, legislation and functions related to environmental protection. It is possible that in the future, over time, everything will change for the better, with sufficient attention and desire from the leadership of our state.

Given the orientation of the Ukrainian system to the European one, and they work at a fairly high level, we can assume that our mechanism for assessing environmental impact is expected to improve. At the moment, our system is far from foreign counterparts, because basic things like cleanliness in forests are problematic, because many companies do not follow the basic rules of environmental cleanliness. This leads to a large amount of pollution, and further - harm to society. Because of this, the legislation needs to be better and more effective in order to avoid significant problems and achieve positive changes for our country.

References:

1. Prookhoronu navkolyshnoho seredovyshcha: Zakon Ukrainy vid 25.06.1991 roku № 1264-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1991, № 41, st.546. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#top (last acess 15.04.2022)

2. Pro otsinku vplyvu na dovkillia: Zakon Ukrainy vid 29.05.2017 roku № 2059-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2017, № 29, st. 315. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text (last acess 15.04.2022)

3. Andreitsev V.I. Ekolohichne pravo: Kurs lektsii: Navch. posibnyk dlia yurydychnykh fakultetiv vuziv. K.: Venturi, 1996. 208 s.

4. Ekolohichne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs: Pidruchnyk. Za zah. red. Yu. S. Shemshuchenka. K.: TOV «Vydavnytstvo «Iurydychna dumka», 2005. 848 s. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/06-Ekolog_pravo-Ryabec.pdf (last acess 15.04.2022)

5. Pro rehuliuvannia mistobudivnoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 17.02.2011 roku № 3038-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2011, № 34, st.343. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text (last acess 15.04.2022)

6. Pro ekolohichnu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 09.02.1995 N 45/95-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1995, N8, st.54. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80#Text (last acess 15.04.2022)

7. Problemni pytannia OVD ta shliakhy yikh vyrishennia: propozytsii PAEU: veb-sait URL: https://ecolog-ua.com/news/problemni-pytannya-ovd-ta-shlyahy-yih-vyrishennya-propozyciyi-paeu (last acess 15.04.2022)

Іван ВОЗНІЦЬКИЙ*
студент 1 курсу,
інженерно-технологічного факультету,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ У РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1991–2022 РР.)

Анотація. *У статті здійснено спробу проаналізувати мовне питання, що є надзвичайно актуальним у роки незалежності України, тобто в часи новітнього відродження та становлення української духовної і культурної спадщини, її історії. Здійснено порівняльний аналіз використання української мови у різні роки незалежності, визначено основні причини «відмови» від рідної мови населенням. Сформульовано основні методи вирішення мовного конфлікту на території сучасної України.*

Abstract. *The article analyzes the language issue, which is extremely relevant in the years of Ukraine's independence, ie during the recent revival and formation of Ukrainian spiritual and cultural heritage, its history. A comparative analysis of the use of the Ukrainian language in different years of independence, the main reasons for the "rejection" of the native language by the population. The main methods of resolving the language conflict on the territory of modern Ukraine are formulated.*

* Науковий керівник: к.філол.н., викладач кафедри української та іноземних мов ВНАУ – О.М. Юмачікова.

Вступ. Сучасні події в Україні вказують на те, що й сьогодні український народ відчуває проблеми з етнічною, ідеологічною, мовною і політичною визначеністю. Певною мірою це пояснюється тривалим періодом бездержавності, антиукраїнською політикою пануючих на українських землях режимах, які прагнули знищити історичну пам'ять українського народу, його мову й культуру.

Лише з набуттям Україною незалежності ситуація почала змінюватися. Але й сьогодні президент російської федерації не перестає твердити, що Україна – це «історичне непорозуміння», а українці – це ті самі росіяни [7]. Це є однією із причин війни в Україні, а також причиною суперечок між людьми, якою ж мовою повинен розмовляти український народ.

У перших десятиліттях XXI століття в Україні не вщухають гострі мовні конфлікти, які суттєво впливають на всебічний розвиток України. Саме тому ми вважаємо актуальним дослідження мовного питання в Україні в роки незалежності та з'ясування методів вирішення цього питання.

Виклад основного матеріалу. Мовні й етнічні проблеми турбують нині більшість держав, бо країн суцільно одномовних у світі майже немає. Хоча мовна й етнічна сфери суспільного життя не є подібними, а тільки частково перетинаються, то в точках цього перетину виникають гострі соціальні й політичні зіткнення, які час від часу завершуються застосуванням сили. Особливо актуальним питанням відродження, збереження та розвитку мови є для народів, які впродовж тривалого часу зазнавали втрати народом своїх етнічних рис, значна частина яких перейшла на вживання більш соціально престижної мови. У таких випадках відродження мовної своєрідності народу об'єктивно може входити у протиріччя з правом кожного з його представників на вільний вибір мововжитку. Пошук формули вирішення цього протиріччя є, власне, мовною політикою держави. Тобто, мовне питання стає питанням політичним.

Вивченню мовної проблеми в Україні приділяли увагу такі вітчизняні мовознавці, як Б. Матіяш [2], В. Прищак [4], Г. Залізняк [1], Л. Масенко [1] та інші. Мовознавці ставили за мету дослідити мовну ситуацію та визначити тенденції поширення української мови як основного засобу комунікації у всіх сферах життя, а також з'ясувати вплив мовно-культурного середовища на формування національної ідентичності.

Так зване мовне питання є важливою складовою ширшої проблеми – української тотожності. Уважається, що сучасна мовна ситуація в Україні є, насамперед, результатом тривалої війни проти української мови, української ідентичності й української державності, яку росія розпочала після 1654 р. [4].

Виявлені протягом моніторингових досліджень 1994–2006 рр. особливості мовних практик громадян різних регіональних, етнічних і поселенських угрупувань фіксують сучасний стан мовної ситуації в країні й серед окремих людей. Для розуміння динаміки ситуації потрібні дані про зміни у функціонуванні української та російської мови в останні кілька десятиліть, зокрема за роки незалежності України. Частково відповідь на це запитання дають моніторингові загальнонаціональні дослідження мовної ситуації (але за дуже

обмеженим колом показників, які стосуються часів після проголошення незалежності, оскільки в радянський період такі дослідження були відсутні), а частково – біографічні й когортні методи аналізу результатів сучасних досліджень. Аналіз динаміки мовної ситуації в сім'ях громадян України впродовж 1994–2006 р. показує, що в 90-их роках минулого століття мовна ситуація в сім'ях не змінювалася, а після зміни шкали в 2000 чи в 2002 році частка «двомовних» суттєво скоротилася з 27% до 34% у 90роках до 22–23% у 2005–2006 рр., але співвідношення між україномовним і російськомовним населенням за роки незалежності України фактично не змінилося, хоча за цей період на 2–5% зросла частка україномовного населення та на 4-7% – російськомовного. Хоча це, можливо, зумовлено зміною шкали вимірювання мовних практик у сім'ях громадян [2].

Таблиця 1

Динаміка мови спілкування в сім'ях громадян в 1994–2006 рр, у % (за даними моніторингових щорічних досліджень Інституту соціології НАНУ)

Роки дослідження	Якою мовою Ви спілкуєтесь в сім'ї(вдома)?				
	Переважно українською	Переважно російською	І українською, і російською (залежно від обставин)	Іншою	Не відповіли
1994	36.7	32.4	29.4	0.7	0.2
1995	31.9	32.8	34.5	0.9	0.0
1996	36.9	33.1	29.6	0.4	0.0
1997	38.2	34.5	26.8	0.6	0.0
1998	37.6	33.4	28.4	0.5	0.1
1999	36.3	33.6	29.0	*1.1*	0.0
2000	36.1	36.0	24.8	0.2	0.0
2001	36.9	36.7	25.8	0.6	0.1
2002	38.2	33.2	28.0	0.5	0.1
2003	38.1	36.0	25.2	0.7	0.1
2004	38.4	34.3	26.3	0.9	0.1
2005	41.8	36.4	21.6	0.2	0.0
2006	38.0	39.2	22.6	0.3	0.0

Джерело: розроблено автором

Найбільш поширений коментар щодо мовної ситуації в Україні полягає у тому, що мовної проблеми в Україні не існує, що така проблема штучно порушується і використовується лише у політичних цілях. На наш погляд, абсурдність такого коментування полягає у тому, що у владних структурах, засобах масової інформації, а також у науковому колі дискусія з цього питання набула вигляду безкомпромісної суперечки, яка має всі ознаки демонстративного мовного конфлікту або протистояння на мовному ґрунті.

Нинішню мовну ситуацію України характеризує конфлікт між двома літературними мовами – українською та російською. Домінування у мовному просторі України цих двох мов зробило саме їх центральним предметом полеміки, а також розділило її учасників на групи, що відстоюють ту або іншу

модель державної мовної політики, а позиція кожної із цих груп ґрунтується на певній ідеології державо- та націотворення [4].

Ми погоджуємося із класифікацією політично-ідеологічних груп, які є суб'єктами мовної дискусії, запропонованою в інтернет-публікації О. Мишловської. Основою світогляду цієї групи є теза про те, що мова – це душа народу й основна ознака держави, тобто поняття «мова» є тотожним з поняттям «держава», а отже, виживання української держави залежить від «справжнього» впровадження української мови у всі сфери державного й суспільного життя. Авторка відзначає, що саме ця ідеологія стала своєрідною «офіційною ідеологією» пострадянської української науки й освіти, а також деяких громадських організацій. Зауважимо, що саме ця теза стала основою Ст.10 Конституції України, за якою єдиною державною мовою визначено українську мову [7].

Ми вважаємо, що асиміляція значної частини українського населення, що спричинила ослаблення національної самосвідомості українців, витіснення української мови російською у східних, південних і частково центральних областях України, передусім у великих промислових центрах, становить одну з головних перешкод у побудові національної держави, незалежної від колишньої імперської метрополії.

Зміна мовної ситуації України полягає в тому, що співвідношення українськомовної та російськомовної частин населення не відповідає співвідношенню українців і росіян на її території. Внаслідок відсутності фронтального соціологічного дослідження території України точний кількісний розподіл населення за мовною ознакою не відомий. Загальну картину ускладнює також наявність носіїв змішаного українсько-російського мовлення, так званого суржику [4].

За аналізованими нами опитуваннями більшість українців вважають рідною українську мову та підтримують її статус як єдиної державної, хоча в повсякденному житті є здебільшого білінгвами.

За останнє десятиліття спостерігається стала динаміка зростання кількості тих, хто вважає українську мову рідною: з 57% у 2012 році до 76% у 2022 році. Російська мова за 10 років втратила з 42% до 20%. У цій динаміці ми звернули увагу на наступні тенденції: 1) помітили зміни у мовній самоідентифікації, які відбулися між 2012–2016 роками. Одними із ключових причин стали: а) реакція суспільства на експерименти тодішньої влади у мовній політиці; б) події Революції Гідності; в) агресія росії проти України у 2014 році та тимчасова окупація Криму та окремих територій Донецької та Луганської областей; 2) позитивна динаміка у самоідентифікації відбулася завдяки зміні ставлення до української мови у центрі, а також на півдні й сході країни [4].

Вдома та в родинному колі люди зазвичай спілкуються російською та українською мовами (по 49%). Українська мова домінує у сфері формального спілкування – у навчальних закладах (53%), тоді як російська мова переважає у неформальному спілкуванні – з друзями, знайомими (52%) та в Інтернеті (56%) [6].

Рис. 1. Мовне питання в Україні
Джерело: розроблено автором

За даними опитування українську мову частіше використовують на заході та в центрі країни, а також у малих населених пунктах, тоді як російська мова є більш поширеною на сході та півдні країни, а також у великих містах.

Росіяни становлять найчисленнішу національну меншину. Їх мешкає в Україні 8 млн. 334 тисячі, що складає 17,3% від загальної кількості населення України. Для абсолютної більшості росіян рідною залишається своя мова, а українську мову назвали рідною 3,8 % росіян [1].

Мовна проблема в Україні є однією із головних. Вирішенням її займаються українські мовознавці й влада. Ми вважаємо, що ситуація змінюється, але надзвичайно низькими темпами.

Після вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 року 65% українців визнали, що українська мова має бути єдиною державною та офіційною мовою, російська мова може використовуватись на побутовому рівні, як і мови інших національних меншин [1].

Під час дослідження вищеописаного питання, ми виділили такі методи вирішення мовної проблеми в Україні:

1. Постійна організація владою заходів щодо відродження у жителів країни гідності й гордості за рідну мову, культуру, історію, традиції.

2. Підтримка на державному рівні української літератури й мистецтва, що об’єднає усі регіони країни.

3. Урахування європейського досвіду регулювання мовних конфліктів.

4. Обмеження кар’єрного росту тих, хто не володіє державною мовою.

Висновки. Отже, в результаті дослідження мовної ситуації в Україні потрібно відзначити, що сьогодні в Україні складається двомовна ситуація, адже кількісні показники поширення української і російської мов свідчать про

однакову демографічну потужність обох мов, хоча вони по-різному проявляються в різних областях. Це і визначає гостроту сучасного мовного конфлікту в Україні. Сьогодні не можна розглядати лінгвістичну глобалізацію з лише негативної точки зору чи лише позитивної. Українська держава повинна здійснювати тверду мовну політику, захищаючи українську мову й літературу.

Список використаних джерел:

1. Залізняк Г., Масенко Л. Мовна ситуація Києва:день сьогоднішній та прийдешній. К., 2001. С. 64.
2. Матіяш Б. Проблеми функціонування та розвитку державної мови в Україні: 90-ті роки ХХ століття // Державність української мови і мовний досвід світу. К., 2000. С. 273.
3. Національна книга: нинішній стан, його причини, наслідки і перспектива. Аналітичний огляд // Урок української. 2000. С. 3.
4. Прищак В. «Главком» Як війна вплинула на ставлення до української мови. URL: https://glavcom.ua/country/incidents/yak-viyna-vlinula-na-stavlennya-do-ukrajinskoji-movi-doslidzhennya-832891.html.
5. Соціологічна група «Рейтинг». Шосте загальнонаціональне дослідження: Мовне питання в Україні (19 березня 2022) URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html.
6. ТОВ «Кантар Україна». Українці підтримують статус єдиної державної мови. URL: https://tns-ua.com/news/doslidzhennya-movna-situatsiya-vukrayini.
7. Україна – це «історичне непорозуміння» – слова в. путіна URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/polishchuk_movna.pdf.
8. Українське суспільство 1992–2006. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М.Шульги. К., 2006. С. 482.
9. Українське суспільство. Соціологічний моніторинг 1994–2005. К., 2005. С. 68.

Надія ГАЙДАМАКА*
студентка 1 курсу,
Факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ПРИРОДНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В РОБОТАХ ТОМАСА ДЖЕФФЕРСОНА (1743–1826 рр.)

Анотація. *У статті проаналізовано Концепція природних прав людини в роботах Томаса Джефферсона. Це – ідеї демократії, що стали могутньою силою становлення державності Сполучених Штатів і багатьох країн світу. Це – перетворення демократії з чисто філософської концепції у форму сприйняття самого життя, у життєвий стиль і стиль мислення.*

Abstract. *The article analyzes the concept of natural human rights in the works of Thomas Jefferson. These are the ideas of democracy that have become a powerful force in the formation of the statehood of the United States and many countries around the world. It is the transformation of democracy from a purely philosophical concept into a form of perception of life itself, into a lifestyle and style of thinking.*

Вступ. Томас Джефферсон – учасник Першої американської революції, 3-й президент США, один із засновників цієї держави, видатний політичний діяч, дипломат і філософ. Національний герой США. У сучасній американській суспільній міфології Джефферсон далеко випередив усіх інших президентів й інші історичні фігури. І хоча весь світ знає таких діячів, як Вашингтон, Лінкольн, Кеннеді, але їм усе-таки чогось бракує, щоб цілком увійти в контекст масової міфології.

Виклад основного матеріалу. Один із найвідоміших і найавторитетніших у США «джефферсонознавців» Мерріл Пітерсон у своїй книзі «Образ Джефферсона в американській свідомості» відзначає, що всі американці знаходять у Джефферсона щось таке, що апелює до їхніх потаємних переконань і вірувань. Більшість шанує його як творця і глашатая американської демократичної системи. Що ж таке природні права людини? Джефферсонівська демократія — це концепція людини і суспільства, у якому принцип «життя, свобода і прагнення до щастя» стосується кожної людини, незалежно від її соціального стану, віку, статі або кольору шкіри. Шлях до такого сприйняття світу непростий. Він передбачає десятиліття або навіть сторіччя еволюції поглядів людей на світ і людину. Зробити самоочевидні істини Декларації незалежності керівними етичними принципами щоденного життя — це завдання величезної історичної ваги. Прийняття конституції США обумовлено реальними економічними, політичними, соціальними та ідеологічними обставинами. Розвал

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри права ВНАУ – Піковська Т.В.

"вічного Союзу", жахливий партикуляризм, економічний хаос, загроза громадянської війни - все це вимагало створення єдиної держави на базі 13 майже незалежних штатів.

У лютому 1787 р. Конгрес прийняв резолюцію про скликання у травні у Філадельфії спеціального конвенту з делегатів, що призначаються штатами, з метою переглянути Статті конфедерації. Проте конвент пішов далі, він ухвалив конституцію. Протягом двох років після прийняття конституції Конгрес збирав пропозиції від штатів. Основні з них знайшли відображення в підготованих 8 червня 1789 року представником Вірджинії Джеймсом Медісоном 9 нових статтях конституції, що містили 20 доповнень до основного закону країни. Відмовившись приймати їх у вигляді нових статей конституції, Палата представників прийняла 17 доповнень до неї у вигляді окремих поправок і направила їх на розгляд Сенату, який вніс 26 власних змін, скоротив їх кількість до 12 поправок, що містили гарантії прав на свободу віросповідання, слова і друку, свободу зборів, прав на зберігання і носіння зброї, на недоторканість особистості і житла, на справедливе правосуддя. Конституція США — одна з перших писаних конституцій і одна з «найстаріших», що вироблялися на національному рівні, і діють донині. Вона була розроблена і прийнята Конституційним конвентом у Філадельфії в травні-вересні 1787 року. Створювалася п'ятьма авторами: Томасом Джефферсоном, Джоном Адамсом, Бенджаміном Франкліном, Роджером Шерманом та Робертом Лівінгстоном. Американська конституція поклала основою федерації дуалістичний (двійний) принцип, з якого встановлювалася предметна компетенція союзу, проте інше (з деякими застереженнями і уточненнями) ставилося до ведення штатів. Приписи первісного тексту невдовзі було уточнено X поправкою 1791 р., у якій проголошувалося: " Повноваження, не делеговані Сполученим Штатам цієї Конституцією і користування якими не заборонено нею окремим штатам, зберігаються відповідно за штатами чи народом " . На останньому етапі документ протягом 17 днів доопрацьовувався однією людиною - Томасом Джефферсоном, після чого був підписаний рештою розробників та представників 13 адміністративних утворень. Конституція заклала основи федеративної форми державного устрою, хоча відповідного поняття у її тексті немає. Федерація стала результатом класового компромісу буржуа і рабовласників, наляканих народними заворушеннями і конфедеративною негараздами. Істотним недоліком Конституції США є відсутність розділу про права людини. За пропозицією Дж. Медісона в 1789 р. Конгресу США були представлені поправки до Конституції, що стосуються прав і свобод індивіда [1].

За листуванням Джефферсон коригує автора Конституції та Білля про права конгресмена Джеймса Медісона. Перші 10 поправок до Конституції, прийняті Конгресом і ратифіковані штатами до 15 грудня 1791 р отримали назву Білль про права . Він став невід'ємною частиною Конституції США, оскільки в основний текст поправки не вносилися, вони приймалися окремо. Виходячи з того що права і свободи є природженими і невідчужуваними, творці Білля бачили своє завдання в тому, щоб Білль встановив межівлади держави стосовно

індивіда. З цієї причини виклад характер і свобод здійснювалося за допомогою формули: "Конгрес не повинен .." [4]. Дотримуючись негативному розуміння прав і свобод як благ, які не можуть бути обмеженими і ущемленими, в поправці IX встановлювався принцип неприпустимості "заперечення або применшення інших прав, що зберігаються народом", але прямо не згаданих в Конституції. Згідно поправці I Конгресу заборонялося видавати закони, що обмежують і стримують свободу слова, друку, зборів, право особистості звертатися до уряду.

Конгрес не міг встановлювати обов'язкову для всіх релігію. Поправка II свідчила, що громадяни можуть мати і носити зброю. Відповідно до поправкою III заборонявся постій солдатів у мирний час у приватних будинках без згоди їх власників. Поправка IV проголошувала недоторканість особи, житла, паперів і майна. Згідно поправці V встановлювалися процесуальні гарантії, принцип суду присяжних і заборона безоплатного вилучення приватної власності. Ніхто не міг бути притягнутий до кримінальної відповідальності інакше, як за рішенням суду присяжних, за винятком справ, що виникли в армії. Ніхто не міг бути підданий повторному покаранню за один і той же злочин, бути примушений в будь-якому кримінальній справі свідчити проти самого себе, бути позбавленим життя, свободи, власності без законного судового розгляду. Поправка VI свідчила, що обвинувачений має право на очну ставку зі свідком, який показує не на його користь, йому дозволялося вдаватися до порад адвоката і викликати свідків зі свого боку. Поправка VII надавала право вимагати розбору судом присяжних позову ціною понад 20 дол. Кримінальні справи повинні розглядатися судом присяжних. Відповідно до поправкою VIII заборонялося накладення надмірних штрафів, а також болісні покарання. Поправка X взагалі не торкалася цивільних прав: вона встановлювала додаткові гарантії автономії штатів: "права, не представлені Конституцією Сполучених Штатів і не відібрані нею у штатів, належать штатам або народові". Білль про права також гарантував свободу й недоторканість людського життя і майна, проголошував верховенство права і практичну його реалізацію. Він увібрав у себе низку принципів і цінностей (особливо цінність свободи) з інших базових документів ранньоамериканської історії та закріпив цінність і недоторканність громадян [2].

Коли ми сьогодні згадуємо Білль про права, то варто пригадати і його англійського попередника, прийнятого 1689 року. Обидва документи мали спільну мету – проголошення цінності верховенства права та недоторканності людського життя. Усі ці свободи стали значним досягненням християнського суспільства, адже і післяреволюційна Англія, і Сполучені Штати будувалися на міцному релігійному фундаменті [5]. Через понад два століття США зберегли свою Конституцію та фундаментальні правові принципи XVIII століття, однак з кожним десятиліттям держава поступово віддаляється від духу тих законів, які власне й дали можливості та свободи громадянам. В сучасній Америці став непопулярним контекстуальний підхід до трактування законів (на цьому наполягають консервативні виборці та політики). Він передбачає збереження сенсів написаного понад 200 років тому та запобігає зміні значення тих чи інших понять (особливо це стосується сім’ї, свободи й недоторканості особи).

Конституція стала результатом чималих політичних компромісів і її головною метою було скріплення союзу штатів міцніше. Прийняття конституції як би стало логічним завершенням американської революції, найбільшу і найважливішу роль справі якої зіграв Томас Джефферсон. Його внесок у справу боротьби за незалежність та становлення державності США важко переоцінити. Саме завдяки цілеспрямованості цього політичного діяча у процесі завоювання демократичних свобод надалі вивело США з кризи та сприяло їх подальшому політичному, економічному та культурному розвитку. Забігаючи трохи вперед, варто згадати у тому, що перші кроки республіканської партії починаються зі створення 1791 р. газети "National Newspaper" ("Національна газета"). Це було дуже логічно і дуже своєчасно: адже федералісти на чолі з Олександром Гамільтоном вже приступили до видання Newspaper of the United States (Газета Сполучених Штатів) - власної газети, що відстоювала інтереси його фракції ще в 1789р. У період складання республіканської партії розкрилися організаторські та тактичні здібності Джефферсона. У 1791р. він і Дж. Медісон здійснили "подорож" до Нью-Йорка, під час якого були встановлені міцні контакти з лідерами місцевих антифедералістів. Потім після зміцнення зв'язків Джефферсона з противниками Гамільтона в Пенсільванії склалася "вісь" "Віргінія-Нью-Йорк-Пенсільванія", що стала стрижнем республіканської партії.

Погляди Джефферсона набули суто прагматичного характеру, підпорядковувалися цілям розвінчання, дискредитації та повалення Гамільтона. Партія Джефферсона прагнула зобразити себе не тільки істинною, а й єдиною хранителькою республіканських основ і оголошувала політичних суперників, чи не монархістами, які вступили в змову з англійською короною для знищення демократичних прав та свобод США. Втім, Гамільтон та його прибічники платили їм такою ж монетою: оголошували республіканців шпонами, розносщиками “французької хвороби” найгіршого зразка – безвір'я та анархії.

Якою була далека ця політична практика від “царства розуму”, що мріяв Джефферсон під час написання Декларації незалежності. Томас Джефферсон виявив себе у період боротьби за незалежність та становлення державності як справжній син вітчизни, вникаючи абсолютно у всі питання та проблеми колоній того часу [6]. Він зарекомендував себе як видатний політичний діяч, а й як дипломат і, найголовніше, законотворець.

Очевидно, що без участі Томаса Джефферсона в американській революції результати не були б такими значними і колонії ще довго були б роз'єднаними, що не призвело б до становлення державності. Ступінь прагнення цієї людини до лібералізму, свободи та гласності найкраще зможе проілюструвати його власний вираз, який став крилатим: «Якби мені довелося вирішувати, що краще, мати уряд без газет або газети без уряду, я, не вагаючись, вибрав би останнє» Конституція США 1787 р. юридично оформила перемогу колишніх колоній над британською Короною та утворення нової суверенної держави - Сполучених Штатів Америки. 15 листопада 1777 р. Континентальний конгрес схвалив Статті конфедерації та вічного союзу, ратифіковані останнім зі штатів 1 березня 1781 р. Виникла конфедеративна освіта була слабоцентралізованою [9,11]. Як орган

конфедерації було засновано однопалатний Конгрес, у якому кожен штат мав один голос. Найважливіші питання вирішувалися Конгресом за згодою 9 із 13 штатів [3]. До таких питань належали затвердження бюджету; встановлення чисельності армії та призначення головнокомандувача; укладання договорів, спілок, здійснення позик. Постійного виконавчого органу був: Конгрес сам здійснював виконавчу владу. Передбачалася посада Президента, та його роль зводилася до головування на засіданнях Конгресу.

Висновки. Таким чином головним внеском Томаса Джефферсона у розвиток концепції прав людини була участь у створення та ратифікації Конституції США. Ратифікація Конституції у більшості штатів згідно з приписами Конвенту здійснювалася у два етапи: спочатку населення обирало делегатів конвентів, а потім голосування за проектом проводилося у цих конвентах. Першим Конституцію одноголосно ратифікував конвент штату Делавер (7 грудня 1787 р.). Дев'ятим штатом, завдяки ратифікації яким Конституція набула чинності (як того вимагала її VII стаття), став Нью-Гемпшир (21 червня 1788). Інші чотири штати ратифікували Конституцію пізніше (найостаннішим був Род-Айленд, де ратифікація відбулася 29 травня 1790 р.). Наприкінці 1788 р. в одинадцяти штатах, що ратифікували на той час Конституцію, відбулися вибори до палат Конгресу США, а також президентські вибори.

Список використаних джерел:

1. Газін В. П. Актуальні проблеми сучасності: історія, світова політика. В. П. Газін. К. : Слово, 2009. 422 с.
2. Борщевський І.В. Теоретичні засади систематизації законодавства. *Вісник ОНУ*. Том 12. випуск 12. 2007. С. 14–20.
3. Джеймс Форд Роуз. Історія громадянської війни в США.1861-1865. Київ. «Пропала грамота». 2020.484 с.
4. Севостьянов Г. Н. Томас Джефферсон. М. : Мысль. 1976. 392 с.
5. Pikovska T. V. Trade stage of eastern european colonization (XVI - XIX centuries). Colloquium-journa.Polska : Warszawa, 2020.№ 31 (83). Część 3.P. 21-28.
6. Білль про права: перші поправки до Конституції США https://yur-gazeta.com/golovna/bill-pro-prava-pershi-popravki-do-konstituciyi-ssha.html (дата звернення 15.04.2022)
7. Білль про права https://pidru4niki.com/1486011058662/pravo/bill_pro_prava_lyutogo_1689 (дата звернення 15.04.2022)
8. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Київ: Атіка. 2001. 176 с
9. Білозьоров Є. В., Гіда Є. О., Завальний А. М. та ін. Актуальні проблеми теорії держави та права : навч. посіб. / за заг ред. Є. О. Гіди. Київ. ФОП О. С. Ліпкан. 2010. 260 с.
10. Бехруз Х. Порівняльне правознавство. Одеса: Фенікс, 2009. 464 с.

11. Кельзен Г. Функція конституції. пер. з нім. В.Абашніка. *Наукові записки Харківського економіко-правового університету: збірник наукових статей.* Харків. 2011. №2(11). С.102-114.

Anna DANILYUK*
2nd year student,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

FEATURES OF INHERITANCE BY LAW

Abstract. *This article has both theoretical and practical significance. Its theoretical significance is that the study and comparative analysis of the issue of inheritance under the right of representation and transfer of the right to inherit is aimed at further development and improvement of the doctrine of modern inheritance law of Ukraine. The practical significance lies in the fact that its theoretical conclusions can be used in the further improvement of inheritance law as part of the new civil legislation of Ukraine.*

Анотація. *Ця стаття має як теоретичне, так і практичне значення. Його теоретичне значення полягає в тому, що вивчення та порівняльний аналіз питання спадкування за правом представництва та переходу права на спадщину спрямоване на подальший розвиток та вдосконалення доктрини сучасного спадкового права України. Практичне значення полягає в тому, що його теоретичні висновки можуть бути використані при подальшому вдосконаленні спадкового права як частини нового цивільного законодавства України.*

Introduction. The institution of inheritance law in all legal systems, both ancient and modern, is one of the most important. Its importance is also due to the fact that the object of inheritance is mainly property rights. What remains after the death of the owner, to whom should this property be transferred, in what order and extent all these problems of inheritance law from ancient times to the present day remain the focus of society and the state, legislators and researchers, everyone, because to some extent her interests.

In today's world, millions of citizens are the subjects of hereditary relations that arise regardless of their country of residence, including in Ukraine.

The importance of studying the legal issues of inheritance by law is due to the growing importance of private property rights and the order of its inheritance in a market economy, the need to develop a legal mechanism that could properly protect

* Науковий керівник: канд. філоф. наук, доцент кафедри української та іноземних мов ВНАУ – Волошина О.В.

the rights and interests of citizens. The importance of inheritance also lies in the fact that each member of society is guaranteed that the fate of the property belonging to him will be determined by him personally: it will either pass to his closest persons, or become the property of society at will. Also, the ability to determine the fate of property and inherit it is one of the most important guarantees of stability of private property relations.

Inheritance by law occurs if the individual has not left a will or if the will has been invalid, or there are no conditions specified in the conditional will, or the testamentary heirs have not inherited, or they are not called to inherit, or if the individual has disposed only part of their property. According to S. Ya. Fursa, in making a will does not make sense if the testator is satisfied with the inheritance by law, namely:

- the circle of persons who will inherit his property by law;
- the size of the shares of inheritance that belong to them by law.

There are the following grounds for inheritance by law:

1) kinship; 2) family relations; 3) marriage; 4) adoption; 5) stay in the custody of the testator for at least five years.

When inheriting by law, the property passes to the heirs specified in the law in accordance with the established priority, ie to a certain circle of persons who inherit at the same time.

Each subsequent turn of heirs by law receives the right to inherit in the absence of heirs of the previous turn, in case of their removal from inheritance, as well as in case of non-acceptance of the inheritance, or refusal to accept it.

Also, the heirs by law have the right by mutual consent (agreement) to change the established order of inheritance. This agreement must be notarized and may not infringe the rights of those heirs who do not participate in it, as well as those heirs who are entitled to a mandatory share.

However, the order may also be changed by court decision. At the suit of the person who is the heir of the next turn, the court may recognize his right to inherit together with the heirs of the line that has the right to inherit, if the court finds that this person provided material assistance, care and other assistance to the testator was helpless due to old age, serious illness or injury [2].

The Civil Code of Ukraine establishes five queues of heirs [3]. The first line of heirs by law includes the children of the testator, including those conceived during the life of the testator and born after his death, the surviving spouse and parents. This list of legal heirs is exhaustive.

When recognizing persons belonging to children, spouses, parents, as well as the child of the deceased, who was born after death, should be guided by family law. The legislator uses the term "child" as a fact of origin of a person from certain parents and the presence of first-degree kinship between them. Over time, the birth of children in such circumstances will not be isolated and therefore the question arises: whether the concepts of biological child and heir are identical. Adoptive children are equated to the children of the testator, who inherit right after their adoptive parent and are no longer considered heirs at the law of their parents. However, some experts believe that the

adopted under no circumstances become the heirs of their siblings, grandparents from the adopter. It is arguable that there are no rights or obligations between the adoptee and the other children of the adopter, so the adopter's child and the adopted child are not in a sibling relationship.

The second line of heirs by law includes the testator's siblings, his grandparents, both on the father's side and on the mother's side [6].

The third line includes the testator's uncle and aunt.

The fourth line of legal heirs includes persons who have lived with the testator in the same family for at least five years before the opening of the inheritance.

The fifth line of heirs by law includes other relatives of the testator up to and including the sixth degree of kinship (cousins, cousins, cousins, grandparents, etc.). In this case, relatives of a closer degree of kinship eliminate relatives of a more distant degree of kinship from inheritance. Fifth, the testator's dependents are also entitled to inherit by law (ie minors or disabled persons who were not members of the testator's family, but received from him for at least five years material assistance that was their only or the main source of livelihood.

A shortcoming in the legislative regulation of the issue of inheritance by the testator's dependents, in my opinion, is the vagueness in determining the period of time in which they received such material assistance. Purely theoretically, the content of Article 1265 of the Civil Code of Ukraine shows that any period in the life of such a dependent can be recognized as a basis for admission to inheritance. For example, if a person received financial assistance from the testator for two (three, four, five ... etc.) years before the death of the testator, and then the relationship ended for some reason (perhaps some other person became to take care of such an incapacitated or minor person, they quarreled, or any other reasons), according to the content of this article in its current version, if the inheritance will be called the fifth turn of heirs, such person (dependent) may receive the right to inherit, after all, the Civil Code does not contain any reference to the time of the testator's death.

It turns out that the fact of living with the testator before the opening of the inheritance is important for the inheritance of these persons, and this fact is ignored for the dependents.

In Civil Code of Ukraine has significantly expanded the range of heirs at law, and this term applies to persons not only on the basis of family or family ties, but also on the basis of family membership. However, the current legislation does not contain a definition of "family member". The Constitutional Court of Ukraine has tried to give an official interpretation of this concept. joint permanent residence; joint management.

One of the specific types of appeal of heirs at law to inherit is inheritance by right of representation [1].

By right of representation, grandchildren (great-grandchildren), great-grandmother, great-grandfather, cousins, nephews of the testator, inherit the share that would have belonged to their respective relative, if he were alive. That is, it means a father or mother, grandfather or grandmother, brother or sister, uncle or aunt of the testator, who should have inherited, but died before the opening of the inheritance.

They act as heirs, as if representing a relative who was closer to the testator, but who died at the time of the opening of the inheritance.

The essence of inheritance by right of representation is that some relatives of the testator are not part of any of the ranks of inheritance by law, but they are not completely excluded from inheritance and acquire the right to inherit under certain conditions [4].

The basic principles of inheritance by right of representation are as follows:

- grandchildren (great-grandchildren) of the testator inherit the share of inheritance that would belong by law to their mother, father (grandmother, grandfather), if at the time of opening the inheritance they were alive;
- great-grandparents inherit the share of inheritance that would legally belong to their children (ie, grandparents, the testator's grandfather), if they were alive at the time of the opening of the inheritance;
- the testator's nephews inherit the share of the inheritance that would legally belong to their father, mother (ie, brother or sister of the testator), if at the time of opening the inheritance they were alive;
- the testator's cousins inherit the share of the inheritance that would legally belong to their father, mother (uncle and aunt of the testator), if they were alive at the time of the opening of the inheritance [2].

When inheriting in a direct descending line, the right of representation is valid without limiting the degree of kinship. That is, it means that grandchildren (great-grandchildren) who inherit by right of representation are called to inherit together with the heirs of the first priority. During the division of inherited property, they seem to represent their father and (or) mother who died earlier. However, they act as the direct heirs of the testator, and not as the heirs of those whom they "represent". That is, grandchildren (great-grandchildren) are responsible for the debts of the testator, but are not responsible for the debts of their parents who died before the opening of the inheritance (for their debts they will be responsible if they act as heirs of the latter) [2].

If we analyze and compare the norms of the Civil Code of Ukraine, which defines the ranks of heirs at law, with those rules that establish rules for inheritance by right of representation, we can see that the ranks of heirs at law are not opposed to heirs by right of representation, and the legislator heirs by law in that they may be called upon to inherit before their turn, that is, by right of representation. And at the same time these heirs (grandchildren, great-grandchildren, great-great-grandchildren) remain heirs at law.

One of the conditions under which inheritance by right of representation occurs is that the testator did not leave a will, which would determine the share of inherited property [5].

Inheritance by right of representation can be carried out by one heir or several persons. If the inheritance is carried out by one heir, then he inherits the entire share of the heir he represents. If the inheritance is carried out by several persons, then their share is determined by a step-by-step analysis of the transfer of the right to inherit.

If several persons inherit the right of representation at the same time, the share of their deceased relative is equally divided between them. However, the size of the

shares may be changed by the heirs with their oral or written consent. If the birth of a child who was conceived during the life of the testator is expected, the other heirs are not entitled to divide the inheritance until the birth of the child.

According to the Civil Code, the shares in the inheritance of each of the heirs are equal by law. Changing the size of the share of the inheritance is possible by oral or written agreement of the heirs. By oral agreement between them, the heirs may change the size of the share in the inheritance of one of them, if it does not apply to movable property. And if it concerns real estate or vehicles, then the heirs at law can change the size of the share in the inheritance of one of them only by written agreement, which will be certified by a notary.

The study of the issue of inheritance by law allows us to conclude that this type of inheritance is a very important issue in the field of inheritance law, but it also needs legislative improvements. Prospects for further development of this issue are seen in addressing issues related to ways to improve the specifics of inheritance by adopted and adoptive and dependent testators.

References:

1. Civil Code of Ukraine of 16.01.2003 (with subsequent changes and additions) under № 40-44. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2003 - Art. 356.

2. Kharitonov EA Civil law of Ukraine. E.O. Kharitonov, O, I. Kharitonova, OV Startsev. - [kind. 3rd, reworked. and add.] - K .: Truth, 2011. 808 p.

3. Stefanchuk RO Civil law of Ukraine: textbook. Manual. RO Stefanchuk. K.: Прецедент, 2005. 424 p.

4. Zhelikhovskaya Yu. V. The concept and legal nature of "hereditary representation". Yu. V. Zhelikhovskaya. Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. VI Vernadsky. Legal Sciences Series. 2013. Vol.26 (65). № 2-1. Part 1. P. 261-265.

5. Goncharova A. Delimitation of the concepts of "hereditary transmission" and "hereditary representation". A. Goncharova. Entrepreneurship, economy and law. 2009. № 11. P.48-50.

6. Spivak VM, Gopanchuk VS Legislation of Ukraine on marriage and family. VM Spivak, VS Gopanchuk. K.: Наук. opinion, 2008. 240 p.

Mykyta DOBROV*
2nd year student,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

LIFETIME DEPRIVATION OF LIBERTY IN UKRAINE. PROBLEMS AND IMPROVEMENTS

Abstract. *The theoretical and legal characteristics of the term "life imprisonment" are given and the peculiarities of this type of punishment are considered. International legislation on life imprisonment was also analyzed.*

Анотація. *Надано теоретико-правову характеристику терміну «довічне позбавлення волі» та розглянуто особливості цього виду покарання. Також було проаналізовано міжнародне законодавство щодо довічного позбавлення волі.*

Introduction. The urgency of the problem largely depends on the fact that today in the scientific literature there is no unity in the interpretation of the form and content of the type of punishment under study. At the legislative level, there is no clear concept of life imprisonment. This is mainly due to its extremely complex nature, which requires thorough research.

Analysis of case law shows that some aspects of the use of life imprisonment by courts cause difficulties, which, according to law enforcement agencies, are often associated with determining the required degree of isolation of the offender in some cases. court.

Analysis of problem research. The criminal-legal basis for the preparation of this article were the works of scientists, namely: OO Antonov, VI Baranov, IG Bogatyrev, OV Betsa, OP Detkova, TV Duyunova, II Karpets, GL Minakova, VI Seliverstova, AX Stepaniuk, Tkachevsky YM, Trubnikov VM, Utkin VO, Frolov OI etc.

The aim of the article is to study the use of life imprisonment

Following the path of democratic reforms, trying to bring national legislation in line with international standards, Ukraine adopts relevant laws and ratifies international treaties. The criminal and penitentiary legislation of Ukraine occupies a decisive place in the system of normative legal acts, as the humane treatment of convicts is one of the manifestations of humanism to which our state aspires. Instead, due to the economic crisis, the state is unable to make every effort to accelerate the humanistic process.

Much of the state budget is spent on overcoming this crisis and establishing the long-awaited peace, ignoring the introduction of relevant innovations in the conditions of sentencing convicts. However, the introduction of a moratorium on the death penalty was an important step in the democratization of criminal law. In contrast to this severe punishment, there was life imprisonment [3, p. 216].

In the current Criminal Code of Ukraine, the term "life" is used 32 times.

* Науковий керівник: канд. філоф. наук, доцент кафедри української та іноземних мов Волошина О.В.

At the same time, the legal regulation of this type of punishment is referred to only in Article 64 of the Criminal Code of Ukraine, and there is no legislative definition of the relevant term at all. In the professional literature, life imprisonment, although defined differently, is interpreted unambiguously.

S. Ya. Burda defines life imprisonment as "the most severe type of the main punishment provided by the current Criminal Code of Ukraine" [2, p. 209]. According to L. O. Mostepanyuk, life imprisonment is “the most severe form of the main punishment, which consists in lifelong (lifelong) isolation of a person found guilty by a court of committing a particularly serious crime from society in special institutions for the execution of punishment. »[7, p. . 11]. BO Kiris notes that life imprisonment “... is a coercive measure applied on behalf of the state by a court sentence to a person convicted of an intentional especially serious crime, and consists in imposing an indefinite (life, life) punishment in specially designated institutions for the execution of punishments "[4, p. 271]. Of these definitions, in our opinion, the most successful is the definition proposed by BO Kiris, as it is given taking into account Art. 50 of the Criminal Code of Ukraine (defines what is a punishment) and fully characterizes life as a form of punishment.

Today, life imprisonment is imposed for particularly serious crimes and is applied only in cases specifically provided for by the Criminal Code of Ukraine, if the court does not consider it possible to impose a sentence of imprisonment for a specified period. This type of punishment is applied only for especially serious crimes, which are punishable by imprisonment for a term exceeding 10 years or life imprisonment [6, p. 268].

Features of life imprisonment make it possible to determine its place in the system of criminal sanctions of Ukraine, as well as to distinguish life imprisonment from related punishments (for example, term of imprisonment):

- life imprisonment is the most severe form of punishment. The severity of the type of punishment is determined by its place in the list of punishments under Art. 51 of the Criminal Code of Ukraine. Life imprisonment is the last twelfth place, indicating not only the highest degree of severity, but also the fact that it should be used as a last resort;

- Life imprisonment is one of the main punishments. According to Article 52 of the Criminal Code of Ukraine, the main punishment is life imprisonment. This means that other basic punishments (community service or correctional measures, detention, etc.) cannot be applied;

- Life imprisonment is a general sentence, ie it can be applied to anyone. However, given the severity of this type of punishment, the law provides for special categories of persons who are not allowed to serve life imprisonment;

- life imprisonment - imprisonment for an indefinite period. This is not the only indefinite punishment provided by the current code (fines are also fines, confiscation of property, etc.), but among the types of punishments that can only be basic, there is only indefinite life;

- life imprisonment is the isolation of a convict from society. Thus, persons sentenced to life imprisonment are kept in special institutions for the execution of

punishments - in correctional colonies with a maximum or average level of protection with special conditions of execution of punishment [7, p. 10].

To find an alternative to life imprisonment, you should pay attention to the laws of other countries.

Given the life imprisonment of several countries whose criminal systems are of the greatest scientific and practical interest (Britain, the United States, Japan, and Germany), two main legal systems need to be mentioned: Anglo-Saxon (England and the United States) and Continental (Germany and Japan). While the continental system is more focused on crime prevention and the possible humanization of the penitentiary system, the Anglo-Saxon system continues to use long terms of imprisonment and severe punishment for minor crimes and life imprisonment.

The institution of life imprisonment is an integral part of the system of criminal sanctions under British law. In appointing him, the court must be guided by the provisions of the Criminal Law (Punishment) 1997. Thus, the law states that in determining the need for life imprisonment, the court must take into account the circumstances related to either offenses or offenses. There are two types of life imprisonment under UK criminal law: compulsory (compulsory) for murder and discretionary (at the discretion of the court) for involuntary manslaughter, armed robbery, arson, rape and child abduction. It is noteworthy that during the execution of this type of punishment an individual plan of execution of punishment is developed for each prisoner, in the preparation of which the convict participates himself, determining the priority tasks and terms of their solution.

As for U.S. criminal law, federal law allows life imprisonment in almost all states. The punishment is imposed: 1) in certain circumstances to a person who was or could be sentenced to death;

2) as independent measures for the most dangerous crimes;

3) for a set of convictions and criminal offenses;

4) a person with 2 or 3 convictions. However, life imprisonment is often the only and mandatory measure. It should be noted that US criminal law differs in the length of imprisonment and sanctions of 30, 40, 50 years in prison are not uncommon.

The current German Penal Code also provides for life imprisonment. In addition, the vitality is relative, after 15 years of imprisonment the court may, under appropriate conditions, postpone the execution of the unenforced part of the sentence.

According to paragraph 57a of the German Criminal Code, parole is possible if: 1) he has served at least 15 years in prison; 2) if further imprisonment is not required for public danger.

Article 51 of the Criminal Code of Ukraine provides for various types of punishment, including imprisonment for a definite term and life imprisonment. Whereas in Art. 81 and Art. 82 resolved the issue of parole and mitigation of punishment. Given that life imprisonment is not a penalty of imprisonment, this order does not provide for the possibility of parole and replacement of the unserved part of the sentence with a milder one.

At the same time, national legislation provides for the "envisaged release" of persons sentenced to life imprisonment (Article 87 "Pardon" of the Criminal Code).

The mechanism for implementing the pardon institution is described in detail in the Regulation on the Pardon Procedure (approved by the Decree of the President of the Slovak Republic of April 21, 2015 № 223/2015).

Developing this view, Mr. Barash noted that the implementation of the humanization of life imprisonment should include reforming the mechanisms of regulation and organization of places of imprisonment, strengthening the interaction of these institutions with other law enforcement agencies and the public, improving resocialization measures. convicts [1, p. 49].

According to Mr. Deineg, there are two ways to reform the life imprisonment system:

- inclusion of the principles of international law, in particular European standards on general execution, imprisonment and direct life imprisonment, in the domestic criminal law governing the activities of institutions and bodies serving sentences of imprisonment;

- Improving the standards of criminal executive legislation, which directly determines the legal status of convicts in the form of life imprisonment [3, p. 218].

Conclusions. Alternatives to life imprisonment and pardon preclude violations of the relevant articles of the Convention and the Constitution. At the same time, the state may establish such legal regulators and instruments as it deems necessary to maintain the proper level of law and order. In particular, it may refuse to enshrine at the legislative level the institution of conditional release of lifers.

Thus, life imprisonment is defined as the most severe basic coercive measure applied to a person convicted of an intentional particularly serious crime on behalf of the state by imprisonment, and consists in the unlimited isolation of such a person from society by detention in a pre-trial detention center. or correctional colonies. special mode.

References:

1. Barash Ye. Yu. Udoskonalennia orhanizatsiino-pravovykh zasad vidbuvannia pokarannia u vyhliadi dovichnoho pozbavlennia voli v Ukraini / Pravo i Bezpeka. 2008. T. 7, № 2. S. 48-52.

2. Burda S. Ya. Pokarannia u vydi dovichnoho pozbavlennia voli za KK Ukrainy yak alternatyva smertnoi kary. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. № 4. 2013. S. 207-215.

3. Deineha M. Problemni aspekty pravovoho rehuliuvannia vidbuvannia pokarannia u vydi dovichnoho pozbavlennia svobody. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv. Seriia : Pravo. 2016. Vyp. 243. S. 213-221.

4. Kyrys B. O. Pokarannia, shcho poliahaie u dovichnomu pozbavlenni zasudzhenoho svobody, u kryminalnomu zakonodavstvi zarubizhnykh derzhav. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Zbirnyk naukovykh prats. Lviv: LvDUVS, 2010. Vyp. 1. S. 266-286.

5. Kryminalnyi kodeks [Elektronnyi resurs] // Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). 2001. № 25-26. 131.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

6. Malchevska A. O. Aktualni pytannia pomyluvannia zasudzhenykh do dovichnoho pozbavlennia voli. Porivnialno-analitychne pravo. 2015. № 6. S. 267-269.
7. Mostepaniuk L. O. Dovichne pozbavlennia voli yak vyd kryminalnoho pokarannia: avtoref. dys. kand. yuryd. nauk. K., 2005. 16 s.

Valeria KIZLYK*
2nd year student,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

THE MOST COMMON VIOLATIONS IN THE INPLEMENTATION OF MEASURES TO CONTROL THE USE AND PROTECTION OF LAND

Abstract. *The article considers the most common violations in the implementation of measures for control over the use and protection of land, which are allowed by state inspectors, as well as ways to improve such control. The topic of understanding and readiness to protect the rights and interests of persons who are owners or users of land, in building relationships with authorized executive bodies in this area. Attention is paid to the basic principles of control over land use and protection.*

Анотація. *У статті розглянуто найбільш поширені порушення при здійсненні заходів контролю за використанням та охороною земель, які допускаються державними інспекторами, а також шляхи вдосконалення такого контролю. Тема розуміння та готовності захищати права та інтереси осіб, які є власниками чи користувачами земельних ділянок, у побудові взаємовідносин з уповноваженими органами виконавчої влади у цій сфері. Приділено увагу основним принципам контролю за використанням та охороною земель.*

Introduction. Today it is important to consider the essence of state policy in the field of control over land use and protection and develop proposals to improve the effectiveness of state control in this area of government. It is extremely important for business entities to monitor compliance with the procedure of control measures when conducting state control measures in the field of land use and protection, which is essential for the legal legitimacy of the results of the inspection.

Formulation of the problem. At the present stage of development of our state there are problems with the implementation of measures to control the use and protection of land. Authorized bodies practice carrying out control measures without

* Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент кафедри української та іноземних мов ВНАУ – Волошина О.В.

complying with the requirements of the Law of Ukraine "On Basic Principles of State Supervision (Control) in the Sphere of Economic Activity": without informing, acquainting with the order on their appointment, issuing and presenting certificates (directions) for inspection or the user of the land plot in respect of which such an inspection is carried out, etc., explaining that the object of the inspection is the land plot and not the business entity. As the inspection by the authorized person is carried out on the object of the land plot, and not on the business entity, there are no grounds for applying the provisions of the Law of Ukraine "On Basic Principles of State Supervision (Control) in the Sphere of Economic Activity". The aim of the article is to analyze the current process of control over land use and protection, as well as to identify the most common problems of organization and conduct of state control, and propose measures to improve the effectiveness of such control.

Presenting main material. Control over land use and protection is one of the main functions of public administration. Its main tasks are to ensure compliance with public authorities, local governments, institutions, enterprises and citizens of the requirements of land legislation of Ukraine. This control should be exercised over all subjects of land relations and all lands, regardless of ownership.

The principles of control in the field of land resources are legality, systematicity, efficiency, efficiency, objectivity, comprehensiveness, depth, publicity, generality, reality, to which we can add the principle of delicacy or "prevention of unjustified interference in the activities of landowners and land users. plots for their intended purpose."

The reasons for unsatisfactory implementation of land legislation are as follows: imperfect legal framework; lack of effective executive power; imperfect control (failure to use all opportunities to increase its efficiency) and lack of proper control and supervision over the application of land legislation. Therefore, the institution of administrative responsibility for committing land offenses must be constantly improved, taking into account the needs of today, this also includes strengthening the administrative functions of state control bodies.

The combination of the functions of both the land manager and the body that should exercise state control (supervision) over their use and protection in the State Geocadastre is a case of obvious conflict of interests and lack of control, when the he manages the lands, in fact, he himself supervises the legality of his own decisions [2].

In fact, the sphere of state control over the use and protection of land should be divided into two separate areas, namely: the use of land, as well as any other natural resources, it is advisable to exercise within the powers of the State Environmental inspections, and the most common offenses (unauthorized occupation of land, improper use, etc.) should be detected by executive bodies of local self-government. In turn, it is expedient to supervise the legality of acquiring land rights in the general order of implementation of state policy in the field of crime control, protection of the economy and property rights through the Department of Economic Protection of the National Police of Ukraine. The issue of anti-corruption and detection of corruption offenses in land relations, as in any other area, should be carried out by the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine [1].

Analyzing the measures of state control over the use and protection of land, we see that the vast majority of inspections were conducted on agricultural land, and therefore the number of violations committed on agricultural land outweighs the offenses found on other categories of land. This is due to the implementation of the work plan of the Office for Control over Land Use and Protection, which is developed according to the standard model of the national work plan of the Department for Certification and Control over Land Use and Protection. Accordingly, the state policy in the field of control over the use and protection of land is primarily aimed at preventing violations on lands of this category - agricultural lands, due to the fact that to date, the administrator of agricultural lands located outside settlements and are not privately owned, the state was represented by the Main Directorate of the State Geocadastre in the relevant territory. Also, the direction of modern state policy in the field of land relations in terms of transfer of agricultural reserves, regardless of location at the disposal of local governments, contributed to the fact that the attention of land regulators focused on monitoring the use and protection of the above lands [5].

At the same time, the duplication of responsibilities between many ministries and agencies on land regulation, in general, formed an ineffective organizational and administrative mechanism of state control and regulation in the field of land use [3].

One of the main reasons for the growing negative trends in state regulation of land relations is the lack of a single strategic document that would define the main priorities of state policy in the field of land relations. This prompted statesmen to create a project "State target program for the development of land relations and national infrastructure of geospatial data in Ukraine until 2030." [6].

The signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU put forward new requirements for state regulation of rational use and protection of Ukrainian lands in accordance with European standards. Therefore, the main condition for the use of these instruments of state regulation is to improve the current legislation of Ukraine, the development of legislation relating to subsidies, lending, quotas, which should lead to increased investment in land protection and land use.

The following measures will be effective in improving public administration for land use control and protection:

1. Modernization of the system of state administration of land relations by reviewing the functions and powers of central and local bodies of state executive power, local governments in the field of land relations.

2. Establishment of a central executive body in the field of state supervision (control) over land use and protection, soil fertility, which will be independent, and its activities should be directed and coordinated by the Cabinet of Ministers of Ukraine through one of the above Ministries.

3. Creating an effective mechanism for participation of local governments, especially territorial communities, in the formation and implementation of land policy, by expanding the powers of these bodies, ensuring their ability to independently and responsibly resolve land relations, for example: specify the sequence of actions in resolving land disputes. , which are located and the territory of the community.

4. Improving the mechanism of administrative and economic responsibility of landowners and land users (tenants) for irrational use of agricultural and forestry lands, which causes loss of soil fertility, and deterioration of the environmental situation in relation to land in general.

Conclusion. State control over land use and protection is purposeful, useful, socially necessary state activity in the field of land resources, the result of which is the prevention and elimination of violations of land legislation, as well as the real strengthening of legality in the land sphere. The main factors increasing the effectiveness of state control over land use and protection are clear legal regulations, solving problems of control, improving the efficiency of government bodies in the field of control over land use and protection, cooperation with other law enforcement agencies in detecting offenses and preventive measures. to avoid violations of land legislation. The way out of the crisis situation in the state policy in the field of control over land use and protection is to balance the system of power in the field of land relations between the executive and local self-government, to establish a comprehensive balance and mutual control. The court was and should remain a mediator in this relationship.

Land control should not be just an independent activity, the content of which includes the collection of information about the controlled object, its processing, evaluation and transfer for management decisions. It should become an element of the mechanism of land resources quality management, guarantee of their protection, implementation of legal norms regulating these measures, a way to ensure legality in the state administration of land resources protection. Assessment of land control in this aspect will help increase efficiency, strengthen its goals, and hence the preservation of land resources.

References:

1. Harashchuk, V.M. (2002), Kontrol ta nahliad u derzhavnomu upravlinni: navch. posib. [Control and supervision in public administration: textbook], Folio, Kharkiv, Ukraine, P. 176.

2. Information of the Main Department of the State Geocadastre in Rivne region.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of “On central executive bodies”, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, # 38, art.385.

4. Sushynskyi, O. I. (2002), Kontrol u sferi publichnoi vlady: teoretyko-metodolohichni ta orhanizatsiinopravovi aspekty: monohrafiia [Control in the sphere of public power: theoretical-methodological and organizationallegal aspects], LRIDU UADU, Lviv, Ukraine. P. 468

5. Shust, H. P. (2019), “Administrative and legal protection of land resources of Ukraine”, Ph.D. Thesis, 12.00.07, Ternopil, Ukraine, P. 301.

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “On state control over land use and protection”, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, # 39, art. 350.

Аміна КОВАЛЬ*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО КІБЕРБЕЗПЕКУ УКРАЇНИ ТА СТРАТЕГІЇ ЙОГО РОЗВИТКУ

Анотація. *Визначили, що стрімкий розвиток інформаційних технологій, інформатизація та комп'ютеризація, створення глобального інформаційного простору сформували принципово нові субстанції - інформаційне суспільство, інформаційний і кібернетичний простори, які мають невичерпний потенціал і відіграють провідну роль в економічному та соціальному розвитку країн світу. Однак, створення інформаційного суспільства може призвести і до виникнення багатьох інформаційних загроз.Зясували, що головним завданнням сучасної інформаційної епохи є забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки Визначили, що кібератака, кібертероризм є негативним явищем що зумовлює суспільні кризові явища, тому дослідження і аналіз законодавства України про кібербезпеку є вкрай важливим і необхідним.*

Abstract. *It was determined that the rapid development of information technologies, informatization and computerization, the creation of a global information space have formed fundamentally new substances - information society, information and cyberspace, which have inexhaustible potential in the development of inexhaustible potential. However, the creation of an information society can lead to many information threats.It was found that the main task of the modern information age is to ensure information and cyber security.It was determined that cyberattack, cyberterrorism is a negative phenomenon that causes social crises, so the study and analysis of Ukrainian legislation on cybersecurity is extremely important and necessary.*

Вступ. Сьогодні питання забезпечення національної безпеки держави стало надзвичайно актуальним через активізацію зовнішній безпекових загроз, посилення тиску в сфері економіки, інформаційної політики, технологій тощо. Поєднуючись із внутрішніми проблемами в державі (розбалансованістю реформаційних процесів та ін.), така ситуація вимагає системних комплексних дій по нейтралізації вказаних загроз, в першу чергу в інформаційному середовищі. Саме інформаційний простір та ресурси, інформаційні технології та інфраструктура найбільше впливають на вирішення зазначених проблем. Тому кібербезпека сьогодні є однією із найважливіших складових елементів у системі національної безпеки України.

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ – Правдюк А.Л.

Виклад основного матеріалу. В умовах розвитку інформаційного суспільства кібернетична безпека, або кібербезпека, є необхідною і важливою умовою функціонування та розвитку інформаційного суспільства. З огляду на постійні інтеграційно-глобалізаційні процеси в світі провідні світові держави вже приділяють посилену вагу до питання пошуку систем захисту та протидії кіберзагрозам як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Для цього формуються національні системи кібербезпеки, які здатні об'єднувати зусилля багатьох систем, органів та приватного сектору для боротьби із такими загрозами.(посилання).

Статтею 17 Конституції України визначено, що забезпечення інформаційної безпеки України є однією із найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу [1]. Доктрина інформаційної безпеки об'єктом захисту розглядає збалансовані інтереси особистості, суспільства й держави. Без охорони інформаційних інтересів особистості і громадянина неможливо сприйняття держави як суб'єкта суспільного договору й носія суверенітету, а без цього у свою чергу неможливий захист громадян. Зміст поняття передбачає також захист інформаційної інфраструктури, який здійснюється програмними, фізичними й технічними засобами, забезпечення безпеки наукових розробок і ноу-хау [2, с. 139].

Тотальна залежність життєстійкості суспільства і держави від сталості функціонування і захищеності інформації в телекомунікаційних системах, зумовлює необхідність розв'язання проблеми на підставі науково обґрунтованого розмежування сфер охоплення, завдань, аспектів захисту, що вирішуються в полі відповідальності державних і приватних структур забезпечення інформаційної безпеки в її широкому розумінні. У свою чергу, це потребує розмежування сфер діяльності і завдань, що вирішуються згідно зі сферами охоплення предметного поля інформаційної безпеки, яке має багатовимірний характер та відокремлення кібернетичного простору.

У даному контексті можна цілком погодитись з твердженням про те, що поняття «кібербезпека» та «інформаційна безпека» є спорідненими, проте не тотожними. Предметна сфера інформаційної безпеки містить більш широкий спектр питань, зокрема, щодо забезпечення позитивного іміджу держави на міжнародному рівні, інформаційних прав і свобод її громадян, інформаційного суверенітету, інформаційно-психологічного протиборства, здійснення правоохоронної та контррозвідувальної діяльності з цих питань тощо [3, с. 111]. З погляду на проблему через призму системного підходу, це є вимогою врахування впливу на систему забезпечення кібербезпеки не тільки внутрісистемних, але і ззовні системних зв'язків, що функціонально поєднують систему забезпечення кібербезпеки з системами інформаційної і національної безпеки.

Науковці з цього приводу ззаначають, що система національної безпеки, як зазначив В.І. Ткаченко, ґрунтується на відповідній нормативній базі, яка формує офіційну державну позицію на цінності нації, її інтереси, прагнення та цілі розвитку, а також способи та методи протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Однією з таких загроз і є небезпека, пов'язана з кіберпростором [4, с. 237]. О. Глазов зазначає, що національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави в різних сферах життєдіяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стійкий розвиток країни [5, с. 44]. В. Ліпкан тлумачить його з іншого ракурсу – як сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі та державну стратегію в галузі забезпечення безпеки особистості, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей [6, с. 86-87]. Національну безпеку також розуміють як здатність нації задовольняти потреби, необхідні для її самозбереження, самовідтворення й самовдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей її нинішнього стану [7, с. 105].

В умовах розвитку інформаційного суспільства кібернетична безпека, або кібербезпека, є необхідною і важливою умовою функціонування та розвитку інформаційного суспільства. З огляду на постійні інтеграційно-глобалізаційні процеси в світі провідні світові держави вже приділяють посилену вагу до питання пошуку систем захисту та протидії кіберзагрозам як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Для цього формуються національні системи кібербезпеки, які здатні об'єднувати зусилля багатьох систем, органів та приватного сектору для боротьби із такими загрозами.

В Україні своя власна система кібернетичної безпеки знаходиться в стадії формування. Так, ще в 2005 р. Україна ратифікувала норми Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність (Закон України № 2824-IV від 07 вересня 2005 р.) [8]. Крім того, в свій час у цій сфері була прийнята ще ціла низка нормативно-правових актів, серед яких слід назвати Закони України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» [9], «Про інформацію» [10], «Про державну таємницю» [11], «Про національну безпеку України» [12], а також окремі положення Кримінального кодексу, постанови уряду та рішення РНБО.

Президент України своїм Указом № 447/2021 від 26 серпня 2021 року затвердив рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» [13]. Дана Стратегія визначає, що «забезпечення кібербезпеки є одним з пріоритетів у системі національної безпеки України. Реалізація зазначеного пріоритету має здійснюватися шляхом посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі».

Дана Стратегія визначала основні виклики та загрози для України у сфері кібербезпеки, до яких відносить зокрема:

- мілітаризацію кіберпростору та розвиток кіберзброї, що дає можливість приховано проводити кібератаки для підтримки бойових дій і розвідувально-підривної діяльності у кіберпросторі;

- вплив пандемії COVID-19 на економічну діяльність та соціальну поведінку, що спричинив стрімку трансформацію і організацію значного

сегмента суспільних відносин у дистанційному режимі з широким використанням електронних сервісів та інформаційно-комунікаційних систем;

- упровадження нових технологій, цифрових послуг та механізмів електронної взаємодії громадян з державою, що здійснюється безсистемно в частині заходів з кібербезпеки та без належної оцінки ризиків.

30 грудня 2021 року Рада національної безпеки і оборони України затвердила план реалізації Стратегії кібербезпеки, відповідний указ №37/2022 від 1 лютого опублікований на сайті глави держави. Ним передбачено виконання заходів (планів), що посилюють кібернетичну безпеку держави [14].

Варто відзначити, що розвиток законодавства у сфері кібербезпеки в Україні безпосередньо пов'язаний з інтеграційними прагненнями України до ЄС і НАТО та розвитком правового регулювання в межах СОТ. Чому варто зазначити звідки, чому комерція, якщо інформаційна загроза

Так, за підтримки трастового фонду НАТО створено Ситуаційні центри [15] при СБУ та ДССЗЗІ, на які покладено завдання з виявлення, запобігання та нейтралізації акцій кібернетичного характеру проти України. Завдяки цьому в Національній поліції України діє Національний контактний пункт формату 24/7 щодо реагування та обміну інформацією про комп'ютерні правоопрушення. З метою посилення стійкості критичної національної інфраструктури з кібербезпеки український Уряд регулярно бере участь у міжнародному співробітництві з реагування на кіберінциденти, маючи доступ до передового міжнародного досвіду та сучасних алгоритмів реагування на кіберінциденти.

Саме розвиток міжнародного співробітництва у сфері забезпечення кібербезпеки, участь у заходах зі зміцнення довіри у кіберпросторі, які проводяться під егідою ОБСЄ, та поглиблення співпраці України з ЄС та НАТО посилюють спроможності України у сфері кібербезпеки і відповідають національним інтересам. У рамках взаємодії з міжнародними організаціями з питань реагування на кіберінциденти було організовано участь України у Форумі команд реагування на інциденти інформаційної безпеки FIRST (Forum for Incident Response and Security Teams), що об'єднує різні групи CERT (Computer Emergency Response Team – Команда реагування на надзвичайні ситуації) у країнах Європи [16, с. 153].

Висновки. Отже, сьогодні законодавче регулювання кібербезпеки в Україні знаходиться на початку свого формування, проте найскладніший етап – визначення стратегії, меж та напрямів державної політики забезпечення кібербезпеки пройдено. Безумовно, на цьому шляху ще багато проблем, але є і досягнення. Зокрема, нині діюча Стратегією кібербезпеки України, враховує наявний досвід як професійного середовища, так і іноземних партнерів, в ній достатньо чітко оцінено виклики і визначені часові рамки підвищення захищеності в кіберпросторі.

Щодо недоліків, то і досі проблемним питанням залишається ефективність і злагодженість взаємодії компетентних органів та інституцій з громадськістю у цьому питанні. У майбутньому має бути вибудувана чітка єдина система

кібербезпеки, яка має ґрунтуватися на вдосконаленій нормативно-правовій базі, скоординованій взаємодії СБУ, МВС, РНБО, інших зацікавлених органів та структур. Проте це завдання є спільним як для держави, так і для суспільства в цілому, оскільки особливістю кіберпростору є відсутність кордонів і меж, а тому забезпечення безпеки є питанням кожного.

Список викорситаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141 (Із змінами і доповненнями)

2. Горлинський, В. Кібербезпека як складова інформаційної безпеки України. *Information Technology and Security*. 2019. Vol. 7, Iss. 2 (13). P. 136–148.

3. Даник Ю, Корнейко О, Основи методології формування кіберкомпетенцій у фахівців сектору безпеки і оборони України, *Information Technology and Security*, vol. 6, iss. 2 (11). P. 105-123.

4. Лахтадир С.Л. Кібербезпека як елемент інформаційної безпеки держави. *Юридичний науковий електронний журнал* № 4/2021. С. 236-239.

5. Глазов О.В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. *Політологія. Наукові праці*. 2011. Вип. 143, Т. 155. С. 42–46.

6. Ліпкан В.А., Ліпкан О.С., Яковенко О.О. Національна і міжнародна безпека в визначеннях та поняттях. Київ: Текст, 2006. 256 с

7. Павленко Д.Г., Семенюк Ю.В., Лисецький Ю.М. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління.* Том 32 (71) № 3 2021. С. 102-107.

8. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність: Закон України від 07.09.2005 № 2824-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2006, N 5-6, ст.71.

9. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23.02.2006 № 3475-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2006, № 30, ст.258

10. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 48, ст.650

11. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 16, ст.93

12. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст.241.

13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України». Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text (дата звернення: 02.04.2022)

14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України»: Указ

Президента України від 01.02.2022 № 37/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37/2022#n5 (дата звернення: 03.04.2022)

15. Допомога НАТО Україні. Бюлетень. Жовтень 2018. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_11/20181114_1811-factsheet-nato-ukraine-sup.pdf (дата звернення: 03.04.2022)

16. Трофименко О., Прокоп Ю., Логінова Н., Задерейко О. Кібербезпека України: аналіз сучасного стану. захист інформації, Том 21, №3, Липень-вересень 2019. С. 150-157.

Діана КОНОВАЛЬЧУК*
студентка 1 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Анотація. *В даній статті проаналізовано способи контролю якості послуг в індустрії гостинності. Визначено основне завдання контролю якості. Наведено приклади організацій, що контролюють діяльність ресторанного господарства. З`ясовано концепції якості та їх чинники. Обґрунтовано визначення якості продукції та послуг в готельно-ресторанному господарстві. Доведено, що якість – це сукупність властивостей продукції, покликаних задовольняти потреби відповідно до призначення продукції. В статті описано певні правила для персоналу, щоб вміти правильно надати якісне обслуговування клієнтам.*

Abstract. *This article analyzes ways to control the quality of services in the hospitality industry. The main task of the quality control is defined. Examples of organizations that control the activities of the restaurant industry are given. The concepts of quality and their factors are clarified. The definition of the quality of products and services in the hotel and restaurant industry is substantiated. It is proved that the quality is a set of product properties designed to meet the needs in accordance with the purpose of the product. The article describes certain rules for staff to be able to properly provide quality customer service.*

Вступ. Готельно-ресторанний бізнес щороку набуває широкого попиту серед туристів та початкових підприємців. Це важлива галузь індустрії туризму,

* Науковий керівник: к.п.н, доцент кафедри української та іноземних мов ВНАУ – Ковальова К.В.

яка може принести великі прибутки для підняття економіки в суспільстві. Велике значення для таких підприємств набуває якість послуг.

Проблема якості надання послуг є дуже актуальною, в умовах ринкової економіки. Адже ті заклади, що не приділяють уваги забезпеченню якості, приречені на банкрутство. [1]

Виклад основного матеріалу. Якість стала одним з головних факторів забезпечення конкурентоздатності продукції та послуг розвинених країн світу. Це вимагало введення: єдиних законодавчих вимог; єдиних стандартів; єдиних процесів перевірки для того, щоб переконатися, що продукція (послуги) фірми відповідає вимогам ринку. Без якісного обслуговування готель не здатний досягти своїх головних цілей. Історія розвитку різних готельних корпорацій і ланцюгів, як правило, свідчить, що отримання прибутку є результатом якості. Перед готелем стоїть завдання надання і підтримки якості обслуговування на належному рівні, своєчасного усунення недоліків у наданні послуг, розробки стратегії поліпшення обслуговування.

Якість – це сукупність властивостей продукції, покликаних задовольняти потреби відповідно до призначення продукції.

У цю концепцію входить кілька факторів:

- місце розташування, від якого залежить зручність доступу до готелю і привабливість його оточення (інфраструктури) для гостя, що залежить багато в чому і від мети відвідування (бізнес, відпочинок, навчання і т.д.);
- засоби обслуговування (зручності) - спальні, ресторани, бари, рекреаційні зручності, - доступні для клієнтів і диференційовані по типах, розмірах, цінах;
- рівень сервісу, що включає асортимент послуг, наявність різних видів зручностей, їхній стиль і якість, сприятливий задоволенню потреб клієнтів;
- імідж – забезпечення сприятливого сприйняття готелю, відомого клієнтам. Імідж готелю визначається його місцем розташування, пропонованими послугами і зручностями, зовнішнім сприйняттям і внутрішньою атмосферою готелю, кваліфікацією обслуговуючого персоналу
- ціна - виражає вартість обслуговування. [4]

Основним завданням контролю за діяльністю закладів ресторанного господарства є не тільки виявлення порушень правил торгівлі, але і їх попередження. Контроль за роботою закладів здійснюється вищестоящими організаціями, державною інспекцією за якістю товарів і торгівлі.

Вищестоящі організації контролюють повсякденну діяльність закладів ресторанного господарства: виконання встановлених планових завдань щодо товарообігу і випуску власної продукції, якість продукції, що випускається, витрачання коштів і забезпечення заходів щодо підвищення ефективності роботи закладу, дотримання санітарних норм і правил техніки безпеки, ведення бухгалтерської звітності та ін. Контролюючі фахівці надають допомогу в удосконаленні роботи закладу. За наслідками перевірок у разі серйозних порушень керівник вищестоящої організації має право накласти на винних осіб дисциплінарні стягнення.

Значну увагу діяльності закладів ресторанного господарства приділяє державна санітарна інспекція і санітарно-епідеміологічна служба. Вони здійснюють нагляд і контроль за виконанням норм та правил загальної і виробничої санітарної гігієни, а також контролюють проведення санітарно-епідеміологічних заходів. Вони перевіряють виконання санітарно-гігієнічних норм при проектуванні, будівництві та реконструкції закладів, організовують контроль над санітарним станом діючих закладів. Вони мають право припинити роботу при порушенні санітарних норм і правил, усунути від роботи осіб, що є бацилоносіями або не пройшли медичний огляд, накладати штраф на осіб, винних у порушенні санітарних правил. [3]

Основним завданням контролю є забезпечення досягнення цілей і здійснення місії підприємства. Необхідність контролю як функції менеджменту, визначають такі фактори:

• невизначеність середовища (зміна законів, політики, технології, ринку, складу працівників підприємства тощо);

• небезпека щодо виникнення кризових ситуацій на ринку послуг;

• необхідність досягнення успіху в діяльності підприємства, визначення його складових;

• тиск з боку конкурентів;

• боротьба за опанування ринків збуту готельних послуг і кулінарної продукції.

Контроль як функція процесу управління має три види: попередній, поточний і підсумковий. За формою здійснення всі види контролю є подібними, тому що переслідують одну мету: сприяння досягненню відповідності фактичних результатів запланованим. Види контролю відрізняються насамперед за часовою періодичністю їх здійснення.

На підприємствах готельно-ресторанного бізнесу здійснюються всі три види контролю. Наприклад, попередній контроль здійснюється відділом кадрів при прийомі на роботу працівників, підрозділами ресторанів при отриманні продовольчих продуктів та перевірці їх якості. Поточний (вибірковий) контроль діяльності працівників служби обслуговування здійснює завідуючий цим відділом. Заключний контроль виконання планів здійснює планово-економічний відділ підприємства, який розробляє ці плани.

Процес здійснення контролю — це діяльність об'єднаних у певну структуру суб'єктів контролю (органи контролю, керівники, контролери, громадські організації), спрямована на досягнення поставлених цілей підприємства шляхом реалізації певних завдань із застосуванням відповідних принципів, видів, методів, технічних засобів і технологій контролю. [2]

Основними чинниками, які характеризують якість обслуговування, є:

- місце розташування підприємства;
- режим роботи залів;
- якість кулінарної продукції, що випускається;
- дотримання санітарно-гігієнічних вимог;
- швидкість обслуговування;

- комфорт у залі;
- ввічливість, уважність, зовнішній вигляд обслуговуючого персоналу.

Якість – комплексне поняття, що характеризує ефективність усіх сторін діяльності: розробка стратегії, організація виробництва, маркетинг і ін. Найважливішою складовою всієї системи якості є якість продукції, обслуговування. Кількісну характеристику властивостей продукції, яка входить до складу її якості, називають показником якості продукції

Окремого розгляду вимагають саме ресторани, де також є потреба в системному контролі сервісу, однак зовсім іншими будуть стандарти обслуговування:

- акцент на персональній увазі до споживача,
- ретельному з'ясуванні потреби, можливо, консультуванні.

Робота персоналу в дорогому ресторані є важливим інструментом підтримки іміджу ресторану, включаючи розповіді про історію ресторану, способи і традиції готування страв і напоїв, особлива увага постійним споживачам і т.д.

Якість сервісу можливо поліпшити в рамках єдиної системи керування сервісом у компанії − системи сервіс-менеджменту.

Щоб поліпшити якість обслуговування в компанії, необхідно створити центр відповідальності системи сервіс-менеджменту, що координує роботу в рамках компонентів:

✓ Стандарти обслуговування;
✓ Програма Mystery Shopping (контроль якості сервісу)
✓ Корпоративна культура і внутрішній PR сервісу
✓ Навчання персоналу
✓ Система мотивації персоналу [1]

В індустрії гостинності можливий такий спосіб «вимірювання задоволення» якістю обслуговування, як анкетування гостей. Мета анкетування – це спільний пошук того, що ще можна зробити, аби покращити обслуговування.

Висока якість обслуговування визначає ступінь задоволення клієнта, що впливає на його рішення повернутися до цього готелю знов. Якщо гість скаржиться, керівництво повинно бути йому вдячним за те, що він дає можливість адміністрації побачити недоліки, а отже, - вирішити проблему.

Працівникам готелю рекомендується пам’ятати такі загальні правила:

• персоналу ніколи не можна входити поодинці у номер гостя для вирішення його проблеми;

• готельному персоналу ніколи не можна давати обіцянок, що перевищують його повноваження;

• якщо проблему вирішити неможливо, персоналу слід визнати це якомога раніше. Честь – краща політика;

• деякі гості скаржаться, бо це їх природна риса: вони ніколи не будуть задоволені. Необхідно знаходити підхід до таких гостей.

Американськими та британськими готельними психологами розроблені принципи реагування на скарги чи претензії, що їх висловлює більшість гостей:

1. Привітайтесь з гостем. Слухайте співчутливо та з підкресленою увагою.

2. Якщо можливо, краще стояти поруч з гостем. Подбайте про те, щоб інші гості не чули скарги.

3. Зберігайте спокій. Не заперечуйте та не перебивайте гостя.

4. Сконцентруйтеся на проблемі без визначення винного. Попросіть вибачення, навіть якщо ви чи готель не винні.

5. Не виправдовуйтесь, перекладаючи вину на іншого працівника. Гостя це не цікавить. Ви продемонструєте низький рівень професіоналізму.

6. Робіть нотатки щодо суті скарги, що допоможе згодом; крім того, гостеві доведеться говорити повільніше. Сам факт запису переконує гостя, що до його проблеми серйозно ставляться.

7. Подякуйте гостеві за те, що він звернув увагу (це важливо для готелю) на дану проблему. Запевніть гостя, що все буде зроблено, по старайтесь досягти з ним співрозуміння у виборі можливих заходів.

8. Визначіть приблизний час для дій готелю. Дайте вказівки персоналу, який може виправити стан, та спостерігайте за заходами з усунення проблеми.

9. Запишіть скаргу та вжиті заходи у журнал зміни та доведіть суть справи до свого безпосереднього начальника.

10. Знайдіть можливість поспілкуватися з гостем пізніше, щоб впевнитися, що вжиті заходи його задовольнили. [5]

Завжди краще розв’язати проблему та впевнитися, що гість задоволений, ніж допустити, аби він розповів іншим гостям, поїхав з готелю розчарованим чи зробив антирекламу готелю серед друзів та знайомих.

Висновки. На основі досліджень даної теми можна зробити висновки. Готельні послуги складають значну частину нашого життя, мають специфічний характер, тобто сполучають у собі економічний, соціальний, виховний і естетичний чинники. У зв'язку з цим виникає множина готельних підприємств. Питання якості сервісу завжди буде актуальною, адже ресторан, що зумів надати споживачам відмінний сервіс, одержує найсильнішу конкурентну перевагу. Якість місць проживання й обслуговування клієнтів забезпечується персоналом, а його ефективна діяльність є визначальною для успіхів галузі туризму. Споживання послуг поліпшеної якості та більшої споживчої вартості зменшує поточні витрати споживачів та забезпечує більш повне задоволення їх вимог. Звідси випливає необхідність постійної, цілеспрямованої, клопіткої роботи готельних підприємств щодо поліпшення якості послуг.

В наш час конкуренція дуже велика, і тому лише за рахунок відповідної якості на продукцію, послуги, можливо здійснювати свою діяльність. Тобто, підприємству в першу чергу потрібно приділяти увагу якості товарів, що воно випускає.

Список використаних джерел:

1. Басюк Т.П. Інвестиційна привабливість підприємств готельно-ресторанного бізнесу. Вісник Запорізького національного університету. Серія «Економічні науки». 2013. № 4. С. 12-18.
2. Організація контролю якості обслуговування. URL: https://referat-ok.com.ua/work/organizacija-kontrolju-jakosti-obslugo/ (дата звернення 01.04.2022)
3. Управління якістю продукції та послуг готельно-ресторанного господарства. URL: https://revolution.allbest.ru/sport/00744065_0.html (дата звернення 02.04.2022)
4. Якість послуг у готельному господарстві. URL: https://xreferat.com/113/3341-1-yak-st-poslug-u-gotel-nomu-gospodarstv.html (дата звернення 01.04.2022)
5. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії: Навчальний посібник,- К.: Атіка, 2006. 264 с. 3-4. URL: Управління якістю готельних послуг. https://tourism-book.com/pbooks/book-39/ua/chapter-1923/ (дата звернення 01.04.2022).

Elyzaveta LAPINA*
2nd year student,
faculty of management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

DISCLOSURE OF TRADE OR BANKING SECRETS

Abstract. *The article is devoted to the analysis of information constituting commercial or banking secrets, research of legislative protection, use and preservation of such information, identification of current problems, drawing conclusions. Peculiarities of domestic legislative support of methods of investigation of criminal actions with information constituting a commercial or banking secret are determined.*

Анотація. *Стаття присвячена аналізу інформації, що становить комерційну або банківську таємницю, дослідженню законодавчого захисту, використанню та збереженню такої інформації, виявленню актуальних проблем, зробленню висновків. Визначено особливості вітчизняного законодавчого забезпечення методики розслідування злочинних дій з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю.*

Introduction. The success and effectiveness of a business depends significantly on the degree to which it is protected from the risks associated with the disclosure of

* Науковий керівник: доц.,к.н. кафедри української та іноземних мов ВНАУ – Волошина О.В.

trade secrets. Experience shows that industrial espionage can cause no less damage to the company than the economic crisis, unreasonable management decisions and others. Unfortunately, little attention is paid to this issue, as the consequences of industrial espionage are usually not immediately apparent, there is no experience in detecting (investigating) and investigating these crimes, conducting investigative (investigative) actions during the investigation.

As practice shows, one of the most "interesting" for criminals is information related to banking or trade secrets. Leakage or loss of such information can cause irreparable property damage to certain entities, and in addition, have extremely negative consequences for certain groups. Aware of all the dangers of such actions, and criminal interests, which are growing every year for such information, the legislator quite rightly provides criminal liability for disclosure of trade or banking secrets in Article 232 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter - the Criminal Code).

Today there is a problem of insufficient legal protection of institutions of commercial and banking secrecy, which threatens enterprises, institutions, banks, as well as economic and information security of the state. A necessary prerequisite for effective legal protection of trade and banking secrets from illegal encroachments is the identification and elimination of legal shortcomings, which requires an in-depth comprehensive study of public relations of economic entities, as well as the adoption of relevant regulations.

The purpose of the study is a criminal law analysis of the crime, which provides for liability for disclosure of trade or banking secrets.

Presenting main material. Today there is a problem of insufficient legal protection of institutions of commercial and banking secrecy, which threatens enterprises, institutions, banks, and economic and information security of the state. A necessary prerequisite for effective legal protection of commercial and banking secrets from illegal encroachments is the detection and elimination of legal deficiencies, as well as the implementation of relevant regulations. It should be noted that for the stable and efficient functioning of the banking system, the state creates conditions and provides guarantees for banking activities.

Criminal proceedings on the facts of illegal collection for the use or use of information constituting a trade secret or banking secret, as well as the disclosure of trade or banking secrets, are mostly initiated by statements or reports of business entities - heads of enterprises, institutions, organizations, services or security units of legal entities, natural persons-entrepreneurs, members of expert commissions for protection of trade secrets of business entities, in particular, heads and specialists of structural units of legal entities and other persons. Less often, the grounds for initiating criminal proceedings may be reports published in the press [2, p. 145–151].

First of all, it should be emphasized that according to Article 232 of the Criminal Code of Ukraine, a trade secret is information related to production, technological information, management, finance and other activities of an enterprise or other business entity, the disclosure of which may harm his interests. At the same time, it should be noted that for the bank the relevant information is information not about its own activities, but about third parties. Therefore, as rightly noted in the scientific and

practical literature, the concept of banking secrecy should not be equated with the concept of trade secrets [1, p.723-724].

Banking secrecy in accordance with Part 1 of Art. 60 of the Law of Ukraine "On Banks and Banking" is information on the activities and financial condition of the client, which became known to the bank in the process of customer service and relationships with him or third parties during the provision of services by the bank [3].

Banking secrecy, in particular, is: information on clients' bank accounts, including correspondent accounts of banks with the NBU; transactions that were carried out for the benefit or on behalf of the client, transactions made by him; financial and economic condition of clients; bank and customer protection systems; information on the organizational and legal structure of the legal entity - the client, its leaders, activities; information on clients' business activities or trade secrets, any project, inventions, product samples and other commercial information; information on reporting in a separate bank, except for that which is subject to disclosure; codes used by banks to protect information. Information about banks or customers that is collected during banking supervision is also a bank secret.

The concept of bank secrecy is information available to the bank on the activities and financial condition of the client, which became known to the bank in the process of customer service and relationships with him or third parties during the provision of services and disclosure of which may cause material or moral damage to the client. information about the bank's customers, which is collected during banking supervision. Although the law stipulates strict requirements for the protection of information that is a bank secret, for the bank the relevant information is not information about its own activities, but information about third parties. Therefore, the concept of banking secrecy can not be equated with the concept of trade secrets. Banking secrecy is subject to criminal law protection under Art. 231 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter the Criminal Code of Ukraine) only if the relevant information is also a trade secret of the bank's client [4].

Examining the peculiarities of the crime, it should be noted that these acts are often placed in sections of criminal law, which are aimed at protecting not so much the economic interests of the enterprise as personal secrecy, even if the latter had direct commercial or banking significance.

In the Civil Code of Ukraine [5] the concept of trade secret is interpreted as information that is secret in the sense that it is in whole or in some form and all its components is unknown and not easily accessible to persons who normally deal with the type of information, to which it belongs, is therefore of commercial value and is subject to adequate measures to maintain its secrecy, taken by the person who legally controls this information. From the given definition it is possible to allocate signs of a trade secret, namely: informativeness of a trade secret; secrecy; commercial value; limited access.

In turn, the Commercial Code of Ukraine (Article 162) [6] stipulates that an economic entity that owns technical, organizational or other commercial information has the right to protection against illegal use of this information by third parties, provided that this the information has commercial value due to the fact that it is

unknown to third parties and it is not freely accessible to others on legal grounds, and the owner of the information takes appropriate measures to protect its confidentiality. The term of legal protection of trade secrets is limited in time.

Regarding the legal protection of trade secrets in Ukraine, there are many aspects, among which the most important are to determine the legal status of trade secrets as a social resource, legal consolidation of the right to trade secrets and create legal guarantees for this right, regulation of trade relations secrets.

It is important to distinguish between the concepts of «banking» and «commercial» secrecy and to distinguish them from related concepts. In Art. 60 of the Law of Ukraine «On Banks and Banking» the legislator determines the content of information that constitutes banking secrecy: «information on the activities and financial condition of the client, which became known to the bank in the process of customer service and relationships with him or third parties».

It should be noted that the category of «banking secrecy» is a complex legal phenomenon, the basis of which is determined by the following elements:

1) information about the client, which became known to the bank in the process of servicing it;

2) information of a certain content, which is determined by law;

3) one of the types of legal regime of information with limited access.

St. 155 of the Civil Code of Ukraine also partially defines the features of trade secrets, which includes the latest objects of intellectual property rights.

Thus Art. 162 of the Civil Code of Ukraine defines the powers of business entities in relation to trade secrets.

In view of the above provisions, it is necessary to cite the signs of trade secrets:

1) the secrecy of information, which is a trade secret, is that it is unknown and not easily accessible to persons who usually deal with the type of information to which it belongs;

2) information that is recognized as a trade secret has a commercial value, ie a certain price certainty (value);

3) trade secret - the composition and amount of information determined by the business entity or the authorized body;

4) the owner of the information must take appropriate measures to protect information that is a trade secret;

5) the term of legal protection of trade secrets is limited to the duration of a set of factors, when such information: has commercial value, unknown to third parties and it is not freely accessible to others on legal grounds, and the owner takes appropriate measures to preserve it.

The legislation of Ukraine establishes liability for disclosure of a trade or banking secret, ie intentional disclosure of a trade or banking secret without the consent of its owner by a person who knows the secret in connection with professional or official activities, if it is committed for selfish or other personal reasons. damage to the business entity, in the form of a fine of one thousand to three thousand non-taxable minimum incomes of citizens deprived of the right to hold certain positions or engage

in certain activities for up to three years (Article 232 of the Criminal Code of Ukraine) [7].

Conclusions. Given the above, we can draw a number of conclusions about the general features of criminal liability for disclosure of trade or banking secrets in Ukraine.

The relationship between the importance of the use of information constituting a trade secret and the responsibility for its illegal collection, use and disclosure does not fully reflect the value of this information. Therefore, it is extremely important for a democratic and legal state to establish legal instruments for the protection, preservation of information that constitutes a trade secret, and responsibility for its illegal collection, use and disclosure.

Returning to the question of the relationship between the concepts of "banking" and "commercial" secrecy, it should be noted that the analysis of current legislation makes it possible to identify their fundamental differences:

1) bank secrecy belongs to the category of secret information by virtue of its name. Commercial secrecy, based on the content of the Law of Ukraine "On Information", belongs to confidential [8];

2) in contrast to trade secrets, the content and scope of which are determined by individuals or legal entities at their own discretion, the list of information that is a bank secret, defined exclusively by law. Dissemination of information constituting a trade secret is carried out at the request of individuals and legal entities in whose possession, disposal or use it is. The owner of the trade secret is determined by himself. The essence of commercial or banking secrecy as an object of criminal encroachment, the procedure for access to it, while the legal regime and obligations to maintain banking secrecy are clearly defined by law;

3) bank secrecy consists of someone else's information, ie information about the bank's customers and correspondents, and therefore the bank has no right to dispose of this information at its discretion without the consent.

At the same time, information that constitutes a trade secret may be owned by the bank.

References:

1. Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine. 3rd ed., Revised. and add. / Ed. M.I. Melnyk, M.I. Havronyuk.- K .: Attica, 2005. - 1064 p. URL:https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=y872ABEAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=y872ABEAAAAJ:ZzlSgRqYykMC (last access 15.04.2022)

2. Polunina L.V. Proposing versions and planning at the initial stage of the investigation of illegal collection in order to use or exploit information constituting a trade or banking secret. Current issues of jurisprudence. 2019. Issue 1 (17). Pp. 145–151. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34307/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf (last access 15.04.2022)

3. On banks and banking activities: Law of Ukraine of 07.12.2000 № 2121-III. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2001. № 5. Art. 30 URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2121-14 (last access 15.04.2022)

4. Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001 № 2341-III. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2001. № 25. Art. 131. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text (last access 15.04.2022)

5. Civil Code of Ukraine of 16.01.2003. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR). - 2003. - №№ 40-44. - St. 356 URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20030116#Text (last access 15.04.2022)

6. Economic Code of Ukraine of 16.01.2003 № 436-IV. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR). - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - St. 144) URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20030116#Text (last access 15.04.2022)

7. Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001 № 2341-III URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text (last access 15.04.2022)

8. On information: Law of Ukraine of 02.10.1992 № 2657-XII. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1992. № 48. Art. 650. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed19921002#Text (last access 15.04.2022)

Діана НОГА*
студентка 1 курсу,
факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ЄДИНОЇ ЄВРОПИ

Анотація. *У статті проаналізовано основні історико-правові передумови створення Єдиної Європи. Також висвітлені в науковій літературі підходи до розуміння поняття «інтеграція», які характеризується своєю різноманітністю у визначенні сутності, змісту, механізмів, рівнів взаємодії держав. Визначено, що на сучасному етапі світового розвитку інтеграція держав є загальносвітовим трендом, оскільки в умовах загострення конкурентної боротьби між країнами надає можливість спільними зусиллями в об'єднанні протистояти більш впливовішим країнам світу. У статті розглянуто*

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри права ВНАУ – Піковська Т. В.

передумови європейської інтеграції: історичні, політичні, соціально-економічні, цивілізаційно-культурні. Досліджено теоретичні засади процесів європейської інтеграції, висвітлено еволюцію теоретичної думки щодо вибору євроінтеграційної моделі в різні часи європейської історії.

Abstract. *The article analyzes the main historical and legal preconditions for the creation of a United Europe. Also covered in the scientific literature approaches to understanding the concept of "integration", which is characterized by its diversity in defining the nature, content, mechanisms, levels of interaction between states. It is determined that at the present stage of world development, the integration of states is a global trend, because in the face of intensifying competition between countries, it is possible to work together to unite to resist more influential countries. The article considers the preconditions of European integration: historical, political, socio-economic, civilizational and cultural. The theoretical foundations of the processes of European integration are studied, the evolution of theoretical thought on the choice of European integration model in different times of European history is highlighted.*

Вступ. Ідея створення єдиної Європи існувала в думках багатьох європейських політиків в різні часи, однак лише у другій половині XX ст. вона найшла своє практичне втілення. Процес інтеграції став одним із найбільш динамічних напрямів діяльності європейських держав, про що свідчать зміни, які відбуваються в її змісті під впливом трансформації цілей і завдань, форм, методів, способів, засобів і результатів реалізації процесу міждержавного об’єднання. Вона передбачає постійний пошук гнучких, але водночас переконливих і довгострокових підстав, здатних переорієнтувати відносини між колишніми суперниками чи навіть ворогами зі стану конфлікту на лояльне, а в ідеалі – партнерське ставлення [1].

Виклад основного матеріалу. Регіональна інтеграція виступає однією із сучасних загальних тенденцій суспільного розвитку, що передбачає трансформацію державно-правових систем. Термін «інтеграція» походить від латинського «integer» і означає:

а) стан пов’язаності окремих диференційованих частин в ціле;

б) процес відновлення цілісності, взаємного зближення і утворення взаємозв’язків, який призводить до такого стану.

Такий підхід до визначення даної категорії дозволяє тлумачити її зміст у широкому діапазоні. Крім того, аналіз літератури з проблем інтеграції дозволяє дійти висновку, що «інтеграція» належить до понять, яким властиво з часом змінювати зміст. У сучасних умовах розвитку міждержавних відносин під європейською інтеграцією слід розуміти процес політичної, юридичної, економічної, соціальної та культурної інтеграції європейських держав в єдине ціле.

Європейська інтеграція є складним та суперечливим соціально-економічним процесом налагодження тісного співробітництва європейських держав. Вона є одним із проявів провідної тенденції сучасного історичного

розвитку – намагання посилення всебічної взаємозалежності держав, передусім в економічній сфері, та подальшого зближення цивілізаційно споріднених національних спільнот. Фактори, що лежать в основі європейської інтеграції почали складатися задовго до заснування Європейського Союзу, ще в Середньовіччі. Разом узяті, вони утворюють комплекс історичних передумов, які підготували і зумовили появу на світ Європейського Союзу і успішність здійснюваних ним перетворень. Вирішальну роль зіграли зміни в економічному базисі, що не применшує значення інших передумов: політичних, культурних і ідеологічних [2].

Економічні передумови утворення Європейського Союзу полягають в процесі інтернаціоналізації господарських зв'язків, у результаті яких відбувається формування міжнародного ринку і його головних складових, транснаціональних корпорацій і банків, міжнародної кооперації та поділу праці, закордонних інвестицій капіталу і валютних операцій; міграції робочої сили тощо. Вихід господарських зв'язків за межі державних кордонів поставив питання про формування ще більшої політичної організації народів Європи. Нею і стали Європейські співтовариства, першим великим починанням яких послужило створення саме загального ринку (за допомогою скасування всіх національних бар'єрів на рух товарів, робочої сили, інших факторів і результатів виробництва). Національні держави в рамках Європейського Союзу не ліквідуються, але поступово добровільно обмежують свій суверенітет на користь цього наддержавного формування. При цьому інтеграція в економіці поступово втягує в цей процес і інші сфери суспільного життя: політичну, інформаційну, соціальну, культурну тощо, які з часом також переходять до сфери відання ЄС [1].

Політичні передумови інтеграційного процесу сформувалися ще в Середньовіччі. Залежно від територіальної сфери дії їх можна поділити на дві групи: внутрішні і зовнішні, хоча терміни в даному випадку є умовними. Внутрішні політичні передумови характеризують особливості взаємин європейських країн одна з одною, зовнішні – визначають положення Європи, перш за все, західної її частини, до інших (неєвропейських) країн і регіонів планети. Внутрішні та зовнішні передумови можна з легкістю побачити, окинувши поглядом політичну карту Європи і світу в цілому.

Перше на що, спрямовується увага – наявність на відносно невеликій території значної кількості держав, кожна зі своїми кордонами, органами влади, законодавством, армією, поліцією тощо. Співіснування на вузькій ділянці безлічі країн створює сприятливе підґрунтя для територіальних конфліктів між ними, в тому числі військових, які впродовж попередніх століть (особливо, в XX ст.) забрали життя мільйонів європейців, не кажучи вже про завдані збитки економіці, культурі, добробуту і психічному здоров'ю населення. Мирні договори, пакти про ненапад або про «вічний мир», які складалися між окремими країнами, неодноразово порушувалися, і немає ніякої гарантії, що вони будуть дотримуватися в майбутньому. Потреба у припиненні конфліктів між державами не єдиний фактор політичного порядку, який підштовхує народи Європи до

об'єднання і створення спільних органів управління. Протягом усієї європейської історії значну роль відіграли також зовнішні фактори, зокрема, об'єднання перед можливим агресором, спільним зовнішнім ворогом.

Уперше подібну думку найбільш чітко висловив великий німецький філософ XVIII ст. І. Кант, який писав не лише про європейську, а й про всесвітню федерацію, як спосіб встановлення «загального миру». Уже в XX ст. дана ідея отримує конкретне вираження в проекті створення Сполучених Штатів Європи за зразком США.

Ця ініціатива вперше з'явилася ще в середині XIX ст. і була популяризована великим французьким письменником і громадським діячем В. Гюго. На III Міжнародному конгресі з миру в Парижі 21 серпня 1849 р. В. Гюго представив проєкт нового устрою в Європі, в якому порівнював діяльність Сполучених Штатів Америки із Сполученими Штатами Європи. У своїй промові він заявив, що «Сполучені Штати Європи і Сполучені Штати Америки співпрацюватимуть, скріпивши рукостискання через океан». Ідея В. Гюго знайшла своїх прихильників, і згодом в Європі з'явилися регіональні об'єднання, чия діяльність була спрямована на розвиток міжнародного співробітництва у сфері європейської інтеграції. У Берні був налагоджений випуск інформаційного журналу під однойменною назвою – «Сполучені Штати Європи».

У 1867 р. в Женеві була заснована організація «Міжнародна ліга миру і свободи». До неї увійшли представники різних країн і суспільних верств, серед яких найбільш помітними постатями були: В. Гюго, М. Бакунін, М. Огарьов, Дж. Мілль, Дж. Гарібальді тощо. Саме В. Гюго виступив ініціатором створення такої організації, запропонував свої послуги щодо підготовки ідеологічної основи та 4 вересня 1868 р. у відкритому листі заявив, що республіка «Сполучені Штати Європи» вже існує з юридичної точки зору. Подальшим планам завадила 533 війна, яка відбувалася між Пруссією і Францією в 1870- 1871 рр.

У розумінні В. Гюго оновлена Європа в недалекому майбутньому могла б виглядати таким чином: форма правління буде обрана виходячи з того, яка держава стане основою для майбутніх Сполучених Штатів Європи (якщо Пруссія – імперіалістичний, якщо Франція – республіканський лад); відсутність внутрішніх кордонів; бездефіцитний бюджет; вільне внутрішнє переміщення жителів; свобода слова й віросповідання. Затятим прихильником створення «Сполучених Штатів Європи» був імператор Німецької імперії Вільгельм II. На його думку, такий союз зміг би стати противагою Сполученим Штатам Америки. Великобританія, Франція і Туреччина охоче б підтримали цю ідею і приєдналися до створення оборонно-наступального союзу. Надалі у Вільгельма II з глобальної ідеї єдиної Європи дозрів план створення Троїстого союзу – між Німеччиною, Францією і Великобританією. Цими ідеями він поділився з австрійським міністром закордонних справ графом Л. Берхтольдом. І, навіть, після 4 серпня 1914 р. ідея об'єднання Європи все ще здавалася кайзеру реальною.

Сама ідея об'єднаної Європи набула широкої популярності в роки Першої світової війни. Вважалося, що це дієвий спосіб вирішити суперечності між європейськими державами на той час. Пропонувалося домогтися миру,

перетворивши повоєнні європейські країни в щось подібне штатам Північної Америки. Скептичну позицію щодо створення об'єднаної Європи зайняв лідер більшовиків В. Ленін. Він і його партія заявляли про мирне об'єднання капіталістичних країн у політичному маніфесті ЦК РСДРП «Війна і Російська соціал-демократія», опублікованому в газеті «Соціал-демократ» від 1 листопада 1914 р. У статті мовилося, що гасло «Сполучені Штати Європи» безглузде і брехливе поки за допомогою революції не будуть позбавлені влади німецькі, австрійські та російські монархи. У наступній статті «Про гасло Сполучених Штатів Європи» від 23 серпня 1915 р. у тій же газеті, В. Ленін прямо зазначав, що при капіталізмі в Європі таке об'єднання або неможливе, або реакційне. Л. Троцький виступив із заявою, що по закінченню війни він бачить Європу відтворену не дипломатами, а пролетаріатом. На його думку повинно бути створено Федеративну республіку Європи. При цьому, економічна еволюція вимагає скасування національних кордонів. Лише Федеративна республіка Європи може дати світові мир.

Одним із прихильників створення Сполучених Штатів Європи був чехословацький філософ, політичний діяч і в майбутньому перший президент Чехословаччини – Т. Масарик. Об'єднання Європи було для нього головною метою діяльності. Він бачив «Нову Європу» співдружністю великих і малих держав, де жодна нація не повинна використовувати іншу націю як засіб для своїх цілей. У жовтні 1918 р. Т. Масарик заснував у США Центральноєвропейську унію, метою якої передбачалася координація зусиль на звільнення пригнічених народів. Навколо себе Т. Масарик згуртував політиків-емігрантів, що представляли одинадцять народів Центральної і Південно-Східної Європи.

Зрештою його погляди трансформувались з глобального масштабу в локальний. Він акумулював свої зусилля на створенні в Центральній та Східній Європі – Сполучених Штатів Східної Європи. Цей проект обговорювався у грудні 1918 р. в Парижі разом із румунським міністром закордонних справ і грецьким прем'єром-міністром. Йшлося про федерацію тринадцяти держав, розташованих між Німеччиною та Російською імперією, яка б з півночі на південь охоплювала країни від Фінляндії до Греції. Зрештою представники вищезгаданих країн відмовилися надавати підтримку реалізації цього задуму і єдиним результатом стало створення у серпні 1920 р. – Малої Антанти. З часом й сам Т. Масарик залишив сподівання на успішну реалізацію своїх задумів.

Після закінчення Другої світової війни з пропозицією заснувати Сполучені Штати Європи виступив В. Черчилль. У своїй відомій промові, яку він виголосив в університеті Цюріха 19 вересня 1946 р. британський політик (в той момент – лідер опозиції) закликав «поновити європейську сім'ю» та забезпечити її новою структурою. Саме Сполучені Штати Європи можуть надати європейським країнам можливість жити та розвиватись в умовах миру, безпеки та свободи. При цьому в якості «друзів і гарантій нової Європи» повинні були виступити три найбільші на той момент держави планети: США, Великобританія і СРСР. Під час цього з'їзду в Цюриху лідери Руху Опору і європейські

федералісти сформували наступні завдання для реалізації нового європейського союзу: забезпечення миру і безпеки в Європі; ліквідація кордонів між країнами Європи; оздоровлення економіки країн Європи; симетрична відповідь на об'єднання країн Східної Європи під керівництвом Радянського Союзу.

До середини XX ст. європейські країни так і не наважилися об'єднатися в єдину Європу. Серед основних перепон на цьому шляху можна вказати наступні: страх європейців перед змінами та відмовою від національної самоідентичності і патріотизму; намагання не допустити возвеличення та гегемонії Німеччини; мовне різноманіття; політична воля та ідеологія направлена більше на самоізоляцію аніж на співтовариство; культурна різноманітність; відсутність релігійної одноманітності та явний поділ Європи на Західну та Східну за релігійними вподобаннями.

Однією з найважливіших тенденцій розвитку після Другої світової війни було прагнення до економічної, політичної і військової інтеграції. У ній знайшли своє вираження об'єктивно існуюча історична тенденція до інтернаціоналізації господарського життя, політики, науки, культури, прагнення народів до взаємного зближення і співпраці. Французький уряд, бажаючи модернізувати свою важку промисловість, зрозумів, як багато підприємств на сході Франції залежить від наявності великих запасів вугілля Німеччини. Завдання забезпечення стабільних поставок вугілля підштовхнуло його до ідеї формування спільноти щодо врегулювання цього питання. Ця ідея знайшла своє вираження в, так званій, «Декларації Шумана». Автором «плану Шумана» був ще невідомий широкому загалу французький фінансист Ж. Монне, який на сьогодні вважається головним архітектором Європейських співтовариств.

Навесні 1950 р. він розробив план, який втілився у створенні Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС). У 1955 р. Ж. Монне заснував спеціальну організацію – Комітет боротьби за Сполучені Штати Європи. Членами цього комітету, який існував до 1975 р., були провідні європейські політики і державні діячі, такі як канцлери ФРН В. Брандт і Г. Шмідт, президент Франції В. Жискар д'Естен тощо.

Однак, Ж. Монне став свідком багатьох неуспішних спроб об'єднати Європу і прийшов до висновку, що намір створити нову європейську інституцію є не здійсненним. Згодом Ж. Монне зрозумів, що його план може стати реальністю, якщо її підтримає якийсь впливовий політик. Згодом текст плану був переданий Р. Шуману (французький дипломат, міністр закордонних справ Франції, один з «батьків-фундаторів» європейської інтеграції), який погодився його відстоювати в політичних колах.

Так, 9 травня 1950 р. міністр закордонних справ Франції Р. Шуман запропонував ідею щодо об'єднання металургії, залізної руди та вугільної промисловості Франції та Західної Німеччини. Близько року зайняла робота над доведенням проекту до стадії конкретної угоди. І лише, в 1951 р. було створено Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС). Своєю метою об'єднання проголосило сприяння економічному розвитку країн-членів шляхом утворення загального ринку для продукції вугільної і металургійної промисловості. Завдяки

створенню ЄОВС державами-членами була реалізована функціоналістична модель європейської інтеграції. Федералістські спроби форсувати процес політичної інтеграції виявилися невдалими. Тому початком процесу реальної європейської інтеграції прийнято вважати створення Європейського об'єднання вугілля і сталі, в рамках якого держави-члени вперше на добровільних засадах передали частину своїх функцій наднаціональному органу. Зважаючи на те, що сам проект щодо створення Сполучених Штатів Європи, так і не був реалізований, він усе ж таки не давав спокою багатьом європейським політикам у наступні десятиліття.

До початку 2001 р. намагання щодо створення Сполучених Штатів Європи було закріплено в програмних документах Європейської народної партії, яка з 1999 р. мала найбільшу фракцію в Європейському парламенті. Пізніше ця ідея була замінена терміном «Федеративний Європейський Союз». У 2002 р. колишній президент Франції В. Жискар д'Естен представив перший проект доповіді «Конвенції про майбутнє Європи». У своєму документі він запропонував перейменувати Європейський союз в Сполучені Штати Європи або, навіть, Єдину Європу. Передбачалася зміна структури ЄС в конфедерацію держав з розширенням до 30 членів і подальшим перейменуванням. Усі громадяни повинні були визнати себе європейцями і бути наділені подвійним громадянством: отримати європейське і зберегти своє національне. У проекті доповіді також пропонувалася ідея створення Конгресу народів Європи, в який увійшли б члени Європейського парламенту та національні парламентарі. Цей орган не був би наділений законодавчою владою, але його завданням був би контроль за стратегічним напрямом розвитку. Було прямо вказано на можливість створення постійної посади президента Ради Європи, президентів держав конфедерації і глав урядів. Доповідь В. Жискар д'Естена була підтримана такими країнами як Велика Британія, Франція та Іспанія.

У 2006 р. з новим закликом до створення Сполучених Штатів Європи виступив прем'єр-міністр Бельгії Г. Верховстадт, який опублікував спеціальну книгу під назвою «Сполучені Штати Європи». Якщо Європа хоче надалі відігравати роль на світовій арені, – зазначалося в ній, – то їй потрібно буде ще більш інтегруватися. Лише могутні Сполучені Штати Європи здатні прийняти ці виклики і відповісти на очікування наших співгромадян. У 2017 р. лідер соціал-демократів Німеччини М. Шульц закликав створити Сполучені Штати Європи до 2025 р. Згідно з його пропозицією договір про заснування повинен бути представлений державам-членам ЄС для ратифікації, а противники цієї ідеї повинні автоматично покинути її склад. Реалізація на 2025 р. була вибрана не випадково – саме на цей рік випадає сторіччя з моменту, коли соціал-демократи вперше висловилися за цю ідею. У 2017 р. під час вибіркових опитувань населення різних країн Європи не підтримало ідею створення Сполучених Штатів Європи [3, с. 681-684].

Чималу роль у створенні єдиної Європи відіграють загальні культурні традиції, які зберігають своє значення, незважаючи на всю різноманітність національних культур. Ці традиції складаються з багатьох складових, у тому

числі релігійної. Ще в 1306 р. французький юрист П. Дюбуа запропонував створити в Європі «Християнську республіку». В своєму трактаті він викладає ідею європейської єдності, яка зробила б хрестові походи успішними. Необхідною умовою для цього є встановлення і підтримання миру між християнськими націями Заходу. Для реалізації цього завдання європейським політичним утворенням слід створити конфедеративну «Християнську Республіку». Вищим органом цього об'єднання мала стати асамблея, до складу якої ввійшли б володарі всіх частин конфедерації. Основним завданням цього органу було б забезпечення миру шляхом запровадження принципів християнства. Ця ініціатива П. Дюбуа вважається історично першим проєктом в рамках «європейської ідеї». – Ідеологічні.

Велику роль у становленні Європейського Союзу відіграли загальна правова і конституційна культура, яка багато в чому була заснована на «рецепції римського права» (запозиченні). Доповняє ці процеси практика численних запозичень юридичних досягнень і політи- Розділ IX. Історико-правовий огляд утворення та розвитку Європейського Союзу 539 ко-правових інститутів європейських країн один у одного. Європейці домоглися об'єднатися навколо концепції «європейської ідеї», тобто ідеї конституціоналізму, прав людини і поділу влади, які разом утворюють той фундамент, на якому здійснюється функціонування політичних установ як у межах окремих європейських держав, так і всього Європейського Союзу. Це не лише призвело до відносної базової однорідності європейського правового простору, але й створило сприятливі умови для подальших політичних і економічних процесів [5, с.400].

Історико-правове дослідження спеціалізованої наукової літератури призвело до виокремлення додаткових передумов європейської інтеграції, а саме: – необхідність протидії цілковитому домінуванню США у світовому господарстві. Створена після Другої світової війни система міжнародних валютних та інших економічних відносин, а також мережа міжнародних економічних організацій – МВФ (Міжнародний валютний фонд), МБРР (Міжнародний банк реконструкції та розвитку), ГАТТ (Генеральна угода з тарифів і торгівлі, у 1995 р. перейменована в СОТ) – були побудовані таким чином, щоб зміцнити економічне становище і вплив США, які також домінували у політичних союзах: НАТО (Організація Північноатлантичного договору), АНЗЮС (Пакт про взаємну оборону між США, Австралією і Новою Зеландією). Жодна країна Західної Європи поодинці не могла бути рівноправним партнером чи опонентом для США чи Радянського Союзу, для цього потрібен був могутній, стійкий і довгостроковий економічний союз, єдиний економічний простір, який міг би зіставитися з національною економікою США; – потреба взаємного порозуміння між країнами, зокрема між Німеччиною та Францією [4, с.6].

Після багатьох років націоналістичних урядів у Європі настав час нової якісної європейської політики – час на спільне функціонування та співіснування всіх народів Європи; – потреба миру та безпеки. Нова Європа та європейські країни повинні були гарантувати, що більше ніколи не повториться жорстокість обох світових воєн. Спільне прийняття рішень мало стати перешкодою для появи

нових конфліктів, а тісна політична та економічна співпраця мали стати успішним бар'єром перед комунізмом, який набирав усе більших обертів, а також перед економічною експансією США в Європі; – сподівання на економічний розвиток та добробут.

Співпраця в межах об'єднаної Європи мала дати її мешканцям економічну стабільність та успіх. Утворення спільного ринку мало оптимізувати економічну діяльність та розвиток торгівлі в межах цілого континенту. Спільний ринок мав бути також гарантією вільного руху осіб, капіталу, товарів та послуг; – утримання економічного та політичного значення на міжнародній арені. Європейці добре розуміли, що обидві світові війни значно ослабили позиції європейських країн у світі. Лише тісна співпраця цих країн у цьому напрямку допомогла б повернути той вплив, який вони втратили [2].

Висновки. Отже, виходячи з усього, можна дійти висновку, що Європейська інтеграція є складним та суперечливим соціально-економічним процесом налагодження тісного співробітництва європейських держав. Вона є одним із проявів провідної тенденції сучасного історичного розвитку – намагання посилення всебічної взаємозалежності держав, передусім в економічній сфері, та подальшого зближення цивілізаційно споріднених національних спільнот.

Фактори, що лежать в основі європейської інтеграції почали складатися задовго до заснування Європейського Союзу, ще в Середньовіччі. Разом узяті, вони утворюють комплекс історичних передумов, які підготували і зумовили появу на світ Європейського Союзу і успішність здійснюваних ним перетворень. Вирішальну роль зіграли зміни в економічному базисі, що не применшує значення інших передумов: політичних, культурних і ідеологічних.

Список використаних джерел:

1. Про Європейський Союз та про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями: Договори, консолідовані версії станом на 10.03.2010 / Європейський Союз. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_ b06#Text (дата звернення: 15.03.2022).

2. Про Європейський Союз : Договір від 07 лютого 1992 року / Європейський Союз. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/994_029#Text (дата звернення: 15.03.2022).

3. Бондарчук Л.В. Литвинюк Л.В., Дорох А.В. Європейський Союз та основні етапи його створення, наслідки та механізм взаємодії. *Young Scientist. Економічні науки.* 2018. № 5 (57). С. 681-684.

4. Малик Я., Киричук О., Залуцький І. Європейський Союз . Львів: 2006 . 166 с.

5. Keating M., Hoogle L. Regions and the EU Policy Process. European Union: Power and Policy-Making. London, 2000. 400 p. URL: https://www.cairn.info/revue-politique-europeenne-2012-1-page-160.htm (дата звернення: 15.03.2022).

6. Pikovska T.V. History of development of the concept of gender equality. *Colloquium-journal*. 2021.№ 13 (100), część 2. P. 48-55.

7. Шаров О.М. Процес створення фіскального союзу країн ЄС. *Міжнародна економічна політика.* 2015. Випуск № 1 (22). URL: https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/12308

Діана ПАНАСЮК*
студентка 1 курсу,
факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖІНКИ У ПРАВІ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Анотація. *Розкриваються проблеми прав жінок через призму функціонування позитивного римського права; розглядається категорія "жінка"у публічному,приватному і сімейному праві з огляду на статеві відміності; Проаналізовано ряд аспектів римського позитивного права з позиції філософсько-правової антропології. Визначено, що правове становище жінок у Стародавгьому Римі певною мірою обумовлювалося їх роллю в суспільстві.*

Abstract. *The problem of women's rights is revealed through the prudence of the functioning of the positive Romanian law; the category "woman" is used in public, private and family law in view of the state difference; A number of aspects of Romanian positive law from the standpoint of philosophical and legal anthropology are analyzed. It is determined that the legal position in the Ancient Rum was to some extent determined by their role in society.*

Вступ. Вільнонароджені жінки в Стародавньому Римі були громадянками, але не мали правоздатності в політичних відносинах. Через те, що життя жінок обмежувалося гендерними ролями, римські історики згадують жінок у своїх працях рідше, ніж чоловіків. Хоч у римлянок не було прямої політичної влади, проте жінки з багатих або впливових сімей мали змогу через приватні переговори здійснювати певний вплив. Інскрипції, а особливо епітафії , документують імена жінок у всій Римській імперії, проте містять мало інформації. Деякі яскраві моменти щоденного життя зберігаються в латинській літературі: в комедіях, сатирі та поезії, особливо вірші Катулла та Овідія. Одна з головних громадських ролей, призначених винятково для жінок, мала місце в релігії: жрецька інституція весталок. Вони не могли одружуватися та мати дітей, проте повинні були здійснювати ритуали, які вважалися необхідними для безпеки Риму та не могли бути виконані чоловічими жрецькими колегіям.

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри права ВНАУ – Піковська Т.В.

Виклад основного матеріалу. У ранній імперії правове становище дочок мало чим відрізнялося від синів. Якби батько помер та не залишив заповіт, право дочки ділити сімейне майно було на рівні із синами, хоча законодавство другого століття до н.е. намагалося це обмежити. Навіть незалежно від правового статусу, дочки, здається, не менш шановані в римській сім'ї, ніж сини. Pater familias мали право та були зобов'язані знайти чоловіка для своєї дочки і перші шлюби, як правило, організовувалися [1, с.3].

У ранній Республіці, наречена стала суб'єктом potestas її чоловіка, але меншою мірою, аніж їхні діти. Однак в період Ранньої Імперії правові відносини дочки з її батьком залишалися незмінними, коли жінка виходила заміж, навіть якщо вона переїхала в дім свого чоловіка.

Правова активність жінки без чоловічої влади виражалися в наявності обов''язків і прав дружини, хоча завжди зберігалася свобода не виконувати або не використовувати їх. Дружина повинна поважати свого чоловіка і коритися,бути вірною, допомагати з роботою для блага родини, змінювати місце проживання якщо цього не робила то шлюб розривався. Жінка переходила з влади батька до чоловіка, все її майно після заручин належало її чоловіку. Чоловіки можуть розлучитися на підставі зради, і зареєстровані кілька випадків розлучення через безпліддя дружини.

Розлучення було законним але неформальним. Головним чином стосувалася дружини, адже вона залишала будинок чоловіка, забираючи власне придане. За словами історика Валерія Максіма, розлучення відбувалося до 604 р. до Р. Х. або й раніше, і закон, закріплений у середині 5 ст до Р. Х. (за дванадцятьма таблицями), передбачає розірвання шлюбу. За часів Цицерона і Юлій Цезаря, розлучення було досить поширеним та "безсоромним", а не проявом соціальної сорому. Якщо дружина не зможе довести, що чоловік не приносив ніякої користі, він залишав собі дітей. Оскільки власність була розділена між чоловіком та жінкою окремо під час шлюбу, розлучення "вільного" шлюбу було дуже простою процедурою.

Повторне одруження після смерті партнера було звичним ділом. Чоловікові не потрібно було чекати він міг одружитися відразу,то жінка повина була скjрбити 10 місяців. Жоден закон не забороняє вагітним жінкам виходити заміж, в історії Риму навіть є відомі випадки: Август одружився з Лівією, коли вона виношувала дитину свого колишнього чоловіка, а Колегія Понтифіків постановила, що це допустимо у випадку, якщо батько дитини дав на це згоду. Колишній чоловік Лівії навіть відвідав їхнє весілля.

Не було закону, який забороняв би вагітній жінці виходити заміж, і навіть були відомі випадки в римській історії: Август одружився з дитиною свого колишнього чоловіка в Лівії, тоді як Папська академія постановила, що це дозволено, якщо батько дитини погодився. Колишні чоловіки Лівії навіть відвідували їх весілля, а оскільки аристократичні шлюби часто складаються з політичних причин або через проблеми матеріальної власності вдови, які володіють майном у цих районах, не мають жодних труднощів, перш ніж вони одружуються повторно. Шлюб Фульвії, яка командувала армією під час

останньої громадянської війни Республіки, була першою римлянкою, яка мала обличчя на монеті, прикладом того, що вона вибирала чоловіків на основі своїх політичних симпатій та амбіцій: вона вийшла заміж за папу Брія Клавдія Пучерера. Плутарх вказує на те, що друге весілля для римлян, швидше за все, є так званим актом душевного примирення, адже вдова все ще сумує за мертвим чоловіком. Їй соромно йти до іншого чоловіка, поки її все ще живий; та вона відчуває сум, коли з іншим, у той час, коли її чоловік мертвий [2, с.].

Не відмовляючи жінці у правоздатності римське право обмежує її у дієздатності. Традиції замикають жінку в межах фамілії, так і проходило їх життя яке повністю відрізнялось від життя чоловіка. Колумена в 1 ст. до.н.е. «Домашній труд був долею матрони" Основне завдання жінки виховувати дітей у власне римських традицій. Діти слухали матерів не менше чим батьків. Жінки виходили з чоловіками в гості на бенкети і т.д. порівняно з жінками в Греції.

Правовий статус жінки в римському праві. Громадянка риму мала такіж самі права як і чоловік, це право на місце життя, соцільне становище, статус свободи. Афранія, дружин сенатора під час правління Сулли, не відстоювала свої інтереси в суді через адвоката, як було заведено. Виконувала ці обов'язки особисто, демонструючи гарне знання правових та риторичних навичок. Багато разів виступала як обвинувач у процесах перед претором і заважала нормальній роботі суду. Увійшла в приказку як символ жіночої безсоромності. Щоб припинити її діяльність, претор видав едикт, що забороняє жінкам виступати в суді від імені інших осіб. Емансипована жінка законно перетворилася на sui iuris, могла володіти майном і розпоряджатися ним, як вона вважала за потрібне.

Жінки на рівні із чоловіками були зацікавлені в веденні підприємств. Гроші для римляна була найперша ціль. Римське суспільство не дозволяло жінкам політичної влади, але дозволяло їм займатися бізнесом. Тобто володіння тим, що називається бізнесом. Навіть заможні жінки зовсім не відпочивають у вільний час. Серед знаті жінки, як і чоловіки, позичали товаришам гроші, щоб уникнути кредиту. Коли Пліній думав про покупку маєтку, він позичив гроші у свекрухи. Жінки також фінансували державні справи, як це часто задокументовано в імперських джерелах. «Нелегальний» Політа, який фігурує у творі Піона, володіє маєтками в азіатській провінції. Джерела документують її щедре фінансування. Оскільки жінки мають право володіти майном, вони можуть робити те саме, що й власники землі. Однак володіння рабами варіювалося від турботи про них до неприпустимої жорстокості [2, с. 21].

Під час Першого сицилійського повстання Мегаліс та її чоловік Дамофіл були вбиті своїми рабами за жорстокість. Жінки верхніх класів згадуються джерелами як володарки та керівниці певних торгових процесів. Схоже, звичайні жінки, яким належить бізнес, були винятковими. Жінки, які володіли певним підприємством звільнялися від закону часів Імперії, який карав жінок за зраду.

Деякі типові види діяльності жінок: медсестри, актори, танцюристи або акробати, повії та акушерки. Повії, актриси і т. д. відомі як бренди, тобто якщо жінка технічно вільна, вона може звернутися за допомогою, якщо її права порушуються. Джерела вказали, що жінка була медсестрою і пишається своєю

професією. Жінки можуть бути бібліотекарями і секретарями, в тому числі і каліграфами. Чоловіки наполягають на забороні жінкам займатися політикою. Політична система Стародавнього Риму повністю складалася з людей — від сенаторів до магістратів. Жінки навіть не мали права голосувати. Вони не вважаються зрілими особистостями, які можуть бути частиною політичної системи, тому що чоловіки вважають, що вани підходять лише для «елегантності, прикрас і гарного одягу».

У деяких випадках чоловіки сприймали жінок як загроза правлінню чоловіків. Лівія Друзіла, дружина Августа і наймогутніша жінка в ранній Римській імперії, кілька разів виступала в ролі регента і була вірною радницею Августа. Жінки також брали участь у спробах скинути імператорів, які зловживали своєю владою. Джерела мало свідчать про те, що в римській армії були жінки. [4, с.251].

Проте з початком нової ери жінкам і дітям-сотникам рекомендували жити з ними в прикордонних і провінційних укріпленнях. На початку 1990-х у Віндорані було виявлено жіноче та дитяче взуття. Бронзовими медалями нагороджуються провінційні солдати, які нагороджуються римськими громадянами протягом 25 років, а також їхні дружини та діти. На колоні Траяна зображено шість жінок серед солдатів, які приносять жертви під час військових релігійних церемоній. Ці жінки брали участь у більшості римських фестивалів і культових фестивалів. Деякі церемонії вимагають присутності жінок, але їх участь обмежена. Як правило, жінки не здійснюють жертвоприношення тварин, яке є основним ритуалом публічних церемоній, хоча і є менш дискримінаційним.

Релігійні назви для жінок, включаючи sacerdos, часто стосуються божества або храму, такі як священнослужителька Церера, «Жриця Церери». Історики варіюють репрезентацію жіночої релігійності: деякі з них зображують жінок як приклад римської доброчесності та відданості, але схильних темпераментом до надмірної релігійної відданості, залучення магії чи "забобонів". Деяких римлян підозрювали в секретній релігійній практиці, і Цицерон попереджав, що нічні жертвоприношення не повинні виконуватися жінками, за винятком тих, хто ритуально встановлений pro populo, тобто від імені римського народу, тобто для суспільного блага [3, с. 337].

У Стародавньому Римі існувала система по якій можна було зрозуміти статус людини одним і з них був одяг. Вільні жінки у Римі носили спеціальний одяг, його називали офіційним. Одяг складався з столи (довга широка туніка з двома поясочками біля грудей нижче талії) який показува що жінка належить до римської громадської общини і її становище дружини і матері. Вільновідпущині жінки не могли носити столу. Також столу не можна було носити: дівчатам-підліткам (носили чоловічий одяг), незаміжнім жінкам, жінкам які зрадили чоловікові і жінкам легкої поведінки. Пристойними вважалися такі кольори як жовтий,коричневий і зелений. Непристойним — червоним та ліловим. Правове становище жінки змінювалось зі зміною соціокультурних і економічних періодів римської держави.

Висновки. Таким чином, розглянувши правове становище жінки в Римській державі і праві можна сказати що права жіноки постійно утіснювали. Протягом життя жінка перебувала під владою чоловіків: батька, чоловіка або опікуна. Жінки в Стародавньому Римі не мали політичних прав: не могли служити в армії, голосувати на зборах, бути обраними на державні посади. Але були і випадки коли жінка не відрізнялась від чоловіка статусом. Але якщо вийти за рамки юридичних норм і подивитися на неформальне становище, то можна побачити, що у жінок був певний вплив у суспільстві: вона була матір'ю сімейства, шанованою дітьми, користуватися повагою свого чоловіка. Розвиток держави сприяв розвитку прав жінки.

Список використаних джерел:

1. Вовк В. «Жіноче питання» у римському праві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* Серія: Юридична. Вип. 3. 2008. С. 3-9.
2. Малюткіна І. Категорія «жінка» у публічному і приватному праві Стародавнього Риму. *Юридична наука*. 2013. № 3. С. 27-34.
3. Піковська Т. В. Рибак І. Ю. Особливості впровадження республіканської форми правління у Стародавньому Римі. *Журнал «Наукові інновації та передові технології».* Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка». № 1(3) 2022. С. 337-349.
4. Бред М. S.P.Q.R Історія Давнього Риму.2020. Київ: Форс Україна. 480с.
5. Фіночко. Ф. Д. Окремі питання управління у Стародавньому Римі та їх місце в історії адміністративного права. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2006. № 33. С. 222-229.
6. Лісна А. В. Мілітарна природа суспільства Стародавнього Риму. Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті: програма і матеріали 81 міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, 23-24 квітня 2015 р. К.: НУХТ, 2015. Ч. 4. С. 123-124.

Леся ПЕТРИЩЕ*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ІНТЕРВЕНЦІЇ ЯК ЗАГРОЗА КІБЕРНЕТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

Анотація. *Метою даної статті є аналіз інформаційної інтервенції як серйозна загроза кібернетичній безпеці. Інформаційна загроза - це важлива потенційна можливість певним чином порушити інформаційну безпеку. В даній статті також розглядаються проблеми вирішення правового регулювання наслідків розвитку інформаційного суспільства, які несуть серйозну загрозу сучасному світовому простору. Обґрунтовується необхідність забезпечення кібербезпеки .*

Abstract. *The aim of this article is to analyze information intervention as a serious threat to cyber security. An information threat is an important potential opportunity to disrupt information security in some way. This article also considers the problems of solving the legal regulation of the consequences of the development of the information society, which pose a serious threat to the modern world space. The need to ensure cybersecurity is substantiated.*

Вступ. Людство живе в епоху інформаційної революції. Суспільне життя стрімко інформатизується. Постійно зростаючі інформаційні потоки все більше впливають на людину - як на її біологічну суть, так і на свідомість. Україна вступає в нову еру інформаційного суспільства – в еру інформаційних війн. Реалізація національних інтересів щодо забезпечення національної безпеки – один із найважливіших напрямів цієї трансформації. У даній статті висвітлюється погляди та інші питання і проблеми: розглядається та дається визначення такому явищу як інформаційна інтервенція, класифікується та обумовлюється інформаційна інтервенція в українське суспільство, звертається до витоків української національної ідеї. Обґрунтовано, що світовій спільноті вкрай важко дійти згоди та виробити спільні підходи з цілої низькі принципово важливих, актуальних питань політико-правового регулювання даної сфери через відмінність ідеологічних, політичних, релігійних, соціокультурних установок та розбіжність національних інтересів щодо них.

Правове регулювання Інтернету як одному з основних ІКТ та його складових на міжнародному, регіональному та національному рівнях неможливе без урахування морально-етичних засад суспільства. Так, у будь-якому соціумі «для права важливо, щоб людина чітко уявляла ту міру свободи, що несе в собі

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ – Правдюк А.Л.

заряд руйнування, зла і несправедливості. Інформаційні технології і комп'ютерні можливості загострюють ці проблеми» [1, с. 18]. Тому держава повинна використовувати правові засоби як страхові для позначення меж дозволеного.

Значна низка суспільно небезпечних діянь, спрямованих на заподіяння шкоди державним інтересам, сьогодні може вчинятися як в інформаційному просторі, так і в суто кіберпросторі. З розвитком інформаційного суспільства (далі – ІС) виокремилося певне спрямування злочинних намірів на заподіяння шкоди віддаленим предметам і посягання на об’єкти, які раніше були фактично недосяжні для такої значної кількості осіб.

Виклад основного матеріалу. Окремі аспекти проблематики формування інформаційного суспільства у той чи інший спосіб досліджувались у наукових працях таких вітчизняних учених, як: наукова школа В.А. Ліпкана [2–6], І.В. Арістова [7–8], В.С. Цимбалюк [9-11], І.В. Сопілко [12] та інших, проте незважаючи на те, що теорія інформаційного суспільства є певним чином достатньо розробленою і репрезентованою різноманітними концепціями, але питання інформаційної інтервенції як загрози кібернетичній безпеці є абсолютно новим, що зумовлює потребу у його ретельному дослідженні.

Перш за все, визначимося із поняттям інформаційний. Використовуючи тлумачний словник української мови, зазначимо, що під «інформаційним» мається на увазі той, що стосується до інформації, який містить інформацію; який опрацьовує та видає інформацію; стосується до інформації як газетно-журнального жанру, що містить інформацію, відомості про що-небудь; стосується до інформації як сукупності відомостей або сигналів, що містяться де-небудь або передаються від одного об’єкта іншому [13, с. 128]. Безумовно, інформаційна інтервенція – це засіб зовнішньої політики, який в наш час дозволяє її суб’єктам доволі ефективно впливати та маніпулювати об’єктами.

Під інформаційною безпекою розуміють захищеність даних та інфраструктури, що її підтримує, від будь-яких випадкових або зловмисних дій, результатом яких може стати нанесення шкоди безпосередньо даним, їхнім власникам або інфраструктурі, що підтримує інформаційну безпеку.

Досвід міжнародного життя засвідчує, що поява на політичній карті світу нової держави викликає неоднозначне ставлення до цієї події переважної частини суб’єктів геополітичних стосунків. Так і Україна для одних стала фактором посилення їх власних позицій у міжнародних відносинах, зміцнення національної безпеки та недоторканності кордонів, для інших же – це порушення певного балансу геополітичних складових, які необхідно максимально швидко відновлювати на свою користь, а також загроза, хоча б гіпотетична, формування нових міждержавних спільнот, небажаних, а часом небезпечних, для існуючого статус-кво, що влаштовував їх у геополітичному плані. Потреба до забезпечення кібербезпеки та створення засобів ведення кібервоєн стосуються не лише зовнішніх викликів. Все частіше вони змушують уряди провідних держав переглядати також їхню внутрішню політику у кіберсфері. Дедалі активніше застосовуються методи прямого впливу та тиску на власників пошукових інтернет-сервісів, на яких або розміщуються матеріали, що викликають

невдоволення з боку державних інституцій, або надають доступ до таких матеріалів.

Сьогодні досить часто такі інформаційні інтервенції супроводжують виборчі кампанії, намагаючись принципово змінити їх хід за рахунок ре інтерпретації дій свого опонента [14].

Варто зауважити, що присутність іноземних ЗМІ, особливо – електронних, в інформаційному просторі України є досить високою. З одного боку, це сприяє диверсифікації джерел отримання інформації, розвитку конкурентного середовища на ринку ЗМІ, підвищенню якості телерадіопрограм, а з іншого – створює можливості для формування суспільної думки в Україні в інтересах зарубіжних держав і «сліпе» слідування нав'язаним ідеалам та абсолютне небажання чи невміння здійснення аналізу.

У загальному основними загрозами кібернетичній безпеці України є: використання кіберпростору у воєнних цілях, створення іншими державами кібервійськ, кіберпідрозділів у традиційних родах військ; розроблення іноземними державами нових видів зброї кібернетичного характеру; існування в інших країнах планів наступальних та розвідувальних військових операцій у кіберпросторі; освоєння іноземними спеціальними службами методів розвідувально-підривної діяльності у кіберпросторі, методів маніпулювання суспільною свідомістю за допомогою кіберпростору; можливість втягування України у збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами через використання національного сегменту кіберпростору [15].

Джерелами кібернетичних загроз можуть бути міжнародні злочинні групи хакерів, окремі підготовлені у сфері інформаційних технологій злочинці, іноземні державні органи, терористичні та екстремістські угруповання, транснаціональні корпорації та фінансово-промислові групи тощо. Зростає загроза використання проти інтересів України кібернетичних засобів як зсередини держави, так і з-за меж її кордонів. Такою ж реальною є загроза використання української інформаційної інфраструктури як «транзитного майданчику» для приховування атаки на інформаційну інфраструктуру третьої сторони.

Також як загрози в сфері кібернетичної безпеки можна виділити: кіберзлочинність, кібертероризм та кібершпигунство, кібервійна, а самі інформаційні інтервенції і можуть бути складовими перерахованих дій. Злочини із використанням сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій стають все звичною практикою в житті українських громадян. Проаналізувавши та просинтезувавши ситуацію в інформаційному просторі України, можна прийти до висновку, що інформаційну інтервенцію можна поділити на духовну та матеріальну.

Визначення духовної інформаційної інтервенції можна дати, як комплекс цілеспрямованих, скоординованих у часі заходів, що забезпечують подання каналами розповсюдження та телекомунікацій масової тенденційної інформації у заздалегідь заданому режимі або її інтерпретацію у потрібному ракурсі з метою впливу на суспільну думку і прийняття рішень в іншій державі.

В свою чергу духовна інформаційну інтервенцію доречно розрізняти як зовнішню та внутрішню.

Зовнішня духовна інформаційна інтервенція сприймається як власне інформаційна інтервенція, оскільки і є комплексом цілеспрямованих, скоординованих у часі заходів, що забезпечують подання каналами розповсюдження та телекомунікацій як країни-інформаційного інтервента, так і країни-об'єкта інформаційної. Внутрішня духовна інформаційна інтервенція відрізняється від зовнішньої тим, що це вже не є комплексом цілеспрямованих, скоординованих у часі заходів, оскільки відбувається постійно.

Під матеріальною інформаційною інтервенцією слід розуміти інформаційні технології і інформаційну техніку та обладнання іноземного виробництва, споживачами якої є мешканці країни-об'єкта інформаційної інтервенції.

Активну позицію щодо протидії кіберзагрозам займає й провідна міжнародна безпекова організація – НАТО (Cooperative CyberDefence Centre of Excellence). Про рівень занепокоєності провідних держав світу у сфері кібербезпеки свідчить і бажання врегулювати на міжнародному рівні можливість визнання кібератаки «актом війни» [16].

Висновки. Отже, інформаційні інтервенції становлять суттєву загрозу кібернетичній безпеці, оскільки є частиною національної безпеки, та може завдавати шкоди як державі в цілому, так і окремим фізичним особам. Інформаційна інтервенція — насильницьке втручання одного або декількох суб'єктів інформаційних відносин у діяльність іншого чи інших, а в широкому – певний комплекс дій агресивного характеру, які спрямовані на здійснення впливу на суспільну думку і прийняття рішень всередині однієї або іншій державі та досягнення чітко визначених результатів. Україна має швидко, надійно й ефективно реагувати на будь-які кіберзагрози, що неможливо без чіткої взаємодії всіх наявних ресурсів суб'єктів кібербезпеки. Поява нових медіа полегшила процес міжнародних інформаційних інтервенцій, бо вони створюють інформаційно-комунікативний простір, в якому пришвидшено всі процеси обміну.

Список використаних джерел:

1.Дюжев Д. В. Інформаційне суспільство: соціально-правова парадигма суспільного розвитку: Автореф. дис. .канд. філософ. наук: Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2004. 18 с.

2.Ліпкан В.А. Інкорпорація інформаційного законодавства України: монографія/ В.А. Ліпкан, К.П. Череповський / за заг. ред. В.А. Ліпкана. Київ: ФОП О.С. Ліпкан, 2014. 408 с.

3.Ліпкан В.А. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навчальний посібник / За ред. В.А. Ліпкана. Київ.: КНТ, 2007. 884 с.

4.Логінов О.В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право;

інформаційне право» / О.В. Логінов; Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2005. 20 с.

5. Ліпкан В.А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2006. 280 с.

6. Ліпкан В.А. Теоретична концепція Білої книги. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 9. С. 80–83.

7. Арістова І.В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : ... дис. д-ра. юр. Наук. Харків, 2002. 476 с.

8. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія / за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000.368 с.

9. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : монографія. Київ: «Освіта України» 2010. 388 с.

10. Цимбалюк В.С. Основи інформаційного права України: навч. посібн. / В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін.; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. Київ: Знання, 2004. 274 с.

11. Цимбалюк В.С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства. Київ : Освіта України, 2011. 426 с.

12.Сопілко І.В. Інформаційні загрози та безпека сучасного українського суспільства. URL: http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/viewFile/8181/9770. (дата звернення 10.04.2022).

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. – 864 с.

14. Почепцов Г. Г. Внутрішні інформаційні інтервенції. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/vnutrishni_informatsiyni_interventsii/.

15. Проект Закону України «Про кібернетичну безпеку України» від 04 червня 2013 р.URL: pw1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47240…(дата звернення 10.04.2022)

16. Сучасні тренди кібербезпекової політики: висновки для України. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/294. (дата звернення 10.04.2022)

Катерина ПЕТРОВИЧ*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОЦЕС ТА СИСТЕМА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ВОЄННИМИ ДІЯМИ КРАЇНИ-АГРЕСОРА

Анотація. *У статті висвітлено основний процес відшкодування шкоди завданої воєнними діями. Наведено основну класифікацію відшкодувань, їх основну різницю та сфери застосування. Також стаття містить основні нормативно-правові акти які регулюють відшкодування майнової шкоди та основні поняття що стосуються даної тематики. Наведено приклад Німеччини як держави яка виплачувала репарації після Другої світової війни, досліджено основну яка становила її виплати.*

На підставі аналізу ролі Німеччини у статтю вкладено основні можливі напрямки виплат репарацій державою-агресором та особисті погляди автора на найбільш реальний сценарій розвитку таких виплат.

Abstract. *The article highlights the main process of compensation for damage caused by hostilities. The main classification of reimbursements, their main difference and scope are given. The article also contains the main regulations governing compensation for property damage and basic concepts related to this topic. The example of Germany as a state that paid reparations after the Second World War is given, the main one which was its payments is investigated.*

Based on the analysis of the role of Germany, the article includes the main possible directions of reparations payments by the aggressor state and the author's personal views on the most realistic scenario for the development of such payments.

Вступ. Збройний конфлікт став великим потрясінням для усього суспільства у XXI столітті, в той час коли в усіх країнах все більшого розвитку набуває дипломатія, перемовини та рух до розвитку, одна з країн не бажає такого розвитку ні для себе ні для інших. За увесь час такого конфлікту, а отже з 2014 року до 23 лютого 2022 року включно, країна понесла великі втрати як з економічної сторони, матеріальної так і людської. Лише станом на 2019 рік маємо 3023 загиблі цивільні особи та понад 7 тисяч поранених осіб і з кожним днем, з кожним роком ставало все більше. Переломним моментом для України та для всього світу стало повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року, що привело за собою багато горя, страждань, неймовірну кількість людських втрат, на рахунку не тільки чисельність втрат цивільних осіб, а й військових, які підрахувати наразі просто неможливо.

---

* Науковий керівник: асистентка кафедри права факультету менеджменту та права ВНАУ – Тимошенко Є.А.

Ця війна залишає за собою лише зруйновані міста, запах пороху та диму у повітрі, братські могили цивільних людей, нескінченні сльози по рідним та близьким людям яких вже ніколи не побачать, дітей без батьків та ненависть у наших серцях.

Якщо відшкодувати шкоду завдану зруйнованим будівлям та об'єктам інфраструктури буде відносно легко, хоч і на те щоб відбудувати усі руйнування знадобиться безліч часу, то моральну шкоду відшкодувати буде неможливо. Тому на даний час важливим залишається питання про те який же ж процес відшкодування шкоди, як це відбувається, важливо дослідити усі аспекти даного питання.

Виклад основного матеріалу. Грошове відшкодування шкоди, завданої особі або її майну, замінило особисту помсту, що існувала на початку формування зазначеного інституту. Грошове відшкодування шкоди зберігає своє значення в усіх цивільно-правових системах, включаючи систему України. Зобов'язання з відшкодування шкоди належать до таких, що виникли як одні з перших у цивільному праві. Вони нерозривно пов'язані з ідеєю відповідальності за скоєне. Хоча впевнена багато хто погодиться, що ідея особистої помсти для людей, які ще не дійшли до розвитку цивілізованого світу здається не такою і поганою.

ЦК України визначає, що правовими наслідками порушення договірних і деліктних зобов'язань є їх припинення внаслідок односторонньої відмови, якщо це передбачено договором чи законом, або розірвання договору; зміна умов зобов'язання; сплата неустойки; відшкодування збитків і моральної шкоди; звернення до суду з вимогою про відшкодування шкоди.

Відповідно до ст. 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної чи юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини. Шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок непереборної сили, відшкодовується у випадках, установлених законом [8].

Цивільне законодавство розрізняє майнову й моральну шкоди. Майнова шкода завжди виявляється у вигляді збитків. Перший вид збитків називають реальними збитками, а другий – упущеною вигодою. Оскільки законом закріплюється принцип повного відшкодування збитків, необхідно виходити з того, що збитки підлягають відшкодуванню з урахуванням індексації грошових доходів громадян. Порядок проведення індексації грошових доходів населення затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 р.

Загально існує два способи відшкодування майнових збитків завданих воєнними діями. Перший спосіб заснований на добровільній основі відшкодування шкоди країною-агресором, разом з прийняттям певних мирних договорів чи інших міжнародних актів – репарація.

Другим відомим способом є такий що базується на примусовому вилученні майна чи оплаті від держави країни-агресора чи в її населення – контрибуція.

Під моральною шкодою розуміють такі наслідки правопорушення, що не мають економічного змісту й вартісної форми. Моральна шкода полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала через каліцтво чи інше ушкодження здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної чи юридичної особи (ст. 23 ЦК України). Зазначена шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, і не пов'язана з розміром цього відшкодування [8].

Також різниця полягає у способі стягнення: репарацію завжди сплачують державі, на яку напали. Контрибуцію накладає країна-переможниця, яка сама могла бути загарбником.

Щоб піднімати питання про відшкодування шкоди потрібно знати з чого потрібно починати. Насамперед наша країна перебуває на стадії збору доказів, тобто це будь-яка фото- чи відеофіксація руйнувань, які принесла із собою війна та передача їх до міжнародних судів для подальшого стягнення з країни-агресора. Перший суд вже відбувся, Міжнародний суд ООН в Газі 16 березня, за яким Україна офіційно на найвищому рівні та за правилами закріпила факт вторгнення росії на територію України та має офіційно рішення про негайне припинення військових операцій. Тобто маленькими кроками наша держава впевнено йде до своєї перемоги паралельно підтримуючи свою перемогу юридично на міжнародній арені.

Для розгляду прикладу та самої системи виплати репарацій можемо взяти за основу виплату репарацій Німеччиною після Другої світової війни. Основи таких виплат були визначені на Ялтинській та Постдамській конференціях у 1945 році, де говорилося про те, що репараційні виплати будуть здійснюватись за рахунок активів Німеччини у інших країнах.

У мешканців радянської зони окупації Німеччини офіційно конфісковували роялі, радіоприймачі, килими, предмети меблів, настінні і наручні годинники, які здебільшого були розподілені за невелику плату між радянськими номенклатурними чинами та старшими офіцерами. В документах трофейного відомства рахуються чоловічі та жіночі пальта, головні убори і вагони вина [7].

Стягування репарацій з Німеччини було припинено 1954 року.

Тобто ми можемо чітко прослідкувати що у 1945 році була застосована стратегія відшкодування збитків насамперед за допомогою активів та мародерське примусове вилучення майна у її населення, де ми можемо побачити ідентичність ситуації поведінки російської армії, яка і у наш час займається мародерством.

Якщо розглядати вектор подальших післявоєнних дій в Україні, а саме відшкодування шкоди то є декілька варіантів розвитку подій.

Першим виступає найбільш цивілізований варіант компенсації збитків, тобто виплата репарацій на основі мирного договору зі сторони російської федерації, що здається найменш можливим сценарієм розвитку, так як слово «цивілізований» та російська федерація просто не можуть бути поряд.

Наступним варіантом є порука на ООН, яка в свою чергу як міжнародна організація може зробити так як було з Німеччиною, тобто усі активи росії, які були заморожені додати до основного фонду з якого вона і виплачуватиме репарації нашій державі.

А останній варіант, як на мене, є цілком прийнятним та найбільш реальним у ході даних подій. Цей спосіб буде застосовуватись у випадку якщо росія і далі обиратиме такий шлях яким вона йде у даний час, ігноруватиме міжнародну спільноту та міжнародне право, а саме самовільне вилучення активів росії на користь України [4].

Не є секретом що більшість країн є прибічниками України, і основна суть останнього варіанту полягає в тому, що наша держава за рішенням країн-союзників може самостійно отримати заморожені активи російської федерації з інших країн на власну користь.

В свою чергу Україна піклується про своїх громадян і в такий нелегкий час намагається допомогти тим, чиї домівки пошкоджені. Державою за допомогою фахівців урядового порталу «Дія» вже було запущено виплати для громадян домівки яких зруйновані чи пошкоджені а також для тих хто вимушено їх покинув.

Щоб отримати грошову компенсацію необхідно подати до органів місцевого самоврядування, а у разі їх відсутності - відповідних військово-цивільних адміністрацій населених пунктів за місцем розташування житла перший пакет документів, визначений у переліку, на кожен окремий об’єкт житла [3].

Протягом 5 календарних днів з моменту надходження заяви заявник отримує повідомлення про рішення та дату проведення обстеження житла (яке здійснюється у строк не більше 30 календарних днів з моменту прийняття такого рішення).

Протягом 3 робочих днів з моменту проведення обстеження безоплатно заявник отримує від органу місцевого самоврядування/військово-цивільної адміністрації:

- акт обстеження житла;
- довідку про визнання особи постраждалою внаслідок надзвичайної ситуації [3].

Також задля відшкодування особистих втрат існує механізм відшкодування на міжнародному рівні. В першу чергу установою куди громадянин України може звернутися це Міжнародний Суд ООН, де досі відкрита справа Україна проти росії у якій наша держава вимагає відшкодування збитків не тільки за зруйновані міста а і компенсації особисто людям які є постраждалими від загарбницьких дій останньої.

Ще однією міжнародною установою є Трастовий фонд для жертв (ТФЖ). Він заснований в 2002 році Асамблеєю держав — учасниць Міжнародного кримінального суду (МКС). Так само як і Міжнародний кримінальний суд, його діяльність регулюється Римським статутом. Трастовий фонд для жертв допомагає жертвам отримати компенсацію за шкоду, заподіяну злочинами, які підпадають під юрисдикцію МКС. Тобто воєнними злочинами, злочинами проти людяності, геноцидом і агресією. Вимагати відшкодування мають право всі потерпілі: індивідуально або колективно, в залежності від конкретної справи. Виплата відбувається за рішенням Суду або Палати попереднього суду МКС [5].

Єдиним мінусом є те, що МКС займається справами проти конкретних осіб, то й виплачувати компенсації мають винні особи, а не держава в цілому, тобто потрібно знайти винну особу у конкретному військовому злочині, що буде вкрай важко, а іноді навіть неможливо, але такі випадки вже є, особливо важливо знайти конкретних осіб які безпосередньо вчиняли та які причетні до вчинення звірств, як до прикладу у Ірпені, Бучі та Гостомелі.

Висновки. Процес відшкодування шкоди, як ми можемо прослідкувати є важким процесом, якому передують безліч документаційних оформлень, слухань в суді, та дуже багато років.

Даний процес є вкрай важливим насамперед у двох аспектах:

- Відновлення справедливості, певна помста за руйнування у країні;
- Відновлення інфраструктури та економічної складової держави.

Варто також зазначити що відшкодування шкоди включатиме в себе, як відшкодування шкоди державі державою, так і державою особі, як в середині країни, так і на міжнародній арені.

Звичайно для кожного з нас важливе відновлення держави, але відновлення справедливості є пріоритетною справою, можливо державі повернуть зруйновані будівлі та цілі міста, через роки відновляться парки та сквери, але ніхто не відновить десятки та сотні тисяч життів які забрали загарбницькі дії росії.

Список використаних джерел:

1. Блага А. Б., Мартиненко О. А. Жертви збройного конфлікту в Україні: проблеми компенсації та відшкодування за спричинені збитки. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_2/25.pdf

2. Відшкодування шкоди, завданої воєнними діями. ЛІГА:ЗАКОН. URL: https://ips.ligazakon.net/document/DG220012?an=23

3. Грошова компенсація за зруйноване житло внаслідок збройної агресії РФ/ Єдиний портал державних послуг Дія. URL: https://guide.diia.gov.ua/view/pryiniattia-rishennia-pro-nadannia-hroshovoi-kompensatsii-postrazhdalym-zhytlovi-budynky-kvartyry-iakykh-zruinovano-vnaslidok-na-0fe6e45b-3d5a-4f44-a4b6-b3e750c76891

4. Компенсація збитків завданих воєнними діями. URL: https://golaw.ua/ua/insights/publication/kompensacziya-zbitkiv-zavdanih-voyennimi-diyami/

5. Мамедов Г. Як Росія заплатить за агресію. *Погляди НВ*. URL: https://nv.ua/ukr/opinion/yak-rosiya-zaplatit-za-viynu-proti-ukrajini-aktivi-rf-novini-ukrajini-50232843.html

6. Питання виплати грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації: Постанова КМУ від 02.09.2020 р. № 767/ Кабінет Міністрів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-2020-%D0%BF#Text (дата звернення 18.04.2022).

7. Рябчун Ю. Міжнародний суд ООН в Гаазі зобов'язав Росію негайно призупинити воєнні дії в Україні. *Суспільне.* URL: https://suspilne.media/230136-vtorgnenna-rosii-v-ukrainu-den-55-tekstovij-onlajn/

8. Цивільний кодекс України / Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення 18.04.2022).

Катерина ПЕТРОВИЧ*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФОТОГРАФІЧНІ ТВОРИ ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *У статті розглянуто законодавство про авторське право на фотографічні твори, поняття та значення фотографії не тільки в умовах сьогодення але і раніше. Наведено конкретні нормативно-правові акти які регулюють авторське право, та які саме твори охороняються авторським правом. Також у роботі досліджено роль фотографії в інтернет, виокремлено основні проблеми у розміщенні та публікації фотографій у мережі та проблему охорони таких об'єктів як об'єктів авторського права.*

Наведено порівняння щодо немайнових та майнових прав автора в умовах сьогодення та до введення воєнного стану, виокремлені основні заборони щодо певної категорії фотографій та їх публікації. Також у статті наведено наслідки недотримання таких заборон на законодавчому рівні.

Abstract. *The article considers the legislation on copyright for photographic works, the concept and meaning of photography not only in today's conditions but also in the past. Specific normative legal acts regulating copyright and which works are*

* Науковий керівник: доцент кафедри права факультету менеджменту та права ВНАУ – Маньгора Т.В.

protected by copyright are given. The role of photography on the Internet is also investigated, the main problems in posting and publishing photos on the Internet and the problem of protection of such objects as copyright objects are highlighted.

A comparison of non-property and property rights of the author in the present and before the imposition of martial law, highlights the main prohibitions on a particular category of photographs and their publication. The article also presents the consequences of non-compliance with such prohibitions at the legislative level.

Вступ. Фотографія завжди мала важливе значення для суспільства, особливо як об'єкт передачі інформації. З часів появи першої фотографії люди залишали на плівці та пізніше на аркуші паперу частину свого життя, якісь яскраві емоції та події в житті кожного. З часом фотографія стала витвором мистецтва, гарні, якісні та незвичайні фотографії стали дійсно певними творами які заполонили наше життя. На сьогоднішній день фотографію можна вважати одним із найактуальніших способів відображення реальності. Однією з переваг є легковідтворюваність, але вона є й недоліком.

Основною проблемою фотографічних творів була і залишається їх правова охорона в інтернеті. Тому що відтворювати та розповсюджувати фотографічні твори легко, а виявити порушника досить складно, адже в процесі незаконного копіювання та розміщення фотографій задіяна значна кількість осіб. Особливо при появі такої умови, як введення воєнного стану, фотографія привертає до себе ще більше уваги та потребує правового регулювання ще більше аніж у будь-який інший час.

Тому особливо важливо порівняти та розглянути основні вимоги до фотографічних творів, щоб вони не суперечили законодавчим вимогам, мали місце серед інших об'єктів авторського права та охоронялися законом в умовах воєнного стану в країні.

Виклад основного матеріалу. Якщо розгладати законодавство щодо фотографічних творів як об'єктів авторського права то Закон України « Про авторське право і суміжні права» в статті 8 серед об'єктів, які охороняє авторське право, називає фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії. Згідно зі статтею 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (до якої приєдналася Україна) та статтею 8 Закону України "Про авторське право і суміжні права" фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії, охороняються як об'єкти авторського права.

Авторським правом охороняються фотографії, які є результатом творчої діяльності людини – як оприлюднені, так і не оприлюднені, як завершені, так і не завершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо).

Передбачена законодавством правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору й не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у фотографії.

Авторське право діє протягом усього життя автора й 70 років після його смерті, крім випадків, передбачених статтею 28 Закону. Тривалість охорони фотографічних творів приведена у відповідність до статті 9 Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право 1996 року, стороною якого є Україна. Крім того, зазначений міжнародний договір та Закон повністю застосовують охорону творів у цифровому середовищі, зокрема в мережі Інтернет [3].

Інтернет – всесвітній інформаційній системі загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами. Інколи користувачі помилково вважають поширення конфіденційної інформації в Інтернеті порушенням авторських прав.

Прикладом такої помилки можуть вважатися фотохостинги: власники розміщують фотографії, на яких є зображення інших осіб, без дозволу на поширення цих зображень всіх учасників фотозйомки. Оскільки власником фотографії (а отже – носієм авторського права) є та особа, яка зробила даний фотознімок, а інші учасники в такій ситуації є носіями права на охорону свого особистого та сімейного життя, то порушується саме конфіденційність інформації.

Стрімкий розвиток техніки, а саме мобільних телефонів з камерою викликав неабиякий резонанс в суспільстві. Все популярнішим стає фотографувати щось та викладати ці фотографії в соціальні мережі для їхнього перегляду іншими людьми. Будь-яка незвичайна подія чи будь-який момент або явище у житті людина зазвичай фіксує щоб показати друзям або розмістити у соціальних мережах. У звичайний час це не було б проблемою і не викликало такої застороги, але в умовах воєнного стану є певні обмеження щодо фотофіксації або відеозйомки певних об'єктів чи незвичайних подій які відбуваються на території.

Насамперед авторам категорично заборонено висвітлювати фотографії що містять наступну інформацію:

- найменування частин та підрозділів, а також їхнє розташування;
- кількість військових у частинах та підрозділах;
- кількість озброєння та техніки, їхній стан і місце зберігання;
- умовні позначки об'єктів, а також заборонено висвітлювати будь-які фото що містять інформацію про:
- операції, які проводять або планують;
- систему охорони та оборони військових частин;
- наявний захист військового такий як: озброєння та техніка (крім видимих або очевидно виражених);
- порядок залучення сил (військових) та засобів (озброєння);
- збір розвідувальних даних;
- переміщення та розгортання військ (найменування, кількість, маршрути);
- військові частини та їх тактику, методи дій;

- унікальні операції та спосіб їх виконання;
- ефективність радіоелектронної боротьби противника;
- відкладені або скасовані операції;
- зниклий або збитий літак, корабель та операції з пошуку і порятунку;
- плани щодо безпеки наших військ (дезінформація, маскування, протидія);
- інформаційно-психологічні операції, які проводять або планують;
- пропаганду або виправдання широкомасштабної збройної агресії Росії проти України [4].

Якщо до воєнного стану автор мав право вільно публікувати та висвітлювати свої праці, то в умовах воєнного стану є певні обмеження і якщо дотримуватись цих умов, то загалом усі інші права є незмінними.

Якщо ж йти у протилежному напрямку та публікувати фото з інформацією яка заборонена то на такий випадок Верховна Рада України вже ухвалила закон про кримінальну відповідальність за незаконну фото- та відеозйомку переміщення ЗСУ та міжнародної військової допомоги під час воєнного стану.

Даний закон доповнює Кримінальний кодекс України новою статтею 114-2 "Несанкціоноване розповсюдження інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших військових формувань України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану".

Так, за розповсюдження інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, якщо така інформація не розміщувалась у відкритому доступі Генштабом ЗСУ, або без отримання письмового дозволу Генштабу на її розповсюдження, передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п’яти років[2].

За розповсюдження інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших військових формувань України, якщо така інформація не розміщувалась у відкритому доступі Генштабом ЗСУ, або без отримання письмового дозволу Генштабу на її розповсюдження – позбавлення волі на строк від п’яти до восьми років.

За ці дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України чи незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років [2].

Також заборонено публікувати фотографії моменту удару снаряду, те куди він влучив, або ж наслідки попадання такого снаряду хоча б першу добу, так як якщо такі дії все ж таки будуть вчинені, то вони можуть розглядатися як дії що корегують вогонь ворога і в такому разі також буде кримінальна відповідальність за статтями 111(“державна зрада“) та 113(“диверсія“) Кримінального кодексу України.

Державна зрада карається позбавленням волі на строк від дванадцяти до п’ятнадцяти років із конфіскацією майна або без.

Диверсія карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без.

Висновки. Автор фотографічного твору визнається власником всіх особистих немайнових прав (права авторства, права на ім'я, право на захист репутації). За ним також закріплюється цілий комплекс майнових авторських прав щодо створеного ним твору. Досліджуючи фотографія як об'єкт авторського права можна дійти висновку що це доволі вільна та творча сфера, за допомогою фотографії ми можемо залишити надовго у пам'яті будь-що. Це можуть бути емоції, події, гарна картинка, мирне небо або ж щось інше, але тільки не заборонені об'єкти чи інформацію.

Тому можемо зробити загальний висновок що авторське право на фотографію цілком не утискається, але піддається обмеженням право на публікацію та розповсюдження фотографічних творів лише певної забороненої категорії, наслідком недотримання чого буде кримінальна відповідальність для автора.

Список використаних джерел:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971р. Ратифіковано Україною від 25.10.95 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051 (дата звернення 13.04.2022).

2. Не фотографувати! - Рада ввела кримінальну відповідальність за зйомку ЗСУ і військової допомоги/ Львівська обласна державна адміністрація. URL: https://loda.gov.ua/news?id=66646

3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 N 3793-XI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text (дата звернення 13.04.2022).

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2160-IX . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-%D0%86%D0%A5#Text (дата звернення 13.04.2022).

5. Рекомендації щодо забезпечення правомірності створення і використання фотографічних творів. Міністерство економіки України. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=33cec514-d70e-4df5-adbc-c9fba22daea8 (дата звернення 13.04.2022).

6. Цивільний кодекс України / Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення 13.04.2022).

Богдана ПИПЕНКО*
студентка 1 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПЦІЇ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВИ У СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ

Анотація. *В статті йдеться мова про політико-правові концепції створення держави у Стародавній Греції. Розповідається про різні періоди розвитку політико-правової думки. Також про характерні риси політичних вчень Стародавній Греції: поступове звільнення політичних поглядів від міфологічної форми; становлення їх як відносно самостійної частини філософії; всебічний аналіз устрою держави, класифікація його форм; пошук і визначення ідеальної форми правління.*

Abstract. *The article deals with the political and legal concepts of statehood in ancient Greece. It tells about different periods of development of political and legal thought. Also about the characteristic features of the political teachings of ancient Greece: the gradual liberation of political views from the mythological form; their formation as a relatively independent part of philosophy; comprehensive analysis of the state system, classification of its forms; finding and determining the ideal form of government.*

Вступ. В Античності політична наука - наука про вище благо людини і держави, про найкращий державний лад. Її об'єктами є прекрасне і справедливе, які досяжні лише в розумно влаштованому державі. Політична наука покликана навчити людей красиво і справедливо спільно проживати в суспільстві, взаємодіяти в єдиній державі. Звідси видно, що перші теоретичні концепції політики мають філософсько-етичний характер. Їх автори практично ототожнюють політичне із суспільним і використовують для характеристики політики етичні і естетичні категорії. Тому цей етап називається ще й філософсько-етичним етапом.

Державність в Стародавній Греції виникла на початку І тисячоліття до н.е. у формі самостійних і незалежних полісів - окремих міст-держав. Перехід від первіснообщинного ладу до ранньокласового суспільства і політичної формі організації суспільного життя супроводжувався процесом класової диференціації населення, загостренням боротьби між різними верствами - родовою знаттю і зубожілих общинниками, вільними і рабами. У цих умовах в давньогрецьких полісах розгортається запекла боротьба за владу, за установа однієї з форм правління - аристократії (влади старої або нової знаті, "Кращих"),

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри права ВНАУ - Піковська Т.В.

олігархії (влади багатих і заможних), або демократії (влади народу, тобто всіх дорослих вільних уродженців поліса). Ця боротьба різних шарів знайшла своє відображення в боротьбі різних течій політичної і правової думки.

Виклад основного матеріалу. Правової думки виділяються три періоди:

Ранній період (IX-VI ст. до н.е.) пов'язаний з часом виникнення давньогрецької державності. У цей період спостерігається помітна раціоналізація політико-правових уявлень (Гомер, Гесіод і «мудреців») і формується філософський підхід до проблем держави і права (Піфагор і піфагорійці, Геракліт).

Другий період (V - перша половина IV в. до н.е.) - це час розквіту старогрецької філософської та політико-правової думки, яка знайшла своє вираження у навчаннях Демокріта, софістів, Сократа, Платона, Аристотеля.

Третій період (друга половина IV-II в. до н.е.) - період еллінізму, час розпочатого занепаду давньогрецької державності, подпаденія грецьких полісів під владу спершу Македонії, а потім і Риму. Погляди цього періоду представлені у вченнях Епікура, стоїків і Полібія.

Особливість раннього періоду (IX-VI вв. до н. е..) полягає в тому, що в цей час стародавні міфи втрачають сакральний характер і починають піддаватися етичної та політико-правової інтерпретації. Це чітко проглядається в поемах Гомера і Гесіода.

Гомер (його життя і творчість відносяться до VIII в. до н. е.., а описувані в поемах «Іліада» і «Одіссея» події - до XIII в. до н. е..) був виразником ідеї розвиненої і ревниво оберегаемой громадянськості, згідно з якою поліс ставиться вище за все. Поеми Гомера «Іліада» та «Одіссея» пронизані гострим почуттям батьківщини. Ідеологія Гомера, йдучи корінням в общинно-родову формацію, відображає також нарождающуюся цивілізацію, висхідний гуманізм, включаючи критику разлагающейся родової аристократії, скептичне ставлення до богам і героям, цілком певну антивоєнну позицію і гуманізм в моралі, релігії та естетики.

У поемах Гомера, на яких виховувалася в подальшому вся Еллада, Зевс у морально-правовій площині виступає як верховний заступник загальної справедливості (дике), суворо караючий тих, хто творить насильство і неправедний суд. В. Нерсесянц зазначає, що вживані Гомером поняття «дике» (справедливість) і «теміс» (звичай, звичайне право) істотні для характеристики праворозуміння в ту героїчну епоху (кінець II - початок I тис. до н. е..), яку прийнято називати «Гомерівським суспільством», «гомерівської Грецією» [1, с. 494].

Якщо Гомер ознаменував собою напередодні класового суспільства, то Гесіод (VIII-VII ст. до н. е..) відбивав вже орієнтацію людини в межах класового суспільства. Міфологія, досить «розхитана» вже у Гомера, у Гесіода перетворювалася або безпосередньо в мораль (Дидактичний епос), або в предмет збирання та каталогізації (Генеалогічний епос). Ідеї ‹права і справедливого суспільного устрою набувають ще більшого значення в поемах Гесіода (VII ст. до н.е.) «Теогонія» і «Труди і дні».

Розвитку політико-правової думки в V в. до н.е. значною мірою сприяло поглиблення філософського і соціального аналізу проблем суспільства, держави, політики і права.

Аристотель розрізняє два види справедливості: зрівнював й розподіляти. Критерієм зрівнює справедливості є «арифметичне рівність», сферою застосування цього принципу - область цивільно-правових угод, відшкодування збитку, покарання і т.д. Розподіляє справедливість виходить з принципу «геометричного рівності »і означає розподіл загальних благ по гідності, пропорційно внеску та внеску того чи іншого члена спілкування. Основним підсумком етичних досліджень, суттєвим для політики, є положення про те, що політична справедливість можлива лише між вільними і рівними людьми, що належать до одного спільноті, і має на меті їх самозадоволення (автаркію) [5, с. 18].

Аристотель вперше докладно розкриває зміст поняття «громадянин». Людини Аристотель розглядає як істота політична, а поняття «громадянин» (polites) визначається їм через участь у суді і влади. Багато ідей Аристотеля і сьогодні звучать досить актуально.

Для Аристотеля, як і для Платона, держава являє собою якесь ціле і єдність складових його елементів, але він критикує платонівську спробу «зробити державу надмірно єдиним ». Держава складається з безлічі елементів, і надмірне прагнення до їх єдності, наприклад пропонована Платоном спільність майна, дружин і дітей, призводить до знищення держави. З позицій захисту приватної власності, сім'ї і прав індивіда Аристотель докладно критикував обидва проекти платонівського держави.

Класифікація форм держави в «Політиці» проводиться за двома критеріями: за числом правлячих осіб і здійснюваною в державі мети. Залежно від числа тих, що володарюють Аристотель виділяє правління одного, небагатьох і більшості. За другим критерієм виділяються правильні держави, де верховна влада переслідує мети загального блага громадян, і неправильні, де правителі керуються інтересами особистої вигоди. На основі цих двох критеріїв Аристотель, продовжуючи традицію, закладену Платоном, здійснює детальну класифікацію державних пристроїв. Він виділяє шість видів державного устрою. До правильним державам Аристотель відносить монархію, аристократію і політію; до неправильним - тиранію, олігархію і демократію. З неправильних форм держави тиранія - найгірша.

Корінна причина політичної нестійкості, заколотів і зміни форм держави полягає у відсутності належного рівності. Олігархія посилює існуючу нерівність, а демократія надмірно зрівнює багатих і простий народ. Міркування Аристотеля про демократію і олігархії свідчать про те, що йому були зрозумілі соціальні протиріччя, що визначали розвиток рабовласницького держави [6, с.19].

Держава (polis), вважає Аристотель, створюється не заради того, щоб жити, але для того, щоб жити щасливо. Розглядаючи питання про те, який вид державного устрою найкращий, Аристотель приходить до висновку, що «держава, що складається із середніх людей, буде мати і найкращий державний

лад »(політія). Політія як найкраща форма держави з'єднує в собі кращі сторони олігархії і демократії, але вільна від їх недоліків і крайнощів. Політія - «середня» форма держави, і В«середнійВ» елемент у ній домінує в усьому: у вдачі - поміркованість, у майні - середній достаток, у владарювання - середній шар. «Держава, складається з «середніх» людей, буде мати і найкращий державний лад В» [5, с.19].

У третьому періоді розвитку політичної думки Стародавньої Греції (друга половина IV-II ст. до н.е.) - періоді розпочатого занепаду давньогрецької державності, подпаденія грецьких полісів під владу спершу Македонії, а потім і Риму політична думка була представлена вченнями Епікура, стоїків і Полібія. Зупинимося на розгляді політичного вчення Полібія (210-128 рр.. до н.е.) - грецького мислителя, історика, автор концепції круговороту форм правління держави.

Основна робота Полібія «Загальна історія». Логічне підгрунтя політичного вчення - історизм. Історія, вважав Полібій, повинна носити загальний характер. Вона повинна охоплювати в своєму викладі події, відбуваються одночасно і на Заході, і на Сході, бути прагматичною, тобто пов'язаної з військовою і політичною історією. Полібій поділяв ідеї стоїків про циклічному розвитку світу. Під їх впливом Полібій створив концепцію кругообігу форм правління держави:

Кругообіг форм правління держави - це три правильні форми і три неправильні форми правління змінюють один одного. Будь явище піддається зміні. Будь правильна форма правління держави вироджується. Починаючи з тиранії, встановлення кожної наступної форми грунтується на осмисленні попереднього історичного досвіду. Так, після повалення тирана суспільство вже не ризикує ввіряти владу одному.

У рамках своєї розумової конструкції кругообігу форм правління Полібій визначає період, необхідний для переходу від однієї форми правління до іншої, що дозволяє передбачити і сам момент переходу:

- життя декількох поколінь людей займає перехід від царської влади до тиранії;
- життя одного покоління людей займає перехід від аристократії до олігархії;
- життя трьох поколінь людей займає перехід від демократії до охлократії (демократія вироджується через три покоління).

Полібій прагнув знайти таку форму правління держави, яка б забезпечувала рівновагу в державі подібно плаваючого кораблю. Для цього необхідно з'єднати три правильні форми правління в одну. Конкретним прикладом змішаної форми правління для Полібія була Римська республіка, в якій поєднувалися: влада консулів - монархія; влада сенату - аристократія; влада народних зборів – демократія. На відміну від Арістотеля, для якого ідеальна форма правління – це змішання двох неправильних (неправильних для Аристотеля) форм правління: олігархії і демократії, у Полібія ідеальна форма правління - це змішання трьох правильних форм правління держави: монархії, аристократії, демократії [7, с.37].

Висновки. Таким чином, в античності в рамках всеосяжного філософського знання розвивалися політичні теорії, в центрі уваги яких перебували такі проблеми, як сутність і походження держави, пошук найкращої форми правління, обгрунтування ідеї про те, що управляти мають кращі, які вміють керувати. Перевага віддавалася монархії, аристократії і змішаної форми правління.Вершиною розвитку політичної думки античної Греції були роботи Платона (427-347 рр. до н. е..) і Аристотеля (384-322 рр.. до н. е.).

Список використаних джерел:

1. Чорнобай О. Л. Софістика як дискурсивна практика правової аргументації за часів античності. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2016. № 845. С. 443-453.
2. Балух В.О. Історія античної цивілізації: Стародавня Греція: Підручник.В.О. Балух. Чернівці. 2007. 656с.
3. Андріяненко В. І. Історія і теорія української і зарубіжної культури: навч. посіб. Східноукраїнський національний ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2007. 176 с.
4. Вовк Б. Політична теорія стародавньої Греції. *Освіта і наука.* 2021. № 1. С. 5-8.
5. Голованов С.О. Історія стародавнього світу. Навчальний посібник. Київ, 2017. 472 с.
6. Pikovska T. V. The struggle of europeans for the colonization of Africa. Colloquium-journal. Polska : Warszawa, 2020. № 33 (85), Część 3. P. 18-25.
7. Іванов І. В., Зозуля Є. В., Туренко О. С. Історія вчень про державу і право. Навчальний посібник. Київ «Гельветика», 2018. 308 с.

Інна РИБАК*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЮРИДИЧНА ВІДВОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

Анотація. *У статті проаналізовано зміст і сутність норм права, які регулюють використання та охорону вод України; опис поняття юридичної відповідальності при порушенні водного законодавства України; виявлення особливостей основних видів юридичної відповідальності за порушення водного*

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри права факультету менеджменту та права ВНАУ – Піковська Т.В.

законодавства України; розкриття змісту та поняття функції контролю у галузі охорони та використання водного середовища.

***Abstract**. The article analyzes the content and essence of the rules of law governing the use and protection of waters of Ukraine; description of the concept of legal liability in violation of water legislation of Ukraine; identification of the main types of legal liability for violation of water legislation of Ukraine; disclosure of the content and concept of the control function in the field of protection and use of the aquatic environment.*

Вступ. Вода є невід'ємною частиною природного середовища та виконує важливі функції – оздоровчу, екологічну, культурну тощо. Відповідно до Закону України від 21 грудня 2010 р "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" використання води в Україні є нераціональним, збільшуються непродуктивні водні витрати, доступність водних ресурсів через забруднення та виснаження зменшилися.[6] Майже всі підземні води та поверхневі водні джерела забруднені. Поточна екологічна ситуація з водними ресурсами в Україні є критичною і вимагає вдосконалення законодавства для притягнення винних осіб до відповідальності за порушення у сфері використання водних ресурсів, оскільки це один із найпоширеніших видів юридичної відповідальності у сфері охорони навколишнього середовища та природокористування [7]. Згідно зі статистикою ЮНЕСКО, Україна посідає 95 місце зі 122 країн світу, що належать до країн з високим рівнем використання води та невисокою водозабезпеченістю. [3]

Виклад основного матеріалу. За останні роки запроваджено низку нормативних актів, котрі мають значення для охорони водних ресурсів та розвитку водного господарства в Україні. Вони діляться за трьома групами:

1. Ті,що відносяться до розвитку водного господарства в Україні,це: а)Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію розвитку водного господарства України» від 14 січня 2000 р. б)Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 5 березня 1998 р. в)Указ Президента України «Про заходи щодо державної підтримки водогосподарсько-меліоративного комплексу» від 23 червня 1998 р. г)Закон України «Про Загальнодержавну програму розвитку водного господарства України» від 17 січня 2002 р.

2. Ті,які відносяться до оздоровлення басейнів річок, питної води та водопостачання, зокрема: а)Закон України «Про загальнодержавну програму «Питна вода України» на 2006–2020 роки» від 3 березня 2005 р. б)Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 р. в)Постанова Кабінету Міністрів України «Про Комплексну програму першочергового забезпечення сільських населених пунктів, що користуються привізною водою, централізованим водопостачанням у 2001–2005 роках і прогноз до 2010 року» від 23 листопада 2000 р.

3. Ті,що відносяться охорони вод, зокрема: а)Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів» від 22 березня 2001 р. б)Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення» від 29 лютого 1996 р. [1].

Частина 1 статті 110 Водного кодексу України наголошує, що порушення водного законодавства притягує за собою чотири види відповідальності: адміністративну, кримінальну, дисциплінарну, цивільну. Основними методами в забезпеченні правопорядку та законності у сфері охорони вод і водокористування є примус та переконання. Переконання є першочерговим методом забезпечення законності, а заходи примусу є допоміжними і застосовуються, коли недостатньо заходів переконання [8].

Стаття 68 Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачає випадки правопорушень, які несуть за собою юридичну відповідальність у сфері екології. Водне законодавство передбачає низку складів правопорушень, які призведуть до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової або дисциплінарної відповідальності [9]. За статтею 110 Водного кодексу України, відповідальність за порушення у сфері водного законодавства несуть особи, які винні у: засміченні та забрудненні вод; у самовільному захопленні водних об'єктів; у порушенні режиму господарської діяльності на землях водного фонду та у водоохоронних зонах; у руйнуванні русел річок, водотоків та струмків або порушенні природних умов поверхневого стоку під час будівництва і експлуатації залізниць, автошляхів та інших інженерних комунікацій; у недотриманні умов дозволу або порушенні правил спеціального водокористування. [2]

Адміністративна відповідальність є однією із найпоширеніших видів відповідальності у галузі охорони навколишнього природного середовища(в тому числі у водній сфері). Суть відповідальності полягає у застосуванні до правопорушника санкцій адміністративно-правового характеру. Адміністративне водне правопорушення є підставою для притягнення винної особи до адміністративної відповідальності.

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення до водних правопорушень які діляться на три групи належать:

- група А- порушення права власності на водні об'єкти, водні ресурси порушення права державної власності на води (48 стаття);
- група Б - пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації (стаття 61), порушення права користування водними ресурсами – порушення правил водокористування (стаття 60), порушення правил складування, зберігання, розміщення, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів (стаття 83).
- Група В - порушення правил охорони вод – порушення правил охорони водних ресурсів (стаття 59), порушення вимог щодо охорони територіальних і внутрішніх морських вод від забруднення і засмічення (стаття 59 частина 1).

Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає, що суб'єктами відповідальності за екологічні правопорушення можуть бути фізичні особи, тобто громадяни України, особи без громадянства, іноземні особи, наділені адміністративною дієздатністю та досягли 16 років на момент вчинення проступку та є осудними [10].

Пункт 4 Постанови Верховної Ради України від 29 жовтня 1992 р. повідомляє що діяльність підприємств зупиняється або обмежується у разі порушення екологічних нормативів, перевищення лімітів використання природних ресурсів, порушення екологічних стандартів а також недотримання вимог екологічної безпеки. Стягненням за адміністративні правопорушення у сфері акваторії є обмеження, припинення або тимчасова заборона діяльності установ, підприємств або організацій незалежно від їх форми власності; штраф; конфіскація предмета який став знаряддям злочину [11]

При порушенні водного законодавства кримінальна відповідальність набуває форми обмеження або позбавлення волі, конфіскації володінь, штрафу, позбавлення права займатись певною діяльністю або обіймати певні посади. Якщо ж йдеться про правопорушення, встановлені в інших главах кодексу, інші заходи покарання можуть застосовуватися окремо або в сукупності.

Кримінальним кодексом України від 5 квітня 2001 року було значно посилено кримінально – правову охорону природного середовища. Екологічні відносини були визначені у самостійному 8 розділі «Злочини проти довкілля». Перелік злочинних діянь було доповнено новими правопорушеннями. До них відносяться злочини у сфері землекористування, злочини проти екологічної безпеки, злочини у сфері охорони водних ресурсів та інші [12].

Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 18 травня 1995 р. «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону і раціональне використання водних ресурсів» встановив вимоги порядку проведення розрахунку завданої шкоди, які здійснюються в момент державного контролю у галузі раціонального використання водних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища. Цей наказ закріпив перелік порушень, які тягнуть за собою цивільно – правову відповідальність фізичних або юридичних осіб.[4] Зокрема до таких правопорушень належать збір води з підземних або поверхневих джерел без дозволу спеціальних органів (самовільне водоспоживання), самовільне скидання зворотних вод з, суден, підприємств чи об'єктів, для яких не встановлені норми тимчасово узгоджених або гранично допустимих скидів шкідливих речовин чи не видані дозволи на спеціальне водокористування ; перевищення затверджених норм та нормативів скидів забруднювальних речовин; скидання шкідливих речовин, що призвели до забруднення підземних вод [5].

Стаття 243 Кримінального кодексу України встановлює відповідальніст за порушення водного законодавства, а саме забруднення моря. Забруднення моря в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або в межах вод виключної (морської) економічної зони України матеріалами чи речовинами,

шкідливими для життя чи здоров'я людей, або відходами внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло перешкодити законним видам використання моря, а також незаконне скидання чи поховання в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або у відкритому морі зазначених матеріалів, речовин і відходів караються штрафом від трьохсот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки, -караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. Неповідомлення спеціально відповідальними за те особами морських та повітряних суден або інших засобів і споруд, що знаходяться в морі, адміністрації найближчого порту України, іншому уповноваженому органу або особі, а у разі скидання з метою поховання - і організації, яка видає дозволи на скидання, інформації про підготовлюване або здійснене внаслідок крайньої потреби скидання чи невідворотні втрати ними в межах внутрішніх морських і територіальних вод України або у відкритому морі шкідливих речовин чи сумішей, що містять такі речовини понад встановлені норми, інших відходів, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло завдати шкоди зонам лікування і відпочинку або перешкодити іншим законним видам використання моря,-карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або обмеженням волі на строк до трьох років. [13].

Питання щодо застосування цивільної відповідальності за порушення водного законодавства регулюється статтею 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі. Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням. Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих [14].

Висновки. Таким чином, розглядаючи поняття юридичної відповідальності у сфері природного середовища та довкілля, можемо розглядати її у чотирьох аспектах: як відносини, які виникають між порушником і державою з приводу правопорушення цієї сфери; як правовий примус

виконання вимог, які закріплені у законодавстві; як правовий інститут, котрий встановлює засоби, види і порядок застосування спеціалізованими органами примусових заходів впливу на порушників цієї галузі; як обов'язок нести наслідки за вчинене діяння. Водний кодекс України наголошує, що порушення водного законодавства притягує за собою чотири види відповідальності: адміністративну, дисциплінарну, цивільну та кримінальну.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Прийнята на 5 сесії Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 1.04.2022)
2. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. URL: https://protocol.ua/ru/vodniy_kodeks_ukraini_vid_06_06_1995_213_95_vr/ (дата звернення 1.04.2022)
3. Основні показники використання вод в Україні за 2003 рік. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ns_rik/ns_u/opvvr_u2005.html (дата звернення 1.04.2022)
4. Збірник міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. – 2-ге вид., доп. – Львів: Норма, 2002. – 416 с. URL: http://epl.org.ua/human-posts/zbirnyk-mizhnarodno-pravovykh-aktiv-u-sferi-okhorony-dovkillia-2-e-vyd-dop/(дата звернення 1.04.2022)
5. Плотнікова О. Правовий режим використання та охорони підземних вод. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KP982024(дата звернення 1.04.2022)
6. Закон України від 21 грудня 2010 р "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17#Text (дата звернення 1.04.2022)
7. Зелена книга "Аналіз сфери спеціального водокористування та проведення робіт на землях водного фонду". URL: https://www.slideshare.net/BRDO/ss-238797960 (дата звернення 1.04.2022)
8. Водний кодекс України. URL: https://kodeksy.com.ua/vodnij_kodeks_ukraini/statja-110.htm(дата звернення 1.04.2022)
9. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» URL:https://protocol.ua/ru/pro_ohoronu_navkolishnogo_prirodnogo_seredovishcha_stattya_68/ (дата звернення 1.04.2022)
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення 1.04.2022)
11. Постанова Верховної Ради України від 29 жовтня 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2751-12#Text (дата звернення 1.04.2022)
12. Правдюк А.Л. Правове регулювання державного екологічного контролю. *Актуальні питання публічного та приватного права.* 2015. Вип.3. С.11-17.
13. Кримінальний кодекс України Стаття 243. Забруднення моря. URL: https://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-243.htm дата звернення 1.04.2022)

14. Закону України «Про охорону навколишнього природного середови ща».Стаття 69. Особливості застосування цивільної відповідальності. URL: http s://kodeksy.com.ua/pro_ohoronu_navkolishn_ogo_prirodnogo_seredoviwa/statja-69.htm (дата звернення 1.04.2022)
15. Середницька І.А. Екологічне право (в схемах) Альбом схем: Наочний посібник. Одеса: ОДУВС. 2016. 81с.

Вікторія САДЛОВСЬКА*
студентка 1 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Анотація. *У статті проаналізовано американське право як воля держави та як норми поведінки, зумовлені природою людини. Визначено зміст джерел американського права. Встановлено зв'язок американської правової системи виявляється з факторами, що вплинули на специфіку розвитку американського загального права, де існували протиріччя між штатами та федерацією, велика імміграція та міграція населення, різноманітність релігій, освітніх систем та суспільних ідеологій. Досліджено правовий дуалізм, суть якого у тому, що територія держави підпорядкована дії двох правових систем - держави та федерації.*

Abstract. *The article analyzes American law as the will of the state and as norms of behavior determined by human nature. The content of the sources of American law is determined. The connection between the American legal system and the factors that influenced the development of American common law, where there were contradictions between the states and the federation, large immigration and migration, diversity of religion, educational systems and social ideologies. Legal dualism has been studied, the essence of which is that the territory of the state is subject to the action of two legal systems - the state and the federation.*

Вступ. Важливе місце в американській правовій системі займає таке джерело права як юридичний прецедент, який досить висвітлений юридичною наукою, але мало використовується в українській юридичній практиці. Аналізуються та досліджуються окремі теоретичні аспекти американської правової системи, сутність її функціонування, зокрема: О.Ф. Скакун,

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри права ВНАУ – Піковська Т.В

Н.М.Оніщенко, О.В.Тюріна, В.Берхн, Макс Вебер, О.О. Жідков, А.А.Мішин, О.В.Зайчук, Алексіс де Токвіль, Н.М. Васильєв, Рене Давид та інші. Проте аналіз новітніх наукових розробок дозволяє дійти дуже мотивованого висновку у тому, що нині недостатньої теоретичної і законодавчої опрацювання цих питань немає, а розкриття судових прецедентів з юридичної погляду також є актуальним.

Виклад основного матеріалу. В американській правовій системі поняття «джерело права» є одним із засобів формування національної системи. Поняття «джерело права» включає Конституцію США, судовий законодавчий процес. Ядро американської системи права, як і англійської, є так зване загальне право. Найважливіші норми англійського загального права розробили під час феодалізму. Проте поселенці Америки зіштовхнулися з проблемами, які могли бути вирішені нормами цього закону. Тому вони створили свій універсальний закон на основі Біблії. Слід зазначити, що сюди прибували різні авантюристи під час колонізації Північної Америки, і навіть ведені політичними чи релігійними мотивами. Останні відрізнялися дотриманням порядку та високою моральністю. Як правило, при цьому переважна більшість із них були людьми освіченими та благочестивими. Через суворість своїх моральних принципів їх називали пуританами.

Пуританство було лише релігійної доктриною; у своїх ідеях він був близьким до демократичних теорій. В основі ідеології пуританської лежали ідеї відомого релігійного реформатора Кальвіна. «Віра, в ім'я якої у XVI та XVII століттях у найбільш розвинених капіталістичних країнах – у Нідерландах, Англії, Франції – йшла жорстока політична чи ідеологічної боротьби..., пише Макс Вебер, був кальвінізм. Найважливішим догматом для цього було (і вважається досі) вчення про обраність. У кальвіністському віровченні цей релігійний догмат, який, за Вебером, став психологічною основою «духу капіталізму», формулювався так: кого він призначив на вічне життя, і тільки їх.., тих він призначив на вічне життя. добре зі своєю всемогутністю. Пуритани вважали, що богообрані повинні виділятися із загальної маси людей своїми вчинками та успіхами у повсякденному житті. Пуританство було як релігійним, а й політичним течією.

По М. Веберу, «прагнення підприємництву», «прагнення прибутку», найбільша грошова вигода як така немає нічого спільного з капіталізмом...», «вони не тотожні капіталізму і найменше - для її духу». Він стверджує, що сучасний капіталізм, тісно пов'язаний з розвитком техніки і створюваних нею нових можливостей, спричинив своєрідний соціальний устрій західного суспільства, що, у свою чергу, призвело до виникнення раціональної структури права і управління. На його думку, авантюристичний, спекулятивно-торговельний капіталізм та політично обумовлений капіталізм різного роду можуть існувати без раціональної структури права та управління [5, с.185].

На Заході було розроблено специфічну релігійно-економічну етику. Аскетичний раціоналізм релігійно-економічної етики буржуазії має велике значення для суспільно-політичної етики, тобто для організації та функціонування держави. договору ми приймемо закони, постанови та акти, а

також, у разі потреби, створимо адміністративні установи, за що ми обіцяємо коритися і коритися.

Перші 50 пуритан, що прибули в Америку в 1620 р. на вітрильнику Мейфлауер, уклали між собою наступний договір: для виконання цього договору ми ухвалимо закони, постанови та акти, а також, у потреби, створимо адміністративні установи, за що ми обіцяємо коритися і коритися [6,с.20].

Американські громади, засновані на власних поняття народного суверенітету, що використовувалися застосування поза судовим процесом. Сутність його застосування групою громадян у кримінальному судочинстві незаконними способами самозасудження. У самосудах також взяли участь судді, адвокати та поліція. Були і лінчування упродовж 19 століття. Були розроблені єдині правила лінчування і застосовувалася смертна кара до ґвалтівників, спокусників на кшталт дівчат та заміжні жінки; щодо тих, хто образив жінку і не вибачився; про конокради викрадачі худоби.

У той самий час того, хто вижив у справедливій дуелі слід вважати невинним; того, хто вбив у справедливій боротьбі, треба виправдати; пряма брехня чи образу словом виправдовує застосування насильства; компанія, яка виступає відповідачем, повинна вважатися такою, що програла за індивідуальним цивільним позовом; вважається, що працівник, який подає позов до роботодавця за відшкодування збитків, що має переважне право своєї дії. Ці норми загального права застосовувалися остаточно XIX ст.

Здобувши незалежність, американці не могли тривалий час визначитися щодо застосування джерел права: одні виступали за кодифікацію, а інші – за загальне право. До середини XIX століття у більшості штатів визначилися, що має застосовуватись загальне право.

До кінця 19 століття загальне право та прецедентне право були домінуючою формою права США. У 20 столітті юридичне право почало розвиватися, істотно змінивши нормальне право. Компетенція країн у регулюванні громадських відносин досить широка. Федеральний уряд має мало влади.

Специфічний американський федералізм призвів до юридичного дуалізму. Правова система США складається з двох підсистем: держави та федерації. Джерелами законодавства США є федеральна конституція та конституція штатів, а також закони, прийняті Конгресом та законодавчими зборами штатів. Законодавча влада штатів і федерального уряду визначається десятою поправкою до Конституції США: «Ця влада, не надана Сполученим Штатам цією Конституцією та здійснення якої не заборонено будь-якому штату, здійснюється відповідно до держав або народів». Законодавча компетенція федеральної влади виходить з статтях Конституції. Але це не означає усунення штатів від участі у прийнятті законів, вони також мають певну компетенцію. Це так звана залишкова компетенція. Норми законів штатів нічого не винні суперечити нормам федерального закону, вони можуть лише доповнювати їх чи заповнювати прогалини і що неспроможні ставити перешкод торгівлі між штатами. Тобто принцип залишковості має певні межі. Законодавчі акти

приймаються на основі основних положень загального права, але американські судді ставляться досить упереджено до них, оскільки вважають, що закони втручаються у їхню сферу. У Сполучених Штатах закон як джерело права до 30-х років XX століття грав другорядну роль. З метою упорядкування законодавства як федерації, і штату США проводяться консолідаційні роботи. Норми права в консолідаціях систематизовані в алфавітному порядку. До законодавчої компетенції федерації належать галузі кримінального, цивільного та процесуального права.

Серед федеральних законів особливу увагу займає Конституція США. Він лише визначає організацію політичних інститутів країни, а й визначає межі повноважень федеральних органів у відносинах із країнами та окремими громадянами [7,с.400]. Досліджуючи це питання, автор встановив, що система конституційного права вкоренилася

Право оскарження закону у суді. Однак ні Верховний суд США, ні федеральні суди або суди штатів не мають таких повноважень відповідно до Конституції США. Принцип судового нагляду за конституційністю законів бере свій початок у справі Мербері-Медісон (1803 р.). Суть справи у тому, що до приходу до влади президента-республіканця Томаса Джефферсона федеральний президент Джон Адамс призначив федераліста Мербері членом Федерального суду. Резолюція Джона Адамса про призначення Мербері була схвалена Сенатом і скріплена печаткою уряду США, але не була відправлена до Мербері до того, як Джефферсон вже став президентом. Державний секретар Джеферсона Медісон не відправив Мербарі ухвалу про його призначення, і той звернувся до Верховного суду з проханням дати вказівку Медісону про відправлення йому зазначеної ухвали.

Водночас слід зазначити, що судова практика США у XX столітті йшла шляхом гармонізації розвитку американського права з розвитком британського права. Подібність умов життя обох країн сприяло зближенню американського та британського права у XX столітті. Ознакою цього зближення стала відмова американських юристів від давніх форм позовів. Більше уваги приділялося матеріальному, ніж процесуальному праву. У XX столітті більшість держав стали розглядати право як те, що сприятиме розвитку постіндустріального суспільства, і тому обрали шлях усунення дуалізму звичайного права і права справедливості, руйнування архаїчних рішень і норм. Факторами, що вплинули на своєрідність розвитку загального права США, були протиріччя між штатами та федерацією, загальна імміграція та міграція, кількість конфесій, різноманітність систем освіти та суспільних ідеологій. На думку американських правознавців

США є лише загальне право штатів, а федеральне загальне право відсутня. Якщо погодитись з таким твердженням, необхідно визнати, що існує така сама кількість загального права, як і штатів.

Отже, теоретично система загального права різні. Але практично вони ідентичні, а це означає, що існує єдине спільне право, яке за способом застосування є федеральним правом.

У своїй ухвалі голова суду Джон Маршалл дізнався, що Мербері справді був законно призначеним федеральним суддею і мав право на отримання повідомлення про своє призначення. Суд, можливо, попросив Медісон направити повідомлення, але Маршалл зазначив, що Верховний суд не має повноважень видавати такі інструкції, оскільки Конституція США передбачає, що Верховний суд є лише апеляційним судом, за винятком певних випадків. Хоча Закон про судову владу 1789 року, як зазначає Маршалл, допускає пряме звернення до Верховного суду за адміністративною ухвалою, таке схвалення є неконституційним і тому не може вважатися дійсним Верховним судом.

Відтак Верховний суд оголосив неконституційним закон, який визначав його конкретну сферу застосування. Виконавча влада висловила задоволення рішенням Верховного суду у справі Мербері проти Медісон і не заперечував проти досить скромного застосування принципу судового контролю за конституційністю законів. Таким чином, принцип судового контролю за конституційністю законів згодом змінився завдяки великій повазі американців до судів як захисників прав і свобод громадян як тлумачів загального права [1].

Висновки. Таким чином: американська правова система формувалася в умовах специфічного федералізму, що передбачає широку юрисдикцію штатів та наділяє федеральний уряд невеликими винятковими повноваженнями; факторами, що вплинули на розвиток американського загального права, були протиріччя між штатами та федерацією, сильна імміграція та міграція населення, різноманітність релігій, систем освіти та соціальних ідеологій. Тобто загалом це породило правовий дуалізм, суть якого в тому, що дія двох поширюється на територію держави. правові системи - держава та федерація; особливістю американської правової системи є дуалізм права, специфічна теорія джерел права та практика його застосування.

Список використаних джерел:

1. Пильгун Н. Історичний аспект формування американської правової системи. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/40192/1/%92..pdf (дата звернення 04.04.2022)

2. Коваленко Ю. Судовий прецедент як джерело права . URL: https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/267/1/%d0%1%84..pdf (дата звернення 04.04.2022)

3. Алексіс де Токвілль Про демократію в Америці. Київ.: Всесвіт, 1999. 587 с.

4. Берхнем В. Вступ до права та правової системи США / В. Берхнем.К., 1999. 51 с.

5. Вебер М. Протестантський дух і етика капіталізму. 2018. Київ, «Наш Формат». 216 с.

6. Pikovska T. V. French Revolution of 1789-1794: an ambiguous way to realizing the idea of natural human rights. *Colloquium-journal*. 2021.№ 17 (104), część 4. С. 20-27.

7. Гамільтон А., Медісон Д., Джей Д. Федераліст: коментар до Конституції

Сполучених Штатів / А. Гамільтон, Д. Медісон, Д. Джей: Пер. з англ. Київ.: Сфера, 2002. 542 с.

Вікторія СТАНІШЕВСЬКА*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню проблеми законодавчого забезпечення функціонування інформаційного суспільства в Україні. Висвітлені теоретичні аспекти формування інформаційного суспільства. Проаналізовано норми національного законодавства, що закріплюють і деталізують конституційні положення в цій сфері. Розкривається суть розвитку інформаційної безпеки як частини національного та міжнародного законодавства.*

Abstract. *The article is devoted to the research of the problem of legislative support of the functioning of the information society in Ukraine. Theoretical aspects of the formation of the information society are highlighted. The norms of the national legislation fixing and detailing the constitutional provisions in this sphere are analyzed. The essence of information security development as a part of national and international legislation is revealed.*

Вступ. Становлення та розвиток інформаційного суспільства в Україні – важлива умова євроінтеграційних процесів нашої країни та важлива частина проблеми її розвитку як сучасної держави, що потребує ефективного конституційно-правового забезпечення. Тому на даний період часу необхідним є вивчення бази інформаційного права та інформаційного законодавства в цілому. Адже тільки за умови ефективного врегулювання суспільних відносин в інформаційній сфері ймовірним є створення та розвиток інформаційного суспільства.

В Україні інформаційне законодавство досить стрімко розвивається. Тому на даний період часу актуальним є аналіз саме конституційних засад та конституційно-правового регулювання інформаційного суспільства. Адже можна сказати, що вони становлять основу іншого прикладного галузевого

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ – Правдюк А.Л.

правового регулювання інформаційного суспільства, його інститутів, шляхів розвитку в умовах сьогодення.

Виклад основно матеріалу. Тематику щодо становлення, розвитку та функціонування інформаційної системи як частини суспільства та національного законодавства висвітлювали такі вчені: А. І. Ракитов. В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко, В.О. Кір'ян, Н. В. Камінська, І. В. Кушнір, О. В. Кирилюк, Н.П. Лукина та інші. Проте основним правовим підґрунтям даного дослідження стала Конституція України та ряд законодавчих актів щодо забезпечення населення інформовацією та інформаційної безпеки.

Інформація на будь-якому етапі розвитку цивілізації завжди відігравала провідну роль і ставала основою для прийняття важливих рішень на всіх рівнях розвитку суспільної свідомості і державності в цілому. В історії міжнародного розвитку можемо виокремити кілька інформаційних революцій, пов'язаних з кардинальними змінами у сфері забезпечення, обробки та обігу інформації, що кардинально змінювали звичні суспільні відносини. У результаті таких перетворень людство мов би відкривало для себе нову сторінку еволюції.

Говорячи про інформаційну революцію за доктриною А. І. Ракитова [3], ми маємо на увазі витоки її ще з часів, коли було винайдено писемність, потім друкарську машинку та телеграф, перший комп'ютер і сьогодення, коли ми спостерігаємо формування і розвитком транскордонних глобальних інформаційно телекомунікаційних мереж, що охоплюють всі країни і континенти, і проникають в кожен будинок, впливаючи одночасно й на кожну людину окремо, і на величезні маси людей. Найбільш яскравий приклад такого явища – Інтернет.

У наш час актуальним питанням залишається дослідження такого системного явища, як інформатизація [1]. Провідне місце в інформатизації посідає комп'ютеризація, що тягне за собою впровадження електронної обчислювальної техніки і базованих на ній інформаційних технологій у майже всі сфери звичного нашого життя: економіку, соціальне управління, господарську та фінансову діяльність, маркетинг, правове забезпечення тощо.

Тому логічним стало упорядкування суспільних відносин, пов'язаних з інформацією, їх суспільної корисної спрямованості, а також подолання наявних і можливих негативних соціальних явищ відповідно формуються суспільні норми поведінки сторін цих відносин, тобто їх взаємні права та обов'язки.

У міру розвитку інформаційних відносин збільшується кількість норм регулювання їх та зростає вплив на різні рівні суспільства: особистість, окремі об'єднання громадян, державу, суспільство в цілому. За певних обставин ці норми набувають соціальної значущості та переходять у статус публічного, державного права. Набуваючи глобального поширення, публічні норми окремих країн через транскордонні інституції отримують статус міжнародних норм. [1]

Розглядаючи історію становлення ясного функціонування інформаційної свідомості суспільства, потрібно згадати подію, що стала рушійною силою розвитку як для ООН, так і для всіх країн, зацікавлених у його побудові – проведення Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, в якому

Україна безпосередньо приймала участь. Саміт відбувався в два етапи: в Женеві (10–12 грудня 2003 р.) і в Тунісі (16–18 листопада 2005 р.). Як результат було прийнято: Женевську декларацію принципів інформаційного суспільства, Женевський план дій, Туніське зобов'язання, Туніську програму для інформаційного суспільства, тобто «Україна активно долучилася до глобального процесу формування відкритого для всіх інформаційного суспільства» [7].

Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвиткові та підвищуючи якість життя [2].

Інформаційне суспільство – це суспільство, у якому діяльність людей ґрунтується на використанні послуг, що надають за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку. Державі належить провідна роль у становленні інформаційного суспільства, координації діяльності різних його суб'єктів. Вона сприяє інтеграції людей у нову інформаційно-технологічну спільноту, розвитку галузей інформаційної індустрії, забезпеченню прогресу демократії, дотриманню прав людини та громадянина в цих умовах [4].

У широкому значенні інформаційне суспільство – складова громадянського суспільства, що функціонує в межах єдиного інформаційно-комунікаційного простору, у якому домінують нові технологічні засади, що передбачають масове використання перспективних інформаційних технологій, засобів комп'ютерної техніки, телекомунікацій; створено якісно новий розвинений ринок знань та інформації як визначальних чинників виробництва; розроблено систему державних гарантій, передусім правових і безпекових, реалізації інформаційних прав і свобод людини, зокрема прав на безпечне вільне отримання, поширення та використання інформації [5].

Можемо сказати, що на сьогоднішній час розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх ІКТ в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначається одним з пріоритетних напрямів державної політики. Це говорить про те, що за будь-яких обставин державі належить провідна роль у формуванні інформаційного суспільства.

Слід зазначити, що при виконанні своїх повноважень органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи зобов'язанні дотримуватись засад інформаційного суспільства, що охоплюють закони й інші нормативно-правові акти, які регламентують права людини на інформацію, доступ до публічної інформації, інформаційних ресурсів, технологій, телекомунікацій, захист інтелектуальної власності, недоторканність особистого життя, свободу слова, інформаційну безпеку тощо.

Аналізуючи національне законодавство з питання функціонування інформаційного суспільства, зазначимо, що його правове регулювання

відображено у нормах Основного Закону, а також здійснюється через відповідні статті, які закріплені у спеціальних законах Верховної Ради України, указах Президента України, постановах та розпорядженнях Міністерства юстиції України, а також спеціально розроблених та затверджених Програмах, Планах дій тощо.

Тому досліджуючи конституційно-правові основи функціонування інформаційного суспільства перед нами постали деякі труднощі, обумовлені, тим, що у статтях Конституції України закріплено дуже мало правової основи для регулювання відносин інформаційного суспільства. Але все ж таки слід опиратися на положення статті 17 Основного Закону, що вказує: захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [6].

Не слід також забувати про положення ст. ст. 32, 34, 50 Конституції України, де передбачено, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на власний вибір. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [6].

Сучасне законодавство України характеризується наявністю нормативно-правової бази з великою кількістю законів у галузі інформації. Серед норм національного законодавства, що закріплюють і деталізують конституційні положення в досліджуваній сфері, слід виділити норми, що містяться в наступних законах: «Про суспільне телебачення і радіомовлення України» від 17 квітня 2014 року, «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року, «Про відкритість використання публічних коштів» від 11 лютого 2015 року, «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23 вересня 1997 року, «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 року, «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року, «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року, «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року тощо.

Аби закріпити право громадян України на інформацію, закласти правові основи інформаційної діяльності, було прийнято закон «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, який стверджує інформаційний суверенітет України і визначає правові форми міжнародного співробітництва в галузі інформації. Закон встановлює загальні правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації, закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України, а також систему інформації, її джерела, визначає статус учасників інформаційних відносин, регулює доступ до інформації та забезпечує її охорону, захищає особу та суспільство від неправдивої інформації [8].

З метою розвитку інформаційного суспільства в Україні було прийнято Закон України від 9 січня 2007 р. «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Відповідно до якого одним з визначальних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, у якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині цілком реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвиткові та підвищуючи якість життя. Основним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій можливостей користуватися й обмінюватися інформацією та знаннями, виробляти товари, надавати послуги, реалізовуючи свій потенціал, підвищуючи якість життя, сприяючи всебічному розвитку держави на підставі цілей і принципів, закріплених Організацією Об'єднаних Націй, Декларації принципів та Плану дій, розроблених на міжнародних конференціях з питань інформаційного суспільства, що відбулися в Женеві (2003р.) й Тунісі (2005р.), та Постанови Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 1 грудня 2005 року.

З метою забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації, прийнято Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. було схвалено «Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні», в якій визначено умови розвитку інформаційного суспільства. Стратегія визначає мету, базові принципи, пріоритетні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи й механізм реалізації цієї Стратегії в контексті сучасних тенденцій та особливостей розвитку України [9].

Даний ряд законодавчих актів спрощує механізм взаємодії держави і суспільства як єдиного цілого на інформаційному просторі, забезпечує якісне функціонування інформаційного суспільства як нової ланки права в Україні та сприяє розвитку потенціалу нашої країни на міжнародному рівні. Але попри всі позитивні аспекти, що тягне за собою розвиток країни в сторону інформаційного прогресу не потрібно забувати про темну сторону даного явища. Адже з прийняттям законів «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р., «Про електронні довірчі послуги» від 5.10.2017 р. більшість персональних даних громадян та юридичних осіб України знаходяться у єдиних державних електронних базах та реєстрах. Також не потрібно забувати про інформацію у соціальних мережах, месенджерах та інших цифрових площадках та додатках, що знаходиться у відкритому доступі та несе загрозу персональній безпеці громадян. Це зумовило розроблення і прийняття низки нормативно-

правових актів з питань національної безпеки загалом і кібербезпеки зокрема, що позитивно вплинуло на функціонування інформаційного суспільства України в цілому. Ідеться про Стратегію національної безпеки України, затверджену рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року й Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, Стратегію кібербезпеки України, затверджену рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року та Указом Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016, Закони України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року, «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII.

Наявна нормативно-правова база функціонування інформаційного суспільства також ґрунтується на нормах і принципах міжнародного права, серед яких слід виділити універсальні та європейські регіональні міжнародні акти, до яких належать: Загальна декларація прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, Конвенція ООН «Про доступ до інформації, участі громадськості в процесі вироблення рішень та доступі до правосуддя в питаннях, коли йдеться про захист довкілля» 1998 року, Конвенція Ради Європи «Про захист прав людини та основоположних свобод» 1950 року, Конвенція Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» 1981 року, Декларація Комітету міністрів Ради Європи «Про свободу вираження поглядів та інформації» 1982 року, Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні державних органів» 1981 року та «Про доступ до офіційних документів» 2002 року тощо [10; 11].

Висновки. Розглядаючи практику останніх років, можемо стверджувати, що з кожним роком України все більше збагачує базу інформаційного законодавства, що впливає на якість регулювання суспільних відносин, які формуються відповідно до останніх тенденцій у цій сфері. Це дає змогу забезпечити населення в плані інформаційної стабільності та захищеності.

Беручи до уваги ряд розглянутих законів України, що базуються на положеннях Основного закону та міжнародні принципи й стандарти щодо розвитку інформаційного суспільства, можна виокремити два основні напрями функціонування інформаційного суспільства в Україні:

1. Пріоритету інтересів людини, її прав і свобод, зокрема, у сфері свободи слова та інформації з метою забезпечення конституційно правової свободи людини.

2. Захисту інформаційної свободи, при цьому не тільки людини, але й суспільства та держави, з метою забезпечення інформаційної безпеки.

Список використаних джерел:

1. В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін.; За ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника., Навч. посіб. К.: Знання, 2004. 274 с.

2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007. *Відомості Верховної Ради*

України (ВВР), 2007, № 12, ст.102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text (дата звернення: 05.04.2022)

3. Ракитов А. Философия компьютерной революции. Москва: Политиздат, 1991. 287 с.

4. Інформаційне суспільство. URL: http://jure.in.ua/tema-2-informatsijne-suspilstvo (дата звернення: 05.04.2022)

5. Кір'ян В. О. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. Наук. Київ, 2013. 20 с.

6. Конституція України: Закон України від 28. 061996. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 05.04.2022)

7. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003. Туніс 2005. URL: http://old.apitu.org.ua/wsis (дата звернення: 05.04.2022)

8. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1992, № 48, ст.650. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення: 05.04.2022)

9. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 № 386-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/246420577 (дата звернення: 05.04.2022)

10. Камінська Н. В. Проблеми імплементації міжнародно-правових стандартів у сфері кібербезпеки. Розвиток науки і практики міжнародного права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю УАМП. Київ, 2018.

11. Кушнір І. В. Конституційне право особи на доступ до публічної інформації та його забезпечення Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини : автореф. дис. … канд. юрид. Наук. Київ, 2018. 20 с.

12. О. В. Кирилюк Міжнародно-правове забезпечення розвитку глобального інформаційного суспільства : дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2016. 248 с.

13. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2011, № 32, ст. 314. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text (дата звернення: 05.04.2022)